הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ע

הקדמת מעלת החכם השלם נרו בן בנו
של הרב המחבר כלי פז זלהה

אמר הצעיר שלמה יל"ו בן לחדוני מר אבא: אב לחרס גובא: לפניכם יונא ובא: הרב המוסמך כמהר"ר **אברהם** בן הרב המופלא המחבר אשר חין ערכו בכלי פז: לא יסולא: זקני גאוני הורי הודי והדרי חפארת ישראל והודו כמהר"ר **שמואל** לוי"אדו ז"להה

יעמע **ה**חכם **ר**יסף **ד**יקא טוב אשר נתן לנו אלהינו לזכותינו ולהחיותינו בעולם שכולו טוב: אשרי אנוש יעשה זאת בתורה לעולם שכולו תורה: ובן אדם יחזיק בה: ובהויות לחביי ורבא: גרסו נפשו לתאבה: יומם ולילה יהגה בה: ולא ידע בשבבה לבו כאש להבה: כחולת אהבה: אם יתן איש כל הון ביתו באהבה: בוז יבוזו לכספא ולהבא: ואף כי לחיק ליה עלמא טובא: לא ימיש מרחובא: כל ימי נצא: עד שיהא נפטר בחבה: כך מקובלני מביתי אבי אבא: תהא נפשו בגנת ובטובה: אשר זכה וזיכה את הרבים: בספרים כספירים מאירים מגדיקים הרבים ככוכבים: מהם ולאו נגבים: לעיני כל ישראל הקדושים והאהובים: כלי חמדה וכלי יקר: בשמות נקובים: והחוט המשולש כלי פז הנחמד מזהב ומפז והשאר הנם כתובים: עד ספר דברי הימים שלמים וכן רבים: עוד נתן לישראל קר"ת רבן קאר"י וכתוב וכלבית הביא לדפוס מי יקימנו יקום אלהים יפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו: ימלא ה' משאלות רעיוניו: תחת אבותיו יהיו בניו: ויאריכו ימיו ושניו: אמן ואמן:

שאלו **ל**מה **ה**יה **ל**יב **א**יך **נ**יעם לי' ויזה **א**שר **ד**רש **ן** מקר בתורה בחר היטב ואיזן ותקן תקנות נכונות: כודע שמו בכל גלילות ופנות: אב בחכמה ומופלג בעושר וכבוד מיש אמונות ורב תבונות הנחה למדינות: ובכל זאת לא רמינו שסב ידו הגדולה להוציא ספר כל"י פ"ז לאויר העולם את זאת שאול ישאלו באבא מארי והדרי וכן התמו:

ואשיבה שואלי דבר דבור מפי קדוש מר אבא ז"להה שכוונתנו היתה להוסיף בו מוספין כהלכתן להיותו נסמך אל שולחן אביו הרב ז"להה כאשר התחיל לעשות אך ממנה: באמת ובאמונה: מטרדת הנהגתו לישראל הקדושים שבאתרם נודא ה' ישמרם: כנודע בשערים שמו מרעים ממלכות: קשתותיו דרוכות מורזקיעה: דבר אחד לדור דיעה: דיעה יורה מי כמוהו מורה כפי נורך השעה: בשיפורא וסנדלא ומקל ורצועה: לכל עושי רשעה: קנאי בר קנאי: זה סיני: כל ימיו מסרת ועמל עם הנבור כמשה עבד אדני: אשר על כן לא היה לו פנאי: למלאת תאותו לחבר ולכתוב כל אשר חפץ ולהביא לדפוס יתר ספרי הרב אביו המחבר ז"להה:

ומה גם שלכל זמן ועת לכל חפץ הנה יוסי בא לה' להעיר את רוח רוחי ואחי המלא חכמה וכליל יופי מוספע ביכה מהגותן לשכוי: הן איש תוי: החכם השלם כמה"ר **לוי** שדי יענהו משמי קדשו: אשר כל ימיו חשקה נפשו: להוציא כלי למעשהו רב ברכות לראשו: גם לראש אחי החכם כה"ר **יצחק** נר"ו: ויגא יצחק לשוח עמו עוז ותושיה טובים השנים שנתאזרו חיל בכח ואל אלהי אבי אברהם יהיה בעזרם ויגן בעדם ימלא את ידם להוציא זה הספר הנותן אמרי שפר: ברך ה' חילם ופועל ידם תרצה לא ימוש ספר התורה מפיהם ומפי זרעם ומפי זרע זרעם כן יאמר ה' אמן ואמן:

ואתחנן אל ה' יזכני גם אני להשתדל בספר זולת זה משאר כתבי הקדש של הרב זקני המחבר ז"להה: ולהדפיסו על ידי י"ל כהה: גם יעזרני האל יתברך לגמור ספר מדרש שלמה שהתחלתי לחבר בברכת מורי ורבותי מאשר חנני ה' אלהים בחיי אהובי ורעי: אלופי ומיודעי: אשר פה ארס לובה: ועגותנותם תרבני ותורתי שלהם היא כי תמיד היו ויהיו לי לעוזרי להיותי שקוד על לימודי: ולעמוד על עומדי: אני ובני ובני ובני ובכדי: על התורה ועל העבודה: ובכל מדה: נאה ומסולה: בספרא וספרי וכולהו תלמודא: בכלל כל ישראל ויהודה: כן יהא חנא וחסדא: מן קדם אלהנא דבשמיא וארעא: ואמרו אמן:

נאם הצעיר שלמה בכמה"רר אברהם לאנייאדו זל"הה

דברי מקהיל קהלות ברבים

אמר משה בן החכם השלם מהור"ר שמעון פרנקפורט ז"ל הנה הודעתי כאמנה: בעניין מנחה גדולה וקטנה: פעמים באתי באורוכה ופעמים בקצרה מה היא הכוונה: אין זה כי אם מפני מרדת ועול הזמן אשר עלי כתנה: העמוסים עלי זה ימים ושנה: ובגירוף דחיקת ואלימת הפעולים עולה על כלנה: כלה מעשיך דבר יום ביום המה מונה: על כן לא יכולתי להאריך בדברי ובדברי זולתי כאשר עשיתי בירמיהו בדף ראשונה: וכבר אמרו הסברא לא יגונה: ומה גם הלא היא נתנה למנה: והם היא מעט הכמות בעיניכם ירא אנה: רב איכותה לפניכם תשמנה: ותהא נאדרת כקרבן העני בעולת היונה: ומקובלת כתפלת משה איש אמונה: על אחותו תפלה קצרה ותחנונה: ותערב לפני המעין כמנחה חדשה מנופה ומחונה: ויהיה לריח נחוח לפני כל יודעי בינה: וימצאו בה נחת אשר כערכי ופחות תמנה: כי הדבריה הם פשוטים קרובים אל השכל והתבונה: עשויים באמת אמתה של תורה בה מבונה: ודרך שקר רחוק מן הדעת נכונה: הרחקתי כרחוק קצה העולם לקצתנה: ואשר בשם מנחה גדולה היא מכונה: כי המקרא גדולה ארבעה הנה חלקנה: בחלקי היום ולילה מעת לעת תשתנה: החלק הראשון בוקר יכונה: כמו כן בחלק הראשון **קומץ מנחה** ערכנה: וחלק שני זמן מנחה קטנה תמשמשנה: ע"כ גם בחלק השני חלקתנה: וחלק שלישי מנחה גדולה זמנה: גם היא לגנדה שקלתנה: וחלק הרביעי הערב מערבנה: גם פירושי **מנחת ערב** אקראנה: ואשר גזר תפקידם שלא תשתנה: הוא יהיה בעזרי שעבודתי עדי ערב אשלימנה: ויזיכני לזכות הרבים בהוציאי לפועל אשר בכחי ממונה: ובניס ובני בניס עוסקים בתורה עיני תראנה: וכל המסייעים אותי מן השמים יקבלו ברכות במדה גדושה יעניקנה: ובשנים נעימים ימיהם יבלנה: עד ביאת מבשר קיבוץ המפוזרנה: וירושלים על תילה בנויה כבראשונה: ובית המקדש עד עולם סלה מכונה: ושכינתו פיניו יחזנה מהר ימהרנה: אמן:

Сходно Указу Прав. Сенату отъ
27 Ноября 1836 г. Сіе. книга много
пересмотрено и назначено
[illegible] 1837 [illegible]
Сходно Указу Прав. Сенату отъ
27 Ноября 1836 г. Сіе. книга много
пересмотрено и назначено
[illegible] 1837 [illegible]

No. 1.

כי לא יעשה אדני ה׳ דבר כי אם גלה סודו אל

חלק שלישי

מספר

תרגום משה

והוא המקרא גדולה מנביאים אחרונים עם כל הפרושים אשר באו בכל
הדפוסים שהיו עד היום דף על דף ממש לא יעדר דבר הלא
המה המקרא עם תרגום ופירוש רש״י׳ ורבי דוד קמחי
ומסורה גדולה׳ ומסורה קטנה:

והמקראות מתורגמים מנוקדים מוטעמים ונמסרים על פי דרכי הסופרים קדמונינו אנשי כנסת הגדולה
והסופרים הבאים אחריהם אשר על משעולם ומסלולם דרכנו בציון אותיות הלויות׳ וקטנות
וגדולות ועקומות׳ ונקוד שרבה על הכתב וכתב שרבה על הנקוד׳ וסתומות ופתוחות׳
ונכתב ולא נקרא ונקרא ולא נכתב ואותיות מנוזרות כל אלה טוגים
עם רב העיון כפי כח אפשרי:

ועתה נתוסף ונקהל עליהם קהילה גדולה מהכמים גדולים מפורסמים בישראל גדול שמם ונודע בספריהם וחדושיהם ה״ה
פירוש החכם הכולל **רבי אברהם אבן עזרא** ופי׳ יקר ונחמד מאוד **כלי פז** להרב הגדול מהו״ר
שמואל לאנדו על ישעיה וספר **אורים ותומים** להרב החכם השלם מהור״ר מאיר עראמה׳
על ישעיה וירמיה **ולקוטי שושנים** מהרב הגדול המוסמך מהור״ר יעקב בי רב על
ישעיה וירמיה ויחזקאל וקצת מתרי עשר׳ גם ביאור על קצת מתרי עשר
מהמפורש המפורסם מהור״ר **עבדיה ספורנו** והרב מהור״ר שמואל
אלמושנינו ומהרב מהור״ר יצחק גרשון:

ועוד פירוש קצר מלוקט ממפרשי הנביאים כמבואר בהקדמה אשר פי׳ ה׳ יקנינו **מנחה גדולה**

בל חלנו נקהלנו יחת ונאספנו באסיפת קודש בעיר יפה מאוד ונהדר בכל מיני הידור כפי כח חנוטי על ידי החכם החורני מהור״ר
משה פרנקפורט דיין דק״ק אמשטרדם בעל המחבר נפש יהודה׳ זה ינחמנו׳ ומעבד פתילות׳ בן
להחכם השלם החורני מהור״ר שמעון פרנקפורט ז״ל בעל המחבר ספר המיים׳ וספר חנוי:

ועוד ידי פשוטים לחוות בסגנוניו קודם כל כתובים לחסוף ולהקהיל כהנה וכהנה מסרים ופרושים נחודים ויקרים
ישרגנם כמלת כוס וכתם חוסיר׳ כולם יקר הערך ומציאות אחר קנאם לא כלו עדין בדפוס׳
נבין חנוטי בחונר מחון׳ לא סופתו עין רואה׳ כאשר ינאו זכרם
ושמותם פתחם הפעריים מכל חלק וחלק:

חותם בית עקד
הספרים לתנאון
הנמצה ר מתתיה שפראשין
ווצל מודלנא

נדפס

באמשטרדם

בבית ובדפוס של הדיין הנ״ל

לפרט כי אם נקהלו **לעמק ברכה** כי אם ברכו את ה׳ לנצ״ל:

ביבליו
הון דו
ווסטלנטשלבך
אמשטרדם

1727 תסז

הקדמה מלקוטי שושנים

הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש אשר זכני ה' להוליא לאור העלומות אכפה אף כי עיני לא ראוס אזני שמעוס בלמודי שהס מחדושי ספירי פניני האשל הגדול המקובל האלהי מודע בשערים שמו כמה"ר משה קורדו וי"רו ז"להה אשר האיר בחיבוריו ליודעי מן אף כי הוא קטן הכמות גדול הוא בחיבות כמו שעין הקורא תחזנה מישרים · ואת הקדוש יקריב אליו פירו' ההגדה מהרב הגדול כמה"ר יוסף ג' קיט"ליאה ז"ל · ועתה כעת זכני ה' החוט המשולש דבתלתא הויא חזקה ובאה לידי מרגניתא ברה מאירת עיני הקורא קצת פשטים מהרב הגדול מרנא ורבנא כמוה"ר יעקב בי רב ז"ל שכל הרולה ליטול את השס אחרין ליה זיל קרי ב"י רב הוא · ומהרב כמוה"ר מאיר ערמה ז"ל ומהרב מופת הדור כמ"הר עובדיה ספורנו ז"ל · ואחרון אחרון חביב החכם השלם כמ"הר יצחק גרשון כ"רו לא ידעך המתחילי' מיהושע ומסייתי' במלאכי שהה משמותם לופים מתוקים לאכי · אמרתי אני בלבי עת לעשות לה' הפרו מחשבותי והוי מחשב שסכר מלוה מלוה מגינא ומגל · ומלאתי את לבבי נאמן לפי ויען ויאמ' לי אני אהיה עם פיך והוריתיך דרך זו תלך אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך שגם זה יהיה לך למשיב נפש ואולי למאירת עיניים שכל המדו' בטלו ואדה בנגד מדה לא בטלה ומור לזכותא דרבים עדיפא מכולהו · לכן אזרתי את חלצי ושנסתי את מתני יען היה לבי והגיוני שוי' לעבודת קוני · ואחש אחי בני ישראל קנו אכמה קנו בינה מספירי' מלפוני לקוטי תפוחי' תפוחי זהב במשכיות כס"ף אשר לקט ואחרש הרב האלהי כמוה"ר משה קורדוו"רו ז"ל עם מורהו ורבו ז"להה בעלי היער בהתבודדות גדול בהשטחותם על קברי הצדיקים כטעי נעמן הנטועים סביבי אר"י תוב"ב · ואת תקות חוט ה"שני פי'ההגדה מהרב הגדול הנ"ל ז"ל והחוט המשולש פשטי הרב הגדול כמו"הר יעקב ב"י רב ז"ל והגאונים הנז' לעיל כולם יחדתיס ואענדתיס עטרה לראש וקראתי שם הא' ספר נרוש"ין ושם השני לקוטי' שושנ"ים שכל הקורא בהם ישיש ויאמר כמונא שלל רב וכלוקט בשושנים · ותמצאו בו אבנים יקרות לא מאסו הבונים · השליכו הקליפות ובחרו ברמונים · תעסקו בתעלומות תפיקו רצונים · בדעות התרגיות ומאסו בזרים · תמתיקו בפיכם דבש וחמאה פרי יפה מנטעי נאמנים · ובשעורי כל זה אלהני לבי לזכות את הרבים כדי שיהיו שפחותיהם דובבות בקבר · ולמ"לך האחרון מי העולמים יאריך ימיו ושנותיו בנעימים ויזכהו ה' להדפיס את היס הגדול שבו ספר מבק"ש ה'לעת מצא · בכל אות נפשו · יצא כנוה הגה מפיו יצא יצא · יגה שביב מיסו · ואפן ה' לכל אשר יחפון יצליח ויצליח בידנו : ואבטח ברוכב ערבות כי לא יחסר קרן ופירות שהזמין לידי אים אמונים תס ויאשר ירא אלהים נבון ונעלה כ"הר נסים שושן יצ"ו הוקס על המלאכה ערוכה בכל ושמורה מזוקקת שבעתים · ושכרו כפול מן השמים :

נאם סגיא דנהורא ענות עני ונכה
רוח מתעורר להחזיק
מלאכת שמי'ברות
אלהין

הצעיר דוד ן הין

חזון

חזון . ישעיהו בן אמוץ . לא ידענו יחסו מאיזה שבט היה אלא שרבותינו ז"ל קבלו כי אמוץ ואמציה אחים היו : שמעו שמים . החל ספרו בדברי תוכחה כי בני דורו היו רעים ואף על פי שכתוב בעוזיה ויעש הישר בעיני ה' וכן יותם הרי נאמר בעוזיהו ובחזקתו גבה לבו להשחית

ובימי שניהם היו העם מזבחים ומקטרים בבמות . וכתוב בדברי הימים במלכות יותם עוד העם משחיתים . כל שכן בימי אחז שהיה רע ועשה רעות גדולות כמו שכתוב וכל העם היו רעי . בימיו כמו שכתוב בעוזיה את ה' אלהי אבותם ואף בימי חזקיהו לא היה לבבם שלם את ה' כמו שכתוב בדברי הימים . ואמר בפתחו דברי תוכחה שמעו שמים . וכן אמר משה רבינו עליו השלום כשבא להוכיח את ישראל אמר האזינו השמים כי הם עדים בין ה' ובין ישראל כמו שכתוב ואעיד בם את השמים ואת הארץ לפי שהם קיימין לעולם והדורות הולכין אז לפי שאם יעברו על הברית השמים לא יתנו טלם והארץ לא תתן את יבולה . ויש דרשות למה אמר שמעו לשמים והאזיני לארץ בהפך מה שאמר משה רבינו עליו השלום אחר מהם לפי שהיה משה קרוב לשמים לפי שאמר האזינו השמי' . ולפי שהיה רחוק מן הארץ לפיכך אמר ותשמע הארץ . כל ישעיהו ואמר שמעו שמים לפי שהיה רחוק מן השמים ואמר והאזיני הארץ שהיה קרוב לארץ : כי ה' דבר . מה שאני אומר הם דברי ה' אשר שלחני שהוא לועק על בניו : ואמר בני גדלתי ורוממתי והם פשעו בי . כי גדלתי אותם ורוממתים מעל כל עם והכפל לחזק הענין במלי שונים והענין אחד . וכן מנהג המקרא במקומות רבים . ואדוני אבי ז"ל פירש גדלתים בחורתי ורוממתים בשכינתי : והם פשעו בי . מרדו בי במרד ובמעל עברו על תורתי להכעיסני כי יש מכירים וכופרים . ויש שאין מכירים ועליהם אמר ידע שור . זכר הבהמות שאין גדלות עם האדם לעבודתו ואף על פי שאינן בני דעת בכח ההכרה שיש בהם לרחק מן הנזק ולקרב אל התועלת יכירו מי שיטיב להם תמיד והם הבעלי' ושבים לביתם ולמקום מאכלם כשבאים ממלאכתם . ואין פירוש קונהו קונה אותו בדמים לבד אלא המגדל ועושה לו לרבות תמיד וכן אביך קנך וכן אמר קונה שמים וארץ . ופירוש אבוס מקום מאכל הבהמה והוא בגר"י בשקל אטון . והוא אחד בסמוך ובמוכרת : והנה

ג' ריש חזון מגדיהו מלין ומ' שלוב' חזון מחוס מחלקוסי

אבן עזרא

סודות מאד עמקו וגבהו ירחוק כבוני לב ויתמהו :
יתן אלהים עוז לאברהם הבא לפרש ספר ישעיהו :

השם חזון אחד ודברו אחד רק המעלות משתנות כפי כח כל נביא כי אין מעלותם שוות יש מהם שנבואתם בחזיון לילה כמו אברהם וגר החוזה גם כן ישעיהו : גו"ן חזון נוסף ויש בדברי יחיד כי כל נביא שנזכר שם אביו גם הוא נביא ויש מי שאומר שהוא מזרע המלוכה כי אמוץ ואמציה אחים היו על כן לא יכלו רשעי ישראל להרע לו כאשר הרעו לירמיהו והנה כתיב גוי נתתי למכי' ועל דרך הפשט כי כל נביא שנזכר שם אביו הוא גדול ומודע סודו בדורו ויש מהם שהוא נביא ויש שאינו נביא כמו נאם דוד בן יסי והנה דוד אינו האלהים וכאשר נאמר יהוא בן נמשי אין נמשי מלך והנה מצאנו בחזון ישעיהו בן אמוץ הנביא . והנה יהיה שיהיה הנביא שב אל ישעיהו לא שיהיה דבק עם אמוץ וכאשר מצאנו אל ישעיהו הנביא בן אמוץ ידענו כי הוא הנביא וכן הזכיר אבות נפניה בעבור חזקיהו . וטעם אשר חזה כי רובי נבואותיו על ערי יהודה שיתפשט מלך אשור ועל ירושלם שנמלטה מידו וכן מחני הספר על גלות יהודה כי לא הזכיר אחר השבטים ונבואתו היתה בימי עוזיהו והקרוב אלי כי בשנת מותו התחיל להתנבאות כאשר אפרש עוד : ועל דרך הפשט כי בימי חזקיהו מת כי אולי נמשכו ימיו עד ימי מנשה היה זה כתוב ויש בדברי יחיד שהרגו מנשה בעבור שאמר ראו עיני ואם הדבר קבלה הוא האמת : שמעו . יש מלות נגזרות משמות והם פעלים כמו והאזיני ארץ והנה אין הפרש על דרך הפשט בין שמעו ובין האזיני והחל לקרות לעדים שהעיד משה לישראל כי אבד תאבדון והנה בא העת : כי יי' דבר . אחר שהשם הוא המדבר שמעו דברו או כי יי' דבר שתשמעו : בנים . נמשלו ישראל לבנים שאין כח להם והאב גדלם ורומם מעלתם על בני גילם: והם פשעו בי . שינה מתחת רשותי כמו ויפשע אדום מתחת יד יהודה על כל דבר פשע : ידע . הזכירו השור והחמור כי הם הנמלאים תמיד עם בני אדם : אבוס . מקום אכילתו והוא במקום מוכרת וסמוך שוה ומתנו ובדברי אבוסים ומשור הבוס פעול והטע שהוא עומד באבוס: ישראל

כלי פז

חזון ישעיהו בן אמוץ וגו' אמר רבי יוחנן כל נביא שנתפרש שמו ושם אביו נביא בן נביא וכל שנתפרש שמו ולא שם אביו בידוע שהו' נביא בן נביא ע"כ : ולע"ד לדקד' דכיון דבנתפר' שמו ושם אביו לי בזה להודיע שהוא נביא ואביו נביא . יקשה מה שכתוב א' אומר ישעיה בן אמוץ הנביא וכתוב א' אומר ישעיהו הנביא בן אמוץ להודיע שהי' נביא בן נביא כמ"ש בסמוך בס"ד ולמ"ל שני זה כיון דבנתפר' שמו ושם אביו לי . ועוד קשה וכל שנתפר' שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא פשיטא לא הי"ל אלא בידוע שאין אביו נביא שהוא המידוע ולא סבר דכיון שהזכיר הבן שהוא נביא ונתפרש שם אביו כשאמר פלו' הנביא וכן פלוני אביו ר"ל שבנבואה ג"כ בנו הוא ושג"כ היה אביו בחלק ההוא הרוחני ונבואתי אמנם אם לא גלה לנו הכתוב במקום אחד ההיא דכתוב אחד הו' ישעיהו בן אמוץ הנביא וכתוב אחד אומר ישעיהו הנביא בן אמוץ אשר מכלן בנה בנין אב בכל שאר המקומות שיזכיר שמו ושם אביו שהוא נביא בן נביא ולא הכי לא הכי בהזכרת שמו ושם אביו אין הכרח בדבר דדילמא למורה מקום אחת להודיע הנביא בן מי שהוא פלוני בן פלוני . ומ"ש בידוע שהוא נביא הכוונה בידוע שהוא נביא מפורסם ומובהק בכמה נבואות אלא שלא נכתבו לפי שהיו נבואות לשעתן ז"ש בידוע שהוא נביא ר"ל מובהק . ודרך הלשה לפשר שזה רמז בתיבת בידוע שהוא נביא ידוע ומפורסם וזהו בידוע שהוא נביא כלומר נביא ידוע ומפורסם בכמה נבואות . ואין להקשות ולומר דכיון דמלינו נביאים שלא נתפרש שם אביהם על כרחין אותם שנתפרש שמם להודיע שהוא נביא בן נביא הוא דאל"כ מאי שנא שנתפרש בקצת נביאי' שם אביהם ובקצתם שותק ואינו מורה מי אביהם כי יש לו' כי נבי' שנו' אביהם הוא היה גדול בדורו ומודע לאיש חיל ויתכבד בו הנביא ולכן מתפרש שם אביו וזולתו אינו כן ועל כן לא נתפרש שם אביו וכמו שפי' הרא"ש ז"ל וכאלו שיבוא לכך איצטריך לגלוי גבי ישעיה בן אמוץ הנביא ובנה אב לכל מי שיזכיר שם אביו על שם אביו הוא נביא ולכן ניחא שפיר שיש נביאים שנתפרש שם אביהם ויש נביא שלא נתפרש שם אביו לפי שאביו לא היה נביא זהו שיטת הז"ל : ובויקרא רבה א"ר אלעזר כתיב והתנבי חני ואמריה בן עדות נביא בן נביא ורבנין אמרין בין נתפרש שמו ובין לא נתפרש שמו ובין אמרים לו אמציה לא נביא אנכי זלא בן נביא והוא ואביו היו נביאים כתוב אחד אומר ישעיה בן אמוץ הנביא וכתוב אחר אומר ישעיהו הנביא בן אמוץ הנביא בן נביא :

זלע"ד לדקדק לדבנן למה כתוב אחד אומר ישעיהו בן אמוץ הנביא וכתוב אחר אומר ישעיהו הנביא בן אמוץ כיון דלדידהו בין נתפרש ובין לא נתפרש נביא בן נביא הוא . ואפשר לומר

נבואת ישעיה בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיה יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה :

שמעו שמים והאזיני ארץ כי יהוה דבר בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי : ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא הבין עמי : הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את יהוה נאצו את קדוש ישראל זנו אחור : על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי ומן כף רגל ועד ראש אין בו מתם ופצע וחבורה לא זרו ולא חבשו ולא רוכה בשמן : ארצכם שממה עריכם שרופות אש אדמתכם נכרים אכלים אותה לפניכם ושממה כמהפכת זרים : ונותרה בת ציון כסוכה במלונה כמקשה במצודה כעיר נצורה : לולי יהוה צבאות הותיר לנו שרידה כמעט כסדם היינו לעמרה : שמעו דבר יהוה קציני סדם האזינו תורת אלהינו עם עמרה : לרב זבחיכם יאמר יהוה שבעתי עולות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי : כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי : לא תוסיפו הביא מנחת שוא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל און ועצרה : חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא : ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו : רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע : למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה : לכו נא ונוכחה יאמר יהוה אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו : אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו : ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו כי פי יהוה דבר : איכה היתה לזונה קרית נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים : כספך היה לסיגים סבאך מהול במים : שריך סוררים וחברי גנבים כל אהב שחד ורודף שלמים יתום לא ישפטו ורב אלמנה לא יבוא אליהם : לכן נאם האדון יהוה צבאות אביר ישראל הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי : ואשיבה ידי עליך וצרפתי כבר סיגיך ואסירה כל בדיליך : ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קרית נאמנה : ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה : ושבר פשעים ונפש יחד ועזבי יהוה יכלו : כי יבושו מאילים אשר חמדתם ותחפרו מגנות אשר בחרתם : כי היו כאלה עלה נובל ומגנה אין מים : והיה חסן כנעורת ופעלו לנצוץ ושרפו שניהם יחד ואין מכבה :

מנחה גדולה

בעזר וישע יה . אתחיל ספר ישעיה :

חזון ישעיה בן' סבר הכתוב גומל חסדי ה' אשר עשה את ישראל עמו אשר שלח להם נביאים רבים השכם ושלוח וחזה גם לא כעס ושתים נזהרו אלא זמן וזמנים הרבה אולי ישובו . כי הנה מלך העולם לבדיו המוכיח על אחת משלש . הא' אם המוכיח הוא איש לא אשר לא נודע ומפורסם מעשיו הלא יאמרו הוא בא לגזור ויפשט אשר לא נודע מה הוא ומה מנשיו ובחקום אבל הוא אומר להביר קיבוש

מרכן

שמים והאזיני מרגלי ה' דבר בנה בחזנה בחמת תחבר לפי שהוא רשוי . והשמיעה לקרוב . ולכ"ל אמר האזינו השמים ותשמע הארץ לתה שינה יעשה לה הלשון שנו רבותינו בדבר זה מדרשות רבים בפרשת האזינו בספרי ובמלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים באים ומעידים ונמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אילו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרי' כשנקראו לעדות זו בימי משה אמר' העדותי בכם היום בהאזי' שמענו והארץ מעידה אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה וחלף את הדבר נמצאו שניהם מעידי' בלשון האזנה ובלשון שמיעה : כי יי' דבר . שתהיו עדים בדבר והיכן דבר האזינו השמי' ואדברה כך שנויה במכילתא: קונהו . מתקנו בחרים' ביום ומאחר שהרגילו בכך יודע בו אבל המור אבוס אינו מבין בעליו עד שיאכילנו וישראל לא נתפקח לידע כשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קלת חזקותי והם עזבוני כמפורש ביחזקאל ואומר אינם את גלולי ונומר ואף לאחר שהגלתים ממצרים והאכלתי' את המן וקראתי' עמי בני ישראל ולא התבוננו כחמורל"ח ידע שור קנהו מכיר השור קונהו להיות מורהו עליו לא שינה מה שנזרתי עליו לומר איני חורש היום ואמור לא אחר לבעליו איני טוען היום ומה אלו שנגרתו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר אם יזכו ולא לשילום פורענות אם חוטאים לא שינו את מדתם שנזרתי עליהם ישראל שהם זוכים ומקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות : לא

אבן עזרא

השם חזון מו"ן חזון נוסף ויש בדברי יחיד כי כל נביא גם הוא נביא ויש מי שאומר שהוא מזרע המלוכה כי אמוץ ואמציה אחים היו על כן לא יכלו רשעי ישראל להרע לו כאשר הרעו לירמיהו והנה כתיב גוי נתתי למכי' ועל דרך הפשט כי כל נביא שנזכר שם אביו הוא גדול ומודע סודו בדורו ויש מהם שהוא נביא ויש שאינו נביא כמו נאם דוד בן יסי והנה דוד אינו האלהים וכאשר נאמר יהוא בן נמשי אין נמשי מלך והנה מצאנו בחזון ישעיהו בן אמוץ הנביא . והנה יהיה שיהיה הנביא שב אל ישעיהו לא שיהיה דבק עם אמוץ וכאשר מצאנו אל ישעיהו הנביא בן אמוץ ידענו כי הוא הנביא וכן הזכיר אבות נפניה בעבור חזקיהו . וטעם אשר חזה כי רובי נבואותיו על ערי יהודה שיתפשט מלך אשור ועל ירושלם שנמלטה מידו וכן מחני הספר על גלות יהודה כי לא הזכיר אחר השבטים ונבואתו היתה בימי עוזיהו והקרוב אלי כי בשנת מותו התחיל להתנבאות כאשר אפרש עוד : ועל דרך הפשט כי בימי חזקיהו מת כי אולי נמשכו ימיו עד ימי מנשה היה זה כתוב ויש בדברי יחיד שהרגו מנשה בעבור שאמר ראו עיני ואם הדבר קבלה הוא האמת : שמעו . יש מלות נגזרות משמות והם פעלים כמו והאזיני ארץ והנה אין הפרש על דרך הפשט בין שמעו ובין האזיני והחל לקרות לעדים שהעיד משה לישראל כי אבד תאבדון והנה בא העת : כי יי' דבר . אחר שהשם הוא המדבר שמעו דברו או כי יי' דבר שתשמעו : בנים . נמשלו ישראל לבנים שאין כח להם והאב גדלם ורומם מעלתם על בני גילם: והם פשעו בי . שינה מתחת רשותי כמו ויפשע אדום מתחת יד יהודה על כל דבר פשע : ידע . הזכירו השור והחמור כי הם הנמלאים תמיד עם בני אדם : אבוס . מקום אכילתו והוא במקום מוכרת וסמוך שוה ומתנו ובדברי אבוסים ומשור הבוס פעול והטע שהוא עומד באבוס: ישראל

מנחה גדולה

[illegible]

בלי פז

לומר דלמן הכי נמי סגין נמצרים וכין לא נתפרש נבואה הוא לבל לא יתחייב שיהיה חביו נבואה מפורסם ומוכיח לבל המון הרים נבואה מופרסם כגון ישעיה כמו ולזה פי' עם בפי' מחמון נבואה הוא דכתיב אחר לומר ישעיה בן אמוץ הנביא וגו' בן אמוץ ז"ל לא דבר זה מפורש ב

[illegible] ar, ar gadd ara cadde c„g aradd arad ccc, ccadd ccc ag ar ccc ag, ag gadd ara cadde c„g aradd arad ccc ad ccc ag ccc ag ccc ag

ולמען אמרו לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו
אמר לו אל תגע בו כי אם אמר לו אל תגע בו

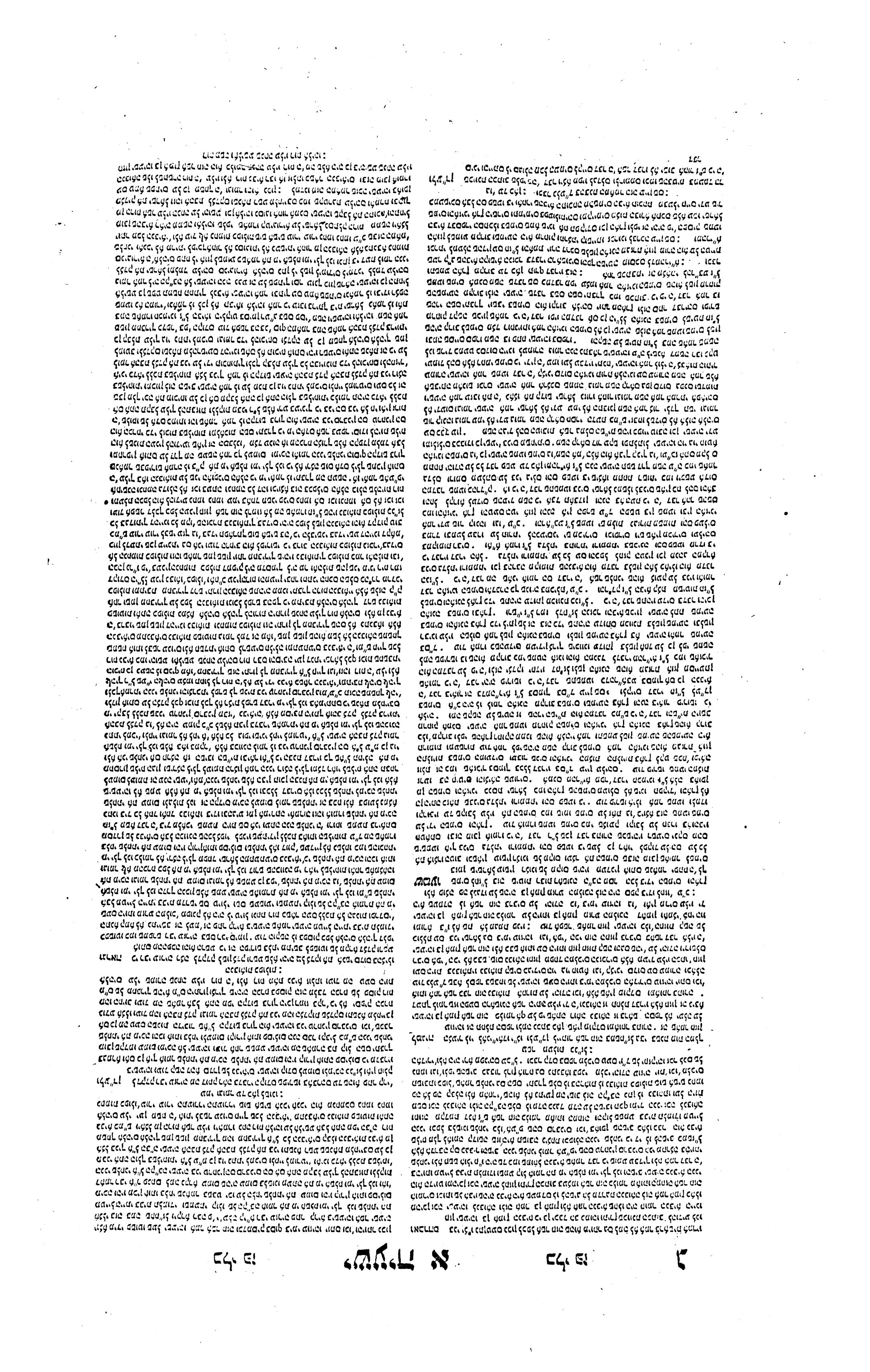

אמר רבי אבא בר כהנא, בשעה שהיו ישראל עוסקין בתורה ובגמילות חסדים, אין אומות העולם יכולין לעמוד כנגדם, שנאמר: אם לא ברית יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, אף אם אין אומות העולם יכולין לעמוד כנגדם, אין הקב"ה מבקש לכלותם, שנאמר: גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, אין אומות העולם יכולין לעמוד כנגדם, אין הקב"ה מבקש לכלותם, אבל הקב"ה מבקש לכלות ישראל, שנאמר: כי אם כלה אעשה בכל הגוים אשר הדחתיך שם, אבל את מוסר אדם אדבר בך

לא ידע · לא חכו לידע וידעו ודשו בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן: הוי · * כל
הוי שבמקרא לשון קובל וקינה כאדם הנוגע מלבו וצועק אה אלא שיש מהם מזעזעין
שהם לשון נעקת קריאה קול כמו הוי ונוסו מארץ לשון ותרגומו אבלו לשון הכרזה:
הוי · יש לזעוק על גוי קדוש שנהפך להיות חוטא ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה
נהפך להיות עם כבד עון: עם
כבד עון· כבדות עון כבד אדם
שהוא כבד פי שנט בלע"ז כבד
שם דבר של כבדות פשיטא ומה
בלע"ז: ודבוק עם תיבת עון:
זרע מרעים · והם היו זרע
ברך יי' בני' היו להק"בה והפכו
לאשחיתי': נאצו · הרגיזו: נזורו
אחור · אין נזירה בכל מקו' אלא
לשון פרישות וכן הזא אומ' ויזורו
מקדשי בני ישראל נזיר אחיו אף
כאן נזורו נסוגו לאחוריה' מאכל
המקו': על מה תוכו וגו' · אדם
שלקה ומוזר על סרחונו חברו
מוכיחו ואומר לו על זה לקיתה
ואיכך נותן לב לומר על סורחן
זה לקיתי לא אשוב לעשות עוול
אף כאן על מה תוכו מאחר
שעליין אתם מוסיפי' סרה לסור
מאחרי המקו' הלא כבר כל ראש
לחלי ולמה לא תביטו: מתוס ·
לשון תמיהות שלם מאין מכאוב:
פצע · מכת חרב: מכורה ·
לשון חבלה: ומכה טריה ·
תירגם יונתן מרסמה כתותה
ומרוסמת: טריה · למי' ליידא
בלע"ז ובלשון תלמוד יש טרייה
לריסיה ומנחם פירש לשון לחות
כלומר לחה ורטוב תמיד נובעת
מוים טוא בלע"ז: לא זורו:

ישראל לא ידע עמי לא התבונן:
הוי גוי חטא עם כבד עון זרע
מרעים בנים משחיתים עזבו את־
יהוה נאצו את־קדוש ישראל נזרו
אחור: על מה תכו עוד תוסיפו
סרה כל־ראש לחלי וכל־לבב דוי:
מכף־רגל ועד־ראש אין־בו מתם
פצע וחבורה ומכה טריה לא־זורו
ולא חבשו ולא־רככה בשמן:
ארצכם שממה עריכם שרפות אש
אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה
ושממה כמהפכת זרים: ונותרה
בת־ציון כסכה בכרם כמלונה
במקשה

בחובין כמה מרסמא לא שבקין מזרוניהון ולא מחמרין לתיובתא אף לא אזוון
להון לאגנא עליהון: ארעכון צדיא קיריכון יקידת נור ארעכון לקבליכון
עממיא מחסנין יתה ובחוביכון צדיאת מנכון אתחלפת והית לנוכראין:
ואשתארת כבשתא דציון כמטללתא בכרמא כתר דקטפוהי בערסל מכתותא
במקשיא

חטא כחטא ג' חסר בקריאה וסימ' הוי גוי חטא עם כבד עון · אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו ·
כטוב כחטא הנשבע כאשר שבועה · דוי ג' בקריא' וסי' מבליגיתי עלי יגון · על מה תכו עוד · כי רבו
אנחותי ולבי דוי:

ג' חס'
ח' ל' מל'
ל
ל"ג · ל
ל' נגמו יי'
מעיין י · ג'
ל' וחס'
ל' חלי · ב'
אחרי לים
ולחי חמור
ב' חד מל'
וחד חס'
ל
ל · ל

והנה אלה הבהמות אף על פי שהם בהמות מכיריס המטיב להם וישראל שהם עמי
שקניתי מבית עבדי' הם לא ידעו כי אני המטיב להם ונתתי להם ארץ כחלה וגרשתי
גויים מפניהם שאם הכירו זה לא עזבוני ולא עבדו אלהים אחרים במקומי · והם לא
התבוננו כי בשמרם את תורתי הם במובה ובעזבם אותה הם ברעה · איך לא
התבוננו זה: הוי גוי חוטא הוי
לשון קריאה ונעקה הן לאבל הן
להשמיע השומע · וי"ת זה לשון
אבל כמו אוי שהרג' ווי על עם
דאתקריאו עם קדיש וחטו בנישא
בחירא ואסגיאו חובין אתבניאו
בזרעא רחימא ואכאישו איתאמר
להון בנין חביבין וחבילו אורחתהון
שבקו ית פולחנא דייקצו בדחלתא
קדישא דישראל ובדיל שבדיהון
בישיא איסתחרו והוו לאחורא: לא
מסתכלין למימר על מה לקינא עוד
מוספין למיחטי ולא אמרין מה דין כל
ריש מרע וכל לב דוי: משאר עמא
ועד רישאלית בהון דשלים בדחלתי
כולהון סרבין ומרדין איתנעלו

ארעכון צדיא קיריכון יקידת נור ארעכון לקבליכון
עממיא מחסנין יתה ובחוביכון צדיאת מנכון אתחלפת והית לנוכראין:
ואשתארת כבשתא דציון כמטללתא בכרמא כתר דקטפוהי בערסל מכתותא
במקשיא

עוונותיכ' אלא תלכו בקרי ותאמרו כי הרע בא עליכם דרך מקרה ולא עונש עונותיכ'
ויש מפרשים על מה תכו מה יועיל הכות אתכ' כי לא תוסרו בזה · כי עדין אחר
המכות תוסיפו לחטוא ולא תוסרו על ידי המכות · וסרה שם תאר כלומר דרך
סרות ומעוותת: כל ראש לחלי · לא תחשבו אם האל יחבדך מכה אתכ' ותאמרו
דרך מקרה. נפלו החלאי הרעי' על כולכ' אין זה כי אם על עונש עוונותיכ' כי כל
ראש מזאמן לחלי וכל לבב דוי כמו שאמר בתוכחות משה רבינו עליו השלו יככה ה'
בשגעון ובעורון ובתמהון לבב: ומכף · כמו שכתוב בתוכחות יככה ה' בשחין רע
על הברכי' ועל השוקי' אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך: לא זורו ולא
חבשו ולא רככה בשמן · כי לא תועיל בה רפואה כמו שאמר בתוכחות אשר לא תוכל
להרפא · ורפואת המכה לזור אותה ולחבשה ולרכך אותה במשיחה וכיון שאת רואי
כי לא תועיל רפואה למכתכ' היה לכם לחשוב כי מהש' היה כמו שיעד לכם בתוכחו'
ופירוש מתוס ר"ל שלמות כלומר אין בבשרכ' דבר שלם ובריא כי כלו נגוע · ופירוש
פצע מכה המוציאה דם או ליחה שנפצע הבשר · ופירוש חבורה מכה שנגרר הדם או
הליחה · ופירוש טריה לחה כלומר מכתכ' טריה היא שלא התנגב לעולו' אלא כל זמן
היא לחה · וזה סימן למכה שאין לה רפואה · ויונתן תרג' הפסוק הזה על דרך משל
משאר עמא ועד ריסא ונוחר: מרגלא · כמו שכתוב בתוכחות והיתה מרגלכם
שממה ועריכם יהיו חרבה · ופירוש שרופות אש כאילו הם שרופות אש כל
כך הם חרבות · ופירוש אדמתכם שדות הזריעה ואילנותיהם: זרים אוכלים
אותה · לעיניכ' ולנגדכ' ואין בכם יכולת למנע כמו שכתוב בתוכחות יסא ה' עליך
גוי מרחוק וגו' · ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך תנו: כתהפכת זרים · והנה
נוחרה האדמה שממה · כי גויים זרים באים ואוכלי' אותה מה שיתאלו ואחים אין
אתם יכולין לעבוד את האדמ' עוד כיהנה האויבי' באים עליכ' יום יום · והנה האדמ'
שממה והיא כמהפכת סדום ועמורה שהיו ארי' מידאת האל · וכן כתוב בתוכחות
כמהפכת סדום ועמורה · ויונתן תרג' ובחובין ובומר · ויש מפרשי' זרים כמו זרם
מטר כלומר המקו' שנטף המטר הסחף: ונותרה · כי רוב ערי יהודה היו חרבות
וביתי חזקיהו כל הערי' הבצורות תפס' מלך אשור ואנה נותרה ירושל' לבדה כמו
הסכה שהיא בשדה וכמו המלונה שהיא בשדה הקשותי' שאין סביבותיה בית וסכה
מחרת · וסכה ומלונה עכין אחד בתלו' שומות כי הסכה היא שלין בה השומר תקרא
מלונה ויונתן תרג' כמטללתא בכרמא וגו' · ופירוש דאבתיהון חפשוהו שלא נשארו
בו קשותי' מן נבדו מלפניו · ירלה לומר שלא נשארו בו קשותי' אחר שנקטפו הענבי'
שהולך לו השומר · וכן כתלונה במקשה אחר שלקטו הקשותי' וחפשו המקשה שלא
נשאר בה קשותי' והולך לו השומר כן נשארה ניון בלא שומר · כי הקב"ה שאמר ישרא
סילק שכינתו מהם · ואמר סוכה בכר' ומלונה במקשה ולא אחר כשוכה בגן כי
בסוכת הגן כל הימים השומר שם כי אחר שילקטו פרי זה או ירק זה ישאר אחר וכן
כל השנה אבל בכרם ובמקשה אחר שילקטו הענבי' והקשותי' לא נשאר דבר לשומר
והולך לו השומר:

כעיר

ישראל לא אליה למידע רחלתי עמי
לא אסתכל למיתב לאוריתי: ווי על
דאתקריאו עם קדיש וחטו בנישא
בחירא ואסגיאו חובין אתבניאו
בזרעא רחימא ואכאישו איתאמר
להון בנין חביבין וחבילו אורחתהון
שבקו ית פולחנא דייקצו בדחלתא
קדישא דישראל ובדיל שבדיהון
בישיא איסתחרו והוו לאחורא: לא
מסתכלין למימר על מה לקינא עוד
מוספין למיחטי ולא אמרין מה דין כל
ריש מרע וכל לב דוי: משאר עמא
ועד רישאלית בהון דשלים בדחלתי
כולהון סרבין ומרדין איתנעלו

אבן עזרא

ישראל לא ידע · והנה הבהמות טובות בדעת יותר מהם: ועמי לא התבונני הטעם
כפול כדרך רוב נבואות ושירת האזינו גם משלי בלעם והטעם כי אני גדלתים והם
לא הכירוני: הוי · יש מפרשים ה"א תחת אל"ף כמו אדורם הדורם איך ואיך ולפי
דעתי שהוא שיתן קריאה ועיקר המלה מגזרת היה בעבור שמלאנו הוי הוי ונוסו הוי
ניון המלעי על כן אמר אחריו לנוכח על מה תכו: כבד עון · שם התואר והוא שמוך
כמו ערל לב וערל בשר: זרע מרעים · בעבור היותם הם עם אבותיהם רעים אז
הטעם כמו אביך האמורי ואמך חתית כאשר אפרש: משחיתים · נפעל אז דרכם:
עזבו את יי' · הטעם עבודת השם: נאצו · הכעיסו: נזורו אחור · מגזר' ויזהרו
מקדשי על משקל ולא יכולו ואם אינמו במקו' מוכרת ובני' אמרו שהוא מבניין נפעל
כמו נכונו ללכי' מגזרת זר: על מה תכו · תי"ו תכו לדגליך שורש על משקל ופו
עלמותיו ובמקום הזה הוא לגוכת והטע' כל מה שתכו תוסיפו אתם עוד למרו' כי
הרגלו היה לעשות תשובה כמו ובעת הגר לו ויוסף למשול: סרה · תאסר מלה אז
דברה מגזרת סורר אז יהיה שם: כל ראש לחלי · פי' על מה תכו כי כל ראש מוכן
לכל חולי והזכיר הראש והלב כי שניהם הם העיקר: דוי · תואר השם כמו גנב
שלא: מכף · מתוס · מקום שיש בו תוס כמו בריאות והוא משונה בדקדוק כי היה
ראוי להיות על משקל מעוז וכמוהו אין מתוס בבשרי · ויאמר רבי משה הכהן ז"ל כי
הוא כמו מתיס בעבור שמלא תעיר מתיס והטעם אין בהם מה שיש למתיס והוא מעט רחוק ותחסר מלת רק אין בו מתס רק פצע וחבורה וכמוהו אין טוב להד שיאכל ושתה:
פצע · ריכון העצ': וחבורה · מכה שתתחבר אליה הלחה: טריה · שאינה יבשה כמו לחי החמור טריה וכן בלשון ישמעאל: לא זורו · כמו ויזר את הגזה כי המכה
לא תרפה עד שתוזר הליחה גם חובשו כנגעים עוכר ותתול ומגזרתו לא תהיה חובש: בשמן · שהיה ראוי לה: מרגל · הנזכר למעלה מסל שבלקטה כל מרגל ויש מהם
שממה שאין שם אדם ויש מהם שרופות אש ויש שורי חובלי' תבואתה בפעם ראי' אי' אדמכ' שממה ויתכן היתה זרי' מגזרת זרם והיה
הא"ם שורש לא לשון רבי' ויהיו שרי' משקלי': ומתרה · הטע' שערי יהודה הבצורות תהיינה כתפסות ולא תותר רק עיון: כסוכה בכר' · מקום השומר והטע' על הסביבה:
כתלונה · מקום ללון השומר בשדה קישותי':

כעיר

אורים ותומים

הוי גוי חוטא וגו' · יל' מחר שכן הוא שמיעים מובטחים בפעמת הפומר מ"כ יקרא גוי חוטא כי כם כבת חטאתם כי כמו שהנעים מלא שנעמה מינה חוטאת גם המומר מנד שנאמר מינו חוטאת בענין הבור והחבר שהוסיפו לשמר פרים בעלן כי כל מ' פסס לא יספיק לאכול הליכרים בתמנה אלא בהסכמת' יחד חטאו ותמר זרע מרעים מנד שכלם · בנים משחיתים לפי שמלא חוטרם היו בני הנרהם פעמי ה' לנתעב' ומנד שכלם היו בני בחל ולכן קרוים פלל חוטרם זרע פרעים מנד שכלם בנים משחיתים ע"ל משחית נפשאכות ישראל · ופי' הענין ותמר עזבו את ה' נאצו מנד שהוא בתחלת הנפש · נאצו אפי' קדוש ישראל נאצו את קדוש הראיה שהוא בתחלת תולדת חוטרים והיה קדושים גם רע מחר לא הניחו אל פרים שהוא השכל וחזרו אל הטומר אז חזרו אל הנוכרים הרחוק והוא תרגם הני אנרהם: על מה תכו עוד תוסיפו סרה וגו' · אחר כרם וגו' · אחר שהרגלם ונפשם והכפ' שרה הם הנוכרים הרחוקים כלם חוטים כל ראש לחלי וכל לבב דוי: מכף רגל ועד ראש · זהו הכבד כי כשהשכיל נפשו אחר חלוש בו כל הגוי' יקלים ויפס · והיה בשכל בשקוי וכ"ש בשדרי יר' לי שאי' שלמען יוכל גדולו מהמשמש ומ"ל שהם"ר מנגש בכל נגוש' נאי' מנף רגל וגו' · בחרמת כחו' מרגל' שמש' בפשוטם נאי' מזפתם וגו' מ"ש נדול הפון ולאחר מד שנאחר כבדוש טיבו וגו':

מנוחה גדולה

הוי גוי חוטא וגו' · ליתא בתכחות שלחד לאברהם להק"בה כשתרב בה"מ שאין בחוב חטאו מ"ל עשותה הרחוקה · שאין משמש חטאו מ"ל הדבי' היה לך לעבוד להם ברית חילה מ"ל ובשל קבש יעבדו מעליך מ"ל שאין אם הנתנת להם היו תודין בתשובה מ"ל כי רעפכי לו תעלוני ו"ש הוי גוי חוטא כי אז היה הנתנ שונג לו מידיהם ולא מבוי רובם כבלם היה הש"י מחל משמ"כ עתה שהיה גוי חוטא גם שו היה מין מכשול בשונג לא היה כ"כ גדלה לעתה משמ"כ עתה שהיה גוי חוטא וכם כבד מין כשהיה כבד יכבדו וזה גם לא היו כמולים כי אז היה זרע ברך ה' משמ"כ עתה שהיה זרע מרעים בנים משחיתים שאלו הק ובנבו ברית זבזה עזבו את ה' שע"י שלא היה מחולים נתעבדו בנוים ולמדו מעשיה' וגם לאחרו שקולה מילה ככל התורה כולה גם קרלם זרע מרעים בנים משחיתים שלא נקרא זרע לאברהם ובני אברהם כיון שלא החזיקו בבריתו ואין לזה שהיה תיקון בהמתנה אולו יפזכו כי אברהם מזרו לאחור כל כמה שהי' הש"י מאריך להם הוסיפו לחטוא · ולא די שלא שבו

בלותם בעלותם שלא אפי' בפחזותם שבכבר נבר יד האויב במקלת אפ"ה לא שבו ו"ש על מה תוכו עוד תוסיפו סרה שתפילו אחרי אמר כבר אלה שם מבת הבות עוד הוסיפו יום יום לחטוא ולא"כ אין תועלת להמתין עוד: לא יאמ' על מה תוכו וגו' דידוע מה שאז"ל שהתייחד שמים וארץ לעדות משעה שיד הבעדים שהיה בו בראשונה מלהוריד הגשם ועי"כ הארץ לא תתן יבולה · והנה ישראל היו עובדים לאחה ולבמה ולכן השמים · ולולי היה נשמים על הארץ והעבים נעבו מים לא היה אור מתה אלבנה מאיר אותו שנה וגם הכוכבים היו אספו נגהם · ולא היו יכולין לעבדם בעת מן הבעדים מע"לא עתה שהיה שהיה בראה אור בהיר מתחה ביום ולבנה בלילה עם אור הכוכבים וגו' יכ היו יכולין לעבדם בכל עת וגם אלו היה נשמים על הארץ לא היו יכולין תמיד לעשות מפל מעבדים קבל"ר לאחותו והיה מדיק להמתין מד שהי' יודע שאחרת על הארץ · משמ"כ עתה שלא נשמה הארץ היו הבעדים יבישים ראוי לכרות עץ לעשות מפל לא ירקב · נמצא בזה שהוא עצירת נשמים כי"כ הוסיפו להשות לעבוד הבעדים ועץ מומה ו"ש על מה תכו עוד תוסיפו סרה: לאברהם שמחה וגו' דבר
כנגד ג' מלכי המדינה שרדה ושדה מלכן מתכות הארץ · וזה שאחר לאברהם שמחה שבם מעשי כרם ועץ עשה פרי עריבה שרפוה אש הם הבעדות לאחתכם וגו' זה מידות אלהיה ושדה תמלאה · ואע"פי שהם שמחה מכם מ"ח ודים אוכלים אותה כמש"ל בברכות בתקלה שוחרון בתבלכו שכניה שב' ונתתי שוחרון לעי השדה ולמטעי כרם · ולאחר להם זה לתוכחת מוסר שמעו ואחי כשבכם שלא יאמרו לכם כמו שאמרנו לשחרון · לו יאחר זרים אוכלים אותה

[illegible]

[illegible]

[illegible]

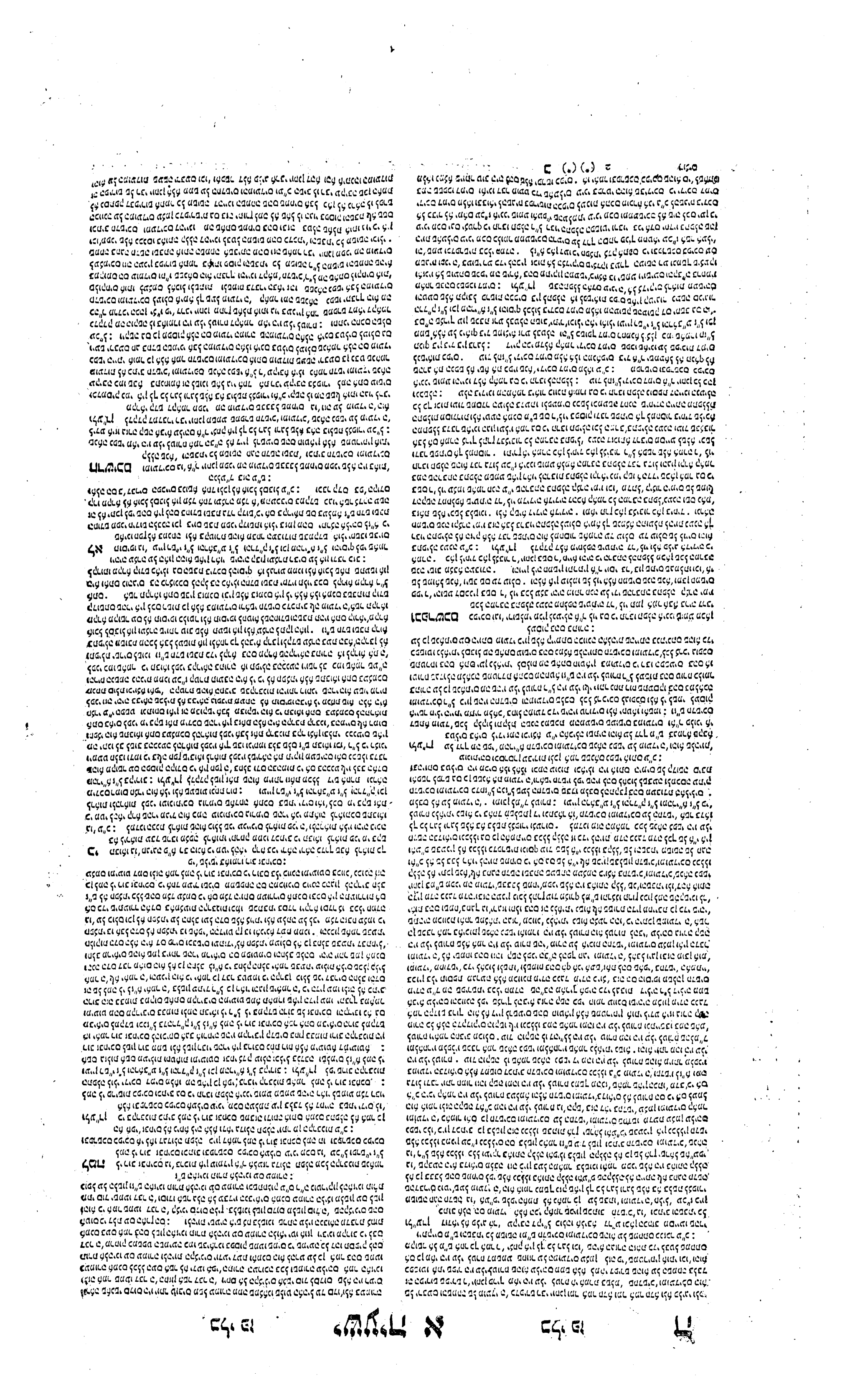

אורים ותומים

לולי ה׳ צבאות הותיר לנו שריד כמעט כסדום היינו לרגם אחר׳ שהחברים הראשונים הטעים בעבור ע״ז הותיר לנו שאר׳ ר״ת אזי׳ והוא לשון יל׳ לשון יל׳ לשון הרע יראל לא יפסד שם לא כן בשמ׳ היינו אלא מותר שהם נשתה׳ מן יסיר הנגיד הנה בנשא אחר אותו לא נגע ולא נכשל ואם יאבד וכו׳:

מנחה גדולה

לולי ה׳ צבאות הותיר לנו זה שריד על הרבים והשלמי לשרידי אשר ה׳ קורא ועל אשר השמון אחר כמעט הנה אמו כסדום היינו בלי שום שלימות רק רעים ותעלים וזה כנגד השרידים לעמורה דהיינו כנגד אשר השמון אי אחר לולי ה׳ צבאות הותיר לנו שריד שע״כ כסדום היינו שגם שם היה השאלה מה הוא לוט ובמתיו ואלולי כך לעמורה דהיינו אלא היה שום מותר שאמר ה׳ קריאי אחרי ילכו לדברי ואמנו לי אלא יאמרו לכם כקריאי סדום אלא נאמר כי עם מועט מהרבה וכ״ש אלא יאמרו לכם כעמורה עדיתה בלי שלמות ואיזה לאיזה לסדום ועמורה שבעבור חלוב הארצות והשוכה שבתן להם הש״י כמו כן אנשי ישראל שבעבור מועט טובה שלא יהיה אלא שארית ואיזה יתכפר לו ע״י קרבן כמו

אבן עזרא

כעיר נצורה. חרבה כמו ובנצורים ילינו: לולי. דברי הנביא בעבור ישראל שהם אומרים וכמעט דבק עם שריד בעבור טעם המפסיק כי עיקר גדול הוא לשמור דרך הטעמים: שמעו. זאת תשובת הנביא בעבור שאמרו הם בסדום היינו אמר אילו היותם כן הדין כי שריכם הם כשרי סדום וזה טעם קציני סדום והעם כעם עמורה: למה. המעם למה אשאירכם עוד בארץ בעבור רוב עוונותיכם. ומלת שבעתי כדרך בן אדם דבר הכתוב והאמת אם מרעב לא אומר לך: אילים. הם גדולים: מריאים. מין ממיני השור וגדול ממנו וחלבו אסור והתרגום אמר שהוא מלשון משנה כמו בריאים. פרים וכבשי. הם קטני. ועתודי גדולי והם התייסי העולי על הצאן: כי לראות פני. כמו לפני כי אין פני פעולים: רמוס. שם הפועל: לא תוסיפו. ליווי כמו לא תוסיפו על הדבר: הביא. כמו להביא כי מנחתכם היא שוא בעיני והקטורת היא תועבה: חדש. מפורש בתורה שהוא ראש חדש: קרא מקרא. שתקראו אותם מקראי קודש והזכיר עם העולות והמנחה בעבור המוספי: לא אוכל און. תחסר מלת נשוא כמו חמור לחם. וטעם ועצרה כמו מעוצר ומתוכנו לוקח שלא תעשה כל מלאכה וכן עצרת והטעם לא אוכל לסבול און עם עצרה כי מה תועלת יש לעצרה עם און: חדשיכם. היו עלי לטורח על כן אשירכם ושבתו: נלאיתי נשוא. דרך משל: ובפרשכם. בא הרי״ם בחי״רק תחת פתח קמץ והטעם שאסתיר הרחמי׳ מכם וכן אוכני שומע והטע׳ שלא אושיעכ׳ בעבור כי ידיכם דמים מלאו והטעם שפיכות דמי׳: רחצו הזכו. הטע׳ רחצו ידיכם מהד׳ שפכו. הזכו מבנין התפעל ובולע התי״ו בדבשות הזי״ן כמו ולקח למטה: למדו היטב. אם הפועל והטעם להיטב:

אשרו

אבן עזרא

כעיר נצורה. חרבה כמו ובנצורים ילינו: לולי. דברי הנביא בעבור ישראל שהם אומרים וכמעט דבק עם שריד בעבור טעם המפסיק כי עיקר גדול הוא לשמור דרך הטעמים: שמעו. זאת תשובת הנביא בעבור שאמרו הם בסדום היינו אמר אילו היותם כן הדין כי שריכם הם כשרי סדום וזה טעם קציני סדום והעם כעם עמורה: למה. המעם למה אשאירכם עוד בארץ בעבור רוב עוונותיכם. ומלת שבעתי כדרך בן אדם דבר הכתוב והאמת אם מרעב לא אומר לך: אילים. הם גדולים: מריאים. מין ממיני השור וגדול ממנו וחלבו אסור והתרגום אמר שהוא מלשון משנה כמו בריאים. פרים וכבשי. הם קטני. ועתודי גדולי והם התייסי העולי על הצאן: כי לראות פני. כמו לפני כי אין פני פעולים: רמוס. שם הפועל: לא תוסיפו. ליווי כמו לא תוסיפו על הדבר: הביא. כמו להביא כי מנחתכם היא שוא בעיני והקטורת היא תועבה: חדש. מפורש בתורה שהוא ראש חדש: קרא מקרא. שתקראו אותם מקראי קודש והזכיר עם העולות והמנחה בעבור המוספי: לא אוכל און. תחסר מלת נשוא כמו חמור לחם. וטעם ועצרה כמו מעוצר ומתוכנו לוקח שלא תעשה כל מלאכה וכן עצרת והטעם לא אוכל לסבול און עם עצרה כי מה תועלת יש לעצרה עם און: חדשיכם. היו עלי לטורח על כן אשירכם ושבתו: נלאיתי נשוא. דרך משל: ובפרשכם. בא הרי״ם בחי״רק תחת פתח קמץ והטעם שאסתיר הרחמי׳ מכם וכן אוכני שומע והטע׳ שלא אושיעכ׳ בעבור כי ידיכם דמים מלאו והטעם שפיכות דמי׳: רחצו הזכו. הטע׳ רחצו ידיכם מהד׳ שפכו. הזכו מבנין התפעל ובולע התי״ו בדבשות הזי״ן כמו ולקח למטה: למדו היטב. אם הפועל והטעם להיטב:

אשרו

אבן עזרא

כעיר נצורה. חרבה כמו ובנצורים ילינו: לולי. דברי הנביא בעבור ישראל שהם אומרים וכמעט דבק עם שריד בעבור טעם המפסיק כי עיקר גדול הוא לשמור דרך הטעמים: שמעו. זאת תשובת הנביא בעבור שאמרו הם בסדום היינו אמר אילו היותם כן הדין כי שריכם הם כשרי סדום וזה טעם קציני סדום והעם כעם עמורה: למה. המעם למה אשאירכם עוד בארץ בעבור רוב עוונותיכם. ומלת שבעתי כדרך בן אדם דבר הכתוב והאמת אם מרעב לא אומר לך: אילים. הם גדולים: מריאים. מין ממיני השור וגדול ממנו וחלבו אסור והתרגום אמר שהוא מלשון משנה כמו בריאים. פרים וכבשי. הם קטני. ועתודי גדולי והם התייסי העולי על הצאן: כי לראות פני. כמו לפני כי אין פני פעולים: רמוס. שם הפועל: לא תוסיפו. ליווי כמו לא תוסיפו על הדבר: הביא. כמו להביא כי מנחתכם היא שוא בעיני והקטורת היא תועבה: חדש. מפורש בתורה שהוא ראש חדש: קרא מקרא. שתקראו אותם מקראי קודש והזכיר עם העולות והמנחה בעבור המוספי: לא אוכל און. תחסר מלת נשוא כמו חמור לחם. וטעם ועצרה כמו מעוצר ומתוכנו לוקח שלא תעשה כל מלאכה וכן עצרת והטעם לא אוכל לסבול און עם עצרה כי מה תועלת יש לעצרה עם און: חדשיכם. היו עלי לטורח על כן אשירכם ושבתו: נלאיתי נשוא. דרך משל: ובפרשכם. בא הרי״ם בחי״רק תחת פתח קמץ והטעם שאסתיר הרחמי׳ מכם וכן אוכני שומע והטע׳ שלא אושיעכ׳ בעבור כי ידיכם דמים מלאו והטעם שפיכות דמי׳: רחצו הזכו. הטע׳ רחצו ידיכם מהד׳ שפכו. הזכו מבנין התפעל ובולע התי״ו בדבשות הזי״ן כמו ולקח למטה: למדו היטב. אם הפועל והטעם להיטב:

אשרו

רש״י

כעיר נצורה. כעיר שצרין עליה ועושין סוכות סביב לה להסתתר שם החילות וכשמסתלקין מעליה מניחים אותה והולכים כל זה תרגם יונתן: לולי ה׳ הותיר לנו שריד. מאליו וברחמיו ולא בצדקותינו: כמעט כסדום היינו. כולנו כליס: קציני סדום. פרים שמעשיהם כסדום מכאן אמרו אל יפתח הדם פיו לשטן: מריאים. בהמות לאן פטומות: לא חפצתי. אחר שאתם עובדים על תורתי זבח רשעים תועבה: מי בקש זאת מידכם רמס חצרי. אחרי שאין לבבכם שלם עמי: לא תוסיפו הביא מנחת שוא. מחרה אני בכם לא תביאו לי מנחת שוא שלכ׳ שהעשן העולה ממנה קיטור של תיעוב הוא לי ולא נחת הרוח: חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל וגו׳. ולקרוי מקרא חדש ושבת שאתם מוסיפי׳ לקרוא עצרה ולסיפה בהם לא אוכל לסבול און שבלבבכם המוטה לעבודת אלילים והעצרה עמו שאין שני הדברים ההלו ראוין יחד לקרוא עצרה ליאסף לפני והאון בלבבכם לעבודת אלילים ואין אתם מוציאין אותו מתוך לבבכם: ובפרשכם כפיכם. אעלים עיני מכם. לפי שיהכם דמים מלאו: דמים. רציחה: רחצו הזכו. פתח לפי שהוא מגזרת רחץ רחצו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ: רחצו הזכו. הסירו הלוי למדו דרשו. אשרו שפטו. ריבו. לכו. י׳ מזהרות של לשון תשובה יש כאן כנגד עשרת ימי תשובה וכנגד מלכיו׳ זכרונות ושופרות: חדלו הרע. חדלו ממעשיכם הרעים. הרע. כמו להרע ואין צריך לכתוב מהרע שכן לשון המקר׳ נופל על לשון חדלה וחדל לעשות הפסח עד כי חדל לספור כלומר חדל׳ העשייה אף כאן תחדלו הרעה: למדו. רפי נקוד והוא מגזרת למוד היו למדין להיטיב הלמד לעצמו הוא ממשקולת לשון קל לפיכך לווי לשון רביים שלו נקוד בחי״רק כמו אמרו שמעו אחל המלמד לאחרים הוא ממשקולת לשון כבד המדבים ואם בא לנוו׳ את הרבים הוא נקוד למדו וכן דרשו מגזרת דרוש אבל אשרו שהש״ן מדגש ממשקול׳ לשון עבד ומגזרה אשר לפיכך לשון ליווי לרבים נקוד פתח כמו אשרו דברו ספרו אשרו

רחצו ג׳ לילות ופיל דעבולא לכיה ולי רחצו

בְּמִקְשִׁיא בָּתַר דְּאַבַּעְיוּהִי כְּקַרְתָּא דְּצַיְּירִין עָלָהּ: אֶלוּלַפּוֹן מוֹתַר טוֹבִיָּה דְּיֵי צְבָאוֹת אֲשֶׁאַר לָנָא שֵׁיזְבָא כְּרַחֲמוֹהִי אִית עִמָּנָא חוֹבִין דְּכַאֲנִישׁ סְרוֹם פּוֹן אָבְרְנָא וּכְיַתְבֵי עֲמוֹרָה אִשְׁתֵּיצָנָא: קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דְּיֵי שִׁילְטוֹנֵיָא דְּעוֹבָדֵיהוֹן בִּישִׁין כְּשִׁילְטוֹנֵי סְרוֹם אָצִיתוּ לְאוֹרַיְתָא דֶּאֱלָהָנָא עַמָּא דְּעוֹבָדֵיהוֹן דַּמְיַזְלְעַם עֲמֹרָה: לָא רַעֲוָא קָדָמַי בִּסְגִיאוּת נִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן אָמַר יְיָ שְׂבָעִית מִיסַת עֲלָוַת דִּיכְרִין וְתַרְבָּא דְּפַטִּימִין וְדַם תּוֹרִין וְאִמְּרִין וְגַדְיִין דְּכֵאלֵין לָא רַעֲוָא קָדָמַי בְּהוֹן: כַּד אַתּוּן אָתָן לְאִתְחַזָּאָה קָדָמַי מַאן תְּבַעְדָּא מִיַּדְכוֹן לְמִיתֵי לָא תְּדוּשׁוּן עִזְרָתִי: לָא תּוֹסְפוּן לְאֵיתָאָה מִנְחָת אֲנִיסָא קוּרְבָּן מְרַחַק הוּא קָדָמַי יַרְחִין וְשַׁבִּין כְּנִישָׁא אֲתוּן מִתְכַּנְּשִׁין לָא שַׁבְקִין חוֹבֵיכוֹן לְקַבָּלָא צְלוֹתְכוֹן בְּעִדָּן כְּנִשָׁתְכוֹן: יַרְחֵיכוֹן וּמוֹעֲדֵיכוֹן רָחִיק מֵימְרִי הֲווֹ קָדָמַי לְרֵיחוּק אַסְגִּיתִי לְמִשְׁבַּק: וְכַד כַּהֲנַיָּא פַּרְסִין יְדֵהוֹן לְצַלָּאָה עֲלֵיכוֹן מְסַלֵּיקְנָא אַפִּי שְׁכִנְתִּי מִנְּכוֹן וְאַף כַּד אַתּוּן מַסְגִּין לְצַלָּאָה לָא רַעֲוָא קָדָמַי לְקַבָּלָא צְלוֹתְכוֹן יְדֵיכוֹן דַּם זַכַּאי מַלְיָין: תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא וְאִידְּכוּ מֵחוֹבֵיכוֹן וְאַעֲדּוּ בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן מֶקֳבֵיל מֵימְרִי אִתְמְנִיעוּ מִלְּאַבְּאָשָׁא: אַלִּיפוּ לְאוֹטָבָא הָבְעוּ דִּינָא זַכּוּ דְּאַנִּים

בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה: לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כְּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ: שִׁמְעוּ דְבַר יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה: לָמָּה לִּי רֹב זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי: כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיַּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרִי: לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא אוּכַל אָוֶן וְעֲצָרָה: חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא: וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ: רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ: לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ

בסדם ד׳ בקריאה וסימ׳ כסדם היינו לעמרה דמינו • הברת פניהם ענתה בם • כי מואב כסדום תהיה • היו לי כלם כסדום וישביה כעמרה: הביא ח׳ בקריאה וסימ׳ למען הביא יי׳ על אברהם את אשר דבר • ואותנו הוציא משם למען • ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת אחיתפל לא תוסיפו הביא מנחת שוא • יבשו ידפי ואל אבשה אני • והיה אם שמוע תשמעון דירמיה • גם אני נשאת ידי • ויאמר הבי המטפחת • בתראה הסר א׳: רחצו ג׳ בליש׳ ב׳ פתח וא׳ קמין וסימ יקח נא מעט מים • סורו נא אל בית עבדכם • רחצו הזכו • וסימ׳ מיא דעבדא דביא:

מנחה גדולה

לולי ה׳ צבאות הותיר לנו זה שריד על הרבים והשלמי לשרידי אשר ה׳ קורא ועל אשר השמון אחר כמעט הנה אמו כסדום היינו בלי שום שלימות רק רעים ותעלים וזה כנגד השרידים לעמורה דהיינו כנגד אשר השמון אי אחר לולי ה׳ צבאות הותיר לנו שריד שע״כ כסדום היינו שגם שם היה השאלה מה הוא לוט ובמתיו ואלולי כך לעמורה דהיינו אלא היה שום מותר שאמר ה׳ קריאי אחרי ילכו לדברי ואמנו לי אלא יאמרו לכם כקריאי סדום אלא נאמר כי עם מועט מהרבה וכ״ש אלא יאמרו לכם כעמורה עדיתה בלי שלמות ואיזה לאיזה לסדום ועמורה שבעבור חלוב הארצות והשוכה שבתן להם הש״י כמו כן אנשי ישראל שבעבור מועט טובה שלא יהיה אלא שארית ואיזה יתכפר לו ע״י קרבן כמו

אבן עזרא

כעיר נצורה. חרבה כמו ובנצורים ילינו: לולי. דברי הנביא בעבור ישראל שהם אומרים וכמעט דבק עם שריד בעבור טעם המפסיק כי עיקר גדול הוא לשמור דרך הטעמים: שמעו. זאת תשובת הנביא בעבור שאמרו הם בסדום היינו אמר אילו היותם כן הדין כי שריכם הם כשרי סדום וזה טעם קציני סדום והעם כעם עמורה: למה. המעם למה אשאירכם עוד בארץ בעבור רוב עוונותיכם. ומלת שבעתי כדרך בן אדם דבר הכתוב והאמת אם מרעב לא אומר לך: אילים. הם גדולים: מריאים. מין ממיני השור וגדול ממנו וחלבו אסור והתרגום אמר שהוא מלשון משנה כמו בריאים. פרים וכבשי. הם קטני. ועתודי גדולי והם התייסי העולי על הצאן: כי לראות פני. כמו לפני כי אין פני פעולים: רמוס. שם הפועל: לא תוסיפו. ליווי כמו לא תוסיפו על הדבר: הביא. כמו להביא כי מנחתכם היא שוא בעיני והקטורת היא תועבה: חדש. מפורש בתורה שהוא ראש חדש: קרא מקרא. שתקראו אותם מקראי קודש והזכיר עם העולות והמנחה בעבור המוספי: לא אוכל און. תחסר מלת נשוא כמו חמור לחם. וטעם ועצרה כמו מעוצר ומתוכנו לוקח שלא תעשה כל מלאכה וכן עצרת והטעם לא אוכל לסבול און עם עצרה כי מה תועלת יש לעצרה עם און: חדשיכם. היו עלי לטורח על כן אשירכם ושבתו: נלאיתי נשוא. דרך משל: ובפרשכם. בא הרי״ם בחי״רק תחת פתח קמץ והטעם שאסתיר הרחמי׳ מכם וכן אוכני שומע והטע׳ שלא אושיעכ׳ בעבור כי ידיכם דמים מלאו והטעם שפיכות דמי׳: רחצו הזכו. הטע׳ רחצו ידיכם מהד׳ שפכו. הזכו מבנין התפעל ובולע התי״ו בדבשות הזי״ן כמו ולקח למטה: למדו היטב. אם הפועל והטעם להיטב:

אשרו

אבן עזרא

כעיר נצורה. חרבה כמו ובנצורים ילינו: לולי. דברי הנביא בעבור ישראל שהם אומרים וכמעט דבק עם שריד בעבור טעם המפסיק כי עיקר גדול הוא לשמור דרך הטעמים: שמעו. זאת תשובת הנביא בעבור שאמרו הם בסדום היינו אמר אילו היותם כן הדין כי שריכם הם כשרי סדום וזה טעם קציני סדום והעם כעם עמורה: למה. המעם למה אשאירכם עוד בארץ בעבור רוב עוונותיכם. ומלת שבעתי כדרך בן אדם דבר הכתוב והאמת אם מרעב לא אומר לך: אילים. הם גדולים: מריאים. מין ממיני השור וגדול ממנו וחלבו אסור והתרגום אמר שהוא מלשון משנה כמו בריאים. פרים וכבשי. הם קטני. ועתודי גדולי והם התייסי העולי על הצאן: כי לראות פני. כמו לפני כי אין פני פעולים: רמוס. שם הפועל: לא תוסיפו. ליווי כמו לא תוסיפו על הדבר: הביא. כמו להביא כי מנחתכם היא שוא בעיני והקטורת היא תועבה: חדש. מפורש בתורה שהוא ראש חדש: קרא מקרא. שתקראו אותם מקראי קודש והזכיר עם העולות והמנחה בעבור המוספי: לא אוכל און. תחסר מלת נשוא כמו חמור לחם. וטעם ועצרה כמו מעוצר ומתוכנו לוקח שלא תעשה כל מלאכה וכן עצרת והטעם לא אוכל לסבול און עם עצרה כי מה תועלת יש לעצרה עם און: חדשיכם. היו עלי לטורח על כן אשירכם ושבתו: נלאיתי נשוא. דרך משל: ובפרשכם. בא הרי״ם בחי״רק תחת פתח קמץ והטעם שאסתיר הרחמי׳ מכם וכן אוכני שומע והטע׳ שלא אושיעכ׳ בעבור כי ידיכם דמים מלאו והטעם שפיכות דמי׳: רחצו הזכו. הטע׳ רחצו ידיכם מהד׳ שפכו. הזכו מבנין התפעל ובולע התי״ו בדבשות הזי״ן כמו ולקח למטה: למדו היטב. אם הפועל והטעם להיטב:

אשרו

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ᚌᚑᚌᚑᚌᚑ

ב

ומרדכי היהודי משנה לאחשורוש ודגול
ליהודים ומקובל לרוב אחיו דרש טוב לעמו
ודבר שלום לכל זרעו׃ ויאמר מרדכי כל
המעשים האלה נעשו מאת אלהים׃ ואזכר
את החלום אשר חלם עליהם ולא עבר
מהם דבר׃ המעט אשר היה אל־תוך
ונהר׃ אור וחמה׃ ורבים׃ המה שני
הגורלות׃ אשר־בא׃ אל־תוך׃ המדינה׃
ומלחמה׃ אשר־היא׃ עם־אלהים׃ ויעשה
מלחמה׃ ויקרא׃ אל־כל׃ הגוים׃ אשר
סביבותיו׃ ובמדינת׃ שושן׃ הבירה׃
נלחמו׃ היהודים׃ ויעשו׃ ביום׃ אחד׃
בשלשה׃ עשר׃ לחדש׃ אדר׃ ובשלשת׃
עשר׃ בו׃ ונוח׃ ביום׃ הרביעי׃ ועשו׃
אותו׃ יום׃ משתה׃ ושמחה׃ ובמדינת׃
שושן׃ הבירה׃ נקהלו׃ היהודים׃ גם־
בשלשת׃ עשר׃ בו׃ ונוח׃ ביום׃ הרביעי׃
ועשו׃ אותו׃ יום׃ משתה׃ ושמחה׃
ובמדינות׃ הגלילות׃ אשר־לא׃ נקהלו׃
היהודים׃ אשר־בם׃ ומגן׃ לקבץ׃ עליהם
ולהשמיד׃ אתם׃ ואת־כל־חילם׃ צר׃
אויבם׃ שבעת׃ אלפים׃ ולבז׃ את־שללם׃
ביום׃ אחד׃ בשלושה׃ עשר׃ חדש׃
אדר׃ ונוח׃ בו׃ ביום׃ הרביעי׃ ועשו׃
אותו׃ יום׃ משתה׃ ושמחה׃ ובמדינת׃
שושן׃ הבירה׃ נקהלו׃ היהודים׃ גם־
בשלשת׃ עשר׃ בו׃ ונוח׃ בו׃ ביום׃
הרביעי׃ ועשו׃ אותו׃ יום׃ משתה׃
ושמחה׃ ובמדינות׃ הגלילות׃ אשר־
לא׃ נקהלו׃ היהודים׃ אשר־בם׃ ומגן׃
לקבץ׃ עליהם׃ ולהשמיד׃ אתם׃ ואת־
כל־חילם׃ צר׃ אויבם׃ שבעת׃ אלפים׃
ולבז׃ את־שללם׃ ביום׃ אחד׃ בשלושה׃
עשר׃ חדש׃ אדר׃ ונוח׃ בו׃ ביום׃
הרביעי׃ ועשו׃ אותו׃ יום׃ משתה׃
ושמחה׃ ובמדינת׃ שושן׃ הבירה׃
נקהלו׃ היהודים׃ גם־בשלשת׃ עשר׃
בו׃ ונוח׃ בו׃ ביום׃ הרביעי׃ ועשו׃
אותו׃ יום׃ משתה׃ ושמחה׃ ובמדינות׃
הגלילות׃ אשר־לא׃ נקהלו׃ היהודים׃
אשר־בם׃ ומגן׃ לקבץ׃ עליהם׃
ולהשמיד׃ אתם׃ ואת־כל־חילם׃
צר׃ אויבם׃ שבעת׃ אלפים׃ ולבז׃

בבוריתא כל רישעיא ואעדי כל חובך: ואמני ביך דייני קושטא תקנין כדבקדמיתא ומלכי מלכך כד מן אוילא ובתר כן יתקרי לך קרתא דקודשא קרתא מהימנתא: ציון כד יתעבד בה דינא תתפרוק ודעברו אוריתא יתובון לה בזכו: ויתברון מרודין וחייבין כחדא ודשבקו אוריתא דיי ישתיצון: ארי תתבהתון מאילני טעותא דחמדתון ותתכנעון מגיני טעותא דאתון מסתייעין בהון: ארי תהון כבוטמא די מנתר טרפוהי וכגינרת שקיא דמיין לית לה: ויהי תוקפיהון דרשיעיא כנעורת כתנא ועובד ידהון כניצוץ נורא כמא דמקרבין דין לסטר דין ודלקין תרייהון כחדא כן יסופון רשיעיא אינון ועובדיהון כישיא ולא יהי עליהון חיים: פתגם נבואה דאתנבי ישעיה בר אמוץ על אנש יהודה וירתבי ירושלם: ויהי בסוף יומיא מתקין יהיטור בית מקדשא דיי ברישׁ טוריא ומנטל מרמתא ויתפנון למפלח עלוהי כל מלכותא: ויהכון עממין סגיאין וימרון איתו ונסק לטור בית מקדשא דיי לבית שכינת אלהיה דיעקב וילפינא מאורחן דתקנן קדמוהי ונהך באולפן אוריתיה ארי מציון תפוק אוריתא ואולפן פתגמא דיי מירושלם:

ואשיבה ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימן י״ז: כבראשונה ה׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימ׳ כ׳ וחטאים ד׳ וסימ׳ בסדר לך לך:

כבור: כמו הדבר המברר הכסף מן הסיגים ויסגר נקי ואני שמעתי כבור הימ כבורית ספו״ן בלע״ז: כמו שהבורית מוציא כל כתם כך אוציא אני סיגיך ובדילך: בדילך מה ר״ל כי הבדיל מעורב בכסף עד שינקהו ממנו: ואמר בלשון רבי׳ בדילך להבין כל התערובות המעורבי׳ בו: ואשיבה שופטיך כבראשונה כמו שאמר מלאתי

מספט: וזה יהיה בימות המשיח שיכלו הרשעים כלם: ואחרית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב: לון במספט שיעשו ישראל: תפדה כלומר יפדו הם ויסובו לה ובצדקה שיעשו ישובו לה הגולי׳ ממנה זהו ובשיבה בצדקה: ושבר ויכלו הפושעים והחטאים יחדו כמו שאמר בנבואת מלאכי והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היו׳ הבא: כי יבשו אמר יבשו אמר תתפרו: כי כן מעכב המקרא׳ לדבר לנכח ולא לנכח כלום תשובו ובאו כה: והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל אלה הג׳פסוקים על סוף הפרש׳ הינם לימות המשיח: כי מימי תרבן בית ראשון והילך לא היו עובדים עבודת אלילים בישראל בגבות ותחת כל עץ רענן כמו שהיו: ואין זכרון לנים עבודת אלילים תהי׳ טרם זה וזהו בחרבן בית ראשון שיכלו עובדי עבודת אלילים בישראל שהיו בוחרים הגבו והאילים לאשירה ואז בחרבן הבית יבשו כי ירחו כי לא יוציאו להם האשרים ולא יעלוס מיד האויב שהריב אותם והמגלה אותם: אז יבשו ויחפרו וידעו כי שקר היה נסכו׳ ועבודת׳ לאלילים: לפיכך לה היה בבית שני עובדי עבודת אלילים כלל בישראל ואילים כמו אילני׳ וכן הנחמים באלים אילי הגלדק׳ ותרגם יונתן ארי תתבהתון מאילני טעותה דחמדתון: והפסוק כפול בענין במלות שונות כמנהג: כי תהיו יאמר אתם המרתם אותי באלים ותהיו כאלה נובלת אתם בחרתם גנו׳ ותהיו כגנ׳ אשר אין מים לה: עליה: אשר י״ול הרבים מהמכתב׳ אחר כן תהיו כאלה נובלת עליה שלא יאחר בה דבר ירוק כן תהיה כל אחרכם חרבה שלא יאחר בה אחד מכם: ותהיו כמו הגנ׳ אשר מים אין לה להשקותה שיבשו הירקות והזרעים לא יצמחו: וכאשר המשולם לאלה הבשיחם שיבשו לאחרכם כמו האלה שתוציא העלים עוד לזמן הגלת האילנות וכן כגנה כשיבאו מים לה תצמיח זרעיה ולחלחו שרשי הירקות: ואלה תרגומו בוטמא: וכן תרגם רבינו סעדיה בערבי בוטמא: ואלה נובלת עליה: פירושו אלה שעליה נובלים: וכן מגולחי זקן שזקנם מגולח: ודמה אותם לאלה ולא לאילן אחר כי האלה והאלון כשיבלו עליהם ידמה שהם יבשים מכל וכל יותר משאר אילנות: וזכר אחד מהם למשל: והיה החסון: אחר על האלילי׳ ועל עובדיהם: אחר כי החסון והחזק שבפסילי׳ כמו שאמר עץ לא ירקב יבחר: אחר מה יועילו להם חוזק הפסילים: כי כמו הנעורת יהיו שיכלה מהרה מפני כלון האש כן ישרפו מהרה וכן היה: כי נבוזר אדן שרף כל בתי ירושלם באש ובהם היו הפסילים והאלילים ואמר ופיעולו לנצון כי העושה אותו פסל הוא גרם לו הבערה כמו שהנצון מביעיר הנעורת: וכשהנצון נאחז בנורת במעט זמן יכבו שניהם: כי הנצון אינו אש שיעמוד אלא מעט והוא כבה: וכן הנעורת הבוערת לא תהיה בוערת אלא מועט ותכבה: כן יהיו פועלי הפסל והאליל כי שניהם יכלו יחד: כי בחרבן ירושלם נשרפו הבתים והפסילים עמהם ונהרגו העובדים הפסילים והעושה אותם: ואין מכבה: אחר מה יועילו להם חוזק הפסילים: כי כמו הנעורת יהיו שיכלה מהרה מפני נצ

וספט · השופט הוא מלך המשיח · וכן וגם ליעקב המגיד · ויאמר ליוסף האומר · והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל · אמר כי אם היה בין גוי לגוי מלחמה או
תביעו · ביניהם יבאו למשפט לפני מלך המשיח שיהא הדון כל הימים והוא יוכיח להם · ויאמר למי שימלא בו הטוב יפר המעוות לבטל דיבר · ומפני זה לא תהיה מלחמה
בין עם לעם כי הוא יסלים ביניהם · ולא יצטרכו לכלי מלחמה וכתבו אותם לעשות מהם כלי לעבודת האדמה: לאתי · המר שהופרו בו נקרא את · ודגש חי"ו לאתי'
מקים הגם אשר במלת את מחרשתו ואת אתו . למזמרות · הם הכלי שזומרים בהם הגפנים ומהר מילנות · כמו וכרמך לא תזמר: בית יעקב · אלה דברי הנביא להכעיס

דורו ואמר בית יעקב לפי שהיה
למעלה כי לעתיד יאמרו כל
העמים לכו ונעלה אמר אתם
שאתם חייבים ומלווים מעתה
ללכת באור ה' לכו ונלכה באור
ה' יאמר ה' הוא התורה והמצות.
אלת לכו פירשנו למעלה שהוא
מענין זרוז · ויונתן תרג' ויימרון
גו': ואמר ונלכה בשתתף הנביא
עמה' כמו שפירשנו בפסוק לולי
ה' בעדנו: כי נעשתה · כנוי
נעשתה כנגד האל: אמר אתה
האל שנעשתה עמך בית יעקב
עתה הדין עמך כי הם מלאו
מקדם ויונתן פירשו כנגד ישראל
הרי שבקתון דאלה תקיף' דהוה
פריק לכון דבית יעקב · ופירוש
עמך לפי דעתו אתה שהיית
עושה מעשה עמך · כמו שאמרו
רבותינו ז"ל בעושה מעשה עמך
ואז היית גואל אותם מכל צרה
ועתה נשנת אותו: כי מלאו
מקדם · פירוש מלאו כשפים
יותר מבני קדם · ויולע היה זה
ביניהם כי בני קדם היו מכשפי'
ומעוננים · וכן פלשתים היו יותר
מעוננים מבני קדם וישראל כאם
ועוננים שם תאר · וכן בני ענ"
ונקראו ארם בני קדם לפי שהם
למזרח ארץ ישראל · והם למדו
מעשי רעי מאשר לפניה ומאשר
להתוריהם · וכן ארם מקדם
ופלשתי מאחור: ובילדי נכרי'
ישפיקו עובדי תור"ה ומתעסקי'
בספרי הכשופים והנחושים
ומשפיקי' בשם · והם מומרים
דיינו בחילו הספרי' והם ספרי'
מולדי' להם מקרוב · כמו שאמר
משה רבינו עליו השלום הדשי'
מקרוב באו שלמדו אות מהמות
שהם נכרי' · והתור שלמדו אותה

ונקד' ונלטוו בה הם והבדותיה מכמה שני' עזבו אותה ויונתן תרג' כי מלאו מקד' מרי
אתמליאת וגו' · ר"ל כמו שהיתה בימי הכנעני' · ותרג' ובילדי נכרי' ישפיקו ובעמומי
עמתיה מזלין: ותמלא ארצו · ארצו שלו העם שזכר כי נפשת עמך · אמר כאשר
נתמלאה ארצו כסף וזה' וסיסי' עד שאין סוף לאוצרותיו ולמרכבותיו אז נמלאה ארצו
אלילי' · כמו שאמר ויאמן יאורון ויבעט · ואמר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל · וזה
היה בימי שלמה שהית ארץ ישראל מלאה כסף וזהב · כמו שכתוב ויתן שלמה את הכסף
בירושל' כאבני' · וכן זהב לרוב שהיו מביאין לו מאופיר וממלכת שבא ומכל המלכי':
וסוסי' כמו שכתוב ויהי לו ארבעי' אלף ארות סוסי' · ובימות שלמה החלו לעשות
ולעבוד להם ואף בחייו החלו לעשות כמו שכתוב · ופי' ואין קצה · ואין סוף כלומר
אין סוף למספרם · והוא דרך הפלגה: ותמלא · פירשנוהו: ויאח אדם ויאפל איש
כפל הענין במלות שונות · ויש מפרשי' אדם הקטני' · איש הגדולי': ויאח ויאפל
בוי"ו פתוחה עבר במקו' עתיד כמנהג הלשון · וברוב דברי הגבואה אמר עוד יבא
זמן שיאפלו בני אדם ולא יגביהו ברוב כסף וזהב וברוב סוסי' · וזה יהיה בימות
המשיח שיתקבצו כל הגוים להלחם בירושלם ואז ירמו כי לא יועיל להם לא כספם
וזהבם ולא גבורתם ולא הרבות עמים ואז תאפל גאותם ויאח גאותם: ואל תשא
תי"ו תשא כנגד האל · אמר לא תשא ולא תסלח להם מה שהרעו לישראל אלא
תעניש בפעם ההיא על כל מה שעשו: בא בצור · ואז יאמר איש לאחיו בא בצור:
בעפר · במחלו' עפר: עיני גבהות אדם · לפי שגבהות האדם גרמה בעיני לפיכך
סמך עיני אל גבהות · וכן אמר עיניים רמות · רוש עיניים: שפל · בשקל כי חפץ
בבת יעקב · והוא עבר במקום עתיד · כמו ישפל · ושעמו לגבהות · כמו ושח
גבהות אדם · או טעמו לעיני · כמו ועיני גבוהים תשפלנה · ואמר שפל על כל
אחד ואחד · ונמצא עין בלשון זכר · שבעה עיניים · עיניך לנוכח יביטו · עיני ה'
המה משוטטי': ונשגב ה' לבדו · כמו שאמר והיה ה' למלך על כל הארץ: כי יום
טעם למה שאמר ונשגב · אמר כי יום לה' לצבאות כי כל גאה ורם ונשא ישפל ואותו
היום יהיה לה' כי הכל יכירו במלכותו: ושפלי כמו ושפל: ועל כל ארזים · ארזי
ואלוני משל על מלכי האומות · וזכר ארזי' ואלוני' כי הם הגדולים מכל העצים
וכן אשר כגובה ארזים גבהו · וחסון הוא כאלוני' · ותרגם יונתן על כל מלכי עממיא
לגומר: ועל כל ההרי' · זכר ההרים אשר יתגאה האל' בהם וכי הגאות ישפל ביו'
ההוא · כי האל יגבה על כלם ויודו לו גבהותו ויפלו לפניו · והדברי' שיתגאה
אדם בהם על בני אדם הם ההרי' הרמי' והגבעות הנשאות שיהיה נשגב בהם מפני
לויבו · ויעשה הוא בהם והם לא יעשו בו · וכן מי שיש לו במישור מגדל גבוה או
מומות העיר בצורה · וכן מחגאה האדם בעושר וברוב נכסים גדולים הבאים לאל'
דרך סחורת היס ברוב:

ועל

וידין בין המלכותא ויוכח לעממין
סגיאין ויעפון סייפיהון לסיכין
ומורניתיהון למגלין לא ישול עם
באפי עם זיין ולא יתאלפון עוד מבכן
קרבא: ימרון דבית יעקב איתו ונהך
באולפן אוריתא דיי: ארי שבקתון
דחלא תקיפא דהוה פריק לכון דבית
יעקב ארי אתמליאת ארעכון
טעון כמלקדמין וענני כפלשתאי
ובנימוסי עממיא אזלין: ואתמליאת
ארעהון כסף ודהבוליה סוף לגנזוהי
ואתמליאת ארעהון סוסון ולית
סוף לרתיכוהי: ואתמליאת ארעהון
טעון לעובדי ידהון סגדין לדאתקינא
אצבעותיהון: וימאך אנשא ויתחלש
תקוף גברין ולא תשבוק להון: ויעלון
למערק במערק בטינרא ולאטמרא
בעפרא מן קדם דחילא דיי ומזיו
יקריה: עיני רמות אנשא ימאכן
ויתחלש תקוף גברין ותקיף יי
בלחודוהי בעידנא ההיא: ארי יומא
דעתיד למיתי מן קדם יי צבאות על
כל גיותניא ורמי לבא ועל כל
תקיפיא ומיאכון: ועל כל מלכי
עממיא תקיפיא וחסיניא ועל כל
טורני מדינתא: ועל כל טוריא רמיא
ועל כל רמתא מנטלתא: ועל כל דיתבין במגדל רם ועל כל דשרן בשור כריך: ועל
כל

ואין קצה ח' בקריאה וסימ' ותמלא ארצו סוסים ב' ב' בפסיק · כוש עצמה ומצרים · ואין קצה לתבונה · ואין קצה לגיה · בוא י"ג מ"ל וסימ' במסר' רבת':

ושפט בין הגוים והוכיח לעמים
רבים וכתתו חרבותם לאתים
וחניתותיהם למזמרות לא ישא
גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד
מלחמה:
בית יעקב לכו ונלכה באור יהוה:
כי נטשת עמך בית יעקב כי מלאו
מקדם ועננים כפלשתים ובילדי
נכרים ישפיקו: ותמלא ארצו כסף
וזהב ואין קצה לאצרותיו ותמלא
ארצו סוסים ואין קצה למרכבתיו:
ותמלא ארצו אלילים למעשה ידיו
ישתחוו לאשר עשו אצבעתיו:
וישח אדם וישפל איש ואל תשא
להם: בוא בצור והטמן בעפר
מפני פחד יהוה ומהדר גאונו: עיני
גבהות אדם שפל וישח רום אנשים
ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא:
כי יום ליהוה צבאות
על כל גאה ורם ועל כל נשא ושפל:
ועל כל ארזי הלבנון הרמים
והנשאים ועל כל אלוני הבשן:
ועל כל ההרים הרמים ועל כל
הגבעות הנשאות: ועל כל מגדל
גבוה ועל כל חומה בצורה: ועל
כל

הרמים · על יושביהם: ועל כל מגדל · תירגם יונתן על כל דיתבין בגיסי ימא
בחיי היס שמופלן ומובטן בחכיות: תרשיש

רש"י

לאתים · קולטר"ס בלע"ז: מזמרות · סרפ"ס בלע"ז שזומרין בהן הכרמי': בית יעקב וגו' המומות יאמרו להם כן והמקרא הזה הוא מוסב על והלכו עמים ה וגו': לכו ונלכה באור יי' · ואמרו להם כן וי"ת יאמרון דבית יעקב מיהו וגו': כי נטשת עמך בית יעקב · הנביא מיסב הדיבור אל השכינ' ואומר כי עד הנה עזבת את עמך בשביל עונם: כי מלאו מקד' · נתמלאו לבחות' ממעשי ארמיי' היושבי' במזרח שהם מכשפי' ומשתמשי' בשם הטומאה כדאמרינן בחלק כתן הברהם מתנות שמסר להם שם טומאה ויעלחם קדמה אל ארץ קדם: ובילדי נכרי' ישפיקו · בועלי בת אל נכר ומתערבי בעמי' וילדות להם ילדי' נכרי' ובה' הם משפיקי' תמיד ומתעסקין ומתרפקין ונטרחי' בהם לשון פן יש תך בשפק דינטר"נט בלע"ז: ואין קצה · לשון קץ: יש תחוז · כמו משתחוי': ויאח אדם · הדטני': ויאפל איש · הגדולי': ואל תשא להם · הנביא אומר להקב"ה וידעתי כי לא תסלח להם מלהפרע מהם: בא בצור · לבא בצור לברוח בנקרת הצורי': והטמן בעפר · ולהטמן בעפר: ועיני גבהות אדם · גאות הרוח וכן כל לשון גובה עינים שבמקרא כמה דאת אמר גבה עיני' ורחב לבב: ארזי הלבנון · דוגמא היא על המלכי': אלוני הבשן · שלטוני' כמו שאלוני' פחות' מן הארז': ועל כל ההרי'

אבן עזרא

לאתים · כמו את מחרשתו ואת אתו ודגשות התי"ו לחסרון הנה הנעלם שהוא במלת אתו: למזמרות · שזמרו בהם הכרמים: בית · אלה דברי הנביא מוכיח את ישראל והטעם אחר שתדעו כי ציון תפדה עתה בעבור המשפט ועוד יבא זמן ישועה גדולה לה חייבין אנחנו שנאמי' כולנו בדברי הגבואה שהן אמת כאור והכנים הנביא עצמו עמהן דרך מוסר כאשר דבר משה ושלחת לעוניו אז בעבור שגדל עמהם ולמד מדרכי דברי פיהם כאשר אפרש: כי · יש אומרים כי תי"ו נטשת לנכח השם והטעם שיודה הנביא לשם כי באמת נטשם כי מלאו מקדם ורבי משה הכהן אמר כי תי"ו הנכח לישראל והטעם כי שכחת עמך ותורתו: כי מלאו · יש אומרי' השתנעו כמו קראו אחריך מלא והנכון בעיני כי הם מלאים מחכמת בני קדם והם אדם וכן כתב אדם מקדם ופלשתי' מאחור על כן אחרי כן ועוננים כפלשתי' ויהיה בית יעקב בדרך קריאה כראשון: ובילדי נכרים ישפיקו · מה שהולידו במחשבת כי האמצעי בין שתי המחברות יקרא נולד ויספיקו כמוהם אם ישפוק עפר שמרון ואם הם שני' בנייני' והטעם כי די להם בחכמות החילונות ולא יבקשו הנביא שהיא האור: ותמלא כסף · קול' זהב בעבור רובו: ה"א קלה נוסף כה"א ליה של כן המלה מלעיל והנה הזכיר למעלה שהוא חכם ובפסוק הזה שהוא עשיר וגבור כאשר יזכיר' ירמיהו: ותמלא אלילים · מגזרת אל שאין בהן ממש: למעשה ידיו · שלו ערף: ישתחוו כולם וכן אלבעותיו: ויאח · מבניין נפעל כמו ויאם לבב העם והטעם בעבור זה בא לידי שפלות: ואל תשא להם · יש אומרים שהתי"ו לנוכח הם וטעמו סליחה והקרוב אלי שאין נפש לאחד מהם שתשא רחם או נפש להם בעבור שהוא דבק בטע' כמעשם ויאפל הו תחסר מלת ארץ כמו ולא נשא אותם האר' והמדקדק שאמר שמלת אל לא תמצא כי אם על ציווי אינו נכון והעל ודרך כתיבה אל מות: בא · שם הפועל כמו כי בא יבוא אז ציווי שיאמר כן כל איש לרעהו וכן הטמן מבנין נפעל: עיני · יש עין לשון זכר והנה הטעם כל אחד מעיני כמו בנות לעדה עלי שור: ויאח רוש אנשים · להפך כמו יגיה חשכי: כי · ויאפל כמו ויאפל כי הוי"ו השיבו לעתיד כמו ויבא השמש ומהר: ועל · יתכן היות הארזים גם ההריס וכולם כמשמעו אז הטע' דרך משל לבחורים והגדולים והעשירים והגבורים והמלכים · ועל ההריס לפי דעתי מגזרת הרה כאשר אפרש בספר תהלות: ועל המגדל · בארמון המלך: ועל

מנחה גדולה

ילחדו טול מלחמה לומר שעד עולם לא תבבה אהבתם עם ישראל אלא שהם בני דת אחת מקבלין אלהותו ית' ודת תורתו: בית יעקב לכו וגו' גם זה מדברי האומו' שאריזו ישראל לומר להם לכו ונלכה ודבר זה הנביא לקטטור לישראל לומר הלא תבושו ותכלמו כי במקום שהי' ראוי שאתם תהיו ראשון להשיב המלוכה למלך ישראל להיות שמו מכר בין העמים והיה ה' למלך על כל הארץ ואתם לא כן עשיתם אלא שהעמים רבים היו זריזים יותר מכם עד שזירזו אתכם ואמרו בית יעקב וגו' ואתם בית יעקב לא כן עשיתם כי לא די שלא הייתם זריזי' בעבודת ה' ולהשתדל שהאומות ישובו לכם לדתכם וליחוד השם אלא אף גם שאתם שבתם אליהם ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם לעזוב וכשף וילדי נכרים ישפיקו באזנם שהם בחלקי שוא עבודת אלילים · וז"ש כי נטשתה וגו' שעזב עתה בית יעקב וגו' · ולא זכרת כי הוא ה' המתן לך כח לעשות חיל שהי' אתך מלא כסף וזהב בימי שלמה אשר נתן הכסף וזהב כאבנים ולא זו שכבדת את ה' תהוך ממה שחנך אלא אף גם זו עשית וכסף הרביתי להם וזהב עשית לבעל · וז"ש ותמלא ארצו אלילי' וגו' · ונרחת בהמות לנסך ועשת לדם וגו': עוד יתכן כי נטשת מדבר הנביא עם אלהינו מתרחק אשר לא טוב בעיניו ומתרחק ממנו ומי"כ הנעל חסר לב קו לקו הולך וקרוב מדות רעות בקרב הגוים

[illegible]

[illegible]

[illegible]

דאמר שלשפרי שהם לרבע׳ זולת הר המוריה והר הרמון וזכר הענין ברכה בדלקמן בפיר׳ ע״ש:
ואפשר לומר בהבנת המאמר שאין הכוונה במ״ש עתיד הקב״ה להביא סיני ותבור וכרמל ולבנות
בית המקדש על גביהן גו׳ שאין הכוונה שיעשה כן בפועל כי אם בכח זה להודיע שגיסי׳ שיעשו
במקדש והר הבית הם מוגלמים ביותר כאילו עולים על גבי נסי׳ כלר׳ ההרים הבינו סיני שנעשה
בו נס שנתן תורה וכרמל נס ירידת אש לאליהו ותבור נס דבור׳ בהגלת׳ מיד סיסרא: אלא שאין
דרכי להבין המאמרים אלא ככתבן אלא שכאן מלאתי מפשטן מדרש״י והרא״ש ז״ל וכמו שלא זכור
בסמוך שאמר ונשא מגבעות יגדל נס גו׳: עוד יש גלוי בס״ה בפר׳ פקודי עלה רל״ב ר׳ יוסי
פתח והיה באחרית הימים כל יפקוד קודשא בריך הוא לבריתא דיעקב ויוקים לה מעברא ויתחבר
שמשא בסיהרא בדין יהיה נכון הר בית ה׳ דא ירושלם לעילא דתהא מתתקנא לתתהרא בנהור׳
דלעילא דכל נהורא לא איהו לתתקנא אלא בנהורא דלעילא דבהוא זמנא יתנהיר עלה נהורא
עילאה על חד שבעה ממה דהוה מקדמת דנא כמה דכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור
החמה וגו׳ ברא״ש ברא״ש ההרים מבעי ליה מאי ברא״ש אלא נקודה דא דיהא לה בראש ההרים איהו
ותמן איהו ראש ההרים דא כהנא רבא דאיהו ראש ההרים רישא דכלא לסטר ימינא ודא איהו
דמתקן לביתא תדיר דמברך לה לאברהם אבינו ועל דא יהיה נכון וכמה יתקן לה וכו׳ ע״ש כי זה
הספיק׳ עוד בפרשת תשא עלה קפ״ט ועלה ק״ן מעין זה והוסיפו שם השתא אית לדייקא אי
הלא באחרית הימים איהו ממש מהו הר בית ה׳ כתיב למכתב והיה באחרית הימים נכון יהיה בראש
ההרים מהו באחרית הימים הר בית ה׳ אלא באחרית הימים איהו אילנא דטוב ורע ואתא קרא לברר׳
באחרית הימים ואשיק הר בית ה׳ דא טוב ולא רע הר ה׳ ודאי דלית המן לסתרא אחרא דהא
איתברי׳ הר בית ה׳ מבנו אילנא באחרית הימים ודאי איהו כוס ברכה דאיהו נכון בראש ההרי׳ ע״כ
פי׳ באחרית הימים על העטרה מלכות שמים שהי׳ לאחרונה לימים שבעה המתחילים מהחסד אצלנה
אמודיה שבעה ועליה הא׳ בהיות בראש ההרים החסד לאברהם שבל ידו נעשה היחוד כדכתיב
ליש כי יקח את אחותו וגו׳ חסד הוא המיחד והוא נכון יהיה: למדנו ממאמר שלמעלה כמה
דקדוקים בספוק הלא הוא לומרו הר בית ה׳ על הר המוריה שהוא הר בית ה׳ שיהיה בראש ההרי׳
ר״ל מעורר בראש ההרים הידועים בה״ה הידיעה הם סיני ותבור וכרמל והר המורי׳ על גבן ונשא
מגבעות אין פירושו שיהיה גבוה מגבעות דפשיטא כיון שהוא בראש ההרים בודאי שיהא נשא
מגבעות אלא ונשא לשון שירה: ולמדנו שלאחרית ימי עולם הוא ביבא לימות המשיח וכמו
שנזכיר לקרא״בע ז״ל ולהרד״ק ז״ל גם מהרי״א ז״ל והבית מהרש״בן ז״ל תפ׳ ויתי שכל אחרית
הימים לימות המשיח וכבר גלה זה מיכה במה שהבית אחרי זכרון זאת הנבואה ביום ההוא נאם ה׳
אסיפה הצולעה וגו׳ שמורה על אחרית הימים שהוא בעת קבוץ גליותינו: ורש״י ז״ל נכון מתוקן
בראש ההרים בהר שהוא ראש לכל ההרים בחשיבות׳ ונשא מגבעות יגדל גם שנעשה בו מניסי
סיני וכרמל ותבור׳ ונהרו יתקבצו ויתכנו אליו כנהרות ע״כ וכן הרא״בע ז״ל ונהרו מגזרת נהר
בעבור מרוצתו׳ עוד ידענו כי לא יהיה הר הבית נשא רק פירושו נכון יהיה הר הבית שירוצו אליו
כאילו הוא נשא מכל הגבעות׳ ומ״ש והיה באחרית הימים לימות המשיח שהם אחרית ימי עולם
והנה לא היו ימים לאחרי ימות יאשיהו אלא היו שם מלחמה׳ והנה כתב בספר גוריון ובספרי
כרס ומלי שהמלחמה לא שקטה כל זמן בית שני הכתוב העיד ולא ילמדו עוד מלחמה אם כן אין
זה אלא לימות המשיח ולפי שאמר נבואה טובה ביון במשפט תפלה מיד סנחריב שמך איה הנבואה
טובה והיה באחרית הימים וגו׳ ע״כ: וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״א ז״ל לפי שהגויים היו עובדים
את אלוהיהם על ההרי׳ הרמים לכך ייעד שנכון יקיים לעדי עד יהיה הר בית ה׳ הוא הר המורי׳ הר
הבית ויהיה בראש ההרים כולם ולא רוממו׳ תקומו לבד כי אם בעניין הקדוש׳ מרום׳ ונשא מגבעות:
ולע״דן באחרית הימים של מלאת ימי פקידת עונותיהם שבא׳ ופקדתי עליה את ימי הבעלים
ולחז״ל כל היודע כמה ימים עבדו ישראל את הבעלים יודע הוא אימתי הגאולה בא״ה
ובזה מובן באחרית הימים כשיהיה תשלום ימי השלום אז נכון יהיה וגו׳ הכוונה בלי שום ספק אלא
נכון הדבר מאת האלהים שיהיה הר בית ה׳ בראש ההרים וסיוע לזה מש״ה הראשונים למה בא כל
הנבואות הטובות בלשון והיה שתיבת היה מורה על העבר אלא שהו״ו מהפכה לעתיד לבא לומר
שייעדו הטובות הרי הוא נכון עד שכבר נאמר עליהם שעברו ונתקיימו ולכן אמר כאן והיה כאילו
עבר: ואמרו ונשא מגבעות אין כוונת הכתוב על הגבוה ממש שאין ל״ל ונשא מגבעות כיון
שאמר בראש ההרים הרמים יותר בעולם אלא ונשא מגבעות לשון נשא ה׳ פנינו אליך זהו ונשא
מגבעות שלום ישאו לו פנים כי מעונה אלהי קדם לעולמי עולמים׳ ואני שמעתי נכון יהיה
וגו׳ לפי שבזמן העבר לא היה בית ה׳ גבוה מכל ההרים שאמרו חז״ל ואסמכוה אל פסוק ובין
כתפיו שכן שלא היה ברום גבהה של ירושלם אלא כמוך מעט מעין עיטם והעטם והיה לפי שמור׳
בזה שעדיין לא נתרומם לגמרי משתי בחינות האחת שעתיד ליחרב והשנית לפי שאין הגויים בתי׳
שמה אלא הולכים איש בשם אלהיו לעומת זה אמר נכון יהיה ר״ל נכון הדבר והגון שיהיה הר בית
ה׳ לעתיד בראש ההרים כולם למה כי ונהרו אליו כל הגויים ויבוטלו המלחמות אשר לעומת זה
נכון יהיה הר בית ה׳ בראש ההרים מה שלא היה נכון לשעבר׳ ולא ילמדו עוד מלחמה בהופן
שלא ימרד לעולם אלא יקוים עדי עד:

וחתני החכם השלם הגז׳ כי׳ במה שמע משם הרב מוה״ר יעקב בירב ז״ל גבי אלוהיהם על
ההרי׳ הרמים וגו׳ וסמיך ליה לא תעשון כו׳ אמינו שלא יגביה מעל׳ מעלה שלא בין כתפיו
שכן והעשם שהעבו״ם עושים כן כדי שלא יעברו לשחל איה הם ויאבדו להם כמעשה אותה זקנה
שבטלה מעבוד ע״ז ע״י שאלהה איה אלוהיהם על כן משימים אותם על ההרים הרמים כדי שלא
יעברו לשחל איה אלוהיהם הבל אתם לא תעשון כן לה׳ למה שלשכנו תדרשו ותשאלו ובאת שמה
זה שאמרו והיה באחרית הימים נכון יהיה ויוכל לבוא בראש ההרים ולא כזמן
הזה למה כי לא ונהרו אליו כל הגויים ולא יעברך לעשות הפרש בינינו לבינם כי כל העמים יהפכו
אל שפה אחת לקרוא כולם בשם ה׳ ולעבדו ע״כ:

ואברהם בני יצ״ו פירש כמה שכתב מהרי״א ז״ל כי עתיד להיות בית ה׳ בראש ההרי׳ כולם
כו׳ זה שאמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה׳ כלומר עם היות שעמי
שמות אלה הר ובית שהרי אהלדי אמר הכתוב כי באחרית הימים עתיד ונכון להיות נקרא בית
המקדש הר ובית והכוונה שלפי שאברהם קראו הר ויצחק קראו שדה ויעקב קראו בית ורצה
הקדוש ברוך הוא כי יהי׳ שם כולהו לעולם ולזה עתיד לבנותו בראש ההרי׳ כולם או בראש ההרבעה
שנזכרים לחז״ל ואם כן נכון ויפה עתיד לקרותו באחרית הימי׳ הר ובית הר על שהוא בראש ההרי׳
ובית על שם הבנין אשר יבנה שם׳ ולפי שהכתוביים אינם מביאים טעם מזה וקשה לבן איך קרי
ליה הר והלא קרי ליה בית הם בעצמם יתנו טעם לשבח שנקרא הר מלשון הוראה וזה שאמר שלא
יאמרו הגויים ויורונו מדרכיו כי מציון תצא תורה וגו׳ ואם כן נכון ויפה שם זה של הר משני
הטעמים הנזכרים חד לן וחד להו׳ ולהיות שקודם עביית העגל לא היה צורך למשכן ולא למקדש
שכינה הייתה שורה על הצדיקים כמו שנאמר ויעל אלהים מעל אברה״מ ע״כ תקשי לך כי באחרית
הימים יהיו לצדיקים ורואים לשתרה עליהם שכינה ולכאורה נראה כי אין נכון לבנות בית כי
הצדיקים הם יהיו המרכבה כבתחלה לזה אמר כי נכון שיהיה הר בית ה׳ לשרות בו שכינה עם היות
שכולם אהובים כולם ברורים והכתוב בעצמו נותן טעם לדבר בנין בית המקדש והוא כדי שידעו
כל העמים שחזרה עטרה ליושנה והם אז ישנו ויאמרו מה צורך לבנין בית זה מאחר שהם ישראל
דאיים שהשרה עליהם שכינה בודאי כי מלת ה׳ היתה זאת כדי שנדע שהחזיר עטרה ליושנה וגם
לא יהיה שאין דאיים שתשרה שכינה עליהם ומשם נדרשנו זה שאמר ונהרו כל הגויים כלומר׳ נכון
יהיה ענין בנין הבית כדי שיבהרו אליו כל הגויים שאינם דאיים להיות משכן לשכינה והלכו עמים
רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה׳ ואל בית אלהי יעקב שבודאי הכרת בנין הבית הוא לטעמינו על
בלתי היותינו דאיים שיהיה נועם ה׳ עלינו כי מלך ישראל לא היה צורך לבנין הבית כי מציון
תצא תורה ודבר ה׳ מירושלם כולם דאיים שיהיה נועם ה׳ אלוהיהם עליהם עד כאן:

להל״ל יצ״ו ולע״דן שאמר שעם היות בית ה׳ גבוה מעלה מעלה בראש ההרים שזה גורם
לעולים אליו אלכו מעט מעט שאין אדם יכול לרוץ בעליה עם כל זה ונהרו אליו מרוב
חיבת בית ה׳ וגם שהם יחליף להם כח ונהרו אליו ירוצו אפילו שהוא בראש ההרים ולא ייגעו הנה
כי כן אמר כל הגויים כולם כולל ופרט לא יהיה שום אדם מונע עצמו לעלות בית ה׳ מסיבת היותו
רם ונשא בראש ההרים אלא ונהרו אליו כל הגויים כולם עד כאן:

והלכו עמים רבים גו׳ פסיקתא אל בית אלהי יעקב למלך שהיו לו שלשה אוהבים ובקש
לבנות פלטין הבית לראשון מ״ל זכור הייתי אותו שהיה הר מתחילה הבית לשני אמר
זכור הייתי שהיה שדה מתחילה הבית לשלישי אמר לו זכור הייתי אותו שהיה בית מתחיל מ״ל חייך
שאני בונה אותו פלטין ואני קורא אותו על שמך כך אברהם אמר בהר ה׳ יראה יצחק אמר לשוח
בשדה יעקב אמר לין זה כי אם בית אלהים לכך אמר אל בית אלהי יעקב הוא אמר לין זה כי אם
בית אלהים לכך אמר אל בית אלהי יעקב וכן הוא אומר הבני שב את שבות אלהי יעקב עכ״ל
ההגונה שהדברים אל קדושה הולכים ומתקדשים ומוספים אלה בזמן אברהם לויתו עדיין הראשון

לא היה איכות קדושה בבית המקדש אלא דבר מועט בהמינה הר גבוה גבו׳ אלא מה גבהל מסלה
המקומות לפי שעדיין הייתה העת ההיא מיוחד בקדושה ולא הייתה ירידת השכינה כי אם על ידי
אברהם ואחד היה אברהם ולזה קראו הר לרמוז אל המקדש הראשון שיעמוד בזכות אבו הם ועתיד
ליחרב כי יתמעטו בנלו של אברהם: וכשבא יצחק נמצאו זכות יצחק ותפלותיו שם מורידים עוד
שפע קדושה נוספת על קדושה שהוריד אברהם כי עובדים השנים מן האחד ולזה קראו שדה שהוא
מעולה מהר שנזרע בו מה שאין כן בהר ולא זכה ליקרא בית לפי שהיה ליצחק בן עשו הרשע
אמנם כשבא יעקב חזר המשולם בקדושה בתלתא הוא חזקה ונתקדש כבית דיה לקדושה ויעקב
מעטו שלימה כל בניו כשרים והנה בית שני היה בזכות יצחק לא כן בנין הבית אשר אמו מלכין
שהיה בזכות יעקב גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשונים ולכך קראו בית גם שלא יהיה
הרב להיות שדה או הר אלא בית יסוד לעולמי עולמים ולזה קראו יעקב בית אין זה לא הר ולא
שדה כי אם בית אלהים ולזה הגויים אומרי׳ אל בית אלהי יעקב שבית המקדש העתיד יהיה בזכות
יעקב שקראו בית אל זה הבלעדי ובזה מובן אל הר ה׳ מתחילתו שכן קראו אברהם הר ה׳ אמנם
בעת בית אלהי יעקב הוא בית ולא הר: ומהרי״א ז״ל כתב בביאור זה המאמר בפ׳ ושפט בין
הגויים שם אבהבנו נס״ד: ורש״י ז״ל הביא במדרש הזה: ועיין הרד״ק ז״ל ומהרי״א ז״ל ובעלה
אל הר ה׳ לא מפלת הר אלא מפלת בית אלהי יעקב אשר שמה כי לא יראו עוד לעבוד אלהים
אחרים אלא לעבוד את השם הנכבד והמורא הזה ואלא יהיו בישראל שהיו יודעים דרך השל׳ אבל
לא היו הולכים בה אבל הם אומרים ויורונו מדרכיו ונלכה בהם אורחותיו כי מציון דברי הנבית
כהר״דק ז״ל: ואמר ונהרו אליו כל הגויים ועתה אומר והלכו עמים רבים שמות נרדפים שהרי
מיכה אמר בזאת הנבואה ונהרו אליו עמים והלכו גויים גו׳ והנה עלה התורה מציון לה׳ות המקו׳
ההוא מוכן לקבלת השפע על שהמקום ההוא חייב השפע האלהי כי שם שיה׳ את הברכה ולזה
הפליגו חז״ל כל כעולות עובדות ונחמות שעתיד הב״ה ליתן לישראל אינם אלא מציון עוד מציון
שנאמר מציה עוזך ישלח ה׳ מציון׳ ישועה מציון מי יתן מציון ישועת ישראל׳ סוכר מציון תקעו
שופר בציון׳ ברכה מציון יברכך ה׳ מציון׳ על ותיים מציון כולל הר מרום שורש על הרי׳ ציון שיבא
מציון ומציון יסעדך׳ תורה מציון תצא תורה ע״כ: הורו בזה על שלימו׳ המקו׳
עד כאן׳ והמאמר הזה מכוון אל הייסוד עולם המקושר בציון ולזה כשפעים משם כל הברכות
והנחמות: ולע״דן׳ לחלק בין גויים לעמים במה שקדם בפסוק הוי גוי חוטא שהוא על הגוי
שאין לו דת ולא אמונת אלוה׳ ועם הוא המקבל האלהות עליו שאם יצא מהדרך תהיה השמרה
כבדה וזהו עם כבד עון ולזה אמר כי הגויים אשר אין להם דת ולא אלוה ונהרו כמרוצה כהר אליו
ירוצו כל הגויים אמנם אחריהם והלכו עמים רבים אותם שכבר היו מקדם עמים מבירו׳ האלו׳
והיה להם דת אשר אלו העמים ילכו להכיר דת האמת אשר הצא מציון ולזה הלכו עמים ואמרו
אל הגויים הנזכרים אל נא אחינו תלכו אל הר הטוב ההוא לבד לחיותו גבוה ותלול להסתופף בו
אבל לכו אתם גם אתם עמנו בכוונה אחד ונעלה לנו ואתם אל הר ה׳ בתחילה ואחר כך עוד מעט
בהיסיר עוד מעטנו בדקדוקי סופרים ולזו נזכה להתקרב אל בית אלהי יעקב ויורונו מדרכיו שזכו
העיקר לדעת דת אמת ודרכים ישרים ולא נסתפק בזה בתחילה בשנעלה אל הר הבית דרך כלל
אבל אח״כ כדי לזמות אל בית אלהי יעקב לא נסתפק לבד בדרכיו אלא נעשה משמרת ללבת
באורחותיו היותר דקים כדקדוקי סופרים כי הדרך רחבה והאור׳ אינו רחב כ״כ ז״ש ויורנו מדרכיו
ונלכה באורחותיו ובתחילה כל ההתחלות קשות צריך שיורנו מדרכיו ובולי אלי׳ ולולי
ואע״פ שהדרך שלולה צריך שיור׳ אותנו ואחר כך נלכ׳ אנחנו מעצמינו מבלי מורה אפי׳ באורחות
העמוקים כ״ש בדרכיו הרחבים וגראים לעין כל כי מציון עצמה כי אורה כארעא דישראל מתכיים
בגא״כו ציון ואורה הזך וקדוש אלא תורה שכל אחד ואחד יחדש מידוש תורה אחשה משם הגא
בהופן שאנחנו גם כן נלכ׳ מעצמינו מבלי סיוע והוראתו בלא אמר ויורנו מדרכיו ולא אמר ויורנו
דרכיו לומר שהב״ה מדרכיו ממש ממה שהוא מקיים ועושה מורה כן לאחרים נלה מקיים ונלה
דורש וכמו שאמרו והלכת בדרכיו מה הוא רחום גו׳ וזהו ויורנו מדרכיו מה הוא רחום ותנון אורך
אפים ורב חסד כן יורה אותנו להיות כן: וקושית מהרי״א ז״ל מבניה אל בניה איכה קושיא כי
כל בניה אלה הנבואה׳ עליו כפי לשות לשונו ודברי ישעיה אלה בדקדוק שם כאמור ובפ״ד בהבינו
למיכה ברחמי ה׳ כייעב טעם הסיגויים׳ לו יאמר לפי שאמר נכון יהיה הר בית ה׳ שני הערים
יחדיו בנתא אחד הר ובית יכונו יחדיו הוא מה שאמר נכון יהיה הר בית ה׳ ומפרש ואו׳ הא כיצד
יהיה הר והיה כי יאמרו לכו ונעלה אל הר ה׳ בחינת הוראה להר מלשון הוראה הוא אמנם בית כי
שם יעבד אלהותו יתברך וזהו שמפרש הכתוב טעם אל הר ה׳ ויורנו מדרכיו שכן פי׳ חז״ל לשון
עיני אל ההרים אל ההורים למלפני וכו׳ שהוא לשון הוראה וזהו יורנו מדרכיו ועל ידי כן ונלמה
באורחותיו לקבל אלהותו כי מציון תצא תורה וזו בתחת טעם אל מה שנקרא אל הר ה׳ ושפט בין
הגויים שם בעמק יהושפט ויהיה זה גם כן כמו לך תכה במה שיספוד בין גוי לגוי ופתי יוכיח גם
העמים הם יקחו תוכחת ממה שספט בין הגויים וכתתו העמים רבי׳ הנז׳ הרבותם לחיתים וכו׳
ברזותם אלא יבא גוי אל גוי חרב והם יקחו תוכחת ולא ילמדו עוד מלחמה העמים הרבי׳ הנזכרי׳
ונספר הזוהר פרשת יתרו עלה ס״ט והלכו עמים זמינין אחר עמין למהך ולכתת׳ רגלייהו למיעל
בחות גדפי שכינתא לכו ונעלה כל טעוון דעלמא אית לאון ירידה וקב״ה מאן דאתדבק ביה אית
ביה עליה ז״ש ונעלה אל הר ה׳ דא אברהם דכתיב אשר יאמר היום בהר ה׳ יראה דא אברהם
קרא ליה הר מה הר אר הפקרא לכל מאן דבעי בעלמא לוף אתר דא קדישא דפקרא לקבלא לכל מאן
דבעי בעלמא אל בית יעקב דקרא לאלהי אתר בית דכתיב אין זה כי אם בית אלהי׳ ד״ה הר ובית
אע״ג דכלא חד דרג׳ סליקו לדא מן דא הר לאחר עמין כד אתקן להעלה תחות בדפוי בית
ליישראל למהוי עמהון כבעלה בדיוקא חד בחדוה ורביע׳ עליהו כתיב׳ על בנין ע״כ: ובזה פי׳
מתני הנז׳ למה יאמרו העמים אלו הב׳ חלוקות אל הר ה׳ אל בית אלהי גו׳ כלי שלא יפיבו להם
הגוי׳ מי יאמר שיקבל אתכם האל ית׳ לזה אמר אל הר ה׳ כי שמו יעיד שהוא הפקר כהר ושמו הראשון
בתקומו עומד לכוונה זו ועם היות שכוונם שמו בית אלהי יעקב נגדיי לזה שהוא כהפקר עכ״ז כיון
שהקדיש וקראו הר לומר שבני שמות יקראו לו בית ע״ש יעקב והר שהוא הפקר לכל כהר ע״כ:

ושפט בין הגויים גו׳ עיין רש״י ז״ל ומהרי״א ז״ל הביא בשם רש״י ושפט אותו הר הנז׳ הר
בית ה׳ והכוונ׳ בזה שהבית ההוא שמה יעבו כסאות לשפט והבית ההוא בקדושתו
ובנבואתו ישפוט בין הגויים׳ והוא ז״ל כי׳ על דבר ה׳ הנז׳ ודבר ה׳ מירושלם ודבר ה׳ ישפוט גוי
רבים ויתוך שלום בעול׳ ע״כ והחרבות יתהפכו לחיתים שפ״א בלע״ז ומחיתותיה׳ למזחרו׳ הכרמי׳
ומיכ׳ הוסיף בזה ביאור שאמר ויסבו אים תחת גפנו וגו׳ ואין מחריד כי פי ה׳ דבר נתן סיבה למה
יתבטלו המלחמות מבין העמים ואמר לפי שהמלחמות מהחיינות מסיבו הדתות ומזה תמשך גם
כן החמדה לחמוד אים לרן חבירו ומלכות מתנר׳ בחברתה לזה אמר ויסבו אים תחת גפנו מסבפה
בשלו ואין מחריד את חברו כי פי ה׳ דבר כי במה שהוא הבית אלהי יעקב ובמה שדבר
פי ה׳ אליהם יחדיו הם מוסכמים ונכנעים אליו ולא יסמכ עוד חמס ושוד בארצם ע״כ׳ ועיין
הרד״ק ז״ל והקשה מהרי״א עליו שאין הפסוקים הלה בדיבי ממונות כי אם על ההגיירות וקבל
האלהיי׳ ללכת בדרכיו ואורחותיו לקבל התורה אשר תצא מציון וזה תורה שבאחרית הימים יבוא
להדבק בהשם יתב׳ ולקבל עול תורתו ויוכיח מ״ש אחר זה ביום ההוא יעליך האדם את אליל
כספו וגו׳ וחז״ל אמרו בפסיקתא כנז׳ לעיל בפסוק והלכו עמים רבים וגו׳ משל למלך גו׳ בוונתי
לדעתם במאמר הזה לבאר ענין אלהי והוא שבלשה בתים בית ראשון ושני והנ׳ הבתיה לבמות
היו כנגד ג׳ לבות כי כמו שנמצא באברהם הגדולה והגבורה והטוב והכבוד הקדושה אלהית
ככה נמצא כל זה בבית ראשון וכמו שאברהם נרדף מנמרוד שהגר לו ככה בית ראשון מלך בבל
כבוכדנאצר הגר לו ולפי שמזרע אברהם מבני קטורה יצאו האשורים שהחריבו בית המקדש לכן
אמרו שאברהם ראה בית המקדש הר כלומר שנמשך מזרעו מי שעשה לותו הר הרב ועליו ההפלל
אברהם באו׳ ה׳ יראה אשר יאמר ה׳ בהר ה׳ יראה כלומר ה׳ יראה בייעודי׳ אשר בוא מייעוד לותו
היום הזה שהמה יהיו נזכרים לפניו יתברך בהיות בית המקדש הר הרב ויבראל בגלות בבל כי אז
יצטרכו לזכות אלה הייעודים׳ וזהו בהר ה׳ יראה׳ ויצחק כנגד בית שני וכמו שיצחק בהו עיניו
מראות כך בבית שני לא היה ליהודים אור הנבואה לא אורון ולא כרובים ולא רוח הקדש ולכי
שמזרע עשו בן יצחק בא הרומיים בני אדום שהחריבו בית שני לכן אמרו שראה יצחק את הבית
שדה כי כן אמר הנביא על חרבנה ציון שדה תחרש ושעליו אמר ויצא יצחק לשוח בשדה כלומר
להתפלל על הזמן שיהיה שדה נחרש והיה יעקב מורה על הנ׳ העתידה ולכן הייתה מיוחדת שלימה
ולא נמצא ממנו פסול לא כישמעאל ולא כעשו כי כל בניו היו זרע ברך ה׳ ויעקב נלחם עם מרו
של עשו ויסר על מלאך ויוכל ובא לרמוז שבזמן הגאול׳ יעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו
ולפי שהיו ליעקב י״ב שבטים סי׳ לבית הנ׳ שיתקבצו כלי״ב שבטי׳ ולזה נקראו בשם יעקב ובשם
ישראל ונכנה כי הוא היותר נכבד ולפי שהבית הנ׳ לא יחרב לעולם וכמו שאמר מיכה ומלך עליהם
ה׳ בהר ציון מעתה ועד עולם לכן אמרו שיעקב לא ראה הבית לא הר ולא שדה כי אם בית מיוסד
ודבק בגאל היו ושזהו אומרו אין זה כי אם בית אלהים ומפני זה נקרא הבית העתידה בית אלהי

יעקב

ועל כן אמר ושל כל אכיות חלציו · וזכל תרשיש · כי הוא חוף אניות · ויתכן תרגם ועל כל דיתבין בניסי ימא · ויתבלה אדם גם כן בגדולות ונאות ומלוירות · ועל כל שכיות החמדה · פירוש שכיות מסכיתו · וחרגם יונתן ועל כל ברניות שופרא · ושם · מפורש הוא · ואלילים · אף על פי שהאלילים כבר פסקו מקצת האומות היום עוד יש בקצה המזרח עובדי אלילים · ואז ביומות המשיח כל האלילים יכרתו עד גמירה · לפיכך אמר כליל תקצר · ופירוש יחלוף יכריח כמו הא יכריח אותם כלם · וכן בענין כריתה אם יחלוף ויסביר וחלפה רקתו: ובאו במערות צרים · מערות לא נשתנה בסמיכות · אמר עובדי האלילי יתחבאו במערות ובמחלות כי יחשבו להנצל שם: לערון הארץ · כתרגומו למתבר רשעי ארעא: ביום ההוא · ביומות המשיח כשיעשה אל משפט ברשעי: אלילי כמפו אלילי זהבו כמו שפירשנו · כי עוד היום בקצה ארץ המזרח עובדים אלילי כסף וזהב: לחפר פירות · מעם הלמ"ד למלת ישליך שזכר כאומר אל החפירות ואל חורי הענלפים שם ישליכו האלילים · ויונתן פירש טעם הלמ"ד למלת להשתחות הסמוך לה · שתרגם למיסגד לטעותה ולצלמניה · הרגם ולענלפים ולצלמניה · כי יש עובדים לזית ענלף · ולפיכך גם כן יהיה לחפור פירות פירוש כמו מלה אחת הע"פ שהוא שתי מלות · ומפרשים אותו עוף שמפקר הפירות · ויש מפרשים ארן שחופר בארץ חפירו והיו עובדי צורתו · ולפיכך יהיה פירושו לחפר פירות פירוש שתי מלות · ויהיה פירוש פירות חפירות · ודומה לו בדברי רבותינו פירש דשופלי · שפירושו חפירה שמשליכים שם גרעיני התתרים · ויאמר שישליך האדם האלילים למקומות שיחפרו החפירות להסתר שם · ושליכו האלילים שם דרך בזיון כי לא הועילו להם ואם יגלו ישברוס להיות כסף וזהב לא לצורות: לבא בנקרות הצורים · ר"ל יברחו להכנס במערות הצורים · ונקראו המערות נקרות · וכן ושמתיך בנקרת הצור לפי שמנקרים בצורים ועושים שם מערות: ובשעיפי הסלעים · ובאו גם כן להשגיב בשעיפי הסלעים הגבוהים · ודמה שן הסלע לשעיף האילן הגבוה · וכן בשעיף סלע עיטם: חדלו לכם · אז יאמר כל אחד לחבירו חדלו לכם מן האדם כי יהיה פחד ה' על כל העולם · ויאמר אים להחיו לא יהיה עוד מורא בשר ודם עליכם אלא מורא האל לבדו · כי האדם כאין נחשב כי במעט רגע ימות כי הנשמה באפו · כלומר קרוב לנאת · ואמר באפו כי רוח החיים תלוי באף · כי דרך נקבי האף יצא החום הטבעי אשר בלב תמיד · וכן יכנס אליו דרך נקבי האף קרירות האויר וזה חיי האדם כמו שידוע בחכמת הטבע · אם כן שאיין קרירה במה נחשב הוא ואיך יתכן לבטוח עליו או לירא ממנו: כי הנה האדון · אמר בפרשה של מעלה גמול הרשעים וכלתם בימי מלך המשיח · ועתה אמר כי עתה יעשה דין ברשעים בירושלם וביהודה ויתמו ברעב ובחרב הגדול · שבהם ויעשרו הגערים והתעלולים · ואמר האדון להודיעם כי הוא אדון ובידו להרוס ולבנות להשביע ולהרעיב · ואם אינם חושבים כי הוא אדון ויפנה אל מעשיהם כי אם היו חושבים זה לא היו חוטאים ולא היו יוצאים מרשותו וממלכותו: משען ומשענה · לפי שכפל הענין לחזק כמנהג שנה הענין במלות שונות זכר ונקבה · ואחר כך פירו' כל משען לחם ומשען מים · ואמר משען כי המאכל והמשתה' משען גוף האדם ובהם ישען ויחיה · וכן אמר בתורה בתוכחות בשברי לכם מטה לחם מטה שישען האדם עליו כן ישען במאכל ובמשתה: גבור ואיש מלחמה · אלה ימותו בשדה בחרב: קוסם וגביא וקוסם זקן · אלה ימותו בעיר ברעב ובדבר · ואלה הארבעה אנשים הנכבדים שבעם · ויונתן תרגם וגביא וסופר · ותרגם וקוסם ומשתמיל · ר"ל סופר ומזהיר בעם · ומשתמיל האדם הנשאל שישאלו את פיו על העתידות כמו חוזה בכוכבים: שר חמשים · אפילו שר חמשים אין צריך לומר שרי אלפי ושרי מאות: ונשוא פנים · מי שהוא נכבד מרוב עשרו וגדולתו: ויועץ · מי שיש לו דעה ודעת בדרכי העולם וכעסקים שבין אדם לחבירו: וחכם חרשי' הוא מי שמתעסיק בחכמות וקנה אותם וידעם: וחרשים בפלס חכמים · ופירוש חרשים מענין מחשבה · כמו אל תחרוש על רעך רעה · כי עיקר החכמה במחשבת הלב · ואמר וחכם סמוך לומר כי הוא חכם על חכמים אחרים כלומר שיש לו תלמידים חכמים: ונבון לחש · פירוש מי שהוא נבון בחכמת הטענה והדבר · ואמר לחש שהוא הדבור בחשאי ובנחת · כמו כי עבדיו מתלחשים לפי שבענין זה הם דברי חכמים: כמו שכתוב דברי חכמים בנחת נשמעים · ובאלה הד' שזכר הוא תיקון העיר וקיומה וזולת הוא חרבות המים והשתתה: והחכם הגדול רבי משה ב"ר מימון פירש יועץ נקרא מי שעלתו נכונה ועסקיו כראוי בדברים המנהגים אך לא יבין שום שכל ואשר יש לו החכמות המוסגות בפעל הוא נקרא חכם חרשים · ואשר הוא מבין וזך הטבע ויכול להשלי' העניינים בפירוש קל מתוקן הוא הנקרא נבון לחש אך לא התעסק בחכמה ולא השיג החכמות · ויונתן תרגם רב חמשין וגומר · ובדברי רבותינו ז"ל י"ח קלות קלל יעשיהו הנביא את ישראל ולא בתקרה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד · מאי היא דכתיב כי הנה האדון ה' צבאות וגו' · משען אלו בעלי מקרא · משענה אלו בעלי משנה · כל משען לחם אלו בעלו תלמוד · שנאמר לכו לחמו בלחמי · וכל משען מים אלו בעלי הגדה שמושכין לבו של אדם כמים · גבור אלו בעלי שמועות · ואיש מלחמה זה שיודע ליצא וליתן במלחמתה של תורה · שופט זה דיין שדן דין אמת לאמתו · נביא כמשמעו · קוסם זה מלך · שנאמר קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו · וזקן זה שראוי ליסד בישיבה · שר חמשי' זה שיודע ליצא וליתן בחמש חומשי תורה · דבר אחר שר חמשי' אמר רבי אבהו מכאן שאין מעמידין תורגמן על הנבור פחות מחמשים שנה: ונשוא

מלך: יועץ · יודע לעבר שנים ולקבוע חדשים: וחכם

אבן עזרא

ועל · אם הטעם על דרך משל יהיו הסוחרים ואלה האניות הן לישראל ההולכת אל תרשיש: שכיות · כמו אבן משכיות: ושם · פעם אחרת כי בעבור כל אלה המזכרים יגבה לב בעליהן ובאבדם ישחו: והאלילים · יחלוף · יכרות וכן כל בני חלוף שם עליהם מיתה וקרוב ממנו חלף והלך לו: כליל · מלה מופלת על יחיד זכר ונקבה ובל' רבים והטעם הכל כמו כליל תכלת כליל תהיה ויוד יחלוף שב אל השם הנכבד: ביום · אשר עשו לו · העושים כמו ויאמר ליוסף את אשר כבר עשוהו: לחפר פרות · לפי דעתי שהאחת חפרפרת והוא שם עוף יעוף בלילה כעטלף ומביא עצמו ביום במקום סתר · ויש אומרים שהוא עוף שיאכל הפירות בלילות והם שתי מלות: לבוא בנקרת · מקום מנוקר: ובשעיפי · כדמות בדים יוצאים מהסלע ויסתרו שם: לערון · לנגח מגזרת ערין ויש אומרים להפחיד והנה יהיה פועל יוצא ויתכן היות אל · תערון גם כן ויחסר מלת לבד ונקרא ערין · שם החואר יוצא כמו האימים: חדלו · אחר שהשם גזר עליכם וזהו מפני פחד יי' אין כח באדם לבטל גזירותיו על כן חדלו לכם מן האדם שלא יושיעו אתכם כי הבל המה: כי · יתכן היות זאת הפרשה פירוש הארזים והאדרים וכלם לו יתכן שתהיה דבקה עם חדלו לכם מן האדם והוא הנכון בעיני: משען ומשענה · דרך לחות והטעם כל משען ופי' כל משען לחם ומים: גבור · שים לו כח: ואיש מלחמה · שהוא רגיל: שופט · שישאלנו שיורנו בדרך הישרה בדת וכן הנביא גם הקוסם בחכמת המזלות: זקן · שנשא דברי העולם: שר · וחכם חרשים · הוא האומן: ונבון

וזבעסקים שבין אדם לחבירו: וחכם חרשי' הוא מי שמתעסיק בחכמות וקנה אותם וידעם: וחרשים בפלס חכמים · ופירוש חרשים מענין מחשבה · כמו אל תחרוש על רעך רעה · כי עיקר החכמה במחשבת הלב · ואמר וחכם סמוך לומר כי הוא חכם על חכמים אחרים כלומר שיש לו תלמידים חכמים: ונבון לחש · פירוש מי שהוא נבון בחכמת הטענה והדבר · ואמר לחש שהוא הדבור בחשאי ובנחת · כמו כי עבדיו מתלחשים לפי שבענין זה הם דברי חכמים: כמו שכתוב דברי חכמים בנחת נשמעים · ובאלה הד' שזכר הוא תיקון העיר וקיומה וזולת הוא חרבות המים והשתתה: והחכם הגדול רבי משה ב"ר מימון פירש יועץ נקרא מי שעלתו נכונה ועסקיו כראוי בדברים המנהגים אך לא יבין שום שכל ואשר יש לו החכמות המוסגות בפעל הוא נקרא חכם חרשים · ואשר הוא מבין וזך הטבע ויכול להשלי' העניינים בפירוש קל מתוקן הוא הנקרא נבון לחש אך לא התעסק בחכמה ולא השיג החכמות · ויונתן תרגם רב חמשין וגומר · ובדברי רבותינו ז"ל י"ח קלות קלל יעשיהו הנביא את ישראל ולא בתקרה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד · מאי היא דכתיב כי הנה האדון ה' צבאות וגו' · משען אלו בעלי מקרא · משענה אלו בעלי משנה · כל משען לחם אלו בעלו תלמוד · שנאמר לכו לחמו בלחמי · וכל משען מים אלו בעלי הגדה שמושכין לבו של אדם כמים · גבור אלו בעלי שמועות · ואיש מלחמה זה שיודע ליצא וליתן במלחמתה של תורה · שופט זה דיין שדן דין אמת לאמתו · נביא כמשמעו · קוסם זה מלך · שנאמר קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו · וזקן זה שראוי ליסד בישיבה · שר חמשי' זה שיודע ליצא וליתן בחמש חומשי תורה · דבר אחר שר חמשי' אמר רבי אבהו מכאן שאין מעמידין תורגמן על הנבור פחות מחמשים שנה: ונשוא

כלי פז

ישקד להיותו מורה עליו ע"כ: ולע"דן שאומרו ושפט על הש יתברך לפי שהזכיר ויורנו גו' זנלכה בארחותיו אמר ושפט בין הגויים אשר אין להם דת כלל אמנם העמים והם אשר קבלו דת אלא שנפלו קצתם בטעות הבחתלפו' בין דת האמת אל השקר עליהם הוא אומר והזכיר לעמים והחוכחת שיוכיחם הוא על היותם רבים כלומר מתחלפים בדעותיהם מן האמת אל השקר שהיה דאוי שיהיו כולם עם אחד ושפה אחת ודברים אחדים · ולזה בהיותם תוכחתם על היותם עמים רבים מתחלפים בדתות ומתחלפים בהנהגותיהם אין אל עבר פניו ילך לזה יסכימו ע"י התוכחת אשר יוכיחם להיות' גוי אחד ולעבדו שכם אחד · והנה הזה שבהם מהגויים ועמים יחדיו שיכתפו הרבותם לאתיה ותוכיחותיהם וגו' · ולזה הגויים הנזכרים יקבלו המשפט ולא ישא עוד גוי אל גוי חרב לאתנם העמים רבים עליהם הוא ומולא ילמדו עוד מלחמה וכול' יהיו מוסכמים לדעת אחד לא אמרו ולא ילמדו בלשון רבים שאמר אל העמים שאינו מדבר על הגוי היה לו לומר ולא ילשה

בלשון יחיד כמו שאמר לא ישא · ומדוקדק גם כן אומרו לשון למוד ולא אמר לא יעשו עוד מלחמה' תלה הענין בלימוד לרמוז שלא יהיו חלוקים בלימוד הדתות הגורם המלחמות הנהוגו' המתהיבו' מחילוק דהוה והתחלפות בדעות · וי"ת ושפט וידין בין מלכותא:

וחתני · יל"ו הנז' כי' סמוכים לא ישא גוי אל גוי חרב וכיון שכן לא ילמדו עוד מלחמ' וכיון שכן בית יעקב לא ימצאו מהיכן שלמדו וכל עסקיהם לא יהיה כי אם באומרה אים אל רעהו לכו ונלכה באור ה' ע"כ: למגיה הצעיר לוי לרבי' אלי' יל"ו ולע"דן לדקדק שהיה לו לו' ולא ישא גוי וגו' בו' לו התוספת · ועוד קשה כי מ"ש לא ישא גוי וגו' הוא מיותר כי אחר שלמ' וכתתו חרבותם וגו' פסיעה כי לא ישא גוי אל גוי חרב כי אין חרב כמלא להרים ולשתה אותו ונרלה שלא אמר ולא ישא בו"ו אלא שלא יובן וכתתו חרבותם וגו' כדי שלא ישא גוי וגו' מחוסר היות כמלא אחד בידו אלא אתתו חרבות' לאתי' וגו' ונתן בעשה הכתוב למה וכתתו וגו' להיות בי מפחד ה' ומהדר גאונו

כי הנה האדון ה' צבאות מסיר מירושלים ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים: גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקוסם וזקן: שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש וגו':

מנחה גדולה

כי הנה האדון וגו' המשיך מאד דברי כל הנ"ל ואחר שהנה האדון ה' צבאות אשר ביום ההוא עוד יש לו לשון לחפר פירות פירוש כמו מלה אחת הע"פ שהוא שתי מלות · ומפרשים אותו עוף שמפקר הפירות · ויש מפרשים ארן שחופר בארץ חפירו והיו עובדי צורתו · ולפיכך יהיה פירושו לחפר פירות פירוש שתי מלות · ויהיה פירוש פירות חפירות · ודומה לו בדברי רבותינו פירש דשופלי · שפירושו חפירה שמשליכים שם גרעיני התתרים · ויאמר שישליך האדם האלילים למקומות שיחפרו החפירות להסתר שם · ושליכו האלילים שם דרך בזיון כי לא הועילו להם ואם יגלו ישברוס להיות כסף וזהב לא לצורות: לבא בנקרת הצורים · ר"ל יברחו להכנס במערות הצורים · ונקראו המערות נקרות · וכן ושמתיך בנקרת הצור לפי שמנקרים בצורים ועושים שם מערות: ובשעיפי הסלעים · ובאו גם כן להשגיב בשעיפי הסלעים הגבוהים · ודמה שן הסלע לשעיף האילן הגבוה · וכן בשעיף סלע עיטם: חדלו לכם · אז יאמר כל אחד לחבירו חדלו לכם מן האדם כי יהיה פחד ה' על כל העולם · ויאמר אים להחיו לא יהיה עוד מורא בשר ודם עליכם אלא מורא האל לבדו · כי האדם כאין נחשב כי במעט רגע ימות כי הנשמה באפו · כלומר קרוב לנאת · ואמר באפו כי רוח החיים תלוי באף · כי דרך נקבי האף יצא החום הטבעי אשר בלב תמיד · וכן יכנס אליו דרך נקבי האף קרירות האויר וזה חיי האדם כמו שידוע בחכמת הטבע · אם כן שאיין קרירה במה נחשב הוא ואיך יתכן לבטוח עליו או לירא ממנו: כי הנה האדון · אמר בפרשה של מעלה גמול הרשעים וכלתם בימי מלך המשיח · ועתה אמר כי עתה יעשה דין ברשעים בירושלם וביהודה ויתמו ברעב ובחרב הגדול · שבהם ויעשרו הגערים והתעלולים · ואמר האדון להודיעם כי הוא אדון ובידו להרוס ולבנות להשביע ולהרעיב · ואם אינם חושבים כי הוא אדון ויפנה אל מעשיהם כי אם היו חושבים זה לא היו חוטאים ולא היו יוצאים מרשותו וממלכותו: משען ומשענה · לפי שכפל הענין לחזק כמנהג שנה הענין במלות שונות זכר ונקבה · ואחר כך פירו' כל משען לחם ומשען מים · ואמר משען כי המאכל והמשתה' משען גוף האדם ובהם ישען ויחיה · וכן אמר בתורה בתוכחות בשברי לכם מטה לחם מטה שישען האדם עליו כן ישען במאכל ובמשתה: גבור ואיש מלחמה · אלה ימותו בשדה בחרב: קוסם וגביא וקוסם זקן · אלה ימותו בעיר ברעב ובדבר · ואלה הארבעה אנשים הנכבדים שבעם · ויונתן תרגם וגביא וסופר · ותרגם וקוסם ומשתמיל · ר"ל סופר ומזהיר בעם · ומשתמיל האדם הנשאל שישאלו את פיו על העתידות כמו חוזה בכוכבים: שר חמשים · אפילו שר חמשים אין צריך לומר שרי אלפי ושרי מאות: ונשוא פנים · מי שהוא נכבד מרוב עשרו וגדולתו: ויועץ · מי שיש לו דעה ודעת בדרכי העולם

אורים ותומים

כי הנה האדון ה' צבאות מסיר מירושלים ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים: גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקוסם וזקן: שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש וגו':

גאומו שיספוס בין הגויסהוכיח לעמיסרגיס לכן לא ישא גוי אל גוי חרב וגו' וכיון שירחו שלין בס מופיל שאינם יכולים לעשות אותם לזה וכתתו וגו' ובזה מתיישב קושית ייתור לא ישא וגו' לאחר שאחר וכתתו וגו' שמ"ם לא ישא הוא נתינת טעם למה וכתתו להיות כי לא ישא גוי וגו' אין לים מריס ידו ורגלו מפחד הטופט בין הגויס וכו' ואין צורך בהם ולזה וכתתו ע"ב:

בית יעקוב וגו' עיין ר"ש ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל שהמתרגם מסכים לדרש"י ז"ל שהם דברי המתרגם שפסוק בית יעקוב מקושר עם הכתוב שלמעלה ואמרו לכו ונלכה כאלו אמר בית ואמרו בית יעקב וכו' כי הוא מושך עצמו ונתפר עמו ס"כ פסוק זה מהבנוהה עתיד' הוא אחע"י שהפסיק בפסוק ושפט. והביא כהרח"בע בקירוב שמאחר שלעתיד ילכו עמים רבי' אל בית אלהי יעקב ויבוטלו כל המלחמות שבינה' מ"כ אתם ג"כ בית יעקב ראוי לכם לבטל המלחמו' שביניכם ובין אמיכם בית יהודה וללכת יחדיו באור ה' ועבודתו ובשביל משקנא זו ותולדה כזאת הבית הנבואה אשר תהיה באחרית הימים והרח"בע ז"ל בית יעקב אלה דברי הנביא מוכיח את ישראל והטעם אחר שתלעו כי ביון תפלה עתה בעבור המשפט ועוד יבא זמן ישוע' בגול' לה חייבי' לאתנו שנאמין כולנו בדברי הנבואה שהן אמת כאמור והכנים הנבי' עצמו עמהם דרך מוסר כאשר דבר משה וסלחת לעוניגו. או בעבור שגדל ביניהם ולמד מדברי פיהם כאשר אפרש ע"ש. וכן הרד"ק ז"ל פי' שהם דברי הנביא לאנשי דורו ואומר להם לכו והוא עניין זרוז ובאור ה' על גר מלוה ותורה אור. ובס"ה סדר אחרי מות עלה ס"ט ובית יעקב כל"ה ובית הפלרתי אפאר: לכו ונלכה באור ה' מהו באור ה' דכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ונעשה אלי גן להשתעשע ביה עם צדיקיא דביה שריין ע"כ פירשו אור ה' על נועם ה' הנמשך ביסוד הוא צדיק יסוד עולם הוא אור ה' הנשפע על בית יעקב הוא מלכות שמים גן ה' להשתעשע עם הצדיקים:

ולע"ן ע"פ כמפרשים ושפט וגו' על המשיח עליו הוא אז' בית יעקב לכו ונלכ' באור ה' שיאמר המשיח להם לבית יעקב לכו נא בדרכי ה' ובאורו לטהר ונלכה יחדיו עמכם באור ה' לאחר אתי עמי. או יהיה שאחרי שיגאלו אל בית ה' כל הגויס והלכו עמיס רבים אל הר ה' הנה בית יעקב יקבלו בסבר פנים יפות ויאמרו אליהם לכו אתם ונלכה בחברתכם באור ה' ז"ש בית יעקב לכו ונלכה ר"ל בית יעקב יאמרו אל הגויס והעמיס הנז' לכו נא באור ה' ואחר כך ונלכה עמכם יחדיו באור ה':

ואברהם בני יל"ו פי' בית יעקב לכו ונלכה באור ה' כי כל העמיס בעת בואם לחזות בנועם ה' קו לקו אז לאו יבינו לכתת חרבות' וכו' יתגיירו ויכירו כי ה' אלהים אמת ותורתו אמת שהם העמיס יענו ויאמרו אל בית יעקב לכו אתם ברצון ונלכה אחריכם לראות באור ה' כי אנו בלתי ראוים לשתבלה אליו שכינה וגם שתבלה אין כח בעיניו להביט באור הגיר ובגדול ולזה זה אסדכם אתנו בית יעקב לכו אתם ובסיבתכם נזכה ללכת נס אל בית אלהי יעקב לא כבתחל' אל הר בית ה' אלא אל בית אלהי יעקב ושם נראה באור ה' עד כאן:

למניח הצעיר לוי לאניילדו י"מ ולע"ן על דרך מה שפירשתי גבי ראבן הזכו הנה כי כן יאמר להם השופט והמוכיח הנזכר כדאז"ל זה המשיח בית יעקב לכו מדרכיכם הרעי' הרחקת מכוק וגם הקרבת התועלת ונלכה באור ה' כלומר נלכה באורחותיו ונעשה חבילות חבילות אנשי ולא די לך בהיותך יושב ובטל בלתי עושה רע ולא עוזב ואף לא פעלו עולה כבדרכיו הלכו כי עניין זה הוא לאחר לא חטא בימיו לא כן אתה יעקב כי נטשת וכו' ולזה נלכה באור ה' לעשות חבילות של תמות כנגד חבילות של עבירות כי נטשת עמך בית יעקב כי מלאו וכו'. עוד יאמר שהעמיס הבאים ללכת לעלות אל הר ה' יאמרו אל בית יעקב הם הבלתי הולכים בדרכיו יתברך הנקראים בשם יעקב על שם עוקבה יאמרו להם לכו ונלכה באור ה' כי כאמונו כמוכם ומכל שכן אתנו תקובלו אתם ולזה לכו ונלכה באור ה'. עוד יאמר מקושר אל הקודם לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה וכיון שכן בית יעקב על דרך שפירשו חז"ל גבי כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים כלומר אפי' הטף ונשים יאמרו איש אל אחותה לכו ונלכה ירושלם ונעלה ביון לראות באור ה' כי אין פחד איש לנגד עיניהם פן יקראם אסון בדרך כי לא ישא גוי אל גוי חרב:

בי נטשה עמך וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"ע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כי נטשת עמך בית יעקב כפי דעת המתרגם נאמר על מלכות ישראל ולפי דרכו ראוי שיפורש הכתוב כן כי אתה בית יעקב שכנגדם הוא מדבר נטשה עמך שהם בני יהודה שנפרדת מהם בחילוק המלכות ותלך אחרי העלים אשר בדן ובית אל וזהו אומרו כי מלאו מקדם ר"ל כל כך עזבת מעשה עמך יהודה עם ה' עד שמלאו בני ביתך מכשפים וקסמים ואלילים יותר מבני קדם אנשי המזרח ב"כ מעוננים אלה הם מחשבי השעות והעונות כפלשתים ובילדי נכרים ישפיקו בשני הפי' הנזכר לעיל ילדי נכרים מעם מנשים נכריות כדרש"י או ילדי נכרים מחקות הנכרים וגימוסיהם. והוא ז"ל פי' כי אתה בית יעקב נטשת עמך בית יהודה והורתם והלכת אחרי הגויס וכמו שלמדת מקלקולם כך ראוי שתלמוד מתקבתם ומשובתם הנזכרת שאמרו והלכו עמים רבים ואיך ישראל נתדמו אל האומות אם בהלכותיהם ואם בדשעתם ומנהגותיהם כדי להוליד מזה ולהוכיח שראוי שימשכו ג"כ בתשובתם אל ה' וז"ש כי מלאו מקדם ר"ל אותם העמים אשר זכר מלאו בזמן הקדמון והמילוי הוא מהעושר והכבוד בארצותם לגויהם מזמנים קדמונים ובזה נתדמו ישראל אליהם בימי שלמה ויתן את הכסף באבנים וגו' ועוד נדמו אליהם בדשעתם כי הם מעוננים כפלשתים והייתה התולד' מזה ובילדי נכרים ישקיפו ר"ל והלואי שישראל בחוקות הגוים ומעשה העמי' הם יספיקו ויעשו כמוה' ולכן ביאר איך ידמו ישראל לעמים בכל הדברים וכנגד מ"ש בעמים כי מלאו מקדם אר"ל מהעושר והכבוד כנגד זה אמר בבית יעקב והמלא ארצו אלילים למעשה ידיו ישתחוו וכנגד מה שאמרו ובילדי נכרים יספיקו אמר ויאש אדם ויאפל איש על דרך אליכם אישים אקרא וגו' הנה כול' יפילו עצמ' וכבדו לפני ה' וזהו ויאש אדם ויאפל איש שהיה ההכנעה שאמרו ויורדו מדרכיו וגו' ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו וגו' ולזה הוליד התולדה ואמר לא תסלח להם שהם אלילים אמר אל בית יעקב הוא מלמות ישראל אחר זכר ולא תסלח להם בתמיהה כלומר האם ראוי שלא תסלח במעשה התשובה ועוד כבד מההכנעה זה לא יתכן ואין זה הראוי לבל כיון שדמית להם בתשובה ותסלח כמו הם עוד בצורך והאפל עצמך והכניע אותו וזהו בא בצור והטמן בעפר והוא מפל לרוב ההכנעה והסר ממך בלה וגלון עיני גבהות אדם כנגד ההמון כי הגובה יוחס לעוניים כמו שנא' גבה עיניים ורחב לבב וגו' ויאש רוש אנשים כנגד הסרים ורוממותם וגאותם בלופן שהגבהות והגאות השאר להם יתברך כי לו לבדו יאתה וזה שאמרו וכנגד ה' בגאות ביום ההוא:

כי ביום אחר תעשה יהיה ה' צבאות כנגד לבדו ומהולל בפי כל בשר עד כאן:

ולע"ן לפי שאמר בית יעקב לכו ונלכה והכוונה כמו שקדם שבית יעקב יאמרו אל הגוי' לכו ונלכה באור ה' אז שיהיה מאמר העמים שאומרים לבית יעקב קומו לכו ונלכה אחר לכל הפירושים יקשה ומה מריכים ישראל ללכת לעתיד באור ה' והלא הולכים הם תמיד באור ה' ולזה נותן הכתוב טעם ואומר כי נטשת עמך ר"ל לפי שאתה ה' נטשת עמך לפי שהם עזבוך והיו בית יעקב לשון עוקבה יען כי מלאו מחכמת בני קדם וכו' כנ"ל ולזה נטשת אותם והמלא ארצו אלילים כסף וזהב על דרך מסגיא לגויס וכן ותמלא ארצו סוסים וגו' וזאת ההלאה הטעה אות' עוד שתמלא ארצו אלילים כי אמרו שזה עבוד אלהים ולזה נלקחו כל כך בעבודת האלילים שכיון שהוא עושה אותו בידיו והוא מעותד לכך להשתחוות אליו לשתמר תבנית ותמונת האליל ההוא ז"ש למעשה ידיו ישתחוו בלשון עתיד שהוא אחר שיגמר לגמרי ישתחו' הוא וחכיריו ורעיו ומיודעיו ישתחוו לו ולזה מרוב החשק אליו כיון שהיה רואה כל כך הנלאה כי נתמלא ארצו כסף וזהב וסוסי' לא היה ממתין עד גמרו שנקרא מעש' ידיו שהוא מעשה שלם אלא בשם שעשו אצבעותיו דהיינו למעשה כל דהו משתחו' וזה שאמרו למעשה ידיו ישתחוו לעתיד לכך הוא מקדים להשתחוות לאשר עשו אצבעותיו שמשמיל חלק מה מהפעולה קודם גמרה אל האצבעות: ובזה מובן שאמר לשון למעשה בידיו לאמכם באצבעות אשר לאשר עשו ולא אמר למעשה ידיו ואצבעותיו השתחוו. ואולי אמר כי פעשה כפי הפי' שהאומות יאמרו אל בית יעקב לכו ונלכה כאילו כוונו לומר לכו אתם בית יעקב ונלכה גם כן אנחנו שאם לא תלכו לא נלכה ויורה זה הכפל אל לכו ונלכה שהיה אפשר לומר בית יעקב נלכה באור ה' והיה בית יעקב ושם נכללו' אבל כוון לומר מה שזכר דהא הלא לכו ונלכה ונותן טעם לזה ואומר שהדין עם האומות יען כי נטשת עמך בית יעקב יען כי מלאו מקדם וגו' ר"ל כי היו העמים והגויס מסתיים את ישראל עד שהיו פיב' ששה אלו ישראל אם קרואים אדם וכן ויאפל איש אז פלאומות כי החוטאת ומחטיא יחדיו שהו אהוסלו כמו שחטאו והחטיא וכיון שכן מוכרח הוא שלא תסלח להם לאומות שהחטיאום כי המחטיאות את הרבי' אין מסתיקין בידו לשוב ואין לו סליחה ונשאות עון וז"ש ולא תסלח להם על שלא האומות מוכרחים לו' בית יעקב לכו ונלכה באור ה' שבזולת זה לא ישא להם למדנו שהמחטיא הרבים גריך לזכותם לרבים עצמם כדי שיכפר לו אם לפחות מחטיא רבים יוכה רבים ואפי' יהיו האבים אולת האלילים. ובסמוך בס"ל אחריב עוד בזה:

והמלא ארצו כסף וגו' פייר"ש ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל כנ"ל והגלע"ד קדם בפסוק הקודם ע"ש:

וישח אדם וגו' פסיקתא ויאש אדם אמר רבי יונתן ויאש אדם אלו ישראל שנאמר ואתם צאני הצאן מרעיתי אדם אתם ויאפל איש זה משה שנאמר כי זה משה האיש אמר משה נאם הנ"ה יודע מי משה ישראל לפני הענן ונוספתי ואל תשא להם כי אם למענך וזהו אבי משה את אדם בני ישראל עד כאן לשונו: בדבריהם אלה תקנו כל הענין במילות בוגות ויאש אדם ויאפל איש ואמרו כי מלך ויאש אדם אלו ישראל שאחו לפני הענן אמר נתסר' בכלות למשה כדכתיב לך רד כי שיחת עמך כלוס נתתי לך גדולה אלה בשביל ישראל עתה שחטאו לך רד ולא"ש יודע מי משה ישראל לפני הענן אלא למעני אתה עושה ואל תשא כי אם למענך וזהו כי אם תשא רוצה לומר תשא למענך מתיבת תשא בכנוי לו דרים את אדם על הסי"ת בהוא אדם לכל כלומר כי תשא למענך אתה עושה שאתה אדם. ומתוך דמז"ל יוכן כוונת הנביא להביא ראיה ממה שאירע לאבות מסיבת עון ע"א שתמנו סימן לבנים אבסי דורו בעבר ולזה דבר בתחיל' שלא לנוכח ובפסוק בא בצור מדבר לנוכח עם בית יעקב לו עם כל אחד ואחד מאנשי דורו שישפלו ויאשו על שעובדי' ע"א כי ובשגב ה' ביום ההוא לעתיד ושובו בא אל אבי יעקב קודם בא יוסף:

ועיין רש"י ז"ל: והרא"בע: והרד"ק ז"ל. ודעת מהרי"ח ז"ל זכרתי בפסוק כי נטשת עמך וגו' והוסיף לומר דרך הלצי בלומרו ואל תשא להם שיהנו עצמם בכפרות בנגעים ושפלים לשם יתברך ושומרים ממרתו בלילו דבור לא תשא את שם ה' אלהיך כאמר אליהם בהזהרה שלא יהנו עצמם בסילות ונאלה וזהו ואל תשא להם. וכן נפרש בא בצור לשון צור ילדך תשי בא הדבק בצור עולמים אם יתברך ונענין הסרת הגאוה והטמן בעפר רוצה לומ' שיהיה בעיניך יום המות כי עפר אתה ואל עפר תשוב ואז לא תתגאה עד כאן. והגרלה לעניות דעתי כהבתיו בפסוק כי נטשת עמך מקושר עם הפסוקים. ואפשר עוד שנדקדק הומרו ואל תשא בוי"ו דהיה לו לומר אל תשא להם והענין קשה למה לא יסלח אהוא יתב' הגון המרדה לכל הי' ערה' כי אלו טובלים ומרן בדם והעיקר הגדול שבתשובה עזיבת הסטא יעזוב רשע דרכו וגו' לזה אמר כי נטשת עמך גומר והסיבה להיותם עובדים אלילים כי נתמלא ארצו אלילים ועובדי' אותם וגם בדעתם להשתחוות להם לעתיד וזה שאמר למעשה ידיו ישתחוו ולזה לא על בי שיאש אדם ויאפל איש הם המורים בעבדתם עדיין שלמעשה ידיו ישתחוו ונאחר עשו לגבעותיו ולא על פי שיאש ויאפל הוא העיקר הוא שבוח תבל בצור והטמן בעפר מפני אתי סיבות הלחת מירלת העונש זה שאמר מפני פחד ה' וגם כן מהדר גאונו אלין ראוי להרגיז לפני הדר גאון כמוהו יתברך ויתעלה כי כל גאות בני אדם הבל המה ובשגב ה' לבדו ביום ההוא ואם כן איך יגיר חומר ירגיז יוצרו ההדור. או יאמר ויאש אדם ויאפל איש לפני האלילים הנזכרים ולמעשה ידיו וסברו וקבלו עבודת האלילים אמילו על מנת שאל תשא להם עם כל זה לא שבו מרוב דביקות ואדיקות בע"ז אז יהיה כפשוטו כיון שויאש אדם ויאפל איש לפני האלילים ומעשה ידיו אל תשא להם ואל תסלח כי בא בצור והטמן בעפר מפני פחד ה' ומהדר גאונו כי שם יאות השפלות וההכנעה והשפלות לא מפני האלילים אלמים מעשה ידי אדם והצבעותיו איך יהיה הנפעל גדול מהפועל עד שיאש ויאפל הפועל לפני הנפעל או יאמר ויאש אדם ויאפל איש לפניהם מפעיל קומתו לפני הפי"ת ובקרבו יסיס הרבו וזה שאמר ויאש אדם ויאפל ואתה ה' הבוחן לבות וכליות אל תשא להם כי ידעת עוקבת לבבם כי בא בצור והטמן בעפר מפני פחד ה' ומהדר גאונו שהיה הירלה ממנו בלב שלם עד שתבוא בצור והטמן בעפר מפני פחד ה' שזו הירלה על ירלה ורעד שבלב לא הירלת רעדה לפניהם וזה שאמר גבהות אדם שפל לאומר העיקר הוא שעיני גבהו' אדם רוצה לומר העיניים המורים על גבהות אדם כמו שנאמ' גבה עיניים וכו' הם הם ראוי ומהוייב שיהיה שפל וכן ויאש רוש אנשים הרוש לב של אנשים לריך שיהיה שח וכנגע כדי שתשא להם לא ויאש אדם ויאפל איש המורים על הכנעת הקומה לבד ואז על ידי שחות רוש אנשים שהוא העיקר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא כי דע לך כי יום לה' על כל חגפים המורים הכנעה בגופם וקומתם ולבם לא נכון אבל בא בצור אדם ז"ש כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם ועל כל נשא ושפל ר"ל ושפל על כל הסלעה חלוקות הנזכרות בא בצור ושפל נשא ושפל בלומר שהוא אדם ורם לו נשא בקרבו ומורה עצמו לשפל על דרך ויאש אדם ויאפל איש לאנשים בנזכר. או יהיה פירוש הנה יום לה' על כל בא בצור ורם בא בלבתו בקומה זקופה ורם בתוך לבו וקרבו יסיס אורבו שפיו ולבו פויס בגאוה ובזו וגם כן יום לה' על כל נשא בקרבו ומורה עצמו כאילו הוא שפל לגמוד דעת הבריות. אחר שכתבתי זה מצאתי שכן פי' מהרי"ח ז"ל. או תהיה ושפל העונש ופורענות שיפרע ה' לבלות שיפקוד ה' על כל בא בצור ורם ועל כל נשא שהוא יפל זה שאמר ושפל שיפילהו ה' לכל אחד מהנזכר לנשא ולגאה ולרם כל בא בצור יפילהו ועל כל דבר גבוה כמו ארזי הלבנון. ועל כל אלוני הבשן שהוא מסל אל הזדים ובאים מהאומות הבלתי בכנעות לשם יתברך שכול' יפלו ויאשו וכמו שיבות בשם המפרשי' ז"ל:

בא בצור עיין רש"י ז"ל והרא"בע זכן הר"בק:

עיני גבהות אדם. ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום השבת. ואם כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול ונומר עכ"ל: ולע"ן רב קשיא לייך לשון ההוא הידוע שהוא אלף הז' שהוא יום השבת האלף הז' דבעיני הנ"ה אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור היום השבת שלנו בששת ימים. וחרוב משמע שיהיה העולם קיים אבל כדבר חרב ושומה פעריך לחדשו אבל לא שיחזור לתוהו ובוהו. וכריך הידוע האמת אם כדברי רב קשיא לו לם כדברי החולקים עליו ומדוייק לרב קשיא לשון לבדו רוצה לומר שכל הנמצאים יהיו אפס ואין והוא לבדו מנוי ונשגב לבדו ביום ההוא. ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל. והרד"ק ז"ל. ומהרי"ח ז"ל אמר ויאש אדם ויאפל איש על כל אחת ואחת מן האומות ולזה בא בלשון יחיד כאמר. אמנם בא בצור גומר לנוכח בלשון יחיד על יעקב מוסר השכל שיאתו מה' ולזה אמר שבית יעקב גומר לפי שהרלשון ספור מן האומות והשני לשון נווי לבית יעקב שיעשו כן עד כאן. והנ"ל עוד בפסוק ויאש אדם ויאפל איש ונתייאש שם הכפל עיין שם. וגם בשיעת חכמינו ז"ל יבאתי הכל עיין שם:

כי יום לה' צבאות גומר ילמדנו כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם רוצה אדם יפה ועשיר הוא מעמידו ומסייעו וכשהוא רוצה לאדם שנאמר כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם ואומר גאות אדם תשפילו ואם לא מהבא' הוא מפילו שנאמר כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם ואומר גאות אדם תשפילו ואם רוצה אדם שנפל עד שאול הוא מעמידו שנאמר מקימי מעפר דל. וכה"א כי אתה לעפר תשיבנו מה כתוב אמריו קומה עזרתה לנו ואומר אם אמרתי מטה רגלי וגו' עכ"ל. ביונו לדקדק בפסוק בכל גאה ורם ולמה אמר כל גאה ולא אמר וכל רם אז גאה ורם ויהוה על כל נשא ושפל והשפל מה כשנו לכך פירש שנשר ורם מרומם ומחזיק ליפה שמהגאה ביופיו וכן לעשיר והקדוש ברוך הוא נמרע מהמתגאה גם מהמסייעו וזהו על כל גאה על יפה ועשיר אמר' ורם על המסייעו ומרוממו שיפרע משניהם וז"ש אם רוצה אדם שהוא מתגאה על כל אחד מהנז' המסתייע או המסייע הא' גאה והשני ורם: או יהיה פסוק ואומר גאות אדם תשפילו הבילו כנגד חלוקת הנשרוצה אדם שנפל ושוב מפילו שעליו אפשר שביא פסוק ואומר גאות אדם תשפילו מדה כנגד מדה במו שהוא בגאות ומשפיל לנופל ולרמוז אל החלוקה השנית שאמר וכשהוא רוצה לאדם שנופל ושוב מפילו שעליו אפשר שאמר הפסוק ופל כל נשא ושפל על אותו בשא שמפיל עוד את חברו שנפל והשפל זה שאמר ועל כל נשא ושפל בלומר שמתנשא על אותו שפל שנפל ומשפילו עוד. או אפשר שמכרם בעל המאמר על כל נשא ושפל על מה שאמרו ואם רוצה אדם שנפל עד שאול הוא מעמידו שנאמר מקים מעפר דל וזהו על כל נשא ושפל רוצה לומר לה' יום להגביה שפל לעשותו נשא ונכבד ורם על פי שאינו כדאי הספלתו ונורמת שיעורר השם יתברך רחמים עליו וזה שאמר כי שחה לעפר נפשינו קומה עזרתה לנו ואל זה כיון בעל המאמר באומרו שנפל עד שאול הוא מעמידו רוצה לומר הוא לתמן שמו ורחמיו והסדיו מעמידו ומף על פי שאינו כדאי ולא כגון: ועיין הרד"ק ז"ל: ומהרי"ח ז"ל לפי שאמר לתעלה ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום השבת. ואם יבא יום רוצה לומר אשר זמן אשר בו ידין עמים להשפיל כל גאה ורם וכל נשא ושפל ובאו גם כן שלש פרשיות זו אחר זו שהם והיה באחרית הימים יעוד מה שיהיה ובשביל בית יעקב תוכחה ולמוד יוצא מן הראשונה. והשלשית כי יום לה' יעוד מה שיהיה מסכים לתר שבוחיהם ומה שאמר על כל גאה ורם שתוכו כבדו גאה ורם ומבחון: והגבוהים גאים מבפנים בלבם ומבחון מראים עצמם שפלים ועליהם אמר ושל כל נשא ושפל בלבו ושפל מבחון לפנים לבנוב דעת הבריות עד כאן: ולע"ן מה שלמדתי למעלה ומתוך דמז"ל שכוונת יום ה' העתיד לבא היא כדי להשפיל הגבוה והגבהת השפל והו ושל כל נשא וכן על השפל ר"ל ז"ש ושפל ר"ל להגביהו כי יום ה' בגלל שונה לגבוהים ושפלי דרך לשום שפלים למרום והגאים ישפילם: עוד זכרתי ושפל קרוב לדברי

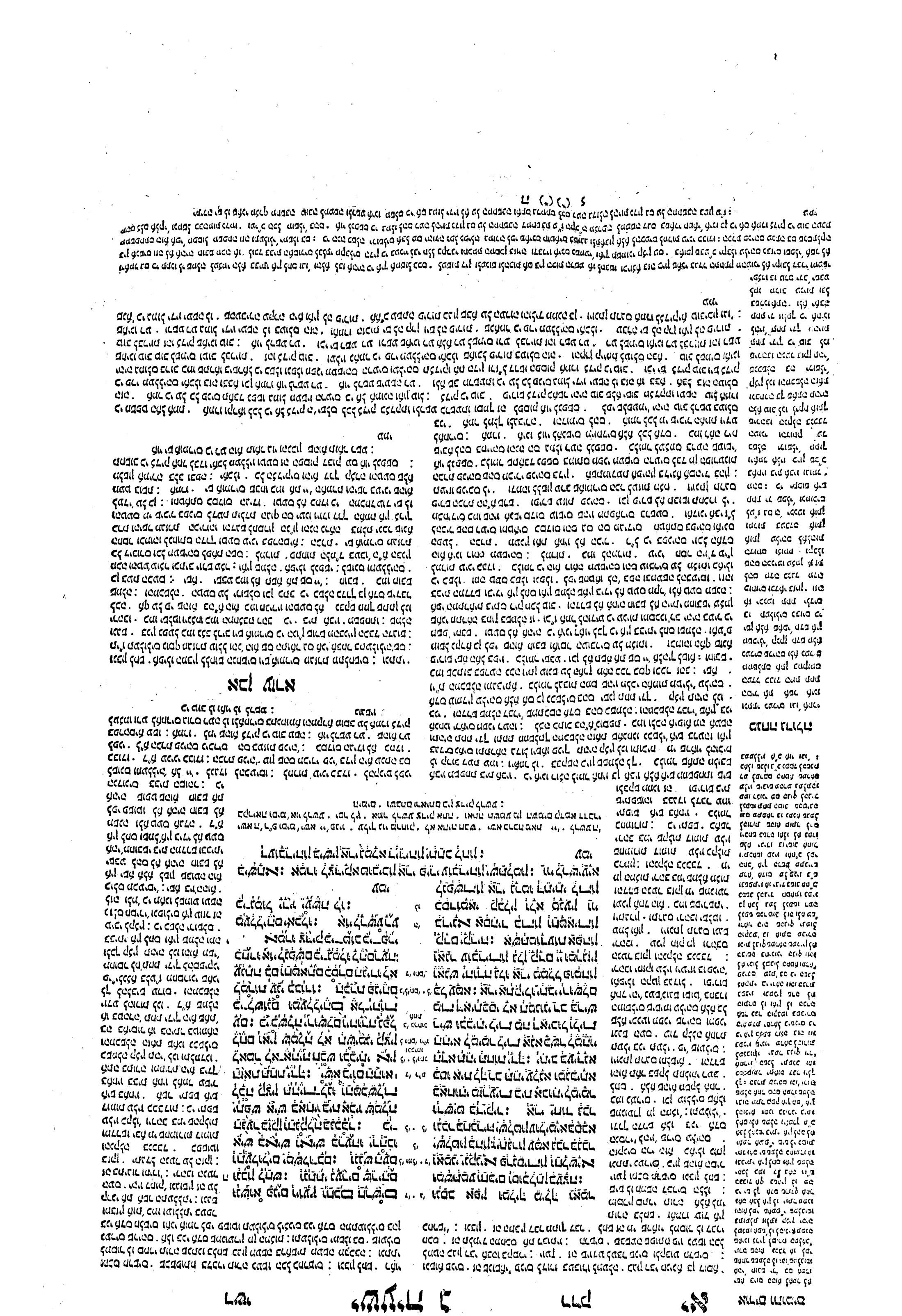

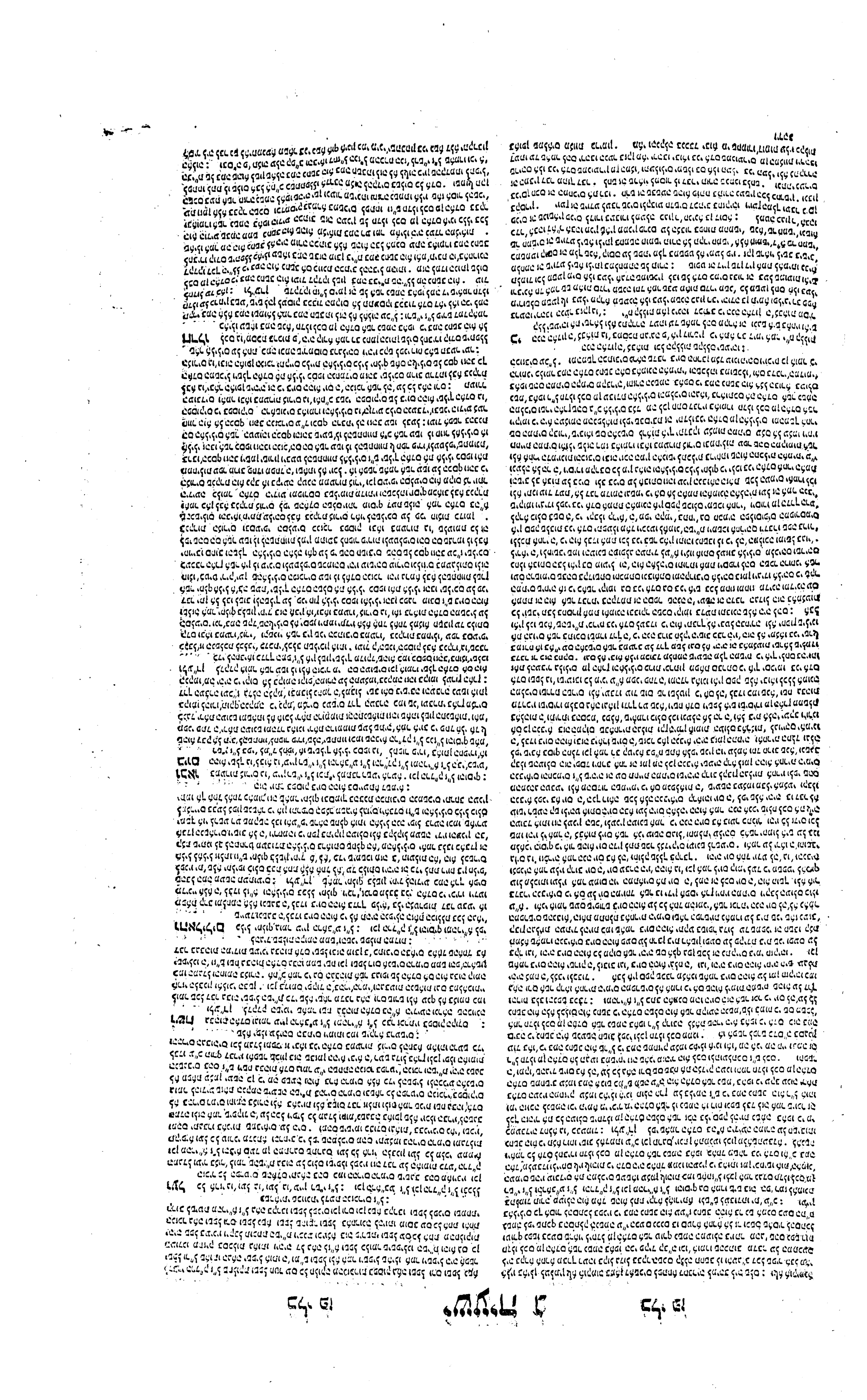

ואם הוא ראוי לו אל יבטל מן הדבר הזה אבל יעשה כל מה שיוכל לעשות בדבר הזה ולא

עמי נגשיו מעולל · כמו עולל כמו שאמר ונתתי נערים שריהם וגו' ויונתן תרגם עמי דסרכוהי בזוזי כמעליל לכרמא : ונשים משלו בו · חלשים כמו נשים · הו פירוש מרוב רודפים תחיתם במשגל משלו בהם הנשים · הפך והוא ימשל בך . ויונתן תרגם נשים מענין נוסף בה"ת · וכמרי חוביה שליטין ביה : עמי מאשריך מתעי · מי שאומר לך אשריך כשתעשה מעשים רעים אותם הם מתעי' אותך והם נביאי השקר שמשבחי' אותך במעשיך הרעים והם בלעו ושהתו דרך אורחותיך שלא חזרת לדרך הטובה והלכ' בדרך רעה וכן תרגם יונתן משבחך לטעייך ואית שבילך קלקלו · ויש מפרשי' מאשיריך כמו מיסריך · כלומר אותם שהיו ראוי' ליסר אותך בדרך הטובה הם הטעו אותך : נגב לריב · כמו להרי' · וכן לדין כמו להדין וחילו היה שם היה הלמ"ד בשו"א לדין עמי' אמר אל תחשבו כי לא יעניבכם האל על הרעות שתעשו כי בכל זמן הוא נגב ומומד לדין כל העמים כל שכן עמו ישראל שהשגחתו יותר עליהם מפני שהם קרובים אליו יותר משאר העמים : יהוה במשפט יבא · כי גם זקני העם נשרו עליהם עון העם שלא יוכיחו אותם וגם הם אונסים וגוזלים דלת העם : ואתה בערתם · יאמר להם בשפטו אותם ישראל הנקרא כרם השם אתם בערתם וכלית' אותו · ובערתם מענין וכער בשדה אחר : גזלת העני · מי שיתפס אחריכם ימצא גזלת העני בבתיכ' שמלתו וכלי ביתו שאתם גוזלים אותם · ובדברי רז"ל עם זקני עמו ושריו · אם שרים חטאו אינו אלא לפי שלא מיחו בשרים : מלכם פירוש מלה אחת · הה"מ נבלעת בדגש · וקרי מה לכם · וכן מזה בידך · אומר להם לשרים מה לכם תדכאו עמי והם העניים · וכן אם כסף תלוה את עמי את העני עמך · וקורא אותם עמי לפי שהעניים אין להם עזר וסמך אלא האל יתברך לא די לכם שהגזלו ממונם אלא שתדכאו אותם בגופ' ותמרטו פניהם · כלומר הכו אותם ותכתתו פניהם · ר"ל מכת לחי : נאם ה' הוא אומר לכם זה כי הוא יודע במעשיכם הרעים ואתם תחשבו אין ה' רואנו והנה הוא מעיד בכם על גזלת העני שהיא בבתיכם ועל מה שתדכאו ותכו עניים והוא רואה הכל ויפטור אתכם טל הכל כי הוא אדון נבאות ונבאות מטה : ויאמר ה' · גבהו · פירשו לפנים : נטויות גרון וגומר · אלה דברי גבהות וגאות ורבותינו פירוש מהלכות בקומה זקופה : בנו' ציון · ציון היתה עיר מלוכה לפיכך זכר בנות ציון · ועוד כי רוב ארץ ישראל היתה חרבה בימי אחז והיו הנשים מתגאות ביופיין ומרחות פלמן בשוקים וברחובות : נטויות גרון · שיתהלכו בהן הנוטפי' ורבותינו פירשו נטויות גרון שהיו מהלכות ארוכה בלב קלרה : ומשקרות עיניהם · כלומר רומזות לקם עיניהם שילכו אחריהן לבית ותרגו' עין שופתו עינא דשקרתיה · ורז"ל פירשו שהיו הולכות עקב בלב גולל : תעכסנה · מקשקשות ברגליהם בעכסי' שלוין בהם שהם הפעמונים ומשמיעין קול : ושפח ה' · כתוב בש"ן והוא ענין ספחת · אמר במקום שהיו מתגאות בו תהיינה נספחו' : והקדקד הוא מקום חלוק השער לכאן ולכאן והיו מתגאו' שער ראשון ומתיפו' בו והאל יביא על קדקדן מספחת הפך גאותן ביופין : פתהן יערה · פתהם יגלה · והוא כנוי לבית הערוה · כלומר שתלכנה ערומות לפני האויב המוליך אותן בשביה · וי"ת יקריהן יעדי · ובדברי רז"ל רב ושמואל חד אמר שנשלכה כקיתון וחד אמר שנעשו פתחיהן כיער : ביום ההוא · זה וביום ההוא הבא אחריו י"מ בימי אחז וחזקיהו כי הפורענות אשר בפרשה היה בימי אחז ולנשארים היה הטוב והכבוד בימי חזקיהו ועליו נאמר נאם ה' לצבי ולכבוד · ויש לפרש כל זה חשוב הגלות שיגלו רבו' מישראל שלא שבו לה' בכל לבם · כמו שנאמר עליהם וברותי מכם המורדי' והפושעי' בי וגומר · ונאמר עוד עליהם והבאתי את שלישיתם באש והנשארים יהיו ענוים וקדושים הפך מה שהיו בימי אחז שהיו גאים ומתגאים ולא תהיימה הנשים עוד מתפארות בתכשיטיהן · לפיכך אמר יסיר ה' את תפארת העכסים וגומר · ונאמר בנבואת צפניה אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוסיפי לגבהה עוד בהר קדשי והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' ועתה זכר הדברים אשר היו מתגאות ומתפארו' בהם בימי אחז שכולם יהיו בטלי' לעתיד לבא שלא תהיה אז גאוה לא באנשים ולא בנשים והדברים ההם הם בעכסים והשביסים והשהרונים · ופירוש העכסים עדי שמשימה האשה ברגליה שמקשקש · ויונתן תרגם מסגיא ואפשר שיהיה זה שמקשקש תלוי במנעל : והשביסי' · כמו בל"לי · מן ושבלת את הכהנת שש : והוא כלי עשוי כמלאכת תשבץ : והשהרוניס · כלי עשוי כדמות ירחא שהרא · ויונתן תרגם וסבכיא כולן מיני שבכה : הנטיפות · מן נטף ושחלת · ופירוש כלי שמניחין בו הבדי ותלין הותו הנשים בגוארהן · ויש מפרשים הענקים שעושין אותי מאבני הבדולח הקטנים וכן נקרא הבדלח הזך בערבי אלנטף וכן תרגם יונתן ענקיא : והשרות · תרגם יונתן ושירי ידא · והם הלמידי' כתרגומו : והרעלות · מן המשנה ערביות רעלית · ופירשו הגאונים לעניף שמשמות על ראשן ומתכסות בו כל הפנים שאין נראה להם אלא העינים וקישרות למט' · ויונתן תרגם חגים נשיא כמו שתרגם חמנים : וכן תרגם אנקלוס חמנים חגיסיכון : הפארי' · כמו מגבעות · מן את פארי המגבעות · פארי פשתי' יהיו על ראשם · ויונתן תרגם בגילא : והצעדות · כמו מנעלה · והוא עדי שנושאות הנשים בשוקיהן · וכן תרגם יונתן ושירי רגליא : והקשורים

עמי נגשיו מעולל ונשים משלו בו
עמי מאשריך מתעים ודרך ארחתיך בלעו :
נצב לריב יהוה ועמד לדין עמים : יהוה במשפט יבוא
עם זקני עמו ושריו ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם :
מה לכם תדכאו עמי ופני עניים תטחנו נאם אדני יהוה צבאות :
ויאמר יהוה יען כי גבהו בנות ציון והתלכנה נטות גרון
ומשקרות עינים הלוך והטפף תלכנה ושפחו אדני
ברגליהם תעכסנה : ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים והשביסים
והשהרנים : הנטפות והשרות והרעלות : הפארים והצעדות
והקשרים

ענויים ג' וסימ' מלכם תדבאו עמי · ועניים מרודים תביא · לא יחיה רשע · וכל דסמיך לדלים ואביונים דכוו' במ"ב וסימן השאפים על עפר · ויספו ענוים ביי' שמחה :

אורים ותומים

יו' בתעכם וגו' יל' אם כאל יבא כתעכם אבי' אם היותר בדיקים ויקדק עתרם אבי' בחים הבערה אין אתם בתרתם הכרם כי ידבר פם התעלים הכו' לתעלה : ביום ההוא וכו' ואיה תחת בשם וכו' כיום הזה יסיר נפש וכו' תפארת אחדם יתחלק אל ב' חלקי' אל תפארת הכל בתפלותיו והנוף אפ' תפארת הנוף יש עמנו מבני בתפוכת הנוף הנאות ובתי לה הנאות ויש תפארת יקרהו בתלאכה בתרקפי הנשים ובתרוקיהן שם תרשים בנשמים בשמרקים בתלהה והכתמים נשם אחרים בשמן הפור בדברים טובים אתנם יתוכח מזרלנפש כי דבר אלם וקנוי בנחילה כי הסכנה לא יתוכח בענין אל יתהלל חכם בחכמתו אחר שהכריזו נשם' זו מן הנשים הם תהם עליה ונתנו לה הפתנה הנים מן הנשים שנאמר כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה וגו' ואחר אלפה מ"ם שקל הכון וכו' אכל אמה וכו' סיח תתהלל לאם שקנתה אותו בנחילה ובפשה ילוה והו תנו לה מפרי ידיה וכן אמר דוד מ"ם יופיעיתי מבני אחים וגו' מ"ם בדרך אלהים לאולם אכל הוכן והדרן בחנוך מרכן וכו' ובפשה ילין וכו' מכוה כאן היופי בדברים החיצוני כי יסיר את תפארת הנשים ולא יסיר תפארת הנשים ולא יסיר תפארת חלק בנפש וזהו ביום ההוא היה אמת ה' לצבי ולכבוד אלא יסיר נפש כי יתפארת אלא בנשים ה' וזהו תפארת הנשל ופרי הארץ לגאון ולתפארת יל' הת' אשר לנו בזו שתגיעהו הארץ יפיה לנו לגאון ולתפארת אבלי שייפהו עליו ופרי הבן ישיתנו בשם ותרוק עליו אבל יסיר זה היעדי שבני בתו אמר לנבל :

מנחה גדולה

עמי מגשיו וגו' אמר ביבת החשל' מהנשים היה ע"י שהשרים היו הולכים בדרך לא טוב ומתנו רבו יתר הנשים ולחדו מעשיהם וע"כ בשביבם ה' לריב וגו' בחשפט יבא עם זקני עמו ושריו ויוכיחם על אשר לא מיחו ואתרבה הם דחו אותם בקנה בז"ם ואתם בערתם הכרם ה' גזלות מילכם היתה אתם להם מה לכם תדכאו עמי וגו' : יען כי גבהו · ירצה עם היות שגבהו בנות ציון שהיו גבוהות בקומה אלא היו גדולות לנטות הגרון עם כל זה והלכנה נטויות גרון והל' היה מספיק שתחתת גוהן ונטית גרוסם רבינו כל העולם בהן שלא שהיו משקרות גוזי כיהם בלבן ואדום · והנה כדי שבעבורם בשוק תבוכנה נרלות היו הולכות בחתון גדול ולא היה מספיק זה אלא שברגליהן תבעסנה כדי להשמיע קול עם שבעשה שהם דברים הבכיים להשמיע קול עם ההליכה כ"כ בחתון : לו יאמר יען כי גבהו בנות ציון וגו' אל"ל עשרה קנין יופי ידלה לעולם תשנה נשלה ורושלים וכו' גם אחרו אלא היתה אשה צריכה להתנשם בירושלי' מריח הקטורת וע"כ חתרעם עליהם הנביא מה לכם להתקשם בשקידות עיניכם כיון שהשם נתן לכם גדול מהיופי ומה לכם להתנשם כיון שבבר היה לכם חלק רב מריח הנושם ע"י ריח הקטורת אין זה כי אם לגאוה יתירה ז"ש יען כי גבהו בנות ציון מלד היותן בנות ציון וירושלי' ודאי כי גבהו הוא מלד הגאוה יתירה דאית בכו הייתם משקדות עיניכם ומתנשמת לתכם ע"ל תחת בושם מוק יהיה והנה להיות שתכשיטי אשה והיו ד' מיניים אם מיני בושם וריח והשמים ועל זה אחר שתחת בושם יהיה מוק שהוא מבאים ומסריח ואם מלבים מלוחלם שורה על תוארה ותכניפה וגבולתה · ועל זה אחר נתחת חגורה שהתגורה היא על הגבורה והתבנית וכמ"ש לאזור כל כגבר חלציך · נקפה לשון כריפה · ואם תכשיטי יופי להחליק ולתקן העור והשערות וליפותם · ולזה אחר ותחת מעשה מקשה קרחה · ואם תכשיט מלבושים נאים ועל זה אחר ותחת פתיגיל מתגורת שק כי הנה בל אלה העינים אני מתן להם על מה שמטאו בענין היופי : לו יאמר יען כי גבהו וגו' אחר שאחר למעלה ה' בחשפט יבא עם זקני עמו על שלא מיחו בשרים עמה אחר העכם אשר לא הוכיחו זה את זה אינו כי אם תלגשים שדרכו של איש לקדם לקדלת איש להוכיחו על מנין לא כן על חטא הנשים כעת לא תאשמו כיון הם לבדם ישא מוכשם וזה שאחר ויאמר ה' לא אחטיל אשמת הנשים בענם אל העדר מוכיחים דלאו אורח ארעא לאכת נשים

נשים

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ביום ההוא וגו' כי ידע
אדם ה' את מעשיו בעים
ומנעים שבעים כי כשהיו
נבחרו במת איזן הבעים
ה' וחלו אשר יוסר כל
גאותם יהיו כמיחה
הדשה אשר יפחה ויעלה
לאשלה לגאון ולתפארת
לאנשים אלו שלא התגאו
כלל אלא שהיו כשרים
ונותר שלא היו מתגאים
עליהן כלל הם יהיו ציר
ביתר שלא על שקדום
יאמר להם ומי הם אלו
שהיו חסידים מעיקרן
ונכתבו לחיים בעוד היות
יחוסים בשלוה הם
הותירו תורה במקדש
ונכתבו לחיים ביחוסים
כ"ב יהיה להם יתרון על
הבאים: לא כן שאל
לאנשי לא יהיו הבעי
שהיה הוא ויעשו
ויעשה ויעשה ויעשה

ה' במשפט יבא יחדיו במשפט יחדיו עם זקני עמו ושריו אלא יבדיל ביניהם כיון שהיה בידם לתחות הרי הוא כאילו הם הגזלנים וז"ש ואתם עם הזקנים מדבר וכו' יו התוספת לו' לא לא הערי' לבדם בערו הכרם אלא הם ואתם הזקני' ביערת' הכרם הם ישראל כרם ה' צבאות וה"כ גזלת העני אף ע"פ שהגזלה בפועל תמצא בבתי הערים לפי האמת בבתיכם זהו חלוקת המשפט של הזקנים וחלוקת משפט הערים היא מה לכם הערים תדכאו ואפי' הביזונים למה תדכאו עמי עם קדוש לא' והעניי' לא די שתדכאו אבל תכניעם עם המדוכא שזו תעשה ריפות וזו תעש' קמת היה לכם ליתן לב שהם צבאות ה' צבאותי אשר הוצאתי מארץ מצרים ז"ש כאם תדון אדון כל הארץ ולא אתם אדוני' לאלה כאשר חשבתם בדכאכם אותם ובטחיתכם אותם וה' צבאות כלומר שהם צבאותי ואני מתפאר בהם וא"כ מה לכם אשר תדכאו עמי • עוד אפשר לפי שישראל יתחלקו לג' כיתות הכת האחד מן המהנהיגים והם השופטי' ושוטרים • והשנית כלל העם הביזוניים • והג' העניים האומללים והם מתייחסי' יותר אל עם ה' אלא לפי שהם נשברי לב וקרוב ה' אליהם ולדכאי רוח ז"ש ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו למה ירדו את כלל ישראל בחזק' ואלמותם או שלא ימחו בהם לדעת חז"ל ואל כלל עדת בני ישראל מוכיח ואתם לא תזכרו לפני כי ביערת' הכר' העיקר שבו שהם העניי' הנגזלי' אל ה' בכל לבב' בשברון רוחם כי גזלת העני בבתיכ' אמו ז"ל בחזו"ל שאין מתכוין להם שלום להיות הגזלה כיון שאינו מביא לו שלום כאילו גזלו ועל שני מיני הגזלה הנכללים בתיבת גזלה כנזכר אמר מלכם תדכאו עמי בגזלת חפציה וכנגד גזלת השלו' אמר ופני עניים תטחנו בהלבנת פניה' שאינכם להם שלו' אזל חוורא ואתי סומקא מהבושה • ואפשר שאמר גזלת העני בבתיכם הוא מעין הנז"ל וחברי גנבים שגונבי' את הדלים והגנבים להם ומביאי' חלק מגזלת העני לבתי הזקני' והשרי' לזקני' שוחד ולשרי' חברה עמהם כמו שאמרו שריך סוררים וחברי גנבי' וזהו אמר גזלת העני בבתיכ' מצויה ולא כתיב גזלתם העני כי לא יתכן שהזקנים והשרי' יהיו גזלנים • אמר ידוקדק זה בהיפוך אמר שאומרו גזלת העני בבתיכ' ר"ל שגזלי' מתנות עניים כפוס גמלא שיחנא ומעשר עני ז"ש גזלת העני בבתיכם שכבר ראה בית הבית ונתחייב במעשר: ואבדרהם בני י"ל אפי' כי העני אין מאומה בביתו ועוד כי גזלה הוא בפרהסיא כמו ויגזול את החנית וא"כ הי"ל נגבת העני לזה דרשו תיבת העני לשון עניית דברי' זו עניית שלום שנותן שלום בפרהסיא ואינכ' משיבין לו ולזה לא אמר נגבת העני שאין בביתו לחם ולא שמלה לגנבה ממנו אלא זו שאלת שלום שגוזלין ממנו בפרהסיא במה שאין עונין ומשיבין לו ע"כ: למניה הצעיר לוי לאחי"אדו"מו • ולע"דן שהיה לו לו' ה' יפסוק לזקני עמו ושריו אלכן נראה שאמר ה' הרחמן במשפט יבוא כלומר תכף לביאתו ליסד על כסא דין לדון את בריותיו מקמי דליפוק מרגן אף דן את זקני עמו ושריו אמנם ואתם הלומות מעכב אני דיבוק להיות כי רבו פשעכם שביערת' הכרם וגו': עוד יאמר במ"ש חז"ל אוי להם לרשעי' שמהפכין מדת רחמים למדת הדין ז"ש ה' עם היות שהוא רחמן במשפט ובמדת הדין יבא עם זקני עמו ושריו • עוד יאמר ה' במשפט ובדין יבא עם זקני עמו ושריו אפי' שהם זקני עמו ושריו ובודאי שזכותם מכרעת לחובתם ואינו מוותר להם כלום ואתם הלומות אשר בערתם הכרם וכו' וחובתכ' מכרעת עלכ"ו ושלא במשפט עמכם ע"כ:

מלכם תדכאו גו' עיין רש"י ז"ל: והראב"ע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: ומהרי"א ז"ל מה לכם תדכאו עמי עמי ולא עם שלכם הוא כי לא בני ישראל עבדי' עבדי הם ומדוע תתנשאו לדכא אותם: ופני עניים כנז"ל • אז יהיה ופני עניים תטחנו כפשוטו ויהי טוחן בבית האסורי' ככה אתם משתעבדים בגוף העניים שיעבדו אתכם • ולפי שאמר עמי מוגלגיו מעולל פירש כל אלו הפסוקים בענייני המוגשים שהי"ת יבוא בתפט עמהם: וכנגד הנשים משלו בו הזכיר העוכם שהגיע להן והוא ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון וגו': ולע"דן מלבד הנזכר לעיל בפסוק הקודם אפשר עוד לפי שאמר ה' במשפט יבא לשפוט זקני עמו ושריו על רוע מעלליהם ואומר להם לא די שאתם רשעים גזלנים וחברי גנבים אלא שאתם מחזיקים טובה לעצמיכם בשררה שאתם נוהגים על הציבור כאילו אתם עומדים בפרץ מדברים קולים מן הכר' זה שאמר ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו ליפרע מהם ואתם לא כן אלא כאילו ביערתם הכרם ביער לגלות קולינו עם היות שנגזלת העני בבתיכם • זאת ועוד על אחרת יבוא במשפט עמכם שעל אותו דבר מה שאתם נכשלים בו עליו אתם מוכיחים לזולתכם והיה מהרהור שתקשטו עצמיכ' ואחר כך תקשטו אחרים על דרך התקוששו וקושו זה שאמר מלכם רוצה לומר מה לכם שאת' עלולי' ונכשלי' בו עליו תדכאו עמי שול קסם מבין עיניך והנה קורה בין עיניכם והיה מערמת לבבכם לדכא עמי אלו ת"ח כדי שבהכות הכפתור יראשו הסיפים אם בארזים כך מה יעשה לזוב בקיר זה שאתם' תדכאו עמי אלו תלמידי חכמים כמו שדרשו חז"ל והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ולבית ישראל חטאתם שאר ישראל כיוצא בו תדכאו עמי דכוי כל שהוא ומתילא ימסך שפני העניים תטחנו דקה מן הדכא הנזכר ובזה מובן שאמרו אפני עניים תטחנו ולא אמר ופני עניים אלא אמר ופני עניים תטחנו תולדת החלוקה הראשונה ומשכת ממנה ואפשר שאתם' מה לכם ולא אמר למה תדכאו עמי לפי שסבות רבות יש ויש לדכא אותם על רוע מעלליהם לבל התרעומת הוא שאין אתם מכוונים לי לשמי אלא דבר מה לכם מהתועלת לקחת שוחד ומתן שעליו תדכאו עמי כדי שיביאו לכם וזהו מה לכם וכתב תיבה אחת מלכם לומר מלכם ותועלתכם הוא התכלית ולא משלי לשמי: למגיה הצעיר לוי לאחי"אדו"מו • ולע"דן שאמר מה לכם כלומר כל מה שיש לכם וכל ממון הכמלה בידכם הוא ממה שתדכאו עמי וגוזלים וחומסים אותם גזלת העני בבתיכם • עוד יאמר מה בכם כלומר בדבר הנוגע לכם כשעוברים על דבריכם וכשנוגעים בכבודכם אז תדכאו עמי ופני עניים תטחנו על מה שנוגעים בכבודכם ומורים בזה היתר לעצמיכם ואומרים כי כן נאם ה' אלהים לבאות לדכא ולהוכיח למי שנוגע בכבוד הזקני' והשרים

ודווקא במה שנוגע לכם תדכאו עמי ולא כשחוטאים ועוברים את נאם ה' עד כאן:

ויאמר ה' יען גומר חז"ל שבת פ' במה אשה מלי דכתיב יען כי גבהו בנות ציון שהיו מהלכו' בקומה זקופה ותלכנה נטויות גרון מהלכות עקב בצד גודל ומשקרות עינים דהוו מלאן כוחלא לעיניהו ומרמזן הלוך וטפוף שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה וברגליהם תעכסנה מ"ר יצחק בני רבי אמי מלמד שמעילות מור ואהרסמון במנעליהם ומהלכות בשוקי ירושלים וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתיזת עליהם ומכניסות בהם יצר הרע כאדם דכעוס ע"כ: וכן הביא רש"י ז"ל כאן • והראב"ע והרד"ק ז"ל הביא כדחז"ל: ואמר בנות ציון לפי שהיא עיר המלוכה • וגם שארץ ישראל ויהודה היתה רובה חריבה בימי אחז • והנוב בכלל דהראב"ע ז"ל • ומהרי"א ז"ל לפי שאמר ונשים משלו בו מצד יופין לזה אמר יען כי גבהו בנות ציון וגומר שהיו בעלות גאוה לו מגביהות עצמן על ידי מנעלים גבוהים וכן היו נטויות גרון להגביה ראשן • ומשקרות עינים כנז"ל • ופופוף הולכות פסיעות קטנות כפסיעת הטף תעכסנ': ולע"דן נטוות כתיב מלשון מטוה כמו המוט כנטוה שהוא מוטה מהפלך וכוס של ברזל שבו מוזין כך אלו מטות הגרון מעל הגוף כחוט נטוות מטוה ממש: ואמר משקרות עינים כנז"ל במפרשים ז"ל אלא ממה שהזכיר זה בלשון משקרות ולא אמר כוחלות עיניהם או משקרות עינים אם הוא בגוון אדום בסקרא או אם הוא קרוטות ורומזות בעיניהם כמנהג הנואפים הי"ל ורומזות בעיניהם לכך אני אומר ומשקרות לשון שקר כי אמיתת העיני הוא להסיר המוקש מהאדם ולהביט אל נוכח הע"הב כמו שפירשתי בפסוק עיניך יביטו כמו הולך נכוחות: והחכם השלם כמהר"ר משה אלשיך ז"ל פירש לא תחוס עיניך עליהם ולא תעבוד שהיהם כי עיניך הנזכר מוקש הוא לך מה שהוא בהפך לזולתך להסיר מכשול לך אם תחוס עיניך עליהם מוקש הוא לך עד כאן • זה אבין אומרו ומשקרות עינים סתם לכלול אל עיניהם המכוחלות ורומזות בהן וגם לרמוז אל עיני המביטים בהם שהן מחייבות שיהיו לותם העינים שקר כי מוטב לרשעים שיהיו שותים בעיניהם כמ"ש חז"ל בפסוק וירא עשו כי רעות בנות כנען • ואומר יען כי גבהו מקושר עם ופפח ה' ונאמר ביום ההוא יסיר ה' וגומר כדי אלא יגבהו: ובסמוך בפסוק ופפח אבאר לך אומרו יען כי גבהו ונאמר ברוקה לומר יען כי דברו תועה כלפי הגבוה: למגיה הצעיר לוי לאחיידו יל"ו ולע"דן ליסד תיבת יען כי להיות סדרכו יתברך למדוד לאדם במדה שהוא מודד ואם כן קשה איך נודק ומכוון עונש ופפח ה' את קדקד בנות ציון כי בסיפור עונש לא זכר שחטאו בקדקד וכן איך מכוון עונש וה' פתאן יערה עם עונש ועוד קשה למה לא ייחד עונש לגרונם ועיניהם ורגליהם שזכר שחטאו בהם לזה נר' שאמר יען כי גבהו כלומר לא לענים על מה שגבהו והלכו נטויות גרון ומשקרות עינים ונאמר אלא בשביל הכוונה והמחשבה שחשבו להמשיך אליהם מהגביה עצמם ומלכת נטויות גרון ונאמר שהיה כדי שיראו אותם בחורי ישראל גבוהות ומשקרות עינים ויתמדו יפין בלבבם ועל כוונתה זו ופפח ה' וכו' ז"ש יען כי גבהו וכו' כלומר בשביל הסיבה והמחשבה שחשבו וכיוונו בדעתם שבעבורה גבהו והלכה נטויות גרון וכו' שהוא לזנות על עון זה ופפח ה' היודע תעלומות לב ופפח את קדקד בנות ציון אלה וכויה הם תחת בדוסם אלה ובדרגליה' העכסנה כמו שפירשו חז"ל ולזה גם כן על מחשבתם הרעה וה' פתאן יערה בדם זיבה לו בשער בנזכר לעיל בדחז"ל ובכן יפה מדק העונש הזה עם חטאתם ולזה גם כן לא ייחד עונש לגרונם ורגליהם ועיניהם שלא היתה המונה בדבר עצמו אלא כוונת הנמשך ממנו ולזה ופפח ה' את קדקד

וכו' הקודם להיות מבנות הזמה במקום היותם בנות ציון היקרות עד כאן:

ושפח ה' במסכת שבת פרק במה הסה יונתה ופפח אמר רבי יוסי בר' הנינא מלמד שפרחה בהן מרעת כתיב הכא ופפח וכתיב התם לשלת ולספחת וה' פתאן יערה רב ושמואל חד אמר שנשפכות כקיתון וחד אמר שנעשו פתאיהן כיער עד כאן • ופרש"י ז"ל פתאן כמו פתאיהן שנשכבו כקיתון שופכות דם זיבה יערה כמו ותער כלה • כיער נתמלאו שער ונמאסות להשמיש עד כאן ולהיות הסיבה שיקרית לערעת הגאוה כמו שאמר ז"ל כן אמרו הגבי' עצמו כיערו יפיל לעצמו כאוב ויתרפא ולזה ענש אותן יען כי גבהו וגומר ופפח שהוא מרעה בהמכה גבוה על הנשר וזהו לשלת ולספחת ואין שלת אלא גבוה מדה כנגד מדה: ומ"ש שנעשו פתאיהן כיער ולא הזכיר פתאיהן גבי הלוקות שנשפכות פתאיהן כקיתון לפי שהיות הזיבה זב מהשתה אין צורך לאומרו דפשיטא דמשם מהערה ויולא אבן בחלוקת שנעשו פתאיהן כיער לפי שהערו' היו מבהון ואפשר לתקן בשמים המנשרים השער לעומת זה אמר שנעשו פתאיהן כיער לומר שהוא מעוות לא יוכל לתקן שפתאיהן הוא שנעשו כיער מבפנים ולא על גבי הערוה מבחוץ אבל המילוס יש שנעשו שיעשו כרות שפכה: והנה אמרו בגמרא שבנות ישראל לא היה להן לא שער בית השתה ולא שער בית הערוה אלא אחר הקללה הזאת של וה' פתאן יערה שנעשה כיער אבל קודם לזה לא היה כן ועיין רש"י ז"ל: וכן הראב"ע: וכן הרד"ק וכן מהרי"ל והרחיב בנגד שגבהו ותטו גרונם ופפח ה' קדקד בנות ציון וכנגד הלוך וטפוף וגומר ובדרגליהם וגומר וה' פתאן יערה שהוא לקות בפתח ערותן והכניה בשם הראב"ע ז"ל פתאן פאת הראש ופאת ערותן ורחמים • ולע"דן יען כי גבהו בנות ציון מקושר עם הפסוק הזה ורולה לומר יען כי בנות ציון גבהו רולה לומר שדברו כלפי מעלה וגבהו לומר יתהר יחיסה מעשהו וגומר כנז"ל בדרש"י ז"ל לו"ל שהקב"ה הוא בעצמו ינקם מהם ציון שגבהו ולבו כלפי הגבוה ומילין לצד עילאה וזהו ופפח אדני קדקד בנות ציון וה' הוא ובית דינו ולפי שהוא דין בפשע לכך אמר שם אדמות הרומז למלכות שמים שם נשים אחוזות ולמלכות שמים יאתה ללקות אותן: וה' פתאן יערה בדם זיבה לו בשער כנז"ל ועל ידי זה לף על פי שיהיו מקושטות בכמה מיני תכשיטין מפוארים ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים כי מה יועילו כל אלו התכשיטין ופתאן יערה וקדקדן בערעת • והם ידעת סוד לך אלהים יתחן ראש לויבין קדקוד שער שחזו"ל על הנשים התר בשפחות שעתיד הב"ה לתלות אותן בקדקדן לפי שאלהים יתחן הוא ויבין אמר אחזו"ל בחגורת שק פתחין המביאין לידי גילה היו למחגרת שק כי החת יופי אמר רבא היינו דאמרי אנשי אלופי שופרא כיבא עד כאן • ופרש"י ז"ל מקשה דורש אותו נוטריקון מקשה מתקשט עד כאן: והנה חז"ל ביארו באומרו מלי דכתיב תחת בושם מק יהיה שלין לשון תחת כמו תחת חיטה ותלופו כי המק לינו מין שם כדי שיאמר תחת בושם מק לז"ל מלי דכתיב תחת בושם מק וגו' לזה פי' שלו' תחת פי' מקום ור"ל מקום בושם בשאותו מקו' מק יהיה ע"כ: וכן רש"י ז"ל וכן ת"י כי תחת יופי דא פורענותא תתעביד מנהון אדי טעמה בשיפריהון עד כאן: ועיין הרא"בע ז"ל והוא פרש"י והמתרג' כנז"ל • ועיין הרד"ק ז"ל ובגמרא גרסי' חילופי שיפרא כיב' ע"כ וכת"ימעשה מקשה והלף אקפות פאתה שהוא הקפת הפיאות: ומהרי"א ז"ל הביא כנז"ל והרחיב מעשה מקשה שהוא בשוה בשער שוויו ותקנתו שם יהיה קרח' מהנתק כתי גיל שתי מלות פתי לשון רחב כתרגו' ורחיב ה' את גבולך כי יפתי לפי שה' חגורה רחב' כהרד"ק ז"ל המביאה לידי גילה שחוגרין אותה בשמחו' לרקד בה זהו פתי גיל ותחתיו מחגורת שק כי החת יופי בשם רבינו שעדיה מקושר עם מתיך בחרב יפולו שהו' הכלית הגבוה בכחל הגבורי' והמפרשי' פירשו כי תחת יופי שהוא נתינת טעם למה שאמר יסיר ה' את תפארת העכסים שלא אמר יסיר ה' את העכסי' רק תפארת' כל שאר התכשיטין תוסר כי המנהג הוא להיות במקו' היופי לא במקו' נגע ונקפי ומזוקי בשר ה"כ ע"י זה יוסר תפארתם שלא יוכלו להתפאר בהם אלא יהיו מוחים בקרון זוית של הארגז עד כאן: ולע"דן לדקדק יתור תיבת יהיה כי די שיאמר והיה תחת בושם מק ותחת חגורה גו' ועוד קשה בדחז"ל שפירשו כי כויה תחת יופי למה הפך הסדר של שאר החלוקות אם כן הי"לל ותחת יופי כי:

ונראה שאמר תחת בושם מק והמק הזה יתמיד ובהוייתו יהיה קבוע ולא עובר וז"ש מק יהיה • לו יאמר כי יגיע אליהם מהפורענות אשר יזכיר ואלהם גם כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב בספר שהלוחי תחת בושם מק יהיה כי לריך רחמי שמים מרובים שתחת בושם מק יהיה ולא יהיה פורענות יותר גדולה ונפלאת וזה על דרך מה שפירשו המפרשי' גבי יהיו שנע שני רעב שהוא דרך תפלה הלוחי הורחת הסבלים יהיה רעב ולא הורחת הפרות שנאמר בהן ולא מודע כי אלו אל קרבנה שהיא הורחת רעב של מהומה • ותיבת יהיה נמשכת גם אל כל שאר הכרעים הנזכרים בפסוק ותחת חגורה נקפה: לו יאמר והיה התחת בושם מק וכיון שכן אם כן הבוש' אינו בושם אלא מק יהיה נחשב לפי האמת ולא בושם כיון שסופו להיות מק כל העומד לינזז כנזוז דמי' ושייכות הבושם אל המק לומר אני שמק זה כמו מקק סופרי' ומטפחותיהם שנעשה כמין עפרורי' ורקב ולזה הוא מכוון שבמקום עפרורית הבושם מכל אבקת רוכל יהיה מק ומקק הבשר יהיה כמו עפרורית חכיך השחין הידבק שהוא מק בעפר ואמר כי התחת יופי כאילו אמר נמלא פסקן של דברי' הנזכרים שאינן יופי והפארת כיון שנורמין פורענות כאלה וכויה הם תחת יופי אלא כי להורות שאין חלוקה זו כדעת מעין שאר החלוקות אלא חלוקה כוללת כולן לזה הפך הסדר ואמר כי תחת יופי ולא אמר תחת יופי כי:

דִּכְרֹתִיב לְחַיֵּי עָלְמָא יֶחֱזֵי בִּנְחָמַת ירושלם: אִם יַעֲדִי יֶתֶר תָּגְאַלַת בְּנַת צִיּוֹן וַיַת אַשְׁדֵי דַם זַכָּאֵי דְּבִירוּשָׁלֶם יְגַלֵּי מִנָּוָה בְּמֵימַר דִּינוֹ וּבְמֵימַר גְּמִירָא: וְיִבְרֵי יְיָ עַל כָּל מַקְדַּשׁ טוּרָא דְצִיּוֹן וְעַל אָתַר בֵּית שְׁכִינָתֵיהּ עֲנַן יְקָר יְהֵי מָטִיל עֲלוֹהִי בִּיוֹמָא וַאֲמִיטָתָא וְזִיהוֹר כְּאֶשָׁא שַׁלְהוֹבֵי בְּלֵילְיָא אֲרֵי יַתִּיר מִן יְקָרָא דַּאֲמִיר לַאֲתָאָה עֲלוֹהִי שְׁכִינָתָא תְּהֵי מִגַּנָּא עֲלוֹהִי בְּגִנּוֹן: וְעַל יְרוּשָׁלֵם תְּהֵי מַטְלַת עֲנָנֵי לְאַטְלָלָא עֲלָהּ בְּיוֹם מִשְׁרַב וּלְבֵית סֵתֶר וּלְאַגָּנָא מִזַּרְמִית וּמִמְּטַרָא:

אָמַר נְבִיָּא אֲשַׁבְּחֵיהּ כְּעַן לְיִשְׂרָאֵל דְּמִתִּיל לְכַרְמָא זַרְעֵיהּ דְּאַבְרָהָם רַחֲמֵי תּוּשְׁבַּחַת רַחֲמֵי לְכַרְמָא עַמִּי חַבִּיבֵי יִשְׂרָאֵל יַהֲבִית לְהוֹן אַחֲסָנָא בְּטוּר רָם בְּאַרְעָא שְׁמִינָא:

וְקַדִּישְׁתִּינוּן וְיַקִּרְתִּינוּן וְקַיֵּימְתִּינוּן כְּמַצַּב גֶּפֶן בְּחִירָא וּבְנִיתָא מַקְדְּשִׁי בֵּינֵיהוֹן וְאַף מַרְבְּחִי יַהֲבִית לְכַפָּרָא עַל חֲטָאֵיהוֹן וַאֲמָרִית דְּיַעְבְּדוּן עוֹבְדִין טָבִין קָרְמַי וְאִינוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבְדֵיהוֹן: נְבִיָּא אָמַר לְדִוֹן הָא בֵּית יִשְׂרָאֵל מְרָדוּ מִן אוֹרַיְתָא וְלָא צָבְנוּ לְמִתַּב כְּעַן לְמִתַּב יְרוּשָׁלֵם וֶאֱנַשׁ יְהוּדָה דִּינוּ כְּעַן דִּינָא קָדְמַי מִן עַמִּי: מַה טָבָא אֲמָרִית לְמֶעְבַּד עוֹד לְעַמִּי וְלָא עֲבָדִית לְהוֹן מַאדֵּין אֲמָרִית דְּיַעְבְּדוּן עוֹבְדִין טָבִין וְאִינוּן אַבְאִישׁוּ עוֹבְדֵיהוֹן: וּכְעַן אֲחַוֵּי כְּעַן לְכוֹן יַת דַּאֲנָא עָתִיד לְמֶעְבַּד לעמי

ועתה ואתה י"ח בטעם תברין וסימן נמסר בסדר בהעלותך:

אם רחץ. אם זה עניכו כמו והיה אם בא אל משפט אחיו. אם יהיה היובל לבני ישראל. ואם תקריב מנחת כבורים. והדומים להם כמו שכתוב בספר מכלל. פי' הפסוק לענין המזכר למעלה קדוש יאמר לו וגו'. מתי יהיה זה כשירחץ ה' לבאות בנות ציון כלומר הטמיף והגאוה והוא דרך משל למעשים הרעים שהם בציון היום לא יהיו שם אז אסיר מקרבך עליזי גאותך: ורחץ. עבר במקום עתיד. וכתוהו רבים שדברי הנבואה ברוב: ורחץ. וילין. וילין. כשל עני במלות שונו. וכן לוחץ ודמי' וכן מספר ובער. כלומר כי במשפט ויעשה ולא יתריך עוד לרשעים ובזה יבער הרע כלו ולא יפחר ממנו דבר וסמך רוח הל לציון הדח' ורחיצה רוצה לומר לרוב הבעור שלא יפחר מלחלוחית החטא דבר כמו שהרוח מיבש הדבר. או יהיה פירוש רוח כמו וברוח שפתיו וברוח פיו. וכן תרגם שפתיו וברוח פיו. וכן ה' מתחילה היה ענן הכבוד חונה במשכן ובבית המקדש אבל בשוב הגלות ירחה ענן הכבוד על בתי החכמים והגדולים והחסידי. וזהו שאמר על כל מכון הר ציון. ועל מקראיה. כלומר על כל כון ונשא בכבוד יושבין. ונקרא גם כן המקום ההוא מקרא לפי שנקראים שם העדה לפני החכמים. וכמו ה"א מקראיה לציון ויהיה שם ביום' ענן ועשן ובלילה אוג' אש להבה כמו שהיה במשכן עמוד הענן ביום ועמוד האש לילה: ועשן הוא הענן העב. ותרגם יוקתן ועשן וחמטתא. ופירוש על דרך שאמר וערפל סביביו. והוא משל על הסגת אמתת האל שלא תושג על האמת. כי לא ירחמו האדם ואי. אפילו חיות הקדש אין רואין אותו. ואמר שבאותו הזמן תרבה הסגת בני אדם. כי על כל כבוד חפה. פירוש על כל כבוד בתי ירושלם חפה. כלו' תהיה כבוד האל חופף עליהם הענן ביום והאש בלילה. ויונתן תרגם על כל מכון על כל מקדש טורא דציון: וסכה. ואות' החופה תהיה להם לצל יומם מחורב שלא יכם שמש ושר'לא יזיקם. וכן המטר לא יזיקם כי החופה תהיה להם למחסה ולמסתור. ותרגם יוקתן על ירושלם תהא וגו': אשירה נא. דברי הנביא עושה משל בין האל יתברך ובין ישראל. וקורא ישראל כרם והאל בעל הכרם. וקורא זה המשל שירה. ודבר זה המשל על אנשי דורו לפי שהוא שבח האוהב ואהבתו עם האהוב. וכן שיר השירים אשר לשלמה לפי שהוא מספר אהבת החושק על החושקה. והוא משל לאל עם כנסת ישר'. וקורא הנביא האל יתברך ידידי ודודי על דרך כי בי חשק: בקרן בן שמן. כתרגומו בטור רם ובארבע שמנה. וקרא ארץ ישראל קרן לפי שהיא גבוהה מכל הארצות. והקרן גבוה מכל הגוף. וקורא ארץ ישראל בן שמן כמו שנאמר עליה ארץ זבת חלב ודבש. ותרגם יוקתן וקדישתינון וגו'. ויעזקהו. פירוש חפרו. מדברי רבותינו ז"ל מלאום יושב ועוזק תחת הזתים. או פירוש גדרו סביב. מתרגום טבע. עזקא שהיא עגולה מסובבת. והרולה לטעת כרם גודרו תחילה כדי שלא תכנס שם חיה ותשחית הנטעים וגם חופר מקום נטיעת הגפנים. וכן משקל ממנו האבנים ואחר כך נוטעו ממבחר הנטעים שימלא. זהו שאמר ויסקלהו שהסיר משם האבנים ואחר כך ויטעהו שורק. ושורק היא הנטיעה החשובה. וכן נטעתיך שורק. ואמרו כי נקרא שורק הגפן שמוציא ענבים טובים שאין בהם חרגן. ופי' המשל כי שמר האל ישראל כשהכניסן לארץ. והגדר הם העגנים אשר סביבותם וסקל מן הכרם האבני' זהו שבעה אומות מארץ ישראל. ונטע בו זה העם שהוא נטע נבחר זרע אמת שהוא זרע אברהם יצחק ויעקב והיו ראויים שיעשו פרי טוב. ויש דרש תר"ו מלות כמנין שור"ק הוספתי להם על שבע מלות שנכתבו בני נח: ויבן מגדל בתוכו. מי שיש לו כרם טוב וירצה לשמרו תמיד שמירה מעולה בונה מגדל בתוכו וגם עושה בו יקב ודורך שם הענבים ושומר שם היין כל זה עושה להתבת הכרם. גם יש שבונים מגדל אחד בכרם לשמור כל הכרמים כן האל יתברך בנה מגדל בתוכו שהבטיחם בשמירתו כל זמן שישמעו לקולו יבטחו בשמו שלא יבואם רע. וזהו המגדל החזק. כמו שכתוב מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב. וגם יקב חצב בו. הם הנביאים. כמו שנאמר חצבתי בנביאי. והיקב דורכין בו הענבים להוציא פרי הענבים למעשה. כן הנביאים מורים ליצר' התורה כדי שיהיו מעשיהם טובים עם אלהי' וחדש. ויונתן תרגם מגדל בית מקדשא: ותרגם יקב מדבחא: ויקו לעשות ענבים ויעש באושים. והנה הוא קוה שיעשה זה הכרם ענבים טובים כמו שהיה המטע טוב כי ממטע טוב היו מאבותם ישראל ויעקב. וכן הורס תורת אמת זהיה רמוי שיהיו מעשיהם מזבים: ויעש באושים. פירוש ענבים רעים. וכן פירש רבינו סעדיה מתרגום וירע בשם. ורבינו האי"ג ז"ל כתב באושים הוא מין ידוע ממינו הענבים והוא הרע שבהם. וידוע הוא מלשון תשנה הענבים האובשים במוקדם המ"לף על הב"ית כן ישראל. במקום שהיו ראוים לעשות מעשים טובים עשו מעשים רעים: ועתה. כלומר אתם בעצמכם תהיו שופטים ביני וביכם. ואמר יוסב ירושלם ואיש יהודה כי אחר עשרת השבטים גלו כשנאמרה נבואה זו. כי בשנת שם לחזקיהו גלו עשרת השבטים: מה לעשות. כל השמירות והמלאכות שאדם עושה לכרמו עשיתי לו לא נשאר לי דבר טוב לעשות שלא עשיתי אם כן מדוע היה שקויתי לעשות ענבים ויעש באושים: קויתי. בארי הוי"ו: ועתה

אם רחץ. כי רחץ יש אם משמש כן בלשון כי יכן אם יבלעמו ממקומו כי יבלעמו על אם כלו לשחות: לוחת. מגאלת תרגומו כלומר העביר עונה על ידי יסורין וביעור מן העולם: ידיח. לשון רחיצה בלשון משנה ובמקרא ואם ידיחו את העלה: ברוח משפט. ע"י יסורין טלל"ט בלע"ז שיעלה על רוחו לספוג אותם: וברוח בער. לבערם מן העולם בער כמו לבער' דיסקות"במגנט בלע"ז לשון פעול הלוך: ועל מקראיה. הקרואי' בחוכ': ענן יומם ועשן. להגי' מן האמו': כי על כל כבוד. האמור להם החופה שמחופף שכינתי עליהם ונבע חופות יש כאן ענן ועשן נוגה אש להבה חופה שכינה: וסוכה תהיה לצל וגו' מחורב. להגין מלהט יום הבא שנאמ' ברשעים ולהט לותם היום הבא שהק"ב מוציא חמה מגרתקה ומקדר עליהם: ולמחסה. לשון כיסוי. ולמסתו'. להיסת'כה: מזרם. אש המקלא' מכה' דומר על הרשעים בגיהנם שנ' על רשע רשעי' יחול במסכת חגיגה: ומטר. מטר היורד על הרשעי' כענין שנאמר ימטר על רשעים פחים: אשירה נא לידידי. הנביא אומר אשירה נא לידידי תחת ידידי ובמקומו ובשליחותו כמו יי' ילחם לכם בשביל כם: שירת דודי. היא זו אשר של בשבי' כרמו על עיסקי כרמו כמו ויסקלהו אנשי המקו' לאבנו: כרם היה לו בקרן בן שמן. בזוי' העושה פירו' שמנים כשמן טוב: בן שמן. זויות רחוי לשמן לזתים לעשות שמן כמו בן מות רחוי למות. ודוגמא זו היא ובסוף הענין' נפרש': ויעזקהו. סייגו וגדרו סביב מוקף כמין טבעת דמתרגמינן עזקא. ויסקלהו. הוציא האבנים מתוכו הרעים לגפני' כמו שקלו מאבן: ויטעהו שורק. הם זמורו' היפות לנטיעה משאר זמורות: ויבן מגדל בתוכו. גת לעלו' ענבי': וגם יקב חצב בו. הבור שלפני הגת לקבל היין וכן כל יקב שבמקר' לשון בור הוא וכן ועד יקבי המלך תרגם יונתן עד שיחיא דמלכא הוא עומק אוקיינוס ולכן נופל בו כאן לשון חציבה כמו ובורות חצובים: ויקו לעשות ענבים. ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים ויעש לו באושים דומי' לענבים וקורין אותם לנבר"ויישש בלע"ז: הסר

אבן עזרא

אם. כטעם כי אז טעמו קדוש יאמר לעותר אם רחץ השם כך מציון: ידיח. כמו ידיחו את העולה כמו ירחצו: וברוח בער. מגזרת ובערת הרע: אשירה נא. כל נא כמו עתה: לידידי. בעבור ידידי כמו אמר לי בעבורי: לכרמו. בעבור כרמו: ידידי. עקרו משלום ודודי מהשנים: בקרן בן שמן. מקום נכבד היה בכרמי ירושלם ויש אומרים בקרן שהוא במקום גבוה בן שמן מגזרת והיה דשן ושמן וכמו לשד השמן ואנינו רחוק. ויעזקהו. יש אומרים חיתמו מגזרת תרגום סבעת עזקתא ואין לו טעם והנכון שאין לאלה הזאת אח רק תמלה בלשון קדר וטעמו כמו גדר ומשוכה: ויסקלהו. מהבנין הכבד ושמנו הסיר האבנים ואם היה מהבניין הקל אז יהיה לאחר האבני' וכן ושרשך מארץ חיים. ויטעהו שורק. מטע שורק כי שם הפועל הוא בכח כל פועל עבר או עתיד: ויבן מגדל בתוכו. מקום לשבת השומר. וגם יקב חצב בו. להוציא התירוש בכרם: באושים. במו חומים כמו ותחת שעורה באשה. ושעם ויעזקהו שהיתה ארץ ישראל בנוי בבתים נחמדים וחומות: ויסקלהו. שגרש הכנעניים והמגדל הוא בית השם שהיה בהר המוריה והיקב מזל לאזבח העולה. הענבים כמו לדיקים: ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה. כל אים שהוא מיהודה שהם סביבות ירושל': מה. מה נשאר מטוב לעשות לכרם שלא עשיתי: מדוע שתי מלות כמו מזה בידך וכן מלכם תדבאו עמי: ועתה

מנחה גדולה

זאת אל"ם אלשיך כתב אם רחץ ה' וגו' כי הנה הילד הרע יש לו שלשה דשאים שבהם יתכן תחת רגליו כל אשרי אדם ג' בחינת יצ"הר של ע"ז ב' של ג"ע ג' של שפיכת דמים. ובהם אנשי כנסת הגדול ביטלו יצ"הר של ע"ז ובקשו לבטל יצ"הר של ג"ע ולא יכולו כי לא היו מגלים אפילו ביום אחת אשר גם הוא בא מכחו אך כאלו עיניו והתיצו בחו בקרובות ובכה אם היה אפשר לבטל אחילו על זמן ושל ש"ל לגמרי היה תקון גדול לעולם אחר הוא יצ' כי כאשר עשו אנשי כנסת הגדולה ביצ"הר של ע"ז כן יעשה ג"כ הוא יצ' ביצ"סר של זמה ושל ש"ל וז"א אם רחץ ה' את צואת בנות ציון הוא תלוי ביצ"הר של זמה. ונם את דמי ירושלם הוא יצ"הר של ש"ל ידיח מקרבה ושמא אחל הכה של ש"ל יתכן בעבורו מן העולם אך של זמה אפילו בילה לא תמצא ותבטל גם פריה ורביה מבעלי חיים לז"א מה שאחרתי שיתכן יצר הרע של זמה לא כל נדר מוחלט כי אם ברוח של משפט שהא לבל יהיה תשחיט חן מחה שהא משפט אך לא לבטל גם חיבור הב"ח וכיוצא אך מה שאחרתי לבטל שביבות דמים זה יהיה ברית בעד לבעדו לגמרי שלא יהרגו לתשחית: אשירה נא לידידי וגו' דרשה זו השירה היא מאד סיפור שבח הק"ב שהוא עשה את שלו בכמה מיני חסדים אשר הטיב ידידי עמנו משש"ב מה שמונע מאד ישראל אשר לא כן עשו אין כאן שירה כי אם קינה מיבעי ליה וז"ם מה שאני אומר אשירה לא מצדכם אני אומר כי אם לידידי לספר בו שבחי המקום ותפלא כבוד האב ולא כבוד הבן. ואמר כי הלא כרם היה לידידי ית' בקרן זויות של בן שמן הוא ארץ גושן קרן של מצרים כל"ל כנן ה' כארץ מצרים והבינם שם ע"י שמלכבו בכור מצרים להיות מוכנים לקבלת התורה וארץ ישראל זה ויעזקהו גדרות מצרים ויסקלהו בשלקו כל אבן נגף ומכשול הם רשעי ישראל שמתו בנ' ימי אפילה ויטעהו שורק בקבלת התורה מאד סיני שיש בו שורק מצות מלאד שבעה מלות בני נח והם יחד תרי"ג כאז"ל שהם נשמו נאמרים מטע ה' ואמר שורק ולא כרם משרינת הדבה כי שם כתית ויתן ישראל לשון יחיד כאים אחד בלב א' וכן כטע אותם בא"י ושם קבלו המצות מכל ישראל ע"כ הם כאים אחד וזה כשורק יחידי אע"פ שבבלשם הם כרם נשמר בשריגים הרבה מ"מ הכוונה מכטיעת הכרם היה שיהיו שורק אחד כלולים כאחד. ולתוך ולקשר בימו ית' ובין כרמו ישראל מה עשה ויבן מגדל בתוכו הוא בית המקדש ובקדק באחרו בתוכו של כרם מחם כל"ל ושכיתי בתוכם שהוא בעם ולא באחל כי הילל ה' המים. ולעתה יגדוש החטא אשר לא יבצר מאים שונה ומפתי לחטוא לו בהיהור לו בשנגה ותפנוס האהבה חלילה ע"כ וגם יקב חצב בו הוא המזבח לקבל עליו קרבנות לכפר. על המשבה סעולה ועל פעולת השוגג החטאת וזה היו בכרם מוכן מכל הכלדים לעשות ענבים טובים והמה הפכו השיטה לעשות באושים: אז יאמר כרם היה לידידי

לידידי

מתיך לארב גומר עיין רש"י ז"ל: והרא"ע ז"ל: וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כוונת הכתוב הזה לבאר כוונת כל הנזכר בפסוקים הקודמים שהוא דרך משל ומליצה על בחירתן והגלות ומכת חרב ואחדן ולזה אמר אם לא תדעי לך היפה בנשים מה שעשה תלבשי שק ועל כל ראש קרחה והפרעים הנזכרים הסיבה כי מתיך בחרב יפולו גומר ולכך יחברו האלמנות שק ואפר: אבל אין הכוונה שיביא ה' על בני ציון הנע מרעת והמק בשרן אבל הוא משל אל הגלות אחרכן העיר כאמור ע"כ: ולע"דן לדקדק אומרו לשון מתיך ולא אמר אנשיך לו זולתו מהלשונות אנשים גבריס וכיולא ועוד וגבורתך היל"ל וגבוריך במלחמה: ונראה שנאמר זה הלשון לדבר נאות והלצה והוא שראוי לקרות אותם בזה הלשון של מתיך שהוא אנשים שנכרתו מספר ונס יכולו בו לשון מיתה כי בחרב יפולו ולא יחיו ואמר שישתנו עליה סדרי עולם והוא מתיך בחרב יפולו והוא על דרך מה שהיו בבית שני הגבורים מנצחים ועכ"ז מתיסרים בחרב בית מתיס ועת מנצחים וזהו וגבורתך במלחמ' פי' שיפולו אפשר שאמר וגבורתך ולא אמר וגבוריך לומר שהגבורים כשיומתו במלחמה תפארת היה להם כי מתו לוחמים מלחמת ה' ואמרו המנצח אם יתגאו מלד המלחמה ומכוה חרב יהיה הלצים ושיניהם רוחות לידם והם בחיים ונכחר מות מחיי' אל אלה הגבורים וזהו וגבורתך במלחמה שגבורתך תחלש במלחמה והגבורים קיימים והוא יותר רע ומר מהמיתה לחלושים: למגיה הצעיר לוי לאניי"אדו יל"ו ולעד"ן שאמר מתיך על הגדיקים שהם מגיגים על הדור קמיס בפרץ נגד האויבים ומלחים בזכותם ולדקתם כעת אמר הגדיקים ההם בחרב יפולו מפני הרעה וכיון שכן וגבורתך במלחמה כלומר תהיה מוכרחת להלחם עם אויביך בגבורתך וידוע כי לא בחיל ולא בכח יגבר איש כי אם הזכות הוא המושיע וכיון שאת תגבורי בגבורתך לבל במלחמה בלי זכות הגדיקים כי ספו תמו ונפלו בחרב בודאי והמו ואבלו פתחיה ונקתה לארץ תשב שתתרוקן מאנשיה שכולם יפלו בנופלים כיון שבאים להלחם בלי יכולת הזכות שהוא המושיע ומלחיעוד נלע"ד שאמר מתיך כלו' לגדיקיך אז גבוריך בחרב יפולו וגבורתך כלו' גבורתך של כל האומה תפול יחד עם נפילת מתיך למה במלחמה כלו' לפי שנפילת מתיך תהיה במלחמה ועיכי כל העם רוחות ונשבר לבם בקרבם ברוחותם שהגבורים נפלו ויפלו ק"ו אם בחרזים וכו' וכמו שנאמר ויירלו פלשתים כי מת גבורם ויכוסו ולכן כיון שמתיך יפלו בתוך המלחמה תפול גבורתך עמהם ואמו גומר ע"כ:

ואנו ואבלו פתחיה ליכה רבתי ואמו ואבלו פתחיה ליכה מבפנים ואבלות מבחוץ: פתחיה שני פתחים חרבן בית ראשון וחרבן בית שני ונקתה נקיים מדברי תורה מדברי נבואה מדברי לדקות ונקיא ממעשים טובים לארץ תשב ישבו לארץ ידמו על כאן: ולע"דן שכוונת חז"ל לתקן למה תלה האחינות בפתחים ולא תלה כן בציון עצמה והיל"ל ואבלה כמו שאמר ונקתה לארץ תשב עוד הוקשה להם בתיבת ונקתה שלא היה נקיא למה לארץ תשב לזה דרשו פתחיה בלשון רבים רומז לחרבן ראשון וחרבן ב' ולכך תלה הפנין בפתחים שהיו הכוונ' בפתחים ממש אלא בית ראשון קורא פתח אחד ובית שני פתח ב' קורא להם פתחים ע"ד מ"ש הפ' הנשלו פתחי עולם לפי שבשם במקום שם פתח העולם שבו נכנס אור מלך הכבוד ית' ויתעלה ה' שכיון שאנשיך וגבוריך ימותו הנה פתחיה שהוא מקום ראשון ושני יאחזו על אלו המתים תחילה ואח"כ ואבלו כמספד על מת לאחוז עליו ולהתאבל ואח"כ ונקתה בלשון יחיד על ירושלים שבמקדש ראשון נקיה מד"ת כמו שנאמר על עזבם את תורת ה' ועיין רש"י ז"ל והרא"ע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל לארץ תשב כתשב אבלה על בניה כי אינם ונקתה מאנשים שנכרתו: ולע"דן אמר דרך לאחות ואמו ואבלו פתחיה מה האבל על שפס יעבה כך הפתחים האלו בנפול גבוריה בהכרח יסוגרו הפתחים מה שלא היו נגלעות מקדם ומאז בהיות הגבורי' חיים ולזה קראם פתחיה שהיו פתוחות ועתה יסוגרו ואמו ואבלו כאילו על שפס יעבה ואמר כי מה בלע בזה האינות ואבלות שהוא משל לא אל סגירת הדלתות ביותר סוגרת ומסוגר' ולו"ח ונקת' מבני אדם גבורים ולא העם אבל התועלת הוא לארץ גוף הארץ שתשב מיושבת לא תועלת אמר כי כבר היה מנוקה מכל עוד שלא תשארו בה כי אם נשים אלמנות וכדמסיק והחזיקו שבע נשים גו': לו יאמר ונקתה לארץ תשב לפי שמנהג העולם אינות קודם קבורה אבלות אחר הקבורה שבעה ימים ואח"כ אומרים לו המנחמים מאבל ליום טוב לעומת זה אמר שאין הדבר כן בשבר ציון וירושלם אלא אחר שתנק' מהאבלות לארץ תשב באבילות מחדש כי אבלות ירושלם אין לו גבול אלא לעולם זו יהיה הכוונה ונקתה מהאבלות שעל העתיד וגבורתך במלחמה תכף כאשר נקתה תהיה אבל עוד לארץ תשב מחדש אבילות אחר כי אבילותי' תכופים: והיה לו לות' ואמו פתחיה ואבלו ואולי זה הכרייע לחז"ל אינות מבפנים אבלות מבחוץ לאפשר שאמר שפתחים אוכלו' ואבילו' יחליו כי מיתת הגבורים תכופות בעולם בעולם אבילה אוכלה מתם ולפי זה היל"ל ואמו אלא אמר ואמו ואבלו כי כן הסדר אינות קודם קבורה ואבלות אחר הקבורה וכיון שלא אמר ואמו פתחיה ואבלו הוליע לנו הסדר שני' עניינים מוכנים בבת אחת כאמור:

והחזיקו שבע נשים עיין רש"י ז"ל והרא"ע והרד"ק ז"ל וכן מהר"יח ז"ל והרחיב שפוחלות לו הסלם כלו שאר בסות ועונה רק קריאת שם בשואה יקרא שמך עלינו כי האסף הפנויה תרפה היא ובהפקר ולזה יתקבלו אלו נשים רבות: ולע"דן לדקדק לשון והחזיקו ואומרו בתים אחד תיבת אחד מיותרת הי' שיאמר בתים ביום ההוא ונומר ושוב לאחינו נאכל גו' הוא פרש פיוור שפוטרות אותו מחיובי האיש לאשתו ואיה לי בכלל שאומר אח"כ רק יקרא שמך עלינו דכיון שאומר רק יקרא שמך גרשה שאינן חפצות לא שאר כסות ולא עונה רק קריאת שם בעלמא: ומהו אסיפת הארפה כי האשה האלמנה היושבת בבגוד בעלה אחרי מותו הפארת היא לה כמאמר שלמה ע"ה נמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה: ונראה במה שקדם מוסכם מהמפרשים שמואלות הן לו שאר כסות ולקחתם גם עונה לז"ל והחזיקו שבע נשים בתים אחד ר"ל על מנת שיהיה אים אחד מיוחד לבדו בלתי מתחבר אל אחת מהם לא בעונה ולא בחיל כמשפט הבנות שאוכלות עמו מלילי שבת ללילי שבת אלא בתים אחד ואולי אמר בתים אחד לאולדי שהנשים אלה יתדיו הם מחזיקו' בו והוו והחזיקו שבע נשים בתים אחד לשדרי וקבילו שעם היותם אים אחד יקרא שמו על כולן. ולא שהם מחזיקות בו זו שלא בפני זו: ואולי אמר בתים ר"ל ר' מיוחד שבע שלכך יבחרו שיקר שמך עליהן כי אם טוב לי בנכבד וזהו בתים אחד ע"ד אחד העם שלחז"ל מיוחד שבעים לו אפשר אים אחד דעלמא אים אחד גברא כשומשמנא ואים כל דהו ואמר והחזיקו לשון חזקה יד רמה כאילו הן מכריעות אותו ומכריעות על זה והנה יפתוהו בפיהן ובלשונם לאמר רע לך שאנו לא כאכל מעלך תדבה אתה תאכל מעלנו ז"ש לאמנו באכל יחדיו אנו ואתה ואוה בכלל במאמר כאכל ובלבם מיתר הפרעות הללה כאשר הוכחנו ודעבין העונה מחול לך וז"ש רק יקרא שמך רק לשון מיעוט הוא ואמרו אסוף את חרפתינו דמה שפי' הרד"ע ז"ל בפסוק לא נוכל לתת את אחותינו לאיש אשר לו ערלה כי חרפה היא לנו ר"ל כשהב"ה מחרף אותנו בערלה הוא מחרף באומרו כי כל הגויים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב ז"ש כי חרפה היא לנו וא"כ איך נתן אחותינו לאיש אשר לו ערלה: בזה אבין לו' רק יקרא שמך עלינו כדי שלא יקחו אותנו ערלים כי ב"כ לזה כנז"ל במדר' שלא יקחו כשים כשואות ז"ש אסוף את חרפתינו כי חרפה היא לנו הנבעל' אם הנשא' לערלים לכן יקרא שמך עלינו וזה אסוף תאסוף את חרפתינו מעין כי חרפת היא לנו. לו יאמר אסוף את חרפתינו לפי שדרך העולם להתחייב האיש אל אשתו בשלש שאר כסות ועונה ובכשיו אמו פוטרות אותך מכלן רק יקרא שמך עלינו קריאת שם לבד וזה שאלנו מאתך אסוף והעמן חרפתינו שלא יגמשו הדברים הללה ולא יתפרסמו שאין לנו עליך שאר כסות ועונה ז"ש אסוף חרפתינו והפירושים אשר מפרשים בפ' אסף אלהים את חרפתי יסבול אותה פ' זה באומרו אסוף חרפתינומה שפי' די מתייחס אל הענין הזה:

ביום הבו' גו' עיין רש"י ז"ל והרא"ע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל פירש למח ה' כי"ח הנו"ל בד' הרא"ע ז"ל שהוא על חזקיהו מלך יהודה והוסיף בקראו למח ה' ולא שמח מאביו אחז שלא הי' צדיק זה שאמר למח ה' לבני ולכבוד על ידי נאום סנחריב וחזרת כל המעלות כתכבד כבוד גדול ממלכים ויושבי ארץ: ופרי הארץ יושבי ירושלם שכולם היו צדיקים גמורים ולא נמצא בימיו מדון ופר בשר שבע תיבוקת ותימוקת שלא ידעו הלכות שומרה ושהרה בשלומות ואמר לפליט' ישראל מפקח בן המליכו ומלך ארם וגם פלישה ממלך אשר בשומרון וזהו שאמר אמר כך והיה כל הנשאר בציון לקדוש יאמר לו הקדוש ברוך הוא בעת אמת כל מעשרתיו צדיקים יקרוש יאמר ולא אמר כל הכתוב לחייס רוצה לומר אותם שתגזר החכמה האלהית שיגלו ויהיו חיים וספר יאמר על הרגון האלהי כמו שלמ' משה ע"ה מספרך אשר כתבת. ומפי החכם הנלם המר"ר משה אלשיך ז"ל הה שמעתי שדבר כאן על הזמן שעתידים ישראל במדבר שיברחו לשם כמו שאמר והאלכתיה במדבר ויהיו בחוסר כל עד שלמת ה' שמלמים הוא יתברך ועולה מחליו בלי שום זרע יהיה לבני ולכבוד גדול כי הלחם אזל מכלם ופרי הארץ היולא מחליו שהוא יותר חסוד מלמחים יהיה לגאון ולתפארת לאותה פליטת ישראל אשר יברחו מהגרות ומחרב היוצה וישרפו רבי' יתלבנו מזי רעב ולאומי רשע ואמר כל הנשאר הזה הנשאר בציון גו' לקדוש יאמר לו כל המעולל מאותה הדעב והחרב ולע"דן גראה מקושר עם והיה באחרית הימים שמפסיק בין פרענות לפרענות

בנבואה טובה וזהו ביום ההוא יהיה למח גו' וביום ההוא פירושו באחרית הימים והכוונה שאז יתוקן העולם במלכות שדי וזהמת נחש הקדמוני ניתכה ולפי שבי"ת הנמיה מן האדמה כל עץ נחמד ועץ הדעת טוב ורע ולזה אמר שביום ההוא יהיה למח ה' הנזכר בפסוק בראשית שבמיה הש"ת יהיה לנבי ולכבוד שלא ימשך ממנו רע ואמר המות אשר היה מרפת עמו אלא יהיה לנבי ולכבוד ולא לחרפה ופרי הארץ שהיה לארץ חטה וגפן ותאנה שאמרו חלמינו ז"ל תיבה היה וי"ח גפן היה וי"ח תאנה לז"ח ופרי הארץ ארץ ישראל שנשתבחה בו יהיה הפרי לגאון ולתפארת לא שימשך מפרי הארץ שוס קלקול לפליטת ישראל הנשארים באחרית הימים ויוכיח כדברי שלה שבפסוק מדב' בסוף העולם בסוף אף שבי הפסוק אחר זה שאמר והיה הנשאר בציון גו' שפירשוהו בספר הזוהר עלה קס"ד פרש"ל ע' שמדבר על זמן שנשנב ה' לבדו בעליונים ותתחוכים וגוי אחד בארץ והוא מה שאמר והיה גו':

והחנני הנזכר י"ל פי' במה שאמרו חז"ל גבי וזהו בתערות לעיים זה שאמר יהיה למח ה' לאות' כי ידעו כולם דה' למח' מפני הבושה וישמחו אחר כך לאות לשם ה' אלהינו לבבון לו יתבר' כי בעמו בו יתברך והם כל הנשארים בכל הארץ אכן הנשאר בציון והנותר בירושלם אותו אין למעלה הימיו כי קדוש יאמר לו: עוד אפשר שלמח ה' היינו מה שימחו בהחיית המתים שיהיו לנבי ולכבוד לה' יתברך ופרי הארץ הם אותם שיהיו חיים והנשאר בי' ושלם שיהיו כתובים לחיים

ויסרו בה אותם קדוש יאמר להם כנזכר עד כאן:

והיה הנשאר בציון גו' בבת בתרא והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו למר ד' אליעזר עתידים לדיקים לומר לפניהם לקדוש כדרך שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר והיה הנשאר וגו' קדוש יאמר לו עכ"ל. והקשה החכם הנלם כמ"הר משה קורדובי"ו ז"ל הה איך יתכן שיאמרו קדוש לפני הלדיקים כדרך שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא זהו דבר שאין הנכלה לומו והוא ז"ל הירץ זה כי ידוע הוא כי ציון הוא רומז לצדיק יסוד עולם וירושלם למלכות שמים הנעתרה ולהיות שעתידים הצדיקים לחזור אל יסוד צדק ואל הנעתרה שהם נקראים צדיקים בסוד צדיק ולדק כי משם חונבו ולזה אמר כי בסוד הרוח אל האלהים אשר נתנה ולהדבק ביוצרם הנה יאמר לפניהם קדוש כדרך עצמו שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא שהרי הם נכללים בסוד שרפי קדש שאומרים המים לפני הקדוש ברוך הוא וזה פירש רבי אליעזר באומרו כדרך האומרים לפני הקדוש ברוך הוא כאותו הדרך ובאותו הדרך ממש שאומרים לפני הקדוש ברוך כך עתידים הצדיקים שיאמרו לפני שבכלל אותה קדושה הם נכללים כשמקדשים לבקדוש ברוך הוא מקדשים ואומרים קדוש לצדיקים כדרך שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא זהו דבר שאין הנכלה אלא יאמר לו שרוצה לומר הקדוש הנאמר לשם יתברך יאמר לו גם כן לו ממש יאמר קדוש ואין צריך לפרשו כמו בענינו אלא לו ממש. כיון שהוא לציון ולירושלם: עוד במסכת סנהדרין תנא דבי אליהו לדיקים שעתיד הב"ה להחיות שוב אינן חוזרין לעפרן שנא' והיה הנשאר בציון גו' קדוש יאמר לו מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים וא"ת אות' אלף שני שהקב"ה עתיד לחדש את עולמו שנא' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא לדיקים מה הם עושים הקב"ה עושה' להם כנפים כנשרי' ושטין ומטופפין על פני המים שנא' על כן לא נירא בהמיר ארץ ומוטו הרים בלב ימים ושמא תאמר יש להם צער ת"ל וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים גו' עכ"ל. זה התנא אינו חולק על מאמר ר' אליעזר אלא מר אמר אחד ומר אמר אחד ולא פליגי דר' אליעזר דבר בחלק הנפש בשובה לאיתנה אל האלהים אשר נתנה יאמרו לפני הקדוש כמו שנתבאר למעלה אבל קדוש ז"ל אמנם התוספת' הוא מדברת בתחייה בהיות הצדיקים בגוף ונפש זך בגוף ונקי בנפש אבל עכ"ז לא יתכן שיאמרו לפניהם קדוש כי הגוף מעכב מלומר להם קדוש ולתעל"י שהוא זך לזה אמר קדוש יאמר לו ועליו מה קדוש לעולם קיים שהרי מובדל וקדוש ופרוש הוא מתומר המחייב לציון אף הם לעולם קיימים שהרי נופש מדכך בתוך הקבר ופסקה זוהמתן ואחרו לחיות מעין האומר זך אשר היה לו לאדם הראשון ע"ה קודם שחטא שעכירות האומר נעשה ע"י החטא שחטא בעבור את פי ה' והיה לא אלה. ועיין רש"י ז"ל והרא"ע והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כאר קדש בפ' הקודם שהוא ז"ל מפרש הפסוק הקודם על חזקיהו למח ה' ועל כלל העם שיהיו לדיקים בימיו אמר שרי הארץ לבאון ולתפארת ועל זה אומר והיה כל הנשאר בציון בזמן חזקיהו והנותר בירושלם קדוש יאמר לו: ולע"דן במ"ש חז"ל ויסרו בה' אמרו אנשים בחמנה גו' שעשו עצמן שיורין דרך ענוה כי היו אנשים יתרים לערך שאם לכל שבט והם בחרו לעשות עצמן מהמותרים ולכך זכו לנבואה ובתוך המחנה וז"ש ויתנבאו בתוך המחנה נמצא כי לפני כבוד ענו' ז"ש והיה הנשאר בציון כלומר שעושה עצמו שיורין ונותר וזהו והנותר בירושלם עקב ענוה זו ידאת ה' ולכך קדוש יאמר לו והנה אלה הם כל הכתוב לחיים שבו בגופו נכתב אשר לחיים לחיים ואשר למות למות ע"ל והתיות היו על מלאות הנשים גו' כמנא שהוא בעצמו כתוב לחיים בחות תי' תחיה וכיולא בו הוא מ"ש ויסם ה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו נמצא שמיכה הוא כתוב לחיים בירושלם יאמר לו הקדוש הנז' אז יהיה פי' כל הכתוב לחיי' ובתיבתו היה בירושלם של מעלה בהתחברות היסוד כל זהו כל הכתוב לחיי' בירושלם. וי"ת כל דכתיב לחיי עולם' יחזו בנחת' ירושלם הנה

גם המתרגם ז"ל הולך בשיטת חז"ל שהפ' הזה באחרית הימים הוא נבא:

אם רחקה גו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"ע בע ז"ל וכן הרד"ק ומהרי"ח ז"ל פי' לשון אם לשון מסוף' והוא מקושר עם פסוק ונרא ה' וגו' וזה כי למעלה נתרעם מהנשים ותכשיטיהן בזימה והנשים בהנהג' ולא"ח אם יראה אם יראה ה' ברחמיו ונרוב חסדיו לרחון את אותה בנות ציון אלו הנשים אשר זכר אשמתן כי גבהו בנות ציון והלכנה נטויות גרון ואת דמי ירושל' בענין הנהגה ידיע מקרבה שהרוחן ומדיח הכלי מסיר כל טנוף ממנו ותהיה הטהרה ההרחה במה שיסי' בלב המנהיגים רוח משפט ולבנות הנשים רוח בער שבערו מקריבין הגלות והגזות הנה אז כשיהיה זה יביא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומ' והנה אם הדבר מסופק בלשון אם בחו' אם רחק ה' לפי שכפי הסעת הדור בימי אחז לא יהיה אשר שיסודו אל ה' הגבי' והנבי' אם לא יפרה עליהם רוח ממרום ע"ד מ"ש הנביא השיבנו ה' אליך ונשובה. ואל תתמה במה שבא גזרת הפסוק בו"ו ונרא ה' כי כן מנהג בלשון ע"כ: ולע"דן בחלו הכפלי' שבפ' הזה שהכוונה שהרחילה היא הטעיפה מבחוץ לרוני לו' הדברים של טיבוף שכבר יצאו מן הכח אל הפועל הן הן אשר קרא נות בנות ציון כי ע"ש יציאת הגוף מן הגוף נקראת נות' והרחה שאמר ידיח הוא מבפנים רוני על הדברים שלא יצאו מן הכח אל הפועל ועליה' אמר ידיח מקרב' מתוך קודש לאת' לחזק נמצ' שבתחלת ירחק מבחוץ לת נות' בנות ציון ואח"כ את דמי ירושלם ידיח בהרח' מבפנים ומקרבה ונות בנות ציון היה רחיצתה ברוח משפט ודין יסורין כיון שהדברים נעשו במעשה אמנם ההרחה שמקרבה שהם מחשבה רעה שלא יצאה לחוץ תהיה ברוח בער רוח קדוש מלת ה' שיבע' הגלגל עד תומו: וכמ"ש אם רחק ה' פי' אם רחק ה' בהלו הייסורין הנז' ופסח גו' שבזה יעבר את נות בנות ציון ואת דמי ירושל' ג"כ רחק הנה היינו בעוקי' שידיח מקרב' יסוד הרעוע ליבה"ר ידיחנו ברוח משפט בענין הדמים וברוח בער הטומאה נמצא התנאי אם רחק עד ואת דמי ירושל' ועד בכלל והגזרה היא ידיח מקרבה ברוח משפט וברוח בער כל מין שרש פורה ראש ולענה ואין הגזרה לא לפניו ולא לאחריו אלא בפי עצמו הגזרה בתיבת ידיח: למגיה הצעיר לוי לאניי"אדו יל"ו ולע"דן המכון לפי שדרך העולם להתחייב הדים אל אשתו בשלש שאר כסות ועונה ובכשיו אמו פוטרות אותך מכלן רק יקרא שמך עלינו קריאת שם לבד וזה שאלנו מאתך אסוף והעמן חרפתינו אלא שיגמשו הדברים הללה ולא יתפרסמו שאין לנו עליך שאר כסות ועונה ז"ש אסוף חרפתינו והפירושים אשר מפרשים בפ' אסף אלהים את חרפתי יסבול אותה פ' זה באומרו אסוף חרפתינומה שפי' די מתייחס אל הענין הזה:

ביום הבו' גו' עיין רש"י ז"ל והרא"ע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל פירש למח ה' כי"ח הנו"ל בד' הרא"ע ז"ל שהוא על חזקיהו מלך יהודה והוסיף בקראו למח ה' ולא שמח מאביו אחז שלא הי' לבני ולכבוד על ידי נאום סנחריב וחזרת כל המעלות כתכבד כבוד גדול ממלכים ויושבי ארץ: ופרי הארץ יושבי ירושלם שכולם היו צדיקים גמורים ולא נמצא בימיו מדון ופר בשר שבע תיבוקת ותימוקת שלא ידעו הלכות שומרה ושהרה בשלומות ואמר לפליטת ישראל מפקח בן המליכו ומלך ארם וגם פלישה ממלך אשר בשומרון וזהו שאמר אמר כך והיה כל הנשאר בציון לקדוש יאמר לו הקדוש ברוך הוא בעת אמת כל מעשרתיו לדיקים יקרוש יאמר ולא אמר כל הכתוב לחיים רוצה לומר אותם שתגזר החכמה האלהית שיגלו ויהיו חיים וספר יאמר על הרגון האלהי כמו שלמ' משה ע"ה מספרך אשר כתבת. ומפי החכם הנלם המר"ר משה אלשיך ז"ל הה שמעתי שדבר כאן על הזמן שעתידים ישראל במדבר שיברחו לשם כמו שאמר והאלכתיה במדבר ויהיו בחוסר כל עד שלמת ה' שמלמים הוא יתברך ועולה מחליו בלי שום זרע יהיה לבני ולכבוד גדול כי הלחם אזל מכלם ופרי הארץ היולא מחליו שהוא יותר חסוד מלמחים יהיה לגאון ולתפארת לאותה פליטת ישראל אשר יברחו מהגרות ומחרב היוצה וישרפו רבי' יתלבנו מזי רעב ולאומי רשע ואמר כל הנשאר הזה הנשאר בציון גו' לקדוש יאמר לו כל המעולל מאותה הדעב והחרב ולע"דן גראה מקושר עם והיה באחרית הימים שמפסיק בין פרענות לפרענות

לידידי ככי מה שלא בחודלם על פסוק והיה כלדם נבדו בדית מה אדם הלחשן הכנסתי אותו לב ע' ואותיו ועבר על מזיי ודמתי אותו בגדופין ובשלוחין וכו' אף בכלו הכנסתי לא' ומוחים ועבדו על מזיי ודמתי אותם בגדופין וגו'. ז"ש כאן הנבית מחל לחמ"ל לאתם בית מחל דמיתי בחשיכם ובעונשיכם לאלהיכם הלחשן דזרוק חוטרא לאוירא לעיקלא קלי כי לאדם הלחשן דמיתי מה אדם הלחשן כרש היה לידידי הקב"ה אשר נטע גן מקדם והכניסו לו אדה"ל וזה הכרש היה בקרן בן שמן כי מקום הגן שמן הגן הוא בקרן בן שמן. מ"ש ז"ל בעירובין גן בדן אם בא"י הוא בית שמן פתחה וכו' ומי"ר אבל שפירוהי' מתוקים אבל פירות ג"י וז"ש בקרן בן שמן ויעזקהו וגו' שהיה המקום שלם בתכלית השלמות כידוע וגם אבל בדייתו שבגלם אלקים עשה אותו ונשה לו עור כנגדו ונתן לו ביתה יתירה לקדוש שם לכל התולדות וגם כתן בו לא להעמיד תולדות ואה פלו לעבדה ולשמרה ושלא לאכל מעץ הדעת אשר היה בתוך הגן וזה ויבן מגדל בתוכו בחמצנו וגם יקב חצב בו פן החיים ויקו לעשות ענבים מעשים טובי' דומי' לענבי הגפן ויעש באושי' ודומה הדבל לכרם כמ"ל אילן שאכל מתכו אדם הראשון נפן היה. עוד יתכן ויקו לעשות ענבים אלו היה מחקין אדם הראשון על שהי' ענבי הגפן יין חמר והיה כשתלק מתכו אלק הרע לא היה חושש אלא שאכלו בוסר וכמו שיש הרבה עניני בפרשי' מחשת אכילתו באופן שלא חוד והמתין אחמת הפן בתוך חלקת אחמת הפן חלק הרע אשר בו וזה ויקו לעשות ענבי טובי' והוא בחר ברע ויעש באושי' בוסר אשר אכל והמשיך זה על עצמו חלק הרע וע"כ ויגרשהו זה כל הכבוד מתמו והגדל ומשוכה אשר היה לו בגן בשמירה מעולה גורש ממנו ונפקרן הגדל. גם יראה הגדל אשר בגנה לו שלא יעלוב בו הנחש פרן גדלו ועלה שעיר ושית וקון ודבר אשר נחתו לו בשבילו וגם גדל החיות אשר ניתן לו היה לחרמם ולאחר לו מפסל אתה ואל עפר תשוב ושאלני הפרשני המחברים בפסוקי' כאלם סודבי' אל קוסד זה: ע"כ אשר בית ישראל לו דמיתי' שה' שבה אתכם בא"י מקום מוכן לתורה אורלא לאלעא מחכים וכמה הכמות אשר הכין לכם לעבודת ה' הדרמזים בפסוקים

בפרשיות

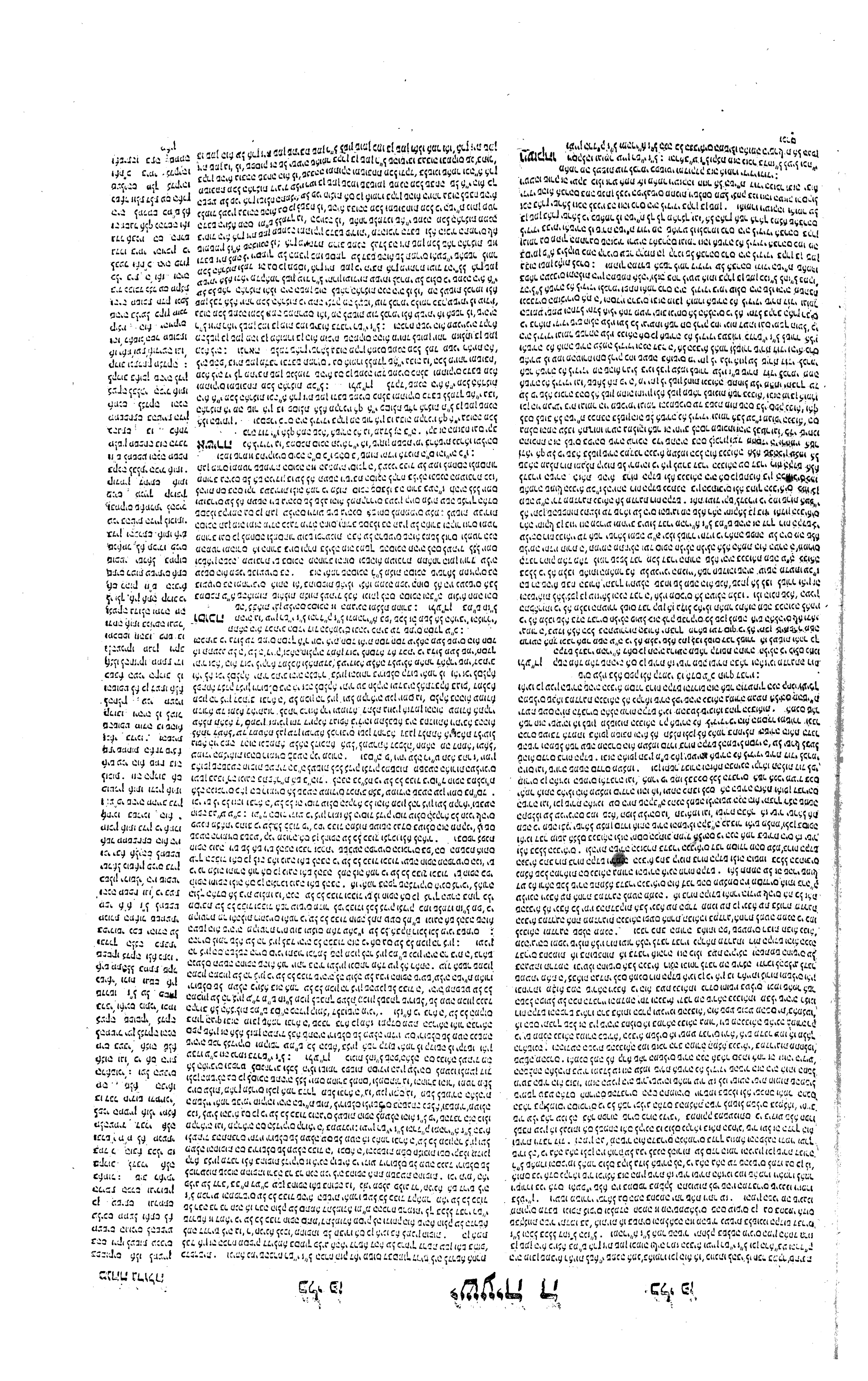

הסר מסוכתו · להסיר גדר המסוכך ומגין עליו · מסוכתו הוא שייג קולי׳ גדר הוא גדר מבנים : והיה הכרם לבער · שירעו בו בהמה וחיה : ואשיתהו בתה · לשון שממה וריקני הוא וכן בנחלי הבתות : ולא יעל · לשון חפיר׳ כרם הוא : ועלה שמיר ושית · מיני קולי׳ פתר בהם מנחם בן סרוק ואני אומר שמיר לשון תולעת חזק הוא המבקע מבנים שבו בנה שלמ׳ את בית המקד׳ כעניי׳ שנא׳ כשמיר חזק מצור : שית · לשון השלת והשבר לשון תשת׳ שממה לדו מלין דורש ליכנס בו ומתוך כך תעלה בו תולעת : כי כרם יי׳ צבאות בית ישראל · לכרם הזה אתם משולים בית ישראל כי כל מה שעש׳ לכרם הזה עשה ליישראל והכרם הוא אל׳ הראשון כי מלינו במדרשי אגדה במקומו׳ הרבה בתנחומ׳ ובבראשית רבה שמקראות הללו נדרשין עליו לא נטרד אלא הראשון עד שחירף וגידף שנאמר ויקו לעשות ענבים וגומר ובמקום אחר מלינו הושיב עליו שומרי׳ שלא יאכ׳ מעץ החיי׳ שנאמר ועל העבים אצוה וכן נדרשנו עליו: כרם היה לידידי· להקב״ה בגן עדן זהו קדן בן שמן : ויעזקהו · בעשר חופות החמורות ביחזקאל בפרשת חירם מלך צור : ויסקלהו · מילר הרע עד שאכל מן העץ וכנגם בו יפר הרע : ויטעהו שורק · תחלת יצירתו ממקום המזבח : ויבן מגדל בתוכו · ויפה באפיו נשמ׳ חיים מן העליונים : וגם יקב חצב בו · מעיין נוב׳ מקור חכמ׳ : ויקו לעשות ענבים · שיולה ויסבח לפניו : ויעש באושים · דברי׳ נבאשים מירף ונדף : שפטו נא · לפי שסוף המשל בא לומר שלקח הש עשו כמותו שואל להם המשפט : אודיעה נא אתכם · מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי : הסר מסוכתו · טרדתיו מתו׳ חופותיו : והיה לבער · סופו לתו׳ ולמשול בו חיות רעו׳ : פרוץ גדרו · טרדתיו ממחילת גן עדן : ואשיתהו בתה · לדו הושבתיו שלא אתתי תורה בימיו : לא יזמר ולא יעדר · לא ילמדו ממנו לא זכו׳ ולא מעשה טוב : ועלה שמיר ושית · שלט בו יצר הרע ובדורותיו אחריו לעשות מעשי׳ מקולקלים · ועל העבים אצוה · ציתי עליו שומרי׳ לשמור את דרך עץ החיים : כי כרם יי׳ צבאות בית ישראל · כי בחלותו הכרם לי בית ישראל עשרת הסבטים הם היו לי בכרם יין בכרם זית בתמן בארץ שמנה שמן בהוד׳ שמן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתי׳ תחלה בהיקף עכני כבוד במדב׳ ופלקתי׳ ונקיתי׳ מפוסטי הדור כשלתי שורק שם מלו׳ ושם מלות כתכיין שורק הוספתי עליהם על שבע מלות שנלטוו בני נח בניתי מגדל בתוכו משכני ומקדשי וגם יקב המזבח והשיתין : ויעש באושים · קלקלו מעשיהם ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה אשר לא גליתים עדיין יעשטו נא ביני וביניהם על הרעה שהבאתי עליהם מי שרת על מי מה היה לי לעשות עוד טובה לכרמי ולא עשיתי לו אודיעה נא אתכם גם אתם המכעיסי׳ אותי את אשר הגון בעיני לעשו׳ לכרמי ככל אשר עשיתי לאדם הראשון אשר מסוכתו אסלק שכינתי מעליהם המסוכך׳ עליהם כמה שנ׳ ויגל את מסך יהודה פרוץ גדרו אתון חומותיו : ואשיתהו בתה · ואשוינון רטישין ולא אעדר · ויהון מטלטלין ושביקין דוגמ׳ שמיר ושית של כרם ואגל הכרם ממש במקו׳ אחר הוא מתורגם הובאי ובור : ועל העבי׳ אצוה ועל נביא אפקיד דלא יתנבון עליהון הנבואה נמשלה למטר שהעבי׳ מקבלין אותה מן השמים כך הנביאי׳ מקבלי׳ הנבואה מפי הקדוש׳ : נטע שעשועיו · כמו נטע ולפי שהוא רבוץ נקוד פתח כמו בקר זבח שלמי׳ : ויקו · שיעשו משפט והנה משפח חסיפ׳ חטא על חטא כמו מהמתפח ספחני נא · ד״א לשון נגע ולפי שהוא לשון טופל על הלשון בקריאתו דומה משפט למספח וכן נעקה לצדק׳ נפל בו רוח הקוד׳ בפי הנביא : הוי מגיעי בית בבית · עשריס ושני אשרי נאמרו בספר תילי׳ על מקיימי התורה ועשריס ושניס הוי אמר ישעיה על הרשעי׳ : הוי לשון נעקת אנחה על פורענות העתידה לבא : מגיעי בית בבית · מקרבי׳ בתיה׳ זה אצל זה ומתוך כך גזולים קרקע העניי׳ המלאים שבין שני הבתי׳ וכן שדה בשדה יקריבו עד אפס מקום · שאין מקום לעני ליסב : והושבתם׳ לבדכם בקרב הארץ · כשבורים אתם שאי׳ חלק להב״ה ולא לעניים בארץ חלקו במעשרו׳ אתם גוזלים ולעניים את ארנם שתהיו אתם לבדכם יושבים בה : באזני יי׳ צבאות · אמר הנביא : אם לא בתים רבים לשמה יהיו · אתם הייתם חושבים שאתם תשבו לבדכם ואני אומר שאתם תגלו מהם ובתיכם שהיו רבים וגדולים יהיו שממה מאין יושב : אם לא · לשון שבועה · וכן אם לא כאשר דמיתי כן היתה · אם לא שויתי ודוממתי · והוא כאדם שאומר לא יהיה זה אם לא יהיה זה · רבים · כמו רבי המלך · כלומר הרבי׳ בבנין יפה · וכן גדולים וטובים והוא כפל ענין במלות שונות · ויונתן תרגם הפסוק כן אמר נביא באזני יי׳ צבאות אם לא בתין סגיאין לצרו יהון רברבין וטבין מבלי יתיב : ארי בחובא דלא אמר נביא באזני אדוני הויתי שמע בד איתגזרית דא מן קדם יי

המגדל ונמשל ויעזקהו במלות עשה ויסקלהו במלות לא תעשה כי כמו שהאבנים רעים לגפנים כך העבירו רעות לבשמות ויותר וכיון כולל בהומר ויעזקהו ויסקלהו שהוא בעצמו עשה לבודותיו ולא ע"י אחר כמו שסר שלמה כרם היה לשלמה בבעל המון מקום מסוגה ונתן אותו לנוטרים ולא עשאו בעצמו והם היו נותנים לו בכל שנה בפריו אלף כסף ואמר בעל העיר אלה יעשה כן לכרמו אלה כרמי שלי לפני · והתפלי השלמי בשבע הזמורה שתהיה ממין ענבים מושבחים ומוליאים יין טוב ויש מהזמורות מוליאות יין רע כמים ובלי טעם וכנגד זה אמר ויעשהו שורק הוא הנטע המשובח שמוליא ענבים טובים כמו נטעתיך שורק כולו זרע אמת · ומלבד שלא אלה אמלא עוד סגולה רביעית בגפן שלא יהאו אותה בארז גבוה מאד העלה מעלה מעלה ואפילו על מגדל שרשו בשמים אמנם אם ישליכו אותה בארץ תשב לה שם ולא תעלה במעלות · והתפלי הזה הרביעי אמר ויבן מגדל בתוכו שמלבד מה שיש בו הועלת לשמור את הכרם ואת פריו ולכן היה המגדל באמצע הכרם · כמו שסם הטבע הלב באמצע הגוף · הנה יש בו עוד סגולה להיותו נסמך בו במגדל הגפנים ויעלו מעלה מעלה והמגדל הזה הוא מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב · וגם יקב חצב בו להקל עורת מלאת הענבים אל היקב שבמדינה וזאת הבחינה היא על לא היותר טוב להקל הטורח ממלאת הענבים כאמור ומה מתקו לו דברי הרד"ק ז"ל שכתב שהיקב שחצב בו משל אל הנביאים כמו שאמר בלשון הזה עצמו חצבתי בנביאים כי כמו שהיקב הוא להוליא פרי הענבים למעשה כן הנביאים מוריה לישראל כדי שיהיו מעשיהם נאים עם אלהים ועם הנשים ויקו שלפחות יעשה ענבים ויעשה דברים שרוחים ובלושים לשון ובאים · והביא ראיה לזו"ל מהמקרא שם: ולע"ד בלאור המשל ויעזקהו ויסקלהו בבלות מצרים כי על ידי הגלו' ושעבוד העבודה קשה במצרים אשר הייתה ככור ברזל להתיך סיני ישראל וזהמתו של נחש והיו ויעזקהו ויסקלהו שהסיר לב האדם מבשרם ובפרט בעמדם לפני הר סיני שישראל שעמדו לפני הר סיני פסקה זהמתן ולטעהו שורק כולו זרע אמת שם בסיני · ויבן מגדל בתוכו הוא המשכן מגדל הכהנים באויר מעלעל עמהם ואחר כך בנה המקדש דרך קבע וזהו וגם יקב חצב ולו"ל וגם יקב שהוא הנוסף על המשכן והיה חצוב בו כדבר החצוב בסלעים שהוא קבוע · והמשילו ליקב שיש בו מהדש של הקרבנות כיין הזה של יקב · ונוסף על כל זה אמר שהיה לבעל הכרם הזה עינים תלויות למרום מקוה רחמים שיעשה ענבים אמלא שהיה אלה כעזר בכל מיני העבודות הטבעיות ונוסף עוד הבטחון אשר לבעליו ותלית עיניו למרום · והנה הש"ת אחר שעשה כל ההכנות ההכשרות להעשות הכרם כמו שביארנו בנמשל המכוון בחילו המשלים ויעזקהו ויסקלהו הנה עשה עוד ויקו לעשות ענבים כמו שאמר"ל שהב"ה מתפלל ואומר יהי רצון שיכבשו רחמי את כעסי וינולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בריותי במדת המסד והרחמים ואכנס להם לפני מעור' הדין וז"ש ויקו לעשות ענבים באומרו המיר יהי רצון שיכבשו רחמי את כעסי שיעשו פרי תבואה וזה שאמרו בסמוך מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש בלושים רוצה לומר אשר הזה אחר לעשות ענבים הייתי לעשות ענבים ויעש בלושים · ובזה מובן כי מה לו להזכיר מה שקויה שאמר קויתי גו' וגם הי"ל כל קויתי עשות ענבים מהו לעשות ועוד שהסמיך שלות מדוע אל קויתי אלא ודאי כדאמרן:

ועתה אודיעה נא גו' עיין רש"י ז"ל והרא"ע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל פי' שנבואה זו ירושלם ואיש יהודה לדיינים לדון ביניהם בין ה' ובין כרמו בית ישראל לדיינים לא עמו דבר ולא פסקו לו"ל ועתה שלין אתם מודיעים הדין כי אודיעה אתכם פסקו של דברים שהמשוכת מקולים שפוטי על הגדר אשר מסוכתו והיה לבעל הקיים שהם יבערוה או לבער הכרם כי יכנסו בו בני אדם והאר כך ישרוף גדרו של הבנים כדי שיהיה למרמס היה ובהמה:

ותהגו אתכם הבלם כה"ר מרדכי הכהן"צ פי' שאמר אני לעשה דבר שיהיה בו תועלת לכרמי שיאמר לו שם כרמי הלא זה הדבר אשר מסוכתו ונו' שהוא יתברך שפך בלם אמתו על העלים ועל הבנים שלא לכלות את ישראל וז"ש ואם שיתהו בתה ונו' וכל זה לאמר כדי שיהיה כרם ה' בית ישראל בהויתו תמיד עולם ועד כרם ה' ושמא תאמר שעשו הטובה ח"ל ויקו למשפט וכו' עוד פי' ועתה אודיעה נא אתכם כדי שתשמעו והיראו אתם אים יהודה פן יקרה לכם כמקרה אחיכם בית ישראל והם לא עשו כן הלא כי כרם ה' צבאות בית ישראל ואיש יהודה היה נטע שעשועיו שהרי הוא את' שעשה אמהם ועשלים דיינים שישפטו הם בינו ובין ישראל והם לא עשו כן הלא במקום כי ויקו הש"ת שישפטו בינו ובין ישראל וזהו למשפט כמ"ש שפטו נא ובמקום זה והיה משפט שנשפטו גם כן איש יהודה על בית ישראל והרעו יותר מהם לצדקה שחשב הוא ית' שיעשו איש יהודה ברואותם מה שראיה לישראל והנה לעקה באופן שנתמעטו הבני בתים בית יהודה לבית ישראל וביאמו דקה סתיך הוי מגיעי בית בבית עד כאן:

ולע"ד שלפי שהזכיר החסדים אשר עשה עם הכרם הזה ועתה גם כן העשה זאת שאודיעה אתכם את אשר אני עושה לכרמי כי חיבה יתירה היא זאת הבוודעה כדי שיהרו ויתנו לב לשוב אל ז"ש ועתה גם כי אני מהזיק בתוקפי אמלכם שאודיעה נא אתכם את אשר אני עושה לכרמי כדי שתזהירים ולא לעשה זאת בעצם ולא עשיתי לו אלא בו לו ממש בתוכו: ולהיות שהש"ת לא שלל מכור' הזה בית ישראל כי אם סיבן עצמו לבא לעבר והוא יתברך יגמור בעבדו וזה שאמר קויתי לעשות ענבים שאני בעצמי אהיה העושה ולזה כתב לעשות ולא אמר קויתי שיעשה ענבים כמו שאמר ויעש בלושים בא לימה פותחין לו ובא ליעבר מסייעין אותו וכיוצא בזה הוא אומר ויקו לעשות ענבים כלילו אמר שקויה הש"ת שיבואו לעבר והוא יתב' היה רוצה לעשות ענבים ולגמור בעצם: או אפשר שאמר מדוע קויתי לעשות ענבים כי התקוה הזאת שקויתי לעשות ענבים היה עזר גדול ופתח טוב לעשות ענבים ואם כן איך עשה בלושים וכבר פירשתי כיוצא בזה באומרו ויקו לעשות ענבים שלא אמר ויקו עשות לתורות כי התקוה האלהית שישראל יעשו ענבים מסייעת היא ועוזרת לאותם לעשו' ענבים וז"ש ויקו לעשות ענבים ויעש בלושים · וכבר קדם בפסוק ויקו לעשות ענבים שהתקוה שהיה לש"ת היא הכנה גדולה ועזר לאלו מסייעתם לעשות ענבים וזהו ויקו לעשות ענבים וז"ש כאן מדוע קויתי לעשות ר"ל מדוע היה כן שקויתי והקווי הזה מסייע היה לעשות ענבים ולא שזה לו אלא ויעש בלושים · ובזה מובן כי מה לו להזכיר מה שקויה שאמר קויתי גו' וגם הי"ל כל קויתי עשות ענבים מהו לעשות ועוד שהסמיך שלות מדוע אל קויתי אלא ודאי כדאמרן:

ועתה אודיעה נא גו' עיין רש"י ז"ל והרא"ע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל אמר שבבר את יוסב

הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנָּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם: וְהָיָה כִּנּוֹר וָנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל וַיַּיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֶת פֹּעַל יְהוָה לֹא יַבִּיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רָאוּ: לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי־דָעַת וְכִבּוּדוֹ מְתֵי רָעָב וְהֲמוֹנוֹ צִחֶה צָמָא: לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעְרָה פִּיהָ לְבִלִּי חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ: וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ וְעֵינֵי גְבֹהִים תִּשְׁפָּלְנָה: וַיִּגְבַּהּ יְהוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: וְרָעוּ כְבָשִׂים כְּדָרְכָּם וְחָרְבוֹת מֵחִים גָּרִים יֹאכֵלוּ: הוֹי מְשְׁכֵי הָעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה: הָאֹמְרִים יְמַהֵר יָחִישָׁה מַעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאֶה וְתִקְרַב וְתָבוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנֵדָעָה: הוי חוֹבְלִין: דְּאָמְרִין אֵימָתַי יוֹחִישׁ וַיְגַלֵּי פְּרִישָׁתֵיהּ בְּדִיל דְּנֶחֱזֵי וְיִקְרַב וְיֵיתֵי מַלְכֵּיהּ דְּקַדִּישָׁא דְּיִשְׂרָאֵל וְנֵדַע עֵינֵיהּ: ווי

ד׳ ריש׳ כ׳ שוא לנסם
כ׳ ל׳
ל׳ ב׳
ל׳
ג׳ מל׳ ל׳ וכתי׳ ה׳ ל׳
כ׳ ל׳
ל׳ ל׳
ל׳ ל׳
ל׳
ח׳ דגש׳ ל׳
ל׳
ד׳ ומל׳ ל׳
ל׳ כ׳ חד מל׳ חד חס׳
ד׳ ר׳ פ׳
ל׳ ומל׳ ל׳
ל׳
ה׳ ל׳ ל׳
ל׳
ל׳
ד׳ ר׳ פ׳

ויין ז׳בקריאה וסימ׳ומלבי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין׳ וגם תבן גם מספוא יש דפלגש בגבעה׳ והיה כנוד ונבל תוף וחליל׳ ויחזק את המצדות דד״ה׳ לאמתם יאמרו איה דגן׳ לחם המודות לא אבלתי ובשר׳ והפחות הראשונים׳ נראה ה׳ וסימ׳ האמרים ימהר יחישה מעשהו׳ בחשו ביי׳ ויאמרו נשבימה לברמים׳ לא נראה מלחמה׳ באורך נראה אור׳

הוי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר לִשְׁתּוֹת יַיִן וּמְאַחֲרֵי בַנָּשֶׁף לְמַשְׁתִּי חֲמַר עַתִּיק רָדְפִין מְאַחֲרִין לְמִיפְטַר מְרַמְּשִׁין עַל שֵׁיהוֹן חֲמַר אוֹנְסִין מְדַלִּיקִין לְהוֹן: וַהֲוֵי עַל יְדֵי כִּנּוֹר וָנֵבֶל קַנְתְּרוֹם אֲבוּבָא וְחַמְרָא מִשְׁתֵּיהוֹן וּבְאוֹרַיְתָא דַיְיָ לָא אִסְתַּכָּלוּ וְעוֹבַד גְּבוּרָתֵיהּ לָא חָזוּ: בְּכֵן גָּלוּ עַמִּי מִבְּלִי דַעְתָּא וִיקָרֵיהוֹן מִיתוּ בְּכַפְנָא וְסִגּוּפֵיהוֹן בְּבוֹצִירְתָּא בְּצָחוּתָא: בְּכֵן אַפְּתִיאַת שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפְתָחַת פּוּמָהּ וְלֵית סוֹף וְנַחֲתוּ יְקָרֵיהוֹן וְסִיגּוּפֵיהוֹן וְאִתְרְגַּשְׁתֵּיהוֹן וְדִתְקִיף בְּהוֹן: וְיִמָּאֵךְ אֱנָשָׁא וְיִחְלַשׁ תְּקוֹף גַּבְרִין וְעֵינֵי רָמָיָא יִמָּאֵכָן: וְתִקּוֹף יְיָ צְבָאוֹת בְּדִינָא וְאֱלָהָא קַדִּישָׁא קַדִּישׁ בִּזְכוּתָא: וַיְהַפְּרְנְסוּן צַדִּיקַיָּא כְּמָא דַאֲמִירִין יְמַהֵר יְיָ יָחִישָׁה מַעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאֶה וְתִקָּרֵב וְתָבוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנֵדָעָה: וַוי דְּמַשְׁרָן לְמֶחֱשֵׁי וְכִגְנַן עַד דְּתַקְפִּין וְכִגְדִילַת עֲגָלָתָא חוֹבִין: דְּאָמְרִין אֵימָתַי יוֹחִישׁוּן גְּלֵי פְּרִישָׁתֵיהּ בְּדִיל דְּנֶחֱזֵי וְיִקְרַב וְיֵיתֵי מַלְכֵּיהּ דְּקַדִּישָׁא דְּיִשְׂרָאֵל וְנֵדַע עֵינֵיהּ: ווי

הוי מושכימי בבקר לשתות יין׳ אוי להם שכל עסקם הוא לשתו׳ ולתענוג הבשר ואינם עוסקים בדברי תורה וחכמה ובבקר ישכמו לשתות כאלו ירדפו השכר אבל ימצאו אותו טוב׳ וכן בנשף מאחרי׳ בבית המשתה עד שידליקם היין ויבערם לעשות כל תאות נפשם׳ והיה כנור׳ פתה מספר איך היו משתיה׳ הכנור והנבל והתוף והחליל ממנגנים בהם׳ והיין לפניהם ובדרך הזה היו משתיה׳ בדברים שמושך אותם לשתות׳ כלי הנגון והיין לפניהם׳ ואת פעל ה׳ לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו׳ הנה הם פנויים ממלאכה כי הם עשירים׳ והנה כל עסקם במשתה ובשמיעת הנגונים׳ ולא יתעסקו בכל עתות הפנאי בדברי תורה׳ ובדברי חכמה שהם פעל ה׳׳ ומעשה ידיו׳ ומעשה שכתוב על הלוחות עשרת הדברים׳ והם כלל לכל המצות׳ שבין אדם לחברו׳ ושבין אדם למקום׳ ויש לפרש את פעל ה׳׳ ומעשה ידיו חכמת הבריאה׳ ממנו יגיע האדם לכבוד הבורא׳ כמה שאמר במזמור׳ מה אדיר שמך בכל הארץ׳ אמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך׳ ויאמר השמים מספרים כבוד אל׳ רואה לומר כל העומד על סוד בריאתם ידע כבוד האל׳ ואמר הנביא שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה׳ רואה לומר שיתבוננו בחכמ׳ זאת וממנה ידעו כבוד הבורא׳ וכן אמרו רז״ל כל היודע לחשב בתקופו׳ ומזלות והיא מחשב עליו הכתוב אומר׳ ואת פעל ה׳ לא יביטו ומעש׳ ידיו לא ראו׳ ועוד דרשו׳ ואת פעל ה׳ לא יביטו שלא התפללו שחרית וערבית׳ כל מר יוצר אור ומעריב ערבים׳ זהו פעל ה׳ ומעשה ידיו׳ לכן גלה עמי מבלי דעת׳ בעבור שלא ידע מעש׳ האל ולא התבונן בו ופנה אל המאכל והמשתה׳ והתענוג לפיכ׳ יגלה ממקומ׳ ויהיה בדעב ובצמא מדה כנגד מדה׳ ופירוש כבודו׳ ואנשי כבודו כלומר׳ אותם שהיו נקראים אנשי הכבוד׳ יהיו נקראים אנשי רעב׳ מתי כמו אנשי מעיר מתים׳ והמוני׳ והמון העם יהיו יבשים בצמא׳ לחה׳ מן והסביע בלחלחות נפשך שהוא עניין יובש׳ ותרגום צמא ולחותא׳ ועניין יבשים שייבש גרונם מפני הצמא׳ ולחה תאר שמוך בשקל אשה ריח נהה לה׳׳ ובאמרו הרעב לאנשי הכבוד והצמא להמון העם לא להביא זה על זה וזה על זה אלא כולם יהיו שויים ברעב ובצמא אנשי הכבוד והמון העם׳ ויונתן תרגם מתי כמו מתי בגר״י המ״ס מעניין מות׳ שתרגם ויקירהון מיתו בכפנא וסיגוייהון בבוצירתא בצחותא׳ ולפי הדקדוק לא יתכן כי מתי בש״ות המס שרשו מתה ומתי בל״רי המ״ס שרשו מות׳ לכן הרחיבה׳ אמר דרך משל לרוב בני אדם שימותו מיפראל׳ הרחיבה שאול נפשה׳ לקבל המתי׳׳ ויורד הדרה׳ פירוש הדר ארץ ישראל׳ הכנוי כנגד ירושלם׳ אמר שידרו לשאול אנשי הכבוד והמון העם׳ ועוד כפל העניין במלו׳ שונות ואמר ושאונה ועלז בה׳ ושאונה׳ כמו המונה שזכר׳ ועלז בה׳ כמו הדרה שזכר׳ ופירוש ועלז בה ומי שהיה עלז ושמח בעיר מרוב הטובה ירד לשאול כמו כן׳ ויונתן הרגם ועלז בה ולתקיף בהון׳ והוא כעניין שפירשנו׳ ויש מפרשי׳ ועלז בה החויב׳ ויש אדם׳ כפל הדבר במלות שונות׳ לו פירוש אדם על הפחותי׳ ואיש על הגדולים׳ כמו גם בני אדם גם בני איש׳ וכן תרגם יונתן וימאך אינשא׳ ויתלש תקוף גברין׳ ועיני גבוהי׳ לפי שגבהות אדם גרמה בעיניה לפיכך אמר עיני גבוהים׳ וכן אמר ועיני גבוהים׳ עיניים רמות׳ וכן אמר רוש עיניים׳ ויגבה׳ בהוא׳ משפט שיעשה ברשעי ישראל יהיה הוא גבוה במשפטו׳ ויאמרו כי הוא רם ונשא ושופט העולם כרצונו והאל הקדוש בעשותו בהם המשפט יהיה נקדש בהם׳ כמו שאמר בקרובי אקדש׳ ונאחר ונקדשתי בם׳ ופירוש בלדקה ביושר כמו משפט׳ ורעו כבשים׳ משל הוא על הצדיקים והחלושים שהיו ברעים זה גרושים מבתיהם והולכים מפני הרשעים ובגלות הרשעים יאכלו העניים מה שהיו אוכלים הרשעים׳ וזה היה בימי חזקיהו שהיה מלך צדיק ושופט אמת׳ ובימיו לא היה כח ביד החזקים לעשוק החלושים ומתו אז גלו רוב ישראל בימיו׳ ופירוש כדברים כמנהגם׳ מתרגמינן וינהג ודבר׳ כלומר אין עינים להם׳ ופירוש וחרבות מחים׳ חרבות הפחזים בעלי מות והם העשירים שהיו עושקים העניים בתיהם שיהיו חרבות גרים יאכלו העניים שברחו מפניהם ובאו עתה לגור בהם ולאכול את חלקם׳ ויונתן תרגם הפסוק כן ויתפרנסון צדיקיא׳ וגומר׳ תרגמו על דעת שפירשתי אלא שתרג׳ כדברים ענין דבור׳ הוי מושכי העון׳ אמר על דרך משל כי כמו שמושך האדם העגלה הטעונה בחבלים ובעבותות כן הם מושכים העון אליהם בחזקה׳ וחבליהם הם חבלי שוא ושקר׳ וחטאתם המשיכה היא התענוגים ומשתה היין שמושכין האדם ומביאין אותו לעון גלוי עריו׳ ולגזל ולשפיכות דמים והם מושכים העון בתרגום אליהם׳ בהרגילם התענוגים אליהם׳ ומשתה היין׳ וכן אמר שלמה בזה הלשון למשוך ביין את בשרי׳ וכעבות בכ״ף השמוש׳ רוצה לומר שמושכים העגלה בעבות כן הם מושכים החטאת אליהם׳ וחטאה שם כמו חטאת׳ ועבות׳ שם לחבל היחיד בשקל שאור בש״ות הוא במכרת או בשמוך כמו מעשה עבות ולרבים עבותים או עבותות׳ והחבל שהוא עבוי משלש יתרים יקרא עבות׳ ובדברי רז״ל יצר הרע בתחילה דומה לחוט השערה ולבסוף לעבות העגלה׳ שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא׳ האומרים׳ כשאני אולת להם נביאי׳ ואומרים להם הרע שאני מביא להם בעונם מעשיהם הרעים הם אומרים אין אנו מאמינים׳ יחישה מעשהו׳ כלומר מעשה הפורענות׳ ונראה שנביאינו אומרים אמת כי עתה אין אנו מאמינים׳ עצת קדוש ישראל׳ מה שיעץ להביא עלינו כי הוא קדוש ישראל׳ ואיך ירע לנו כי הם מושבים שאין מעשיה׳ רעים׳ כמו שאמר הוי האומרים לרע טוב׳ הוי

אבן עזרא

הוי משכימי׳ שמוך אף על פי שאחריו בי״ת׳ וכמוהו השכוני בהלים׳ וכן מאחרי בנשף תחילת הלילה׳ וכן בנשף׳ בערב יום כוכבי נשפו כי נשף׳ יש שהוא שמוך אל הבקר׳ ומלת ידליקם יוצאה לשנים פעולים מגזרת כי דלקת אחרי׳ ויש אומרים מתרגום יבערם בארמית׳ והיה׳ כנור ידוע׳ נבל׳ שיש בו עשרה נקבים גם חליל מגזרת חלול׳ ואת פועל יי׳ לא יביטו׳ על דרך רבים שהמתעסק בשכרות לא ידע דרכי השם׳ וכן כל שיגה בו לא יחכם׳ ולפי דעתי כי במקום הזה לא ידבר כי אם על הרעות שהביא השם על ישראל כי גלו עשרת השבטים׳ לכן וכבודו׳ הטעם׳ ועם כבודו כמשפט מלות מושכות אחרו׳ וכן לחה צמא מתי לחה׳ וטעם לחה קרוב מצמא׳ וכן והסביע בלחלחות ובגזרתו האור הזך והצח׳ לכן נפשה׳ הוא הרוח היוצא מהפה וכמוהו נפשו גחלים תלהט׳ ופעורה כמו פתחה וכמוהו ופיהם פערו למלקום׳ לבלי חק׳ הפך המנהג׳ ועלז׳ וכל עלז שיש בה לו יהיה עלז לאחרים במפלתה׳ ויאמר רבי יוסה ז״ל כי הוא כדרך השחוק שמירע לקלה המתים בעת המות׳ ויספל׳ כל אדם משאר הגוי׳ אשר הם סביבות יהודה׳ ויגבה׳ אז תראה גבהות השם בעבור המשפט שיעשה בישראל׳ ותגלה קדושתו בעבור הצדק שיעשה׳ ורעו׳ אז תהיה ארץ יהודה שמתה וירעו בה הכבשים כאילו נהוגים היו להיותם שם מגזרת ארמית כמוהו דוברו׳ בים׳ מחים׳ הם הכבשים השמני׳ שיש בהם מות וכמוהו ממותים׳ וחרבות מגזרת חרבן׳ והנה הוא שמוך ותחסר מלת׳ הארץ כמו ושכור׳ יגון ולא מיין משא חמור לחם׳ וטעם גרי׳ יאכלו אכשים גרים שידורו שם׳ והנה מחים תאר השם׳ והם פעולים והגרים פועלים׳ הוי מושכי העון׳׳ הטעם שיחזיקו העון וכעבות העגלה חטאה הם מושכים חטאה׳ והוא שם כמו חטאת כמו נושא עון ופשע וחטאת׳ כי גם יהיה תאר השם׳ האומרים׳ יתכן היות׳ יתהר׳ פועל יולא כמו מהרו את המן׳ ויתכן להיות יחישה לבדו יולא׳ וכלו שניה׳ עתידים׳ בלא דגש׳ וכמוהו אל תרבו תדברו׳ והטעם מי יתן ותבואנה אלה העתידות׳ ונראה אם הם אמת׳ הוי

אמר על דרך משל כי כמו שמושך האדם העגלה הטעונה בחבלים ובעבותות כן הם מושכים העון אליהם בחזקה׳ וחבליהם הם חבלי שוא ושקר׳ וחטאתם המשיכה היא התענוגים ומשתה היין שמושכין האדם ומביאין אותו לעון גלוי עריו׳ ולגזל ולשפיכות דמים והם מושכים העון בתרגום אליהם׳ בהרגילם התענוגים אליהם׳ ומשתה היין׳ וכן אמר שלמה בזה הלשון למשוך ביין את בשרי׳ וכעבות בכ״ף השמוש׳ רוצה לומר שמושכים העגלה בעבות כן הם מושכים החטאת אליהם׳ וחטאה שם כמו חטאת׳ ועבות׳ שם לחבל היחיד בשקל שאור בש״ות הוא במכרת או בשמוך כמו מעשה עבות ולרבים עבותים או עבותות׳ והחבל שהוא עבוי משלש יתרים יקרא עבות׳ ובדברי רז״ל יצר הרע בתחילה דומה לחוט השערה ולבסוף לעבות העגלה׳ שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא׳ האומרים׳ כשאני אולת להם נביאי׳ ואומרים להם הרע שאני מביא להם בעונם מעשיהם הרעים הם אומרים אין אנו מאמינים׳ יחישה מעשהו׳ כלומר מעשה הפורענות׳ ונראה שנביאינו אומרים אמת כי עתה אין אנו מאמינים׳ עצת קדוש ישראל׳ מה שיעץ להביא עלינו כי הוא קדוש ישראל׳ ואיך ירע לנו כי הם מושבים שאין מעשיה׳ רעים׳ כמו שאמר הוי האומרים לרע טוב׳ הוי

מנחה גדולה

הוי משכימי בבקר וגו׳ הנה יש אנשים בישראל שאם יוכיח אותם החכם על דבר שאינם משכימים ומעריבים בבית הכנסת תשובתם בלשון שהם משכימי בבקר ואי אפשר להם לעמוד בבקר בעונת השחר להתפלל עם דמדומי חמה כי הם בעלי מלכים העומדים בג׳ שכות׳ על היום׳ וכן לעת ערב הם משכימים לשבב על המטה קודם הגיע זמן להתפלל מערב כי מפני תשמישם אי אפשר לעמוד בזמן׳ למטה כי הם מהזריזים לקיים בשכבך ולא ובקומך׳ החמכם אם הם

[illegible]

[illegible]

[illegible]

המומרים לרע טוב · מקלסין לע"ז ורע בעיניהם לעבוד הקב"ה שהוא טוב : שמים חשך לאור · דבר שהוא עתיד להביא עליהם חשך אומרים שיאיר להם : שמים מר למתוק · עון שהוא עתיד להביא עליהם פורענות מר אומרי' שימתיק להם : ומתוק למר · עבודת הקב"ה המתוקה אומרי' מרה היא : למשוך שבר · למשוך שבר תיקון המשקה קרוי משך : ונלקח לדיקים שהן ראויין לזכות בבית דין יסירו ממנו ומתייבין אותו בדין ונוטלין ממונו : והיה הדבר הזה לכם כאכל קש לשון אש · כאכול את הקש לשון אש : וחשש · תירגם יונתן עמירא קשין של שובלין וכחשש אשר הלהב תרפנו ותעשנו אפר : המק · כדבר הנימק : ופרחם · גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומסתלקת כך תסתלק : על כן · על מעשיהם הללו : וירגז ההריס · מלכיהם ושריהם : כסוחה כרוך וקיא הניסח מתוך גופו של אדם שהוא מאוס ובלשון חכמים קרוי סחי וכן סחי ומאוס : בקרב חוצות · כן יהיו מאוסים בין האומות : בכל זאת · הבאה עליהם : לא שב אפו · לא נתקנו במעשיהם להשיב אפו מהם : נטוייה · נטוייה להרע להם : ונשא · הקב"ה נס לגוי' ירמוז להם רמזי' להתאסף ולבא עליהם כשיאות גם הוא כמו קלונם מרוך ומותכין ברחשו בגד ועולין ברחש הר גבוה ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני אדם וכן אל עמים מרים כיסי וכן ושים אותו על גם קלונם פיר"ק אל בלע"ז ועל שם שהוא לאות קרוי גם : וסרק · שיב"ל יר בלע"ז אף הוא סימן לקיבוץ : מקלה הארץ · שיבאו מרחוק לצור על ישראל : קל יבא · האויב עליהם כמו שמפרש והולך : אין עיף ואין כושל בו · לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחישה שהם אומרי' לפניו : נפתח · לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים : ולא ניתק · ולא ירמו שום סימן כשלון לירא ממנו מלבא : כלר · תירגם יונתן כמיכרא כמו לר : וגלגליו · אופני מרכבותיו : שאגה · אימה תהיה זו עליכם כמו לביא : ויפליט · יגילנה לטרפו מיד כל הבאים להגילה יפליט אשקמו"ל ייר בלע"ז : ויגהוס · אותו האויב על עם יי' הנזכר למעלה : כגהמת יס · אשר יהמו גליו כן יבא בחיילות הומות : ונבט לארץ · לשון הבטה יביטו ישראל ויצפו שיעזרום מלכי הארץ שהם סמוכין עליהם כענין שנאמר היורדים מצרים לעזרה : והנה

אבן עזרא

הוי · הטעם בעבור שהיו מתאוי' שחבאנה הרעות והנה הם כמי שאין לו דעת : הוי · הטעם שלא יכירו בין טוב לרע והם חכמים בעיניהם : הוי גבורים · הטעם בעבורה חכמתם בעבור היין : למשוך · כמו לנסוך והן שני שרשים וכמוהו מסכה יינה : מלדיקי · והיין יעור לבם גם השומר יעור לבם : עקב · בעבור כטעם שכר באחרונה מגזרת ואת עקבו מים : ולדקת · כל אחד מהצדיקים ישירו ממנה כמו בנות לעדה עלי שור : לכן קש · פעול ולשון אש פועל · וחשש כמו קש וכמוהו תהרו חשש ויחסר אות ב"ת עם להבה כמו כי שמת ימים הנמצא בית יי' כי ירפה שב אל חשש והוא פועל ועומד : כמק · שימק השרש והנה לא יעמד : כאבק · סמוך ויחסר ארץ או הדומה לו והנה הטעם האבות והבנים : על כן · על שעזב תורתו : וירגזו ההריס · מכובד המכה : כסוחה · מושלכת הכ"ף שורש וכמוהו שרופה באש כסוחה והם שנים משקלים : ונשא · כאילו ישא גם לכל גוי עד שיבא להלחם עם ישראל וכן ושרק לו : קל יבוא · בזמן קל יבא או הוא תואר הבא והוא הנכון : אין · יגוס · קל מישן והטעם לא יגוס אף כי ישן ולא נתק מבנין נפעל : אשר · כנר · כמו חרבות לוריס כי משקלי השמות משתנים : וגלגליו · כמו אופן מרכבותיו והם ידועים · וטעם כסופה שיבא מהרה והפירוש כמוץ סופה : שאגה · ויגהוס · תלה זרה בעבור שאות הגרון ירחב ויבוא העתיד על משקל יפעל שהיה עי"ן הפועל אחד מהגרון רק אם היה לו ליאמר כן לא יתכן להיותו כלל על משקל יפעול : ויפליט · ירמה שיפליט לראות אם יש מציל : ויגהוס עליו · על ישראל : כגהמת יס · כי לו יחשך אור העולם וכחוב חשכת מים · ונבט לארץ כי בארץ יהיו ולא בים ויבוא החשך דרך משל על מצוקת הלב · יש אומרים כי ונבט מבנין נפעל והקרוב אלי שהוא מבנין הכבד הלגוש והוא שב אל ישראל כאשר אמרתי במלת עליו : לר

הוי האומרים לרע טוב ומתוק לרע ומר לטוב שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר :

הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים :

הוי גבורים לשתות יין ואנשי חיל למסך שכר : המצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו :

לכן כאכל קש לשון אש ולהבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה כי מאסו את תורת יהוה צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו :

על כן חרה אף יהוה בעמו ויט ידו עליו ויכהו וירגזו ההרים ותהי נבלתם כסוחה בקרב חוצות בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה : ונשא נס לגוים מרחוק ושרק לו מקצה הארץ והנה מהרה קל יבוא : אין עיף ואין כושל בו לא ינום ולא ישן ולא נפתח אזור חלציו ולא ינתק שרוך נעליו : אשר חציו שנונים וכל קשתותיו דרוכות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה : שאגה לו כלביא ישאג ככפירים וינהם ויאחז טרף וילט ולא יציל : וינהם עליו ביום ההוא כנהמת ים ונבט לארץ והנה צר אור חשך עב בצרותיה :

לרע ד' קמצין בקריאה וסימנים נמסר בסדר בחקותי · ט' פסוקים בקריאה לא ולא ולא וסימן במסרה רבתא :

הוי האומרים · למעשיהם הרעים שהם עושי' הם אומרים לי טובים הם ולהתעסק בתורה ובחכמה הם אומרים רע ויגיעת בשר · והם כאילו שמים חשך לאור כיון שלא יבדילו בשכל מה הוא טוב ומה הוא רע הרי הם כמי שלא יבדילו במאוסים ויכזב להם חוש הראות וחוש הטעם : הוי חכמים · הם חושבים עצמם חכמים וגבונים וכשאומרים להם הנביאים זו דרך טובה לכי בה וסורו מדרך הרעה הם אומרים להם לא כי אלא הדרך שהנחנו אותה היא הטוב' ואנחנו חכמי' מכם להכיר הטוב והרע · ואדוני אבי ז"ל פירש חכמי' המה לעשות היסר בעיניהם וגבונים המה לתקן מה שהוא נגד פניה' ככון · והוא על דרך שאמר חכמים המה להרע : הוי גבורים · כל גבורתם היא לשתות יין כלומר כחם וגבורת' אינה נראית להלח' עם אויביה' אלא כל עסקיהם לשתות יין · ושתיית היין והתענוגים מכלי' החולבה · והנה הם מפסידים חכמתם וגבורתם בשתיית היין והתענוגי' · וכן אמר ושריך בבקר יאכלו · ובהפכו אומר ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בשתי הנה כי שתיית היין מוגע' הגבורה : ואנשי חיל · כמו גבורי' כי פי' חיל כח · כמו המאזרני חיל למלחמה · ותרגום כח חילא · ויונתן תרג' וגבורים מרי נכסי כמו עשה לי את החיל : למסוך · כמו למזוג : מלדיקי · הכופטים מצדיקי' הרשע בדינו · מקבל שוחד · בשכר שוחד שלוקחי' ממנו · והלדיק בדינו יסירו במשפטם לדקתו ממנו · ואמר ממנו אחר שאמר לדיקים רוצה לומר מכל אחד ואחד מהצדיקי' הבאים למשפט : לכן כאכול קש · מנהג הלשון להקדים הפועל לפעול אבל כשהדבר מבואר שאין לטעון בו יקדימו הפעול לפועל כמו זה כי ידוע כי האש אוכלת הקש ולא הקש האש · וכן מים תבעה אש · אבנים שחקו מים · לשון אש הלהבת שהיא כמרת הלשון : וחשש להבה · כשל ענין במלות שונות · חשש · הוא הקש הדק · ופירוש ולשון להבה ירפה החשש · כלומר יחליטנו ויבערנו כלומר כמו שהמעשה הזה הוא קל מהרה שלשון האש יאכל הקש ולשון להבה ירפה החשש כן יבא להם הרע קל מהרה ויכל' עד שהשרש כמק יהיה · ומק הוא מקק הנזכר בדברי רז"ל מקק של סופרי' והוא הרקב · ומשל שרשם ר"ל החזק שלה' יהיה נמק ונמס · ופרחם הוא משל על החלשי' כמו האבק שמרוב קלותו יעלה באויר ויכלה · כן יכלו כולם החזקים והחלשי' שהם רעים : כי מאסו את תורת ה' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו · כשל ענין במלות שונות כאבק כלו קמון וגם הכ"ף · וי"ת וחשש להבה וכעמיר בשלהובית · ובדרש לכן כאכול קש לשון אש · וכי יש לך קש שהוא אוכל אש אלא קש זה עשו שכל זמן שמרפי' ישר' יליהם מן המלות שולט בהם בישראל שהם אש עשו שהוא קש · שלאור והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש : על כן · וירגזו ההריס · דרך משל כאלו רגזו ההריס ורעשה הארץ להם מרוב צרתם : כסוחה · בשקל וכמולה אין בהם · ופירוש כסוחה תרגום לא תזמר לא תכסח : לא שב אפו · לא יהיה שבים בתשובה : ונשא נס · כאלו האל ישא להם נס וכאלו ישרוק להם שיבאו לא"י להחריבה · ועכשיו שיעיר את רוחם לבא מהרה קל הכפל לחזק המהירות והוא מלך אשור שיבא מהרה וזבקלות · כמו הקל ברגליו שהולך מהרה · ויונתן תרגם קל כענין קלילין : אין עיף · הפסוק הזה הוא על דרך הפלגה מרוב חפצם ומהירותם לבא לא יעפו ולא יגעו מן הדרך ולא יכשל אחד מהם בדרך · כלומר שלא תגוף רגלו באבן בדרך מפני מהירותם ללכת לא ינום ולא ישן ביום וגם בלילה לא ישן אחד מהם דרך קבע שיטורך להתיר אזורו ולהתיר שרוך נעליו אלא לבוש ונעליו ברגליו ישן מה שישן בלילה וכל זה דרך הפלגה : נתק · פירושו התרת קשר המנעול : אשר חציו · וכן כלי מלחמתו כולם ערוכים להלחם · חציו שנונים ומחודדים · וכן קשתותיו דרוכות · לא יצטרכו לדרוך אותה כשירצו להלחם שלא יתעכבו במלחמה · וכן פרסות סוסיו כמו הצור · והוא האבן החזק נחשבו שלא יכאבו מן הדרך ולא יצטרכו להטיל להם ברזלים · וכן גלגלי המרכבה יבאו מהר כמו הסופה · והוא הקש המתגלגל ברוח · וכל זה דרך הפלגה : שאגה לו · ושאג כתיב · ישאג קרי · והענין אחד : ויאחז טרף · כי לא תהיה שאגתו ונהמתו לחנם אלא שיאחז טרף · כמו שכתוב הישאג אריה ביער וטרף אין לו כן האויב הזה · והוא מלך אשור יאחז טרף ואין מציל מידו שהרי בבאו כבש כל ארץ ישראל וגם כל ערי יהודה הבצורות ופי' ויפליט יקח הפלטה והיא ארץ יהודה כי הכל כבש זולת ירושלים : וינהוס · כנהמת ים כנלי הים : ונבט לארץ · מבנין פעל הדגוש בשקל הבד ושבר · אומר יביט ישראל לארץ בבא עליו האויב פתאם יביט אם יבא לו עוזר ואין ולא ירחם כי אם חשך · ומהו

בלתי אם כדי שלא יחזיר לאחור וכ"כ אין עיף ואין מכשל וגו' :

הוי המומרים לרע טוב · מקלסין לע"ז ורע בעיניהם לעבוד הקב"ה שהוא טוב : שמים חשך לאור · דבר שהוא עתיד להביא עליהם חשך אומרים שיאיר להם : שמים מר למתוק · עון שהוא עתיד להביא עליהם פורענות מר אומרי' שימתיק להם : ומתוק למר · עבודת הקב"ה המתוקה אומרי' מרה היא : למשוך שבר · למזוג שכר תיקון המשקה קרוי משך : ונלקח לדיקים שהן ראויין לזכות בבית דין יסירו ממנו ומתייבין אותו בדין ונוטלין ממונו : והיה הדבר הזה לכם כאכל קש לשון אש · כאכול את הקש לשון אש : וחשש · תירגם יונתן עמירא קשין של שובלין וכחשש אשר הלהב תרפנו ותעשנו אפר : המק · כדבר הנימק : ופרחם · גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומסתלקת כך תסתלק : על כן · על מעשיהם הללו : וירגזו ההריס · מלכיהם ושריהם : כסוחה כרוך וקיא הניסח מתוך גופו של אדם שהוא מאוס ובלשון חכמים קרוי סחי וכן סחי ומאוס : בקרב חוצות · כן יהיו מאוסים בין האומות : בכל זאת · הבאה עליהם : לא שב אפו · לא נתקנו במעשיהם להשיב אפו מהם : נטוייה · נטוייה להרע להם : ונשא · הקב"ה נס לגוי' ירמוז להם רמזי' להתאסף ולבא עליהם כשיאות גם הוא כמו קלונם מרוך ומותכין ברחשו בגד ועולין ברחש הר גבוה ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני אדם וכן אל עמים מרים כיסי וכן ושים אותו על גם קלונם פיר"ק אל בלע"ז ועל שם שהוא לאות קרוי גם : וסרק · שיב"ל יר בלע"ז אף הוא סימן לקיבוץ : מקלה הארץ · שיבאו מרחוק לצור על ישראל : קל יבא · האויב עליהם כמו שמפרש והולך : אין עיף ואין כושל בו · לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחישה שהם אומרי' לפניו : נפתח · לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים : ולא ניתק · ולא ירמו שום סימן כשלון לירא ממנו מלבא : כלר · תירגם יונתן כמיכרא כמו לר : וגלגליו · אופני מרכבותיו : שאגה · אימה תהיה זו עליכם כמו לביא : ויפליט · יגילנה לטרפו מיד כל הבאים להגילה יפליט אשקמו"ל ייר בלע"ז : ויגהוס · אותו האויב על עם יי' הנזכר למעלה : כגהמת ים · אשר יהמו גליו כן יבא בחיילות הומות : ונבט לארץ · לשון הבטה יביטו ישראל ויצפו שיעזרום מלכי הארץ שהם סמוכין עליהם כענין שנאמר היורדים מצרים לעזרה : והנה

מנחה גדולה

לו ויותר לא להם להיות רשע וטוב לו · לכן באכל קש במלה שמלדו ימלדו להם ולוקש רעה הבואתו מה שדרשו ובקשו שלא היו מקפידי' על עונש הנוגע זה יבא להם בעונם כפולה ומה גם גרמו רעה לעצמם שלא יאחר ה' לשלמם תשלום להם אלא על פניו ישלם להם כרשעתם ויחרה אפו בעמו אע"פ שאין זה מן המלה בעמו שיכעס ה' מיד אלא מאריך רוחיה וכו' · משא"כ עתה על דבית בני האדם אשר תבטו בכיסם יחוס ימהל מעשיהו להעניש ויש לדו וגו' : וגשא גם לגוים וגו' אז"ל במס' סנהדרין שנבוכד נצר היה מתיירא לבוא על ירושלים ולא ליעבדן לה כדעביד בקמאי כמו שנעשה בשנתיה כל שע"י הסתם מעמון ומואב שהודיע לו דברי הנביא שהתנבא על חורבן ירושלים ואע"כ עשה כמה מיני כזאבי' וכישוף לראות אם יצלח · וז"ש וגשא גם לגוים מרחוק שנתן בלב מיון ומואב להסית לנ"ב לבוא ע"י שמעו דברי הנביא שהתנבא עליה וזה היה נסיונו גם לגוים וגם בעשותו כל מיני נירוש לא ארע לו שום תקלה

אורים ותומים

הוי המומרים לרע טוב ומתוק לרע ומר לטוב שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר :

הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים :

הוי גבורים לשתות יין ואנשי חיל למסך שכר : המצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו :

לכן כאכל קש לשון אש ולהבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה כי מאסו את תורת יהוה צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו :

על כן חרה אף יהוה בעמו ויט ידו עליו ויכהו וירגזו ההרים ותהי נבלתם כסוחה בקרב חוצות בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה : ונשא נס לגוים מרחוק ושרק לו מקצה הארץ והנה מהרה קל יבוא : אין עיף ואין כושל בו לא ינום ולא ישן ולא נפתח אזור חלציו ולא ינתק שרוך נעליו : אשר חציו שנונים וכל קשתותיו דרוכות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה : שאגה לו כלביא ישאג ככפירים וינהם ויאחז טרף ויפליט ואין מציל : וינהם עליו ביום ההוא כנהמת ים ונבט לארץ והנה צר אור חשך עב בצרותיה :

לרע ד' קמצין בקריאה וסימנים נמסר בסדר בחקותי · ט' פסוקים בקריאה לא ולא ולא וסימן במסרה רבתא :

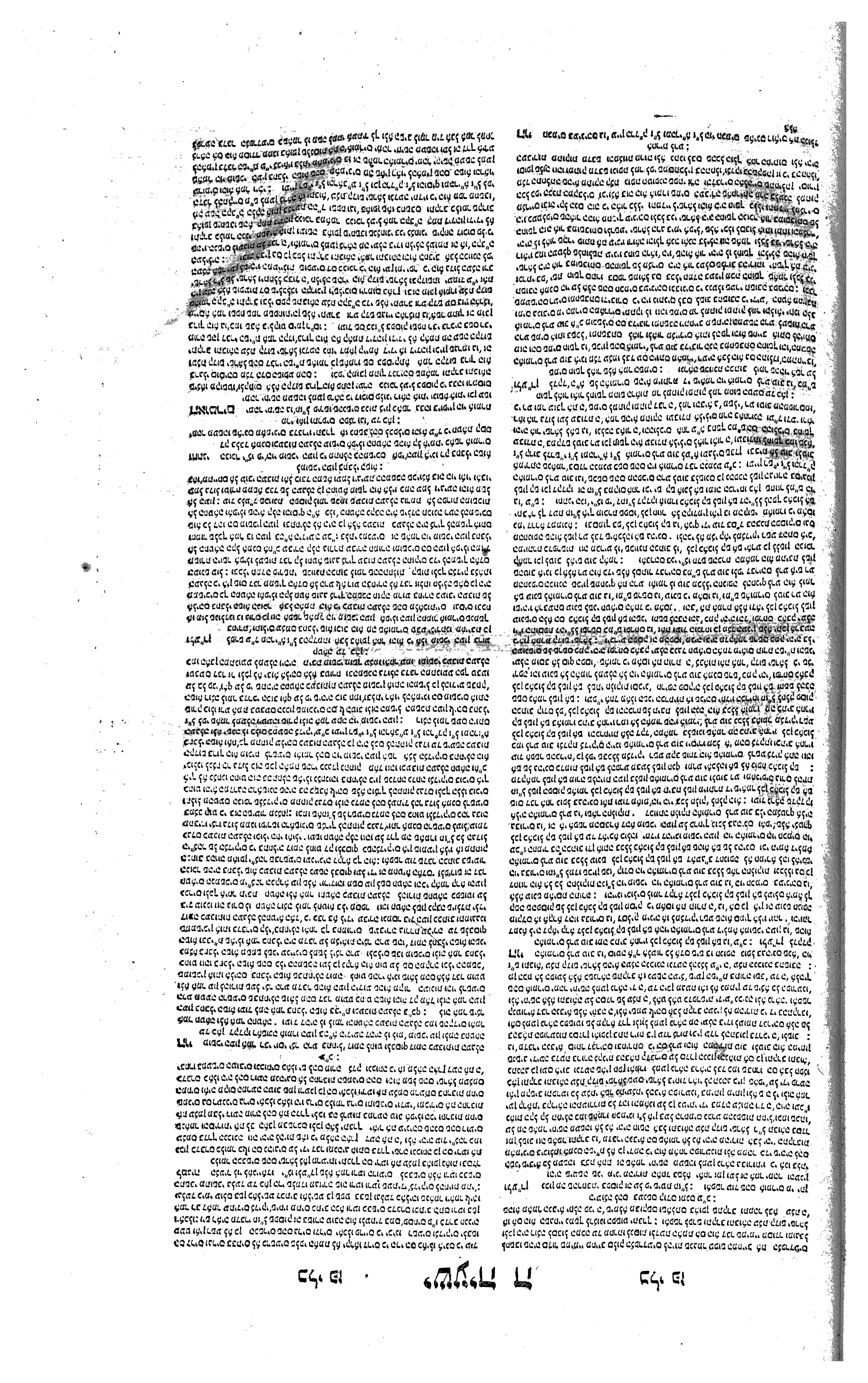

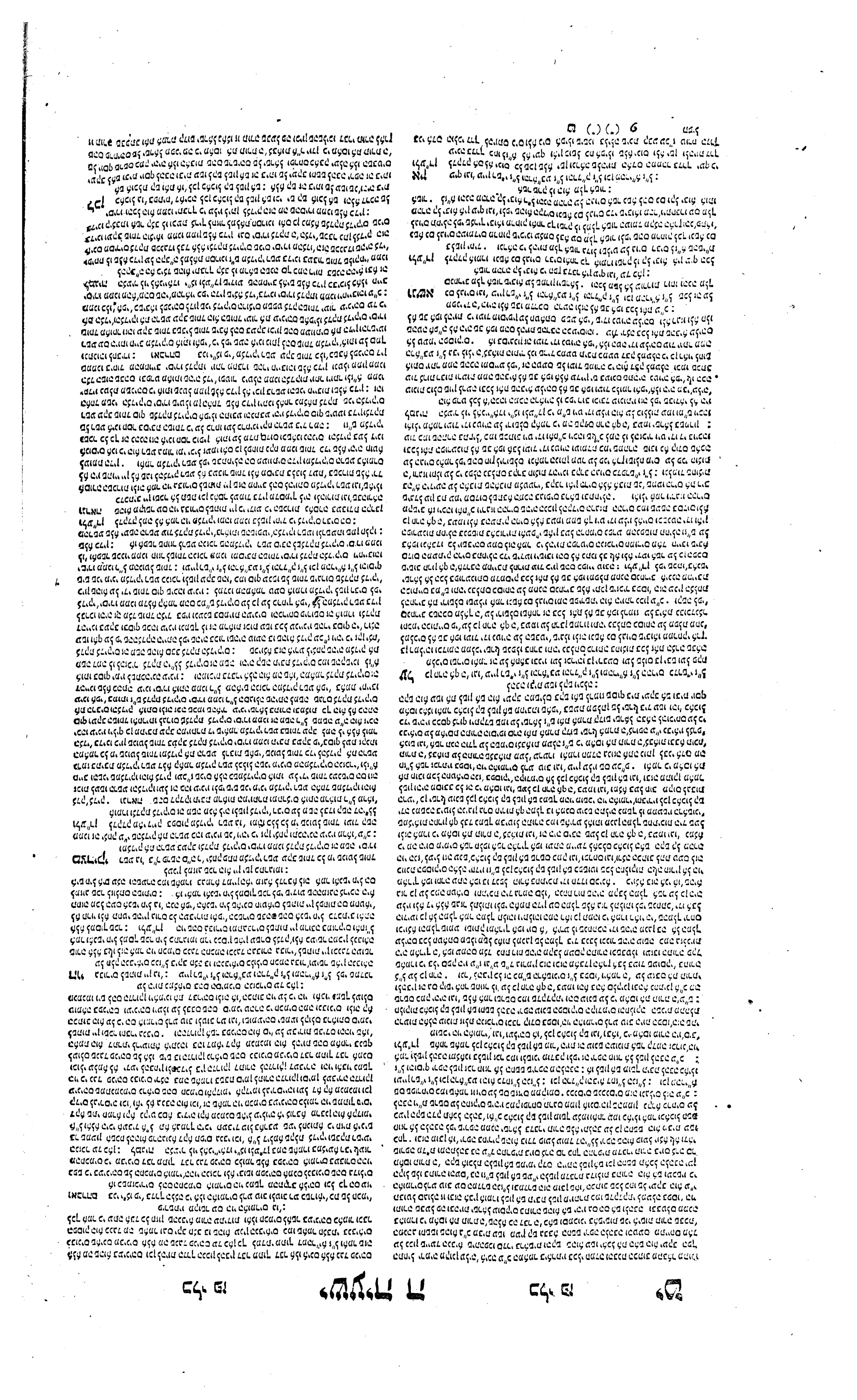

עָקָא וּתְבַר אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן בְּרַם
צַדִּיקָיָא דִּיהוֹן כְּשַׁעְתָּא הַהִיא יִתְכַּסּוּן
מִן קָדָם בִּישְׁתָּא: בְּשַׁתָּא דְּאִתְנְגַע
בָּהּ מַלְכָּא עֻזִּיָּה אָמַר נְבִיָּא חֲזַיְתִּי יָת
יְקָרָא דַיְיָ שְׁרֵי עַל כּוּרְסְיֵהּ רָם
וּמִתְנַטֵּל בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּמִזְיוּ יְקָרֵיהּ
אִתְמְלֵי הֵיכְלָא: שַׁמְשִׁין קַדִּישִׁין
בְּרוֹמָא קָדְמוֹהִי שִׁיתָּא גַפִּין לְחַד
שִׁיתָּא גַפִּין לְחַד בְּתְרֵין מְכַסֵּי אַפּוֹהִי
דְּלָא חֲזֵי וּבְתְרֵין מְכַסֵּי גּוּיָתֵיהּ דְּלָא
מִתְחַזֵּי וּבְתְרֵין מְשַׁמֵּשׁ: וּמְקַבְּלִין
דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא
עִילָּאָה בֵּית שְׁכִינָתֵיהּ קַדִּישׁ עַל
אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרָתֵיהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת מְלֵיָא כָּל אַרְעָא זִיו
יְקָרֵיהּ: וְזָעוּ אֵילָוָת סִפֵּי הֵיכָלָא מִקָּל מְלוֹלָא וּבֵית מַקְדְּשָׁא אִתְמְלֵי אֲמִיטְתָּא:

ואמרית

יושב ה' הס' בסיפרא וסמי' בשנת מות המלך · ובתוך עם טמא שפתים אנכי · אל תירא עמי ישב לפקוד עון ישב הארץ · יי' צבאות דויתפלל:

וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ צַר וָאוֹר חָשַׁךְ בְּעֲרִפֶּלָּהּ:
בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ
עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־
כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־
הַהֵיכָל: שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל
לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד
בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה
רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוּפָף: וְקָרָא
זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ
קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ
כְּבוֹדוֹ: וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים
מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן:

ואמר

ל' ל' ל
ל"ת ה' חס' בסיפ'
י"ב
כפק
ל' כפסוקים דמיין
ל' ל' ח'
ל' ל' ל

והנה חושך · שלא יהא עוזר להם: וגבט · לשון נכעל כמו לא נפתח ולא נתק והי' גורמת לו להסב הדיבור להבא לר' יי' רט היסנ' רלי בלע' ז: נר והור חכך · כמו וכשל עוזר ונפל עזור מי שנר לו שבאת עליו הצרה וזה שבא להאיר לו שניהם חשכה ויש פוחרים נר היא הלבנה שנתמעטה והור היא ההמה: בעריפיה · בבא מהפליו שלה לשון יערף כמו' וכן ירד בערוף מטר ההו מאפיל: בשנת מות · כשלטרע: ושוליו · כמו שולי המעיל תחתיתו ראיתיו יושב על כסאו בשמים ורגליו בהיכל הדוס מרגלותיו בבית המקדש לדון על עוזיהו שבא ליטול כתר כהונה: שרפים עומדים ממעל · בשמים: לו · לשמשו כן תירגם יונתן שמשין קדישין ברומא קדמוהי: בשתי יכסה פניו · שלא יביט לגלה השכינה: ובשתים · יכסה רגליו · לצניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו ובתנחומ' ראיתי כיסוי הרגלים לפי שהם נכף רגל עגל שלא להזכיר ליסראל עון העגל: ובשתים יעופף · ובתרין משמש: וקרא זה אל זה · נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפה אלא אם כן פתחו כולם כאחד וזהו סיסד ביוצר אור קדושה כולם כאחד עונים כו' · ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קק"ק ג' פעמים כתרגומו: ויעוו אמות הסיפי' · אילית סיפי הס מזוזות הפתח שנמדדין במדות אמות לגובה ולרוחב והן מזוזות היכל: מקול הקורא · מקול המלאכים הקוראים הוא היה יום הדעש שנאמר בו וגם שתם בחשר נסתם מפני הדעש בימי עוזיה בו ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל דעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש וזה שקראם שרפים שבאו לשורפו דעשה הארץ לבולעו כשבורה דינו ליבלע בקרח שערער על הכהונה יצתה בת קול והמרה זכרון לבני ישראל ונומר ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעדתו בשריפה אלא כאשר דבר יי' ביד משה בשנה הבא נא ידך בחיקך והוציאה מצורעת כשלג אף כאן נרעת פרחה במנחו: והבית ימלא עשן · היה נמלא עשן:

אבן עזרא

לר · ואור · יש אומרים השמש והירח ואחרים אמרו הירח והשמש כי הירח לר כנגל השמש יר' אדוני אומר שיחסר אות ה"א כאילו אמר נהר כי אותיות יהו"א פעם הס יתריסגס ימצאו מסרי והנה פעה כי ה"א אינגה מאותיות המשך ולא יעלס רק באחרונה שהיא תמורת אל"ף במבטא והנכון בעיני להיות כמשמעו להיות לר כמו לר ומלוק מלאוני או יהיה חואר הסס והטע' כי חאשך ארץ ישראל מפאת הלר גם מפא' האור שיחשך בעת הריסותיה כי יעלה איד ויכסה אור השמש: בעריפיה · כמו יערף מזבחתם וקרוב מגזרת וערפתו: בשנת מות · הקדמונים אמרו שמלת מות לרע' כי בעת שנכנס אל היכל להקטיר היה הרעש גם הוא נכון ויתכן להיות כמשמעו כי בשנה שהתנבא מת עזיהו ואין טענה בימי עזיהו אחר שהיה חדשים וזאת היא תחלת נבואת ישעיהו: רם ונשא · תאר הכסא לא כאשר אמרו רבים והטעם שהוא למעלה מהחיות כאשר אפרש בספר יחזקאל: ושוליו · הם שולי הכסא כי מנהג המלכים להיות בגדים על כסאם: שרפים · קראם שרפים בעבור שעשרפו פיו וטע' עומדים ממעל לו כמו עומדים עליו מימינו ומשמאלו ודברה תורה כלשון בני אדם להבין בני אדם כי כן דרך המלכים הגדולים · וטעם אלה הכנפים אפרש במראית יחזקאל · וביסוי הפנים כמו ויסתר משה פניו וכן רגליו בעבור הכבוד: ובשתים יעופף · למלאות שליחות השם: וקרא · הנה לא הזכיר כמה מספרם אם אומרים שנים והנכון רבים: קדוש · שלש פעמים שכן יאמרו תמיד וכמוהו היכל יי היכל יי' היכל יי' ארץ ארץ ארץ · קדוש אחר השם והקדושה בעל' ולא תשתנה כנגד המקומות והשם הראה לו זאת הנבואה בעבור שיתקדש מטומאת הספה כי השם קדוש וכן מעשיו ושלוחיו · וטעם לבאות הם המלאכים שהן במעלה אף על פי שהוא קדוש קדוש כבודו מלא הארץ שהיה למטה והמפרש מלא כל הארץ הדריס בה כמו ליי' הארץ ומלואה לא אמר כלום והעד וימלא כבוד יי' את כל הארץ: ויעוו אמות הסיפים · כאילו סרו הסיפים ממקומם · אמות ידועות אם אומרים כי אין למלה הזאת אחות: מקול · ההמון הקורא והנה אמר ויעוו פועל עבר והנה ימלא עשן בעבור שאין בלשון הקודש סימן על זמן עומד והנ' מספר העברים לערב דבריהם.

ואומר

מנחה גדולה

בשנת מות המלך פורש: ירמה אע"פי שראו שנעשה בדיהו על שראה להשתחוות בקודש והוא סיה חול בדבר זה שלימו מזרע אהרן המקודשים וע"כ נגעם · מזה היה להם ללמוד ק"ו כמה פיגע יגיע להם שהחליפו קדש בחול וקבלו עליהם כן ואבן לאלהות ואע"פ שיהם שמים כל זה אל לבם להשיב מכון שבידם וע"כ מה ה' לנביא שיבא עליהם עונש שיבא עליהם עד שבאו ערים מאין יושב: יושב

אורים ותומים

בשנת מות המלך פורש: ירמה מרכבת יחזקאל ום לתו על יעקב והם מנוקות העליונות כולם הם ותלאכיו והדתי והמלאכים הבאל העורה על פניותו ית' ואראה את ה' על הגלגלים יושב על כסא רם ונשא אחר לרוחות על מרכבת שהוא הכבוד והוא היותר רם ונשא את ה' להיותו היותר מעולה כמה שהוא היותר מאיר ומלוך עדו הנאר ומלוים מלאים את ההיכל שולי הכסא והם בשמים מלאים זה המעולה כי מאם יוסנמו הסמולים ההוה נם כן מרפים מותדים מפעל ירא' מעבל לזה המאירה מרמה הכסא כי אין מם"ת מנים הכסא כסרת אנילי נני ישראל אבל ע"י מלאך ומם כן מרפים מעבל לכסא הנזכר הרי כל המולאות ז' מם כנתים הנגתים מהם להסתיר ומהם לגלות הל' להסתיר וזה כי ה' ית' לא יוסבל אף מאת המלאכים אחר הם מים לעד כאות' כי לא ירחמי הארם ואי ולכן הוצאנו הכ' כנתים להסתיר מניסם שלא יביטו לתעלה כמנין ומשתר מהם מניו אם לא נוכל לסבוב מהות המלאכים אמר"י מנתיין בהם וזהו בשתים יכסה רגליו כי לא מנים מעבו ומשתו מ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

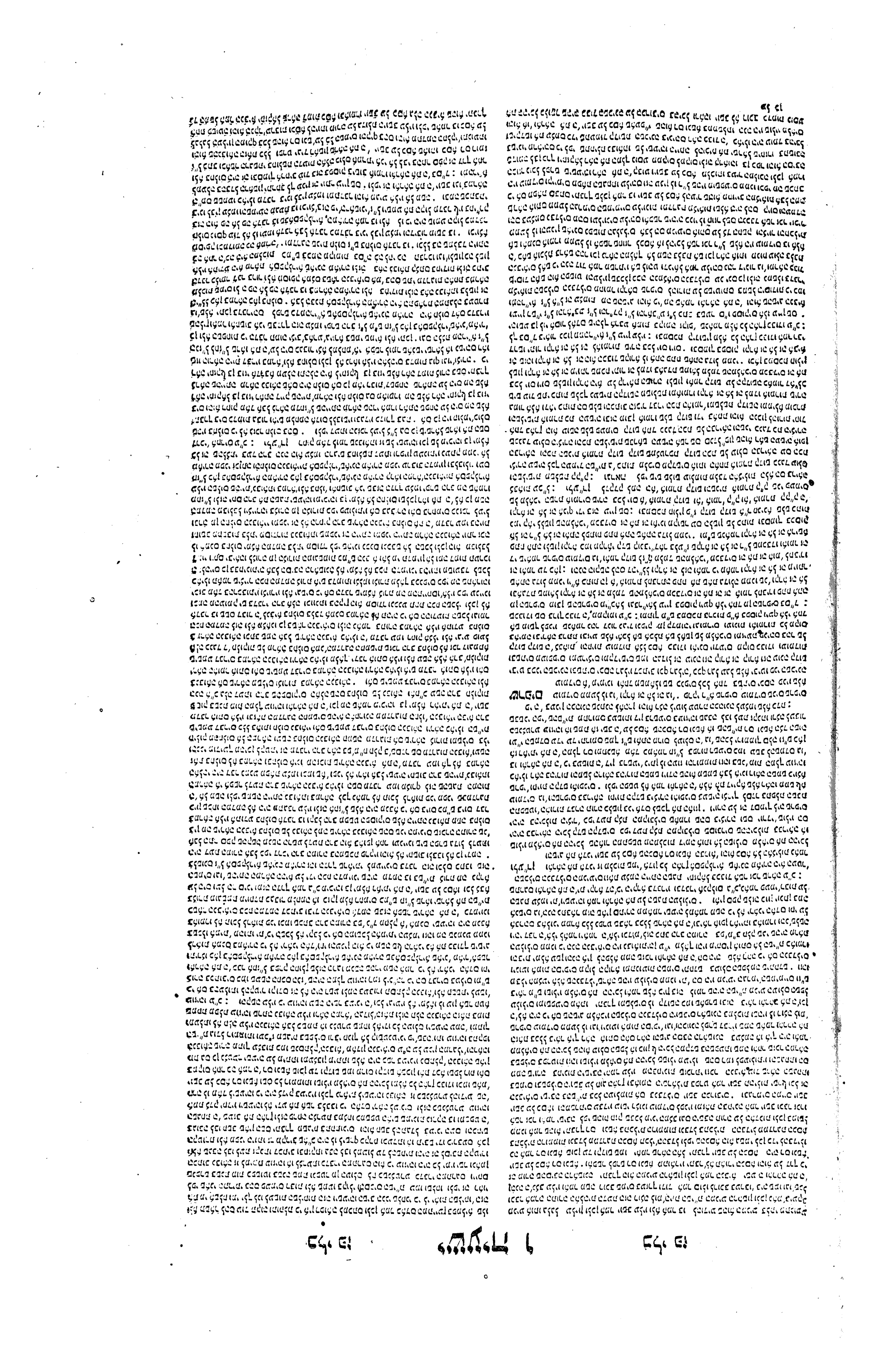

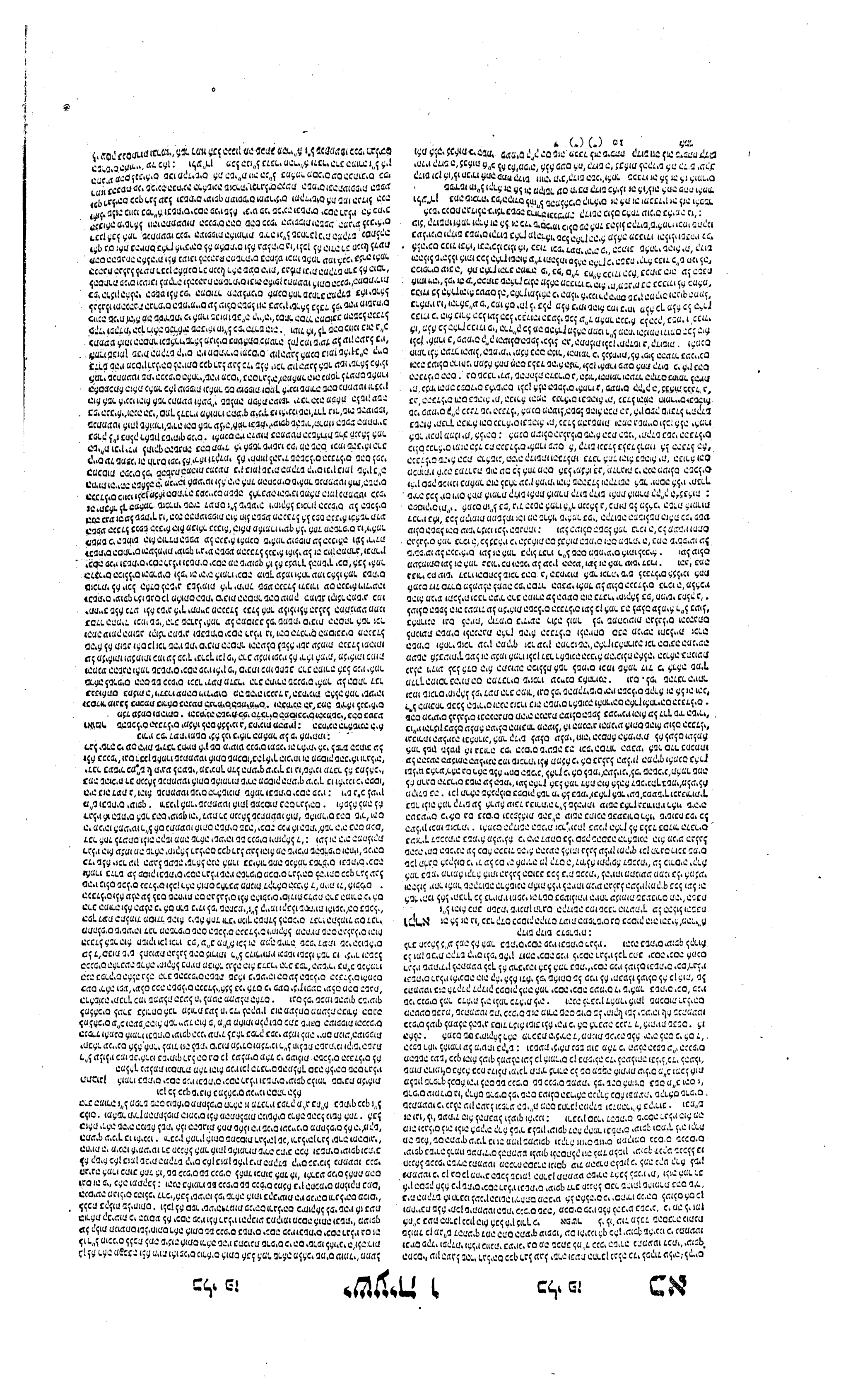

ואמר אוי לי כי נדמיתי. כיון ששמע הקול הגדול ורואה הבית שנתמלא עשן פחד שימות כי חשב שלא היה רואי להשתכל בכבוד אלא להשתיר פניו כמו שנאמר במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים וזהו שאמר כי את המלך ה' צבאות ראו עיני כיון שראיתי הכבוד אמות כמו שאמר מנות מות נמות כי אלהים ראינו ופירוש המלך כבוד המלך. וכן תרגם יונתן ארי ית יקר שכינת מלך עלמא ה' צבאות חזאה עיני. ופירוש נדמיתי נכרתי כמו נדמ' מלך ישראל. ויונתן תרגם ווי לי ארי חבי' ארי גברא חייב לאתכא אנא וכנו עמא דמגעל בחובין אנא יתיב ארי ית יקר שכינת מלך עלמא חזאה עיני. ואדוני אבי זכרוני לברכ' פירש נדמיתי כשתתקתי. ופירוש טמא שפתים הראשו' סגור שפתי' כמו נטמינו בעיניכ' ונטמתם בס ר"ל כי חשב בעצמו עון שלא הקדים האל עם כתות השרפי' כי לא נתן לו רשו' לדבר על שבחי' המלאך הרצף אל פיו. והכר' בעיני כי לפיכ' זכר טומאת שפתים ולא טומאת הגוף כי כשמע הנבי' דברי השרפים הקדיש האל אמר להם נאה לראו' הכבו' להקדיש האל כי הם טהורים ודבריה' טהורים ולהם נאה לראו' בשבחיהם הכבוד ולהקדיש האל בדבריהם אבל אניש אמי טמא כי כל גוף בשר טמא ושפתי טמאים מלהזכיר בפי קדושת הא' כשאערוך עצמי כנגדם כל שכן שאני שוכן בתוך עם טמא שפתים כמו שנאמר עליהם וכל פה דובר נבלה ואיך אני ראוי לכל זה הכבוד לפיכך אני ירא שלאות מהמראה הזאת שראיתי והקול הזה בעבורי ראיה לבלותי ולאבדני מן העולם לפי שנכשלתי בכבוד והני בשר ודם טמא: ויעף. העי"ן נקרא בקמץ חטף. ויעף דוד העי"ן נקרא בפתח שהוא ענין אחר ענין עיפפות וזה ענין עופפות ושניהם שרש אחד אחר שנבהלתי מהמראה ומהקול וחשבתי שאמות כף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה והיא גחלת אש ואני ראיתי שהוא לקחה מעל המזבח במלקחים להניעה אל פי. וכתב אדוני אבי זכרונו לברכה כיון שהוא שרף למה לקחה במלקחים אלא עשה כן כדי שלא ישרף הנביא אש יגע על פיו בידו. ויונתן תרגם הפסוק על דרך משל ואתפרי לותי חד מן שמשיא ובפומיה ממלל דקביל מן קדם דשכינתיה על כורסיה יקרא בשמי מרומא עיל מן מדבחא: ויגע על פי. הגיע הרצפה על פי להסיר העון במכות אש ההיא ומכאן ואילך יהיה לי רשות לדבר. ויונתן תרגם דרך משל וסדר בפומי ואמר הא שויתי פתגמי נבואתי בפומך ויעדון חובך וטהר יתכפרון. ובדרש העון הוא שחרב ישראל ואמר ובתוך עם טמא שפתים: ואשמע את קול ה'. מזה הפסוק למדו כי זה היה תחלת נבואתו וכבר פירשנו הענין בפתיח' הספר. ופירוש לנו בעבורנו. ואמר לנו לשון רבים כאלו היה מדבר עם השרפים ונמלך עמהם בזה הדבר וכן הבה נרדה. ובדרש את מי אשלח שלחתי את מיכה והיו מכין אותו עד שלחי היימו הוא דאמר בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוסא אמרו לא היה לו להקדוש ברוך הוא שכינתו אלא על הדין פסילוסא פירוש קטיע ליסנא. אמר רבי פנחס למה נקרא שמו עמוס על שהיה עמוס בלשונו. ואומר הנני שלחני אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעשיה בני טרחנים הם שרבנים הם אם אתה מקבל להתבזות לך ואמר לו על מנת כן היימו הוא דאמר גוי נתתי למכים: ויאמר. יש מפרשים שמעו וראו לשון צווי כמשמעו וכן השמן וזה דין ומשפט מאת האל יתברך כשירצה החוטא לחטוא הקדוש ברו"ך מונע ממנו דרכי התשובה עד שיקבל עונשו וכן נאמר בפרעה ויחזק ה' את לב פרעה וכן בסיחון כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבב וכן בבני עלי ולא ישמע לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם ושם פירשנו. ויש לפרש שמעו וראו צווי במקום מי"תן כאלו אמר תשמיעו ותראו. כלומר אתם שומעים בהזכיכם דברי הנביאים המוכיחים אתכם ואין אתם מבינים ותראו נפלאות הבורא ואין אתם יודעים כלומר לא תשימו לבב ואין אתם משגיחים אלי ואתם משמיעים בכנה לבבכם ומכבידים אזניכם ומשיעים עיניכם שלא תשמעו ולא תראו ולא תבינו ולא תדעו כי אינכם חפצים בתשובה ולא ברפואה שהיא הסליחה אחר התשובה. ועל דרך הזה תרגם יונתן דשמעין משמע ולא מסתבלין חזון מחזי ולא ידעין: השמן פירשנוהו על שני פנים: השע. כענין שנאמר כי טח מראות עיניהם. ותרגום וטח את הבית ויטיע ית ביתא כאילו טחו על העין כדי שלא יראו. ולבבו יבין. כמו ולבבו: ורפא רפוא' הנפש והיא הסליחה וכן כתוב רפאה נפשי כי חטאתי לך ואמר עד מתי. לפירוש הראשון יהיה פירושו עד מתי תמנע מהם התשובה כבר לקו בעונם וקבלו עונם חטאת עתידו הם לקבל עוד עונם: ויאמר עד אשר אם שאו ערים מאין יושב. ולפי הסני יהיה פי' עד מתי יהיה מקשים לבבם ואינם רוצי' לשמוע תוכחות ויאמר ידעתי כי לא ישובו עד אשר אם שאו ערים: אשר אם. זה פירושו כי כמו ואם תקריב מנחת בכורים שהוא כמו וכי תקריב וכן אם יהיה היובל לבני ישראל כי יהיה היובל והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו וזה גם כן כמותם כאלו אמר עד כי שאו ערים ואמר אשר ואמר אם שפירושו כי כפל הענין במלות שונות כמנהג הלשון לחזק הענין. ושאו עבר במקום עתיד ואפשר שישאו הערים שיהיו מעטים היושבים בהם אבל ישארו קצת בתים בעיר שימלא בהם האדם אמר גם זה לא יהיה אלא כל הבתים גם כן יהיו שוממים מאין אדם והאדמה גם כן תשאה שממה כי אין עובר אותה על דרך והאדמה לא תשם: ורחק ה'. שמה תאמר יגלו למקום קרוב ויושבו לארצם לא כן אלא ירחק אותם בקצות הארץ כמו עשרת השבטים שגלה לחלח וחבור ויהודה. ובנימין לבבל וכן אמר בנבואת עמוס והגליתי אתכם מהלאה לדמשק כלומר לא תחשבו כי תגלו למקום קרוב לארצכם כמו דמשק אלא רחוק מדמש' מאד. ומה שאמר את האדם אינו אומר על המין אולי כמו אמחה את האדם. אלא על ישראל וכן ונפלה נבלת האדם: העזובה. שם בשקל מלוכה כלומר העזובה שתעז' האדמה שהיא שממה: רבה תהיה. כלומר זמן רב: ועוד

ואמר אוי לי כי נדמיתי כיון ששמע הקול הגדול ורואה הבית שנתמלא עשן פחד שימות כי חשב שלא היה רואי להשתכל בכבוד אלא להשתיר פניו כמו שנאמר במשה ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים וזהו שאמר כי את המלך ה' צבאות ראו עיני כיון שראיתי הכבוד אמות כמו שאמר מנות מות נמות כי אלהים ראינו ופירוש המלך כבוד המלך. וכן תרגם יונתן ארי ית יקר שכינת מלך עלמא ה' צבאות חזאה עיני. ופירוש נדמיתי נכרתי כמו נדמ' מלך ישראל. ויונתן תרגם ווי לי ארי חבי' ארי גברא חייב לאתכא אנא וכנו עמא דמגעל בחובין אנא יתיב ארי ית יקר שכינת מלך עלמא חזאה עיני. ואדוני אבי זכרוני לברכ' פירש נדמיתי כשתתקתי. ופירוש טמא שפתים הראשו' סגור שפתי' כמו נטמינו בעיניכ' ונטמתם בס ר"ל כי חשב בעצמו עון שלא הקדים האל עם כתות השרפי' כי לא נתן לו רשו' לדבר על שבחי' המלאך הרצף אל פיו. והכר' בעיני כי לפיכ' זכר טומאת שפתים ולא טומאת הגוף כי כשמע הנבי' דברי השרפים הקדיש האל אמר להם נאה לראו' הכבו' להקדיש האל בדבריהם אבל אניש אמי טמא כי כל גוף בשר טמא ושפתי טמאים מלהזכיר בפי קדושת הא' כשאערוך עצמי כנגדם כל שכן שאני שוכן בתוך עם טמא שפתים כמו שנאמר עליהם וכל פה דובר נבלה ואיך אני ראוי לכל זה הכבוד לפיכך אני ירא שלאות מהמראה הזאת שראיתי והקול הזה בעבורי ראיה לבלותי ולאבדני מן העולם לפי שנכשלתי בכבוד והני בשר ודם טמא: ויעף. העי"ן נקרא בקמץ חטף. ויעף דוד העי"ן נקרא בפתח שהוא ענין אחר ענין עיפפות וזה ענין עופפות ושניהם שרש אחד אחר שנבהלתי מהמראה ומהקול וחשבתי שאמות כף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה והיא גחלת אש ואני ראיתי שהוא לקחה מעל המזבח במלקחים להניעה אל פי. וכתב אדוני אבי זכרוני לברכה כיון שהוא שרף למה לקחה במלקחים אלא עשה כן כדי שלא ישרף הנביא אש יגע על פיו בידו. ויונתן תרגם הפסוק על דרך משל ואתפרי לותי חד מן שמשיא ובפומיה ממלל דקביל מן קדם דשכינתיה על כורסיה יקרא בשמי מרומא עיל מן מדבחא: ויגע על פי. הגיע הרצפה על פי להסיר העון במכות אש ההיא ומכאן ואילך יהיה לי רשות לדבר. ויונתן תרגם דרך משל וסדר בפומי ואמר הא שויתי פתגמי נבואתי בפומך ויעדון חובך וטהר יתכפרון. ובדרש העון הוא שחרב ישראל ואמר ובתוך עם טמא שפתים: ואשמע את קול ה'. מזה הפסוק למדו כי זה היה תחלת נבואתו וכבר פירשנו הענין בפתיח' הספר. ופירוש לנו בעבורנו. ואמר לנו לשון רבים כאלו היה מדבר עם השרפים ונמלך עמהם בזה הדבר וכן הבה נרדה. ובדרש את מי אשלח שלחתי את מיכה והיו מכין אותו עד שלחי היימו הוא דאמר בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוסא אמרו לא היה לו להקדוש ברוך הוא שכינתו אלא על הדין פסילוסא פירוש קטיע ליסנא. אמר רבי פנחס למה נקרא שמו עמוס על שהיה עמוס בלשונו. ואומר הנני שלחני אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעשיה בני טרחנים הם שרבנים הם אם אתה מקבל להתבזות לך ואמר לו על מנת כן היימו הוא דאמר גוי נתתי למכים: ויאמר. יש מפרשים שמעו וראו לשון צווי כמשמעו וכן השמן וזה דין ומשפט מאת האל יתברך כשירצה החוטא לחטוא הקדוש ברו"ך מונע ממנו דרכי התשובה עד שיקבל עונשו וכן נאמר בפרעה ויחזק ה' את לב פרעה וכן בסיחון כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבב וכן בבני עלי ולא ישמע לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם ושם פירשנו. ויש לפרש שמעו וראו צווי במקום מי"תן כאלו אמר תשמיעו ותראו. כלומר אתם שומעים בהזכיכם דברי הנביאים המוכיחים אתכם ואין אתם מבינים ותראו נפלאות הבורא ואין אתם יודעים כלומר לא תשימו לבב ואין אתם משגיחים אלי ואתם משמיעים בכנה לבבכם ומכבידים אזניכם ומשיעים עיניכם שלא תשמעו ולא תראו ולא תבינו ולא תדעו כי אינכם חפצים בתשובה ולא ברפואה שהיא הסליחה אחר התשובה. ועל דרך הזה תרגם יונתן דשמעין משמע ולא מסתבלין חזון מחזי ולא ידעין: השמן פירשנוהו על שני פנים: השע. כענין שנאמר כי טח מראות עיניהם. ותרגום וטח את הבית ויטיע ית ביתא כאילו טחו על העין כדי שלא יראו. ולבבו יבין. כמו ולבבו: ורפא רפוא' הנפש והיא הסליחה וכן כתוב רפאה נפשי כי חטאתי לך ואמר עד מתי. לפירוש הראשון יהיה פירושו עד מתי תמנע מהם התשובה כבר לקו בעונם וקבלו עונם חטאת עתידו הם לקבל עוד עונם: ויאמר עד אשר אם שאו ערים מאין יושב. ולפי הסני יהיה פי' עד מתי יהיה מקשים לבבם ואינם רוצי' לשמוע תוכחות ויאמר ידעתי כי לא ישובו עד אשר אם שאו ערים: אשר אם. זה פירושו כי כמו ואם תקריב מנחת בכורים שהוא כמו וכי תקריב וכן אם יהיה היובל לבני ישראל כי יהיה היובל והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו וזה גם כן כמותם כאלו אמר עד כי שאו ערים ואמר אשר ואמר אם שפירושו כי כפל הענין במלות שונות כמנהג הלשון לחזק הענין. ושאו עבר במקום עתיד ואפשר שישאו הערים שיהיו מעטים היושבים בהם אבל ישארו קצת בתים בעיר שימלא בהם האדם אמר גם זה לא יהיה אלא כל הבתים גם כן יהיו שוממים מאין אדם והאדמה גם כן תשאה שממה כי אין עובר אותה על דרך והאדמה לא תשם: ורחק ה'. שמה תאמר יגלו למקום קרוב ויושבו לארצם לא כן אלא ירחק אותם בקצות הארץ כמו עשרת השבטים שגלה לחלח וחבור ויהודה. ובנימין לבבל וכן אמר בנבואת עמוס והגליתי אתכם מהלאה לדמשק כלומר לא תחשבו כי תגלו למקום קרוב לארצכם כמו דמשק אלא רחוק מדמש' מאד. ומה שאמר את האדם אינו אומר על המין אולי כמו אמחה את האדם. אלא על ישראל וכן ונפלה נבלת האדם: העזובה. שם בשקל מלוכה כלומר העזובה שתעז' האדמה שהיא שממה: רבה תהיה. כלומר זמן רב: ועוד

אנכי ישב ה' וסימ' נמסר בסדר חיי ובשמואל חלק ב' סימן ו': ראו ד' ב' בוי"ו ובה"א וסימ' נמסר בסדר תלדו'. והארמה ג' בקריאה וסימ' בסדר עקב. ורבה ד' וסי' ורבה עליך חית. ורבה העזובה. ורבה משממה. ורבה היא על האדם:

מנחה גדולה

ואומר אוי לי כי נדמיתי וגו' שהגיע זחלי לאות חטוס דכתי' כי לא יראני האדם וחי אבל בחיתו ראיה הסכיכה וכיון שאני ראיתי את המלך ה' וגו' ודאי שהגיע זחלי לאות. כי לא החזיק עצמו בחדרגה זו שיהי' זה מראה נבואה אבל שהוא אינו ראוי לכך וגם דורו אינו ראוי לכך וז"ש אבל כאמו אין זה הראיה כדי להיות נביא כי אים טמא שפתים אנכי ואבל דוקי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב: ויעף אלי וגו' אמר כי מן המזבח העליון נטל אש וכ"כ היה ראוי הוא חזק שהמלאך המלאך מלקחים לקחתו מן המזבח שהוא כח אים גדול מאיכות המלאך לשבול לקיחת האש וא"כ נשכנה הקיחת האים עד שהיה ביד המלאך לאמן יוכל הנביא לשובלה וז"ל ובידו רצפה שהוא בלי אחצעות אך מיתלה במלקחים לקח מעל המזבח אלא שבאשר ויעף אלי לגעת בי היתה בידו כי נשכנה הגחלת: הזה נגע זה על שפתיך וגו' כי לא יבטל שעל דברו שהוציא מפיו לשון טומאה זה פעמי' בלחרו אים טמא שפתים וגו' ובתוך עם טמא שפתים וגו' כ"כ היה צריך ויכוך להסיר מחטו הפגם הנגיע לחוליא מכיו דבר אשרו מגונה ולשלוח תלאת הטומאה שיצא מחטו עי"כ וזה בתקון מחטה שנגע בפיו בשפתיו במלקחיים והר בזוכך וגו' אמנם לא יכופר לגמרי כי אלא ע"י מנשה לקה עליו אך הוסר מעליו לגל יהיה עיכוב אל הנבואה: והוא כמו אל

אורים ותימים

ואומר אוי לי כי נדמיתי וגו' שהגיע זחלי לאות חטוס דכתי' כי לא יראני האדם וחי אבל בחיתו ראיה הסכיכה וכיון שאני ראיתי את המלך ה' וגו' ודאי שהגיע זחלי לאות. כי לא החזיק עצמו בחדרגה זו שיהי' זה מראה נבואה אבל שהוא אינו ראוי לכך וגם דורו אינו ראוי לכך וז"ש אבל כאמו אין זה הראיה כדי להיות נביא כי אים טמא שפתים אנכי ואבל דוקי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב: ויעף אלי וגו' אמר כי מן המזבח העליון נטל אש וכ"כ היה ראוי הוא חזק שהמלאך המלאך מלקחים לקחתו מן המזבח שהוא כח אים גדול מאיכות המלאך לשבול לקיחת האש וא"כ נשכנה הקיחת האים עד שהיה ביד המלאך לאמן יוכל הנביא לשובלה וז"ל ובידו רצפה שהוא בלי אחצעות אך מיתלה במלקחים לקח מעל המזבח אלא שבאשר ויעף אלי לגעת בי היתה בידו כי נשכנה הגחלת: הזה נגע זה על שפתיך וגו' כי לא יבטל שעל דברו שהוציא מפיו לשון טומאה זה פעמי' בלחרו אים טמא שפתים וגו' ובתוך עם טמא שפתים וגו' כ"כ היה צריך ויכוך להסיר מחטו הפגם הנגיע לחוליא מכיו דבר אשרו מגונה ולשלוח תלאת הטומאה שיצא מחטו עי"כ וזה בתקון מחטה שנגע בפיו בשפתיו במלקחיים והר בזוכך וגו' אמנם לא יכופר לגמרי כי אלא ע"י מנשה לקה עליו אך הוסר מעליו לגל יהיה עיכוב אל הנבואה: והוא כמו אל

ואחר שכולו דעתם יחדיו לומרים קדוש ה' צבאות: והנה המקדישים לו' שקדוש ה' צבאות מעל' שהם קדושים יקדישוהו כי הם יודעי מהו' הקדושה וערכם ולה' יאת' לקדם לאמם בארץ למעה ם'לבדוהו כפי הטובות שמשפיע בהם ברחמיו וחסדיו ראוי ומחוייב שמל'כל הארץ במילוי יהיה כבודו שיכבדוהו על כל הטובה אשר קבלו ממנו: ומלאו צבאות מעלה מקדישין וצבאות מעה מכבדין:

ובס"ה פרשה בשלח עלה כ"ב קדוש קדוש קדוש ה' צבאות קדוש לעילא קדוש בתמצעיתא קדוש לתתא קדוש חס"ד קדוש גבור"ה קדוש תפאר"ת וכולהו בשבעין וחרין אתגליפו כמה דלתתא דריך הוא דריך שמיה לעלם ולעלמי עלמין אמן:

וינועו אמות הסיפים גו'עיין רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל והר"דק ז"ל ומהיר"ש הביא דחז"ל הנז"ל בפ'ערפים עומדים בשם ילמדנו עיין שם: ולפי דבריה הכתוב כן וינועו אמות הסיפי'מקול הקור'זה עוזיהו מקולו שזעף על הכהני' וכמו שנ' בדברי הימים ויזעף עוזיהו ובידו קטורת להקטיר ושזעפו עם הכהנים הבי' ימל'עשן אף ה' וקנאתו על עוזיהו שנצטרע אבל כפי ענין המרא'יהיה וינועו אמות הסיפי'משל לגבלגלים שיתנועעו מקול הקורא שהוא המניע וכנ' הגלגלים באמות הסיפים לפי שעם עוז'גודלם לא יתנועעו כי אם מהנע'הגבלגלים כמו אמות הסיפים אשר בבית שעם כל כובד הבניין לא יתנועעו ממקומם אלא ע"י מניע מחוץ ולהיות הגלגלים עמודי עולם אשר הבית ר"ל העולם נכון עליהם והם זרועו'עולם לכך המשילם באמות הסיפים ואמר שהתנועעו מקול הקורא לפי שיתנועעו מהתחלת'ומתשק' להדמות אל עילת'הבי' ימל'עשן הוא רמז ליציר' ההויה משפע הגלגל אשר תקר'להם ההעדר בהכרח כי הוא קול'להיות לו לו'על התהוות האדים כי מתנוע'הגלגלים ובפרט מתנוע'השמש ישלו לידי'מן הארץ שהם המזג'ההוי'והתחלת'גם בו היסו'הראשון המתהו'מתנוע'הגלגל הוא האש ומתנועתו ירדו חלקים בארץ ושם יתערבו ויחזקל'ל זכר האל תלא שקר' עונן אף ישעיהו לא זכר כי עם האויר העשני המתילד בארץ בתנוע'הגלגלים ופעולתו בארץ הנה ח"כ לו'והבית ימל'עשן משל על העולם השפל בהויתו והפסדו ומפל'תנוע'הגלגלים וכב'כתב הה"ר אבן עזר שלון מלת ימל'עתיד כי הוא אמר וינועו שהוא פועל עבר אלא שנא'כן בעבור שלון מיל'בלשון הקודש תור' על זמן עומד ומשפט לעברים לערב הדברים וכמו שזכרתי הנה כלל המרא'לא הייתה אלא להודיע לנבי'רוממו'הבי"ת ומעלתו ופרטי השגתתו בענייני בני אדם ואדמה'ות הר"ל שהיה נביא ורואה גדולת המלך ולכן האמה והחש'היה בו יותר מגוג' מבכל שאר האנשים עד שמפני זה הוצר'המלאך הדוב'בו לצרף ולבן ולזכך דבריו

והיה תכלית המאמר וסר עונך וגו'ע"כל כמו שיבוא בשמיך בש"ל:

ולע"ן לפי שתכלית המרא' הזא' היתה להראות שהשי"ת יושב על כסא דין ולכך מה לו כצערא עוזיהו לפי שרא' ליטול עטר' כהונ'לשרת בקדש ולז'דן אותו בצרע'כדין התור' ככו"ל בכ' אשר דבר ביד משה לו ולז' הראהו שם מקדישין ומעריצין לבוראם בראמה וירא'עוזיה' ראונו לא כעוזיהו המתגא'בעטר'שאינו'שלו ואולי קול הקור'הנה קול קור'ומכריז. שנעשה עוזיהו בחטאו ומעלו ומקול הקור'הזה כמו קול קור'במדבר: וינועו אמות הסיפים וגו' שהבית ימל' בשן וכאילו ה'מסתלק ממנו כיון שבא זר להקטיר קטורת תועב'באופן שהבית ימל'עשן ולא ימל' מכבוד ה'. ואולי זה הראו לו במראה הזאת של יושב על כסא רם ונשא כאילו נסתלק מבי'המקדש מלא עון עוזיהו ועלה ויושב לו על כסא רם ונשא והשולי'לבד שולו מלאים את היכל כי עיקר הכבוד למעל'כי בשהיה ה' בתוכו'אל כע ולא זא ועת'מלא עון עוזיהו כעו אמות הסיפים מקול הקור'והבי'ימלא עשן כדפרשי'בתקי'כבוד ה'הממל'אותו עכשיו הבית ימל'עשן ומשייע לזה מה שזכרתי להר"דק הבי' ימל' עשן אף ה' וחרון אפו בהיות אף ה' שם ודאי שקרוב הדבר להיות שם הסתלקות קדושתו ית'מסיב'חטאו של עוזיהו ובזה אדקדק לו'והבית ימל'ולא אמר נמלא להודיע הרעש'הסיפים היה מקול הקור'גם מלא שהבית ימלא עשן שבהיות קול הקור'למעלה בכסא רם ונשא מור'הסתלקות אורו'ית' למעלה ומור' שהבית ימל' עשן מרון אף ה' לו ימל' עשן כדפרשית עשן בעלמא כי איך נסתלק כבוד ה' והבית איך ימלא עשן על זה נעו אמות הסיפים מפני העניינים האלה

ואומר אוי לי כי נדמותי פסיקתא רבתי כיון שראה מלאכי השרת מקלסין לה"בה ולא שיקף קולוסו עמהם התחיל מאר על הדבר כי אם טמא שפתים אנכי כאילו שתפתי קלוסי לקלוס שלהם הייתי מי וקיים לעולם כמות' היאך היה לי שדוממתי ועם כשהוא עומד ומשתומם על הדבר הוא לא דבר יתר מפיו ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב ה"ל ה"בה על שאמרת כי אם טמא שפתים אנכי אמר לך שאתה שליט בעצמך ח"ש בני הי' שליט בעצמך אינו אריך מתחילה ומהו מיד בטל את שלו שב' ויעף אלי ג' מהו את שלו ומהו אוי מהו רפאה שהוא מיותר כי די שיאמר גחל' אין כתיב כאן אלא רפאה גם אוי רפאה שאמר' דלעורי' על בני מיותר כי כוונתו לפרש רפאה רפאה ח"כ מה צורך להזכיר כאן שאמר' דלעורי' גו' דהא בהא עסוק: ונראה כי הוקשה להם לשון נדמיתי הי"לל אוי לי כי דמיתי מהו נדמיתי שהוא נפעל לכך אומרו שהוא מלשון דוממתי כמו וידום אהרן והכוונה שכיון שראה המלאכים מקלסין להב"ה ולא שתף קלוסו עמהם אר לו מאד ואמר אוי לי שתקתי ונדמיתי אלא שתפתי קלוסי עם קלוסן של מלאכים ולפי שיקם' על זה דהי"לל אוי לי כי דוממתי מהו נדמיתי לכך דורש אותו ג"כ בלשון כריתה והוא מלי דמסיק שאילולי שתפתי קלוסי לקילוס שלהן הייתי אי זקיים לעולם כמלא שע"י השתיקה כמשל שכמיתי ונכרתתי כמו נדמה ער מוצב באופן שמלה זו מתפרשת בשתי ההבנות יחדיו הלשת השתיקה והיא הסיבה והשנית הכרת והוא המסובב שאילו שתף קלוסו עם המלאכים היה עולה קילוסן בקילוסן והיה אי ולזה אמר כי נעשה עיקר ברתו על אלא שתף קלוסו מאד עצמו של דבר ז"ש התחיל מאר על הדבר התחלה היה להיותו מאר על הדבר כלומר מאר עליו מאר עצמו ואחר כך סיים להיותו מאר מאד שאבד ממנו והוא כי אם טמא שפתים אנכי. ולזה לא יאמר קלוסי בפני עצמי לא כן אילו קלסתי ושתפתי קילוסי לקילוס שלהם הייתי אי זקיים לעולם כמות' בהשתתף בקילוס כך בהכרח הייתי משתתף בשכר להיות קיים לעולם אם כן היאך היה לי זאת הטומאת שפתים שזו גרמה לי לאמם ולטמטם שפתי לשדוממתי ז"ש לשון היאך היה לי טומאת שפתים הנזכר שהיא גרמה לי שדוממתי ובעוד שהוא עומד משתומם על הדבר הוא לא דבר יתר מפיו ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב שהכוונה להבדיל בין הקדש אם היה משתתף בתוך מלאכים קדושים היה מתערב קילוסו עם היות שהוא טמא שפתים אבל הייתי טמא שפתים ובתוך עם טמא שפתים זה שבר על שבר ובהיות שלת ה' צבאות ראו עיני היה ראוי לשבחו עם מלאכי הקדושים. ובלי ספק שגם במה שקרא עצמו אים טמא שפתים הטא כי כיון שהוא שליח ונביא ה' איני רשאי לאילו בשלו ולזה אמר שרו לך שאתה שליט בעצמך ולזה החטא קל ושרי לך מחול לך שאתה שליט בעצמך אבל בבני היות שליט בתמיהה גדול עונך מנשוא שאמרת ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב מיד נטל את שלו ורעה לומר מה שקרא עצמו טמא שפתים מיד נפרע ממנו שהוא קל המחיל' שנאמ' ויעף אלי רוצה לומר אלי דייקא כלומר על מה שנגעתי בכבודו כי אם טמא שפתים אנכי ועל ידי עופפות המלאך השרף השורף שנצטערתי כמחל לז החט' הקל אמנם ממה שלא אמר ובידו גחלת אלא רפאה גם דקדוק שני כוון אלו באומרו מהו רפאה שמקשה קושיא שנית והיא

דהי"לל רפאה בש"ין וכמו שיבוא בשמוך בתוך דברי רש"י ז"ל עיין שם וזהו אומרו מהו רפאה מהכרחיות אלו דרש רצון פה שאמרה לעורית על בני שעל זה העון הפרטי שאמר לעוריה על בני על כן באלו הרצון פה לא על מה שאמר על עצמו כי אם טמא שפתים אנכי ובזה מובן אומרו ובידו רפאה שהרי אינה בידו אלא במלקחים אם כן הי"לל ובידו מלקחים ברפאה במלקחים לקח מעל המזבח אלא ודאי הכי קאמר ובידו שליחו' רפאה רצון פה: ובזה אבין אומרו בשמוך הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכופר שראה שם כאן עון וחטאת והעון מה שאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי שאינו רשאי בשל אמרים וחטאתך על מה שאמ' כי אם טמא שפתי' אנוכי ובשמוך אחריב בזה בש"ד: ועיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל והר"דק ז"ל ומהר"יא ז"ל פי' זה מקושב עם הפסוקי'הקודמים כנ"ל בפ'וינועו גו' ע"ש והביא עוד אחרים פירשו לו לי שנבואתי הייתה בהמצעות הכח המדמה ואינה כנבואת משה רבינו עליו השלום והסיבה בזה חסרוני וחסרון הדור כי אם טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב והראיה שנבואתי הייתה בהמצעות הכח המדמה הוא שראו עיני השם צבאות וזה לי לאפר להיות שהרי כפי השכל אמר השם יתברך בתורה כי לא יראני האדם וחי ולהסיר זה הטעות ממני ויעף אלי אחד מן השרפים ואמר וסר עונך וחטאתך תכופר כי האמת הוא שראו את קול ה' אומר גו' וקול ה' הוא המלאך הדובר בי עד כאן:

ולע"דן שכאשר באה הנבואה הזאת לישעיהו אמר איך יתכן שאהיה מוכיח לאחרי' ואני נדמיתי להם דמיון לפחיתות בענין הדיבור כי אם טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב ורואה ברוחתם המלך על אל ה' צבאות ראו עיני כי איך אוכל להוכיחם וזה שאמר כי את המלך ה' צבאות ראו עיני כי איך אוכל עוד שדבר על עם ה' תועה לקרותם עם טמא שפתים ובזה בא המלאך' בשרפה לטהרם ולרצון פיו ונגע על שפתיו ובאותו הצער אמר לו הנה נגע זה על שפתיך ובזה סר עונך המתודה שקרית עם ה' עמא שפתיו וגם כן חטאתך תכופר לא היה לך בטומאת שפתיך כמו שאמרתי כי אם טמא שפתים אנכי אלא היותך בתוכם הנה חטאתך תכופר ובפ'הקודם ביארתי כוונה לחרת בזה הכסוק עיין שם: ואם כן היה זה על דרך מה שכתיב ירמיה פן ילמד ממעשיהם ואמר יאמר אל ך ואת' לא תשוב אליהם: לו יאמר אחר שראיתי מראה כזו בפלא'היא מאד מורה על היות הדור ראוי ומכין לאותו וזא"כ לוי לי כי נדמתי מקודם הייתי מדמ' שאני טמא שפתי'ובתוך עם טמא שפתי'אני יושב ואשדתי את עצמי והיותר חמור הוא שאשדתי את עם ה'ועת'אני רואה שהם כשרים כי את המלך ה'צבאות ראו עיני ר"ל אופן הראיה אשר ראיתי ורבים ונשא ואולי אודו מלאים את היכל למעה זו הוראה כי ה'מלך צבאו'מעלה ומטה הוא לא כאם'נדמיתי ואילו שתקתי לא הייתי אשם במחשבה הזו הרעה אשר חשבתי ודמיתי שאינם טמא שפתי'אנכי וגו'כי מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה אבל היה מרוע מזלי שאמרתי כפי הדברים והוצאתי אותם מן הכח אל הדיבור ז"ש ואומ' אוי לי כי נדמיתי שאמרתי כן שאילו לא אמרתי כפי לא נכשלתי ולעברת זאת הקמירה

בא המלאך ואמר וסר עונך גו':

למגיה הצעיר לוי לאחי"ראדו י"לו ולע"דן לדקדק שרי"לל ואומר אוי כי נדמתי כי טמא וגו' ולמלך ה'צבאות ראו עיני גו'ע'שלם'כי וסביביו נשערה מאד ולכן ואו'אוי לי כי נדמתי והשפתי פלך שתיקה מלהודות להלל לה'והאוי על דב'הה הוא לי בייחוד להיות כי אם טמא שפתי' אנכי שאני אים סר וחשוב אים האלהים ואני טמא שפתים שהיתי אים בא בהכנסים וטמא שפתים זה מוסיף על חטאתי הסוגג להיותו נחשב פשע כי וסביביו וגו' ועוד שלפי האמת היה מהראוי שיהיה לי שכר על שתיקתי כמו שהיה למשה רבינו ע"ה כי בשכר ויסתר משה פניו שכה כי ויראו מגשת אליו אמנם אני אומר אוי לי כי נדמתי ושתקתי מהודות לה' להיות כי את המלך ה' צבאות ראו עיני ולא הסתרתי פני דהוא תרתי דסתרי אהדדי שאלו הסתרתי פני מהביט אל האלהים היה לי שכר גם על השתיקה אבל להיות כי את המלך ה' צבאות ראו עיני לזה אוי לי כי נדמתי כי הראיה אשר ראיתי והבטתי בה' היא גלוי כי לא מעונה שתקתי ולכן אוי לי כי נדמתי וגו' כי את המלך ה' צבאות ראו עיני ע"כ:

ויעף אלי אחד מן השרפים וגו' במסכת ברכות ח"ר אלעזר בר חנינא גדול הנאמר במי"כל יותר ממה שנא' בגבר"יאל דאילו במי"כל כתיב ויעף אלי אחד מן השרפים ואילו בגבר"יאל והאיש גבר"יאל אשר ראיתי בחזון בתחילה מועף ביעף ומאי משמע דהאי אחד מי"כל הוא אחיא אחד ה' כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתיב התם במי"כל הנה ח' מן השרים בא לעזרני ע"כ מובן שזה השרף היה מיכ"אל ולז"ל ח' מיוחד שבהכנה והגדול הנאמר במי"כל יותר ממה שנא' בגבר"יאל והענין הוא לפי שגבר"יאל שמו מוכיח שהוא גבור אל מלא הגבורה והדין לא כן מי"כל שהוא מלאך רחמים והחסד ולזה הוא מועף בא'לקלות החסד ממהר האל"ם לעשות הטובה לא כן הדין שע"י גבר"יאל מהוך בדין ולזה בשתי ובזה מובן יותר לשון גדול הנאמר במי"כל יותר ממה שנ' בגבר"יאל וגו' גדול ויותר למה לי שיאמר גדול הנאמר במי"כל ממה שנא' בגבר"יאל אבל רצה לגלות מהות הענין כנז' שהוא גדול מאד הגדולה שהיא החסד המנכ בב"ריאל מאד הגבורה: ולכן תמצא כשבא אל ישעיהו ובידו רפאה לרצון פה לא עשה אלא מיד כאשר נגע אל פיהו מיד רפאו מעונו בנגיעה כל דהו כמ"ש ונגע על פי ולהיות הנחלת שורפת מאד לזה כתיב במלקחים לקח בשני מלקחים כי לקחה חרק ואחז ולקחה כדי שהצטנן מן הדין ולא חזיק כלל: עוד לחז"ל בסי' רע"ב בילקוט במלקחים מהו במלקחים להודיעך כחן של לדיקים הב"ה אמר למלאך ליטול גחלת מעל המזבח וליתן ע"פהנביא ונטל המלאך את הגחלת במלקחי' מן המזבח של מעלה ונכוה ונטל עוד במלקות לחרת ונטל הגחלת בשתיהן ותהו לגחלת בשתיו של ישעיהו ולא נכוה וכן הוא או' כירב מאד מחנהו אלו המלאכים ומי קשה מהם הלדיקי' כי עשוה דברו אלו הלדיקים וכן משה נער בחם ונקעה שנ'ותשקע האש אמר הב"ה ליעשיהו הנ' נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכופ' כיון שראה ישעי' כן התחיל מלדיק את ישראל ומלמד עליה' מדת הדין הקשה ולזה אמר מהו במלקחים דהי"לל במלקחת אלא ודאי לקח במלקחת לחת וכבות ידו שכמו שהאדם ידו נשרפה בא'ם מהארבת כך המלאך מי"כל להיות רחמים והגחלת דין המסיל ואמר שנכוה והשליך אותה עד שהוצרך לקחת מלקחת לחרת שבאותה המלקחת השניה לקח את המלקחת הראשונה שהגחלת אדוק בה נמצא כח חם הדין לא יגיע אל המלאך אלא הגחלת מחמס המלקחת הראשונה והראשונה מחממת לשניה ולזה יכול המלאך לקחת את המלקחת השניה וז"ש המאמר ולקח הגחלת בשתיהם ונתנו לגחלת בשפתיו של ישעיהו ולא נכוה שזה פלא גדול: ושמעתי אזה כי בהיות הדין למעלה המלאך נכוה בו ולזה לקחו בשתי מלקחים שהוא משל אל עולם הילדה ועולם העשיה וע"י התלבשות הדין למטה הוא שעלה ביד המלאך לקחתו וזהו במלקחיים וכי תימא אם כן מאי רבותיה דישעיה דע כי אדרבה התלבשות הדין זה הגשמותו שורף יותר לבן אדם גשמי והיא הכותנת שהמלאך לא יכוה בו ע"כ שמעתי והדבר עמוק מאד מאד ודי בזה לזה הדרוש ומה שגדול ישעיה הוא כמ"ש עוסי דברו שהעוסה דבר ה' הבר הוא כאש אלא כה דברי כאש נאם ה' יש אם אוכלת אם ואוהב האש של דבר ה' מגלת את הלדיקים מדינ' של גהינם ולמד שלא הזיק ישעיהו מלשון הפסוק שהו' הנה נגע זה על שפתיך ר"ל נגיעה כל דהו מדלא קאמר הנה שרף שפתיך אלא נגע: למדנו מזה המאמר הו' אחד שהוא מי"כל מיוחד שבשרפים ולו' במלקחיים שהם לשון רבים כפי הפשט וסודו המזבח שהוא למעלה ואומרו מעל המזבח רומז לגבורה מד"ה הקשה: ועיין רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהר"יא ז"ל ענין הכתובים שראה במראה הנבואה כאילו אחד מן השרפים עף בכנפיו ובידו מבי' בידו גחלת אש בוערת כי אותה שעה לקחה מעל המזבח הטהור במלקחים שהוא הלבת והביא הרפאה על פיו והלקחו בה והיה זה במראה כאילו הלקחו על שהלין בעד עוזיהו בענין ענשו והשרף בא להודיעו שאין לנביא להרהר אחר מעשה ה' כי אל אמונה ואין עול הוא ואין לנביא אלא להוכיח לחטאים בנפשות'לא להתלונן על הענש הבא עליהם ולפי' הסני הנ"ל בהיות' הלוכתו על בהיות' נבואתו בכח המדמה ולא במחדגת נבואת משה ע"ה יסודם הפתוח הזה שנחשב לו עון מה שדמה

עלמו

כמאמר ספר הזהר על פסוק גם ה' העביר חטאתך שהעבירו בלבד ולא נתכפר עדין מכל וכל: ומי ילך לנו ונו' לא אחר מי ילך לי אלו ילך אליהם שיורה שהם על שני דברים על כבודו יתברך ועל כבוד ישראל שיהיה השליח הם על כבוד המלאך ומדבר ומלוה על הדבר וגם הם על כבוד ישראל לבל ישלח רסן לשונו עליהם כי בני אל חי המה: ע"כ הביב ואחר הבני חוכן לזה כי אין כאותי לקיתי על כבוד ישראל ואין ספק שלא יקלני עוד כדבר הזה ואינה שאחר שעל כבוד אחוש ק"ו על כבוד קוני: ואמרת לעם הזה ועמים הרבה לעפ"כ לא ישמעו: וז"ש שמעו שמועה אחר שמועה מכמה כביאים ומכל נביא כמה וכמה פעמים ולעפ"כ אל תבינו: ולא זו שאינם מתפעלים לשמע לוזן אף זו שמחום הראות שהי' גדולה מחום השמע אפ"ה לא יבינו מחמת: וזה ולא רואו שבעיניים ראו כמה נוסים הנעי לעובדים על מצות ה' ואפ"ה לא יפעלו חמת: וזה לא אמר להם שכך דרכו של יצה"ר שמתחלה אומם לב האדם מלהבין כי עובד הוא על מצות ה' וכ"ש בעון ע"ז שהיא כופר בכל התורה כולה וז"ש השמן לב העם וגו' ואח"כ אומם גם אזנו מלשמוע לדברי המוכיח מע"פ שרואה שדברי המוכיח נכוחים לאבין לא ישמע: וזה ואזניו הכבד ולבשוף גם עיניו השע אפי' מה שרואה בעיניו אינו מעיים על לבו וא"ת ל"כ מה יועיל הליכתי עליהם וכשם שמצוה לומ' דבר הנשמע כך מצוה לומר דבר שלא נשמע: לזה אחר כן ירפא וגו' אע"פי שלפני גלוי הדברים מ"מ לפניך ולפניהם מי גלוי כי מ"ת הידיעה שלי איהה מכרחת שמ"מ נשאה הבחירה ביהם וז"ש כן ירפא אלה מה שרואה לכן שגם בו יראוים ויעשה בהם רושם

להשיב

ועוד בה עשיריה · סמ בשקל תחתיה וענינו כי עוד ימלכו בארץ עשרה מלכים מעת גבוהה זו וגבוהה זו היתה בשנה מות המלך עזיהו ועשרה מלכים הם יותם אחז חזקיהו מנשה אמון יאשיהו יהואחז יהויקים יהויכין צדקיהו · ואחרי כן ושבה האדמה והיתה לבער שיכלה הכל שיגלו כולם ותחרבה ירושלם : לבער · ענין כלין כמו ובערת הרע כאשר יבער הגלל : כאלה וכאלון אשר בשלכת מלכ׳ בם · ובערם יהיה כבעור האלה והאלון שישרו עליה׳ בזמן החורף ורואה שהם יבשים · וזהו פירוש בשלכת פי׳ בהשלי׳ עליהם ואע״פ כן מלבת בם · פירוש העמדה כי עמדה לחות׳ בהם אף על פי שגרתן יבשי׳ כי בימי ניסן ישובו ויפרחו העלים כן זרע קדש מצבתה כי אף על פי שיגלו כולם לא תאשמו כי יכלו בגלות ולא ישובו לארצם כי עוד יפרחו ויצמחו וישובו לארצם · וכן תרגם יונתן הפסוק בבוטמא וכבלוטא וגומר · פירוש מלבת כמו מטע כתרגום ויטע וגליב · וכמוו ה״א מלבת׳ כנגד החדמה כמו שאמר ושבה והיתה לבער · ויונתן תרגם ועוד בה עשירי׳ ויתחלרון בה חד מן עשרה · ויש מפרשים בשלכת שם שער שהיה בבית המקדש וזה זכר בדברי הימים עד שער שלכת ושם היו נטועי׳ אלה ואלון ואמר המשל בהם : ויהי בימי אחז · אמר בן יותם בן עוזיהו · כי שניהם היו צדיקים ואף על פי שהוא היה רשע והחטיא את יהודה על שהעניש האל ונתן ביד מלך ארם וביד מלך ישראל · ומלך ארם שבה ממנו שביה רבה ומלך ישראל הרג ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ועתה עלו שניהם להלחם עליה : ולא יכול · רצין כי הוא היה עקר המלחמה והוא הביא עמו פקח · וכן אמר עלה רצין ארם כי הוא העקר · ואמר ולא יכול לא מפני חוזק יהודה וירושלם שהרי הם פחדו שלא יכבשו ירושלם שנאמר ויגע לבבו ולבב עמו שלא ולא יכול כי לא רצה הא לחת ירושלם ביד אויב כי זכות היתה עומדת להם עדין כמו שאמר גם בימי חזקיהו למעני ולמען דוד עבדי עד עתה בא עתה וחרבה על ידי נביאך נגר · ובדרש ויהי בימי אחז בן יותם בן עוזיהו מה רמה הכתוב ליחסו לא אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה ווי הוא זה שמלך רשע זה אמר להם בן יות׳ הוא בן עוזיהו אבותיו היו צדיקי׳ לפיכך אי אפשי לפשוט ידי בו הלא היא ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו בברא״ת רבה : ויגד לבית דוד · לפי שרשע היה לא הזכיר שמו : נחה ארם על אפרים · נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לבא עליו נחה לשון נקבה על שם שהמלכות נחה פוסי״ר בל׳ לשון וינח בכל גבול מצרי׳ : ויגע לבבו · לפי שכבר נלחם בם כל האל מהם בפני עצמו ויכלו לו שנאמר ויתנהו יי׳ ביד מלך ארם ונאמר ואומר ויהרג פקח בן רמליהו ק״כ אלף איש שניהם בדברי הימים : כנוע עלי היער · קול אילני סרק נשמע יותר מקול אילני פירי כדאיתא בברא״ת רבה : ושאר ישוב בנך · שארית מעט שישובו אלי עלידך והם כנגיך : אל קצה מעלת · שדה כובס · שלה שהכובסים שוטחים שם בגדים לנגבם כך תירג׳ יונתן ורבותינו דרשו נכנע אחז לפני שעשיהו ושם על ראשו אוכלא דקצרי כפה עליו כלי : תעל׳ · פוסי״ר בלע״ז : ברכה · כעין מקוה מים שעושין לדגים : העליונה · במורד ההר ויש בריכה אחרת למטה הימנה בתחתיתו : השמר · שב בשלוה כיון על שחריו : זנבות האודים העשנים · יהיו כעינך כזנבות אודים שבבית׳ שלהבת אודים טי״נמוש בל׳ : ונקיצנה

ויגד ב״ד וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ דאסר׳ בריש האי היבורא בשרש נגד: נחה ג׳ מלעיל וסי׳ נמסר במלכי׳ חלק ב׳ סימן ב׳: אל קצה ו׳ דסמיכי בקריא ׳וסי׳ נמסר בסדר בשלח וביהושע סי׳ י״ח : בחרי אף ח׳ בקריאה וסי׳ ויצא מעם פרלה בחרי אף ׳ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף · בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו ׳ויבדילם אמציהו להגדוד · גרע בחרי אף כל קרן ישראל :

אבן עזרא

כאלה וכאלון · שניהם אילנים היו בשער שלכת והיו חזקים והאומרים כי שלכת הפוך מלשכה אינו אמת גם כן הנוזרים אותו ממלת השליך כי המדבר כאלה לא ידע דקדוק הלשון · וטעם מלבת בם שיעמדו עוד ויהיו נצבי׳ תמיד ואל תתמה על שהמשילם לאילן והנה כן כי בימי הענן · וטעם זרע קדש מצבתה שאלה שיעמדו בה אחר כן הם זרע קדש וזה רמז לעולות מבלות בבל : ויהי · ולא יכול · רמז לפקח בן רמליהו על כן בחוב אחריו נחה ארם על אפרים : ויגד · בעבור היות המלך על עשרת השבטים בתחלה מאפרים תקרא המלכות כן : על אפרים · כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים : ויאמר · לא נא כמו עתה : שאר ישוב · שם בן הנביא כאשר אפרש והאומרים כי בנך אינה אין להן בינה בדקדוק : תעלת · צמו אשר בהעלה לחכה והמים רצים ואין הברכה ככה כי הברכה תקרא מקום מיכול מימי הגשמי׳ ורבי׳ אמרו שנקראת כן בעבור שמימיה ממקום מבורך : אחמרת · השמר · מלרע מגזרת שמרים כמו ושקט הוא על שמריו והטעם שב על שמריך כי לעולם השמר מלשון שמירה הוא מלעיל והעד אל תירא : והשקט · פועל יוצא והטעם נפשך אז עתך ודמה אלה המלכים לזנבות אודים בעמו אוד מוצל מאש והטע׳ שהם כמו הנשאר להוד שיעלה עשן ואין כח לו לבער על כן בחרי אף כי בחרי אף שם ידמו לזנבות : יען · כמו בעבור ויתכן היות הי״ו פיתון הפתיח : נעלה · ונקיצנה

מנחה גדולה

להשיב ואח״כ גם לבנו יבין להבין דבר מתוך דבר להיות שלם בירלת ה׳ ובענוותו : על מתי אדני · וגו׳ על כמה אזהרים ולהגנים להם בלחה עוכם שתביא להם מאחר ה׳ כה תלחל להם אם לא ישובו שיהי׳ הארץ שממה והעריס מאין יושב וגו׳ : ויהי בימי אחז · שאחז דרך רע לעצמו דרך לא טובה ולא הלך בדרכי אבותיו · ואבות אבותיו : אלה רצין וגו׳ ולא אחר עלו כי עיקר התלונה היא על מלך ישראל יען ויישראל הוא לא היו לו לילך על ירושלי׳ עיר הקודש אשר הוכל ה׳ שמה וע״כ סיף המלחמ׳ למלך ישראל באחרו מלך ישראל ירושלים לאחמה לוחר · ששתים דעות יש כאן האחד מצד שהוא מלך ישראל לא היה לו להלחם עם אחיו יהודה ושבטי ירושלים שלא חם על ירושלים ובה״ו שבו וע״כ תרה ה׳ בו ולא יכול להלחם עליה כי אע״פי שאחז רשע היה והיה בדאי לחטוא בית אויב רצין מלך ארם אלא כדי שלא תהא ארם התפארת מלך ישראל בזה שנתתף עם מלך ארם ע״כ ולא יכול להלחם עליה · ובזיתר שנם פקח רשע היה וע״כ אין כאן מקום לחטוא ירושלים בידו · ויגע לבבו כי יודע היה אחז שהוא רשע והיה מתיירא שיפול ביד מבקשי נפשו ואלו מלך אחר היה בא עליו היה מתיירא כ״ש עתה נחה ארם על אפרים ואיך יעמוד בפניהם : כנוע עלי יער מפני שהם בלי הגנת חומה בחקום יער ע״כ הרוח שם שולטת ביותר משא״כ בעלי ערי שהם מסוגרים בבריחים וחומת לשחיה ויכולה שאין הרוח שולטת שם כ״כ והכוונה שנפל פחד על לבם בתכלית הפחד עד שלא קם בם עוד רוח · כיון אחד כנודע עלי יער כי מלבד היות הרוח מביא אותם

לאחר זה לאחד בתנועתו ומיעוט זה לא זה · וכן היה שם שמפחד האחד היה מתפחד חבירו : לא נא לקראת אחז כלומר עתה הוא זמן ראה לילך אצלו ולהוכיחו כיון שהוא בצרה וענין ואמרה אולי ישמע לתוכחתך ושרת מרגע מעלליו : השמר והשקט ירצה כי הנה מי שהוא ירא אפשר שיעשה תחלה בעבור פחדו שיבדר העם החזקים והגבורים ויפרידם מן המלחמות כדי שהגבורים יתנו את פני מחדינות והמלחמות והוא כמו שמחבל ליין מן השרים וזה אמר לו שלא יעשה כן אלא השמר שיעמיד על שמרו · הענין השני הוא שיזהר לאנשי הגבא לגלות מחקומותיהם ולעון ולהכבוד המגליים והחדינות ולהכין כל תכסיסי המלחמה · ולבלתי תת שיבה לעיניהם לא שיסגיחו בעינא פקיחא על כל דבר ולזה אמר והשקט · הענין הג׳ הוא שיחזיקו כל בדקי העיירות והחומות ולז״א אל תירא · ועכ״ז אפשר שיחלה בלב מורך לבב ולז״א ולבבך אל ירך יען כי יען וגו׳ ירצה כתו שכתבתי לעיל שגדול מלחמת בן רמליהו מלחמת רצין כי ארם יען בלבו רעה ומדין לא גלה עד היכן חגיע רוע לבבו לא כן אפרי׳ ובן רמליהו שגלו רוע לבבם ובפה מלא דברו נעלה ביהודה וגו׳ · אז ירצה כי יען ארם כלומר אל תתיחס על החפץ מבצח ארם לבו להלחם ביהודה יען היותו ארם שונא ישראל מיחסים דברים משא״כ אפרים ובן רמליהו גדול עוכם מבשות כי מי שחא כוחת שאפרים יצר יהודה ולהלחם התחפש על ירושלי׳ אים בשתיהו ירוכקו להלחם : כה אמר ה׳ לא תקום לא תהיה תקומה וקיום לזה הענין ואפילו לא שם הוה כלל וזה כי הנה ראה מי אלה הקמים לא מצד העם לא מצד הראש כי ראש ארם שהוא העם דמשק הוא המקום וראש דמשק רצין שהיא המלך : וכל אלה הם שמוחי הנה : ואם לא תאמינו לזה הוא לפי שלא תאמינו כלומר שלא תסברו ותודיעו זה לאפרים לא תאמינו לכם כי הם עומדים ביחדם ואינם יראים ומוחדים כן יקרה זה וכן אם

אמרים ותומים

ועוד בה עשיריה וגו׳ עוד יעמוד מ׳ עשרה והוא הנזכ׳ בהם וכיה הנשאר בנין הכנות בירושלם וכזה הנשאר יבשרו עתנו שוב הרע עשה שחטא ויפקד חטא על בניו אם על אשר לו ויעמוד הוא עמנו האלה הנזכר׳ לעשלה באלה נוכלת שלה כי אחש״י שעשלין מזכלות היה ענשה קייתת וזהו באלה ובאלון הנו׳ לעשלה אשר בשלכת מנגת יל׳ אעש״י שעשלין עליה ויבולו שב״ו בשלכת עלבת בם ירצה שולם קייתים ויעמוד פנגתם מופד והנעשלי׳ עיר קדש ירצה אשר יהיה קדש יהיה נגב לשולם :

מנחה גדולה

ויגד ב״ד וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ דאסר׳ בריש האי היבורא בשרש נגד: נחה ג׳ מלעיל וסי׳ נמסר במלכי׳ חלק ב׳ סימן ב׳: אל קצה ו׳ דסמיכי בקריא ׳וסי׳ נמסר בסדר בשלח וביהושע סי׳ י״ח : בחרי אף ח׳ בקריאה וסי׳ ויצא מעם פרלה בחרי אף ׳ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף · בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו ׳ויבדילם אמציהו להגדוד · גרע בחרי אף כל קרן ישראל :

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ונקיצנה · נעוררם במלחמה: ונבקענה אליו · נשוה אותה עמנו כבקעה זו שהיא שוה וכן ת"י ונשויכון עמנא שיהיו שוין עם עשרת השבטים במלך אחד: את בן טבאל · בן הטוב אליו כן תרגם יונתן ויש לפרש טבאל אשר לא טוב בעיני המקום ובגימטריא של אותיות אל"ם טבאל הוא רמלה מ"ר ב"ס א"ל בן טבאל בן רמלה ·

ונקיצנה אליו ונחברינון ונשוינון עמנא · ותרגם את בן טבאל ית מלכא דלא לטב עבד מלת טבא מוריקון הטוב אינו · ויש מפרשים טבאל רמלה באשה בי"תא דמ"ל ב"ס · ורמלה הוא על בן רמליהו: כה אמר · לא תקום · עצתם ולא תהיה: כי רחש · לא יהיו הם רחש ומלך בירושלם כמו שחשבו · כי דמש' הוא רחש ממלכ' ארם ורחש דמשק הוא רצין ולא יהיה רחש ירושלם · ועוד אני אומר להם כי בעוד ששי' וחמש שנה יחת הפריס מע' · ופירושו יחת עם אפריס כלומר רצין וארם יחת עם אפריס מהיות זה עם זה · ויהיה חסר אפריס וי"ו הסמוך · כמו שמש ירח · ורבים כמוהו · ופי' יחת רצין הנזכר כי עלין היה מדבר ועל ארם · ואמר כי הוא יחת ואפריס גם כן מהיות עם ולא יהיה רחש רצי' חפי' מארם וגם ארם לא יהיה עיר שיוכלו להלח' ולעשות דבר מעלמם · וכן שמרון שהוא רחש אפריס הוא בן רמליהו לא יהיה זה לאורך זמן כי יחתו ארם ואפריס מעם · וכן אמר יפלא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור · ואמ' ושאר ארם בכבוד בני ישראל יהיו · וחשבון ס"ה שנה אינו מתחיל מנבואה זו שהרי בזה הפרק נולד הבן קרא עמנו אל · ואמר בטרם ידע הנער קרוא הבי ואמו יפלא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור · וכן נאמר במלכים ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה וינלה קירה ואת רצין המית · אלא פירושו ובעוד ששים וחמש שנה בהשלמת שפי' וממ"שנה מנבואת עמוס שהתנבא על דמשק · ואמר ושברתי את בריח דמשק וגומר · וגלו את ארם קירה אמר ה' וכן התנבא על גלות ישראל והיתה נבואת עמוס לפי החשבון בשנת שבע עשרה לירבעם בן יואש מלך ישראל · כיצד ירבעם מלך אחד וארבעים ומנחם עשר הרי אחד וחמשים ופקחיהו בן מנחם שנתים הרי חמשים ושלש · ופקח עשרים הרי שבעים ושלש · והושע בן אלה תשע ואז גלו ישראל הרי שמנים ושנים · חסר מהם שבע עשרה הרי ששים וחמשה חשבון מכוון ולא חשבנו ששה חדשים לזכריה וירח ימים לשלום · ורחש אפריס · פירשתיו: אם לא תאמינו כי לא תאמנו · אמר הנביא אם לא תאמינו לדברי אלה למה הוא זה לפי שאין אתם נאמנים וקיימים באמונת האל: תאמנו · ענין קיום כמו מימיו נאמנים: ויוסף ה' דבר אל אחז · פירוש על ידי ישעיהו: שאל לך אות · ידע שלא היה מאמין בדברי האל והוא עצמו הוכיח שלא היה מאמין ששלח מלאכים אל מלך אשור ואמר לו עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמי' עלי · ואם היה מאמין בדברי האל לא היה עושה כן ולא היה שולח לו שחד אלא מתוך שלא בטח בדברי האל שהבטיחו מהם שלא שחד למלך אשור לעזור לו מהם: ה' אלהיך · אמר לו אלהיך אף על פי שהוא לא היה מאמין בו אמר הוא אלהיך ושופטך מיד אלה המלכים · והאמן בו כי הוא אלהים עניכו אדון ומשגיח ושופט: העמק שאלה · העמק לשאל חיזה אות תרגה שיתן לך · שאלה מקור במשקל הצווי ה' שמעה ה' סלחה · ופי' · העמק והגבה אם תרגה אות בשמים או בארץ · וכת"י שאל דיתעביד לך נסין על ארעא או דיתחזי לך את בשמיא: ואמר אחז לא אשאל ולא אנסה את ה': ויאמר שמעו נא בית דוד הזעיר · לכון דאתון מהלן ית נביא ארי תהלון אף ית פיתגמי אלהי: בכן יתן יי הוא לכון אתא הא עולימתא מעדיא ותליד בר ותקרי שמיה עמנואל: שמן ודבש ייכול לדעתו

ולא תהיה ח' וסימ' נמסר בסדר קרשים: וראש יא וסימ' במס' רבת' · וקראת ד' דפין בקריאה וסימ' וקראת שמו ישמעאל כי שמע · וקראת שמו עמנואל · וקראת אתכם הרעה באחרית הימים · וקראת ישועה חומותיך ושעריך:

אבן עזרא

ונקיצנה · פועל יוצא עד שיקוצו מפניו והטעם על ידו' על כן ונבקיענה: את בן טבאל · יש אומרי' כי הוא בתמורה רמלה והוא בן רמליהו וזה הבל כי בעבור שהזכיר בתחילה בן רמליהו והנה אומר עם ארם ונמליך מלך יש אומר הטוב אליו ואין מלת אל כי אם כלה כאילו אמרו את בן טוב לא והנכון שהוא שם שר גדול מישראל או מארם: כה · לא תקום · זאת העצה כי כן הזכיר למעלה יען וכבר הודעתיך כי כל פועל אם לא נזכר השם לעולם הו' בכח הדבור: כי · טעם כי כמו כי עם קשה עורף הוא אף על פי והטעם בעבור רצין ופקח הצריס על ירושלם: ובעוד · כאמור עוד נשארו שנים ויהיה כן ותוסף הב"ית כבי"ת בטרם ותחלת זה החשבון בשנת הרעש שהיה בימי עוזיה שהתנבא עמוס וישראל גלה יגלה וכמוהו ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר לאבשלום: יחת · מגזרת החתות והוא מבנין נפעל כמו ימס והטעם שיהיה לו רע מעם שיבו' עליו ויתכן היות יחת מבעלי הנ"ון כמו ינס וכמוהו תחת נערה והנה נראה הנ"ון במלת הנחת יי' גיבורך והטעם שירד מהיותו נחשב לעם: ורחש · כאשר פרשתי: אם לא תאמינו · תחסר מלת דברו והטעם בקשו אות על כן כתיב אחריו ויוסף יי' שאל לך אות והנה יראה כאשר אמר הנביא אם לא תאמינו שלא ענה · וטעם כי לא תאמנו שאין אמונה בכם כמו ויאמנו דבריכם: ויוסף דבר אל אחז · על ידי ישעיהו וכמוהו וידבר יי' אל מנשה ואל עמו: שאל · העמק שאלה · ציווי אחר ציווי בלא דבק וי"ו וכמוהו התאחדי הימיני ותלת שאלה על משקל יי' שמע' · כאילו אמר שאל והעמק בשאלה שתהיה למט' או הגבה למעלה ורבי' אמ' שמלת העמק גם הגבה שם הפועל: ויאמר · מתשוב' הנביא ידענו כי מחשבת אחז היתה לרעה וטעמו לא אדל' לשאול ולנסו' כי אדע שלא יוכל לעשות מה שאשאל ממנו: ויאמר · הלאות · דבר שלא יוכל לעשותו והנה טעמו בעבור שאתם מלכים ואין כח באדם כנגדכם תחשבו כי כן דרך השם: לכן · טעם הוא אע"פ שאתם לא תשאלו האות הוא יתננו לכם והתימה מהאומרי' שעל אהיה אדבר לדעתו

ונקיצנה · נעשה לה מלוי עד שיקוצו מפניו ויפתחו לנו: ונבקיענה אליו · אז נבקיענה כלומר נבקיע חומותיה ונכנס בה ותהיה ברשותינו ונמליך מלך בתוכ' על ידינו וממנו · ומי יהיה זה את בן טבאל והוא היה אים מבני אפרים שהיו חוסבים להמליכו בירושלם זאת היתה עצתם: ולא תקום ולא תהיה · ויונתן תרגם ונקיצנה ונבקיענה אליו ונחברינון ונשוינון עמנא · ותרגם את בן טבאל ית מלכא דלא לטב עבד מלת טבא מוריקון הטוב אינו · ויש מפרשים טבאל רמלה באשה בי"תא דמ"ל ב"ס · ורמלה הוא על בן רמליהו: כה אמר · לא תקום · עצתם ולא תהיה: כי רחש · לא יהיו הם רחש ומלך בירושלם כמו שחשבו · כי דמש' הוא רחש ממלכ' ארם ורחש דמשק הוא רצין ולא יהיה רחש ירושלם · ועוד אני אומר להם כי בעוד ששי' וחמש שנה יחת הפריס מע' · ופירושו יחת עם אפריס כלומר רצין וארם יחת עם אפריס מהיות זה עם זה · ויהיה חסר אפריס וי"ו הסמוך · כמו שמש ירח · ורבים כמוהו · ופי' יחת רצין הנזכר כי עלין היה מדבר ועל ארם · ואמר כי הוא יחת ואפריס גם כן מהיות עם ולא יהיה רחש רצי' חפי' מארם וגם ארם לא יהיה עיר שיוכלו להלח' ולעשות דבר מעלמם · וכן שמרון שהוא רחש אפריס הוא בן רמליהו לא יהיה זה לאורך זמן כי יחתו ארם ואפריס מעם · וכן אמר יפלא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור · ואמ' ושאר ארם בכבוד בני ישראל יהיו · וחשבון ס"ה שנה אינו מתחיל מנבואה זו שהרי בזה הפרק נולד הבן קרא עמנו אל · ואמר בטרם ידע הנער קרוא הבי ואמו יפלא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור · וכן נאמר במלכים ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה וינלה קירה ואת רצין המית · אלא פירושו ובעוד ששים וחמש שנה בהשלמת שפי' וממ"שנה מנבואת עמוס שהתנבא על דמשק · ואמר ושברתי את בריח דמשק וגומר · וגלו את ארם קירה אמר ה' וכן התנבא על גלות ישראל והיתה נבואת עמוס לפי החשבון בשנת שבע עשרה לירבעם בן יואש מלך ישראל · כיצד ירבעם מלך אחד וארבעים ומנחם עשר הרי אחד וחמשים ופקחיהו בן מנחם שנתים הרי חמשים ושלש · ופקח עשרים הרי שבעים ושלש · והושע בן אלה תשע ואז גלו ישראל הרי שמנים ושנים · חסר מהם שבע עשרה הרי ששים וחמשה חשבון מכוון ולא חשבנו ששה חדשים לזכריה וירח ימים לשלום · ורחש אפריס · פירשתיו: אם לא תאמינו כי לא תאמנו · אמר הנביא אם לא תאמינו לדברי אלה למה הוא זה לפי שאין אתם נאמנים וקיימים באמונת האל: תאמנו · ענין קיום כמו מימיו נאמנים: ויוסף ה' דבר אל אחז · פירוש על ידי ישעיהו: שאל לך אות · ידע שלא היה מאמין בדברי האל והוא עצמו הוכיח שלא היה מאמין ששלח מלאכים אל מלך אשור ואמר לו עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמי' עלי · ואם היה מאמין בדברי האל לא היה עושה כן ולא היה שולח לו שחד אלא מתוך שלא בטח בדברי האל שהבטיחו מהם שלא שחד למלך אשור לעזור לו מהם: ה' אלהיך · אמר לו אלהיך אף על פי שהוא לא היה מאמין בו אמר הוא אלהיך ושופטך מיד אלה המלכים · והאמן בו כי הוא אלהים עניכו אדון ומשגיח ושופט: העמק שאלה · העמק לשאל חיזה אות תרגה שיתן לך · שאלה מקור במשקל הצווי ה' שמעה ה' סלחה · ופי' · העמק והגבה אם תרגה אות בשמים או בארץ · וכת"י שאל דיתעביד לך נסין על ארעא או יתחזי לך בשמים · ואמר נסין על אשר בארץ כי על ידי נס היה האות שנתן לו בארץ להיות דעת והכרה לתנוק: ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה · כל זה היה מעט האמנה · ואף על פי שהוא אומר בלשון האמנה · כי לא ינסה האל אף על פי כן הנביא ידע את לבבו כי לא אמר אלא ממיעוט האמונה כאומר איני חושש לנסותו בזה לפיכך ענה לו הנביא כי תלאו גם את אלהי: ויאמר · בית דוד · לבנותו לא קראו בשמו · כמו שמע נא בן אמיטוב · וזכר דוד ולא זכר הביו כי בעבור דוד היתה לו המלוכה ובעבורו עושה עמו האל נסים · וכן ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי: הנסים · כתרגומו את נביאיה · וכן את אלהי את פתגמי אלהי · כלומר שאין אתם מאמינים בהם ותחשבו בלבבכם כי הוא נלאה ותלש מלהקיש את דבריו · והלאות והיגיעה בדברים או בפעולות: לכן · הוא יתן לכם אות מעצמו אף על פי שאין אתם חפצים בו והוא יתננו לכם כדי שתאמינו בו על כרחכם: הנה העלמה הרה · והעלמה הזאת היא אשת הנביא או אשת אחז · והוא הנכון · כי אם היתה אשת הנביא היה אומר הנביאה כמו שאמר ואקרב אל הנביאה · ועוד שאמר מלא רחב הארץ עמנואל · משמע כי בן מלך היה · אמר עתה היא הרה ועתה היא יולדת בן ותקרא שמו עמנואל: וקראת · על אמו הוא אומר והיה מנהגם כי האמות היו קוראות שם לבניהן · ואמר וקראת דרך צווי כי הנביא היה מצוה שתקרא שמו בן · כי מיום שיולד יהיה לכם שלום ויהיה האל עמכם לכך תקרא שמו עמנואל · ומהו האות · חמאה ודבש יאכל · כלומר מיום שיולד יאכל לדעתו חמאה ודבש וכל דבר מתוק שיקריבו לפניו הוא יפתח פיו לו ויקחנו והם יקריבו לפניו מאכל רע ימאסנו ויסגור פיו לו ולא יראה בו: וזהו

מנחה גדולה

אתם לא תאמינו הוא לכי שלא תאמינו כי מאסר בנות יאמר גם לכם קושי לכ: ויוסף ה' וגו' יראה שהוסיף לעוררו ע"י הנביא לתשובה וז"ש ויוסף מלבד דבור ראשון ששלח ה' ישעי' לקראת אחז לעוררו לתשובה עוד הוסיף לדבר אליו לעוררו לתשובה ואחר שאל לך אות מעם ה' אלהיך יראה שיבקש כי ה' ישאל מאתו בתכלתו אות על זה הנאמר לו שיגל משני המלכים · כי ע"י שיטוב אל אל יהיה לו כח לשאול אות וה' ימלא בקשתו · והאות יהיה שיהיה מודעת שלא יגרום החטא שיפול ביד שונאיו וזה נ"כ כוונת החסידי' ששאלו אות כמו אברהם שאמר במה אדע שלא יגרום החטא וכן חזקיהו מה אות וגו' · וז"ש נ"כ מעם ה' אלהיך שיטוב אליו ויקבל אלוהותו עליו גם אמר מעם ה' אלהיך אפי' שיהי' אות שלא נמס' ביד שליח אלא ביד ה' אלהיך וזה העמק שאלה להאות מתים שאינו כי אם ע"י ה' כמ"ש אני ה' בפתחי את קברותיכם או הגביה למעלה שיתן מטר שלא ביום המעונן שגם מפתח של מטר אינו נמסר ביד שליח וזה יהיה לו יותר לאות וסימן מובהק ממה שיעשה האות ע"י הנביא שאפשר שיסתפק בו אם הוא עכין כישוף וכדומה וז"ש לו שאל לך אות אתה בעצמך שאל אות ביום ובימיך מה שיעשה לך ה' כדי שתדע שאנכי אלקי' היא ואחז הביב לא אשאל לא אתפלל אל ה' לשוב אליו ואינו מבקש ממנו אות · כלומר לא הן ולא שכבן אינו מבקש לנשות תשובה ואינו מבקש שני"כ יקבל תשובתי ויתן לי אות · ולזה אחר ישעיה הנביא מכם הלאות אבינו ס"ת אתם מאמינים באותות הנעשה בשמצות אנשי

בכ

לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. כשידע למאוס ברע ובחור בטוב ומאין לו הטובה הזאת הלא עתה הארץ חרבה בגדודי מלכי ארם ופקח בן רמליהו: כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור. בטוב תעזב האדמה מיושביה אדמת רצין ואדמת פקח: אשר אתה קץ. ויגור מפני שני מלכיה רצין ופקח שבאות שנה עלה מלך אשור על דמשק כי שכרו אחז כמה שנה בספר המלכים ויתפשה ויגלה קיר וגם רצין הרגו ואותה שנה ויקשר קשר הושע בן אלה אל פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו בשנת עשרים ליותם שהיא שנת ארבע לאחז: יבוא יי עליך ועל עמך. על חזקיהו בגלל המולך אחריך ולפי שהוא צדיק לא קראו בנו: ימים אשר לא באו. מיום בחלקה מלכות בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ומה הם הימים ימי מיל מלך אשור וגם הם יעשה ליהודה גם זכן מלינו בדברי הימים שבא מתחילה על אחז לכתיב ויבא עליו תגלת פלאסר ולא ולא חזקו וביתי חזקיהו בנו נעשה הגם: ישרק יי'. ירמוז להם שיתקבצו: לזבוב. חילות רבות כזבובים מארץ מצרי' ויבאו עם סנחריב: יאורי מצרים. לפי שכל ארץ מצרים עשויה יאורים שאין הגשמים יורדי' שם אלא טילום עולה ומשקה: לדבורה. חיל ניכרים עוקצים כדבורים: בנחלי הבתולת. נחלי עמקים שדי בורי: ובנקיקי הסלעי'. לאחזיב נקיק נקר' הגדר: וכל הנעצוצים מקוס הסירי' שקורין ברו"ש בלע"ז וכן תחת הנעצוץ יעלה ברוש: הנהלולי'. בית תושבחתא: יגלח יי' בתער השכיר'. הגדולה וכן גם שכיריה בקרבה תרגם יונתן דברבהא יגלח בעברי הנה' ביושבי עבר הנהר ובמי מן היושבי' במלך אשור את הראש' לפי שהוא דבוק נשחנה ליגקד פת': תספ'. תכלה והתגלח היא הדריגה והתער היא החרב: את הראש. הוא המלך. הרגלים. מערייתם. הזקן שלטוניא. ורבותיו אמרו גילוח ממש וספת הזקן מריכתה בחש. הזקן זקן סנחריב כדאיתא בחגדת חלק: ימיה אים וגומר. לפי שתהא מרגש ריקנית שיבוז החילות את הבהמות ובמעש הנותר אתן ברב': והיה מרוב חלב. שיעשו ב' הצאן הללו יבוז בעיניהם החלב ויאכלו החמאה הוא שומן החלב: כל הנותר. הצדיקים הפליטי' מחרב סנחריב בשורה גדולה היה מבשר להם שתזדמן להם פרנסה אחר השממון ההוא: והיה ביום ההוא. אשר תהיה הארץ שממה יהיה מקוס שיהיו שם לפני בא מילות אלף גפן שווה אלף כסף יהיו לשמיר ולשית כי יגיחוס בעליהם ובורחין והם מעלות קמשונים ותולעים ועקרבי': בחלים

אבן עזרא

לדעתו מאוס. במאכל הרע כי הטוב הוא המחוק: כי. יש מאמרי' בן עשרים שנה בעבור דברי משה מבן עשרים שם כן היתה זאת הנבואה אחר שתי שנים במלכות אחז ויתכן היותו פחות מעשרים: יבוא. הטעם כאשר תגלה שומרון ודמשק לא יבא סנחריב על יהודה: והיה. המשיל החיל לזבוב וטעם דרך מצרים כי עבר עליהם מלך אשור ובאו כולם לעזרו: ובאו. מלת ונחו מלרע כמו כי שמו אותי בבור ושמו את שמי: הבתות. מקום שמתה מגזר' ואשיתהו בתה: ובנקיקי הסלעים. אין לו חבר ופירושו לפי מקומו. גם הנעצוצים אילנים אין להם פרי וכן ותחת הנעצוץ. גם אין אח למלת הנהלולים והנה יהיו רבים עד שיהנו במקום הישוב ואשר אין שם ישוב: ביום. בתער השכירה. משל על יציאת מלאך השם והרג מחנה אשור יש מפרשים השכירה הגדולה ואמרו כי לתוהו גם שכיריה בקרבה ולפי דעתי שהשכיר' שם כמו בכח האכילה והוא מגזרת שכר שיקח שעל התער בעבור שהי' חדה מאד כי זאת היא אומנותו. ועשה את הראש והזקן ושער הרגלי' כל גבור ושר ונגיד כי כן כתוב: והיה. ושתי לאן. דרך קצרה והטעם שיות ועשה ותיה אים מי שיהי' בירושלם: והיה

לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. ואמר כי בטרם שיאכל נער זה לדבר שיהיה בעת בחירת הטוב ומאסו ברע בשאר הנערים זה עד שלא שנים או קודם תעזב אדמת שמרון ודמשק ותהיה שממה: אשר אתה קץ עתה מפני שני מלכיה. והם רצין ופקח. וכדי שתאמין זה נתן לך האל זה האות מעתה. כי מיד שיולד הנער יבחר במאכל טוב וימאס ברע לדעתו כמו שפירשנו: יביא ה' עליך. מחלה המלכים לא תפחד אבל עוד יביא ה' עליך ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו ונומר. כלומר ימי רעה אשר לא באו מיום שנחלק המלכות. כי אז החלו הרעות לבא על ישראל ולא היו בכלל הימים שעברו ימי רעה כמו אלה הימים. ומי יהיה העושה הרעה הגדול הזאת שיביא ה' עליך את מלך אשור. ואמר עליך. כי עליו עלה תגלת פלאסר מלך אשור ויצר לו. כמו שכתוב בדברי הימים. ואמר ועל בית אביך. בעבור חזקיהו בנו שעליו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא נשאר עיר בכל ארץ יהודה שלא כבש אל ירושלם. ואמר ועל בית אביך. ולא אמר על בנך לכבוד חזקיהו שהיה צדיק ואחז היה רשע: והיה ביום ההוא ישרוק. להם שיבאו. כלו' שיעיר את רוחם. וכן אחר למעלה ושרק לו מקצה הארץ. ואמר שבוא ודבורה לפי שמתאספי' לרוב כרגע לפי' המשיל חיל מצרים וחיל אשור לזבוב ולדבורה שיתאספו מהרה ויבאו מהרה כמו שאמר למעלה והנה מהרה קל יבא וכן נאמר במשל סבובי כדבורים. כאשר תעשנה הדבורים. וי"ת כן יכלו ה' לעם קטני מערות גבריא וגומר. ואמר בקצה יאורי מצרים כי הקליניס שבמצרים יבאו עם מלך אשור כשיעלה על ארץ ישראל. וזכר יאורי לפי שעובדי האדמה מתקני יאורי' בכל מקום להשקות אדמתם. ואמר כי אפילו עובדי האדמה יניחו עבודת' ויבאו מרוב תאותם להשחית את אדץ ישראל: ובאו ונחו כולם. אמר ונחו כולם לפי שהדבורים נחות על הפרחים. ואמר בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים. כלומר בערים אשר בעמקים ובערים הבצורות אשר בסלעים. ופירוש הבתות חרבות כמו ומשיתהו בתה. ודגש התי"ו מחורת הגמ. ופירוש נקיקי הסלעים שיני סלעים: ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים. הם עני' פחותי'. כמו תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס. והם משל על ערי הפרזות. וי"ת ובכל הנהלולים בתי תושבחתא: ביו' ההוא. זה היה במגפה אשר היה במחנ' אשור כשבא לירושלם אחר שכבש כל ארץ ישראל: וינח מלאך ה' ויך במחנה אשור. והמשיל המגפה לתער לפי שהתער משחית השער מכל וכל כך היתה המגפה רבה בהם ובגדוליה. כמו שכתוב ויכאב כל גבור חיל

וזהו מאוס ברע ובחור בטוב. ויבחר במאכל הטוב. כמו שאמר ממאה ומעלה זרבש יאכל לדעתו. ומלת לדעתו היא נקשרת למעלה ממנה ולמטה ממנה. וזה הבן לא נוכל לומר כי הוא חזקיהו. כי כשמלך אחז היה חזקיהו בנו בן תשע שנים וזאת הנבואה נאמרה לאחז בימי מלכותו. והעלמה גם כן אינה אם חזקיהו כי לא היתה עלמה כשנאמר נבואה זו. ויונתן תרגם פסוק ממאה ודבש כן שמן ודבש ייכול עד לא ידע לרחק ביש ולקרבא טבא. ולהשיב לאוקים כי אחז היה מפחד בעבור שני המלכים האלה שלא יבאו את ירושלם ונתן לו אות כדי להאמין שלא יבאו ואם האות דבר כאם' הם אותרים מה אות היה לאחז דבר שהיה אחר כן ליוחד מתרגם אות שנה ואיך יתחזק לבו בזה הדבר שלא היה בימיו: כי בטרם. פי' אדוני אבי ז"ל אמר לו כי בטרם שיגיע זה הזמן לשם יבאו לכם המלכים. והו שאמר תעזב האדמה. כלומר תעזב מהם שיבאו לכם. אבל היה יכול שיסובו אחרי כן ויבאו אותה לכך נתן לו האות שכיון שיראה האות בנער יבטח לבו באל כי כמו שהאות הזה שנתן לו נתקיים כן יתקיים דברו שלא יבאו ירושלם ולא תקוים עצתם ולא תהיה. ומה שאמר מפני מלכיה והם לא היו מלכי האדמה הוא שהוא ירושלם אלא מלכי דמשק ושמרון כך פירושו מפני אלה השנים שהיו מחשבים שהיו מלכיה. ויש לפרש הפסוק ממאה ודבש כן שמן ודבש ייכול עד לא ידע לרחק ביש ולקרבא טבא. ולהשיב לאוקים כי אחז היה כמו הראשון אלא פירוש זה הפני מאוס ברע ובחור בטוב כשאר נערים שנגדלו ותכנס בהם דעת הבחירה מעת שיהלו לדבר. ואמר כי בטרם שיאכל נער זה לדבר שיהיה בעת בחירת הטוב ומאסו ברע בשאר הנערים זה עד שלא שנים או קודם תעזב אדמת שמרון ודמשק ותהיה שממה: אשר אתה קץ עתה מפני שני מלכיה. והם רצין ופקח. וכדי שתאמין זה נתן לך האל זה האות מעתה. כי מיד שיולד הנער יבחר במאכל טוב וימאס ברע לדעתו כמו שפירשנו: יביא ה' עליך. מחלה המלכים לא תפחד אבל עוד יביא ה' עליך ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו ונומר. כלומר ימי רעה אשר לא באו מיום שנחלק המלכות. כי אז החלו הרעות לבא על ישראל ולא היו בכלל הימים שעברו ימי רעה כמו אלה הימים. ומי יהיה העושה הרעה הגדול הזאת שיביא ה' עליך את מלך אשור. ואמר עליך. כי עליו עלה תגלת פלאסר מלך אשור ויצר לו. כמו שכתוב בדברי הימים. ואמר ועל בית אביך. בעבור חזקיהו בנו שעליו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא נשאר עיר בכל ארץ יהודה שלא כבש אל ירושלם. ואמר ועל בית אביך. ולא אמר על בנך לכבוד חזקיהו שהיה צדיק ואחז היה רשע: והיה ביום ההוא ישרוק. להם שיבאו. כלו' שיעיר את רוחם. וכן אחר למעלה ושרק לו מקצה הארץ. ואמר שבוא ודבורה לפי שמתאספי' לרוב כרגע לפי' המשיל חיל מצרים וחיל אשור לזבוב ולדבורה שיתאספו מהרה ויבאו מהרה כמו שאמר למעלה והנה מהרה קל יבא וכן נאמר במשל סבובי כדבורים. כאשר תעשנה הדבורים. וי"ת כן יכלו ה' לעם קטני מערות גבריא וגומר. ואמר בקצה יאורי מצרים כי הקליניס שבמצרים יבאו עם מלך אשור כשיעלה על ארץ ישראל. וזכר יאורי לפי שעובדי האדמה מתקני יאורי' בכל מקום להשקות אדמתם. ואמר כי אפילו עובדי האדמה יניחו עבודת' ויבאו מרוב תאותם להשחית את אדץ ישראל: ובאו ונחו כולם. אמר ונחו כולם לפי שהדבורים נחות על הפרחים. ואמר בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים. כלומר בערים אשר בעמקים ובערים הבצורות אשר בסלעים. ופירוש הבתות חרבות כמו ומשיתהו בתה. ודגש התי"ו מחורת הגמ. ופירוש נקיקי הסלעים שיני סלעים: ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים. הם עני' פחותי'. כמו תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס. והם משל על ערי הפרזות. וי"ת ובכל הנהלולים בתי תושבחתא: ביו' ההוא. זה היה במגפה אשר היה במחנ' אשור כשבא לירושלם אחר שכבש כל ארץ ישראל: וינח מלאך ה' ויך במחנה אשור. והמשיל המגפה לתער לפי שהתער משחית השער מכל וכל כך היתה המגפה רבה בהם ובגדוליה. כמו שכתוב ויכאב כל גבור חיל

מאוס ג' בקריאה וסי' חמאה ודבש יאכל. כי בטרם ידע הנער. כי אם מאס מאסתנו קצפת. ותד סחי ומאוס תשימנו: בטוב ט' דגשין וסימ' הנה ארצי לפניך. עמך ישב בקרבך. בי בטרם ידע. המאה ודבש יאכל. הנני פקד על שמעיה. יבלו בטוב. וחברו אם ישמעו ויעבדו יבלו. והסירך ישמחו. המשביע בטוב: יחיה ז' וסי' ואיש ואשה לא יחיה דוד. והכה דוד את הארץ. ויואב יחיה את שאר העיר דד"ה יחיה איש עגלת בקר. כי לא יחיה רשע. נשימה נא שקים במתנינו. הוא את נפשו יחיה:

לדבר. ואמר כי בטרם שיאכל נער זה לדבר שיהיה בעת בחירת הטוב ומאסו ברע בשאר הנערים זה עד שלא שנים או קודם תעזב אדמת שמרון ודמשק ותהיה שממה: אשר אתה קץ עתה מפני שני מלכיה. והם רצין ופקח. וכדי שתאמין זה נתן לך האל זה האות מעתה. כי מיד שיולד הנער יבחר במאכל טוב וימאס ברע לדעתו כמו שפירשנו: יביא ה' עליך. מחלה המלכים לא תפחד אבל עוד יביא ה' עליך ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו ונומר. כלומר ימי רעה אשר לא באו מיום שנחלק המלכות. כי אז החלו הרעות לבא על ישראל ולא היו בכלל הימים שעברו ימי רעה כמו אלה הימים. ומי יהיה העושה הרעה הגדול הזאת שיביא ה' עליך את מלך אשור. ואמר עליך. כי עליו עלה תגלת פלאסר מלך אשור ויצר לו. כמו שכתוב בדברי הימים. ואמר ועל בית אביך. בעבור חזקיהו בנו שעליו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ולא נשאר עיר בכל ארץ יהודה שלא כבש אל ירושלם. ואמר ועל בית אביך. ולא אמר על בנך לכבוד חזקיהו שהיה צדיק ואחז היה רשע: והיה ביום ההוא ישרוק. להם שיבאו. כלו' שיעיר את רוחם. וכן אחר למעלה ושרק לו מקצה הארץ. ואמר שבוא ודבורה לפי שמתאספי' לרוב כרגע לפי' המשיל חיל מצרים וחיל אשור לזבוב ולדבורה שיתאספו מהרה ויבאו מהרה כמו שאמר למעלה והנה מהרה קל יבא וכן נאמר במשל סבובי כדבורים. כאשר תעשנה הדבורים. וי"ת כן יכלו ה' לעם קטני מערות גבריא וגומר. ואמר בקצה יאורי מצרים כי הקליניס שבמצרים יבאו עם מלך אשור כשיעלה על ארץ ישראל. וזכר יאורי לפי שעובדי האדמה מתקני יאורי' בכל מקום להשקות אדמתם. ואמר כי אפילו עובדי האדמה יניחו עבודת' ויבאו מרוב תאותם להשחית את אדץ ישראל: ובאו ונחו כולם. אמר ונחו כולם לפי שהדבורים נחות על הפרחים. ואמר בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים. כלומר בערים אשר בעמקים ובערים הבצורות אשר בסלעים. ופירוש הבתות חרבות כמו ומשיתהו בתה. ודגש התי"ו מחורת הגמ. ופירוש נקיקי הסלעים שיני סלעים: ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים. הם עני' פחותי'. כמו תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס. והם משל על ערי הפרזות. וי"ת ובכל הנהלולים בתי תושבחתא: ביו' ההוא. זה היה במגפה אשר היה במחנ' אשור כשבא לירושלם אחר שכבש כל ארץ ישראל: וינח מלאך ה' ויך במחנה אשור. והמשיל המגפה לתער לפי שהתער משחית השער מכל וכל כך היתה המגפה רבה בהם ובגדוליה. כמו שכתוב ויכאב כל גבור חיל

כגיל ושר במחנה מלך אשור. ופירוש שעברי נהר בחיל הבא עם נבחותיו לירושלם. וזהו במלך אשור שבא עם נבחותיו לירושלם. ומה שאמר יגלח בהם הראש. פירוש את שער הראש. וכן וגלח את ראש. והוא משל על ראשי נבחותיו. ושער. הרגליים הוא שער הערוה והוא כנוי להמון העם: וגם את הזקן תספה. והזקן כנוי למלך. לפיכך אמר וגם כי אין דרך לגלח את הזקן ואפילו מי שיגלח את ראשו לא יגלח את זקנו. אבל שער הרגליים דרך העולם לגלח. ואמר על הזקן תספה ולא היתה בכלל יגלח לפי שמלך אשור לא מת במחנה כי בהרגו מת בשובו כי בביתו הכוהו בחרב. ומלת תספה פעל עומד. ותי"ו תספה לזקן כי הוא לשון נקבה כמו וכל זקן גדועה אע"פ שנמצא גם כן בלשון זכר. וי"ת את הראש את מלכא. ותרגם וגם את הזקן ואף את שלטוניהא. ושער הרגלי'. תרגם כמו שפירשנו. ופירוש השכירה כי התער שישכור אד' הוא טוב ומחודד. וי"מ שכירה גדולה. וכן גם שכיריה בקרבה גדולה. וי"ת חרבא חריפא. ושער הוא משקל אחד בסמוך ובמוכרת והוא בשקל נער שער ואינו ממשקל שער נהוג: והיה ביום ההוא יחיה איש. גם זה בימי חזקיהו. ואמר שיהיה שלוש וברכה בארץ ומרוב הברכה יגדל איש עגלת בקר ושתי צאן ודי לו בהם. כמו אם יהיו לו עדרי' מהם בזמן אחר כי זמן ברכה יהיה בימים ההם: מרוב

כי תלאו גם את אלהי שלא תאמינו בחוכתי' אשר יעשה ה' לכם כלי אחיצעות אנשים לבן יתן ה' לכם אות ידעה אית הנעשה ע"י הש בעלמו והו' חפתח של חיה שאינ' נחש' ב"כ ביד שליח: הנה העלמה הרה וגו' כי מלד היותה עלמה רק בשנים לא היה ניכר בה הריון כמו שפי' הפי' נבי' אלפה שלא מצד הריון מפני היותה רק בשנים ולזה היה הנבואה חבשר עליה שהיא הרה ויולדת שלא תהא' ניכר הריון כל זמן הלידה: המאה ואלה יאכל אחד לו ישרה ל בימיו שתהא הארץ בשלותה זאת אלו ודבש זה יהי' בזכות הנכר היולד שלדעתו מרים בחרו על דעתו יהי' מאוס ברע ובחור בטוב שיקריים סור מרע ועשה טוב וע"י זכותו תהיה ניכל ואזה תראה אתה אחז גודל מעלת העובל הש שאע"פ שאתה רשע זכות בנך הצדיק יגין עליך כ"ש אם אתה היית צדיק ועובד אלקי' היה הש בעזרתך יותר ויותר ופתח תאמר אם כל כך גדול זכות בני שתגין עלי אע"פ שאני רשע ומה גם על ירושלים בכללה תגין זכותו אולי תגין גם זכותו על ישראל בכלל ועל פקח בן רמליהו מלך ישראל לזה אחר שעתה יולד הנער ונאמר באופן שלא תגין זכותו על מלך ישראל. ואל תלאה שע"י שאתה ניכל בזכות בנך דרך גם יכול' לו מזכיותיו זכן ואולי אם יכבנו מלחמה יפיל ביד אויב וכדרך שאמר יתקב קטנתי מכל החסדי' וגו' לזה אחר אל תיראה מזה כי זה הגם חילתה זוטרתא היא לגבי כיסא דנבך אשר יאבע לו עם סנחריב מלך אשור והיה ביום ההוא ישרוק ה' וגו' כמש"ל שלא בלה הש לחזקיה שיביא עליו מלך אשור ויפול בידו כי יאחר חזקיהו לא היה בעיר' ולא בעתותיה אלא פתאום ישרוק ויקבץ ה' לסנחריב וסייעתו לבוא' על ירושלים ויבלו ביד חזקיהו ולא יהיה זה בעריכת מלחמה מעולה מזל מערכה אלא בהכאת זכות וגרעה שבחכה אחת וכעס אחת ולא ישנה להם יכה ה' לו יאמר ישרוק ה' וגו' על אדון ישראל מכל אדמתם ע"י מלך אשור ותחילה אמר בה' יתברך אשר בעיני מלך מלכים ומלך אשור הם כיון הדבר' ודבר' אשר לקיל מיקרא ית' והערתו אותם

יתמשמו. והיה ביום ההוא וגו' בעברי הנהר כלומר יגלח העברים שבקצה כן בעבור עבר הנהר. עם תער השכירה הוא מלך אשור כי הוא תער חד שהוא שכיר לשתתו שלאחר שיעשה מעשהו יהיה נשלך את הראש וגו'. לו יאחר תער השכירה על ימי חזקיהו בסנחריב ואילו ויתכן שלמה שאחז השכיר את מלך אשור לתוך רצין ופקח וכן רמליהו יאחר כי בתער השכירה עצמה הוא מלך אשור שהשכירו אחז בו בעצמו בתער עצמה יפעל עליה שיתוך את ראשה ורגליה וזקנה בימי חזקיה ליל שחורים ולפי זה אומרו ישרוק וגו' יהיה כאומרם ז"ל שכתה מלכים ז"ל שכתה מלכים גדולי' שהניח עמו סנחריב מפבר הנהר פרת בקצוי ארץ ולדבורה הגדולה מזכזב הוא מלך אשור שכולם שרים אל משמעתו: יחיה איש וגו' לאפשר שאלת היא בשורה שיהיה להם ביום רבה מחיל סנחריב עד שלא יחיו לעבוד הכל בכסף וזהב אשר לא יחשבו מרוב העושר אשר יהיה להם יחיה איש עגלת בקר וגו' דבר שאריך לו מיום אל יום ואף גם בזה יהי' הברכה כ"כ גדולה שיהי' לו חלב ודבש ליטע כרמים רק שיקנה הגפן בדמים כי לא יגיע לשרות עצמו בחרישה וזריעה ונטיעת עצים כי אם בחקים הרמים שלאינו צריך כ"כ טרחה לזריעה וזטיעה רק בחעבד יעבדון שהיא מלאכה קלה נגד עבודת הזריעה עם השורים ובוסים עם יזרעו וטעו כרמים וה' יהוה ברכתו

אות לבל תגלה הסנחתו יתנרך כי על כן הוא לא תסנבאות לכן לא יתן ה' לו האות רק לכם בית דוד והנו יתן ה' לכם אות והוא כי הנה העלמה גו' והאות הוא כי תלד בן וגם אמר שתקרא שמו עמנואל לרמוז כי עמכם יהיה להיטיב אתכ' ועוד אומרו לב' כי הנה עודנו קטון עד גדר מחמאה ודבש יאכל בזמן בלדעתו של נער אין מאוס ברע ובחור בטוב יותר מאכול חמאה ודבש כדעת קטני קטנים כי עדיין הוא בערם ידע הנער מה הוא בחיר בטוב ומאוס ברע לפי האמת כי קטון הוא בעוד שעודנו חסוב כי אכול מיתקא ולא דבר מר הוא מאוס ברע ובחור בטוב כי קטון הוא וזהו חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע כו' כי לדעתו של הנער הזה היותו אכול חמאה ודבש הו' מאוס ברע ובחור בטוב וכשיעור זה כי עודנו קטן תעוב האדמה של ארצין ופקח כי יפלו שניהם ותלקה ארצם כמפורש במלכים וד"ה כי קרוב יום לידם של אלו ובין כך ובין כך אתה אחז אסר לא האמנת בו יתברך יבוא עליך ועל עמך וכו' והיא כל הרעה הכתובה על סדר דברי הימים אסר הרעו רצין ופקח ובן רמליהו על יהודה ועכ"ז למה שאות אסד נתן הק"בה לא יעוב ריקם גם יעשה רוגם ארצין ופקח שגם הם יכלו טרם ידע הנער וכו' כאמור עד כאן ומהרי"ל זכרונו לברכה כתב עוד בסוף דבריו זה לשומו ומה שאמר בחזקיהו זה לך האות אכול השנה שפיח יתבאר במקומו שלא היה אות כי אם אות לעובדה ולסימן עוב וכמו שפירשתי למעלה לא שיהיה זה ראיה של הלהם מכף מלך אסור והפסק השביעי מהמשך הפרשה אחר זה יבוא ה' עליך ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר וגו' כי זה מורה שכל זאת הנבואה מדבר בענין אחז עם היותם המלכים הבאים על ירושלם ולכן נזכר אחריו ביאת סנחריב עליה בימי חזקיהו כמו ואיך יסבול השכל האמתי שיכנים בין שני הייעדים הל המתיחסי' בענינה' ובזמ' יעוד אחר שלינו מענינה דומה אלא לעיתות רחוקות ע"כ:

חמאה ודבש יאכל וגו' עיין רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל כתבתיו בפסוק הקודם: ולע"ד סלפי שחמאה מצד שמנה ודשנה הפסר ומשך היוה מצד לנער והדבש תתיך לותה וזה שאמר המאה ודבש יאכל לדעתו ונומר רלה לומר יאכל שניהם יחדיו לסיבת יודעו מאוס ברע ובחור בטוב מדעתו כן הוא שיבחר אכול חמאה ודבש יחדיו ואמר מאוס ברע וכו' ולא אמר מאוס רע ובחור בטוב לומ' כי פקחות ודעתו של נער זה הוא כ"כ שלפי' דבר טוב אם יהיה בו לב מהם מהרע ומאוס ברע באותו החלק ויבח' בחלק טוב שבו וז"ם ובחו' בטוב ע"ד מ"ש בבית' רמון מלא תוכו אכל קליפתו ארק. וזה מתייחס אל מ"ש המאה ודבש יאכל שהוא מצד מאוס ברע אסר בחמאה ומתקן אותו באכול עמו הדבש כאמור:

כי בטרם וגו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל תעוב האדמה דמשק ושמרון מפני שני מלכיה רצין ופקח. ועוד הרחיב נתבאר הכל בפסוק לכן עיין שם:

יביא ה' עליך וגו' עיין רש"י ז"ל והר"הבע וכן הר"דק ז"ל ולע"דן עליך ועל עמ' כפשוטו ועל בית אביך על בית חזקיהו בנו הצדיק שהו אותו דרכי בית אביך ולכך לא אמר על בנך מהטעם' הנזכר כי אחז רשע וחזקיה צדיק ולא יאתו דרכו ולכך אין לקרותו בנו לפי האמת ול"מ למיוס המיוחדת כי אי שיאמר אסר לא בא מיוס סור אפרים וגו' אבל כוון לומר כי כל הגלות והפרענות נמשכו מאותו הפירוד כי חלק לבם ויאשמו וזה שאמר ימיוס אסר לא בא בכל הזמן העבר וזה הוכן למיוס סור אפרים מעל יהודה גרמו להרים את מלך אשור ממוקמי עם אמליך אדם חנפוזה כיון הפסוק בא'מרו זכרון את מלך אשור בסוף הפסוק כדי להסמיכו אל מיוס סור אפרים שהיה סיבה את מלך אשור שהיה ראוי לכתוב ימים את מלך אשור אסר לא בא למיו' סור אפרים מעל יהודה. ולגב אורתיה הודיע זהון ישראל ועונות יהודה שמלכי דוד דן ודנין אותן ומלכי ישראל לא דן ולא דנין אותן שהם אלוהים וזה שאמר למיוס סור אפרים מעל יהודה לומר שאפרים היה על יהודה עליו ממש בא יהודה על אפרים עוד אפשר שאמר יביא ה' וגו' באותן מתחלף מהנזכר בכוונת למלן דאמר למיוס והכוונה שבסגולת אתהדו' כמ"ש הכתוב תבור עצבי' אפרים הנח לו כן בפירוד חלק לבם גו' כמלא שכם' עזקי' ימשכו מן הפירו' לז"ל יבי' עליך גו' הוא את' יביא' יהיה ענין כללי עלי' ועל עמך ואבותי יעטערו בקב' ז"ם ועל בית אבי' ימים של בע' בדול אסר לא בא מאליהן לסיבת פירוד אפרים מעל יהודה ז"ם אסר לא בא למיוס סור אפרים מעל יהודה כי הנו הם ימים אסר יביאם הבי' ת את מלך אשור ולא יהיו ימים באים מאליהן בימים הרעים המתחייבים מהפירוד:

והיה ביום ההוא יסרוק וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל כדרש"י ז"ל: ולע"דן אסר בקלה אחרי מצרים לומר מישרוק אפילו לאנשי כוש אסר בקלה אחרון של אחרי מצרים והמשלים לזבוב מהבחינות המזכרו' והוסיף לומר שיהיו כזבובי' שלא יקבלו נזק שהם מוכרחים לבא שם אשור אמנם אסור המשלים לדבורה מה דבורה זו עוקלת היא ומתה אף אשור יעקרו את ישראל וימותו וכמו שאמר ביום ההוא יגלח ה' בתער השכירה כמו שדרשו חכמינו זכרונם לברכה כיולא בזה בפסוק כאשר תעשנה הדבורי' שכל אותם שירדו להכות את ישראל ועקלום מתו כך אשור שהוא בעל המחלוקת ימות:

ובאו ונחו כולם גו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע וכן הרד"ק ז"ל והוסיף וכן מהרי"ל ז"ל וקראם הבאות לפי שהם חרדים ומסוממים מפחדם ע"כ:

ביום ההוא גו' אמר רב אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו אתה קב"ה הידמי ליה כאנים שנא אמר ליה כי אזלת לפני מלכי מזרח ומערב דאייתית לבניהו וקטלתינהו מאי אמרת להו א"ל אנא גברא כמי בהאי פחדא יתיב א"ל מאי אעביד א"ל זיל שני כפפך במאי אישני א"ל זיל אייתי מספרא ואגזוך דכי אזלת ליכא מאן דידע לך א"ל מספרא אית לי מהיכא אייתי א"ל עייל לההוא ביתא ואיתנו לך מספרא נאיתו מלאכי השרת ועבדו בית' ואוקימו ריחיא אתא סנחריב אמר להו אית לכו מספרים אמרו ליה אי בעית דכתן לך עתין חד גריו' דקשייתא אתן חד גריו' דקשיית' ויהבו ליה מספרא דאתא' חסך אמר זיל אייתי נורא אזל בהדי דהא גריר ליה אזל נפח ליה אמרא איתלי נור' בדקניא יהבו ליה מספר' ובזה לריסיה והיינו דכתיב וגם את הזקן תספה אמר רב אפא היינו דאמרי אינשי גרדתיה לארמאה וספר ליה איתלי ליה נורא בדקניא ולא שבעת תרפה מיניה ע"כ הנה פירשו בכתוב הסכירה לשון שכירות והוא הטחינה שטחן גריות דקשייתא ולמדו שהשכירות היה בטחינ' תמרים אפשר שרמז כן מדקאמר השכירה דהי"לל בתער שכירות אמר השכירה לפי שהתמרים שורין אות' לעשות מהם שכר תמרים ומהם יעלים הקשיתא שהם הגרעינין ח"כ השכיר' לשון שכר תמרי' הוא ודקדקו עוד מ"ש וגם את הזקן תספה למה אמר לשון תספה בזקן זה מורה שנשרף הזקן רובו ולכך לא אמר בו לשון גלוח כמו בראש שהרי כבר נשרף שער הזקן והגילוח הי' ליתר הפליטה שיספה כולו (ודש"י ז"ל בסמוך תפרש תסף' הסריפה) ולפי שיקשה לך מאחר שהיה רוצה לגלח זקנו אם כן למה איתלי ליה נורא לזה אמר שהיה זה לענ וקלם וז"ם אמר רב אפא היינו דאמרי אינשי גרדתיה לארמאה וספר ליה איתלי ליה נורא בדקניא ולא שבעת תרפה מיניה. ומיהו קשה לפי' של חז"ל ושער הרגלים למה יגלח ול"ע אחר כך עיינתי שבתוב ושער הרגלים כנוי לשער בית הערוה וכן מצאתי בהרד"ק ז"ל ואפשר שדרך לענ גלח לו שער הרגלים לפי' אם הוא כפשוטו וכן גם כן אם הוא כנוי לבית הערוה יהיה הגלוח דרך שחוק ולענ ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכת"יוכן הרד"ק וכן מהרי"ל ז"ל אלא שהמשיל הער להריגה. והרא"בע המשיל תער לתלוך והכל עולה אחד: ולע"דן שאחר מאמר וגם את הזקן תספה שהוא משל אל סנחריב שיספה בשוב אל ארצו דאל"כ היה ראוי להסמיכו אאל הראש ומ' שזכרתי בדחז"ל שעשר הרגלים כנוי אל זקן התחתון ניחא לו' וגם את הזקן שתיבת וגם מגלה על ושער הרגלים שהוא זקן תחתון:

והיה ביום ההוא וגו' ב"ר רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר נטל הב"ה שיתתן של אבות ועשאן מפתח לגאולתן של בנים אמר לו הב"ה ליעקב אתה אמרת והיה ה' לי לאלהים אין אלו מיים מירושלם והיה ביום ההוא יהיה ולא מיים חיים מירושלם והיה ביום ההוא יהיה אים עגלת בקר והיה ביום ההוא יוסיף ה' ידו שנית והיה ביום ההוא יספו הרים והיה ביום ההוא יהיה כל מקום וגו': הכוונה לחז"ל לתת טעם למה שבא לשון והיה בכל נבואות וברכות ואמרו שהם מדה כנגד מדה כמו שהאבו' אמרו בענין העבודה והיה ה' לי לאלהים שתיבת היה מורה על עבר אלא שהו"ו מהפכו לעתיד לומר שכבר היה לשעבר ה' לי לאלהים אלא שבשובי לשלום אל בית אבי טהיר ידיים יוסף אומן בהכנת המקום וחברה טובה והו"ו מהפכת אותי לעתיד כן בלשון הזה יבואו הבשורות טובות בלשון והיה לומר כאילו כבר היה ונתקיימה כבר הנבואה הטובה כי לא יוסיף לאחור אלא שהו"ו מהפכו לעתיד לפי שעדיין לא יאלו הדברים מהכת אל הפועל: או אפשר לפי שחז"ל אמרו שהיה לשון שמחה ויהי לשון צער ולזה אמר כי כמו שיעקב אמר והיה ה' לי לאלהים בשמחה וטוב לב על הצלתי' כך הקב"ה שמח ושש על כל הטובה שמביא על ישראל מובן לך שמה שאמרו חז"ל והיה לשון שמחה כלפי מעלה הוא ויהי לשון צער כי בכל צרתם לו צר: ועיין בש"י ז"ל וכן הרא"בע בקיריב וכן הרד"ק ז"ל והוסיף וכן מהרי"ל ז"ל: ולע"דן על פי שיטת המפרשים שאמרו שלא בימי חזקיהו לאמר המלחמות שעברו לא ישאר מקנה כי אם מעט מזער בזה אפשר שאמר ומלה עגלת בקר

לבד ותהיה עגלת כי האמהות פנו תמו מקדם ומלו ואמר והיה מרוב עשות חלב אין המוב' עשות רבוי חלב שהדרבה רבוי החלב לא יחייב הוצאת ההמלה ממנו כי לא יהיה שמן אם לא שתאמר מרוב עשות חלב ויהיה קן בהכילתו ישפהו המלה ויהכלנו ולא יאכל חלב וכדרש"י ז"ל הנזכר אבל אין לורך כי פי' מרוב עשות רוצה לומר שהעשיה היא עשויה כהוגן וכתקונה ושמנה וזהו שתרגם יוכתן ז"ל ויהי מסגי טוב משח. ומדוקדק כן מיתור תיבת עשות כי די שיאמר והיה מרוב חלב יאכל חמאה גו' ואמר והיה מרוב עשות חלב אשר תיבת והיה נראית מיותרת שבבר אמר והיה ב"ג' ההוא יהיה אים עגלת בקר ושתי צאן ומרוב חלב יאכל חמאה אבל הזכיר שיהיו ביום הוא בימי חזקיהו שיהיה אים עגלת בקר ושתי צאן דבר מועט ולא שלפי צאן כדי שלא שיגבה לבו זה העלין הלחד שיהיה והענין הבני שיהיה הוא שמרוב עשות חלב יאכל חמאה:

ותתני הנזכר ר"לו פי' שלפי שם ג' מיני המלה כמו שאמרו חז"ל גבי ויקח חמאה וחלב שהקיבר לחד מלרבעים והבינונית לחד מששים והמעולה לחד ממאה לזה אמר שיוציא כל כך חלב שלא יאכלו לחד ממאה הבנונית אלא מהחמאה שיוציאו מהרוב והיותר הרבה שתוכל לומר שיעור חלב דהיינו לחד ממאה שאין למעלה הימינה כנזכר מלותו החמאה יאכל לא מזולתה הקיבר לו הבינונית:

והיה ביום ההו' יהיה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ומהרי"ל ז"ל הביא כדרש"י ז"ל וכדהרא"בע ז"ל בקיבוד: ולע"דן שהיה ביום ההוא על ימי חזקיהו אמר יגיל עליו רשו והיה ביום ההוא יהיה אים וגו' והכי פי' והיה ביום ההוא יהיה כל מקום ר"ל כרם של אלף גפן ימלא בכל מקום ובכל פנה כי מלאה הארץ ברכת ה' ז"ם יהיה כל מקום ומה יהיה כירש לך הכתוב ואמר אשר יהיה שם אלף גפן שזה אלף כסף היום זהו מה שיהיה ולהיות כן בכל מקו' יחייב רבוי המלאם ובכל מקום עד שלא יוכלו לעבוד אותם עבודה אלא לשמיר ולשית יהיה כי מי יוכל לעבוד רבוי הכרמים כולה לו מרוב עסקם בתור' כדרש"י ולזה אמר כי בחצים ובקשת יבוא שמה בעת הבצורה כי שמיר ושית תהיה כל הארץ מרבוי הכרמים שהרי בכל מקום שם שם כרם אלף גפן בשני אלף כסף היום ולא תשוב שכיון שיהיו לשמיר ולשית אם כן הכרמים אשר בהשיבות ויוקר לז"ל וכל הכרים אשר במעבר יעדרון לא תבא שמה וכו' ועכ"ז יהיו מהולגלו שיהי' למשלח שור ולמרמס שה לרבייס לו לרבוי עסק בתורה ולמיעוט נעייתם לחרי היין ובשיעתי זו מכוון לו' יהיה יהיה בלשון עתיד וכפל יהיה יהיה:

ויאמר ה' אלי וגו' עיין רש"י וכן הרא"בע והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל: והוסיף טעם לגליון גדול כדי שיכתוב בו עדות שני עדים נאמנים שעתידין לבא לת אורי' הכהן ולת זכריהו בן יברכיהו והייתה נבואת ישעיה על הנביאים האלה שנים בשמם ועל מה שעתידים להתנבאות מעוב ועד רע הבית להם גליון זה הגדול וכפל מהר שלל וגו' מהר שלל על חיל דמשק וחש בז על שמרון ע"כ: ולע"דן שלוה הש"ת לקחת גליון גדול ולעפ"י שהכתוב מועט אלא הוא מהר שלל חש בז להודיע שענין מילות אלה כוללות הן כמה וכמה רעות רבות שלא יכולם כי אם גליון גדול: ואולי הין האותות גדולות בכמות כל הגליון ולעפ"י שהוא גדול וז"ם וכתוב עליו ולא אמר וכתוב בו לו שיהיה הכתב מתפשט עליו על כל הגליון הגדול כדי שיהיה הכתב מפורש כמו שת"י כתב מפרש וכדרש"י ז"ל הנז"ל: ועפ"י הרד"ק ז"ל הנז"ל שהיו שם דברים רבים כתובים והיה עניינם זה מהר שלל חש בז הבין בזה דקדוק למ"ד למהר שלל המיוחדת ולכי פי' וכתוב עליו דברים רבים ורשים שיהיה עניינם מורים למהר שלל חש בז ה"כ לא היה הכתוב מהר שלל חש בז דא"כ הלמ"ד יתיתה לו תהיה כוונת הלמ"ד לומר שהכתיבה הזאת תשייב ותגזור למהר שלל חש בז כיון שנכתבו הדברים על ידי הנביא במלאכות ה':

ואעידה לי עדים וגו' מכות פ"ב וכבר היו ר"ב ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא ר' מהלכים בדרך ושמעו קול המונה של כרך גדול בו' בירתי המלמר כולו בכלי המדה וסוף המלמר אמרו ואעידה לי עדים את זכריה תו' והלא אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא הלה הכהו' נבואתו של זכריהו בנבואתו של אוריה בנבואתו של אוריה כתיב לכן בגלבכם ציון שדה תחרש ואחרי שנתקיימה נבואתו של אוריה שמה אבי ומובטח שתתקיים גם נבואה של זכריה ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו ע"כ וכת"י כבעמוד. ועיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל הקשה על רבותינו ז"ל כי אוריה נבא על מלך יהודה וכאן לא הייתה הנבואה על חרבן ירושלם כי אם על חרבן שמרון ומה לנו אם כן בעבודתו אלא היה אנבא כי אם על יהודה ואיך אם כן יעיד על נבואת ישעיהו ועוד שנבואת זכריהו ואמתתה על בית שני לא על השבטים שהגלה מלך אשור שלא שבו עוד ואם כן אין לנבואתו יחס לנבואת ישעיהו כל שכן שהעדים כפי הדין צריך שמולאו יחד בדבר ואלו כפי הסברה היסרה לא היו בימי ישעיהו. אם לא שבא' שהיה אוריה מלה וחמשים ושלש שנה ומיה זכריה מאתים שנה והוא זר מלד ע"כ:

ולע"דן שאין אלו קושיות כלל על דחז"ל כי כבר קדם אלינו דעת המפרשים ז"ל במה שאמר מהר שלל חש בז שעם הכפל מהר שלל על שמרון חש בז על יהודה לעתיד. ועתה בזה החלק האחרון עליו תבא עדות אוריה וזכריה שהוא על יהודה דכיון שהפורענות של אוריה יתקיים ביהודים הטובים של זכריהו בן יברכיהו יתקיימו בודאי ומיהה נלמוד שליון שמדת פורענות של ישעיה שתקיים בודאי שיתקיים מידה טובה מרובה ממנ' להבנות הבית השני ולהתקיים הנבואות' נחמות של ישעיהו עצמו בהתקיים הפורענות שהתנב' עליהם מיין מה שמתקיי' נבואת זפריהו בן יברכיהו מלד קיום נבואת אוריה: והביא מהרי"ל ז"ל דעת אבי' שהבנו שאוריה הנזכר כאן אינו אותו אשר מקרית יערים כי כאן אמר אוריה הכהן ושם לא נאמר בהיה כהן ושגם בן זכריהו הנזכר כאן אינו הנו' בחרי עשר ושהיו הנביים אחרים נמצאי' בירושלם בימי ישעיהו. והשיה כדבריהם לא ידענו מי אלה העדים ולא נמצ' תועלת בעדותם זה גם כי זכריהו נזכר כאן ובחרי עשר שמו ושם אביו ואיך נוכל להכחיש עניינו וכן אוריה. ולדעת המפרשים ואעיד לי דברי הנבי' הנאמר לי הוא שאמרו ואעידה לי דברי הלל יתברך שלוה לישעיהו שיכתוב עליו לבד למהר שלל חש בז שתתן טעם למה היה הגליון גדול ואמר שהי' זה מפני שהיה רוצ' שיעידו גם כן שמה שני נביאים אחרים שיבואו אחריו ימים רבים והם אוריה הכהן והוא אשר זכר שהיה מקרית יערים כי כהן היה והודיעו שהוא שהיה עתיד להיות ולא נבא על חרבן ירושלם וארץ ישראל גם כן ויצטרך עוד להיות הגליון גדול לפי שיכתוב שם עדותו של זכריהו בן יברכיהו שהיה עתיד בזמן בית שני שהוא זכר הגלות כולם ובנין הבית העתיד כמו שתראה כל זה מדברי לכל זה היה צריך גליון גדול לפי שכל נביא ונביא מהנזכר יכתוב עדותו ממה שראה שלם שעתידין ודמשק שיהיה בימיו על ידי מלך אשור ושם אוריה מחרבן ירושלם ויהודה על ידי נבוכד נצר מלך בבל ושם זכריה מבנין הבית השני בעד גלות יהודה והעתידה בעד גלות ישראל כאילו יהיה בלותם הגליון כתוב ותחוש מה די להוי בחרית יומיא ושם כן לא היו אלה עדים לישעיהו ולא עדים כשנתקרב אל הנבואה כי לא היה בזמנו כמו שנתבאר ע"כ: ולע"דן מה שנתבאר מתוך דחז"ל שאומרו ואעידה לי דברי האל כמו שזכר רש"י ז"ל ומהרי"ל ואומרו נאמני פירוש שיתאמתו כל דבריהם אך בזאת שתתקיים כל נבואת אוריהו הכהן נבואת פורענות שלא בהכרח יתאמתו כל דברי זכריהו בן יברכיהו כדי שתהיה מרובה מידה טובה של זכריהו מרובה ממדת פורענות של אוריהו ולא יתקיים אומרו שם משענתו בידו מרוב ימים שעתידים להחיות מתים כתיב הכא משענתו בידו וכתיב התם גבי בחזו קח משענתי ומנם לם לא יתקיימו כל הדברים של אוריהו הכהן לא יהיה בהכרח שיתבארו דברי נבואת זכריהו שאמר ושים משענתו בידו להחיו' מתים אבל די שיתקיימו כפשטן ישבו זקנים ונקבות ברחובו' ירושלם ושים משענתו בידו מרוב ימים וזקנ' לבל וזה שאמר לא"כ נאמנים רוצה לומר שיתאמתו בתוכיותם ובהבנתם האמיתית תלוי זה בזה וכן כתבתי בכלי חמדה וזה שאמר לי כי לי הם עדים לא לכם: וזה שאמר גם כן את אוריהו הכהן ולת זכריהו בן יברכיהו לרבות בתיבת לת סברות הפורענות תרבה הטובה שעל ידי זכריהו עד"כו כאמור:

ואקרב אל הנביאה גו' עיין רש"י ז"ל וכן הביא מהרי"ל ז"ל: ואמר שהביו קרא אותו מהר שלל חש בז ואמו כסרלתה שם רע זה מורה על הפורענות נתחלקה ואמרה עמאל ר"ל האל יגילנו מכל טרה לפי שבחינת הגלת ישראל קראו לו עמנואל ובחינת שלל דמשק ושמרון נקרא אחר כך בשעת לידתו מהר שלל חש בז: למנם דעת הראב"ע ז"ל שכולם היו בני ישעיהו ע"ם. וכן הרד"ק ז"ל ומתוך דברי הרד"ק ז"ל דבסמוך בפסוק כי בטרם גו' נראה שזה כן הנביא ועמנו אל בן אחז המלך: ולע"דן כל האחבע היבות שמו מהר שלל חש בז הוא מהר שלל על חיל דמשק ואמר חש בז על הבטים ושמרון כדמהרי"ל אז מהר שלל על ישראל וחש בז על יהודה כדפרשיה לעיל:

כי בטרם ידע הנער גו' עיין רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל: ולע"דן שאמר יפה על הנער הנזכר כי בית ואשה ותינוק לע"פי שאין נחש יש סימן וזהו אומרו בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי יפה נעו' הנו' את חיל דמשק כאילו הנער ולידתו היה סימן לזה וסיב' המסובב שהש"ת נתנו לסימן ולהיות דמשק לפני חיל לזה אמר את חיל דמשק המנם שמרון החלטים שהרי הם

כפוסי'

בחלים ובקשת יבא שמה · כל הרוג ליכנס לתוכו יהא צריך קשת וחלים בידו למלט עצמו מחיות רעות ונחשים ועקרבים : וכל ההרי · אשר שם שדות לבן לתבואה : אשר במעדר יעדרון · היא כמין מרים שקורין פסו"יור בל' · לא תבא שמה ירא שמיר כי בהם יתעסקו לזרוע חבואה למאכל שאי אפשר בלא התבואה אבל הגפנים יהיו לבז כי אותו הדור של חזקיה יושבו אלי לעסוק בתורה ולא לשתות יין וכן היתה כדאיתא בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש שלא היה בקי בהילכות איסור והיתר וטומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל מקום וגו' הוא שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו מלך יהודה : והיה למשלח שור · שם ירעו בהמותיה מרעה שמן : גליון מגלה : בחרט אנוש · במכתב אשר ירוץ כל אנוש הקורא בו אפילו אנוש כל שהוא ואפילו איש חכם וכן תרגם אונקלוס כתב מפרש : למהר שלל · לבא סנחריב ולשלול את כל הון עשר השבטים ולהמיט לבוז נבוכד נצר אחריו ואת לקיחו ודורו : ואעידה לי · גם באותן הימים בימי יהויקי' על אותו פורענות שני עדי נאמני' האחד לבשרם רעה העתיד' לבא עליהם אוריה הכהן שהרגו יהויקים שנ' וגם ה אים היה מתנבא בשם יי' אוריה בן שמעיה מקרית היערי' ויתנבא על העיר הזאת ועל המקו'ה הזה את כל דברי ירמיהו : ואת זכריהו בן יברכיהו · בשנת שתים לדריוש עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם אוריה סימן לזכריה אם תראו שתתקיים נבואת אוריה תהיו תלפיס שתתקיים נבואת זכריה בשם שהעדות. בשל סנחריב עמוס ויעשיה עמוס לפורענותן של עשרת השבטי' ויש' גלה יגלה ויעשיה להבטחתו של חזקיהו כשימלוך : ותלד בן · הוא הבן עצמו שקרא את הנביאה עצמו אל על שם שיהא הקב"ה בעזרו של חזקיהו כשימלוך ואי אפשר לומר שבן שני הוא שהרי שנינו בשנת ד' לאחז נאמר' נבואה זו ובשנת ד' לאחז נהרג פקח ואי אפשר לשני בנים להיולד בשני אחת בזה אחר זה ויעשיהו אביו קרא שמו מהר שלל על שם פורענות העתידה לבא על רצין ובן רמליהו שהיו באין ליטול מלוכ' מבני דוד ותשבת מלכותו של חזקיהו : ישא את חיל דמשק · ויעל דמשק ויתפשה : ואת שלל שומרון · לאחר שנהרג פקח ומלך הושע עלה עליו שלמנאסר' מלך אשו' ויהי לו הושע עבד ונתן לו מנחה ושותל הוא שלל שומרון כל אלה בשנת ארבע לאחז : את

אבן עזרא

והיה · הטעם שהשם יתן ברכה כי יבא רב ממעט על כן אות חמאה ודבש יאכל · והיה · אשר יהיה שם · כמו היה וכן אז ישיר משה יעשו ענל : לשמיר ולשית · מיני חוחים והטעם כי מחנה אשור השחיתו את הארץ שנה אחר שנה : בחיצים · לא יוכל אדם לבא במקום הכרמי' שהיו כי אם בחצי' כי יפחד איש יער שנחבאו לשטים או חיות בחוחים : וכל אשר במעדר · שהיו הכרמים שם בתחילה מתקנים יתקנום עתה כי לא יהיו שם חוחים וכל כך יתן השם ברכה בכרמי ההר על שישלחו השור שם כטעם אוסרי לגפן עירה והנה אמר כי מעגלה אחת ושתי לאן ירבה החלב וכרמי ההר שימלטו לבדם יתן השם ברכה עד בלי דיי : ויאמר · גליון גדול · יש אומרים ממגלה והנה יו"ד תחת דגש וככה דליו שוקים : במרט · כמו ויגר אותו בחרט צורה יצוקה כדמות אדם ואחרים אמרו כי גליון יחיד מגליונים והוא בגד והכתיבה במלאכת רקיס והטעם כי יתנבא לעתיד על גלות שומרון : ואעידה · יש אומרי' כי המ"לף תחת ה"א ואמרי' אמרו כי בא עתיד תחת עבר ויתכן היות ואעידה כמשמעו שאעיד לי והנביא עשה מה שצוה השם ואם לא נזכר : את אוריה הכהן · היה כהן גדול בימים ההם גם זכריה היה אדם גדול ודרך הדרש ידוע' על נבואת זכריה הנביא ואוריה הנבי' : ואקרב · טעמו רמז לשביבה כמו אל תגשו אל אשה והנביא' אשת הנביא ונקראת כן בעבור שבעלה נביא או גם היא היתה נביאה : כי · זה הנער נולד קודם שתי שנים שחגלה שומרון : ישא · הנושא כמו ויאמר ליוסף : ויוסף · טעם ויוסף כי גם זאת הנבואה היתה' על דבר מלך אשור : יען

ה' היא מילתא זוטרתא עכ"ז צריך שיכתוב אותה בחדש אמנם לספר בין האנשים מעשה ה' כי נודע הוא · ואעידה לי וגו' שבעת שנאמר לו זאת הנבואה היה רואה הנבואה כאלו היו שם לפניו אוריה הכהן וזכריהו בן יברכיהו שהיו"שני נביאים או חכמים והעידם הנביא על זאת הנבואה ואחר שאחר זה קרב אל הנביאה אשר אוני היה נפרד מאשתו זה זמן רב ועתה בקריבה אחת נתעברה וילדה בחברה ואחר לו ה' קרא שמו וגו' כי אודות שמאשו לחזקיה בטרם ידע הנער ובעלמו אם היה לו יכולת ליקח את חיל דמשק וגו' : ויוסף ה' וגו' בהיות שהנבואה לחעלה כאחר על חזקיה וגם עתה דבר ה' בו ע"כ אחר ויוסף שהוסיף לדבר על עניני חזקיה · והנה לחעלה דבר מעניני אשור מה שרצה לעשות בירושלים ולא הזכיר בזה שום דבר מחעשה אנשי ירושלי' והיתה הנבואה לטובת הכלל אנשי ירושלים ע"כ אחר ויאמר ה' אלי קח לך אחידה לכה · משא"כ עתה דבר מחרידת אנשי ירושלים שבכא וסיעתו שגדול עונו מנשוא לחרוד בחדומו חזקיהו מלך יהודה אשר רצה כי ה' אתו והגדיל והעליה בחלכתו והוא חרד בו עם תלת עשרה רבוותא שזה הדבר הוא דבר השבאוי לכל ששמעיו תצלנה אזניו לחרוד בחלך אדוניהם ע"כ ויוסף ה' דבר דבר קשה וזה שאחר דבר אלי עוד כלומר עוכש גדול וקשה יגיע לשבאת יותר מאנשי אשור שמתו בדבע אחד שבן לילה היו וכן לילה אחרו משא"כ שבאת שקשרו אותו בזכרי סוסיהם וגוררו אותו תוך מחניהם עד שמת מיתה משונה וז"ש ויוסף ה' דבר אלי עוד נבואה קשה מראשונה שיבנס בו שבאת המורד בחזקיה וכיון באמרו דבר אלי כלומר הגיד חדה לי על שבאת אחר שמע נבואתי מה' על מפלת סנחריב וא"כ אין כאן מקום לדאוג שאין כאן התגלות לומר שהיראה עשה שהרי כבר שמע דבר ה' שיפול אשור ביד חזקיהו וז"ש ויוסף ה' דבר אלי אלי היה הדבור מסף על הראשון שהנשתי בנבואתי מפי ה' מפלת סנחריב עי"כ תקשה שבאת בחרדו כי בזה גלה דעת לבו על חזקיה : ויחה גם שדרך השרים והעם לחלוד בחלכם אם הוא מבביל עולו עליהם כעבד

ליהנשם

וְהָיָה מֶרֶב עֲשׂוֹת חָלָב יֹאכַל חֶמְאָה · כִּי חֶמְאָה וּדְבַשׁ יֹאכֵל כָּל־הַנּוֹתָר בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם אֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף כֶּסֶף לַשָּׁמִיר וְלַשָּׁית יִהְיֶה׃ בַּחִצִּים וּבַקֶּשֶׁת יָבֹא שָׁמָּה כִּי־שָׁמִיר וָשָׁית תִּהְיֶה כָּל־הָאָרֶץ׃ וְכֹל הֶהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעְדֵּר יֵעָדֵרוּן לֹא־תָבוֹא שָׁמָּה יִרְאַת שָׁמִיר וָשָׁית וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמִרְמַס שֶׂה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קַח־לְךָ גִּלָּיוֹן גָּדוֹל וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ לְמַהֵר שָׁלָל חָשׁ בָּז׃ וְאָעִידָה לִּי עֵדִים נֶאֱמָנִים אֶת אוּרִיָּה הַכֹּהֵן וְאֶת־זְכַרְיָהוּ בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ׃ וָאֶקְרַב אֶל־הַנְּבִיאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קְרָא שְׁמוֹ מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בָּז׃ כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע הַנַּעַר קְרֹא אָבִי וְאִמִּי יִשָּׂא אֶת־חֵיל דַּמֶּשֶׂק וְאֶת שְׁלַל שֹׁמְרוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ וַיֹּסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר׃ יַעַן מָאֵס הָעָם הַזֶּה אֶת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים לְאָט וּמְשׂוֹשׂ אֶת־רְצִין וּבֶן רְמַלְיָהוּ׃ לָכֵן הִנֵּה אֲדֹנָי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת־מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת כָּל־כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל כָּל־אֲפִיקָיו וְהָלַךְ עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו׃ וְעָבַר בִּיהוּדָה שָׁטַף וְגָדַשׁ עַד־צַוָּאר יִגְיַע וְהָיוּ מִפְשַׂח כְּנָפָיו מְלֹא רֹחַב אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל׃ רֹעוּ עַמִּים וְהֵחָתּוּ וְהַאֲזִינוּ כָּל־מַרְחַקֵּי אָרֶץ הִתְאַזְּרוּ וְהֵחָתּוּ הִתְאַזְּרוּ וְהֵחָתּוּ׃ עִצוּ עֵצָה וְתֻפָר דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם כִּי עִמָּנוּ אֵל׃ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלַי כַּחֲזֹק הַיָּד וְיִסְּרֵנִי לְבִלְתִּי לֶכֶת בְּדֶרֶךְ הָעָם הַזֶּה לֵאמֹר׃ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֹתוֹ תַקְדִּישׁוּ וְהוּא מוֹרָאֲכֶם וְהוּא מַעֲרִיצְכֶם׃ וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לִשְׁנֵי בָתֵּי יִשְׂרָאֵל לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִָם׃ וְכָשְׁלוּ בָהֶם רַבִּים וְנָפְלוּ וְנִשְׁבְּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃ צוּר עֵדֻת חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמּוּדָי׃ וְחִכִּיתִי לַיהוָה הַמַּסְתִּיר פָּנָיו מִבֵּית יַעֲקֹב וְקִוִּיתִי לוֹ׃ הִנֵּה אָנֹכִי וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר נָתַן לִי יְהוָה לְאֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת שֹׁכֵן הַר־צִיּוֹן׃ וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דְּרֹשׁוּ אֶל־הָאֹבוֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמְהַגִּים הֲלוֹא עַם אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד הַחַיִּים אֶל־הַמֵּתִים׃ לְתוֹרָה וְלַעֵדוּת אִם־לֹא יֹאמְרוּ כַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין־לוֹ שָׁחַר׃ וְעָבַר בָּהּ נִקְשֶׁה וְרָעֵב וְהָיָה כִּי־רָעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָרוֹם׃ וְאֶל־אֶרֶץ יִבָּט וְהִנֵּה צָרָה וַחֹשֶׁךְ מְעוּף צוּקָה וּנְדָחָה אֹפֶל׃ כִּי לֹא מוּעָף לָעָיֵף אֲשֶׁר הָיְתָה לוֹ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַדְמַת זְבֻלוּן וְאַדְמַת נַפְתָּלִי וְהַכָּבֵד אַחֲרוֹן הוֹכִיחַ דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם׃ הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת אוֹר נָגַהּ עֲלֵיהֶם׃ הִרְבִּיתָ הַגּוֹי לֹא הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה שָׂמְחוּ לְפָנֶיךָ כְּשִׂמְחַת בַּקָּצִיר כַּאֲשֶׁר יָגִילוּ בְּחַלְקָם שָׁלָל׃ כִּי אֶת־עֹל סֻבָּלוֹ וּמַטֵּה כְתֵפוֹ שֵׁבֶט נֹגְשׂוֹ הִשְׁבַּרְתָּ כְּיוֹם מִדְיָן׃ כִּי כָל־סְאוּן סֹאֵן בְּרַעַשׁ וּשְׂלָמָה מְגוֹלָלָה בְּדָמִים וְהָיָה לִשְׂרֵפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ׃ כִּי יֶלֶד יֻלַּד־לָנוּ בֵּן נִתַּן־לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד שַׂר שָׁלוֹם׃ לְמַרְבֵּה הַמִّשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ עַל כִּסֵּא דָוִד וְעַל מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹּאת׃ אֲדֹנָי שָׁלַח דָּבָר בְּיַעֲקֹב וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ אֶפְרַיִם וְשֹׁמְרוֹן הַאֹמְרִים בְּגַאֲוָה וּבְרֹחַב לֵבָב׃ לְבֵנִים נָפָלוּ וְגָזִית נִבְנֶה שִׁקְמִים כֹּרָתוּ וְאֲרָזִים נַחֲלִיף׃ וַיַּשְׂגֵּב יְהוָה אֶת־צָרֵי רְצִין עָלָיו וְאֹיְבָיו יְסַכְסֵךְ׃ אֲרַם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאָחוֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ וְהָעָם לֹא־שָׁב עַד־הַמַּכֵּהוּ וְאֶת־יְהוָה צְבָאוֹת לֹא דָרָשׁוּ׃ וַיַּכְרֵת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה וְאַגְמוֹן יוֹם אֶחָד׃ זָקֵן וְנָשׂוּא פָנִים הוּא רֹאשׁ וְנָבִיא מֹרֶה שָׁקֶר הוּא זָנָב׃ וַיַּתְעוּ מְאַשְּׁרֶיךָ וּמְאֻשָּׁרֶיךָ נִבְלָעוּ׃ עַל־כֵּן לְאֲדֹנָי לֹא יִשְׂמַח עַל־בְּחוּרָיו וְאֶת־יְתוֹמָיו וְאֶת־אַלְמְנוֹתָיו לֹא יְרַחֵם כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמְרַע וְכָל־פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ כִּי בָעֲרָה כָּאֵשׁ רֶשַׁע שָׁמִיר וָשָׁית תֹּאכֵל וַתְּלַהֶט בְּסִבְכֵי הַיָּעַר וְיִתְאַבְּכוּ תִּתְאַבֵּךְ עָשָׁן׃ בְּעֶבְרַת יְהוָה צְבָאוֹת נֶעְתָּה הָאָרֶץ וְהָיָה הָעָם כְּאֻכֶלֶת אֵשׁ אִישׁ עַל־אָחִיו לֹא יַחְמֹלוּ׃ וַיַּחֲטֹף אִישׁ עַל־יָמִין וְרָעֵב וְאָכַל אִישׁ עַל־שְׂמֹאל וְלֹא שָׂבָעוּ אִישׁ בְּשַׂר־זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ׃ מְנַשֶּׁה אֶת־אֶפְרַיִם וְאֶפְרַיִם אֶת־מְנַשֶּׁה יַחְדָּו הֵמָּה עַל־יְהוּדָה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ הַלְּחֹקְקִים חֹקֵי אָוֶן וְכֹתְבִים עָמָל כָּתָבוּ׃ לְהַטּוֹת מִדִּין דַּלִּים וְלִגְזֹל מִשְׁפַּט עֲנִיֵּי עַמִּי לִהְיוֹת אַלְמָנָה שְׁלָלָם וְיָתוֹם יָבֹזּוּ׃ וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם פְּקֻדָּה וּלְשׁוֹאָה מֵרָחוֹק תָּבוֹא עַל־מִי תָנוּסוּ לְעֶזְרָה וְאֵי תַּעַזְבוּ כְּבוֹדְכֶם׃ בְּלִתִּי כָרֹעַ תַּחַת אֲסִירִים וְתַחַת חֲלָלִים יִפֹּלוּ בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה׃ הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי וּמַטֶּה הוּא בְיָדָם זַעְמִי׃ אֶל־גּוֹי חָנֵף אֲשַׁלְּחֶנּוּ וְעַל עַם־עֶבְרָתִי אֲצַוֶּנּוּ לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בֶּזֶז וְלָשׂוּם מִרְמָס כְּטִיט חוּצוֹת׃ וְהוּא לֹא כֵן יַחְשֹׁב וְלִבּוֹ לֹא כֵן יְדַמֵּה כִּי לְהַשְׁמִיד וְלַכְרֵת גּוֹיִם לֹא מְעָטִים׃ כִּי אָמַר שָׂרָי יַחְדָּו מְלָכַי הֲלוֹא כְּקַרְכְּמִישׁ כַּרְכְּמִישׁ חֲמָת אִם־לֹא כְאַרְפַּד אַרְפַּד שֹׁמְרוֹן אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר עָשְׂתָה לְדַמֶּשֶׂק אֶלִילֶיהָ וְשֹׁמְרוֹן לִירוּשָׁלִָם וְלַעֲצַבֶּיהָ׃ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן וְלַעֲצַבֶּיהָ הֲלוֹא כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לִירוּשָׁלִָם׃ וְהָיָה כִּי־יִגְמֹר אֲדֹנָי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂהוּ בְּהַר־צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִָם אֶפְקֹד עַל־פְּרִי גֹדֶל לְבַב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְעַל תִּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו׃ כִּי אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי כִּי נָבוֹנְתִּי וָאָסִיר גְּבֻלוֹת עַמִּים וְאֶל־תֹּאצְרוֹתֵיהֶם שָׁסִיתִי וָאוֹרִיד כַּאַבִּיר יֹשְׁבִים׃ וַתִּמְצָא כָעֹשׁ יָדִי חֵיל הָעַמִּים וְכַאֲסֹף בֵּיצִים עֲזוּבוֹת אָנִי כָּל־הָאָרֶץ וְלֹא־נָדַד כָּנָף וּפֶה פֹּצֵה וְצִיץְ׃ הֲיִתְרַפֵּא הַגַּרְזֶן עַל־הַחֹצֵב בָּהּ אִם־יִתְגַּדַּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מַנִּיף בָּהּ כְּנִעוֹר שֵׁבֶט אֶת־מֵרִימָיו כְּנִשֹּׂא מַטֶּה לֹא־עֵץ׃ לָכֵן יִשְׁלַח הָאֲדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת בְּמַרְזֵה שַׁמֵּן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקָּד יִקֹּד כִּיקוֹד אֵשׁ׃ וְהָיָה אוֹר יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וְקִדֹּשׁוֹ לְלַהַב וּבָעֲרָה וְאָכְלָה שָׁמִיר וָשָׁיִת בְּיוֹם אֶחָד׃ וְתִפְאֶרֶת יַעְרוֹ וְכַרְמֶלוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד־בָּשָׂר יִכְלֶה וְהָיָה כְּמִסְתַּר נֹשֵׂא׃ וְיֶתֶר עֲצִי יָעְרוֹ מְתֵי מִסְפָּר וְנַעַר יִכְתָּבֵם׃ וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא לֹא יוֹסִיף עוֹד שְׁאָר יִשְׂרָאֵל וּפְלֵטַת בֵּית יַעֲקֹב לִשְׁעוֹת עַל־מַכֵּהוּ וְשָׁעַן עַל־יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת׃ שְׁאָר יָשׁוּב שְׁאָר יַעֲקוֹב אֶל־אֵל גִּבּוֹר׃ כִּי אִם־יִהְיֶה עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כַּחוֹל הַיָּם שְׁאָר מִמֶּנּוּ יָשׁוּב כְּלָה חֲרוּצָה שֹׁטֵף צְדָקָה׃ כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יְהוָה צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוָה צְבָאוֹת אַל־תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּה וּמַטֵּהוּ נָשָׂא עָלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ וְעוֹד מְעַט מְאֹד מְאֹד וְכָלָה זַעַם וְאַפִּי בְּתֻמָּתָם׃ וְעוֹרַר עָלָיו יְהוָה צְבָאוֹת שׁוֹט כְּמַכַּת מִדְיָן בְּצוּר עֹרֵב וּמַטֵּהוּ עַל־הַיָּם וְנִשָּׂאוֹ בְדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יָסוּר סֻבָּלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וְנִשְׁחַת עֹל מִפְּנֵי שָׁמֶן׃ בָּא עַיָּת עַל־רִמּוֹן עָבָר מִגְרוֹן מִכְמָשׂ פָּקַד כֵּלָיו׃ עָבְרוּ מַעְבָּרָה גִּבְעָה לָנוּ נָפָשׁוּ רָמָה הָרָדָתָה גִּבְעַת שָׁאוּל׃ רִנִּי בַתְּ־גַלִּים הַקְשִׁיבִי לָיִשׁ עֲנִיָּה עֲנָתוֹת׃ נָדָדָה מַדְמֵנָה יוֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֶעֱזִיר׃ עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד יָנִיף יָדוֹ הַר בַּת־צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם׃ הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת מְפַרֵּץ פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדוּעִים וְהַגְּבֹהִים שְׁפָלוּ׃ וְנִקַּף סְבַכֵּי הַיָּעַר בַּבַּרְזֶל וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל׃ וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע יִשָׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה׃ וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה רוּחַ חָכְמָה וּתְבוּנָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת יְהוָה׃ וְהַרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְהוָה וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ׃ כִּי אִם־צֶדֶק יִשְׁפֹּט לַדַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע׃ וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו׃ וְגָר זְאֵב עִם־כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ וְעֵגֶל וְכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּהֶם׃ וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן׃ וְשִׁעֲשׁוּעַ יוֹנֵק עַל־חֻר פָּתֶן וְגָמוּל יָדוֹ הָדָה מְאוּס׃ לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר קָדְשִׁי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ וְהָיְתָה מְנוּחָתוֹ כָּבוֹד׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי שֵׁנִית יָדוֹ לִקְנוֹת אֶת־שְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר וּמֵחֲמָת וּמֵאִיֵּי הַיָּם׃ וְנָשָׂא נֵס לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפוּצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃ וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם וְצֹרְרֵי יְהוּדָה יִכָּרֵתוּ אֶפְרַיִם לֹא יְקַנֵּא אֶת־יְהוּדָה וִיהוּדָה לֹא יָצֵר אֶת־אֶפְרָיִם׃ וְעָפוּ בְכָתֵף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחְדָּו יַבִּזּוּ בְנֵי־קֶדֶם אֶת־אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלַח יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם׃ וְהַחֲרִים יְהוָה אֶת לְשׁוֹן יָם מִצְרַיִם וְהֵנִיף יָדוֹ אֶת־יַד הַנָּהָר בְּרוּחַ עַזָּתוֹ וְהִכָּהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים וְהַדְּרִיךְ בַּנְּעָלִים׃ וְהָיָה מְסִלָּה לִשְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר כַּאֲשֶׁר הָיְתָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא אוֹדְךָ יְהוָה כִּי אָנַפְתָּ בִּי יָשֹׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי׃ הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְהוָה וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה׃ וְאָמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַיהוָה קְרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ׃ זַמְּרוּ יְהוָה כִּי גֵאוּת עָשָׂה מוֹדַעַת זֹאת בְּכָל־הָאָרֶץ׃ צַהֲלִי וְרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃

מנחה גדולה

וכתוב עליו בחרט אנוש כי בחרט אנוש הבלתי מתקיים זמן רב כן חלק אשור שיבא את חיל דמשק מהרה . ושלל שומרון בטרם ידע הנער קרא וגו' אך ההגלתה הזאת הנכתבת עליו לא להתמיד רק כדב' הנכתב בחרט אנוש בלתי מתמיד כי יתעתד ליפול גם הוא' או יאחר בחרט אנוש · כתוב עליו בחרט ובעטיו וקלקולוסו של אנוש שהחטאו ה' בחבול כי הוא יחיל בע"ז והלוף הוא ית' שלשו של עולם ולא נתקן עד הביאו ית' עליו את מי המבול · כן בחרט, ונחלה ההוא בתוב לחי שיחבר שלל חש בז הוא סנחריב כי אשר תראהו חולה בעלי יתעתד ליפול ברעה : אז יאמר כתב עליו וגו' לפי שאחז לא האמין בנס שיעשה לו לפי שהיה מכיר את עלמו בחטאיו הרעים שבו והיה סבור אע"פי שהבטיחו הקב"ה טובות רבות אפשר שיקטרב מלת הדין עליו ובזיותר ע"י התמדתו בעבירות ומיכות שנזדקק בו בחזרו לא אנסה ה' כמש"ל ע"כ אמר ה' אל ישעי' קח לך גליון וכתוב עליו וגו' כספר הנכתב בחרט אנוש בתיבה ותיבה ועדים עדים כדי שיהי' דבר קיים באופן שיהא מובטח שלא לשנות דברי ריקם כי אם לעשה אשר דברתי ולא לשנות ממנה בשום ענין · זה ענין ואעידה לי וגו' שעשה · כל ההכנות בענין הכתוב בשטר ועדים לדומה שיקיים ה' הבטחתו לו כלומר : עוד יתכן כתוב עליו בחרט אנוש כי עם שלפני

מרוב חלב · מרוב שיעשו חלב יאכלו החמאה' כי החלב יש בו הקוש והוא נסיובי דחלבא וכשיעשה החלב יעשנו מעורב ובימים ההם מרוב שיהיה להם חלב יעשו ממנו חמאה ולא יחוש על הקוש ויפסכו אותו ולא יאכלו מן החלב אלא החמאה שיוציאו ממנו וגם דבש יהיה להם הרבה מאד · כמו שנאמר על האדמה זבת חלב ודבש : כל הנותר · כי בימי חזקיהו גלו רוב ישראל · ואמר כי הנותרים יהיה להם שבע . גדול בימי חזקיהו : והיה · הפסוק כמו הפיך · וככה פירוש כל מקום אשר הוא עתה לשמי' ולשית אחין יכולין לעובדו אפני המלחמה יהיה בעומד בו כאלו אמר אשר הוא עתה לשמיר ולשית וכמוהו רבים · ואמר כי לאותו המקום יהיה עבוד ביום ההוא עד אלף גפן בו יהוו אלף כסף שיהיה הפרי מבורך ומוציא הרבה ופרי טוב : בחצים יבא שמה · עתה בא שמה מי שירצה לבא בחצים ובקשת מפני המלחמות לפיכך תהי' עתה כל הארץ שמיר ושית שאינה עבודה מפני המלחמה ותעלה שמיר ושי' : ואל ההרי' · והם ההרים שה'ביסוד שנעבדו · גם ההרים בימי חזקיהו לא תבא שמה ירא שמי' ושית כמו שהוא עתה · כי יעדרון במעדר ולא יהיו ירא'ים שיעלה שמיר ושית בם אבל יהיו למשלח שור ולמרמס שה שירעו בהם הבהמו' ולא יחושו מרוב התבואה' על דרך משלחי רגל השור והחמו' · ומעדר הוא שם הכלי שחופרין בו : יעדרון · יחפרון : ויאמר ה' אלי · גליון · פירוש אגרת · וי"ת לוחי ובאמרו גדול והוא לא זה לבתוב בו אלא ארבע תיבות אולי היו דברים רבים וסיה ענינם זה למהר שלל חש בז אז לא היו אלא ארבע תיבות אלה · והגליון היה גדול למשל על ארץ ישראל כמו שהיה הגליון גדול והכתוב בה מעט כן היתה ארץ ישראל רחבת ידים והיושבי' בה מעט שנלו י'השבטי' והיתה מרבה רוכה ופירוש בחרט אנוש · לפי שהי' זה במרא' הנבואה אמר לו שיכ

לעופי לרצין מלך דמשק לזה אמר ואת שלל שמרון שכבר הם המשולים מארם וזה וזה ילכו לפני מלך אשור:

ויוסף ה' יען מאס גו' עיין רש"י ז"ל: וכן הראב"ע וכן הרד"ק ז"ל והוסיף וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף שכוונת הנביא לתרץ קושיא אחת והיא מה שעשיתם שנחריב בימי חזקיהו וילעטר בכל הכבוד ההוא לזה אמר שהעשה שישראל ה' לזבוד גו' ולדבורה אשר בארץ אשור לבא על ירושלם הוא יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים ללט הוא חזקיהו והם שבע וסיעתו שהיו שונאים אותו לזה הביא הש"ית את שנחריב שהוא בכחל שוטף וחלף ביהודה גו' וה"ב ילוש בזכות חזקיהו עד כאן: ולע"ד ן במשחז"ל שבנה היה אוכל ארבעים סאה גזלות ולזה אמר ההולכים לא"ט שהוא בגמטריא ארבעים אלו ההולכים מדרכיו ועושין הפך ממנו משבנא שהיה אולל ואוכל ארבעים סאה גזלות אבל אלו ליערא דיק לדיק אוכל לשובע נפשו: וחתני הנזכר יג"ו פירש במה שאמר במדרש משלי כי לא"ט הוא חזקיהו על שהיה מעבר את ישראל כמקוה של ארבעים סאה מכיון לא"ט ובזה נמצא העניין הזה דבר והפכו מחזקיהו לשבנא עד כאן:

ולכן הנה ה' גו' וחלף גו' ילקוט סי' רע"ט וחלף ביהודה שטף ועבר ה"ר יהודא אמ"ר בא עליה' שנחריב במ"ה אלף כולם בני מלכים יושבים על קרונות של זהב ועמהם שגלונו' וחזנות ובע' אלף גדורים לבושי שריון ואלפים ושתים אלף אוחזי חרבות ומגן וכנה רגים לפניו והשאר פרשים וכן בלו על אבריהם אביהו וכן עתידים לבא עם גוג ומגוג במתניתא תנא אורך מחנהו ארבע מאות פרסה ורוחב מחנהו מ' פרסה סך מחנהו מאתים ואחד עשר ושישים רבוא אלפי אחר מ' בני אביי חסר אלפא לו חסר מאה לו חסר חד תיקו תנו רבנן רשעים עברו בשוחי שנאמר וחלף ביהודה שטף עבר אמצעיים עברו בקומה שב' עד צואר יגיע לחרונים העלו עבר על רגליה' ולא מצאו בנהר לשתות עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו שב' אני קרתי ושתיתי מים והא כתיב ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים אלף א"ר אבהו אלו ראשי גייסות היו דייקא כמי דכתיב ושלח מלאך ה' ויכחד כל גבורי חיל נגיד ושר במלך אשור ע"כ מתוך המאמר הזה נבין בפסוק אומרו העצומים והרבים את מלך אשור שהעצומים והרבים הם אותם מ"ה אלף בני מלכי' שהם בלו את מלך אשור אתו עמו ואו' אות כל כבודו ומזה שהיו יושבים על קרונו' של זהב ושגלונו' שהם המלכות והעצות שעמהם שכל זה דרך כבוד להורות שנכון לבם בעוז ואין פחד מלחמ' לנגד עיניהם: ועיין רש"י ז"ל והראב"ע והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף עד צואר יגיע ירושלם כלומר בסמוך לרלם וכת"י ואמר והיה מוטות כנפיו ר"ל לגדלי הנהר הנו' שהם כמו הכנפים הפרוסות לגדלין כן מוטות כנפיו יתפשטו מלא רוחב ארץ יהודה ועכ"ז עמנו אל ית' ויגילנו שעל שמו הגדולה נקרא עמנואל שם הבן הנולד: עוד לפשר שהש"ית אמר לנביא והיה מוטות כנפיו מלא רוחב ארצך ואמר הנבי' ליושעתך קויתי ה' והנו עמנו אל ע"כ: ולע"ד ן לפי שהמשיל את מלכות בית דוד המולך בירושלם שהוא דומה אל מימי נהר ירושלם מי השילוח ההולכים לאט לכך המשיל נ"כ את אשור אל מימי הרבים הוא מי הנהר העצומים והרבים זה חלקל ההולך קדמת אשור וזה מוכן שלא' בו העצומים והרבים לפי שחלקל מימיו חדים וקלים ומריס קולו ביותר לפי שאינו כ"כ גדול כפרת לא כן פרת הגדול שותה כמ"ש חז"ל כי פרדותיהם מעידים עליו וז"ש העצומים והרבים שעל ידי התעצמותם נעשים מרובים בקול פרת בהתעצמותו ובגמשל מבואר שעל ידי התעצמות מלך אשור גבר על הממלכות ואלו המלכים לעשרו כנו"ל בדחו"ל מ"ה אלף בני מלכים העצומים והרבים שבאלו את מלך אשור ועמו ואמר שיעד ליהוד ארה גדול' מאד עד שיקרא בחזקה הנשיעני אלהים כמבלו מים עד כפש וזהו שאמר וחלף ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע כאילו בני אדם הולכים ליתנה במימיו המרים המארדים וה"בה יעשה גם שהכנפים שלו והוא משל אל הנאלחון כינוף הפורח בכנפיו הנה הש"ית יעשה שכנפיו יהיו מוטות ונטות לארץ כעוף הזה שנשברו כנפיו לו נמרטו שכל מולאו הרגבו וילכדהו זהו שאמר והיה לשון שמתה כי בהיות מוטות כנפיו שבכנפיו מוטות לו יהיה מלא רוחב ארצך שתתמלא כל ארצך לרחבה מכל טוב ושלל ובזה יודע שעמנואל עוזר למיתי לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות וכיון שכן הוא רוצו עמים כולם ותיהו כי אם כ"ארזים נפלה שלהבת במלך אשור ואחוזת מרעיו מה יעשה אזוב בקיר משאר עמים ובזה מובן ו"ולכן שאינה יתירה שתכלית הפסוקים הנ"ז הוא רוצו עמים וחותו כאילו אמר כיון שאתם רוצים שכל המסובב הזה הוא יען כי מאס גומר ולכן הבנים עליה' בעבשם מלך אשור וסיפו שנפל בידם כמ"ש והיה מוטות כנפיו גומר כדפרשתי מעתה רוצו עמים וחתו כי עמנואל להגילנו ממלך אשור כאשר ראיתם שכן כיולא בזה לעתיד בהקבץ עמים יחדיו וממלכות בהתאדות ובעלה הכל יופר כי לא יקום דבר כי עמנואל והוא כמשחז"ל שבימי אבדהם נתקבלו ובימי חזקיהו ולעתיד כנו"ל ביום בא ביב ומגיב: ואמר ועלה וגו' וחלף וגו' שבגלון נפשו וזרון לבו לא יתכיב את ישראל לבא עליהם בכוונה אלא מידי עברו אבב נדרה וזב שאמר ועלה על כל לפיריו וגו' שם יעלה בכוונה לשבול לאמבש ביהודה לא יבוא כן אלא וחלף ביהודה שטף דרך העברה בעלמא כי כל כוונתו תהיה במקומות אחרים ובדרך לא יכנסו כי אם מוטות כנפיו לבד ואפילו הכי במוטות לבד תמלא רוחב ארצך מרוב עוזרים ועמנו הא"ל ית' לעוזרנו מיד העצומים והרבים הא"ל:

דעו עמים גו' עיין רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל כבר הנו' והוסיף לפרש והאזינו לשון כלי זיין כמו ויתד תהיה לך על אזנך והאזינו כל מרחקי ארץ לבשו כלי זיין והתאזרו חגוריכם להלחם ואותו ואמר עולו עלה על יהודה ותופר דברו דבר על ירושלם ולא יקום כי עמנו אל הכל תלו בעזרתו כי מה שיכבשו עשרת השבטים הוא יען כי לורם מכרם וה' הסגירם לא כן יהודה וירושלם: ולע"ד ן אחר שכבר הזכיר משברון מחנה אשור וכדפרשתי כמ"ש יהיו מוטות כנפיו שיהו כנפיו ויהיו כעוף הזה החלש שנשברו לו כתמוטטו כנפיו: הנה לומרו רשע עמי יהיה יהיה על כלל העול' שיקחו מוסר השכל כל מרחקי ארץ ממה שיארע לסנחריב שכן יארע לגוג ומגוג אשר במרחקו ארץ ודעו כי התאזרו ואחתו ועוד תשובו לבסלה פעם שנית ואחר כך אחתו וז"ש התאזרו ואחתו ושוב התאזרו ואחתו ואז תתייעצו דבר הנוו שהוא עצה ר"ל עצה בכוונה ז"ש עולו עצה ותופר וכשתופר העצה הנכונה אמר כך תשכל עצתכם ותדברו דבר בעצמה לו דבר ר"ל דבור על אופניו קרוב לעצה בכוונה הקודמת ולא יקום כי עמנואל הא"ל יתברך מפר מחשבות ערומים:

כי כה אמר ה' נומר עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וכן הראב"ע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וזה שאמר לדין וזה שאמר כי כה אמר ה' שהוא רחמים דבר כי כאלו היה בחזקת היד דין מזה כך דבר ה' כי במדת רחמיו מרוב כעסו עמהם ע"כ: ולע"ד ן במ"ש לאמר גילה שלא יסר אותו בפי' מלכת בדרך העם הזה אכן ממה שאמר ה' אלי בחזקת היד לאמר לא תאמרו קשר מכל דברים אלו ישראלי מלכת בדרך העם הזה ממה שאנשי לאמר לא תאמרו וגו':

לא תאמרון קשר וגומר שבנא הוה דרש בתלמיד רבותיה וחזקיהו בחד סר רבותיה כי אתא סנחריב ונר על ירושלם כתב שבנא פתק' שלא אגדא שבנא וסיעתו הבלימו חזקיהו וסיעתו לא הבלימו שב' כי הנה הרשעים ידרכו קשת לירות בחו אופל ליישרי לב הוה קא מסתפי חזקיהו דילמא ח"ו נטייה דעתיה דקודשא ברוך הוא בתר רוגזא וכיון דרוגזא מימסרן לידיהו נמי ממסרן בא נביא ואמר ליה לא תאמרון קשר וגו' קשר רשעי' הוא וקשר רשעי' לאיהו מן המנין ע"כ: ולע"ד ן להבין מתוך דברי המאמר הזה יתור תיבת קשר שהוא כפולה בתחד מג' פנים האחד לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה רוצה לומר ואף על פי שהם עם י"ב רבוא ואל חזקיהו י"ל עם כל זה לא תאמרו שזה רוב לתה לפי שהוא קשר רשעים ואינו מן המנין וזה כיון בלו' קשר כלו' קשר רשעים אלא לפי שאוהו ה' לאמר כן ולהבריז במ"ש כי כה אמר ה' גו' לאמר לכך הזכיר תיבת קשר לרמוז קשר רשעים הוא ומפני הכבוד ומפני הירלה הבלים תיבת רשעים שלא לאמר אשר רשעים: לא תאמרון קשר כיון שהם י"ב רבוא ואם כן נגרר אחריהם ונתקשר עמהם וז"ש כיון דרוגזא מימסרן לידיהו נמי ממסרן וזה רמז בתיבת קשר הנינית כלומר ותרלו לעשות קשר גם אתה כהם לכך אני מודיע אתכם לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה כדי לעשות גם אתם קשר: לא תאמרון לא תאמרון לכל אשר יאמר העם הזה קשר ואף על פי שהם מרובים כי מה שעמכם י"ל רבוא עם חזקיה הוא קשר של קיימא: הנה דקדקו חז"ל ששתי רעות עשה שבנא האחד שהשלים עם סנחריב בלי רשות ה' על ידי נביאו והשנית כי ריבך וריב סוד אחר אל תגל לי לו שיכתוב שבנא וסיעתו הבלימו מה לו לכתוב חזקיהו וסיעתו וזהו שנתרע' דוד ע"ה בלו' כי הנה הרשעים ידרכו קשת במה שלא גירא שבנא וסיעתו הבלימו אבל' לירות במו אופל ליישרי לב הלא הם אותם חזקיהו וסיעתו מה לו לכתוב עליה' שבנא חזקיהו וסיעתו לא הבלימו כדי שיהרגם סנחריב אם יכבוש העיר: ולזה אמר ואת מורלו שהוא ירא מסנחריב לא תרלו ולא תערלו: עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל:

ולע"ד ן לא תאמרון קשר ר"ל לא תאמרון שם קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כי אין בתמרת העם הזה קשר הלא כי אם שם זה קשר רשעים אינו קשר ה"ב לא

תאמרו שם קשר בו: וכיון שלא תאמרון מבעיא אני אתכם שאותה המורא שים לעם הזה שהם ירלים ממלך אשור לו מרגין ופקח מלך רשעותם הוא שפחדו חטאים רעדה אחזה מנכים וכשלא תאמרון קשר את מורלו שלא העם לא תירלו ולא תוסיפו כח באויבים ברצין ופקח לו סנחריב ז"ש ולא תערלו ר"ל לא העבו אותם ערלים כי כקש רוח הם זזה יגרוס לכם שאת ה' צבאות אותו לבד תקדישו והוא יגמול לכם מורלכם ואתכם שתהיה מורלכם על כל העולם וכן הוא יגמול לכם שהוא יהיה מעריצכם ר"ל יעבה אתכם ערלים בעיני הכל והוא יחזיק בידכם: לו ילמר לא תאמרון קשר כדברי ר"ק הנו' לא תאמרון זה לזה לעשות קשר עמהם אלא אדבא לכל אשר יאמר העם הזה מדיך לעשות קשר אחר לבטל דברי העם ולכת מנגד אליהם ולסברתם ולא תרלו ממנו כיון שאתם קושרים עליו וזהו ואת מורלו לא תרלו ר"ל ואת מורלו הראוי לירא ולערוץ ממנו כפי מה שמתיב רוב עם עכ"ז את מורלו לא תרלו ולא תערלו:

את ה' צבאות גו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל את ה' שהוא אדון צבאות המלחמה וי"ת מעריצכם הוא התוקף שלכם: ולע"ד ן מה שכבר כתבתיו מקומר עם הפסוק הקודם:

והיה למקדש גו' שהדרין פ"ז והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול בני רבי חייא רבי יתבי בסעודתא לא הוו קאמרי ולא מידי א"ר חייא לבידו חמרא לדרדקי כי היכי דליתמרו מלתא כיון דהיבוסום פתחי ואמרי מין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל רשע גולה שבבבל ונשיא שבא"י שנא' והיה למקדש וגו' אמר רבי בני קולים אתם מטילים בעיני אמר ליה ר' חייא אל ירע לך כי יין נתן בשבעים וסוד נתן בשבעים נכנס יין יצא סוד ע"כ דרשו והיה למקדש על ידי בן דוד שיתקדש ש"ם על ידו וזה יהיה בתמצעות לאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל שהם ריש גלותא דבבל ונשיא שבא"י שהיו לפח ולמוקש ליושב ירושלם וכן' וכשלו בם רבים וגו' על כן בהכרתם יבוא בן דוד והיה למקדש: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"ח ז"ל הביא עוד מהמפרשים שפירשו לשני בתי ישראל שהם בית המלך והשרים ושעליהם אמר והיה למקדש כנגד בית הבחירה ושעל האחרים אמר לאבן נגף ולצור מכשול והוא אבר פי' אחר כך בהומרו לפח ולמוקש ליושב ירושלם: והוא ז"ל פי' כלל הפסוקים שאמר כי כה אמר ה' חוזר למ"ש עוד עצה ותופר כי כה אמר ה' אלי בחזקה היד כלומר ביד חזקה ובזרוע נטויה כגבור ואים מלחמה ועוד אמר אלי ויסרני מלכת בדרך העם הזה ר"ל רעות יושבי ירושלם וכתותם בבא עליה סנחריב כי הנה היו מהם ג' כתות הרעה שבכולן שבנא וסיעתו שחשבו למחול בחזקיהו וכנגדם אמר לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ר"ל למרוד ולהתקשר על מלככם וכת שנית שלא הייתה בקושרים אבל על כל פנים היו ירלים מלך מסנחריב וחילו וכנגדם אמר ואת מורלו לא תירלו: וכת ג' גבורי החיל שהיו אומרים נצא ונלחם כי לפעמים תצמו המועטים את המרובים וכנגדם אמר ואת תערלו לומר לא העשו עצמיכם ערלים ותקיפי' להלחם בו כי הוא הסתכלו' ותמהון לבב לא בגבורה ולכן לאמר אותו תקדישו כנגד המורדים שתהיו קדושים לאלהיכם ומקדישים שמו לא במרד ולא במעל וכנגד פחד הכת השנייה אמר והוא מורלכם ר"ל ממנו תרלו ולא מסנחריב בשגם הוא בשר תלא רוחו יסוב לאדמתו וכנגד הכת הג' אמר והוא מעריצכם ר"ל הוא בעל התוקף והערילו ובגבורתו תוסטון כי ה' יאלח לכם לא בכוחכ' וזרועכם והוא ית' יהיה למקדש ולאבן נגף לשני בתי ישראל ר"ל שהשם יתברך ינקום מהשבטים נקמת מקדשו כי בעבור שעזבו את ה' ולא באו אל מקדשו גזרו אחור ובאילו חטאת המקדש לוחש בם והוא לאבן הראשה המבנין על בית יהודה והוא לאבן נגף לבית ישראל ולכן זכר למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול כולם שמות רומזים לשם יתברך ולבית מקדשו ואמר לשני בתי ישראל כנגד הבני חרבנות שעשה מלך אשור אחרי אחרי הבנותה הזאת בשבטים האחת בימי פקח בן רמליהו שבא חגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה כל ארץ נפתלי ויגלהו אשורה והשני בימי הושע בן אלה שעלה שלמנאסר ולכד שמרון ויגל ישראל אשורה הרי לך ב' החרבנות שיעשה מלך אשור לשני בתי ישראל בחטא מקדש מלך אשור ועזבו אמונת אלהיהם מלה כנגד מלה הם לא רצו ללכת בית ה' הלכו אשורה ואחרי שזכר מה שיעשה בישראל זכר מה שיעשה ביהודה וירושלם וזה אמר לפח ולמוקש ליושב ירושלם כלומר שלא תחרב ירושלם כמו שנחרב שומרון אבל הש"ית פח ומוקש ולכד בו שבנא אשר על הבית שנמשך אחרי סנחריב ולא בשם בחלבא ויצא אל מלך אשור וכשל עוזר ונפל עוזר כי הוא וסיעתו נפלו בלאותו פח ומוקש ונשברו ונלכדו אבל לא הארב בית יהודה ולז"א ליושב ירושלם בלשון יחיד רומז לשבנא וסיעתו שתהיה הרשע לפניה' אלא ילכדו בה כולם רק אותם המורדים ועליהם אמר וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו גו' גם אפשר לפ' והיה למקדש על סנחריב שזכר כי הוא יהיה מזומן מלשון קדשו עליו מלחמה קדשו ולאבן נגף גו' לשני בתי ישראל שהם פקח והושע בן אלה ויהיה ג"כ פח ומוקש ליושב ירושלם לא שהלבל הענין כי אם שיכשלו בה שבנא וסיעתו והבי' הראשון עיקר עד כאן:

ולע"ד ן במ"ש לשני בתי ישראל כפשוטו על בית ראשון ובית שני והנביא מדרשית אחרית הימים ושהש"ית הוא יהיה לנו למקדש בזמן החרבנות שעתיד להיות לאבן נגף ולצור מכשול שעתיד להיותו כן לשני בתי ישר' כי בב"ה הראשון יהיה לאבן נגף שלא יהיה חורבנו שלא זמן ושעשה כמי שנגף רגלו באבן שהולך לו ומתעכ' הוא זמן מועט אבל הכנגיפה ומוזר להלך אמר' בבית שני יהי' לצור מכשול שמי שנכשל כופל הוא זמן מה זהו בענין הבי' שני של יאר' שהחריב יות' בעונות ימו זהו בחרבן הבתים ובלכות אשר לב בני הא"ל' היה לפח ולמוקש ליושב ירושלי' בזמן הבי' ראשון לפח ובזמן הבית שני למוקש וכשלו בם בזמן חרבן שני הבתים כשלו בם רבים ונכשלו ונשברו גו' שהרי כמה וכמה רבנות נפלו מיסר' בזמן החרבנות ומה די להיי אחרי דבא הודיע ה' ע"י ישעיהו והבילו לראיה למ"ש את ה' צבאות אותו תקדישו שכן עתיד להיות לכם למקדש בזמן החרבנות ככתוב והיה לכם למקדש מעט:

צור תעודה גו' ויקרא רבה פ' שמיני כך אמר לחז אם אין בדיים אם אין תיינים' אין כלאן אם אין כלאן אין רועה אם אין רועה אין עולם כך אמר לחז אם אין קטנים אין תלמידים אם אין תלמידים אין חכמים אם אין חכמים אין תורה אם אין תורה אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אם אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אין הב"ה משרה שכינתו בעולם מה עשה עמד בעל בתי כנסיות ובתי מדרשות הב"ד מור תעודה חתום תורה בלימודי גו' ר' נחוניא בן סבר' לעבר אמר למה נקרא שמו לחזו שלחו בתי כנסיות ובתי מדרשות ע"כ: ולפי זה פי' צור תעודה שצרר בתי הועד הם בתי כנסיות ובתי מדרשות והם שקרא תעודה ולרר התעודה על חתימת התורה מהלומדים לו צור העודה היא התורה והתעודה שבטל הלומדים ואם אין תורה אין בתי כנסיות ומדרשות שלומדים בהם וז"ש חתום תורה בלימודי ר"ל בתקום הלימוד שהם בבתי כנסיות והמדרשות: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הביא דמז"ל הנו' לאהוא פי' לחזהר מבני מלך יסר' ליר ולצור תעודה כדי שלא יארע לכם כאשר אירע לבית יסר' זשמרון זז"ש וחביתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב שלעפ"י שהוא מסתיר פניו מבית יעקב לא ישתיר פניו מבית יהוד' אם תעמדו התעודה והתורה ולור מקור לו לוי כפי הפירושים הנו"ל:

ולע"ד ן שהוא תפילת מהנביא אל הש"ית כשהראהו כל זה לאבן נגף גו' וכשלו בם רבים גו' פירעניות כאלה התפלל ואמר רבש"ע צור תעוד' שלא תאבד חכמת חכמיו ובינת נבוניו אל תסתתר לאבל התוס תורה בלימודי שתהיה אתומה על לבם כאותם על שכלם כמו ודבק לבינו בתורתיך כעין שימני כחותם על לבך גו' זחכיתי לקיום תפילתי זאת לה' המסתיר פניו מבית יעקב כמו שייעד ואנכי הסתר אסתיר פניו ביום ההוא ואף בו ביום הנפיחם ועכתה הסיר' האלת לפניו כי לא תשכח מפי זרעו וז"ש וקויתי לו על שמירת התעודה וחתימת התורה בלומדיה וכמוהו על לבם ממה שייעד לא תשכח מפי זרעו:

וחכיתי לה' הנה וגו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל: שמעם ה' צבאות יש דבר הנבואה על פליט' כיון ולא מלבו ולכן לור תעודה מקום שהשמיר' הביה הכנה לקיום דבר ה' שחפץ הוא להטיב עמהם להיותו שוכן בהר ציון ירחם שלא יחרב עליו וי"מ הילדים על התלמידים הנה אנכי והתלמידים על אמר נתן לי ה' כח בענין הנבואה שהשפיע בי ומחכי בהם לעשות אותות ומופתים ז"ש לאותות ולמופתי' בישראל כדי להגיל מיד המלך אשור ע"כ:

ולע"ד ן שכבר זכרתי בפ' צור תעודה שבטח בה' שיצור התעודה בישראל ויהיה חוס בתוך' כמוחם בלב לומדיה שלא תשכח מפי זרעו "ז"ש וחכיתי לה' יקיים כמו שהבטיח בתורה לפי כשיסתיר פניו מהם שאמר ושנהה הסירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו והמופת לזה הוא כי הנה אנכי הנקרא ישעיהו וגם הילדי' מהר שלל ושחש יחוש עמנו לדעת רוב המפרשי' שהיה בנו של ישעיהו הנה כולנו לאותות ומופתים שלעפ"י שיסתיר פניו מבית יעקב כמו שמורה שם הבן מהר שלל חש בז עכ"ז ישעיהו מורה יושיע ה' ועמנואל ולו קויתי שיושיע כמו שוכן בהר ציון כבודו הוא אלהלילו וג"כ קויתי לו מסיבת היותם לצבאותיו כמ"ש אם ה' לצבאות ה' וז"ש מעתה ה' לצבאות מעמו מהיותו ה' לצבאות הוא ויחיתי לו שהדבר הזה יעזור בהלת' ר' אמר אמרתי לה' הנה' היותו המסתיר פניו מבית יעקב שמלך היותו מסתיר פניו מבית יהוד' שמרוב

לאחמי הסלח ההולכי לאחז · במלכות בית דוד למדב' להון בנייח כמי שילוחא דגנדין בנייח : שילוח · מעיין הוא ושמו גיחון ושילוח שרצו להסב את מלכות בית דוד בימי אחז לפקח בן רמליהו וכאן כיב' על שבב' וסיעתו שרצו למרוד בחזקיהו שמאסו בו על שראוהו שלא היה בוחר בשולחן מלכי' אלא אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה עליו נאמר צדיק אוכל לשובע נפשו ורצו את פקח בן רמליהו אוכל מרבעים סא' וחזקו' בקיבוח סעודה והיו מליזין על חזקיהו ואומרין זה הנין להיות מלך אין מלך אלא רצין ובן רמליהו · היו רחויין למלוך בחייהן וזהו ומשוש את רצין ובומר אמר להם הקב"ה אוכלין אתם מתאוים אני מביא עליכם אוכלים הרבה הנה יי' מעלה עליכ' וגומר את מי הנהר העצומי' תחת מי הסילוח החלשי' והגומי' : ועל הנהר על כל אפיקיו · יתגברו מימיו לעלות על כל אפיקי מולא מימיו : והלך הנהר ממולא על כל גדותיו · על גידודיו הן שפתותיו הזקיפו' בתקוס שהנהר מושך בין גידודיו זקופין והוא כבתיך מרוב : וחלף ביהודה · בארץ יהודה ושטף בחזקה : עד לוחר · עד עוק' חוזק לוחרס ות"י עד ירושל' ימטי : מוטו' כנפיו · פרק קטן שבסוף הכנף קרוי מוט וראיתי בתלמוד כמה הם מוטות כנפי התרנגול אחד מן שני' בחכלוסי סנחריב מלא רוחב ארץ יהודה : עמנו אל · הוא שבט יהודה שהבטיחו הקב"ה להיות עמם בימי חזקיהו כדברי הנביאה שקראת שם בנה עמנו אל : רעו עמים · לשון רעהו רעך כתרגום יונתן אית חבריו התחברו יחד אכלוסי סנחרי' : וחתו · ותשברו : התאזרו וחתו · התחזרו בכל מיני גבור' וסופכם להיות חתי' : עוזו · לשון לוי : בחזקת היל · בהתגבר הגבואה עלי כשהוסיף לדבר אלי בדבר זה כמו שכתוב למעלה ויוסף יי' דבר אלי וכלשון זה אמר יחזקאל ויל יי' עלי חזקה לשון נבואה : ויסרני מלכת וגו' · הזהירני שלא להיות בעצת שבנא הסופר וסיעתו שנקשרו למרוד על חזקיהו כמו שמפורש בסנהדרין ויש רמז בספר הזה לך בא אל הסוכן וגו' : ויסרני · כמו ולישרני : לא תאמרון קשר · אחם אמרו אחרי רבים להטות : לכל אשר יאמר העם הזה · שעם שבנא לפי שהוא קשר רשעים ואינו מן המניין וכן בקשר של עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים : ואת מורא · העם הזה שהם אומרים לכם לירא מסנחריב ולהשלים עמו : לא תיראו ולא תערצו · לא תאמרו חזק הוא כן תירגם יונתן לא תימרון תקוף : והוא מעריצכם · מחזיקכם : והיה למקדש · אותה עצה שיעצן שבנא וסיעתו פקח להשבית מלכות בית דוד יהיה לזימון פורענות לבא עליהם : למקדש · כמו התקדשו למחר : ולאבן נגף · שהרגלים נגפים בה לשון מכשול כמו בערש יתנגפו רגליכם פן תגף באבן רגליך : ולצור מכשול · הוא לשון אבן נגף שהצור הוא אבן : לשני בתי ישראל · שבאו להיות לפח ולמוקש ליושבי ירושלם ומי הם שני הבתים פקח בן רמליהו וסיעתו ושבנא וסיעתו : וכשלו

אבן עזרא

יען · מי הסלוח · יש מומרים שהם ירושלם והנכון מלכות בית דוד שרובי מלכי בית דוד היו צדיקים ומלכי ישראל היו כלם רעים וחטאים וטעם הסילוח הם כמו גולות מים או שיסלחם אדם או מים שיגדלו שלחים כמו שלחייך פרדס רימונים : ולכן עליהם · על אנשי יהודה שהיו קושרים על אחז : אפיקיו · המקומות חזקי' המתמים כמו על אפיקי מים או כפי טעם המקום וכן גדותיו ויש אומרים כי הוא חסר הר"ש כמו שרשרות עם שרשות ולא אחר כלום כי הר"ש תכפל ואינו' שורש כי שרש שרשות שרש אבל רי"ש חסרה לא תמצא כי אינה מלות שרות : וחלף · מטות כנפיו מלא רוחב ארצך עמנו אל · וטעם הזכירו כי הוא היה לאות שתמלא ירושלם מיל רצין ופקח גם מיל סנחריב גם כאשר הגלה דמשק ושמרון : רעו · כמו תרועם בשבט ברזל גם אותו לשון ליוי כמו סובו ליון · וטעם התאזרו פעמים שיעשו כן בכל רגע : עוזו · הטעם כל מה שתעוזו על ירושלם לא תקום העצה והנה עוזו מהשניי' הגדולים · ור' משה הכהן ז"ל אמר שהוא חסר יו"ד והיה ראוי להיותו יעוזו כמו זכורו: כי עמנו אל · זה טעם שם בן הנביא : כי · בחזקת היל · כאשר התחזקה עלי הנבואה כמו היתה עלי יד יי' : ויסרני · דגשות הס"מך לבלוע הי"ד שהוא פ"א הפועל כמו בטרם אצרך בבטן והנה ויסרני שורה על יוסר פירושי במלת טמא שפתים : לא · יוכיח המסכילים אלא יקשרו על אחז ושובו עם מלך אשור וזה טעם זאת מורא והנה הוא דבק עם מלך אשור הנזכר למעלה : את · אחר שאמר את הוסף אתו וכמהו רבים או טעמו אתו לבדו תקדישו שמנהג האדם שיפחד מהקדוש כמו כי אם אלהים קדוש הוא : מעריצכם · שם התואר או פועל שהוא מפחידכם באמת : והיה · טעמו על מלך אשור וטעם מקדש מקום שילך אדם אליו להגדל בו ולהבצר בו והנה הוא דבק למקדש נגף ולאבן נגף שיעלה אדם עליו להשגב בו . לשני בתי ישראל · מלכות ישראל ויהודה והנה טעם לפח לאפרים ולמוקש ליהודה : וכשלו

יען כי מאס העם הזה את מי השלח ל' וחס' הולכים לאט ומשוש את רצין ובן רמליהו · ולכן הנה ארן עמעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וכל כבודו ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו : וחלף ביהודה שטף ועבר עד צואר ונגע והיה מטות כנפיו מלא רחב ארצך עמנו אל : רעו עמים וחתו והאזינו כל מרחקי ל' וחס' ג' וחס' ארץ התאזרו וחתו התאזרו וחתו : ל' ג' וחס' ובפסוק ו' עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום ל' וחס' ל' ל' כי עמנו אל : כי כה אמר יהוה אלי בחזקת היד ויסרני ל' ל' ל' מלכת בדרך העם הזה לאמר : לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר ע' העם הזה קשר ואת מוראו לא ל' ומל' תיראו ולא תערצו : את יהוה ל' צבאות אתו תקדישו והוא מוראכם ל' והוא מעריצכם והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל ל' ל' לפח ולמוקש לישב ירושלם : ב' והיה לכם וכשלו ואם לא תקבלון ויהי מימריה בכון לפורענן ולאבן מחי ולביף מתקל לתרין בתי רברבי ישראל לתבר ולתקלא על דאתפליגו על דבית יהודה דיתבין בירושלם : ויתקלון

תאמרון ס' וסימן נמסר בריש סדר וישלח ובמלכים ב' סימן י"ח :

חלף דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייח כמי שילוחא דנגדין בנייח ואתרעיאו ברצין וברמליה : בכן הא אייתי ומסיק עליהון ית משירית עממיא דסניאין כמי נהרא תקיפא וחסינא ית מלכא דאתור וית כל משיריתיה ויסק על כל פציריהי ויהך על כל כיפוהי : ויעדי בארעא דבית יהודה כנחל מגבה עד ירושלם ימטי ויהי עם משיריתיה מלי פתאי ארעך ישראל : אתחברו עממיא ואתברו ואציתו כל די בסיפי ארעא אתקפו ואתברו אתקפו ואתברו : אתמליכו מלך ויעדי מלילו פיתגמא ולא יתקיים ארי בסעדנא אלהא : ארי כדנן אמר יי לי במיתקף נבואתא ואליפני מלמהך באורח עמא הדין למימר : לא תימרון מרוד לכל דיימר עמא הדין מרוד ולדחלתיה לא תדחלון ועל תוקפיה לא תימרון תקוף : ית יי צבאות יתיה תימרון קדיש והוא דחלתכון והוא תוקפכון :

בהם · ואם יתגברו מעט יעברו ראשו ויטבע בהם כן מלך אשור בבאו על ירושלם היה כמו המים המגיעי' עד הצואר והיתה ירושלם קרובה להכבש לולי רחמי האל · וכת"י עד לוחר יגיע עד ירושלם ימטי : והיה מוטות כנפיו · הדגש הוא להסרון כ"ן מונטות מן נטה · ר"ל נטיות מחנהו והתפשטיתו יהיה מלא רחב של ארץ יהודה כלה · ואמר עמנו אל שהוא הבן הנולד לאחז · לאות כי לא תירא כלומר אתה עמנו אל שאת' בירושלם בך יכירו כי עמה' האל שתנצל מיד אשור כי כל שאר ארצך תהיה עצמה מהם · ובדרש כמה הם מוטות התרנגול א' מס' בכנפיו א' מס' בסנחריב מלא רחב ארץ יהודה : רעו · ענין שבר · כמו תרועם בשבט ברזל אמר כנגד העמים הנאספי' עם מלך אשור שבדו ואחר כן תהיו נשברים : וחתו · פעל עמד · השברו והאזינו כל מרחקי ארץ כל העמים שבאו ממרחק ארץ לירושלם אחזינו זאת הנבואה כי בתחילה תשברו ואחר כך תשברו : מרחיק המ"ם בסגולה : התאזרו · התאזרו תחלה · התחזקו למלחמה ואח"כ תשברו · והכפל לחזק הענין : וי"ת רעו מענין רעך ורע אדיך אתחברו עממיים ואתברו : עצו · מה תועיל לכם עצתכם על ירושלם כי תופר · כן דברכם עליה לא יקום · ולמה כי עמנו אל · ומלת עוזו השו"רק במקום חולם · ויבא בחולם בנחי הפ"ל כמו נשו הנה בחסרי הפ"ל : כי כה אמר ה' · הטעם בכי למה שאמר כי לא תקו' עצתם על ירושלם כי כן אמר אלי בחזקת היד כי הוא יהיה מעריצכם שיתן לכם חזק ותוקף למאמיני בו ולמקדישי שמו · גם יסר אותי בלא אלך בדרך העם הזה המוסיפים במלכות בית דוד מפני מורא המלכי' ההלה ופירוש בחזק הנבואה · וכן ויד ה' היתה עלי חזקה · והחזק בנבואה הוא שיראה במראה הנבואה מראה מורא כפלאה · לו שיאמר דברי' והוא יסרני שלא אלך אלא בדרך ה' ולאמר גם כן לאחרים וליסרם ולהזהירם שלא ילכו בדרכי העם המורדי' ואומר להם · לא תאמרון · לא תחשבו ולא תרגלו זה שתקשרו ותמרדו במלכות בית דוד וכמוהו הלהרגני אתה אומר · ויאמר להכות את דוד · פי' לא תאמרון היש לאחיו : ואת מורא לא תירא · מה שהם ירחים והם רגין ופקח לא תירא אותם ולא תערצו לא תתנו להם בלבבכם ובפיכם הערצות והכח כמו שהעם הזה עושים · כי אין להם כח עליכם אם לא ירצה האל · ויש מפרשים נבואה זו בימי חזקיהו שהיו ירחים ממלך אשור · ואמר כי שבנא וסיעתו הסלימו בסתר עם מלך אשור · וכן פירשו רז"ל : את יהוה צבאות · הוא אדון נבאות מעלה ומטה ובידו הכל ואם תירא אותו ותקדישו הוא יגיל ההכם הנלחמות הנלחמי' עליכם הוא מורא אותו לבדו : והוא מעריצכם · והוא יהן לכם ערצות וכח ולא יוכלו אויביכם להרע לכם : והיה למקדש · מקדש הוא אדון ומקום משגב שיגבה אדם בו · כמו כי מקדש מלך הוא : וכא אל מקדשו · אמר כי הקב"ה יהיה לבני בתי ישראל להחל למקדש · והם הבוטחים בו ורגיש במלכות בית דוד · ולאחד להבן נגף ולצור מכשול : לפח ולמוקש ליושב ירושלם · לאחד מן הבתים היושבי בירושלם והם המומסי במלכות בית דוד ובמרים במלכות בן רמליהו וי"מ בימי חזקיהו שבנא וסיעתו · וי"ת דית בין בירושלם : וכשלו

אבן עזרא

יען כי מאס העם הזה · מלכות ישראל ויהודה והנה טעם לפח לאפרים ולמוקש ליהודה : וכשלו

רשעו עמים וכו' ידונה לתלמוד גרין ג' דברים עמים וגבורה בתחפר רב פקס ורוכבים ב"כ בלוח"ם תיכל לתת לך רוכבי פלישים אמר הנביא בנגד אחז ורגין שהיו מרוכים בחוכלוסים רגים וזהו הדבר כח' ופליו נאמר רשעו עמים והתו רשעו בגדרתך רשות שהיו מתחברים יחד לאחז ורגין ופלוזים לרגריסם הפי' אמר כם בתרקן כתר"ל ומל הגבורה אמר בתלזרו בבנין חזור כח לגבר הלגין וכו' ועל הג' אמר עוזו בגם ותתיקר וכו' אמר רשעו פעמים ירגה כי בלבור בסקוח סיב יתקיים יותר · בבנין שנאמר והחוט הפבלה וכו' אתנה בסהוא מ' בבר' לכיש יפסד · בבנין ב' חי ג' מבוקות מחוברו' יחד בי"ז תבלה ותפקיד מעמד וחברותיה ולזה ביזור להשעים סוב לכם וסוב לעולם שלא יבבר כל אחד לחברו זה אמר ארכמו בחבורת הרשע שלא תתקיים ואם כן רשיעם כבה רשעם ומחיתם חבר לרשעים לא להם ורע לעולם וכו' ובכל מלת בתאזרו לבר שהגבורה טובה בתלמי כי בחים המתאזר מתרד בשעור הרמוי יחזקם ובמדרש ייתר ויותר יחלבם ויסברם ויביא רע על מעמו ולבן כפל המלה ואמר וחתו כל אמר יקרה להם מתקיים שיקרה לפלוד מתניו יחד מברמוי גם בעמם היפונם בלי מחבנת הם"י תחבל בעמנן רבית מחבנות נלב חים וכו' וזהו כי עמנו אל ר"ל אחר שעמנו שגיחו יש כל שהו עמנו יחבל אחר שמנתו לבד היא תתקיים ופי' זה בבנין אחר כן ואמר מל תתאזרו קבר וכו' ירגה זה הקבר בבחר' נמסלה שתתקבל קבר גדול רגין והדם ובן רמליהו אל תקרמוהו קבר אלא פירול' כי כל דבר יקרא אל שם תבליתו וגם מן המופן אחר להם אל תירמו מפחדם ולא תערצו מהם כי ישתברו בתחנים' בשבת האזור בנו' למעלה וגם אחר שבנת ה' היא תקיים אתה ה' נבאות אותו תקדישו :

מנחה גדולה

ויחבעם · לו אם היה לוינו נוהג כבוד בסריו · משל' כ' אם המלך בחתה יהגה עמיו וגם בכבוד יהגה עם סריו אין כאן מקו' לחלידה ואם יחבל ו אין קץ לפסקם וז"ש יען כי מאס העם הזה את מי השלוח ההולכים לאט עם חזקיהו שהלך לאט עם עמיו ונהג כבוד בסריו שהרי היה גדול שרי שבנא משולחנו כמש"ל על קטן שעודת חזקיהו ואמ"ה מדלו בו הלא דאוים המה להעמם · נוסף על זה אלו ה' בוהיים אחר בחרקאן המוב מאמנו לא היה כ"ל רע כמו עתה שבחדו בדגלים ובן רמליהו כי בשנעין יהתנו : אמן כי מאס מאסה בעלמי' לא כן אלו היה קנף אית סבר דכל אלן דקניף סופי' לרגות לא פן מאיסה כמו סז"ל בחלדם חזית על פסוק כי אם מאום וגו' · מאיסה בלי טבם כמ"ש לאבלה שלא הי' להם טעם לו התגלות פיבה לאדוד בחזקיה רק דרך מיאוס ונרגל והם עושים בזה

שמחה ושמין לרגין ובן רמליהו לבן דודם רעם תבואתו שם' יתן שבנא המולך ביד מלך אשור ואת עמו יגיל מידו כי העולה על רוחם לבבות ירושלי' היה לא תהי' וכל עצתם לא תקום אע"פי שהתאספו עמים רבים יחד וחם רעם עמים אע"פ שרעו עמים יחד ואתו ואפי' הם מאוספי' מעמים רבים ממרחקי ארץ בגבורה ועוז התאזרו ואתו וגו' · כי עמנו אל וכלכם כאמם ואין נגדו · והנה דרך אמרי המלחמה אם אם מוכלים במלחמה יחזקו שנית בחיל כבד מראשון להלחם שוב ושנית ביתר עוז ח"ש כל התאזרו ואתו ואף אם תתאזרו שנית ואתו · עוד יתכן רעו עמים ואתו כלומר רעו עמים מלאכי מלך אשור ואתו גם אתם מהתקומם על ישראל כל יקרה לאחכם כמוהו

וכשלו בם · בחזון הנביאים יכשלו אלו וסיעתן שניהם יפלו ביד שונאיהם
פקח נהרג שהרגו הושע ועשרת השבטים נפלו ביד סנחריב ושבנא יצא מירושלם
כשעלה סנחריב מעליה ליכך על תרהקה מלך כוש שבא וסיעתו והלך לו: צור
תעודה · כל זה מן הנבואה שנאמרה למעלה כי כה אמר יי׳ אלי ועוד זאת אמר לי
צור תעודה לשון העדותי בכס היום לשון התרת קשור התרותי
וחתום התורה על לב לימודי
תלמידך ירמי שמיס הנקראים
לימודי יי׳ וסס תאמר אין לשון
קשירה נופל בלימוד תורה נופל
הוא בו שנאמר קשרם על לבך
תמיד: וחכיתי ליי׳ · אמ׳ ישעיה
אני המחכה ליי׳ המסתיר פניו
מעשרת השבטים וקויתי לו
לאמ׳ דברי אלה ולהושיע את בית
דוד: הנה אנכי והילדים וגומר
לאותות · לשני אותות פורענות
פקח כמו שנקרא הילד מהר שלל
חש בו ותשועת בית דוד כמו
שנקרא הילד עמנו אל זהו היסוד
בעניין לפי פשוטו · ומדרש אגד׳
בבראשית רבה על אחז שסתם
בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא
ילמדו תינוקי׳ של בית רבן תורה
אמר אם אין נאמן אין רועה אגרוס לו
לשלק שכינתו אמר לו הנביא כל
מ״ז שאתה קוסר התעודה ואותם
התורה לסותמה שלא תמצא
בישראל לא יועיל לך: וחכיתי ליי׳
המסתיר פניו וגו׳ אין לך כבוד
קשה כאותה שעה שאמר משה
ואנכי הסתר אסתיר פני ביום
ההוא ואף בו ביום הבטיחם
וענתה השיר׳ הזאת לאחרי׳ בישראל
לא תשכח מפי זרעו: הנה אנכי
והילדי׳ וגו׳ הם תלמידי׳ שמביאין
עליו כבשים יהיו לאותות
ולמופתים שתתקיי׳ תור׳ בישראל
על ידם: וכי יאמרו אליכם · אמר רבי שמעון בהרה אביו של הושע בן בארי נבא
שני מקראות הללו ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעיה ונבא אותם לגלות עשרת
השבטים כשהגלה סנחריב לראובני וגדי וחצי שבט מנשה לראובני הוא
אשר הגלה תגלת פלאסר: וכי יאמרו אליכם · העמיס דרשו אל האובות ואומר
המצפצפים והמהגים · לשון נגחי הוא שלא הדבור אין בהם אלא כשיפות הללו
שמפטפטין בקולם לשון נפנוף והגא ניפל בעופות כשום עגור כן מנפנף אהגה
ביונה וכן מצינו לשון ניפנוף בקול נמוך שנאמר והיה כאוב מארץ קולך ומעפר
אמרתך תנפנף: הלא עם אל אלהיו ידרש · זו תהא תשובתם הלא עם כמונו אשר
לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרוש שמא תאמרו אנו להיות כמותכם לדרוש לורכי
החיים מן המתים: לתורה ולתעודה · מחובר למעלה הימנו שמא נדרוש אל המתי׳
לתורה ולתעודה בעד החיים להורות לנו מה נעשה כל זה לפי המדרש ולפי פשוטו
יש לפתור וכי יאמרו אליכם וגומר · גמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך
העם הזה והוכיחו הק״בה לנביא ולסיעתו של חזקיהו כשיאמרו אליכ׳ שבנא וסיעתו
שירמו את חזקיהו מבעוד בע״א דרשו אל האובות ואל הידעוני ובררו בע״א כאשר
עשו אבות הראשונים והסיבו את המלוכה אל סנחריב: הלא עם אל אלהיו ידרוש ·
ידרוש עובדים ע״א ודורשים בעד החיים אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן:
לתורה ולתעודה · זו תהא תשובתכם שתאמרו את התורה כמה שנאמר למעלה צור
תעודה חתום תורה ולא תאמינו לדבריהם אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר
שאחר שתשיבו לו תשובה זו תראו ותשמעו אם לא יהיו מודים כשרי שבה לדבריכם
ויאמרו כדבר הזה אמת אשר אין לו לאליה אוב וידעוני שום שחר אינו ראוי לשחר
פניו כו׳ · ומדרש אגדה על עצמו אינו מזריח השחר שהרי עינים לו ואינו רואה
ואיך יזריח על אחרים · עכשיו אחר אם לא יאמרו כדבר הזה · עתה תראו אם לא
יאמרו אליכם כדבר הזה: דרשו אל האובות · אע״פ שאין לו שחר ולא אמת בדבר
הזה לא יבושו מלומר אליכם כך: ועבר בה נקשה ורעב · מוסב למעלה מה אמור
בתחל׳ העניין ויסרני מלכת בדרך העם הזה ופירש מה הוא הדרך לא תאמרון קשר
לקשר עשרת השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים ופירוש את עונשן והיה למקדש
וכשלו בם וכל העניין: ועבר בה · העובר באות׳ הדרך שעוזבים את הק״בה וסומכין
על מלכי מצרים: נקשה · מאורע קשה: נקשה ורעב · נלאה בצרות קשות ורעב
כי קושי ומצור ומצוק ורעב יבא אליהם בימי מצור שלש שנים שנר מלך אשור: והיה
כי יקעב וקצף · בעגלים ובעלים שהיו עובדים להם: ופנה למעלה · לבקש מאת
הקב״ה ולא ישנוע כי יתחתם גזר דין וכן תירגם יונתן: ואל

חתום ר׳ מלאים בליש׳ וסי׳ והעד עדים · החתום תורה בלמודי · וביד כל אדם יהתים · ונחתום בטבעת
המלך אין להשיב: שחר ח׳ בקריא׳ וסי׳ לתורה ולתעודה · הילל בן שחר · אינרה שחר · וחברו אשא כנפי
שחר · ואל יראה בעפעפי שחר · ועיניו כעפעפי שחר · מי זאת הנשקפה כמו שחר · וחד עורי שחר מעלי:

וכשלו בם · בחזון נגף ובצור מכשול שזכר יכשלו בם רבים והם הנגודים הם חוסבי׳
להמלט במרד והם יפלו בתוך המוקש וילכדו: צור תעוד׳ · צור בשקל סוב בה שלומו
עניבו ענין קשירה · כמו ותהיינה לרורות · ומבוקעים ומצורי׳ · וצור מקור ·
וכן חתוס · והוא דברי הנביא · אמר אין לי אלא לצרור ולחתום התורה בלמודי
אלו׳ עם למודי שלא ירמיה אחרי׳
אלא התלמידים כי האחרי׳ אינם
רוצים לא לדרוש ולא לשמוע
דברי תורה · ואמר שהוא כן טוב
שיצרור אותה אדם ויהתמכה ולא
תזכר אלא עם התלמידים כי
האחרי׳ אם הזכור להם לו אראה
להם דברי חיר׳ ולא יעשוה הנה
ענשם כפול אחר האזהרה ולמודי
שם תוהר לתלמידים · וכן כל
בניך למודי׳ ה׳ למוד מדבר · ויש
מפרשים כי הוא דברי האל ויהיה
צור וחתום לה׳ וכן תרגם יונתן
ופי׳ צור כמו נצור טור סהדותא
וגו׳: וחכיתי · לפירושינו יהיה
זה הפסוק נקשר עם אשר לפניו
ולפירוש האחר יהיה זה דברי
הנביא ואשר לפניו דברי האל ·
וכן תרגם יונתן · ואמר וחכיתי
לה׳ כל זמן הני מחכה לה׳ הפילו
בעת שמסתיר פניו מבי׳ יעקב:
וקויתי בו׳ · כפל ענין כמ״ש:
וחכיתי · בחי״רק עי״ן הפעל ·
וקויתי בלר״י: הנה אנכי מעשים
שעשיתי לאות כמו כתיב הגליון
וקריאת שמות הילדי׳ שאר ישוב
ומהר שלל חש בו מעט ה׳ לבחות
לא עשיתי דבר מעצמי אלא הכל
כאמר לי מעט הסס לבאו׳ הסוכן
בהר ציון והוא יושיענה מיד מלך
אשור ומיד מלך אשור · ואלה
הדברי׳ היה אומ׳ הנבי׳ לתלמידי׳
היושבים לפניו · ואמר להם גם
כן: ולי יאמרו אליכ׳ · כי יאמרו
אליכ׳ העם הזה דרשו אל האובו׳

וְיִתְקְלוּן בְּהוֹן סַגִּיאִין וְיִפְּלוּן וְיִתְבְּרוּן
וְיִתְצְדוּן וְיִתְאַחֲדוּן: נְבִיָּא טַר
סַהֲדוּתָא לָא תַסְהֵיד בְּהוֹן אֲרֵי לָא
מְקַבְּלִין חַתּוּם וְטַמַּר אוֹרַיְתָא לָא צָבָן
דַּיְלְפוּן בָּהּ: אֲמַר נְבִיָּא עַל דָּא צַלֵּיתִי
קֳדָם יְיָ דַּאֲמַר לְסַלְקָא שְׁכִינָתֵיהּ
מִדְּבִית יַעֲקֹב וּבְעֵיתִי מִן קֳדָמוֹהִי: הָא
עַד דַּאֲנָא קַיָּים וְעוֹלִימָיָא דִּיהַב לִי יְיָ
תְּקַיְּמוּן בְּנָא אָתִין וּמוֹפְתִין דַּאֲמִירָן
לְמִיתֵי עַל יִשְׂרָאֵל דְּאִם יֶחֱזוּן וְיִתּוּבוּן
תִּיבְטֵל גְּזֵרְתָּא דִּי גְזַרְתָּא עֲלֵיהוֹן
דְּיִגְלוּן מֵלְּאַתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת דִּי
שְׁכִינָתֵיהּ בְּטוּרָא דְּצִיּוֹן: וַאֲרֵי יֵימְרוּן
לְכוֹן עַמְמַיָּא דְּאַתּוּן בֵּינֵיהוֹן תְּבָעוּ מִן
בִּידִין וּמִן זְכוּרוּ דְּמִנְצְפִין וְדִמְנַהֲמִין
הֲלָא כֵּן אוֹרַח עַמְמַיָּא פַּלְחֵי טַעֲוָתָא
עָמָּא מִן טַעֲוָתֵיהּ תַּבְעִין חַיָּיא מִן
מֵיתַיָּא: כְּדֵין תֵּימְרוּן לְהוֹן לְאוֹרַיְתָא וּלְסַהֲדוּ אֲנַחְנָא שָׁמְעִין
אִילָּא תִּיגְלוּן לְבֵנֵי עַמְמַיָּא וֵימְרוּן לְכוֹן כְּפִתְגָמָא הָדֵין מִבְּעַן לֵיהּ לֵיהּ מִן דִּישְׁחַר
וְיִבְעֵינֵיהּ: וְיַעְדֵּי תַּקְלָא בְּאַרְעָא וִיהֵי עָקָא וְכָפָן וְיִהֵי אֲרֵי יֶחֱזֵי כָּפָן וְסִיגוּף וֵילוּט וְיִבְזֵי
שׁוּם פְּתַכְרֵיהּ וְטַעֲוָתֵיהּ וְיִתְפְּנֵי לְעֵילָא לְמִבְעֵי פּוּרְקָן בָּתַר דִּתְתְּחַתֵּם גְּזֵרְתָּא
וְלָא יְכִיל: וְסָעִיד מיהבי

והידעונים כמו שאנו עושים הלא תראו כי הם מצפצפים ומהגים · אם כן דאוי
לדרוש מהם ולהאמין בהם · אתם תאמרו להם הלא עם אל אלהיו ידרוש אפילו
אותם שדורשים אלהים אחרים כל עם ועם דורשים אל אלהיו יש שיעשה אלוה
המחה ויש שיעשה הלבנה ויש שאר הכוכבי׳ וכל אלה הם חיים ויש בהם כח אף על פי
שאין ראוי לדרוש מאתם כי הכח בא להם מהאל יתברך והוא אדון הכל ואליו ראוי
לדרוש · אבל זה שאתם אומרים לנו שנדרוש אל האובות ואל הידעונים זהו דבר
שאין הדעת סובלו כי הם מתים · ואיך נדרוש בעד החיים אל המתים · כי המתים
אינם יודעים מאומה · והצפצוף הוא דרך מרמה למתעסקים בהם · ויונתן תרגם
והרי ימרון לכון עממיא וגו׳: לתורה ולתעודה · שבועה כאדם האומר בתורה
יהיה כך וכך · וכן אם לא שבועה · כמו אם לא שויתי ולומתמתי · והדומים להם ·
יאמרו אלה שאמר · וכי יאמרו אליכם · תדעו באמת כי כן יאמרו אליכם כדבר
הזה אשר אמרתי · וזהו דבר אשר אין לו שחר · פירוש אורה כלומר אין להם שום
טעם ודבר חשוך ואפל הוא · ויונתן תרגם כדי תאמרון להון לאוריתא וגו׳: כלומ׳
לאוב ולידעוני אין לומי שישחר פניו ויבקשמו · כלומר אין ראוי לכך · ובדרש אין
לו שחר על עצמו אינו מזריח את השמ׳ שהרי עיניו לו ולא ירמה ואיך יזריח על אחרי׳ ·
ובדרש עוד אמר רבי שמעון בארה אביו של הושע בן בארי נבא שני מקראות הללו
וכי יאמרו לחזרה ולתעודה · ולא היה להם כדי ספר ונטפלו בישעיה ונבא לגלות
עשרת השבטים כשגלה מלך אשור לראובני וגדי וחצי הגלוהו עמם שנאמר בארה בנו
בשיא לראובני וגדי הוא אשר הגלה תגלת פלאסר: ועבר בה · פירוש בארץ ·
שהרי זכר למעלה בהר ציון · כלומר מי שיעבור בה נקשה ורעב יהיה כי לא יאכלו
בארץ מה יאכל · ופירוש יקשה קשה יומו · כמו אם לא בכיתי לקשי יום ·
והיה כי ירעב · כאשר לא ידע מה יעשה ולא ידע עצה לנפשו כי ירעב והתקצף
וקלל במלכו שאין לו כח להושיעו כי הרעב מפני מלחמת האויבים: וכאלהיו ·
באלילים שהיה עובד · וכאשר יראה שאין לו עזר מזה ומזה ופנה למעלה ישוב לאל
יתברך שיעזרהו וגומר · וי״מ פהכריה ופעוותיה ויתפני לעילא למבעי פורקן
בתר דתתחתם גזירתא ולא יכיל · ופהכריה ענין עבודת אלילים · וכן הרגש
שבות מלכיכם הנשבעים במלכם: ואל

אבן עזרא

וכשלו בם · שב אל פח ולמוקש: צור · יש אומרים שהוא חסר נו״ן כמו שמור והנכון
שהוא כמו וצרת הכסף והנה כמו חתו והטעם שחתום אלה דברי הנבואה והם התעודה
והתורה: בלמודי · שם התאר וכמהו לשמוע בלימודי והנה הוא מתלמידי: וחכיתי · אלה דברי הנביא שאחתין עד שהשם יתן לו רשות לגלות סודו: הנה · רשעם
יוכלו להבין הסוד הנבואה ממעשי ומשמות בני: מעם יי׳ נבאות · הטעם כי אלה השמות היו מעם השם: השוכן בהר ציון · השעם מרוב אהבתו: וכי יאמרו אליכם ·
עם התלמידים ידבר: המצפצפים · דומה לדבור וכמוהו כשום עגור כן אצפצף מהבנין הכבד המוסף והטעם שיעשו לאחר שיהגה · הלא עם · זאת ההשובה הטעם
הלא זה עם שידרוש אל אלהיו כדרך לועג ומהתל באליהו איך יבקש אל האלמים שאם מתים בעד החיים: לתורה ולתעודה · הלמ״ד כמו אמרי לי אחי הוא בעבור תירת
הנבואה כי עוד יאמרו כדבר הזה לא נשמע כי הוא כלילה שאין לו שחר והטעם לא תצא תעלומה לאור · וי״א כי טעם לתורה שבועה וכדבר הזה לא ראינו בתקרה׳ · ועבר ·
יש אומרים כי הנה ימים באים שהעובר בארץ יהודה והוא מיהודה יהיה נקשה ורעב מפני חיל סנחריב וכאשר יראה כי לא יוסיעו אלהו ע״ז שלו אז יסבה למעלה להתפלל
לאלהי השמים ולפי דעתי שהוא על חיל סנחריב שיעבר בארץ יהודה וידוע כי מחנה גדול ירעב: במלכו · הוא מלך אשור וכאשר יסבה למעלה ולמטה ירהה הכל חסך: ואל

אור תעודה הקבוצה אשר
יתעודו רבים ואחרים וכן
דעליהו יבא נרין בשלמו
פלגי כנו׳ ואתיים התורה
הבלבת את בית דוד מהסרי
גם מהם בזמנות הנלא המלגיו
אחד ברבין תורה בישראל
ניכל מהם ואתם׳ כי ילד ילד
לנו וכו׳ לנלן ובכאן רמז שלא
בשרעות הבא שלא אמנו אלון
ישראל ועל הגלת אלון הנ׳ יהודה
ובאלהים רמז לשבלה בשבית
הילדים הילדים אשר שם
שם בן אלוה היא המלכה
אם׳ חזקיהו ואת עתנו אל
והוא חזקיהו ומתוקם ה׳ ריש
שלו דברים׳ ואתר נטרים ידע
הנשל אמנם שם הנ׳ אשר
שמו אם בן הרים שלו פורענות
ישר ואליהם רמז בבאן אתים
תור׳ בלימודי׳ וחכיתי לה׳
וכו׳ ירמה מני פקוה לני
שעתיד להשתיר פניו מבית
ישראל וקויתי לו לשב
שעתיד לבניל את יהודה:
הנה אנכי וכו׳ בבית בתקוה
הנ״ל כי נבואתו והילדים
שנו׳ אשר נתן ה׳ לאות ומופתים
בישראל כי אמותם מפרשת
הנ״ל: וכי יאמרו וכו׳
הרשעים יתבנו אם ידם אם
הנ״ל שם שבנים תובל
לשלם ביום נרה עיר האל
וכמאמר לשון שבית הרוש
וכו׳ ירגה מני פקוה לני
שעתיד להשתיר פניו מבית
ישראל וקויתי לו לשב
שעתיד לבניל את יהודה:
הנה אנכי וכו׳ בבית בתקוה
הנ״ל כי נבואתו והילדים
שנו׳ אשר נתן ה׳ לאות ומופתים
בישראל כי אמותם מפרשת
הנ״ל: וכי יאמרו וכו׳
הרשעים יתבנו אם ידם אם
הנ״ל שם שבנים תובל
לשלם ביום נרה עיר האל
וכמאמר לשון שבית הרוש
בכל בני אדם לדעת
שעתידות ישראל לשר לא כלון
אלון שני:

מנחה גדולה

ואע״פ שהרוב עם שבנא מ״מ כל נדיק ונדיק הנמשך אחר קונו ית׳ הוא דבר חשוב יסוד עולם היינו בטל ברוב והא לכם דאיה מצור תעודה וגו׳ שאתו נזר שלא לעשות בתורה והרוב הינו נמנים עמו
ואע״פ חכיתי לה׳ וגו׳ ועסקתי בתורה עם הילדים אלו הן תלמידי ואחז ונזרתו בטל ואני ותלמידי כתקיימו זה לאות ולמופת בישראל שעיבדי ה׳ אע״פי שהם מועטים לא בתבטל כלל אפי׳ אחד בתוך:
וכן אם יאמרו אליכם דרשו אל האובות וגו׳ כי ידוע טענת האומות אחרי׳ אמו לע״ז מפני שהם רבים וכתיב אחרי רבים להטות · ואמו מאיבין להם שנגד כל אומה נחשבת לעצמם כדכתי׳ נבי עשו נפשות
ונבי יעקב נפש כמו שא״ל וא״כ אפי׳ לפי סברת שאותם אין כאן מקום למוכן אמו לעבוד ע״ז אחילה ח״ש שכתוב אחר שאחר שאין להשגיח על קשר שבנא אע״פי שהם רבים כמ״ש אלמעלה אחר עתה וכי יאמרו אליכם וגו׳
שבענת שהם רבים אל תשובו להם אפי׳ לפי שאותם יש להשיב שאתם רבים כי אלא אם אל אלהיו ידרוש כי אנחנו כפני עצמו וא״כ נגד כל אומה לעצמה אתם רבים ואיך אמר אתם אין בטל ברוב כי הע״ז שלהם
הם

מיתבי ארעא יבעי ארי ייתי עלוהי עקא כפן וישילהיי עקא קבל ובדור: ארי לא ישתלהי כל דייתי לאעקא להון כעידן קדמאי גלו עם ארע זבולון ועם ארע נפתלי ושארהון מלך תקיף יגלי על דלא אדכרו גבורת יבא וגיסי ירדנא קרב כרכי עממיא: עמא בית ישראל דהוו מהלכין בחשוכא חזו נהור סגי יתבין בארעא טולימותא נהורא אזהר עליהון: אסגיתא עמא בית ישראל להון אסגיתא חדוא חדיו קדמך כחדות ניצחי קרב כמא דהוו חדן בפלגותהון ביומא: ארי אעידתא ניר מרותיה וית שולטן עקתיה שלטון דהוה מפלח בה אתבר כיום מדין: ארי כל מיסבהון ומתניהון ברשע אתנעלו בחוכין הא כחכסו דמלושא בדם דלא דכן רישמיה כיתמא מינה כן כמא דלית ביה צרוך אלהין לאיתוקדא בנורא כן יתן עליהון עממיא דתקיפין כאישתא ויקטולינון: אמר נביא לבית דוד ארי רבי אתילד לנא בר אתיהב לנא

ארץ יביט ודנה צרה וחשכה מעוף צוקה ואפלה מנדח: כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבולן וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים: העם ההלכים בחשך ראו אור גדול ישבי בארץ צלמות אור נגה עליהם: הרביתה הגוי לא הגדלת השמחה שמחו לפניך כשמחת בקציר כאשר יגילו בחלקם שלל: כי את־מטה שכמו שבט הנגש בו החתת כיום מדין: כי כל־סאון סאן ברעש ושמלה מגולגלה בדמים והיתה לשרפה מאכלת אש: כי־ילד ילד לנו בן נתן לנו וההי

זבולון ט׳ כתובים כן וסימן נמסר בסדר ויגש: לא ט״ו דכתיב א׳ וקרינן ו׳ וסימן נמסר בסדר שמיני ותרין פלוגתא יוצרי מבטן לעבד לו · ואבשי אחי יואב דר״ה · ותרין חלוף כתיב ו׳ קרינן א׳ וסימן ויאמר לו כי אתה תתן · הנה לו יעשה אבי דבר גדול:

אורים ותומים

פי׳ לך אמר כי עם לאלהי׳ עדות הנזכר אצל הגין ואמר וסם רופו אמים והתחרו ושלנו אנה בנגדם אמלא ייעץ אל נגור עיר לי עוד שנות אני השלב אחזו הנך יכול כנגדם ואם אמר אל:

מנחה גדולה

הם בחלקת מתים וביותר דליות אות ואתם הדבקים בה׳ חיים ואין דבר הי כתבטל ברוב בין המתים וא כ אפי׳ אם בחים האומו׳ להביא לאתם מתורתו הקדושה על הנגל אמר יהבולו לחרון אמו יכולין לחתון מלבד מה שהנגל מתייב שלא לדרוש בעד המתים אל המתים · ח״ם ל׳ ה ולצדיקים וגו׳ אפי׳ אם הם רוצי׳ להביא לאלי׳ מן התורה אומן הנגל הנוגע בחלקם אין אחד לבריהם: ועכל בה נקשה וגו׳ ידעם אפי׳ אלו המובדים ע״ז כשיתחלו בעבודתם הם מתוים ע״ז פיתוי הי׳ הל אחד אחד כך הם מתרעים מעצמם כשרואין שהנגל המה ואין בה אמת ולא תעילו ולא יצילו ואינו מתן לאם בשרוא רעב ומאמ׳ והתקף וקלל בתלבו וגו׳: כי לא מוקף הבישו ודאו מה בין עיבד אלקי׳ לאשר לא עבדו כי הלאשוני׳ שעבדו ע״ז גלו לא כן דורו של חזקי׳ שעובדי ה׳ המה יצלו ולא יכול שבחריב להרע להם הה כי לא מוקף וגו׳ שלא יענש אבי חזקי׳ כמו שעשה באדן זבולון ונפתלי כי אלו כפלו ואילו נגלו: העם ההלכי׳ בחשך וגו׳ ישבי בארץ צלמות אור וגו׳ ראה שבין אותם שמחזלים והולכים בחריבו׳ להבגל מסנחריב אלא הוציל כי כל מעשיהם חשך ירמו בפנים אור גדול ובין אותם שאינם עוסקים שום השתלות רק יושבים בחקומם בארץ צלמות מלוא תוגה אור נגה עליהם פתאום · ואחר כנגד אשור אם הרבית הגוי ואבשי החיל להביא עיתך לא בעבור זה הרוחת מאומה ולא הגדלת השמחה · או לו לחזקיה הגדלת השמחה ולא לך לפי שמחתו לפניך כשמחת בקציר כי ברכת הגוי כלו לפניהם כאשר יגילו בחלקם שלל · ודבר כנגד חזקיהו ואחר כי את עול סנחריב והיינו עול המם ואת משה שבאו דהיינו היות חדש לצאת למלחמה עם אויביו ולאמור לו כמו שהוא דרך החלכים המשועבדים · לו ילדה קרוב לשל מפלה העם ההולכים כלפי שאתרו ז״ל כשרצה שבנה לצאת עם אבותיו

אל סנחריב בא בגבריאל וסנר לתוות ירושלים בשבי החילות ולא ידע כי אם הוא לבדו וכשנעשה אחר כך הם נגלו גם אלו החילות של ישראל שהיו בקשר עם שבנא · ו״ם העם ההולכים בחשך אלו תלמיד רבותיה שהיו בקשר עם שבנא לחרוד בחזקיה אלא שבגבריאל בעל בפניהם המה רחוק גדול וכיצולו כמו שאר יושבי ירושלי׳ אלא שמ״מ היום יתרון ליושבי ירושלי׳ אשר לא מרדו כי אלו המורדים אשר הלכו בחשך המה רחוק גדול מ״מ לא היה רחוק גדול מ״מ לא

ביד

מיתבי ארעא יבעי ארי ייתי עלוהי עקא כפן וישילהיי עקא קבל ובדור: ארי לא ישתלהי כל דייתי לאעקא להון כעידן קדמאי גלו עם ארע זבולון ועם ארע נפתלי ושארהון מלך תקיף יגלי על דלא אדכרו גבורת יבא וגיסי ירדנא קרב כרכי עממיא: עמא בית ישראל דהוו מהלכין בחשוכא חזו נהור סגי יתבין בארעא טולימותא נהורא אזהר עליהון: אסגיתא עמא בית ישראל להון אסגיתא חדוא חדיו קדמך כחדות ניצחי קרב כמא דהוו חדן בפלגותהון ביומא: ארי אעידתא ניר מרותיה וית שולטן עקתיה שלטון דהוה מפלח בה אתבר כיום מדין: ארי כל מיסבהון ומתניהון ברשע אתנעלו בחוכין הא כחכסו דמלושא בדם דלא דכן רישמיה כיתמא מינה כן כמא דלית ביה צרוך אלהין לאיתוקדא בנורא כן יתן עליהון עממיא דתקיפין כאישתא ויקטולינון: אמר נביא לבית דוד ארי רבי אתילד לנא בר אתיהב לנא

ארץ יביט ודנה צרה וחשכה מעוף צוקה ואפלה מנדח: כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבולן וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים: העם ההלכים בחשך ראו אור גדול ישבי בארץ צלמות אור נגה עליהם: הרביתה הגוי לא הגדלת השמחה שמחו לפניך כשמחת בקציר כאשר יגילו בחלקם שלל: כי את־מטה שכמו שבט הנגש בו החתת כיום מדין: כי כל־סאון סאן ברעש ושמלה מגולגלה בדמים והיתה לשרפה מאכלת אש: כי־ילד ילד לנו בן נתן לנו וההי

אבן עזרא

ואל · תעוף · כמו ארץ עיפתה כמו חשך: מנודח · מפוזר כמו והנדחים ויתכן שהוא כן ומעוף אפילה מנודח בעבור שהו׳ לשון זכר: כי · כמו אותה העיפה והחשיכה לא תהיה לירושלם שהיה עליה החויב ויש אומרים כי לא יוכל הגר לעוף אל ירושלם אשר הגיע לה כעת הראשונה שבא מלך אשור הקל ארץ זבולון ונפתלי ובפעם האחרונה הכביד לבלות הגליל ויתקן היות גויים על ישראל כמו אחריך בימין בעמיך. העם · אלה הם אנשי ירושלם שהולכים במסילותיה כעור שלא יראה מפני הצער: הרבית · הם יהודה שנקבצו אל ירושלם וטעם לו הרבית השמחה כאשר הוא באל״ף לא היתה שמחה כמוה כמו לא היה פחד: כי את עול שבמו · משקלי השמו׳ משתנית: מטה · מכה שבמו: החתות · נפתח הה״ל בעבור אות הגרון כמו החלות ואינה מלה זרה ותי״ו החתות לנוכח השם כמו הרבית הגוי: כיום מדין · בימי גדעון: כי · יש אומרים סאון מגזרת סאה שהשם מדד לאשור כפי מעשיו ויש אומר שהוא הפוך מן אסון כמו כשב וכבש והנכון שאין למלה הזאת דומה והעד סאון שהוא פועל והנו״ן שורש וטעמו כמו נאקה ברעש גדול: ושמלה מגוללה בדמים · וכל אחד שוכב חלל בדמיו או טעמו שהשמלה שהיתה מגוללה בדמי חללים שהרגה והפה היתה לשרפה והשעם על מיתת חיל סנחריב ביד המלאך כשנשרפו: כי · כל זה בזכות הילד שיולד לנו וידענו כי בבא סנחריב היה חזקיהו בן שלשים ותשע לכן קראו ילד בעת נבואת הנביא · יש אומרים כי פלא יועץ אל גבור אבי עד הן שמות השם ושם הילד שר שלום והנכון בעיני כי כל אלה שמו׳ הילד פלא שהשם עשה פלא בימיו יועץ כן היה חזקיה ויועץ המלך אל גבור שהיה תקיף שנמשכה מלכות בית דוד בעבורו ועד כמו שוכן עד שר שלום שהיה שלום בימיו וכן כתוב: למרבה

בימי מרדכי והעם שלמר בלשון שלילה לסיבת הנזכרת ורמז׳ במ״ש בדברי לבם ליסראל לבם בבחינת הצרות אשר לבם לבופס ואמר ליסראל על ארת הנפש להשמיד ז״ש ליסראלר״ל דבר המוגע לדת היסראלים ולפתי החלוקות אמר שלין לך שעת אפיל׳ יותר מאותה השעה שגזר עליהם להשמיד להרוג גו׳ והיה מרשעות המן שהייתה כוונתם להשמידם בדת ואח״כ להרוג וכנגד השמד היה החלוק׳ האחת העיקרי׳ ומ׳ רלו אור גדול שנאמה להם בגאולה ונזאל זה מרדכי מה לתי׳ ביה ליהודים הייתה הורה ושמחה שדרשו חז״ל הורה זו תורה כי זו הוכחה על החושך שהוא חושך האורת הנפש ועתה ליהודים הייתה אורה שנהפכה עלתה אשר תשב להשמיד היהודים שמד ממש ונתקיימה התורה בידם כאילו עתה קבלוה בעת ההיא וקיימו וקבלו היהודים כמו שדרשו חז״ל קיימו מה שקבלו והללת הגוף מפורשת: ועיין רש״י ז״ל וכן הרא״בע ז״ל: וכן הרל״ק וחלי פסוק האחרון בכל הענין במילות שונות ע״כ: וכן מהרי״ל ז״ל והוסיף העם ההולכים בחושך הע״ל ראו אור גדול בימי חזקיהו ע״כ: ולע״דן העם ההולכים בחושך אלו אנשי יהודה שהיו ההולכים בחושך מצער ופחד סנחריב הנה ראו בעיניהם ממש אור גדול לאמנם לאנשי ישראל עשרת השבטים שהם יושבי בלחלח וחבור והרי גוזן וערי מדי עליהם הזה לו׳ יושבי בארץ צלמות והרי חושך שהרי עליהם נאמר לאמר לאסורים צאו ולאשר בחושך הגלו אור נגה עליהם לא ראו אור שהרי רחוקים הם מירושלם אבל נגה עליהם אור מפלת סנחריב שנשמע שמעה ושמחו והמתרגם שתרגם העם ההולכים וגו׳ עמא בית ישראל דהוו מהלכין במצרים וגו׳ אזדא לטעמיה שתרגם בפסוק הקודם דרך הים וגו׳ ולא אזכרו גבורת ימא ונסי ירדנא וגו׳ ועל זאת הכוונה המשיך ואמר העם ההולכי׳ כשהיו במצרים לו׳ שלא זכרו כל מה שעשה עמהם במצרים:

הרבית הגוי גו׳ עיין רש״י ז״ל ולהר״בע ז״ל והרל״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל הביא ד׳חכמינו ז״ל הנזכר לעיל בדרש״י ז״ל: ולע״דן הרבית הגוי על ארץ יהודה לו לבדו הגדלת השמחה ולא ליסראל זה הכתיב לא הגדלת השמחה שלילו הגדלת השמחה יותר מעט היה דבר גדול להעיד עם יהודה ויסראל יחדיו וזה כיוון הקרי וכתיב לא לו כלומר לא לו הגדלת השמחה שהוא ינאה אלא לך הגדלת שמחתו לפניך שאתה הוא המנאה לו יאמר אלו הרבית הגוי שהיו מתרבים ומגאים המחנה של סנחריב במלחמה לא הגדלת השמחה כי הוא אומר ידינו רמה בטבע׳ העולם לאמנם עתה גדלה השמחה שמחתו בהיותם לפניך לומדים האבד׳ והחלל הגדול בגיל פסח ואתה המנאה שאתה המנאה סנחריב הם כן שמחו לפניך כשמחת כל העול׳ בקציר ואעפ״י שהיו קצירה כן כיוצא בזה שמחו ישראל לפניך ואעפ״י שאתה הקומר חיל סנחריב בקציר הזה ואעפ״י שלא היה קצירם שהרי אתה הקומר ושמחו לז בעומדם לפניך קורים ההלל והקודם הכילאמון לבם ככון ובטוח ושמחו כאשר יגילו בעתיד בעת חלקם שלל של סנחריב כך שמחו לפניך קודם נפילתו כי סמוך לבם: לו יאמר באופן אחר והוא הרבית הגוי במה שלא רבית להעריות אותם במלחמה שלא לעברם אפילו בהיותם למערכה ללחוס ולא ע״פ שאתה אים מלחמה אבל לא הגדלת השמח׳ שהרי לא נטלו ישראל עשרת הגילות כי ימיך ה׳ תרעץ אויב והיה נאחרי בכח ולך תהילת הגילות באופן שמחתו לפניך כשמחת הקציר שמחת המועיל לבד כאשר יגילו בחלקם שלל לא שמחת כבוד ועשרת תפארת נאות: לו יאמר הרבית הגוי על סנחריב כשהגדלת והרבית אותו בעם כבד לו לבדו הגדלת השמחה שהיה אומר מי יורדני ארץ ואני גדול בחיכות ורב בכמו׳ עם רב זהו הרבית הגוי לו הגדלת השמחה ולפי האמת לא הגדלת השמחה כי מה שהגדלת אותו כדי להפילו מגיבר׳ רם לבריה עמיקתא כי שמחו ישראל לפניך וגו׳ וכזה מובן דפתח בגוי בלשון יחיד לו הגדל׳ וגו׳ והי״לל גם כן שמח לפניך כאשר יגיל בחלקו שלל אלא ולפי הרבית הגוי על סנחריב ושמחי וגו׳ על ישראל ויש ייב לזה הפי׳ לומרו אחר כך כי את עול סבלו של הגוי הנו׳: וכש״ה פרשת וירא עלה קי״ו הרבית הגוי לו הגדלת השמחה אלין כהני׳ שמחו לפניך כשמחת בקציר וקב״ה בריך לון ענורא דחלקא ויהב מעברא מכולא׳ כאשר יגילו בחלקם שלל אלין ליתי דנעלי מעברא תנו אדרה: ד״א הרבית הגוי אלין ישראל דמהמנותא דקב״ה עליהו כדקא חזי׳ לו הגדלת השמחה דא היהו ברגא ריגא שילהה דאברהם דאדבק בה דאיהו גדול ואחדה׳ שמחו לפניך בשעתא דסלקן לאתדבקא בך כשמחה בקציר דא כגס׳ ישראל דשמחת בקציר דילה היה כאשר יגילו בחלק׳ שלל כאשר יגילו אלין אשר חילין ורתיכין לתתא בזמנא דמחלקי שלל ובתרפי ברגא בתרגית׳ עכ״ל:

ואברהם בני יג״ו פי׳ הרבית הגוי כלומר גוי קדוש זה עמך ישראל הגדלת ורוממת אותו במה שהפלאת לעשות עמו בליל התקדש חג הפסח ששלחת את המלאך בגבריאל כי מידי עברו ללכת לבטל התבואה הכה את מחנה אשור ויסכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים ואז כל העולם רגזו וחלו מפניהם וידעו כי אתה ה׳ בקרב ישראל. לו כלו׳ לסנחריב הגדלת השמח׳ שלא היתה ע״י אויביו ממש אלא מן השמי׳ שלחת המלאך והכה אותם וזה לו לסנחריב הגדלת השמחה לבד לעמך ישראל לא הגדלת השמחה לפי׳ שכל אויביהם פגרים מתים לפי שלא היו כפלו בידם ממש אלא״י המלאך ולזה לו קרי נגד סנחריב ולא כתיב נגד ישראל שלא שמחו לפניך כי אם בשמחת בקציר כלו׳ כשמחתו שמחת בטול הקציר מלורף עמה שמחו אחרת שהמלאך גבריאל בבשלו קציר בשלם וחרפס שלא כשרו כי אם מעט מה וגער יכתבם באופן שלא היית׳ שמחתם כי אם אלא בחלקם שלל כשיגלו בבקר ומצאו כולם פגרים מתים אלנו שלל וכזה כז וכיון שהם לא הרגו את אויביהם בידם לכן נשאר מורך בלבבם וזהו דשמיך ליה בחלקם שלל כי את עול וכו׳ כלומר שלהיות שלא שמחו כי אם בחלקם שלל לבד ולא הרוג בשונאיהם זה גרם להם כי את עול סובלו ואת מטה שכמו שבט הנוגש בו כלומר עדין בו בקרב לבו ירהה ופחד שבט הנוגש לו אמר לא הגדלת וכו׳ כמדובר שלא הייתה שמחת ישראל שלמה והכתוב השני נותן טעם כי עול סבלו גו׳ שבט הנוגש בו כלומר אלו שברת את עול סנחריב בו ע״י ישראל בעצמו אז ודאי שהיתות אותו ושברת את לבו כיום מדין שעשו מלחמה הם ישראל בעצמם את לוי ואת רקם וגו׳ המשת מלכי מדין והרגו אותם על פלגיה׳ ואז חיל לאז יושבי פלשת נמוגו כל יושבי כנען הנה כי כן שבט הנוגש שעברת את סנחריב אלו היה בו בישראל כלומר על ידו אז החיתות היית שובר לבבו ולבב עמו כיום מדין שלא קמה עוד באים רוח מפניהם לאמנם עתה שהיה הגילות ע״י המלאך לא אלו ולא רגזו האומות מישראל שאומרים לא כל שעתא ושעתא מתרחים ניחא. לו אמר בסגנון זה שבט הנוגש בו׳ כלומר בקרב לבו של סנחריב היה ככלם פחד ומורך בלבבו אלו החיתות אותו כיום מדין שהיה ע״י ישראל כן אלו היתה נפילת סנחריב ע״י ישראל היה שבט הנוגש לימתה ופחד בלבו לא

כי את עול סבלו וגו׳ עיין רש״י ז״ל והרא״בע ז״ל וכן הרל״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל עול סבלו של סנחריב שהיה מענה את ישראל אפי׳ בשעת שלום בעול המסים והארנוניות ומנחות שהיה לוקח מהם תמיד וכמו שאמר ויקח אחז את כל הכסף והזהב הנמצא׳ בית ה׳ וישלח למלך אשור וז״ש עול סובלו ומטה שכמו שהיה משתעבד כאדון בעבדו על שכמו גם שריו ועבדיו כל אחד ואח״כ היה שבט הנוגש עליהם ויהיה נזרת הכתוב התחתון כיום מדין ר״ל אותו העול סובלו ומטה ושבט הנוגש שלו כולו החיתות כיום מדין והתיחסותו למדין משתי בחינות האחד כנזכר מהרל״ק מהיות המולה מלת הש״ת במתי מספר אל מחנה מדין רב ועצום והשני מבחינת היות ענין מדין בלילה כיוצא בזה ע״כ: ולע״דן לדקדק ג׳ חלוקות אלו עול סובלו מטה שכמו שבט הנוגש למה היה לו לו׳ ושבט בו״ו התוספת כמו ואת מטה שכמו גו׳ ונראה כי ידוע שהעון הוא קטיגורו של אדם והוא המעורר עליו ומקטרגו להקיש לו לשטן מלך לו אזלתו והראיה משלמה ע״ה שנכשל בג׳ עבירות לא ירבה לו כסים ולא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו ואזלת הסיבה קמו עליו ג׳ שטנים כנז׳ במלכים כי כל עבירה נעשית לו קטיגור בגבה המרוס במרו׳ להקיש לו במלכי האדמ׳ באדמה מקנטרו ולזה אמר כי את עול סובלו כשהיו בשלום היה עול המס עליו ובשעת קרב ומלחמה מטה שכמו הנה זה לא היה בלי עון מעורר כן אבל היה שם שבט אף ה׳ הנוגש בו הנה אתה ה׳ ברחמיך החיתות אותו הכה העליון המקטרג החיתות כיו׳ מדין שהרי לא היה הנלחמן ההוא אלא ע״י ג׳ מלות אים המלקים שלא עבדו ע״ז לא ע״י הכורעים כי לא יצליחו במלחמת כיון שהע״ז וקטרוגה גרם המלחמה וז״ש כיו׳ מדין ומ״ש החיתות דהיינו לפי שעה על דרך גם ה׳ העביר חטאתך העברה לשעה ועון עצמו אינו נמחק עד יום תשובה שלימה ז״ש שבט הנוגש החיתות. ואמר כיום מדין על זמן משה במלחמת מדין אלא נפקד מהם אים ככה עתה בעוד הם משבחים קורין ההלל ויעבור מלכ׳ לפניהם הוא נלחם בם והם חלקו שלל ולא נפקד מהם אים אשר מלחמת מדין לא הייתה כמוה על כן הייתה למשל כיום מדין. ויש לזה מה שכתבתי בכלי חמדה בענין לתת נקמתה׳ במדין שפירשתי שיתנקם הש״ת מהשר של מדין כי מדין שמו וזהו שלמר במדין לשון יחיד כי המלחמה הטבעית במדייניים שלמטה אמר נקום נקמת בני ישראל מלת המדייניים היא נקמת בני ישראל במדייניים התחתונים בלשון שאומרו שבט הנוגש בו החתות כיום מדין לדקו יחדיו:

כי כל סאון סואן ברעש וגו׳ סוטה היה ר׳ מאיר או׳ מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו שנא׳ בסאסאה בשלחה תריבנה אין לי אלא סאה מנין לרבות תרקב וחצי תרקב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא ת״ל כי כל סאון סואן ברעש עכ״ל: ולע״דן לדקדק דכיון דמקרא דכל סאון ילף אפי׳ תומן ועוכל׳ אם כן קרא דבסאסאה למה לי ודוחק לומר דמידה קטנה הוה אמינא שמודדין לו בהותה מידה שנקל לכוין הפירענו׳ ולהתריך אפים עד שיבוא הדבר מכוין למכ׳ במידת סאה שהיא מדה גדולה הוה אמינא שלין להתריך זמן עד שתמוש רגלו בהופן שיבוא הפורענות מכוון מדה כנגד מדה ולזה אצטריכו שני הפסוקים האחד למדה גדולה והשני למדת תומן ועוכלא: וכן דוחק לומר דאילו לא כתב אלא פסוק אחד הייתי דורשו לסאה אבל בשתא דאיכא תרי קראי על כראין מיתורא יכיכן נמי לעוכלא לתומן דכיון דמיתורא הוא דילפת קאה דילמא הרי קראי לסאה והפסוק השני לתרקב אבל אני תרקב והתומן ועוכלא מנ״ל אלא ודאי מקרא דכל סאון סואן ברעש ילפינן אפי׳ תומן ועוכל׳ ממשמעותא וכיון דכן הדרא קושיין לדוכתא׳ פסוק בסאסאה למה לי: ונראה דמקרא דכל סאון ילף אפי׳ תומן ועוכלא והכי ילף ליה מדכתיב כי כל סאון כל לאתויי מאי וגם לשון סאון כל סאה הי״לל מזה למדו שאפי׳ תומן ועוכלא והפסוק הכי פירושו כי כל סאון ר״ל כל המידות המתלאי׳ לסאה הב״ה סואן ומודד במידה בהם. וכיון דכן בקרא דכל סאון סני׳. והכי הוא האמת שלאחר שהבינה התנא פסוק כל סאון וגו׳ וקרא דבסאסאה לדרשא אחריתא קאתי לשאין הב״ה נפרע מן המלך עד שעה שלוהו דהיינו עד שתתמלא סאתו וזהו בסאסאה והכי מצאתי במסקנא דגמרא במסכת סוטה פרק ראשון ושמתי כי לא היה. כח בידי לו׳ דלשון הבריתא מפיק קרא דבסאסאה לדרשא אחריתי: ועיין רש״י ז״ל וכן הרל״ק ז״ל והוסיף והרא״בע ז״ל ומהרי״ל ז״ל לפי שהמשיל הנביא מלחמה זו כיום מדין אמ׳ שלינו דומה בעצם ואמה לשום מלחמה לפי שכל סאון סואן ברעש ר״ל כל נאחון לא יעשה אלא ברעש גדול ובעמל רב מהמנאים וכמו שאמר ברעש וברגזו יגמה ארץ: ושמלה מגוללה בדמים ר״ל וגם במלחמות שאלת המנאים תמיד מגוללים בדמים אם בדמי אויביהם ואם בדמי אויביהם הבל במפלת סנחריב לא היה רעש ולא דמים: לפי שהייתה לשריפה אם כבדב ואביהוא פגרי מתים: ולע״דן כוונת הכתוב לאת טעם למפלת סנחריב יען כי כל סאון ונאון שהיה בעולם סנחריב היה סואן ומנאה גדול והוא היה הסואן ברעש בכל הנוסיה יתנלע והיה לאזרי הרג נפשות עד שמלה שלו מגוללה בדמים ע״ד בחגורתו אשר במתניו ובגלו אשר ברגליו ולאחת הסיבה הייתה השמלה הנזכרת סיבה לשריפה לא שנשרפה היא אלא לשריפה מאכולת אם שנאכלו כולם והמלבושים שהילו על השמלה עצמה קאמר היה לנו לו׳ והייתה שריפה לו ונשרפה לומרו לשריפה מורה כאמור שהייתה השמלה המגוללה בדמים סיבה לשריפה מאכולת אם כי דם עבדיו יקוס ונקם יסיב לשרין. וכפל לשריפה מאכולת אם לפי שהאש של מעלה אם אוכלת אם כל מעה היא לפי שהוא רוחניה ואם של מעה גשמית וזה שאמר לשריפה לאם רוחני שמאכולת שלו הוא לם גשמי. או יאמר לשריפה כמאכולת אם לא שריפה גשמית ממש כי לא היה האש גשמי אלא רוחני כאמור והכל עולה לכוונה אחת:

ואברהם בני י״ו פי׳ כי גיהה הקב״ה לסנחריב על ישראל לנקום נקמת טוב עיר הכהנים ז״ש כי כל סאון סואן ברעש הם מהרו לשפוך אדמה דם הכהנים באותה מדה מדד להם הקב״ה ושלח עליהם סנחריב ברעש גדול ובחימה שפוכה ונסע שבע מסעות ביום אחד וכל כך למה ושמלה מגוללה בדמים של אותם שבעים הכהנים מפאים אפוד בד והיה דמם לועק לפני ה׳ ובלי ספק אלו היה לוחם עם ירושלם בו ביום שהגיע אל שערי ירושלם ודאי היה כובשה שעדין היה תלוי ועומד עון טוב עיר הכהנים כמו שאמר עוד היום בנוב לעמוד וכיון שהגיע לעת ערב רחה את ירושלם ויבז אותה בעיניו ויאמר הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי למחר כל אחד ואח׳ ישיל מותם אחד של טיט ואבנשנה זה שאמר יומף ידו דרך לעג וקלס על ירושלם הר בת ציון וכתיב בית ציון כלות׳ מ״ל׳ מחר׳ הוקפידי על העיר הזאת ואעשה הר והל׳ בית ציון וכיון דבת ציון בטל דיבה ונהפכה מחשבתו שבקש לערוף את ירושל׳ היה כל כבוד ופקודיו למאכולת אם שהמלאך גבריאל שרפים מבפנים ואחת כבשים יקד כיקוד אם זו שרפת כשמה ונוף קיים וזה בזכות כי ילד ילד לנו וגו׳ זה חזקיהו ואחזיל עולו של סנחריב מפני שמן זה חזקיהו שהיה לו שמונה שמות פלא יועץ וגו׳ ואלו היה חזקיהו אומר שירה לפני הקב״ה על אותו הנס היה עושה אותו משיחו ואי׳ כמשך שלומו ותוכתו לעולמי עד ז״ש למרבה המשר׳ אלו היה מרבה המשרה והשירה ואיה שכרו כי ולשלום אין קץ היה הוא על כסא דוד וגו׳ מעתה ועד עולם׳ ולהיותו כפוי בטוחתו של מקום ואפס פלך שתיק׳ לכן קנאת ה׳ צבאות תעשה זאת כי דבר אלה ה׳ ביעקב שלגואל לבבם שלת פועל ה׳ לא הביטו לזה ברמו העוונות כי העם לא שב עד המכהו שבאים ומכים אותנו מפני מה להיות כי ה׳ צבאות לא דרשו ולזה מ״ש למרבה מתומה על שנסתה לבו של חזקיה אלא אמר שירה וגרם הגלות הזה עד כאן:

כי ילד יולד לנו וגו׳ למרבה המשרה וגו׳ עיין רש״י ז״ל והרא״בע ז״ל וכן הרל״ק ומהרי״ל כי ילד וגו׳ כי הילד שכבר יולד הוא חזקיהו לא נולד בלדקתו של אחז ולא לתועלתו אבל יולד לנו לתועלתינו ואותו הילד נתנו הש״ת׳ לעמו בני יהודה וחזקיהו לא יהיה כאחז בעול מלך אשו׳ על שכמו אבל והיה המשרה על שכמו ממשלה בלי השתעבדו׳ כדהרל״ק ז״ל ואיפשר המשרה על התורה ועל התעודה כדרש״י ז״ל וכמו שהרגמו יונתן ואבאר עוד השמות שיקראו לו פלא על שם תוספת ע״ו שנה באריכות ימיו. יועץ כפי חכמתו כמ״ש ויועץ המלך אל לפי שיהיה שופט ישראל כמו עד האלהים יבא דבר שניהם בבור בתורה ולעשות דין אביו שבשמים. אבי שהיה מרחם על עמו כרחם אב עד לפי שיזכה בשלל מהנה סנחריב ובשלל כוס ומצרים הבאים עמו שהוא מלשון בבוקר יאכל עד ובכון לפרשו בשמיכות אבי עד כלומר אב השלל והביזה כי בלה לפניו מה שלא היה ולא יהיה כן שר לפי שהיה שר וגדול בישראל אל״ם כי שלום ואמת היה בימיו בישראל ולפי זה היו כל התוארים הללה על חזקיהו וכן אמרו בפר׳ חלק אמר הקב״ה יבא חזקיהו בעל שמונה שמות ויפרע מסנחריב בעל שמונה שמות ואלו הן פלא אחד יועץ ב׳ אל ג׳ גבור ד׳ אבי ה׳ עד שר שבעה שלום ח׳ והוא איבא חזקיהו שחזקו יה דבר אחר שחזק את ישראל לאביהם שבשמי׳ סנחריב דכתיב ביה תגלת פלאסר אחד פלאסר ב׳ שלמנאסר ג׳ פול ד׳ סרגון חמשה לספור שבה רבה ז׳ ויקרא ח׳ והאיבא סנחריב שבחתו ביה. ל״א שבה ונהר דברים כלפי מעלה. ולדעת רש״י ושאר המפרשים כל אלה הם תוארים להקב״ה אלא שר שלום שהוא שם לחזקיהו כי שלו׳ ואמת יהיה בימיו וע״פ שיטתם שפלא יועץ על הקב״ה מוכיח כדבריהם לשון ויקרא בחי״ר רק הי״ד וקמי״ן הרי״ם וחכמי העב״וס פי׳ וגו׳ ע״ו בסברו ינחזור לפרש הפרשה ואו׳ שרלה הנביא לאחר הש״ת בתוארים הללה בזה המקום לפי שהם מתייחסים גם כן הפועלות אשר עשה בזמן חזקיהו אם פלא. על שם הפלאות שעשה במפלת סנחריב ובדפוות חזקיהו זבהסבת הלל לאחורנית. ולא יועץ לפי שעצתו נתקיימה ולא עצת סנחריב וכמו שאמר עוזו ותופר והמשורר אמר ושלת ה׳ היה הקשר ואל לפי שהוא הלל האמיתי ולא כמאמר סנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות ובגבור שבגבורתו של הקב״ה במפלתו של סנחריב אבי עד לבי הזמן והנצחיות ולכן היה בידו׳ להוסיף על ימי חזקיהו ע״ו שנה וכפי הדרך היה גם שר שלום מוכל לפרשו על הש״ת שהוא שר ואדון של השלום ויהיה ויקרא שמו לא קריאה שם ממש אלא לשון גדולה כמו זקרא שם בביה לרם׳ ועשית לך שם אף כאן ויקרא שמו ועבשו הוא בעולם סוף דבר אם תראה לפרש כל השמות הללה על חזקיהו כי מדרך הלשון לקרא שמות הש״ת עם יראיו כי שם חזקיהו בוחזק הלל ויעשיהו יעשה הלל וכן מצאנו שרי שדי אליאב אבי עד ירמיו לחיים הנעלחיים לו שנמשך המלכות בעבורו לו שהרבין תורה בישראל כ״ש אשר העתיקו לנשי חזקיה מלך יהודה לו שיחרש אבי עד לב השלל ירמיו לשלל סנחריב שבא לידו ע״כ: ולע״דן כי ילד יולד לנו ר״ל לנו יולד ולא לאחז שהרי יאמר לדיק דרכו י״ת ולא אחז דרך אביו והם מעשת לידתו ומקטנותו רדף דרך ה׳ וכשנתגדל ונעשה בן ז׳ שהוא ידיע יוסיף אומץ שכלו ניתן לנו לעבודת ה׳ זהו בן ניתן לנו והיה מדרש מן השרה כמשפט ידאי ה׳ שהשרה שעבוד ועול כמו שאמר אם תהיה היום עבד לעם הזה גו׳ ואתה׳ המשרה על שכמו כמשל כבד על שכמו כי לא היה חפץ במשרה ושרה אלא בעול התורה ויקרא הש״ת שמו של הילד פלא כנז״ל במפרשים ובם״ה פרשת לו עלה ל״ל והלי׳ דכתיב אל גיבור לאו דאיהו גבור אלא רמז הוא דקרמיז לאבהן ולמהמנותא עלאה קדים׳ דכתיב פלא דה חכמתא עילאה דאיהי פליאה ואתכסיא מכלא כל״ל כי יפלא ממך דבר יועצדא הוא נהר עילאה דנגיד ונפיק ולא כסקא לעלמין ודא יועץ לכלא ואסקי לכלא: אל דא לאברהם כמה דאוקימנא הלל הגבור גבור דא יצחק דכתיב הגבור אבי עד דא יעקב דאחיד לבאי סטרא אלהי סטרא וקיימא בקיימא אלוש שר שלום

דא לדיק דאיהו שלמא דעלמא שלמא דביתא שלמא דמטרוניתא ע״כ:

למרבה המשרה וכו׳ כבר זכרנו בפסוק הקודם מקור דעת המפרשים ומהרי״ל ז״ל לפי שהמלכי׳ השרה גורמת לכם קנטור ומלחמות דבות לזה אמ׳ כי חזקיהו עם הייתה מרבה המשרה ומלאה בחלמתו שכ״ז יהיה לו שלום לאין קץ וזה משלים הו אלא ירגלה בגלות המלכות והשרה שהיה מניו וספל דרך עד שלא היה מחזיק עצמו למלך אלא כמו׳ אקיל עומד על כסא דוד ועל ממלכתו לכונן אותו ולסעדו במשפט וצדקה׳ אלא כעומד על כסא מלכות מלכות עצמו ומ״ש מעתה ועד עולם מקושר עם כתיב קנאת ה׳ צבאות העשה זאת ותנייני שהה שקרה למלכות ישראל מתחלה ועד סוף מהחרבן ומהגלות לסנחריב מהמפלת ומהקלון הנהרג

ביד אשו׳ כי אם שנשלמו גם המה בירושלים עם יתר אתיהם עי״כ לא הגדלת השמחה לא היתה השמחה שלמה בשונה אבל כולם כי אינו דומה שמחת התמיחים שהיה בתום לבבם עם חזקיהו אלכם אפילו בעת צרה לא חשו מחנו להם הגדלת השמחה אמנם לא הרוויחו כי אם שנלקחו אל המלכות ולא הרוויחו אל המוזדים אנשי שבנא וקדי לו חזקיה ובייעתו ואילו אתנשי שבנא לא היה להם חלק בשלל כי די להפקיע את עצמם והיתה נפשם לשלל ולא יהא חושש בשכר לחלק שלל רק לאנשי חזקיה להם לבדם היתה הביזה ז״ש שים הפרש בין שמחה לשמחה כי אלו אנשי חזקיה שהיה לבדם ולא יתרון אל הגדלת לפניך שמחו לפניך כשמחה כפולה הגלת כפשות. והרווחת שלל ובזה יגילו בחלקם שלל׳ משל״כ אנשי שבנא לא הרוויחו כי את עול סבלו שנלו מחיתה ומנגישת האויב לבד ולא בביזה: כי כל סואן וגו׳ ראה השנתתו ית׳ כי הלא כל סאון סואן שהוא כלאם מאחרים המוזלים עם ראותו שהוא נגזה ונופל לא ימים מהיותו גם הוא סואן ולוחם בדעם מכהו ונופל אל מכותיו עם לאותו שמלה מגוללה בדמים הנאלאים ממנו אך אז ע״י גבריאל אין קול ואין מתנועע ממחנה אשור בקול מחנה במלו והעם שהיה כי לא היה שוקף הגוף והכפש יוצאת אל״כ בדבר הנלוק אחם של הדיוט אלא שהיתה ע״י אם של חעלה שנשרפה נשתתן והגיף קיימת באופן שמיד שאחזן אם יצאה נשמתן ועי״כ נאלאו דומיה כי בושל חמס כח האתעורר לגמרי לא יאמר אלא היתה לשרפה מאכולת לאי שנקרא אם הוא גבריאל שר האש כידוע:

כן

ותהי המשרה על שכמו למה אמר שכמו לענין משרה · והלא לא נזכר שכמו אלא לענין עבוד' כמו ויט שכמו לסבול · ואם מטה שכמו יסור סבלו מעל שכמך · אלא לפי שאחז היה עובד למלך אשור והיה סובלו על שכמו אמר כי זה הילד לא תהיה עבוד' על שכמו אלא משרה : ויקרא שמו · פי' הב"ה שהוא פלא יועץ ואל גבור אבי עד · קרא שם הילד הזה שר שלום בעבור כי המשרה תהיה לו ולא יעבד מלך אחר · כמו שאמר וימרד במלך אשור ולא עבדו : שלום · כי שלום יהיה לישראל בימיו · ואמר אלו הכנויי' באל ית' לענינו' מורים על דבר הפלא חזקיהו : פלא על דבר הפלא שעב השמש אחורנית : יועץ · כי עצת ה' קמה לו ועצת שנחריב הופרה : אל גבור · יכול גבורי' שלף על פי שבא שנחריב בחיל גדול וגבורים היה יכול עליהם וגב' ובזרוע קטן הכ' את מחנהו : אבי עד · שהוא קיים לעולם והוא אבי הזמן והוא בראו ובידו הוא להוסי' ולגרוע ולהוסי' זמן חיי חזקיהו חמש עשרה שנה : למרבה המשר' · המ"ם סתומ' בכתוב · וקרי במ"ם פתוחה · ובהפך זה בעזר' המפרוצי' · מ"ם פתוחה בסוף התיבה בכת"י ויש בו דרש כאשר יסתמו חומות ירושלים שהם פרוצים כל זמן הגלות ולעת הישוע' יסתמו הפרוצי' ואז תפתח המשרה שתהא סתומ' עד מלך המשיח · למרבה · הוא שם · והוא שמוך לפיכך הוא נקוד בגרי · אחר לרוב המשרה ולשלום אין קץ · שיהי' על כס' דוד ועל ממלכתו · והוא עניין כפל במלות שונות : ולסעדה · שלא תמוט מלכותו ומשרתו מעת ועד עולם · ואע"פ שיהיה לה הפסק בימי הגלות עוד תשוב לקדמותה · ואמר במשפט ובצדקה · כי בהם יכון הכסא ותקוים המלוכה : קנאת ה' צבאות · תעשה זאת · זאת המשרה שתהיה עתה לבית דוד והתשוע' הגדול' כי יקנא ה' לבאות בדברי נערי מלך אשור אשר חרפו וגדפו ה' יתברך : דבר שלח · הרעה הזאת הבאה על יעקב · שעלתו אויביהם בהם מאת הא' הוא שלח ואמרו מקרה הוא ולא בעונם עונותם בא להם כי טרם בימת הרעה שלח על ידי נביאיו כך וכך יבא להם אם לא ישובו · וכמו שעלה הדבר בהם כן בכל בהם · וכן יפול עד שיגלו מארצם כמו שאמרו להם הנביאי' מפיו : וידעו · ואז ידע העם הזה כי אמת אמרתי להם שהם היו אומרים בתחילת הפורענות · הבאה עליהם כן לבני' כפלו וגזית נבנה ולא היו מאמינים אל לבם כי בעונם בא להם עתה הרע · אבל היו אומרים אם בא עתה הרע עוד יבא הטוב כפלים · וכשיפול בהם דבר ה' יכלו ויגלו מארצם אז ידעו כי הדברי' שהיו אומרים בגאוה ובגדל לבב כי הכל ינתמן כי אז תכלה גאותם וגודל לבבם : לבני' נפלו · דרך משל כתרגומו ריסיא גלו ובומר · ושגב צרי רצין · מלך אשור ומחנהו שתפש למסק והמית רצין ואמר זה לפי שאפרי' היה עמהם בברית ובניה' היו נלחמים על יהודה · אמר כי לא יועיל לא' לחבירו כי האל ישגב ויחזק את אויבי רצין עליו : ואת אויביו יסכסך · יבלבל עמו בארצו שיבאו ללכדה : ארם מקדם · כי לפני מלוך פקח בן רמליהו היה נלחם ארם בישראל מאד · כמו שנאמר ושימים כעפר לדוש · וארם היה להם ממזרח ארץ ישראל ופלשתים ממערב · ואלה ואלה נלחמים בהם ואכלו אותם בכל פה : בכל זאת לא שב אפו · אם לא שב אפו כלומר לא שבו הם כדי שישוב האל מחרון אפו · ועוד יד הא נטויה עליהם לכלות כיון שלא שבו כמו שאמר : והעם לא שב עד המכהו · לא התבוננו כי האל הוא המכהו בעונותיו ולא שב אליו ולא דרשו אותו : ויכרת · כפה ואגמון · החזקים והחלשים · כפה הוא ענף העץ · כמו וכפתו לא רעננה · ואגמון הוא הגומא הגדל במים : יום אחד · הוא אותו היום שגלו השבטים : זקן · הוא הזנב · כי נביאי השקר מקטני העם היו ולמלא חן בעיני הגדולים היו מתנבאי' להם טובה · ומבטיחים אותם על שקר כדי שיתנו להם את אויביו · כמו שכתוב הטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה : ויהיו · אותם שהיו רואים ליסר אותם ולהדריכם בדרך טובה אותם היו מתעי אותם והם בעיניהם מאשרים אותם : לפיכך

וְקַבִּיל אוֹרַיְתָא עֲלוֹהִי לְמִטְרַד
וְאִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ מִן קֶדֶם מַפְלִיא עֲצָה
אֱלָהָא גִּבָּרָא קַיָּם לְעָלְמָא מְשִׁיחָא
דִּשְׁלֻמָא יִסְגֵּי עֲלָנָא בְּיוֹמוֹהִי: סַגִּיאוּ
לְעָבְרֵי אוֹרַיְתָא וּלְנַטְרֵי שְׁלָמָא לִית
סוֹף עַל כּוּרְסֵיהּ דָּוִד וְעַל מַלְכוּתֵיהּ
לְאַתְקָנָא יָתָהּ וּלְמִבְנָא בְּדִינָא
וּבִזְכוּתָא מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא בְּמֵימְרָא
דַיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבִיד דָּא: פִּתְגָמָא
שְׁלַח יְיָ בְּרִבְיָרַת יַעֲקֹב וְאִשְׁתְּמַע
בְּיִשְׂרָאֵל: וְאִתְרַבְּרוּ עַמָּא כּוּלְּהוֹן
אֶפְרַיִם וְיָתִיב שֹׁמְרוֹן בְּרִבּוּ וּבְתִקּוּף
לִבָּב לְמֵימַר רִשְׁיָא גְּלוּ וּרְטִיבִין מִנְּהוֹן
נִמְנֵי נִכְסַיָּא אִתְבְּנוּ וְדִשְׁפִּירִין מִנְּהוֹן
נִקְנֵי: וּתְקִיף יְיָ יָת סַנְאָה רְצִין עֲלוֹהִי
וְיָת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי יְעָרֵר: אֲרָם
מִמַּדִּינְחָא וּפְלִישְׁתָּאֵי מִמַּעֲרְבָא וּבְזוּ
יָת נִכְסֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל אָתַר בְּכָל דָּא
לָא תָבוּ מֵחוֹבֵידְהוֹן דִּירְתּוּב רוּגְזֵיהּ
מִנְּהוֹן וְעוֹד כְּעַן מִתַּקְפִּין מְרַדִּידְהוֹן
וְעוֹד מְחָתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע
מִנְּהוֹן: וְעַמָּא לָא תָבוּ לְפוּלְחַן מִן
דְּאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן מְחָאוּ וּלְבַּן מִן קֳדָם
יְיָ צְבָאוֹת לָא תְבָעוּ: וְשֵׁיצֵי יְיָ מִישְׂרָאֵל רֵישׁ וְהֵגְמוֹן שִׁלְטוֹן וְאִיטְרוֹן יוֹמָא חַד: סָב
וְנַסִּיב אַפִּין הוּא רֵישָׁא וְסָפָר מַלִּיף שִׁקַּר הוּא חֲלָשָׁא: וַהֲווֹ מְשַׁבְּחֵי עַמָּא
מְאַשְּׁרֵי עַמָּא הָאֵלֶּה אֲשֶׁר כָּכָה לוֹ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו לוֹ: וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא
שְׁמוֹ פֶּלִא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד
שַׂר־שָׁלוֹם: לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה
וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־
מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ
בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם
קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת:
דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב
וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל: וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ
אֶפְרַיִם וְיוֹשֵׁב שֹׁמְרוֹן בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל
לֵבָב לֵאמֹר: לְבֵנִים נָפָלוּ וְגָזִית
נִבְנָה שִׁקְמִים גּُדָעוּ וַאֲרָזִים נַחֲלִיף:
וַיְשַׂגֵּב יְהוָה אֶת־צָרֵי רְצִין עָלָיו וְאֶת־
אֹיְבָיו יְסַכְסֵךְ: אֲרָם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים
מֵאָחוֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ
נְטוּיָה: וְהָעָם לֹא־שָׁב עַד־הַמַּכֵּהוּ
וְאֶת־יְהוָה צְבָאוֹת לֹא דָרָשׁוּ:
וַיִּכְרֹת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ
וְזָנָב כִּפָּה וַאֲגַמּוֹן יוֹם אֶחָד: זָקֵן
וְנָשׂוּא־פָנִים הוּא הָרֹאשׁ וְנָבִיא
מוֹרֶה־שֶׁקֶר הוּא הַזָּנָב: וַיִּהְיוּ מְאַשְּׁרֵי
העם

למרבה חד מן מלין מיחדין קמצין וסימן במסרה רבתא :

מנחה גדולה

בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו אל"כ המשר' על שכמו כתן לנו אלא בתנאה ואחד בלדקתו אפי' כשעלה לגדולה כשין שדרשו ויוסף היה במצרים אע"פי שעלה לגדולה כשאר בלדקתו · וכן אחרו הוא חזקיה הוא בלדקתו מתחלתו ועד סופו וכזה תיקן לבית אביו כי בדרך חזקה אבא וכחזקה שנאחל בלחז אחז הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו כאחר אבל כמו הוא חזקיה בלדקתו מתחלתו ועד סופו ויקרא שמו כלא וגו' שיהיו ימיו מעין ימות המשיח שיבנו ישראל בימיו בשלום ובכבוד דומות מה מהשלום שיהיה להם לימות המשיח וכן היה דומות לכם זה עם לא העתיד כמ"ש ז"ל שהיה מחנה שנחריב כמו שיהיה מחנה גוג ומגוג לעתיד וכן היה זה הנס בליל פסח כמו כן יהי' לעתיד בליל שמורים לבני ישראל לדורותם ועוד דמיונות רבים וז"ש בקש הק"בה לעשות חזקיהו משיח מפני שהי' זה דוד' לימי משיח ולזה קראו כלא יוכן כל שם הגאול' העתידה שהו' כלאי מכל אדם כי לבא לפיתא לא גלי וע"כ מה למרבה סתומה ל"ל שמרבה השלום והנפים בימיו כאשר יהיה בגאולה הסתומה ונעלמה מעין כל חי : דבר שלח וגו' דבור הוא ענין קושי

זרעה בלא בשביל הבלתי כשרים המבוקים בשם יעקב אשר שלחני ה' לדבר להם ומאז לא היתה הגזירה אלא על הבלתי כשרים כי כך היתה הגזרה תחלה ואח"כ ע"י קטרוג מדת הדין שלא מיחו כפל בישראל הם הכשרים ע"כ וידעו כל העם כלו הלקות הזה · ובהיות שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה אלא בבתים כענין בנגעי בתים כך היתה אז נפילת בתיהם כדי שישיחו לבם לא ב קודש שיגיע המכה בנפשות והם לא שבו כי תלו הענין בעצם בלחרם שבית הנפילה היתה מלד שהיתה בענין חזק וע"כ גזית נבנה ויהי' בענין חזק בלתי מתמוטט וע"כ וישגב ה' וגו' שעד נפשות ישראל הגיע ולא עד בכלל אלא כמש"ל שלאחרי נגעי בתים באו נגעי בגדים שהם קרובים יותר לגוף והגוף מכוסה בו כך יגיע להם שרקיע יגיעם מלבושיהם ובכסיהם ובכל זאת לא שבו ע"כ גם אף ה' לא שב מהם עד שיכה ה' בגופם מחש · ויכרת ה' מישראל וגו' · ואומר הוא ית' מה לעשה כי כמה שיבו עוד יוסיפו סרה שלהיותו הוא ית' מכה לדיק ורשע ביום א' זה על רשעו וזה על שלא מיחה על זה · ויהיו מאשרי העם הזה מתעים את הזולת בא' מרם כמות זה כן מות זה וע"כ מאושרי המקבלים דברי מבולבלים הם ונכשלים ע"כ על בחורי וזו' אחר כי להיות המאשרים מתעים יוכרח שעל הבחורים הם תלמידיהם לא ישמח ה' שלא יתקיים בהם ישמח ה' במעשיו כי לא יעשו רצונו שישמח בם ולא יהיו מעוסקי התורה לשמה שעליהם נאחר משמח את המקום ואין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמו' של הלכה ע"כ בשמו יבלעם כאחור וגם עם היותו ית' אבי יתומים וגו' את יתומיו ואלמנותיו גו' על כי הם חנפים ומספרי לשון הלע שאין רואים פני שכינה ועכו כי אלו חנף ומרע שאין קנאים תנפים בלבד כי אם אל אלוהן ויחניף את שמעון ושמעון גם הוא במעמד ההוא את ראובן ולא חניפות דברים לבד בלי כונת הדע כי אם גם ומרע להונות בחניפות וגם מספרי לשון הרע כי וכל פה דובר נבלה כי בהתדמם להחניף זה את זה כל פה משמיעים דובר נבלה על רעהו בהפרדם זה הוסף כענין לנמצאים אצלו ויאמר הרחיתם אשר החניף אותי כלומר הוא וכלה עמו ואין תוכו כברו וכן

ע"ל זה יאמר שבגדו :

כי

אבן עזרא

למרבה דרך דרש הסופרים כי המם סגור בתוך המלה והיה ראוי להיותו בסוף רמז לאות השמש שבא הכל לאחור יתכן היות מרבה שם כמו מעשה או פועל מהבנין הכבד הנוסף כמשפט וכן כתוב : דבר · נבואה או גזירה : ונפל · הטעם כפול כמשפט : וידעו · אפרים · הם עשרת השבטים : לבנים · דרך משל אם אשור הרע לנו עוד נשוב כך דמותינו וטובים מאשר היינו : שקמים · כדמו' תאנים רעים : וישגב · צרי רצין הם אשור · אויביו · שב אל השם והם ארם והנה ארם שכן מזרח ליסראל ישובו להרע ליסראל עם מלכי אשור · מאחור שהם במערב ארץ ישראל : והעם · על ישראל : המכהו · הוא השרש שהוא המכ' בלתמת ובאו סימנים שניה כמו בתוך האהלי : ויכרת · הטעם לא שב העם כי אין מורה להם הדרך הישרה : כפה · הוא השרש וככה וכפתו לא רעננה : והגמון · כמו הלכוף כאגמון ראשו והוא נאת גל' וידוע · זקן · והנה פירש כי הראש משל לזקן וכן הכפה והזנב והגמון משל לנביא השקר : ויהיו : אל"ף מאשרי תחת י"וד והפך זה תתיימרו וכן אל"ף ומאשריו :

על

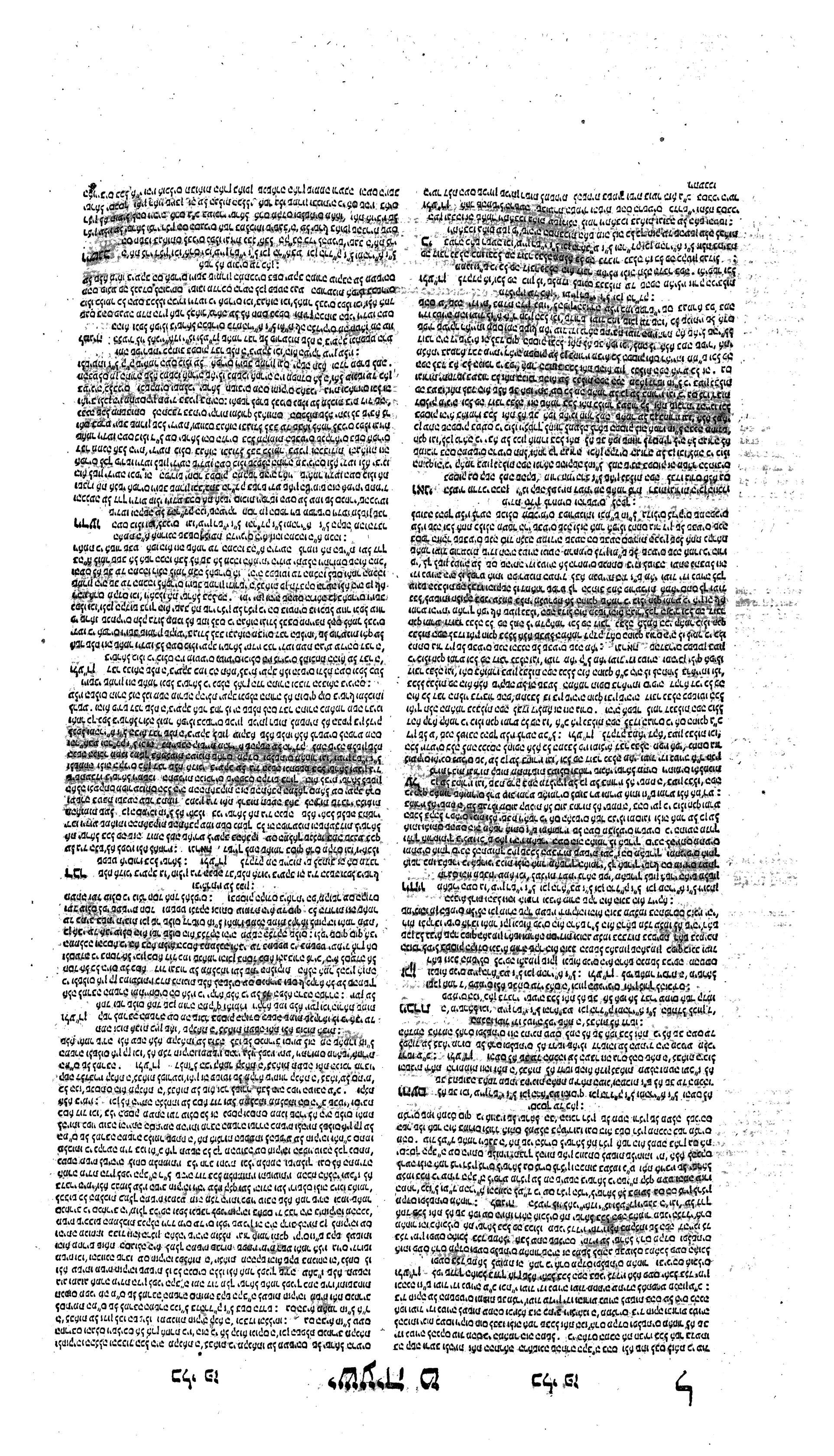

לפיכך ומאוסריו מבולעים · שהיו מאוסרים בעיניהם כשהיו מוריס אותם הדרך הרעה היו מבולעים ונשחתים בעצתם הרעה : על כן · לא ישמח · בהכך וגלתי בירושלם ושמחתי בעמי · כי כשאותו אדם דרך הרעה ותבא לו בעבור זה הרעה הנה האל על דרך משל יעצב · כמו ויתעצב אל לבו · וכשאותו אדם הדרך הטובה ותבא לו בעבור זה הטובה הנה האל על דרך משל שמח · כמו שאמר ושמחתי בעמי · ואמר ישמח ה' במעשיו · ואמר בחירו כי הם ברוב חריס אחר עיניהם ולא תגיעם גבורתם וכחם מהרעה הבאה עליהם · ע"כ לא ישמח ה' בהם כי אינם עושים רצונו : ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם · אפילו היתומים והאלמנות שראוי להמול ולרחם עליהם לא

ירחם האל עליהם · כי כלו חנף ומרע · בין גדולים בין קטנים בין חזקים בין חלושים בכל זאת שתבא להם רעה גדולה שלא תלאו מרחמים לא שבו הם · לפיכך לא שב אפו מהם · ועוד ידו נטויה עליהם להרע להם אפילו בגלותם : כי בערה כאש רשעה · הרשעה שעשו הם בערה בהם כאש · ודרש האש שתחל לבער בקוצים ובעצים דקים תחילה כמו שאמר ותלהט קוצים ואחר כך תבער בעצים הגדולי' כן רשעתם תאכל' תחל' בקטני' והם הקוצי' ואחר כן ותל' בסבכי היער · והם הגדולים : ויתאבכו · לפי מקומו ויתגאו : גאות עשן · חסר כ"ף הדמיון כגאות עשן · וכן לב שמח יטיב נהה כנהה · לפי שהמשיל רשעת לאש בוערת אמר שתגאו · כלומר עשנם גאה כגאות עשן · כלו' שהתפרסמו במעשיהם הרעי' עד שכל האומו' ידעו בהם כי יש רוח' העשן ולא ירלה האש כן ידעו הרחוקים מהם מעשיהם הרעים : בעברה · בעתה ארץ · תשך מלשון ערבי · ויוכתם תרגם חרוכת חרעה · ובא ארץ בלשון זכר · כמו ארץ ארלה לפרלעים · כמאכולת אש · כמו הדבר הנאכל באש שהעץ שאכל בו האש דולק העץ האחר כן העם הזה היים את אחיו לא יחמלו · לא די להם הרע שעושין להם אויביהם כי גם הם מריעים זה לזה : ויגזור · העם הזה חוזר על כל גדליו ואחוטף מכאן כל אחד מחברו · ואף על פי כן הוא רעב כי לא יספקו לו · ופי' ויגזר ויחטיף · כי החוטף גוזר הדבר ממקומו · וכן אומר אחר כן : מנשה את אפרים · זכר אלה לפי שהמלכות היתה לאפרים ומנשה ומנשה ואפרים אחים ואע"פ אלה יבזזו את אלה ואחר כך יחדו הם על יהודה : בכל זאת · עם כל הרעה הזאת הבאה עליהם לא שבו ממעשיהם הרעים כדי שיטוב ה' מחרון אפו : הוי החוקקים · עתה דבר על הדיינים ועל סופריהם הדיינים היו מטים את הדין ואומרים לסופריהם לכתוב דין שפסקו שיהא להם קיום · ואמר החקקים על הסופרים · ואמר ומכתבים על הדיינים כי הם מכתבים · וכתבו יוצא לשליחי הם מצוים לסופרים לכתוב והסופרים כותבים וחוקקים חקקי און והדיינים מכתבים להם אותו העמל והאון : להטות · כשבאים לפניהם לדין העשיר והגדול עם העני או האלמנה והיתום שהם חלושים אם הדין עם החלושים שהוא ברוב נוסני חולשתם ותוקף שכנגדן והדיינים מטין את הדין ונותני' לעשיר ומהדרין פניו בדין והנה הדיינים כאלו הם שוללים ובוזזים העניים היתומים והאלמנות : ומה תעשו ליום פקודה · ליום שיפקוד האל עונותיכם : ממרחק · זהו מלך אשור שבא מארץ רחוקה לארץ ישראל להשחיתה : על מי · כמו אל · כמו הרמתה על ביתו והדומים להם : ואנה תעזבו כבודכם · כי אחם תגלו מכבודכם : בלתי כרע · היול לכנוי · כמו ומושיע אין בלתי · אמר לפי שהעם הזה בלתי אינם עמי ולא שומעים אלי לפיכך כרע תחת אסיר כלו' במקום האסירים כרע להיות עמהם ובמקום הרוגים גם כן יפלו הם הרוגי' · כלומר מהם שבויים ומהם הרוגי' לא יפלו אחד מהם בארלו כי כולם יהיו גולים או הרוגי' · והמפרשי' פירשו בלתי כי היול אינה לכנוי · יש מפרשים כן לא ימלט אלא מי שיכרע ויחביא עלמו בין האסורים או במקום ההרוגים שלא יחשבוהו שהוא חי · ואחרוני אבי ז"ל פירש בעבור שלא כרע לאל אסורי' והרוגים יהיו · ורבי אחי ה"ר משה ז"ל פירש אולתי הכריעה שיש להם בארלכם שהגויים מכניעי' אותם אולתי זאת תבא להם גדולה מזאת והיא הגלו שהיו מהם אסורים או מהם הרוגי' : הוי אשור · לשון קריאה · קור' לו שיבא על ארץ ישראל לשלול שלל · וקורא אותו שבט אפו ומטה זעמו שבו מיסר ישראל · ופירוש בידם במקומם · כלומר בארץ ישראל אשלח זה השבט · ויש מפרשים בידם של מחנה אשור : כלומר מטה זעמי שמתי בידם ואחר כך פירש עוד ואמר · בגוי חנף · והפסוק

מדין ג' בקריאה וסימן מדין וסבכה · רבבי אתונות צחורות ישבי על מדין · להטות מדין דלים · חד שם קרתא וחד לשון ארת וחד לשון דין :

עמא הדין מטען ורברבנוי מסלעמין: ג' וחס' העם הזה מתעים ומאשריו מבלעים:
על בן על עולימוהי לא יחדיי ועל — כלה' על כן על בחוריו לא ישמח אדני
יתמוהי ועל ארמלתוהי לא ירחים ד' חס' כלים' ואת יתמיו ואת אלמנותיו לא ירחם
ארי כולהון חנפין ובישין וכל פומהון — ט' כי כלו חנף ומרע וכל פה דבר נבלה
ממללין שקר בכל דא לא תבו — כ"ג בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו
מחוביד הון דיתוב רוגזה מנהון ועד — נטויה: כי בערה כאש רשעה שמיר
בען מתקפן מירדיהון ועור מחתי — י"ח י"ט כ' ושירת תאכל ואחת בסבכי היער
עתידאלאתפרעא מנהון ארי תדליק — ט' ויתאבכו גאות עשן: בעברת יהוה
כאשתא פורענית חוביהון חטיאא — ט' צבאות נעתם ארץ ויהי העם
וחייביה תשיצי ותשלוט בשאר עמא — ט' כמאכלת אש איש אל אחיו לא
ותשיצי סגי משריתא: בתעבור מן — ט' יחמלו: וינזר על ימין ורעב ויאכל
קדם ייצבאות חרוכת ארעא והוה — על שמאל ולא שבעו איש בשר
עמא כיקידת נור גבר על אחוהילא — ט' דסמי' זרעו יאכלו: מנשה את אפרים
חיסין: ובזמן דרומאוכפין ושיצי מן — ואפרים את מנשה יחדו המה על
ציפונא ולא שבע גבר נכסי קריביה — כ"ג יהודה בכל זאת לא שב אפו ועוד
יבזון: דבית מנשה עם דבית אפרים — ידו נטויה:
ודבית אפרים עם דבית מנשה בחדא — ט' ט' ט' הוי החקקים חקקי און ומכתבים
יתחברון למיתי על דבית יהודה בכל — ט' יב' בתלת עמל כתבו: להטות מדין דלים
דא לא תבו מחוביהון דיתוב רוגזה — ט' ולגזל משפט עניי עמי להיות
מנהון ועוד כען מתקפן מירדיהון — ט' אלמנות שללם ואת יתומים יבזו:
ועוד מחתיה עתידא לאתפרע — כ' ומה תעשו ליום פקדה ולשואה
מנהון: ווי דרשמין רישמין דמינס — ט' מ' מ' ממרחק תבוא על מי תנוסו לעזרה
וכתב דליאו כתבין: לאסטאה מדין — ואנה תעזבו כבודכם: בלתי
מסכינין ולמינס מה דרען מחשיבי — ט' מ' כרע תחת אסיר ותחת הרוגים
עמא בדינא למהוי ארמלן עדיהון — יפלו בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו
ויתנכסי יתמיא יבזון: ומה תעבדון — כ' ר"פ נטויה: הוי
ליומא דיסערון עליכון חוביכון — אשור שבט אפי ומטה הוא בידם
ולדיגוש עקא מרחיק ייתי לאן — זעמי: בגוי חנף אשלחנו ועל
תערקון לסעיד והיכא תשבקון — עם עברתי אצונו לשלל שלל ולבז
יקריכון: בכן כד מן ארעכון אסירין — ל' ומ' בז ולשימו מרמס כחמר חוצות:
תתאסרון ובר מקריכון קטילין — והוא
תתרמון בכל דא לא תבו מחוביהון דיתוב רוגזה מנהון ועד כען מתקפן מירדיהון
ועוד מחתיה עתידא לאתפרע מנהון: ווי אתוראה שולטן רוגזי ומלאך שליח
מן קדמי עליהון בילוט: בכנשא חנפא אשלחיניה ועל עמא דעברו על אוריתא
אפקדיניה למיבז ביזא ולמיעדי עדאה ולשויותיה לדייש כסיר שוקין: והוא

ומרע · רשע כמו זרע מרעים : כי בערה כאש רשעה · רשעתם הבער בהם ותאכלם כאש : שמיר ושית · שלהם תאכל המורדים והפושעים שבהם : ותלת בסבכי היער · בדלת הנם סבכי ענפים : ויתאבכו בחזק עשן התבער · ויתאבכו · כל לשון כבד אין יסוד תיבה אלא בך כמו מבכי נהרות עמק הבכא והגיון באה בו לפרקים וכאן באה בו אל"ף במקום כ"ף כמו אל"ף של אבמת חרב ואל"ף של אחותי בחזיכם : נעתם ארץ · יונתן תירגם חרוכת ארע' ונקשה בעיני לפרש כן שהיה לו לומר נעתמה הארץ ואחרי שאין לו דומיון במקל' לא לשון התרגו' ולא לשון אחר אני מפרשו לפי ענייו בעברת הקב"ה נעתם העשן הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ מן לשון כחך והגיע לארץ : ויגזל על ימין · יבזזו ויטלו זה את זה על ימין או על שמאל ולא ימלא להם : איש בשר זרועו · ת"י נכר ניכסי קריביה יבזון : מנשה את אפרי' · מנשה יתחבר עם אפרים : ואפרי' את מנשה · עם מנשה ויחדיו המה · יתחברו על יהודה : חקקי און · בטרי און שטרות מזייפין : ומכתבי' · לשון ערבי הוא כמו מכתבים בלשון עברי : להטות · שטרות שקר את הדלים מדין זכות הרלויה להם : שואה · לשון חורבן : ליום פקודה · שיפקד הקב"ה עליכם עונכם : על מי תנוסו לעזרה · הקב"ה אינו בעזרתכם · ואנה תעזבו · את כל הכבוד אשר אתם קובצי' מן הגזל כשתלכו בגולה : בלתי כרע תחת אסיר · במקום אשר לא כרע ולא יבין אחד מכם שלא היה' שם כריע' המרבן שם באותו המקום תהיו אסורים כלומר חוץ מארלכם תאסרו וכן תירגם נ"תן בר מן ארעכון אסירין ותחת הרוגי' יפלו · ובאותו מקום יפלו הרוגים : תחת · מקום כמו שבו אים תחתיו : הוי כי עשיתי את אשור שבט אפי לרדו בו את עמי ומטה הוא זעמי בידם של בני אשור : בגוי חנף · ישראל : והוא

רשי

מנחה גדולה

אבן עזרא

על כן · ישמח · השם כדרך לשון אדם כי בהיות הנעשים בטוב ישמחו עושיהם : חנף · הוא ברו טוב ותוכו רע : כי · דמה הרשע לאש שיאכל המבער והשמיר והשית הם הרשעים : ויתאבכו · מלה זרה כמו התרוממו : בעברת · נעתם · בלשון קדר כמו תמך גם זה דבק בעבור העשן הנזכר למעלה ור' משה הכהן ז"ל אמר שהוא כמו יועם זהב והתי"ו מבנין התפעל וזאת מעות גדולה : וינזר · דרך משל בעבור מלחמות שיעשו ביניהם והן אחים כאילו הם גוף אחד : מנשה · זה פירוש הפסוק שהוא למעלה והנה מנשה ילחם עם אפרים · וסניהן על יהודה : הוי חוקקים · הוי כמו קריאה לסופרים וסופריהם : ומכתבי' · פועל יוצא לשניים פעולים מהבנין הכבד הדגים ויהיה עמל דבוק עם כתבו : להטות · יצוו לסופרים שיכתבו ספרי שקר על היתומים והאלמנו' והדלי' שאין להן כח ואפילו לדברי ומה הטעם כל זה עשיתם והנה מה תעשו ביום שיפקוד השם עונותיכ' : כבודכם · הוא ההמון : בלתי · הטעם כל זה עשיתם לא יפלט רק מי שיכרע תחת אסיר ויפיל עצמו תחת הרוגים כאילו הוא הרוג כמותם : הוי אשור · הוא דרך קריאה : שבט אפי שהוכחתי בו רבים והמטה שהוא ביד בני אשור הוא זעמי : בגוי · ועל עם עברתי · שם לי עברה עליו : והוא

כפול בענין במלות שונות · ולשונו מרמס · כי הכל יהיו דורכים ורומסים עליהם : והוא

בשר זרועו יאכלו והוא כי חושב הנחל שאוכל בשר לעמו וכן הנגזל חושב כי משלו הוא נושל ולא יחשוב ה' לו עון עם היות דרך גזלה ולא כן הוא · כי עון הגזל עליהם · ופירש דבריו מה שאחריו וינזור על ימין הוא מנשה שבשבט ישראל · את אפרים שביטין ישראל וגם בתקומין ומה שאחריו כמאכולת אש הוא כי מלבד מה שאוכל זה את זה גם שניהם יחד שורפים את השליטי' כן יחדו המה על יהודה ובשביל כל זאת לא יסב אפו : הוי החקקים וגו' אפשר שדבר מה שעלו במחשבות מחשבות להדיח דלים ואביונים וז"ש החוקקים על לבם חקקי און וכותבים על לוח לבם מכתבי עמל כדי להניח מחשבתם אל הפועל וכל מה שעתה להרע לדלים ויתום ואלמנה באשר שהם עתה כח לא כן לעשירי' אשר ידם תקיפה ויש להם קרובים שופטים ורייסים שסמכו להם ברודף שלחוטים וז"ש בשל מחשבתם היה להרע ולזה צריך תחבולה ומחשבה בברמיות להטות משפט אלהים פרים בדין כאלו הדין כך ובגדק ישפטו כי הוא יודעי' להשתיל הפול ולזה אחר ואחר תעשו לחם פקודה לפני אל ית' היודע מחשבות ותחבולות שלכם ולזה ידין אתכם במדה שאתם לא שתתם נגד פיכם אלהים אבנ

בגד ז

ויתלבכו ונסתבכו בתוך התבערה והדבקה לותם הגלי׳ בעלי הגלות שהוא כמו עשן לו אמר ויתלבכו בעלי גחות ונעשן עשן בתוך התבערה הגדולה הזלת ז״ם ויתלבכו גחות עשן:

בעברת ה׳ צבאות וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרה״ע ז״ל וכן הרל״ק: ולע״דן נעתה כמו היש עיתי מוכן לאותו שירות וזהו בעברת ה׳ נזדמן ונעתה העשן הנו׳ לארץ כי העברה ונעשה׳ כמשל לעשן כמו ישעשן הפך וכו׳ ויהי העם כמאכלת אש היש אל אחיו שאים אל אחיו נעש׳ כאש אוכלת ולא די זה הלא שלא יחמולו ותסרה וי״ו התוספת בתיבת לא יחמולו כאילו אמר ולא יחמו׳ כמלא שהמשיל שיהיו אים אל אחיו כמאכולת אש ולא זו בלבד אלא לא יחמולו:

ויגזור על ימין וכו׳ בבא בתרא פ׳ לא יספר אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש לא נתנה רוח לפרוצות שלה׳ ויגזר על ימין וארעב ויאכל על שמאל ולא שבעו וכתיב לפון ויאין לתה ברחת׳ ע״כ פי׳ ימין לשמאל ימין דרוס ושמאל לפון. ופי׳ ויגזור לשון גזרה משחרב בית המקדש גזר הקב״ה כן וכן תרגם יונתן וכן מן דרומא וכפיין שבין מן לפונא ולא שבעו ועיין רש״י ז״ל והרא״ע וכן הרל״ק ומהרי״ל ז״ל אמר כי מאכל הרעב יגזור על האדם בדעתו לגלות על ימין ורעב לו לפנות על שמאלו ולא שבעו כי המרלה הגדולה בשתלחה בכל ובכל המקומות עד שאים בשר זרועו יאכלו ע״כ וקו״ל דרשו אל תקרי זרועו אלא זרעו כמו שכתוב בתורה ואכלתם בשר בניכם וכו׳: ולע״דן לדקדק לו׳ ולא שבעו בלשון רבים ורעב בלשון יחיד ונראה שמדבר על אים אחת אחיו הנו׳ בפסוק הקודם ויגזור וחוטף על ימין מ״אחיו העומד שם ורעב כי לא יספיק לו מה שחטף ולמלא נפשו יפקה ג״כ על שמאל אחר שם לא אחר וכדמשיק מנשה את אפרים וכו׳ ולא שבעו אבל לא יהיה רעב כבראשונה שהרי אמר ג״כ לגד שמאלו ובעל מעט מהרעב אבל לא שבעו לגמרי ואמר ולא שבעו בלשון רבים כי אחיו העומד לגד שמאל היה לו מעט מאכל שעודה המשתפק לו לבדו ועוד זה שאכל על שמאל לא שבעו שניהם שבעשית שעודה שאיכה מספקת לבעליה ועוד מעט אים בשר זרועו יאכלו. ועוד אפשר שסוף שאמר אים בשר זרועו יאכלו פי׳ לתקיעתו שאמר ויגזור על ימין שהדש גזר על ימין שלו לאכלו ורעב הוא ואחר כך ויאכל על שמאל ולא שבעו בבשר זרועו השמאלו ומה הימין ושמאל הנו׳ ולזה אמר כי זה יהיה שאים בשר זרועו ממש יאכל ויקרים הימין לפי שהשמאל שמיך ללב והכילהו מסוכנת ולזה יקרים הימין עם היות׳ מיוחנת ומזומנת לשירות:

מנשה את אפרים עיין רש״י ז״ל והרא״בע ז״ל וכן הרל״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל:

ולע״דן מונת הפסוק הע״ש שמנשה יריב את אפרים ואפרי׳ יריב את מנשה והפירוש ביניה׳ עכ״ז יתחברו המה כשירצו לבא על יהודה להשחיתה לו יאמר מנשה יעורר את אפרים ואפרים יעורר את מנשה שיהיו יחדיו המה על יהוד׳ למלחמה וזה מודן שאמר גבי יהודה על לא כן גבי מנשה ואפרים אמר את את: למגיה הלעיר לוי לאמרי״אדו״ו ולע״דן שכונת הכתוב ללמדנו כי אפרים ומנשה כולם שוים לרעה על יהודה וכשהיה בא מנשה לו׳ לאפרים נעל׳ ביהודה ונקיענה ונבקיענה היה מעיב אפרים ואומר למנשה אמיתתך זו בעצמה עלתה על לבי ולדקנו יחד כשלו׳ לכחנו שני גופים בלב אחד וכן כשהיה אפרים לו׳ למנשה שוש עלה רעה על יהודה כי׳ מעיב לו כי גם הוא אתו עמו כמתשבתך מתשבתי וזהו את את דקלתם׳ ולא על על וזהו ג״כ מ״ש יחדיו המה על יהודה כלומר שבניהם חוטבים רעה בלבבם על יהודה לא מנשה מפני עצת אפרים לו ליפכה אלא נועצו לב יחדיו כל אחד מהם לבדו חוטב מחשבות און ובהצטרפם להועץ מכוונים יחד כאיש אחד בעצה כולם שוין לרעה לעלות למלחמה על יהודה ע״כ:

דוי המחוקקים וכו׳ ויקרא רבה פ׳ לה׳ ר׳ לוי בשם ר׳ חנינא אמר חוקים שהם חוקקים ליל״הר הה״ל הוי החוקקי׳ חקקי און ה״ר לוי משל למקום אחרימון שהוא משוכב בגייסות מה עשה המלך הוטיב בו קוסטרימוס בשביל לשמרו כך אמר הקב״ה תורה קרויה אבן וי״הר קרוי אבן תורה קרויה את לוחות האבן והתור׳ והמצה ויל״הר קרוי אבן והסירותי את לב האבן מבשרכ׳ תורה אבן ויל״הר אבן התבן תשמור את האבן עכ״ל: ויש לדקדק מהו שהם חקוקים ליל״הר שבשביל שנקראו אבן ויל״הר נקרא אבן אין זה מספיק והיכי ליף מקרא דהוי החוקקים חקקי און המשל למה: ונראה דקשיא להו ז״ל בפסוק הוי החוקקים חקקי און שהיה די שיאמר הוי החוקקים און לזה אמרו שהם חוקים מסובלים לביטול י״הר כי י״הר נמשל לאבן כמו שאמרו הראשונים ז״ל חס מקצתו חס כולו כך י״הר חס מקצתו לאיזו עבירה קלה חס כולו לכמה עבירות כי עבירה גוררת עבירה וז״ש פי׳ ר׳ לוי חוקים שהם חקוקי׳ לבטל הי״הר והתאוה ולא דבר בחוקי׳ לבד אלא על כלל כל המצות סובר שקרלם חוקים על שהם חקוקים לי״הר כי התורה נ״כ קרויה אבן וחס מקצתה חס כולה שכל התורה ומצותיה קשורים זה בזה כי לזאת הסיבה אמרו הראשונים ז״ל שכתיב כל המצוה אשר וכו׳ לומר שכולה כמצוה אחת היא לגולה זה בזה הה״ל הוי החוקקים ר״ל הוי אותם החוקקים שים להם חוקים חקוקים בסגול לשלא יוכל לחקק און ואלה עם היותם חוקקים בטלים והשליכו׳ אחרי גיום ולזה יש להם חקקי און ומכתבי עמל העבירות בספר הזכרונו׳ לפני ה׳ אלא הועיל להם החוקקים שהם חוקקים שקבלו מהר סיני שהם מסובלים לבטל הי״הר והביא המשל לגלות תועלת התורה שאחז״ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש וכו׳ שסיב׳ התועלת הוא להתרחק מן החטא קודם שיחטא אבל אחר שחטא אין הועלת למה שכבר חטא בו על הנפש אלא שלא יחטא עוד לזה אמר משל למקום אחרימון שהוא היכל מלך מקום חשוב ומשובש בגייסות כי יש פחד פן יכנסו שם או יקבעו שם דיריהם הגייסות מה עשה המלך הוטיב בו דרך ישיבת קבע קוסטרימוס בשביל לשמרו לשמרו דייקא שלא יכנסו שם הגייסות ולא קאמר להדיח הגייסות מתוכו כי לאחר שיכנסו הדבר קשה להדיחם כך בנמשל אמר הקב״ה וכו׳ האבן תשמור את האבן תשמור דייקא דהיינו קודם שתכנס בו בלשם רוח טועים וי״אהר: ועיין רש״י ז״ל והרא״בע ז״ל והרל״ק ז״ל וכן מהרי״ל ונראה כי תרעומת הסופרים הוא שחוקקים חקקי און שטרות מזייפים ונשבעים בטענות הבעלי דינים ומכתבים עמל כתבו שהסריבו בטענו׳ כדי להרבות בשכרן מהבעלי דינים וכנגד הדיינים אמר להטות מדין לדים וכו׳:

ולע״דן לדקדק כי די שיאמר הוי החוקקים און ומכתבי עמל: ונראה שהכוונה כל הרוצים להיות חקקי און אלו מלמדים לותם בלופן שלא די שהם חוטאים אלא שהם מחטיאים לזולתם וז״ש הוי החוקקים לותם שהם חקקי און אלו חוקקים להם ומורים להם וכן ומכתבי עמל אלו כתבו להם הנוסח והלופן הוא שיכתב בדבעמל שהמנוסח הוא ישתיקו וז״ש ומכתבי׳ עמל כתבו לותם שעמל כתבו היו אלה מכתבי׳ להם הנוסח. או אמר ומכתבים שבריותם כותבים סדר הטענות הנה הסופרים מזייפים ועמל כתבו בלופן שיהיה הסיבה להוסיף עוות בדייני ז״ש להטות מדין לדים וכו׳:

להטות מדין לדים וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרא״בע ז״ל והרל״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל והוסיף להיות אלמנות שלהם מקרא מסורס להיות שלהם מהאלמנות:

ולע״דן או׳ להיות וכו׳ שתיבת להיות מיותרת ובלתי צורך כי די שיאמ׳ אלמנו׳ שלל׳ וכו׳ ונראה שהכתוב הזה מדב׳ בשתי חלוקו׳ הלח׳ כשיש דין לעני׳ עם העני ועליו אמר להטו׳ מדין דלי׳ בעינב׳ מעה. דינו ואומר שהדין עם העשיר כי בפרהסיא לא יוכלו לגזול הדל׳ בעד העשיר ואפשר שאמר הדין דלים ולא אמר דין דלים לומר שאין הטייה בפרהסיא שלא מטה מהדין עצמו ר״ל באומרם שהדין מחייב כן ז״ש מדין דלים: אמנם החלוקה הפנית היא כשיהיה דין עניים עם שמנה ויתומים עשירי׳ שמת אביה׳ ולו מלאו העניים שעת הכיסר לתבוע מן האלמנה או תקיתומי׳ ולו כשיבאו לדון דין העניים והאלמנה והיתומות לפי׳ כשיהיה הדין ומשפט לעניי עמי שהם זוכים הדיינים הם גוזלים והגזל הוא בפרהסיא כמו ויגזל את החנית ז״ש ולגזול משפט עניי עמי ועושים זה להיות אלמנות שלהם האלמנות שהם בעלי הריב של העניים הל״ז שגוזלים מהם המשפט בפרהסי׳ כאומרם שהם מסיעים אלמנה ויתומים לבל תכלית׳ לינו להטיב עמהם שאינם מהפכי׳ בזכות אלמנה ויתומים שלא להיות אלמנות שלהם מהשוחד שירצו לקחת על גזלת עניי עמי וכן היתומים יבחו אותם בקחתם מהם שוחד שלא שגזלו משפט עניי עמי עושים אותם שלהם וביזת׳ וכזה מחבן כפל להטות מדין לדים ולגזול משפט עניי עמי במילות שונות:

ומה תעשו ליום פקוד׳ וכו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרא״בע וכן הר״דק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל והוסיף שזה נא׳ על תגל׳ פלאסר כשהגל עיון ולבל ובית מעבה ויבוא וקדם יאמר והגלעד והגלילה וכל ארץ נפתלי לפי שבראנו רבי׳ מהם והשאר נשבו לכך אמר ומה תעשו ליו׳ פקודה וכו׳: ולע״דן לדקדק אומר ליום פקודה דהי״לל ביום פקודה וכן ובשואה וכו׳ ובבי״ח ומהו יאמר׳ העזבו כבודכם: ונראה לפי שהיכיח׳ על היות׳ חקקי און וגם על הטיי׳ הדין וגזל משפט עניי׳ שהם נועקים ואינ׳ נעני׳ בקול שוא׳ לא בכוון מ״מ ומה תעשו עתה מהדברים הטובים מצית שיעשו ליהיו כתובי׳ בס׳ הזכרונו׳ לפנו׳ ית׳ ליום פקוד׳ להגן עליכם זהו כנגד החוקקים חקקי און וגו׳ שמה תעשו מהאמת והיכר יהעוד מי יתוליפה ויכתבון מילכם ובספר יוחקו מוכני׳ ליום פקוד׳ וכנגד ולגזול משפט עניי עמי הנועקים מזה אמר ולשואה יקול שאון ברעש גדול עד שקול׳ ממרחק תבא בהזכיכם קול השואה לקול המול׳ גדולה על מי תכוסו לעזרה ר״ל על מי חסמכו כאשר הכוסו שיהיה לעזרה ולא יהיה בוגד בכם כמו שאירע להם ליער׳ בנוסס לערב והבדון נהם והמכילים

מלוחים והמיתוס בצמא ז״ם על מי תכוסו ולא אמר אל מי תכוסו כי רבים יש ויש לנוס אליהם אבל שאילתו היא על מי תכוסו שיהיה לבכם בטוח לעזרה ולא הוכח שתמצאו מקום בטוח לעזרה מרפ׳ היא לכם וכלימה הנסה וגרעון גדול בכבודכם ז״ם וחנא תעזבו כבודכם שכל העולם היו יראים מכם שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת ואתה אינה נסים הנה תעזבו כבודכם שהנ סה עזיבת הכבוד היא ולא הולכו חרפתכם ולא תעזבו כבודכם שלא ימלט מכם בלתי הלים אשר כרע תחת אסיר ותחת הרוגים יפולו שיחשבוהו כהרוג הם הם אשר ימלטו ויגסו בלבד. ובזה ליפשר שאמר באופן שני ועל מי תכוסו לעזרה ר״ל על מי אתם בוטחים שתכוסו ותתוכלו לנוס כי הנים רחוקה היא מאד כלומר ולו הוגת שתכוסו על מי הבטחו שתלכו למקום להוביים אשר יהיו לעזר׳ שלא יהרג להכם כאשר״ו ולפי׳ רש״י ז״ל ספי׳ ותחת הרוגים ובהוהו מקום הרוגים יפולו מסייע לכל מה שפירשתי:

בלתי כרע תחת אסיר עיין רש״י ז״ל והרא״בע ז״ל והרל״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל פירש בלתי כרע וכו׳ ר״ל לא היה תעזבו כבודכם אם לא שתכרעו תחת אם ר כלו׳ שתהיו כעבדים שבוים לאסור והכרעו במקום האסיר והעבד הנאסר יכין לפני אדונו כי מילת תחת תאמר על מקום כמו שבו אים תחתיו ואם לא יהיו ידכם בהכרח תחת הרוגים יפולו ר״ל במקום הרוגים יהיה שלא ימלט אדם מהיותו עבד לו הרוג חרב ע״כ: ולע״דן מה מזכרתי בפסוק הקודם ואיפשר עוד שלו׳ בלתי כרע ר״ל שכרע העם הזה לבלתי והלתי לבעל על כן יהי׳ תחת אסיר׳ תחת הרוגי׳ כמו ע״כ וזה הפי׳ מעין הי׳ הנו׳ל בהרל״ק ז״ל אלא שתיבת בלתי לבירוהו זה הוא בכמו הי׳ וד ונ״ל טפי כי לפי׳ שהביא הרל״ק ז״ל יתסר תיבת לבל. אמר הגעיר מרדכי הכהן׳ לו ולע״דן בלו׳ בלתי כרע שחוזר אל כבודכם הנזכר אשר לא רצה לכרוע לה׳. במקום היותו עתה אסיר ובמקום היותם עתה הרוגים אם יהיו כורעים ומפילים עצמם מנאותם לא היו עתה הרוגים עד כאן:

הוי אשור שבט אפי וגו׳ עיין רש״י ז״ל והרא״בע וכן מהרי״ל ז״ל וכן הרל״ק:

ולע״דן הוי והבוי לאשור שעשיתי שבט אפי והוא לא כן ידמה אלא שהוא עושה בכחו ועושה ידו ואוי לו בהגמר עונכן של ישראל אז יפרע ממנו על פרי גודל לבו אם כן הוי לאשור. לו יאמר הוי כי אשור שבט אפי ומטה הוא אשור ובידם של ישראל זעמי כתון בידם שהרי אם יכונו בתשובה היה זעמי בעל מן העולם וכשראים שבים מוסיפים לו כח. וזה ליפשר שאמר בלופן אחר הוי אשור שבט אפי ומטה הוא זעמי והכל נעשה בידם ומידם היתה זאת להם שבידם גם כן בעוונותיהם עשו לאשור שבט אפי ולזה עמי עשו בידם מטה להוכיח בו לו יאמר הוי לאשור אפי׳ הלמת שבט אפי והוא חוטב שמטה הוא והמטה הוא המכה יותר מהשבט וכאילו בידם של בני אשור זעמי מסור לכל אשר יחפון יטנו ולית דימחה בידם והוא טעות כי אשור לאינו משמש אלא מעשה עץ בעצמו:

בגוי חנף אשלחנו׳ רש״י ז״ל בגוי חנף ישראל׳. ועיין הרא״בע ז״ל והרל״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל על עם עברתי ישראל העם אשר בעברה בו עברת ה׳ ויונתן הרגם עברתי מפני שהעבירו תורתו והיה שליחותו לשלול שלל וגו׳ והוא משל לארבן ולגלות ישראל בשומרון ולהיות זה תכלית הפורענות מהגלות והטילטול לכך לא אמר עוד ועוד ידו נטויה: ולע״דן לדקדק כפל בגוי חנף וגו׳ ועל עם עברתי ומצוי הלשון מאשלחנו לאמונו׳. ונר׳ שכונת הפ׳ לו׳ שאמור לפני המקום עבירות שבין אדם לחבירו מעבירות שבין אדם למקום ולזה בגוי חנף שהוא חנף ומרע בין אדם לחבירו עליו אשלחנו בשלוח ורשות חלוטה אשלחנו כמשלחת זאבים אמנם על עם עברתי מלד מה שהכעיסוני בהיותם עם מלוה ועומד כמו פקדם בכסוף הוי גוי מוטה עם כבר שגוי הוא על הבלתי מלוה ועם כאמר על המלוה ועומד וז״ם ועל עם עברתי ובכ״ז אלינו שלא יכביד עולו עליהם ולזה אמר בגוי חנף על הגוי כולו שבכלל כל ישראל חנף זה על זה ובקרבו יש׳ לו׳ אמר׳ על עם עברתי מורה שמלד היותם עם ר״ל מלווים ועם ה׳ שזה בורח העבירה כעבדים על איזו מלוה מכל מצות ה׳ עם כל זה אלוהו שיתנהג עמהם במדת הרחמים כפי הליפשר שהרשות בידו לשלול שלל אבל לא להשמיד והוא לא כן ידמה כדמסיק כי להשמיד בלבבו וגו׳:

והוא לא כן ידמה וגו׳ עיין רש״י ז״ל והרל״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל היה אשור שלוח ושבט אף ה׳ הוא חוטב שבכחו ועושה ידו עשה לו את החיל הזה להשמיד להרוג גוים רבים ועצומים ז״ם לא מעט ר״ל לא גוים מעטים אלא גוים מרובים ע״כ: ולע״דן לדקדק כפל הענין של והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב: ונראה לפי שבפסוק הקודם הגיד שני עניינים האחד שהוא שלוח מהשם יתברך כמו שאמר בגוי חנף אשלחנו והשני לשלול שלל וכו׳ אבל לא להשמיד ולהכרית לעומת הענין הראשון אמר והוא לא כן ידמה שהוא מדמה שבכחו ועושה ידו יעשה וכנגד הענין השני של לשלול שלל ולבזוז בז אמר ולבבו לא כן יחשוב כי להשמיד בלבבו ולא לשלול שלל לבזוז בז וכנגד לא כן ידמה הוא מ״ש כי יאמר הלא שרי ידיהי׳ אפי׳ הקטנים מלכי׳ הם ל״ב הכי ולכסי עוד כמוני בכחי ועושה ידי. ואמר לא מעט לפי שהב״ה גזר לשלול שלל גו׳ שהוא מעט בערך השמד והכרת לא השמד והכרת אשר הוא דבר מרובה לזה אמר לא מעט כאשור לא ירבה מעט. ונראה זה ע״ד מה שכתוב הני קלפתי מעט והמה עזרו לרעה וזהו לא מעט אינו מתרבה במעט אשר קלפתי הני אבל רוצה הוא במרוב׳ להשמיד ולהכרית כלומר לו יאמר לא מעט לפי שהפסוק אמר לא מרובכם מכל העמים חשק ה׳ בכם כי אתם המעט וכו׳ ז״ם כי להשמיד בלבבו ולהכרי׳ גוים שלל כלל האומות וגם על ישראל שלא יזכר שם ישראל עוד ז״ם לא מעט כלומר לא יזכרו עוד לאותם שהם המעט מכל העמים׳ אז לא מעט לו׳ יאמר לא מעט לפי שהקב״ה להבדתם של ישראל מכונה הוא השמד והכרת בגוים כאדם שיש לו בן חביב וכשמזכיר עליו השמד והכרת מכונה הוא בגוים הבלתי מאמינים בו בדרך הזה עצמו הפם כאן שאמר להשמיד ולהכרית גוים דרך כנוי שהשמד והכרת יהיה בגוים אשר אין להם דת לא מעט ושלא יד בישראל להכריתם אשר הם המעט מכל העמים אל יכריתם כי חיבי אלה בם חיבי אינם כלים כי לבי ה׳ לא שניתי ואתם בני ישראל לא כליתם. לו יאמר לא מעט כאילו אמר לו מלבת אזכרתי ואינו דבר מועט שדמה ויחשוב בלבבו להשמיד ולהכרית עד כלה בכחו ועושה ידו אין הדבר הזה מעט כדי להעביר עליו אבל דבר גדול הוא וראוי לפקוד עליו בכל הטאתיו ולהכריתו. ואולי אמר לא על המעט מזער אשר יותיר ושאיר ה׳ מישראל אלא היא ירושלים אשר אמר עליה ונמותי על העיר הזאת למעני וכו׳ ז״ם לא מעט לא ישליחיה להכרית המעט יותר הפליטה הנשארת היא ירושלים ויה״ה: וזרח הרל״ק הנו׳ל דרך אחרת היא:

כי יאמר אלא שרי וכו׳ אלא כברכמים וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרא״בע ז״ל והרל״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל כחו עצום ויבא דוגמא ומשל מארצו׳ אחרות אשר כבש בתקפו וגבורתו והו׳ לומרו אלא כברכמים כלנו ר״ל אלא כמו שהיה ארץ כברכמים כן היה ארץ כלנו שכבש אותה אם לא כארבד חמת והוא נאמר בתמיה כלומר אם לא עשיתי לחמת כאשר עשיתי לארפד וכן אם לא עשיתי לדמשק כמו׳ ז״ל בדרש״י ז״ל וכמ״ש וכן אם לא עשיתי לדמשק מה שעשיתי לשומרון נראה שהדברים מחולפים וצריך להיות וכן אם לא עשיתי לשומרון כמו שעשיתי לדמשק: ולע״דן כי יאמר הלא שרי ידיהי׳ ר״ל יש לאם שתי מעלות מועילות מלד האחת האחדות שהם יחדיו באהבה ואיבה יתירה והשנית איכות שהם מלכים ויועצי ארץ:

כאשר מצאה ידי וכו׳ הלא וכו׳ עיין רש״י ז״ל והרא״בע ז״ל והרל״ק ז״ל וכן מהרי״ל ז״ל שהיו מ״ם היתרון כאמור אלא אפי׳ שפסיליהם יותר מפסילים ויותר מפסילים של שמרון. ועוד פי׳ מהרי״ל מ״ם מירושלם ומשמרון במקום למ״ד כאילו אמר כאשר מצאה ידי למלכות הגלל המצאה ידי לירושלים ולשמרון ע״כ וקצת קשה להיות מ״ם במקום למ״ד:

ולע״דן כאשר מצאה ידו לעולם אלא בשביל ישראל כדי שיקחו מוסר או מעטם אחר שהיו״ל כדי שלא יאמרו שישראל משועבדים לאומה שהלה לכך ישליטם לאשור וכיולא הבלעים בישראל כמו שהשליט לפרעה על כל העולם לכבודם של ישראל ז״ם כאשר מצאה ידי למלכות הגלל וכפסיליהם וסיבת מציאתי אליהם היתה לפי דברי ישראל ובפיהם שהאמרים שהסיבה מירושלם ומשמרון שהם חייבו למצות ידי לת ממלכות הגלל ודרך לעג יאמר כן מלך אשור כמו שאמר כי יאמר וכו׳ שזה גם כן בכלל המירתו לו יהיו דברי ה׳ מירושלם ומשמרון לבל מלך אשור הוא לא יאמין אלא שבכחו ועושה ידו כמו שאמר מצאה ידי ורבים כאלה והמן כזרע גד לבן שהם דברי ה׳ לא דברי המתרעמים. וזהו גם כן אומרו אלא כאשר עשיתי למשמע שהוא העופה וכן אמר לעשה ולהיות שאין ירושלים הוטלת כערך שמרון כי לא זמורד מעבדתו אלילים אמנם ירושל׳ אחר זמן רב למלה משמרון ועבדה עבודה זרה לזה אמר לשמרון ולאלילה. אמנם בירושלם אמר לעבדיה לשון עבדים לפי אלא יעבוה בשבר פנים יפות כאנשי שמרון השמחים בעגלים אמנם בירושלם אמר לעבדיה מלשון בטיחון חלבלה שרודם כמעט לנוסים הם בע״ה:

בעבת אל כי התפשם לאלהי׳ הוא ואתם לא הסבתם בזה הסם רחוק מכליותכם ע״כ גם השואה מתרחק תניח זה עוכם בע״הו ואת״כ אל מי תנוסו לעזרה הם לא יוכלו לנוס אליהם אשר יהיו בשאול כי אין לשאול בית מנוס. ולא תעזבו כבודכם זה כבוד עה ב הוא נעזב מכם ונתן לעדיקים כמו״ל. וכל זה יבא לכם על שאיכם מקבלים. עליכם ויל שמים ויל תורה הכל קבלנו עליכו בחיפר הבנית וזה בלתי כרע להיות מוכנע תחת אסיר יבנית קבלתם בביני ע״כ תחת הרוגים ישלו כי כפר ושיף כרוכי׳ ירדו מן הסמים: הוי אשור וגו׳ כי אמר לא נתתי בידו לעשות נקם בכם לבלות לתכם כי אם שבט אפי כמכה בשבט בחמתנו וכה״ל כי אפשר ייסר אים את בנו וגו׳ והיינו כשבט ומטה הוא בידם זעמי לא לאחר ואחרב הוא וגו׳ כי אם ומטה כמכה במשה עץ ולא בחרב ובדגל וכוונתי היה לשלול שלל וגו׳ ולשומו מרמס וגו׳ להשפיל גאותם ואלו אתים הם נגד אתי עברו׳ שבידם שהוא גזל וגאוה וע״כ נגד גזל לשלול וגו׳ ונגד גאוה לשומו מרמס וגו׳. והוא לא כן ידמה רק להשחית כוונתו׳ כי יאחר הלא שרי וגו׳ שהאלהיות לא יקרא על שמו כי התגלל עצמו לאחר שרירו הם מלכים כולם ומי יחתה ביד המלך לעשות דבר כי בני תורין כמלכים הם לעשות מה שלבם חפץ באופן שלא לו לנגפי יחשב האלהיות כי אם לשרי׳ אל׳ פי׳ שהוא היה מלך עליהם והם תחת רשותו מ״מ חולקין כבוד למלכות. ומם זה התגלות הוא גאוה ונאון לזאר מגדולת עבד נכר גדולת רבו שאם שרי׳ המה מלכים אם יגיע מעלתו שהוא מלך מלכים וע״כ והי׳ כי יבצע אדני׳ אפקד על פרי גודל לבב מלך אשור וגו׳ כי אחר שהגיע לזה הכבוד להיות מלך מלכים זה גם לו בכח ידי וגו׳: לו יאמר כי הנה שרי הם מלכים וא״כ צריך לבקש לדלות רבות לתת להם שכל אחד יהיה מלך: לו יאמר הוי אשור שבט אפי וגו׳. הנה אף. הם שם מלאכי רעים שעל ידם פועל הוא ית׳ בעובדי רצונו ויתכן כי פעמים היה עתיד אשור להשחית בישראל ג׳ ביתי יכניה ושבית ביתי לדקיה ועל האחד אמר שהיה אשור שבט הלף ועל השבית מטה זעם. כי הנה בנוי חנף אני עתיד לשלחו ועל עם עברתי

בעבת

והוא לא כן ידמה · כפול הענין במלות שונות · אמר כי מלך אשור לא יחשב כי הוא שלומי ומטה זעמי · הכל חשב כי בכח ידו עושה מה שעושה מלכיות החמו' והוא אינו יודע כי הוא שלומו וכאשר ירצה אמעצו מלהשחית והוא מוכיח להשחיה הכל ואפילו ירושלים · לא מעט · אחרי שהשחית כל הממלכות וגם רוב מלכות ישראל אמר שלא יפחד זה המעט והיא ירושל' שלא יכבוש אותה · כי יאמר · בלבבו · לו לעצמו · אוך תעמד · עיר לו ממלכה לפני הלא כל אחד מעדי הוא חשוב כמלך ויש לכל אחד מה עם גדול וחיל רב · לו פירו' שרי מלכי'הם והם מלכי האומות שבבא : הלא ככרכמיש · הלה העיירו' על נהר פרת ממלכו' אשר וכבשם מלך אשור · לפיכך אמר הלא ככרכמיש כלומר זו כזו כי כולם היו שוו' לפני ונמסרו בידי · וכן שמרון כמוהם : וכלנו · הוא כלנה הוא הנזכר בספר עמוס : כחסר · למלכות האליל ופסיליה · כלו' אף על פי שיש בהם אליליס ופסיליס לא היה בהם כח להגיל אדנם מידי מירושלם ושמרון · פירוש שהיו חזקים מירושלם ומשמרון · וכיון שלהם מלאה ידי כל שכן שמרון וירושלם · וזה אמר קודם שלכד שמרון אמר : הלא כחסר · אליליס ועצביה · ענין אחד במלו' שונות : והיה כי יבצע · כי ישלים · כמו ידיו תבצענה · בצע אמרתו · אמר כאשר ישלים ה' את כל מעשהו בנוי' וביצרל על ידי מלך אשור אפקוד עליו עונות ירושלם אחשב כי בכחו עשה מה שעשה בירושלם כי אם את מתנהו ואם נפקד עונו · ואם אמר אמר על פרי גודל לבב מלך אשור לפי שמתגאה בו · פירות הרעה עבתה פירות שהיה מתפאר בה לבני אדם · והאמר בכח ידי עשיתי וחכמתי כי נבונתי והיה מלאים בכל דרכיו לפיכ' היה חושב כי בחכמו' תלויה הצלחתו · זהו שאמר על פרי · וכפל הענין אמר ועל תפארת רוס עיניו · כי גבהות הלב נראה בעינים · וכן אמר רוס עיניים ורחב לב · כי אמר · גבולות עמים · לפי שבבא כל הארצות כאילו הסיר כל הגבולות · כי לכל עם יש גבול לארצו לפי התפשטו המלכות · כאמרך מלכות עם פלוני מכאן ועד כאן · וכיון שהוא כבוש הכל שב הכל מלכות אחת · וכאילו אין מלכויות הגויים נחלקות והנה הוא כאילו הסיר הגבולות : ועתידותיהם שויתי · כתו'בי"ר וקרי ועתודותיהם בו"ו · והאחד הוא בענין שויתי · בשני שינ"ן · השניה קורין סי"ן והוא כמו סמ"ך · מן שוסים את הגרנות ושוסתי · מן הדומה למרובע · ופירוש עתודותיהם אוצרותיהם · לפי שממון האוצרות הוא עתון בהם לעתיד אם יצטרך לו · ויוצאתן תרגם וקרוי תוסבחוהון בזיתי : ואוריד כאביר יושבי · אל"ף כאביר נוספת · או המלה נוספת מן כביר ואביר · ושניה ענין אחד והרכבה להגדלה · פי' אותם שיושבי' במקום כביר ואוריד אותם לארץ ובפסוק ואסיר ואוריד לעתיד · כי הוי"ו בשוא · ושוסתי עבר והנח עבר ועתיד בפסוק · והטעם כי ככם המדינות ועתיד לבבוא האדלות : ותמצא כקן ידי · כמו שהקן מופקר ונעזב לכל עובר · וכן כתוב גם כן כעוף נודד קן מבולה · אמר חיל העמי' מצאה אותו ידי כמו שימצא האדם הקן ויקחנו ואין ממחה בידו כן אני לא מצאתי בכל העמים מי שיעמד כנגדי · וכמו שיאסוף אדם בני' עזובות שאין האם עליהם · כי כשהעוף עליהם נודד כנפיו ומכה בקן למנוע מלקחתם אם יוכל · אבל כשהם עזובות יקחם בלא מניעה · כן אני לא מצאתי מונע לכל מה שלקחתי ואספתי · ולא אפילו בדבור כל שכן במעשה · ולפי שהמשיל חיל עמים לקן ולבני' עזובות המשיל העמי' לעוף · לפיכך אמר נודד כנף ופוצה פה ומנפנף ולא"ד לחיל כלומר הרגו לאבנר · ונודד הוא פעל יוצא · או יהיה פעל עומד כחבריו · והוא כמו נובלת עליה · לפי שעליה נובלי' תקראיה אלה נובלת · כלומר מגד עליה שהם נובלי' · וכן נודד כנף · מגד כנפיו שהוא נודד : היתפאר · אמר הנביא אלה דברי מלך אשור · וזה מעתה היאך יתפאר הגרזן על החוצב בו · והגרזן הוא מלך אשור והחוצב בו האל יתברך בכל הענין לחזק : ומשור הוא המגרה · ושרשו נסר · והל"ון נבלעה בדגש הסי"ן · ממנו מסכרין בנסרים הגזרים במסנה : כהניף שבטו · כמו שמניף זה השבט והוא מלך אשור · כמו שאמר שבט אפי · ועם מי הוא לא עם מטה כמוהו אלא עם מי שמרי' אותו להכות העמי' והוא האל יתברך · ואמר מרימיו לשון רבי' · כמו אלהים קדושים וכפל הדבר במלות שונות : ואמר

אורים ותומים

כי אתר בכח ידי עשיתי אתר אחר שאין לו יכולת ואכשה ורגון כנוסר ברוחו עשיתי אין לו מרן שיעשה כגלוחו' אמר כי מעצמו יעשה והו בכח ידי עשיתי זו סיכולת וחכמתי' כי נבונתי' זו בחכמה ואשיל גבולות עמים זו ארגון וכלות' אין דבר שעשיתי כי הוא שאתר בעיו ברוחם כו : כיתפאר וגו' אתר שכתי שעניע פעמה ומכה בלי חתנשיקה פועל אותה הכחה בעמים כן שעניע אותה פעמה פעמה שיל שעריתו הנוכי הגיע יל מכירו ובעמה אחר בידו לא עז ירם לא לנד ירים פועל בעריה אמר אמר בו כאב בעוצתת כי אולי אמר לאמרו שהוא הרגון העז ב על בכחו והוא לאדים אמר אמר אין בו כאב נוצתת אלא כאדם שאינו אמר לאמרו:

מנחה גדולה

בגני' על הא' לאמר אלא ולבו בו והשבית בימי לקיחו לאומו מלכים כאיש אומות שבדיך מהכל והוא בחקיאו כן ידעתו את עמי ולא יכלו אמרם הוא לא כן ידעתם כי אם לגרמם מן הארץ ואמה יבאו לעמיה כן היא לעמיה אחר כי אם לא כן היו כי אם גם בהיותם יחדו הם מלכים שכל אחד הוא כאחד מחלכי הארץ ומי יעמיד לפניהם · ונוחל אלהו ואחר הלא ככרכמיש כלנו לאחר הלא זאת ירושלים הלא הי' ככרכמיש כלנו שיכלתי להם ומ"ת כי אין ירושלים עיר ה' דומה לאלהות הארץ הלא כי הכל הנה לא כן הוא כי הנה כאשר מלאה ידי וגו' כן תחנה את ירושלים ואין לאחר כי אלהי ירושל' אינו כאלהי העמים שהיכרתי כי אחר כי לא כן הוא כי דומה אני כי הלא פסיליהם של אלהות האליל הלא ירושלים ומשומרין היו קוסי' אותם כמו על כתרם : אתקד על פרי גודל לבב כלומר לאחר שיהי' גבוה ונשא מאוד אמרנו הלא ירושלים אמרה לעמיה אמר אמר אמר

[illegible]

[illegible]

[illegible]

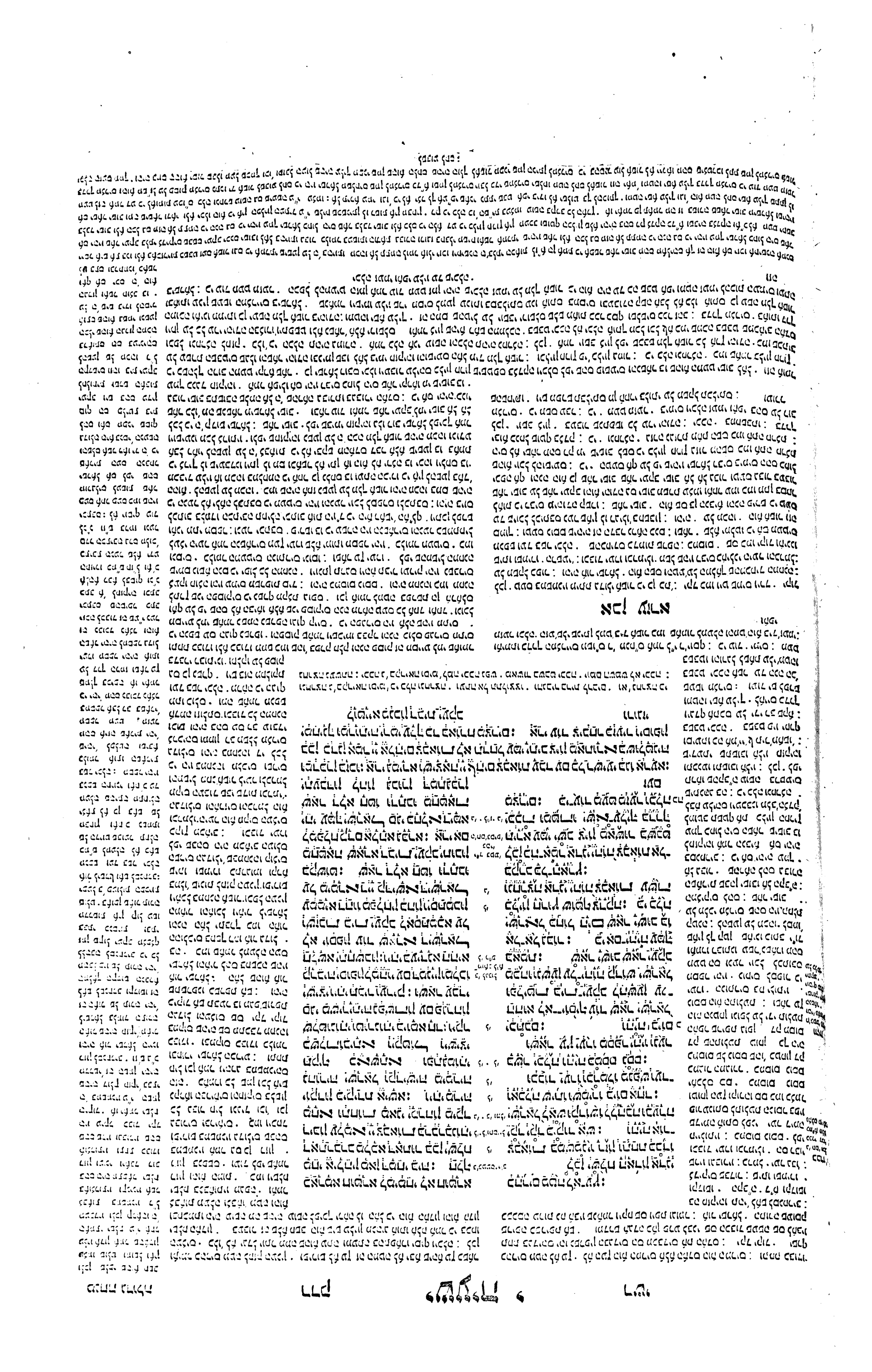

[illegible]

[illegible]

[illegible]

בא על עית וגו' יאחל
ראה כא תוקף מחנה
סנחריב כי הנה בא על
עית לגון ולא הטילו
החקים ע"כ לחלק עבר
קצתו בחגרון וגם בזה
לא ספיק כ"ח שלאחאב
יפקיד כליו עם היוסנים
על הכלים ואת כ יוכלאם
ראו שכל זה לא יספיק
להם עברו יותר לחקומו
לחרים עד שחקצתם לנו
בנבע וע"כ תרדה הרמה
וגבעת שאול כסה כי לא
ידעו להיכן דעתו מושב
להלחם מפני שכ"כ מיהר
להקדים עלמו שלא כדרך
העולם ולזה אחר הנני
כהלי קולך וגו' כלומר
הנישו ולאו אין
בתקייחה בכם יעודיי
תירת מסב דכתי' וכסתם
קול כלה כדף ואין רוקף
וגו' כי כולכם כסתם
מפני חשוב אע"פי שלא
דנה לקלחם עחכם כי
אם אל ירושלים כמו היה
להלחם וע"כ מיהר
בסיעתו והנה כסם
שבתקיים יעודים הרעים
יותר ויותר יתקיים
הטובים לו לא יכנע
לכנס הערל וגו' וזכרתי
את בריתי יעקב וגו'
וע"כ כהלי קולך בעודה
ותפלה' ואז תקרא
בת גלים בתו של אנרסם
יצחק ויעקב גם יאחל
כהלי קולך אין תיקון
מלחמת הלוים להגלגלי
אם כהלי קולך ע"ד הקול
קול יעקב כל זמן
מחלפלף בבתי מדרשו
וגו' הקשיבה ליסה
ילדה אתה יהודה שנקר
לים שר' כלביא וכלים וגו'
ובתי' גור אריי' יהודה
נכסר לחדו ז"ל שבע
בעזות יש לאדי לים וכו'
כ"כ אתה יהודה הקשיב
לדברי ושמע בקולי
לשבוע אל ה' אלהים
עליה עכתיו' כי עליה
את בחתה פרות הרמה
תקומה עניה מלקה
מחכשים שוכים וע"כ
בא לך עליה מכבוד עניה
מעוחן' כדרה מדחכה
לא בא ישראל שאתם הוים
נדיחים תחנוכה בחדחן
ובכדים חומות כדד וכלך
מחרך זו יושבי הגבים
הביאו לשוב אל ה' כי עוד
חזון למועד אם תשובו
שיקבל תשובתכם כי ראו
כי רעה נגד פניכם זה
אשור אשר בא וקרוב
הוא זה אשר בא
לחרף המלך בביתו ולא יעשה המלך נקם ע"כ גם סריסם יגרמו לך הגלך וכאשר היה כשהתפלל חזקיה לפני הש"ת ופרש אגרת אשור אל ה' וגו' : סרסי המלך וגו' אר"ל נקם הקב"ה
לעשות את חזקיה מעשה אלא מפני שלא אחר שירה על הגלתו ית' את ישראל ליל פסח מסנחריב כיעבכ ע"כ בהבטל השונים ההיא הנביאים לדבר בפסח ה' ואחר הנה המלחמה וגו' כלומר הנה מעמין סנחריב שעליו דבר על מה נמשך
שלא יבא בן דוד עד תים הגלות ואל תתיאשו מהדבר כי הנני מבשר כי הארבע מלכות יכלו ובן דוד יבא הוא מלך המשיח . והנה תחלת כפילת מלכות בבבל שהוא חוסל מנגד כ"כ בן בנו והאבידו ה'
פוידנו בתוקפו סגלת את דריוש ועבד לחם רב כו' וזהו מפשט פארה הוא בלשון בחכמה בחכמה בחזקה ותקפה והיא נקמת כ"כ המגלה לא תכו בגלות בלשון ורמי הקומה הוא הגוי ובכיו
בעלי הגלות הבני נדוניים מן העולם והגבוהי' הת יון מהגבריים על ישראל הוא בגלות הבליטי יפלו ע"י התשמוכאי' ואח"כ ואקף סנכי היער של יון בברזל הוא המלכות הרביעי שהוא שב' עליו די פרזלא ואמר ונקף הוא
ביכמת די פרזלא מהדק וחוסיל כולא תדיק ותריע את כל שדי מלכות הקדום אלו ולא והלכנין הוא בית המקדש בחרבן הוא מלכותא די פרזלא יכול ויכתן בידו לא ויכלא תוגר הוא מלך המשיח בגבורים מנחרב הבית ובאל כמו"ש
בחדרים אריכה והוא חוגר מגזע ישי ומחומרו מגלגלי גזע ישי והנער שהוא הכבש כל"ל נגר מעני ארץ הבליוכה הוא מעשיו ארץ מעשי שהוא מעשיו גמשם בי תלם דוד מעשיו כמנגל כי מעשיו הוא חדוד בן ישי ופרח ויתפשט ואחה עלת רוח
ה' לא בשלחה שרות ה' כל אתה עליו בגבעון פעמים ולא נחה בו כי אח"כ לא הבנכל מלחי הרבה כמים אלך מעשיו ונחה עליו רוח ה' ותקמיד בו אמיד כי אלה יהיה בכל מלקיה על הנפשות אחר רוח מנחה ושכיה ועל הרוח מלאך
רוח

ורוגזי על עממיא עברי הבלא
לשיציותהון : וייתי עלוהי ייצבאות
מחא כמחרת מדין בשקיף עורב
ומרותיה תערי מנכון כמא דעדרת
מרות פרעה על ימא ויתעברן לכון
גבורן כדבאורח מצרים : ויהי
בעידנא ההיא תיערי מרותיה מינך
ונירייה מעל צורך ויתברון עממיא מן
קדם משיחא : אתא על עית עבר
במגרון למכמס ימנירבני משיריתיה :
גיו עברו ירדנא בגבע בתו להון
אתברו יתבי רמתא אנש גבעת
שאול ערקו : ארימו קלכון אנש בת
גלים אציתו דיתבין בליש דדיירין
בענית ענתות : אתברו אנש מדמנה
יתבי גיבים גלו : עד כען יומא רב
וסגי עדן ליה למיעל היא סנחריב
מלכא דאתור נטל ועבר תלת אוונין ודבר עמיה ארבעין אלפין גוסנפנין דרהב
דבני מלכין קטירי הגאיתבין בהון ודבר עמיה מאתן אלפין אחירי סייפין ורומחין
ודבר עמיה מאתן ושיתין אלפין מחצצי גירין גוברין דרהטין קדמוהי מאה אלפין
אורכא דמשיריתיה ארבע מאה פרסין צואר סוסותיה ארבעין פרסין מנין
משיריתיה מאתן ושיתין אלפין ריבוא חסר חד וכן אתו על אברהם כד רמו יתיה
לגו נורא יקידתא וכן עתידין למיתי עם גוג ומגוג כד ישלה עלמא קיצי
למתפרקא משיריתא קדמיתא כד עברו בירדנא שתו מיא דהוו בירדנא
משיריתא תניתא כד עברו בירדנא דלו עיקבי סוסותא ושרתו מיא משיריתא
תליתאה כד עברו בירדנא חפרו בירין ושתו מיא אתא וקם בנוב קריית כהניא
לקביל שורא דירושלם ועני ואמר לחילותיה הלא דא היא קרתא ירושלם
דעלה ארגישית כל משיריתי ועלדה כבישית כל מדינתי הא היא זעירא וחלשא
מכל כרכי עממיא דכבישין בתקוף ידי עלה קם מניד ברישיה מוביל ומיתי
בידיה על טור בית מקדשא די בציון ועל עזרתא דבירושלם : הא ריבון עלמא
צבאות רמי קטול במשיריתיה בבעות דמתבעיט במעצרתא ורמי קומא
יתקטפון

עורב ד' מלאים ופי' ויכו את עורב כ' בו כמכת מדין בצור עורב : שחרות כעורב : פארה ג' מל' ב' בתיב
פורה ותר כתיב פארה ופירוש פארה במערצה בן כתיב . פורה דבכתי לברי . לחשוף המשים פורה . וב'
חס' וסי' ואם ירא אתה לרדת . הוא ופרה נערו :

זעם ואפי על תבליהם : ועורר
עליו יהוה צבאות שוט כמכת מדין
בצור עורב ומטהו על הים ונשאו
בדרך מצרים : והיה ביום ההוא
יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל
צוארך וחבל על מפני שמן :
בא על עית עבר במגרון למכמש
יפקיד כליו : עברו מעברה גבע
מלון לנו חרדה הרמה גבעת שאול
נסה : צהלי קולך בת גלים
הקשיבי ליישה ענית ענתות :
נדדה מדמנה ישבי הגבים העיזו :
עוד היום בנב לעמד ינף ידו הר
בת ציון גבעת ירושלם :
הנה האדון יהוה צבאות
מסעף פארה במעצצה ורמי הקומה
גדעים

ואפי . שהיה לשבט ישוב : על תבליהם . לשון הבל עשו על הירופים וגידופים
אשר נדפו נערי מלך אשור אותי : ועורר עליו . ולעורר עליו : שוט . מכת יסורין:
כמכת מדין . בגהרגו בלילה אחת והמלכים שברחו מהם ונמלטו נהרג עודב במר
עורב כדמפורש בספר שופטים . אף זה לאחר שישוב להרלו ימות שם בחרב: ומטהו
על הים . ועוד יעורר עליו את
מטהו אשר היה על הים בפרעה
ובחילו : ונשאו . וטילטלו מן
העולם בדרך שנשא את מלרי
וחובל עול . שנחריב מפני
חזקיהו שהיה בית לדורו כשנו
ורבותיו פירשו מפני שמנו על
חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות
ובבתי מדרשו שהשיאם לעסוק
בתורה כענין שנאחר אשר
העתיקו הנשי חזקיהו וגו' : בא
על עית . מוכה והולך תפשיה
שנשע סנחריב ובא על ערי
יסוד לבא ירושלם ביום תפלתה
עית . מגרון ותכמש רמה גבעת
שאול בת גלים לייסה ענתות
מדמנה גבים . כולן מקומות
הן : לנו . לשון לינה : נסה .
ברחה ברחו כולן מפני חיילותיו
לכלי קולך . להזהיר לעם
הקשיבי ליסה . את קול הסופר
וכרחו לכם וכן ענית ענתות :
העיזו . נאספו לברות . ורבותיו
דרשו לכלי קולך וכל המקרא
במדלים אחר הגדת חלק
והעמידו המסעות על עצר חבל
יוקחן תיגרם את כולן שמות
מקומות : עוד היום בקיר
לעמוד . כל הדרך הזה נתלבש
כדי לעמוד בעוד היום בעוד נפי
שאחרו לו חילטגיניו הש תלחם
בה היום חבבלה וכשעמוד בעל
ורחה את ירושלם קבלה לא מה
לדברי מלטגיניו והתפיל
להניף ידו בגאוה וכי על פיב
כזו הרגשתי כל החילות הלא
ליגו פה הלילה ולמחר ישלוך
בה חיש אבנו : הר בת ציון
להר בת ציון : הנה האדון
בלילה ההוא : מסעף פארה
במערצה . יפצח פאורות עיקר
ענפי חולנות יו במערצה בחבל
המקצן הענפים אין פארה
לשון גת שהרי לא בתיב בו'
כמו פורה דרכתי - וכמו לחשוף
עשריה פורה אלא בחל"ף כמו
ותארכנה פאורותיו . ומסעף
הוא לשון מקצן ענפים
מיסברנק"ייר בלע"ז כמו וכלה סעיפיה וכן בסעיפיה פוריה: במערצה . בכלי מסמיה
הפורן וסובר אותם : ורמי הקומה . המלכים והשרים : גדועים

אבן עזרא

ועורר . וכמכת מטהו על הים בשוב המים על מצרים : ונשאו . רמז לסנחריב
בשובו בבושת : והיה . יסור סבלו . של מלך אשור וכ"ף נוהרך ליהודה : וחבל .
כמו השחתה וכן וחבל את מעשה ידיך ונעמו ויסחת העול כאשר יושם שמן באלה
והטעם שיתבר יהודה : בא . הזכיר מסעי מלך אשור בבואו אל ציון : יפקיד
כליו . עם קלת מחנהו לבא אל ציון במהרה : עברו מעברה . הנהר או שם מקום
לנו . מגזרת ללון : לכלי . הרמת קול וכן כהלת הסוס : בת גלים . שם מדינה
ויתכן סיומו בת כמו בת ציון : נדדה . הגבים . שם מקום או מורות מחרגיש
אדמית : העיזו . הבריחו נפשם או מחרים מישראל כי הוא פועל יוצא שלא העז
עוד . יבוא היום שיעמוד בנוב : הנה . מסעף . יכרית הסעיפים כמו לא תפלל
אחריך ודרשך מארץ חיים : פארה . כמו סעיף וכמה ותשלח פארות : במערצה .
בגבורה מגזרת ערץ : ורמי הקומה . בעבור כי השרים גבהו : ונקף

ונקף

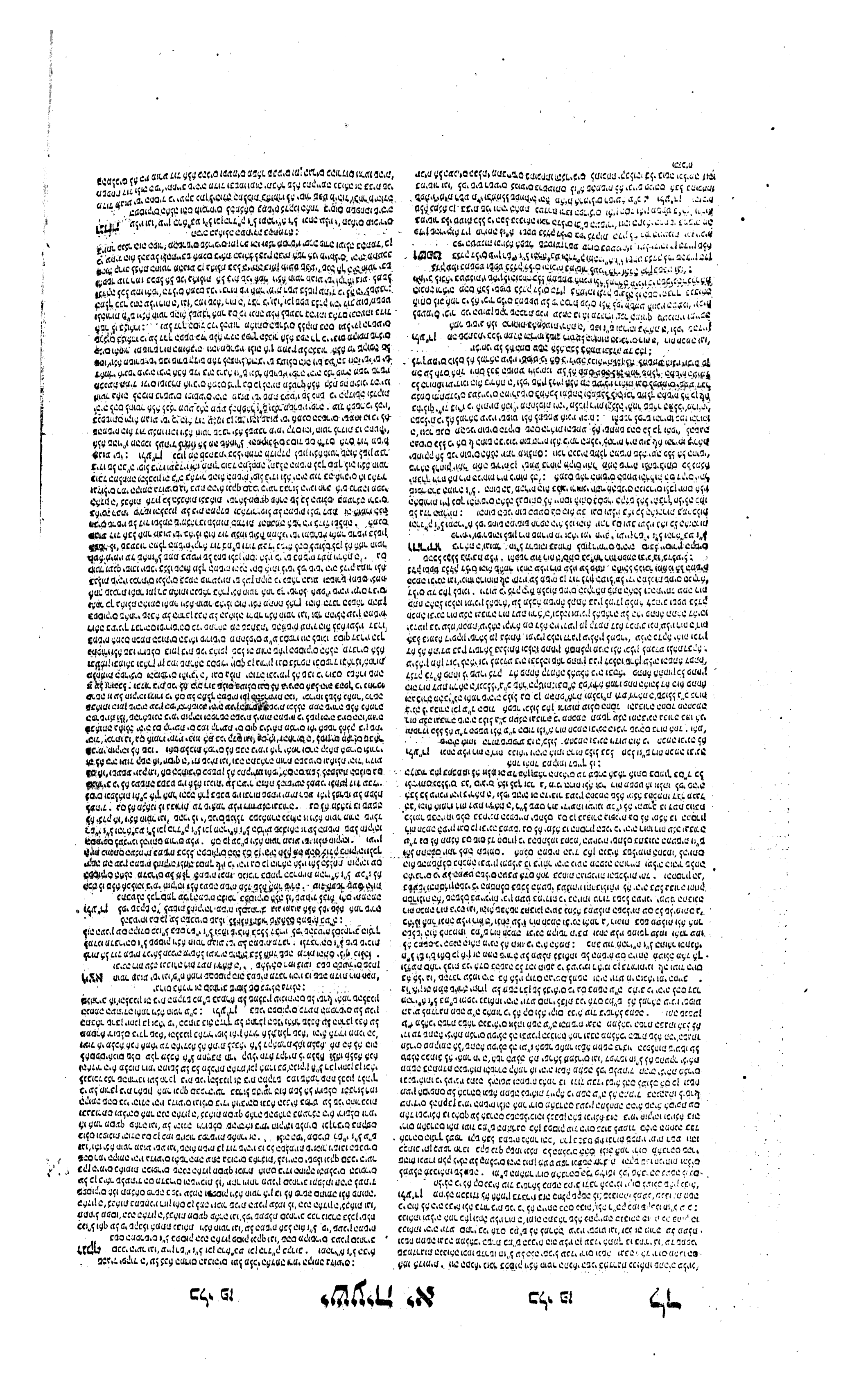

יתקטפון ותקיפיא ימאכון: ויקטיל גיברי משירתיה דמחגברין כברזלא ועברי קרביה על ארעא דישראל יתרמון: ויפוק מלכא מבנוהי דישי ומשיחא מבני בנוהי יתרבי: ותשרי עלוהי רוח נבואה מן קדם יי רוח חוכמא וסוכלתנו רוח מלך וגבורא רוח מדע ודחלתא דיי: ויקרביניה לדחלתיה יי לא לחיזו עינוהי יהי דאין ולא למשמע אודנוהי יהי מוכח: ודין בקושטא מסכינין ויוכח בהימנותא מחשיבי עמא דארעא וימחי חיבי ארעא במימר פומיה ובממלל ספותיה יהי מאית ארמילוס רשיעא: ויהון צדקיא סחור סחור ליה ועברי הימנותא מקרבין ליה: ביומוהי דמשיחא דישראל יסגי שלמא בארעא וידור דיבא עם אמרא ונמרא עם גריא ישרי ועיגלא ואריא ופטים כחדא ויניק זעיר יהי מרבר להון: ותורתא ודיבא ירעיין כחדא ישרון בניהון ואריא כתורא יכול תבנא: ויחיך ינקא על חור חוי פתן ועל חיזו גילגלי עיני חוי חורמן חסילא ידוהי יושיט:

לא

חטר ב׳ ויצא חטר מגזע ישי׳ חטר נאוה: כל מישור המישור חס׳ו״ד במ״ מל׳ וסימן נמסר במלכים חלק א׳ סימן כ׳: בשבט ו׳ רפין בקריאה וסימן ומזבלון משכים בשבט סופר׳ והוכחתיו בשבט אנשים׳ והכה ארץ בשבט פיו׳ תרועם בשבט ברזל׳ ופקדתי בשבט פשעם׳ אני הגבר ראה עני׳: בבקר ג׳ בקריאה וסימן ואריה כבקר יאכל תבן׳ זאב וטלה ירעו כאחד׳ חציר כבקר יאכל׳:

ונקף׳ מבכן הדגוש והוא ענין כריתה כמו חגים יקופו ותרגו׳ וערפתו ותנקפיה׳ וסבכי׳ משל על הפרים הגדולים שבלו בעצה אחת עם סנחריב והסתבכו זה עם זה בעצה אחת ובלב אחד כמו ענפי העצים המסתבכים זה עם זה׳ כברזל׳ כמו העץ שהענפים נכרתים כברזל כן יהיו הם נכרתים בחזק מהם׳ והלבנון׳ כלל כל עני היער׳ ואמר לבנון שהוא שם יער בארץ ישראל׳ ודבר הכתוב על ההוה׳ באדיר׳ הוא המלאך המר׳ לותם׳ וילא חסר׳ סמך פרשה זו שהיא עתידה לימות המשיח להבטיח שהיתה בימי חזקיהו׳ אמר אל תתמהו על פלא גדול כזה שיעשה בימי חזקיהו במפלת מחנ׳ אשור ברגע אחד כי עוד יעשה לישראל פלא גדול וזה בימות המשיח שיהיה לישראל בקבוץ גליות׳ וזה יהיה מתשפחת המלך חזקיהו׳ וזכר ישי לפי שתמנו יצא המלך הראשון ופירוש חטר מטה כתרגומו׳ ואמר מגזע מושרשיו׳ לפי שהעץ הנכרת יחליף ויוציא יונקות מגזעו ומשרשיו׳ ופירוש גזע מה שנשאר מן העץ על הארץ ומגדי הגזע יעלו הענפים׳ וכן מן הפרשים שהם תחת הארץ יפרחו גם כן׳ ולפי שישראל גלו מארצם זה כמה שנים ונפסקה מלכותם כאלו נכרת העץ מכל הגזע והפרשים׳ נשארו אמר כי עוד יש תקוה שיחליף הגזע׳ ואמ׳ הנבי׳ כי הפרשי ישי ומגזעו יצא עוד חטר נצר ויהיה עוד מלך על ישראל כבתחילה ויותר ממה שהיה׳ ואמר׳ ונחה עליו רוח ה׳ כי מה׳ יהיה כל זה אמר בתחילה רוח ה׳ ואחר כך פירש רוח חכמ׳ וביגה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳ וחכמה הוא הדבר שילמדנו אדם וידענו ויהיה מזומן בכל עת׳ וביגה התבוננו׳ הלל׳ בתה שלא למד ממה שילמד׳ ועצה׳ היא הידיעה והרגילו׳ במוסרי׳ ודרכי בני העולם זה עם זה׳ ודעת ויראת ה׳ שניהם סמוכין על הפס׳ ר״ל שידע ה׳ וירא ממנו׳ והריחו ביראת ה׳׳ לפי שהריח היא הרגשה קלה אומר לדבר קל שנתרגשה ריח׳ וכן מרחוק יריח מלחמה׳ כאשר יתק פתיל הנעורת בהריחו אש׳ וכן אמר והריחו ביראת ה׳׳ כלומר במעט הבנה ירגיש בני אדם הטובי׳ והרעי׳ ולא יצטרך לראיית עיני׳ ולמשמע אזן׳ בשפטו בני אדם ולהוכיח אות׳ כי מדעתו ומתבונתו יבין מעשיהם במעט התבונו׳ ואדני אבי זכרונו לברכה פירש והריחו ודבורו׳ ר״ל רוח פיו וכן לרוחתי לשועתי׳ ר״ל כי דבורו תמיד יהיה ביראת ה׳׳ ושפט בצדק׳ אמר דליס לרוחתי לשועתי׳ ר״ל כי דבורו תמיד יהיה ביראת ה׳׳ ושפט בצדק׳ אמר דליס ועניי ארץ׳ ואף על פי שהוא יפסוק כל האדם בצדק דלים ועשירים׳ לפי שדרך העולם להדר פני הגדולים והעשירים אומר כי הוא לא יעשה כן אלא בצדק יקח משפט הדלים מן העשירי׳ ויוכיח החזקים במישור בעבור ענוי ארץ שלא יגזלום ולא יעשקום בעבור שהם רפים וחלשים׳ ולמ״ד לענוי ארץ במקום בעבור כל״מד אמרי לי אחי הוא וזולתו׳ והכה ארץ בשבט פיו׳ ר״ל רשעי ארץ׳ ולפי שזכר ענוי ארץ שהן הפכם סמך על המבין׳ גם סוף הפסוק מוכיח שאמר ימית רשע׳ וגם בלא חסרון יובן הענין שיכה בני ארץ מי שראוי להכות שהרי אמר בעבור לענוי ארץ׳ ופירוש בשבט פיו וברוח שפתיו׳ כי יקללם ויאמרו כמו שכתוב בצדיקים והגזר אומר ויקם לך׳ ואמר בשמואל הנביא כל אשר ידבר בא יבא׳ ונאמר באליעזר הנביא ויקללם בשם ה׳׳ ותלאה שתים דובים מן היער׳ ותבקענה מהם ארבעים ושתים ילדים׳ והיה צדק׳ הצדק והאמונה שיחזיק בהם יהיו לו חוזק שלא ימעדו מתניו׳ והפסוק כפול במלות שונות׳ וגר זאב׳ יש מפרשים כי בימות המשיח יתחלפו טבעי החיות והבהמות ויסוב למה שהיה בתחילת הבריה׳ ובתיבת נח׳ כי בתחלת הבריאה אלו היה אוכל האריה השה הנה נשחתה הבריאה׳ ומה אכל האריה או זולתו מן הטורפים אוכלי בשר כי אם אכל בשר משאר החיות והבהמות הנה היה חסר העולם אותה בריה כי כולם נולדו זכר ונקבה לא יותר ולא המתינו מלאכול עד שפרו ורבו הנטרפים׳ אלא בודאי אכלו עשב השדה עד שפרו ורבו הנטרפים׳ והיה טבעם מאותו היום והילך לאכול בשר׳ וכן בתיבת נח אלו אכלו הטורפים הנטרפים הנה חסרה אותה הנטרפת מן העולם׳ כי שנים שנים נכנסו ולא יותר אלא אם כן נאמר פי בעבה שבעה שהכנים מן הטהורה היו לצורך הטורפים׳ ויש מפרשים כי כל זה משל כי הזאב והנמר והדוב והאריה הם משל לרשעים העושקים והגוזלים שהם לחלשים כמו החיות הטורפים לנטרפי׳׳ והכבש והפרה והעגל והגדי הם משל לענוי ארץ׳ ואמר כי בימות המשיח יהיה שלום בארץ ולא יריעו איש את חברו׳ ולא יתכן זה הפי׳ לפי שאמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי׳ ובימות המשיח בכל העולם יהיה שלום כמו שכתוב וכתתו חרבותם לאתי׳ וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה׳ ואמר וגכרתה קשת מלחמה׳ ואמר במשיח ודבר שלום לגויים׳ והנכון כי טבע החיות לא תתחלף ויטרפו ויאכלו בשר כמו שהם עושים עתה אלא הבטיח את ישראל שהחיות הרעות לא יזיקו בכל ארץ ישראל והו שאמר לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי׳ ובכל אשר להם חיה רעה ולא בבהמת׳ ובכל אשר להם כמו שהבטיח על ידי משה רבינו עליו השלום׳ והשבתי חיה רעה מן הארץ׳ ואפילו אם יעברו בארץ לא יזיקו׳ ופרה ודוב תרענה וגומר׳ וכן אמר׳ ישראל אם לא ימלאה כבלה׳ ויש לפרש עוד הענין דרך משל׳ והארי והדוב והנחש הם משל לאמונות הרעות׳ כאלו יאכל תבן כמו הבקר אלא יטריף בשר הבהמה׳ ופירוש ופרה ודוב תרענה׳ כי כל עסק הבהמה לא יהיה אלא לעסוק בעבודת האל׳ לא להבלי העולם׳ וזהו שאמר כי מלאה הארץ דיעה את ה׳׳ ומריא׳ יש אומרים שהוא מין מחיצי הבקר הגדולים׳ ויש מפרשים המפוטמי׳ שבבהמות יקראו מרחי׳ וכן ת״י ופטים׳ ופרה ודוב׳ אמר הנקבה׳ וכן ותלאנה שתים דובים׳ וכן עז עזים רחלים׳ וכן ילדיהן ירבצו יחדו׳ ושעשע תאורת׳ כמו חור נקרא כן לפי שיכנס ממנו לחיקים שהנחש בו׳ וכן המנהרות אשר בהרים שפירשנו׳ המערות׳ ויש להם חור שם נכנס ממנו האורה לפיכך נקראו כן׳ הפסוק כפול בענין במלות שונות׳ ופירוש גמול׳ כמו יונק אלא שגמול נקרא בעת השלמת׳ יניקתו׳ ואמר יונק וגמול׳ לענין הנחש לפי שהנחשים נמלאים פעמים בחורי הבית והקטנים מטפחים בקרקע הבית ובחורי הקירות׳ ופירוש הדה כמו ידה׳ ר״ל שלח ידו׳ והנה איבה הנחש הנגזר׳ בימי דרהשיח עם האדם מסתלק בימות המשיח בכל ארץ ישראל ולעם ישראל בכל מקום שילכו לא יזיקם נחש ולא חיות רעות׳ וי״ת מאורת׳ לפעוני חיזו גלגלי עייני חיון סורמן׳ פירוש כי הנחש כשהו׳ בחורו והוא מקום חשך וגלגל עינו מאיר והיונק רואה את האורה מבחוץ וסבור לבן מאירה היא׳ או זכוכית ומוסיט ידו לקחת אותו הדבר שסבור שהוא בלפעוני ולא יזיקנו הלפעוני׳ וגר פחן׳ ולפעוני׳ לפי שהם רעים שבמיני הנחש ואע״פ כן לא יזיקו כל שכן שאר הנחשים׳

לא

גדועים׳ לין לשון גידוע׳ נופל אלא באילנו׳ ודבר קשה׳ וכן כנוקף זית׳ וכן לשון ונפעל׳ סבכי היער׳ הענפים הרחבים והגבוהים׳ והלבנון׳ עובי יערו וכרמילו הן מרבית חיילותיו׳ באדיר יפול׳ על ידי מלאך יפלו׳ ד״א באדיר בזכות חזקיהו שהוא אדירם ומושלם של ישראל כמה שנאמר והיה אדיר ממנו׳ ויצא חוטר מבזע ישי׳ ואם תאמרו הרי הנחומין לחזקיהו׳ ועמו אלא יפלו בידו ומה אהא על הגולה אשר הגלה בחלא ותכוד שמה אבל שבדים׳ לא אבל סוף שיבא מלך המשיח׳ וינאלם׳ חומר׳ שבט מלופה׳ ונגר׳ לשון יונק חולן׳ ונגר מסרשיו יפר׳ וכל הענין ובמופן׳ והיה ביום ההוא יוסיף יי׳ שנית ידו הרי שנאמר׳ נבואה זו לנחמת הגולים מאשור׳ והריחו בירהת יי׳ יחלה רוח ירהת יי׳ ובלע״ז הירהומ׳ירלוי׳ לא למראה עיניו יספט׳ כי בחכמת הקב״ה בקרבו ידע ויבין מי זכאי ומי חייב׳ במישור׳ לשון נוח ורך׳ והכה ארץ בשבט פיו׳ כתרגו׳ וימחי חייבי הרעה׳ וברוח שפתיו׳ ובמחלל שיפותיה׳ והיה צדק חגו׳ מתניו׳ ויהון לדיקיא׳ סחור סחור ליה׳ דבקים בו כחגור׳ ומריא׳ שור פטם׳ ושעשע׳ ושיחק׳ על חור פתן׳ על חור עפר שהלחש מקנן בתוכו קר״ום בלע״ז׳ פתן׳ פתש משהזקין נעשה חרש ונקרא פתן׳ ושוב אין לו לחש שכ׳ אשר לא ישמע לקול מלחשים׳ ועל מאורת לפעוני׳ יוכחן תירגם חיזו גילגלי עיניהו חיוי חורמן ומכחש פתר בו לשון נקב׳ וחורי עפר וכן חור בשדים וכן בחורים כבדו יי׳׳: גמול׳ תיוק הגמול משדי אמו׳ ידו הדה׳ תרגם יונקן ידוהי משיט כמו הד הרי׳ וכמו הידד שהוא לשון הרמת קול׳ אף זה לשון הרמה וה״ל אחרונה בלה בתוכו יסוד נופל כמו עשה בנה קנה דעה׳

אבן עזרא

ונקף׳ לשון הכרתה׳ סבכי היער׳ האילנים המסובכי׳׳: כברזל׳ משל למלאך והשרי׳ הדומים לאילני הלבנון יפלו בברזל אדיר׳ והנה בברזל מושך עלמו ואחר עמו׳ ויצא׳ רובי המפרשים אמרו כי זה המשיח והטעם שימות מחנה אשור הגר על ירושלם ועוד יבא עת גאולת ירושל׳ השלימה ולפי דעת רבי משה הכהן שעל חזקיהו׳ רמז כי הוא דבק עם הפרשה׳ חוטר׳ מגזרת תרגו׳ מטה׳ כמו זרע׳ ונגר׳ כמו סעיף בנגר נתעב׳ ושעשע׳ ויצא׳ כי קטן היה כאשר היה אחת הנבואה׳ ונחה׳ על משקל ושבה אל בית אביה מהשביי׳ הגרה׳ והנה פרש כי רוח יי׳ היא רוח חכמה ובינה וכן כתיב על יהושע בתורה׳ וגבור׳ כי גבור היה חזקיה׳ כי כן כתוב׳ והריחו׳ פעמים חטעה הרגשת האוזן שהשמע׳ ואין קול גם העין תטעה׳ אלא לה הנח שהוא כע רק הרגשת הריח לא תטעה והריחו כאילו יריח הדבר בירהת׳ הפס׳ שיש לו לא יספיק כאשר יראה לעיניו׳ ולא כאשר ישמע כי יתכן להיות עדות העדים שקר׳ ואלה התוכחות והמשפטי׳ הם כמשפט המלוכ׳׳: ושפט בצדק דלי׳ כמשפטי התורה׳ שלא יהדר פני דל׳׳: והוכיח במישו׳ ביושר לטובים׳ והכה ארץ׳ בפיו׳ כאילו הוא שבט לרשעים׳ והיה׳ והנה הצדק לא יסור ממנו׳ כל ימיו בכל מעשיו׳ וגר זאב׳ דרך משל מהשלום שיהיה בימיו׳ ומריא׳ פירשתיו שהוא חין ממיני השור׳ וחלבו אסור׳ ופרה׳ היא גדולה כי העגל קטן׳ ויש אומרים כי הנקב׳ חזקה מהזכר׳ יאכל תבן׳ כאילו יסור מנהג תולדתו ולא יזיק לטרוף׳ ושעשע׳ לטולם תמצא בטעם הזה כפולה׳ חור׳ הפה או החף׳ מאורת׳ העין שהיא בעלת האור׳ יתכן היות ה״ל הדה תחת יו״ד ידו׳ שיה והטעם ישלח ידו׳ אין לה אחות׳

לא

מנחה גדולה

רית עלה ונבורה ועל הכפס אחר דוח דעת ודלת ה׳ ועל הח ס״ס אחר והריחו בירהת ה׳ בחס״ל׳: והכה ארץ אל״ל אחלב כשהלך לנחס פיאל בית האלי אחר דברי הרב לא כתקייתו אל׳ ועבר את השמי׳ וגו׳ ודברי יהושע תלמידו כתקייתו והשית אליהו מי ה׳ אם יהיה הסנים האלה על ומשר וגו׳ ע״כ אחר עתה כי ראשונה יכה ארץ לבלתי הנתיחה בעל ומשר אלא״כ ובדוח שפתיו יחית רשע בשופן שבהיות את הרשע לא יאחרו לו דברי התלמוד כתקייתו ודברי הרב לא כתקייתו כי אם תחלה יכה ארץ לקיים דברי הרב ואח״כ יחית רשע׳: והיה צדק אזור מתניו שע״י שישפוט בצדק דלים כ״ש לשאר אנשי׳ יקנינים זה יהיה לו לאזור וכח שיוסף את כח קדושה והשלחת שכינה אלקי׳ נגב בעדת אל זה ינרוש להם השלו׳ שיתן ה׳ שלו בקרב הארץ ואין מחריד תחיה רעה׳ וגר זאב וגו׳ אחרי אחרו כי יכה ארץ וגו׳ שיפיל הזומו׳ כולם אחר שלא תאחר הלא תהיה הארץ פתחה ורכה עליך חית השדה כי בוכותו ירבה השלו׳ מל גדר וגר זאב עם כבש וגו׳ לא ירעו וגו׳ כי מלאה הארץ אפי׳ הנעלי חיים דעה את ה׳ הנלתי חפץ בהרעה והשחתה׳ אלא תתחה מהשלחתם כי הוא כחים פסס דוחס ולים מכסים חוץ מטבעים ולא לארץ עם היות נבוחים מחכה ועכ״ז׳ כסו על יס ולא יגלו מגדרים מגזירת ה׳ הכל נתי כך׳: והיה

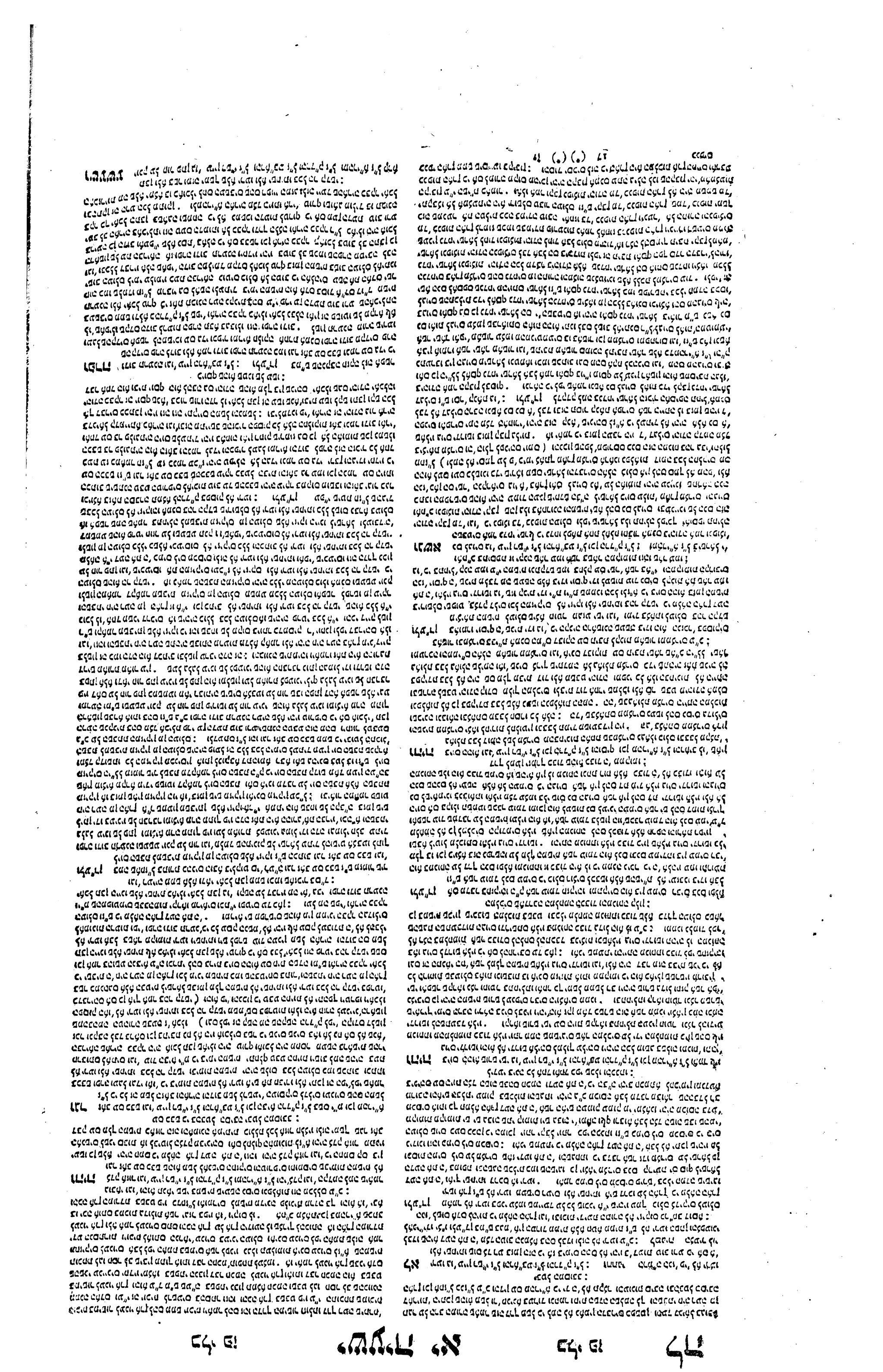

ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים והי׳ מבדיל בין מים למים׳ ויעש אלהים את הרקיע׳ ויבדל אלהים בין המים אשר מתחת לרקיע׳ ובין המים אשר מעל לרקיע׳ ויקרא אלהים לרקיע שמים׳ ויהי ערב ויהי בקר יום שני׳ ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד׳ ותראה היבשה׳ ויהי כן׳ ויקרא אלהים ליבשה ארץ׳ ולמקוה המים קרא ימים׳ וירא אלהים כי טוב׳ ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ׳ ויהי כן׳ ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי אשר זרעו בו למינהו׳ וירא אלהים כי טוב׳ ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי׳ יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה׳ והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים׳ והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ׳ ויהי כן׳ ויעש אלהים את שני המארת הגדלים׳ את המאור הגדול לממשלת היום׳ ואת המאור הקטן לממשלת הלילה׳ ואת הכוכבים׳ ויתן אתם אלהים ברקיע השמים׳ להאיר על הארץ׳ ולמשל ביום ובלילה׳ ולהבדיל בין האור׳ ובין החשך׳ וירא אלהים כי טוב׳ ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי׳ ויאמר אלהים׳ ישרצו המים שרץ נפש חיה׳ ועוף יעופף על הארץ׳ על פני רקיע השמים׳ ויברא אלהים׳ את התנינם הגדלים׳ ואת כל נפש החיה׳ הרמשת׳ אשר שרצו המים׳ למינהם׳ ואת כל עוף כנף למינהו׳ וירא אלהים כי טוב׳ ויברך אתם׳ לאמר׳ פרו ורבו׳ ומלאו את המים בימים׳ והעוף׳ ירב בארץ׳ ויהי ערב׳ ויהי בקר יום חמישי׳ ותוצא הארץ׳ נפש חיה׳ למינה׳ בהמה׳ ורמש׳ וחיתו ארץ׳ למינה׳ ויהי כן׳ ויעש אלהים׳ את חיתו הארץ׳ למינה׳ ואת הבהמה למינה׳ ואת כל רמש האדמה׳ למינהו׳ וירא אלהים כי טוב׳ ויאמר אלהים׳ נעשה אדם׳ בצלמנו׳ כדמותנו׳ וירדו׳ בדגת הים׳ ובעוף השמים׳ ובבהמה׳ ובכל הארץ׳ ובכל הרמש׳ הרמש׳ על הארץ׳ ויברא אלהים׳ את האדם׳ בצלמו׳ בצלם אלהים׳ ברא אתו׳ זכר ונקבה׳ ברא אתם׳ ויברך אתם אלהים׳ ויאמר אלהים׳ אליהם׳ פרו ורבו׳ ומלאו את הארץ׳ וכבשה׳ ורדו׳ בדגת הים׳ ובעוף השמים׳ ובכל חיה׳ הרמשת׳ על הארץ׳ ויאמר אלהים׳ הנה נתתי לכם׳ את כל עשב זרע זרע׳ אשר על פני כל הארץ׳ ואת כל העץ׳ אשר בו פרי עץ זרע זרע׳ לכם יהיה׳ לאכלה׳ ולכל חית הארץ׳ ולכל עוף השמים׳ ולכל רומש׳ על הארץ׳ אשר בו נפש חיה׳ את כל ירק עשב׳ לאכלה׳ ויהי כן׳ וירא אלהים׳ את כל אשר עשה׳ והנה טוב מאד׳ ויהי ערב׳ ויהי בקר׳ יום הששי׳ ויכלו השמים והארץ׳ וכל צבאם׳ ויכל אלהים׳ ביום השביעי׳ מלאכתו׳ אשר עשה׳ וישבת׳ ביום השביעי׳ מכל מלאכתו׳ אשר עשה׳ ויברך אלהים׳ את יום השביעי׳ ויקדש אתו׳ כי בו שבת׳ מכל מלאכתו׳ אשר ברא אלהים׳ לעשות׳ אלה תולדות השמים והארץ׳ בהבראם׳ ביום עשות׳ יי׳ אלהים׳ ארץ׳ ושמים׳ ולא היה׳ כל שיח השדה׳ טרם יצמח׳ כי לא המטיר יי׳ אלהים׳ על הארץ׳ ואדם אין׳ לעבד׳ את האדמה׳ ואד׳ יעלה׳ מן הארץ׳ והשקה׳ את כל פני האדמה׳ ויצר יי׳ אלהים׳ את האדם׳ עפר׳ מן האדמה׳ ויפח׳ באפיו׳ נשמת חיים׳ ויהי האדם׳ לנפש חיה׳ ויטע יי׳ אלהים׳ גן בעדן׳ מקדם׳ ושם׳ שם האדם׳ אשר יצר׳ ויצמח יי׳ אלהים׳ מן האדמה׳ כל עץ׳ נחמד למראה׳ וטוב למאכל׳ ועץ החיים׳ בתוך הגן׳ ועץ הדעת׳ טוב ורע׳ ונהר׳ יוצא מעדן׳ להשקות׳ את הגן׳ ומשם׳ יפרד׳ והיה׳ לארבעה׳ ראשים׳ שם׳ האחד׳ פישון׳ הוא׳ הסבב׳ את כל׳ ארץ׳ החוילה׳ אשר׳ שם׳ הזהב׳ וזהב׳ הארץ׳ ההוא׳ טוב׳ שם׳ הבדלח׳ ואבן׳ השהם׳ ושם׳ הנהר׳ השני׳ גיחון׳ הוא׳ הסובב׳ את כל׳ ארץ׳ כוש׳ ושם׳ הנהר׳ השלישי׳ חדקל׳ הוא׳ הולך׳ קדמת׳ אשור׳ והנהר׳ הרביעי׳ הוא׳ פרת׳ ויקח׳ יי׳ אלהים׳ את האדם׳ ויניחהו׳ בגן עדן׳ לעבדה׳ ולשמרה׳ ויצו׳ יי׳ אלהים׳ על האדם׳ לאמר׳ מכל עץ הגן׳ אכל תאכל׳ ומעץ הדעת׳ טוב ורע׳ לא תאכל׳ ממנו׳ כי׳ ביום אכלך׳ ממנו׳ מות תמות׳ ויאמר יי׳ אלהים׳ לא טוב׳ היות האדם׳ לבדו׳ אעשה׳ לו עזר׳ כנגדו׳ ויצר יי׳ אלהים׳ מן האדמה׳ כל חית השדה׳ ואת כל עוף השמים׳ ויבא׳ אל האדם׳ לראות׳ מה יקרא׳ לו׳ וכל אשר יקרא׳ לו האדם׳ נפש חיה׳ הוא׳ שמו׳ ויקרא׳ האדם׳ שמות׳ לכל הבהמה׳ ולעוף השמים׳ ולכל חית השדה׳ ולאדם׳ לא מצא׳ עזר׳ כנגדו׳ ויפל יי׳ אלהים׳ תרדמה׳ על האדם׳ ויישן׳ ולקח׳ אחת׳ מצלעתיו׳ ויסגר׳ בשר׳ תחתנה׳ ויבן׳ יי׳ אלהים׳ את הצלע׳ אשר לקח׳ מן האדם׳ לאשה׳ ויביאה׳ אל האדם׳ ויאמר׳ האדם׳ זאת׳ הפעם׳ עצם׳ מעצמי׳ ובשר׳ מבשרי׳ לזאת׳ יקרא׳ אשה׳ כי׳ מאיש׳ לקחה׳ זאת׳ על כן׳ יעזב׳ איש׳ את אביו׳ ואת אמו׳ ודבק׳ באשתו׳ והיו׳ לבשר׳ אחד׳ ותהיינה׳ שתיהם׳ ערומים׳ האדם׳ ואשתו׳ ולא יתבשׁשו׳ והנחש׳ היה׳ ערום׳ מכל חית השדה׳ אשר עשה׳ יי׳ אלהים׳ ויאמר׳ אל האשה׳ אף כי׳ אמר׳ אלהים׳ לא תאכלו׳ מכל עץ הגן׳ ותאמר׳ האשה׳ אל הנחש׳ מפרי׳ עץ הגן׳ נאכל׳ ומפרי׳ העץ׳ אשר׳ בתוך הגן׳ אמר׳ אלהים׳ לא תאכלו׳ ממנו׳ ולא תגעו׳ בו׳ פן תמתון׳ ותרא׳ האשה׳ כי׳ טוב׳ העץ׳ למאכל׳ וכי׳ תאוה׳ הוא׳ לעינים׳ ונחמד׳ העץ׳ להשכיל׳ ויקח׳ מפריו׳ ותאכל׳ ותתן׳ גם׳ לאישה׳ עמה׳ ויאכל׳ ותפקחנה׳ עינ׳ שתיהם׳ וידעו׳ כי׳ עירם׳ הם׳ ויתפרו׳ עלה׳ תאנה׳ ויעשו׳ להם׳ חגרת׳ ויקולו׳ את קול׳ יי׳ אלהים׳ מתהלך׳ בגן׳ לרוח׳ היום׳ ויתחבא׳ האדם׳ ואשתו׳ מפני׳ יי׳ אלהים׳ בתוך׳ עץ הגן׳ ויקרא׳ יי׳ אלהים׳ אל האדם׳ ויאמר׳ אליו׳ איכה׳ ויאמר׳ את קולך׳ שמעתי׳ בגן׳ ואירא׳ כי׳ עירם׳ אנכי׳ ואתחבא׳ ויאמר׳ מי׳ הגיד׳ לך׳ כי׳ עירם׳ אתה׳ המן׳ העץ׳ אשר׳ צויתיך׳ לבלתי׳ אכל׳ ממנו׳ אכלת׳ ויאמר׳ האדם׳ האשה׳ אשר׳ נתת׳ עמדי׳ הוא׳ נתנה׳ לי׳ מן׳ העץ׳ ואכל׳ ותאמר׳ יי׳ אלהים׳ אל האשה׳ מה׳ זאת׳ עשית׳ ותאמר׳ האשה׳ הנחש׳ השיאני׳ ואכל׳ ויאמר׳ יי׳ אלהים׳ אל הנחש׳ כי׳ עשית׳ זאת׳ ארור׳ אתה׳ מכל׳ הבהמה׳ ומכל׳ חית השדה׳ על גחנך׳ תלך׳ ועפר׳ תאכל׳ כל׳ ימי׳ חייך׳ ואיבה׳ אשית׳ בינך׳ ובין׳ האשה׳ ובין׳ זרעך׳ ובין׳ זרעה׳ הוא׳ ישופך׳ ראש׳ ואתה׳ תשופנו׳ עקב׳ אל האשה׳ אמר׳ הרבה׳ ארבה׳ עצבונך׳ והרונך׳ בעצב׳ תלדי׳ בנים׳ ואל׳ בעלך׳ תשוקתך׳ והוא׳ ימשל׳ בך׳ ולאדם׳ אמר׳ כי׳ שמעת׳ לקול׳ אשתך׳ ותאכל׳ מן׳ העץ׳ אשר׳ צויתיך׳ לאמר׳ לא תאכל׳ ממנו׳ ארורה׳ האדמה׳ בעבורך׳ בעצבון׳ תאכלנה׳ כל׳ ימי׳ חייך׳ וקוץ׳ ודרדר׳ תצמיח׳ לך׳ ואכלת׳ את עשב׳ השדה׳ בזעת׳ אפיך׳ תאכל׳ לחם׳ עד׳ שובך׳ אל האדמה׳ כי׳ ממנה׳ לקחת׳ כי׳ עפר׳ אתה׳ ואל׳ עפר׳ תשוב׳ ויקרא׳ האדם׳ שם׳ אשתו׳ חוה׳ כי׳ היא׳ היתה׳ אם׳ כל׳ חי׳ ויעש׳ יי׳ אלהים׳ לאדם׳ ולאשתו׳ כתנות׳ עור׳ והלבשם׳ ויאמר׳ יי׳ אלהים׳ הן׳ האדם׳ היה׳ כאחד׳ ממנו׳ לדעת׳ טוב׳ ורע׳ ועתה׳ פן׳ ישלח׳ ידו׳ ולקח׳ גם׳ מעץ׳ החיים׳ ואכל׳ וחי׳ לעולם׳ ושלחו׳ יי׳ אלהים׳ מגן׳ עדן׳ לעבד׳ את האדמה׳ אשר׳ לקח׳ משם׳ וגרש׳ את האדם׳ וישכן׳ מקדם׳ לגן׳ עדן׳ את הכרובים׳ ואת להט׳ החרב׳ המתהפכת׳ לשמר׳ את דרך׳ עץ החיים׳ ואדם׳ ידע׳ את חוה׳ אשתו׳ ותהר׳ ותלד׳ את קין׳ ותאמר׳ קניתי׳ איש׳ את יי׳ ותסף׳ ללדת׳ את אחיו׳ את הבל׳ והבל׳ היה׳ רעה׳ צאן׳ וקין׳ היה׳ עבד׳ אדמה׳ ויהי׳ מקץ׳ ימים׳ ויביא׳ קין׳ מפרי׳ האדמה׳ מנחה׳ ליי׳ והבל׳ הביא׳ גם׳ הוא׳ מבכרות׳ צאנו׳ ומחלבהן׳ וישע׳ יי׳ אל הבל׳ ואל מנחתו׳ ואל׳ קין׳ ואל מנחתו׳ לא שעה׳ ויחר׳ לקין׳ מאד׳ ויפלו׳ פניו׳ ויאמר׳ יי׳ אל קין׳ למה׳ חרה׳ לך׳ ולמה׳ נפלו׳ פניך׳ הלוא׳ אם׳ תיטיב׳ שאת׳ ואם׳ לא׳ תיטיב׳ לחטאת׳ רבץ׳ פתח׳ ואליך׳ תשוקתו׳ ואתה׳ תמשל׳ בו׳ ויאמר׳ קין׳ אל הבל׳ אחיו׳ ויהי׳ בהיותם׳ בשדה׳ ויקם׳ קין׳ אל הבל׳ אחיו׳ ויהרגהו׳ ויאמר׳ יי׳ אל קין׳ איה׳ הבל׳ אחיך׳ ויאמר׳ לא׳ ידעתי׳ השמר׳ אחי׳ אנכי׳ ויאמר׳ מה׳ עשית׳ קול׳ דמי׳ אחיך׳ צעקים׳ אלי׳ מן׳ האדמה׳ ועתה׳ ארור׳ אתה׳ מן׳ האדמה׳ אשר׳ פצתה׳ את׳ פיה׳ לקחת׳ את דמי׳ אחיך׳ מידך׳ כי׳ תעבד׳ את האדמה׳ לא׳ תוסף׳ תת׳ כחה׳ לך׳ נע׳ ונד׳ תהיה׳ בארץ׳ ויאמר׳ קין׳ אל יי׳ גדול׳ עוני׳ מנשוא׳ הן׳ גרשת׳ אתי׳ היום׳ מעל׳ פני האדמה׳ ומפניך׳ אסתר׳ והיה׳ נע׳ ונד׳ בארץ׳ והיה׳ כל׳ מצאי׳ יהרגני׳ ויאמר׳ לו׳ יי׳ לכן׳ כל׳ הרג׳ קין׳ שבעתים׳ יקם׳ וישם׳ יי׳ לקין׳ אות׳ לבלתי׳ הכות׳ אתו׳ כל׳ מצאו׳ ויצא׳ קין׳ מלפני׳ יי׳ וישב׳ בארץ׳ נד׳ קדמת׳ עדן׳ וידע׳ קין׳ את אשתו׳ ותהר׳ ותלד׳ את חנוך׳ ויהי׳ בונה׳ עיר׳ ויקרא׳ שם׳ העיר׳ כשם׳ בנו׳ חנוך׳ ולעירד׳ ילד׳ את מחויאל׳ ומחויאל׳ ילד׳ את מתושאל׳ ומתושאל׳ ילד׳ את למך׳ ויקח׳ לו׳ למך׳ שתי׳ נשים׳ שם׳ האחת׳ עדה׳ ושם׳ השנית׳ צלה׳ ותלד׳ עדה׳ את יבל׳ הוא׳ היה׳ אבי׳ יושב׳ אהל׳ ומקנה׳ ושם׳ אחיו׳ יובל׳ הוא׳ היה׳ אבי׳ כל׳ תופש׳ כנור׳ ועוגב׳ וצלה׳ גם׳ הוא׳ ילדה׳ את תובל׳ קין׳ לטש׳ כל׳ חרשת׳ נחשת׳ וברזל׳ ואחות׳ תובל׳ קין׳ נעמה׳ ולמך׳ אמר׳ לנשיו׳ עדה׳ וצלה׳ שמען׳ קולי׳ נשי׳ למך׳ האזנן׳ אמרתי׳ כי׳ אנשׁ׳ הרגתי׳ לפצעי׳ וילד׳ לחבורתי׳ כי׳ שבעתים׳ יקם׳ קין׳ ולמך׳ שבעים׳ ושבעה׳ וידע׳ אדם׳ עוד׳ את אשתו׳ ותלד׳ בן׳ ותקרא׳ את שמו׳ שת׳ כי׳ שת׳ לי׳ אלהים׳ זרע׳ אחר׳ תחת׳ הבל׳ כי׳ הרגו׳ קין׳ ולשת׳ גם׳ הוא׳ ילד׳ בן׳ ויקרא׳ את שמו׳ אנוש׳ אז׳ הוחל׳ לקרא׳ בשם׳ יי׳ ספר׳ תולדת׳ אדם׳ ביום׳ ברא׳ אלהים׳ אדם׳ בדמות׳ אלהים׳ עשה׳ אתו׳ זכר׳ ונקבה׳ ברא׳ אתם׳ ויברך׳ אתם׳ ויקרא׳ את שמם׳ אדם׳ ביום׳ הבראם׳ ויחי׳ אדם׳ שלשים׳ ומאת׳ שנה׳ ויולד׳ בדמותו׳ כצלמו׳ ויקרא׳ את שמו׳ שת׳ ויהי׳ ימי׳ אדם׳ אחרי׳ הולידו׳ את שת׳ שמנה׳ מאות׳ שנה׳ וילד׳ בנים׳ ובנות׳ ויהי׳ כל׳ ימי׳ אדם׳ אשר׳ חי׳ תשע׳ מאות׳ שנה׳ ושלשים׳ שנה׳ וימת׳ וחי׳ שת׳ חמש׳ שנים׳ ומאת׳ שנה׳ ויולד׳ אנוש׳ ויחי׳ שת׳ אחרי׳ הולידו׳ את אנוש׳ שבע׳ שנים׳ ומאת׳ שנה׳ וילד׳ בנים׳ ובנות׳ ויהי׳ כל׳ ימי׳ שת׳ שתים׳ עשרה׳ שנה׳ ושבע׳ מאות׳ שנה׳ ויחי׳ אנוש׳ תשעים׳ שנה׳ וילד׳ את קינן׳ ויחי׳ אנוש׳ אחרי׳ הולידו׳ את קינן׳ חמש׳ עשרה׳ שנה׳ וחמש׳ מאות׳ שנה׳ וילד׳ בנים׳ ובנות׳ ויהי׳ כל׳ ימי׳ אנוש׳ חמש׳ שנים׳ ותשעים׳ שנה׳ ויחי׳ קינן׳ שבעים׳ שנה׳ וילד׳ את מהללאל׳ ויחי׳ קינן׳ אחרי׳ הולידו׳ את מהללאל׳ שלשים׳ שנה׳ וארבע׳ מאות׳ שנה׳ וילד׳ בנים׳ ובנות׳ ויהי׳ כל׳ ימי׳ קינן׳ עשר׳ שנים׳ ותשע׳ מאות׳ שנה׳ וימת׳ ויחי׳ מהללאל׳ חמש׳ וששים׳ שנה׳ וילד׳ את ירד׳ ויחי׳ מהללאל׳ אחרי׳ הולידו׳ את ירד׳ שלשים׳ שנה׳ ושמנה׳ מאות׳ שנה׳ וילד׳ בנים׳ ובנות׳ ויהי׳ כל׳ ימי׳ מהללאל׳ חמש׳ ותשעים׳ שנה׳ וחמש׳ מאות׳ שנה׳ וימת׳ ויחי׳ ירד׳ שתים׳ וששים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ וילד׳ את חנוך׳ ויחי׳ ירד׳ אחרי׳ הולידו׳ את חנוך׳ שמנה׳ מאות׳ שנה׳ וילד׳ בנים׳ ובנות׳ ויהי׳ כל׳ ימי׳ ירד׳ שתים׳ וששים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ וימת׳ ויתהלך׳ חנוך׳ את האלהים׳ ואיננו׳ כי׳ לקח׳ אתו׳ אלהים׳ ויחי׳ חנוך׳ חמש׳ וששים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ וילד׳ את מתושלח׳ ויתהלך׳ חנוך׳ את האלהים׳ אחרי׳ הולידו׳ את מתושלח׳ שלש׳ מאות׳ שנה׳ וילד׳ בנים׳ ובנות׳ ויהי׳ כל׳ ימי׳ חנוך׳ חמש׳ וששים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ ויתהלך׳ חנוך׳ את האלהים׳ וחי׳ מתושלח׳ שבע׳ ושמנים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ וילד׳ את למך׳ ויחי׳ מתושלח׳ אחרי׳ הולידו׳ את למך׳ שתים׳ ושמנים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ וילד׳ בנים׳ ובנות׳ ויהי׳ כל׳ ימי׳ מתושלח׳ תשע׳ וששים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ וימת׳ ויחי׳ למך׳ שתים׳ וחמשים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ וילד׳ בן׳ ויקרא׳ את שמו׳ נח׳ לאמר׳ זה׳ ינחמנו׳ מן׳ המעשה׳ ומעצבון׳ ידינו׳ מן׳ האדמה׳ אשר׳ אררה׳ יי׳ ויחי׳ למך׳ אחרי׳ הולידו׳ את נח׳ חמש׳ ותשעים׳ שנה׳ וחמש׳ מאות׳ שנה׳ וילד׳ בנים׳ ובנות׳ ויהי׳ כל׳ ימי׳ למך׳ שבע׳ ושבעים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ וימת׳ ויהי׳ נח׳ בן׳ חמש׳ מאות׳ שנה׳ ונח׳ בן׳ חמשים׳ שנה׳ ומאת׳ שנה׳ ויולד׳ נח׳ את שם׳ חם׳ ויפת׳ והי׳ כי׳ החל׳ האדם׳ לרב׳ על פני האדמה׳ ובנות׳ ילדו׳ להם׳ ויראו׳ בני׳ האלהים׳ את בנות׳ האדם׳ כי׳ טבת׳ הנה׳ ויקחו׳ להם׳ נשים׳ מכל׳ אשר׳ בחרו׳ ויאמר׳ יי׳ לא׳ ידון׳ רוחי׳ באדם׳ לעלם׳ בשגם׳ הוא׳ בשר׳ והיו׳ ימיו׳ מאה׳ ועשרים׳ שנה׳ הנפלים׳ היו׳ בארץ׳ בימים׳ ההם׳ וגם׳ אחרי׳ כן׳ אשר׳ יבאו׳ בני׳ האלהים׳ אל בנות׳ האדם׳ וילדו׳ להם׳ המה׳ הגבורים׳ אשר׳ מעולם׳ אנשי׳ השם׳ ויראה׳ יי׳ כי׳ רבה׳ רעת׳ האדם׳ בארץ׳ וכל׳ יצר׳ מחשבת׳ לבו׳ רק׳ רע׳ כל׳ היום׳ וינחם׳ יי׳ כי׳ עשה׳ את האדם׳ בארץ׳ ויתעצב׳ אל לבו׳ ויאמר׳ יי׳ אמחה׳ את האדם׳ אשר׳ בראתי׳ מעל׳ פני האדמה׳ מאדם׳ עד׳ בהמה׳ עד׳ רמש׳ ועד׳ עוף השמים׳ כי׳ נחמתי׳ כי׳ עשיתם׳ ונח׳ מצא׳ חן׳ בעינ׳ יי׳ אלה׳ תולדת׳ נח׳ נח׳ איש׳ צדיק׳ תמים׳ היה׳ בדרתי׳ את האלהים׳ התהלך׳ נח׳ ויולד׳ נח׳ שלשה׳ בנים׳ את שם׳ את חם׳ ואת יפת׳ ותשחת׳ הארץ׳ לפני׳ האלהים׳ ותמלא׳ הארץ׳ חמס׳ וירא׳ אלהים׳ את הארץ׳ והנה׳ נשחתה׳ כי׳ השחית׳ כל׳ בשר׳ את דרכו׳ על הארץ׳ ויאמר׳ אלהים׳ לנח׳ קץ׳ כל׳ בשר׳ בא׳ לפני׳ כי׳ מלאה׳ הארץ׳ חמס׳ מפניהם׳ והנני׳ משחיתם׳ את הארץ׳ עשה׳ לך׳ תבת׳ עצי׳ גפר׳ קנים׳ תעשה׳ את התבה׳ וכפרת׳ אתה׳ מבית׳ ומחוץ׳ בכפר׳ וזה׳ אשר׳ תעשה׳ אתה׳ שלש׳ מאות׳ אמה׳ ארך׳ התבה׳ חמשים׳ אמה׳ רחבה׳ ושלשים׳ אמה׳ קומתה׳ צהר׳ תעשה׳ לתבה׳ ואל׳ אמה׳ תכלנה׳ מלמעל׳ ופתח׳ התבה׳ בצדה׳ תשים׳ תחתים׳ שנים׳ ושלשים׳ תעשה׳ כי׳ אני׳ הנני׳ מביא׳ את המבול׳ מים׳ על הארץ׳ לשחת׳ כל׳ בשר׳ אשר׳ רוח׳ חיים׳ מתחת׳ השמים׳ כל׳ אשר׳ בארץ׳ יגוע׳ והקמתי׳ את בריתי׳ אתך׳ ובאת׳ אל התבה׳ אתה׳ ובנ׳ ואשת׳ ונשי׳ בנ׳ אתך׳ ומכל׳ החי׳ מכל׳ בשר׳ שנים׳ מכל׳ תביא׳ אל התבה׳ להחיות׳ אתך׳ זכר׳ ונקבה׳ יהיו׳ מן׳ העוף׳ למינו׳ ומן׳ הבהמה׳ למינה׳ מכל׳ רמש׳ האדמה׳ למינהו׳ שנים׳ מכל׳ יבא׳ אליך׳ להחיות׳ ואתה׳ קח׳ לך׳ מכל׳ מאכל׳ אשר׳ יאכל׳ ואספת׳ אליך׳ והיה׳ לך׳ ולהם׳ לאכלה׳ ויעש׳ נח׳ ככל׳ אשר׳ צוה׳ אתו׳ אלהים׳ כן׳ עשה׳ ויאמר׳ יי׳ לנח׳ בא׳ אתה׳ וכל׳ ביתך׳ אל התבה׳ כי׳ אתך׳ ראיתי׳ צדיק׳ לפני׳ בדור׳ הזה׳ מכל׳ הבהמה׳ הטהורה׳ תקח׳ לך׳ שבעה׳ שבעה׳ איש׳ ואשתו׳ ומן׳ הבהמה׳ אשר׳ לא׳ טהרה׳ הוא׳ שנים׳ איש׳ ואשתו׳ גם׳ מעוף׳ השמים׳ שבעה׳ שבעה׳ זכר׳ ונקבה׳ לחיות׳ זרע׳ על פני כל הארץ׳ כי׳ לימים׳ עוד׳ שבעה׳ אנכי׳ ממטיר׳ על הארץ׳ ארבעים׳ יום׳ וארבעים׳ לילה׳ ומחיתי׳ את כל הון׳ אשר׳ עשיתי׳ מעל׳ פני האדמה׳ ויעש׳ נח׳ ככל׳ אשר׳ צוה׳ יי׳ אתו׳ ונח׳ בן׳ שש׳ מאות׳ שנה׳ והמבול׳ היה׳ מים׳ על הארץ׳ ויבא׳ נח׳ ובנ׳ ואשת׳ ונשי׳ בנ׳ אתו׳ אל התבה׳ מפני׳ מי׳ המבול׳ מן׳ הבהמה׳ הטהורה׳ ומן׳ הבהמה׳ אשר׳ לא׳ טהרה׳ ומן׳ העוף׳ וכל׳ אשר׳ רמש׳ על האדמה׳ שנים׳ שנים׳ באו׳ אל נח׳ אל התבה׳ זכר׳ ונקבה׳ כאשר׳ צוה׳ אלהים׳ את נח׳ ויהי׳ מקץ׳ שבעת׳ הימים׳ ומי׳ המבול׳ היו׳ על הארץ׳ בשנת׳ שש׳ מאות׳ שנה׳ לחיי׳ נח׳ בחדש׳ השני׳ בשבעה׳ עשר׳ יום׳ ביום׳ הזה׳ נבקעו׳ כל׳ מעינות׳ תהום׳ רבה׳ וארבת׳ השמים׳ נפתחו׳ ויהי׳ הגשם׳ על הארץ׳ ארבעים׳ יום׳ וארבעים׳ לילה׳ בעצם׳ היום׳ הזה׳ בא׳ נח׳ ושם׳ וחם׳ ויפת׳ בני׳ נח׳ ואשת׳ נח׳ ושלש׳ נשי׳ בניו׳ אתם׳ אל התבה׳ הם׳ וכל׳ החית׳ למינה׳ וכל׳ הבהמה׳ למינה׳ וכל׳ הרמש׳ הרמש׳ על הארץ׳ למינהו׳ וכל׳ העוף׳ למינהו׳ כל׳ צפור׳ כל׳ כנף׳ ויבאו׳ אל נח׳ אל התבה׳ שנים׳ שנים׳ מכל׳ הבשר׳ אשר׳ בו׳ רוח׳ חיים׳ והבאים׳ זכר׳ ונקבה׳ מכל׳ בשר׳ באו׳ כאשר׳ צוה׳ אתו׳ אלהים׳ וסגר׳ יי׳ בעדו׳ ויהי׳ המבול׳ ארבעים׳ יום׳ על הארץ׳ ורבו׳ המים׳ וישאו׳ את התבה׳ ותרם׳ מעל הארץ׳ ויגברו׳ המים׳ וירבו׳ מאד׳ על הארץ׳ ותלך׳ התבה׳ על פני המים׳ המים׳ גברו׳ מאד׳ מאד׳ על הארץ׳ ויכסו׳ כל׳ ההרים׳ הגבהים׳ אשר׳ תחת׳ כל׳ השמים׳ חמש׳ עשרה׳ אמה׳ מלמעלה׳ גברו׳ המים׳ ויגוע׳ כל׳ בשר׳ הרמש׳ על הארץ׳ בעוף׳ ובבהמה׳ ובחית׳ ובכל׳ השרץ׳ השרץ׳ על הארץ׳ וכל׳ האדם׳ כל׳ אשר׳ נשמת׳ רוח׳ חיים׳ באפיו׳ מכל׳ אשר׳ בחרבה׳ מתו׳ וימח׳ את כל הון׳ אשר׳ על פני האדמה׳ מאדם׳ עד׳ בהמה׳ עד׳ רמש׳ ועד׳ עוף השמים׳ ויגמר׳ מן׳ הארץ׳ ויגבר׳ נח׳ לבדו׳ ואשר׳ אתו׳ בתבה׳ ויזכר׳ אלהים׳ את נח׳ וכל׳ החית׳ וכל׳ הבהמה׳ אשר׳ אתו׳ בתבה׳ ויעבר׳ אלהים׳ רוח׳ על הארץ׳ וישכו׳ המים׳ ונסכרו׳ מעינות׳ תהום׳ וארבת׳ השמים׳ ויכלאו׳ המטר׳ מן׳ השמים׳ וישובו׳ המים׳ מעל הארץ׳ ילכו׳ ושוב׳ ויחסרו׳ המים׳ מקצה׳ חמשים׳ יום׳ ותנח׳ התבה׳ בחדש׳ השביעי׳ בשבעה׳ עשר׳ יום׳ על הרי׳ אררט׳ והמים׳ היו׳ הלוך׳ וחסור׳ עד׳ החדש׳ העשירי׳ בעשירי׳ באחד׳ לחדש׳ נראו׳ ראשי׳ ההרים׳ ויהי׳ מקץ׳ ארבעים׳ יום׳ ויפתח׳ נח׳ את חלון׳ התבה׳ אשר׳ עשה׳ וישלח׳ את הערב׳ ויצא׳ יצוא׳ ושוב׳ עד׳ יבשת׳ המים׳ מעל הארץ׳ וישלח׳ את היונה׳ מאתו׳ לראות׳ הקלו׳ המים׳ מפני׳ פני האדמה׳ ולא׳ מצאה׳ היונה׳ מנוח׳ לכף׳ רגלה׳ ותשב׳ אליו׳ אל התבה׳ כי׳ מים׳ על פני כל הארץ׳ ויושט׳ ידו׳ ויקחה׳ ויבא׳ אתה׳ אליו׳ אל התבה׳ ויחל׳ עוד׳ שבעת׳ ימים׳ אחרים׳ ויסף׳ שלח׳ את היונה׳ מן׳ התבה׳ ותבא׳ אליו׳ היונה׳ לעת׳ ערב׳ והנה׳ עלה׳ זית׳ טרף׳ בפיה׳ וידע׳ נח׳ כי׳ קלו׳ המים׳ מעל הארץ׳ ויחל׳ עוד׳ שבעת׳ ימים׳ אחרים׳ ושלח׳ את היונה׳ ולא׳ יסף׳ שוב׳ אליו׳ עוד׳ ויהי׳ באחת׳ ושש׳ מאות׳ שנה׳ בראשון׳ באחד׳ לחדש׳ חרבו׳ המים׳ מעל הארץ׳ ויסר׳ נח׳ את מכסה׳ התבה׳ וירא׳ והנה׳ חרבו׳ פני׳ האדמה׳ ובחדש׳ השני׳ בשבעה׳ ועשרים׳ יום׳ יבשה׳ הארץ׳ וידבר׳ אלהים׳ אל נח׳ לאמר׳ צא׳ מתבה׳ אתה׳ ואשתך׳ ובנ׳ ונשי׳ בנ׳ אתך׳ כל׳ החית׳ אשר׳ אתך׳ מכל׳ בשר׳ בעוף׳ ובבהמה׳ ובכל׳ הרמש׳ הרמש׳ על הארץ׳ הוצא׳ אתם׳ עמך׳ ושרצו׳ בארץ׳ ופרו׳ ורבו׳ על הארץ׳ ויצא׳ נח׳ ובנ׳ ואשת׳ ונשי׳ בנ׳ אתו׳ כל׳ החית׳ כל׳ הרמש׳ והעוף׳ כל׳ רומש׳ על הארץ׳ למשפחתיהם׳ יצאו׳ מן׳ התבה׳ ויבן׳ נח׳ מזבח׳ ליי׳ ויקח׳ מכל׳ הבהמה׳ הטהורה׳ ומכל׳ העוף׳ הטהור׳ ויעל׳ עלות׳ במזבח׳ ויריח׳ יי׳ את ריח׳ הניחח׳ ויאמר׳ יי׳ אל לבו׳ לא׳ אוסף׳ לקלל׳ עוד׳ את האדמה׳ בעבור׳ האדם׳ כי׳ יצר׳ לב האדם׳ רע׳ מנעריו׳ ולא׳ אוסף׳ עוד׳ להכות׳ את כל חי׳ כאשר׳ עשיתי׳ עד׳ כל׳ הימים׳ זרע׳ וקצר׳ וקר׳ וחם׳ וקיץ׳ וחרף׳ לא׳ ישבתו׳ ויברך׳ אלהים׳ את נח׳ ואת בניו׳ ויאמר׳ אלהים׳ אליהם׳ פרו׳ ורבו׳ ומלאו׳ את הארץ׳ ומוראכם׳ וחתכם׳ יהיה׳ על כל חית הארץ׳ ועל כל עוף השמים׳ בכל אשר תרמוש׳ האדמה׳ ובכל דגי הים׳ בידכם׳ נתנו׳ כל רמש׳ אשר הוא חי׳ לכם׳ יהיה׳ לאכלה׳ כירק עשב׳ נתתי׳ לכם׳ את כל׳ אך בשר׳ בנפשו׳ דמו׳ לא תאכלו׳ ואך׳ את דמיכם׳ לנפשתיכם׳ אדרש׳ מיד׳ כל׳ חי׳ אדרשנו׳ ומיד׳ האדם׳ מיד׳ איש׳ אחיו׳ אדרש׳ את נפש׳ האדם׳ שפך׳ דם׳ האדם׳ באדם׳ דמו׳ יש׳ כי׳ בצלם׳ אלהים׳ עשה׳ את האדם׳ ואתם׳ פרו׳ ורבו׳ שרצו׳ בארץ׳ ורבו׳ בה׳ ויאמר׳ אלהים׳ אל נח׳ ואל בניו׳ אתו׳ לאמר׳ והנני׳ מקים׳ את בריתי׳ אתכם׳ ואת זרעכם׳ אחרי׳ ואת כל נפש החיה׳ אשר׳ אתכם׳ בעוף׳ בבהמה׳ ובכל חית הארץ׳ אתכם׳ מכל יצאי׳ התבה׳ לכל חית הארץ׳ והקמתי׳ את בריתי׳ אתכם׳ ולא יכרת׳ כל בשר׳ עוד׳ ממי׳ המבול׳ ולא יהיה׳ עוד׳ מבול׳ לשחת׳ הארץ׳ ויאמר׳ אלהים׳ זאת׳ אות׳ הבר

לא ירעו · כל ארץ ישראל קרא הר קדשי · ונעשה הר לפי שהיא גבוה מכל הארצות · והמעשה לשון לא ירעו כי מלאה הארץ דעה את ה׳ : הארץ · ר״ל ארץ ישראל כמו שאמר ירמיהו הנביא כי כלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם וגו׳ : כמים לים מכסים · מקום המים יקראו ים המים ממלאים אותו המקום עד שמכסי׳ אותו שלא יראה קרקע היום: והיה שרש ישי · פ׳ רוש היונא מסורש ישי · כמו שאחר ונגר מסרשיו יפרה · כי ישי הוא הארש · וכן הרגש יונתן בר בריה דישי : אשר עומד · פירוש אחר יהיה עומד ביום ההוא שהוא יום קבוץ גליות ויהיה הוא לכל העמים כמו הנס בחיל שילכו אחר נוסא הנס כל החיל · כן ידרשו כל הגוים אל המשיח וילכו אחריו לעשות מה שיצוה כולם יהיו נשמעים אליו · לפיכך יהיה בכבוד שלא יהי׳ לו מלחמה ויהיה במנוחה ובכבוד כי כל הגויים יכבדוהו ויעבדוהו : והיה שנית · כי ראשונה קנה אותם מבית עבדים ממצרים וביום קבוץ גליות יוסיף ה׳ שנית ידו לקנותם מכל הגוים אשר נפוצו שם · ועל גלות בבל לא נאמר זה כי לא יצאו אלא יהוד׳ ובנימין שהיו בגלות בבל ולא נקבצו עשרת השבטים לפיכך לא נוכל לומר על אותו הקבוץ שנית כי ממצרים יצאו כל ישראל לא נשאר אחד ולא יאמר שנית אלא שתדמ׳ לראשונה וקבוץ זה הגלות תהיה שנית למצרים שיצאו כולם · וכן יצאו כולם בקבוץ זה הגלות · לפיכך אמר מאשור ומצרים ומפתרוס ומכוש ומעיל׳ ומשנער ומחמת ואיי הים · ומה שאמר אשר עמו אשר יאשר · לפי שרבים מהם כלו בגלות : ואיי הים · גם אשר באחרונות אדום וישמעאל אשר מארץ ישראל והנה שהם איי הים : וגם שם · כאלו הקב״ה ירים גם לגוים שיאחדו לבא אל מקום הגם כן ישלחו ביום ההוא כל הגוים את ישראל אשר באחרונה שילכו להם בכבוד: וסרה · כשיקבצו בני ישראל באחרונה אשר הקנאה שהיתה ביניהם בגלותם מאחרונה שהיתה בהם חנוק מלכיית מקנאתם במלכות בית דוד: וצוררי יהודה יכרתו · כי מקדם היו ביהודה צוררים לאפרים : ואפרים ר״ל כל ישראל לבד מיהודה · ומפני שהיו ישראל מקנאים במלכות בית דוד היו יהודה צוררים ואויבים להם · וכן ראינו שעכבו המלכות שבע שנים שלא מלך דוד אלא על יהודה · וכן בשוב דוד אל המלכות אחר שברח מפני אבשלום אחר מדוע נבוך אחינו וגומר · ואומר ויקח דבר איש יהודה מדבר איש ישראל · ויתקע שבע בן בכרי בשופר וגומר · וכן עד שנחלקה המלכות במלוך רחבעם שאמר אני אוסיף על עלכם · ומה שאמר יכרתו · ר״ל שלא יהיו · וכן ונכרת׳ קשת מלחמה · והפסוק כפול בינגין במלות שונות : ועפו · ינועון אל עבר פלשתים למערבה אל א״י · ונת״י · ואחנאי מפרשים ועפו ענגין עיף עוקפת שהיא התנועה המהירה · ואמר בלשון עוקפת למהירות תנועתם אל מקום פלשתים להכות׳ ולבזוז אותם · ויש מפרשים ועפו ענגין ונגע · כלו׳ יהיו עיפים מהכות בכתף פלשתים ומלת בכתף שתוך ובא על דרך במוכרת־כי על דרך הסמיכות מספטו בסם נקידו׳ וכתב בן אשר כי בא כן בהיותו מלרע לתקן קריאת הפ״ה מפני פ״א פלשתים הדוש ומוחב · אף על פי שאין נכריים היום בארומות לבד ישראל שהם נכדלים מן האומות בתורתם ושלא התערבו עם האומות · אבל שאר האומות התערבו רובם · כשזוכר אדום ומואב ובני עמון ר״ל מרגותם והיושבים בהם היום · וכן מה שאמר בנבואת דניאל העתידה ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון כן פירשו משלוח ידם · שישלחו בהם ישראל ידיהם לכל אשר ירצו : משמעתם · שיהיו נשמעים לכל אשר יצוו אותם · וזכר אלה המקומות לפי שהם קרובים לארץ ישראל אבל גם כך כל האומות יהיו תחת ידי ישראל : והחרים · ענין כריתה כי כל לשון חרם כריתה והשחתה · וכן והחרים ענין כריתה וגזרה · ובא בענין הזה בים שאמר לגזור ים סוף לגזרים : את לשון ים מצרים · הוא נהר מצרים הנקרא שיחור · ויבא ברגון אל שיעור דרך שיעברו בו גאולים : והניף ידו על הנהר · הנהר הזה הוא נהר פרת · וכן תרגם יונתן · ופירוש והניף ידו שיכהג רוח הזק שיבשהו כמו שעשה בים סוף ביציאת מצרי׳ כמו שאמר והיתה מסלה לשאר עמו וגו׳ : בעוי׳ רוחו בחוזק רוחו שיוליך על הנהר ויבשהו · ומלת בעוים תתפרש לפי הענין ואין לה תגר במקרא ורבי אחי רבי משה פירש עוים רוח לעי הבלה שפירושו גל · ופירש בעוים כמו בגלי׳ כלומר בגלי הים · והנהר יניף ידו ורוחו להשקיטם ולבשם : והכהו לשבעה נחלי · יכה הקדוש ברוך הוא נהר פרת ויכהו ברוח עזה עד שיסוב לשבעה נחלי׳ ויהיה דרך בין נחל לנחל : והדריך · העוברים באותם הדרכים בנעליהם שתהיה הדרך מרבה כאלו לא היה שם מים ויעברו בהם בנעליהם ברגליהם · והדריך פעל יוצא והאל הוא המדריך והעובר הוא הדורך · ומה שאמר לשבעה אפשר שיהיו שבעה דרכים ולא יותר · ואפשר גם כן שיהיה שבעה ענין רבוי בלו׳ לדרכים רבים כי כן הוא דרך הלשון · כמו שבע כחטאותיכם · שבע יפול צדיק וקם : והיתה · בזה הנהר תהיה מסלה לשאר עמו כלו׳ שפהיה דרך סלולה כאלו זמן רב היתה דרך · ומה שאמר לשאר פירשנוהו אשר אמר מאשור · כי אותם שהם באשור הוא דרך ישרה לעבור בנהר פרת של ארץ ישראל : כאשר היתה · פירוש כאשר היתה מסלה ביום סוף כן תהיה מסלה בנהר פרת : והמרת · כי אגפת בי · פירוש לפי שאגפת בי והגליתני ועתה שב אפך וכחמתני · לפיכך ארך אני להודות לך ששב אפך ממני ולא הגחתני בגלות כמו שהייתי חייב לפי עונותי :

לא יבאשון ולא יחבלון בכל טורא
דקודשי ארי תתמלי ארעא למידע
ית דחלתא דיי כמיא דליממא חפן :
ויהי ביומא ההיא בר בריה דישי
עתיד דיקום את לעממיא ליה
מלכון ישתמעון ויהי אתר בית
משרותיה ביקר : ויהי ביומא ההיא
יוסף ייתי נינוורת גבורתיה למפרוק
ית שארא דעמיה דאשתאר מאתור
ומצרים ומפתרוס ומהורו ומעילם
ומבבל ומחמת ומגנות ימא : ויזקוף
את לעממיא ויכנוש מבדרי ישראל
וגלות יהודה יקרב מארבע רוחי
ארעא : ותעדי קנאתא דבית אפרים
ודמעיקין לדבית יהודה ישתיצון
דבית אפרים לא יקנון בדבית יהודה
ודבית יהודה לא יעיקון לדבית
אפרים : ויתחברון כתף חד למחי
פלשתאי די במערבא כחדא יבוזון ית
בני מדינחא באדום ומואב ישטון
ידיהון ובני עמון ישתמעון להון :
ויבש ייתי לישן ימא דמצרים וירים
מחת גבורתיה על פרת במימר
נביותי וימחייניה לשבעא נחלין
ויהכון ביה בסנדלין : ותהי אורח
כבישא לשארא דעמיה דישתאר
מאתוראה כמא דהות ליישראל ביום מסקיהון מארעא דמצרים : ותימר בעידנא
ההיא אודי קדמך יי ארי על דחבית קדמך הוה רוגזך עלי וכדו

לא־ירעו ולא־ישחיתו בכל־הר
קדשי כי־מלאה הארץ דעה את־
יהוה כמים לים מכסים :
והיה ביום ההוא שרש ישי אשר
עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו
והיתה מנחתו כבוד :
והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית
ידו לקנות את־שארית עמו אשר ישאר
מאשור ומצרים ומפתרוס ומכוש
ומעילם ומשנער וממת ומאיי הים:
ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל
ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות
הארץ: וסרה קנאת אפרים וצררי
יהודה יכרתו אפרים לא־יקנא את־
יהודה ויהודה לא־יצר את־אפרים :
ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו
את־בני־קדם אדום ומואב משלוח
ידם ובני עמון משמעתם : והחרים
יהוה את לשון ים־מצרים והניף ידו
על־הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה
נחלים והדריך בנעלים : והיתה
מסלה לשאר עמו אשר ישאר
מאשור כאשר היתה לישראל ביום
עלתו מארץ מצרים : ואמרת ביום
ההוא אודך יהוה כי אנפת בי
ישב

רשי

דעה את יי׳ · לדעת את יי׳ : לנס עמים · להיות עמים מרימים נס להקבץ אליו: שנית · כמו שקנאם ממצרים שהיתה גאולתם ברורה מאין שיעבוד אבל גאולת בית שני אינה כן המכיון שהרי משועבדים היו לכורש : ומאיי הים · הן הם כתיים רומיים בני עשו : ונשא נס · פור״קא בל״עז: והיה לאות׳ לקבץ אליו ולהביא את גליות ישראל מנחה לו: אפרים לא יקנא את יהודה · משיח בן יוסף ומשיח בן יהודה לא יקנאו זה בזה: ופפו בכתף פלשתים ימה · יעופו וירוצו ישראל שכם אחד על הפלשתים אשר הם במערבה של ארץ ישראל ויכבשו את ארצם כמו דרך ירצאו שכמה שכם אחד וכן תרגם יונתן ויתחברון כתף חד למימחי פליסתאי די במערבא : ובני עמון משמעתם בתרגום משתעין להון מקבלין מצותם עליהם : והחרים · ליבש כדי שיעברו בו גליות ישראל ממצרים : על הנהר · נהר פרת לעבור בו גליות אשור : בעים רוחו · אין לו דמיון במקלה ולפי הענין יפתר בחוזק רוחו : לשבעה נחלים · לשבעה גזרים לעבור בו שבע גליות האמורות למעלה מאשור וממצרים וגו׳ · ומאיי הים אינו מאותו גל : והדריך · בתוכו את הגליות : בנעלים · ביבשה : והיתה מסילה · בתוך הים לשאר עמו : ואמרת · ברוחך את האומות׳ נדולנין לחרפות ולדרון : אודך כי אנפת בי · והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה ברגה עוני ויסוד אפך וחמתני ויונתן תרגם אודך יי׳ כי חטאתי לך ועל כן אנפת בי ולולי רחמיך לא הייתי כדאי לשוב אפך ולנחתני והנה שב אפך ממני : עוז

אבן עזרא

לא ירעו · הפתן והצפעוני כאילו בל ארץ ישראל מלאה דעת יי׳ כי ידוע הוא כי יודע הסס לא ישחית לעולם רק יבנה ויתכן : כמים · תחסר מלת אשר וכן הוא כי הדעות מרבינה כמו אשר יכסו המים על ים שלא יפסיקו רק תוספנה : והיה · אם על המשיח שכל העולם כלו תחת רשותו ועל דעת רבי משה הכהן הנזכר על אות השמים כי כן כתב לדרוש המופת והיתה מנוחתו · בכבוד וכן הנמל׳ בית יי׳ : והיה · שנית · כנגד גאולת מצרים והנה לאות כי על ימי המשיח ידבר כי גאולת בית שני לא היתה גאולתו שלימה כי כל השבטים גם כל יהוד׳ לא שבו אל ארצם והמשל על חזקיהו שהתקבצו למלכותו · באשר ראו כי נמלט ירושלם ומת סנחריב אחרי מות רובי מחנהו : ונשא · כאילו הסס ישא נס לכל הגוים שיראהו ישראל ויבואו אל ארצם והנה ישראל עשרת השבטים גם הזכיר יהודה : וסרה · שלא יקנא אפרים בעבור שהמשיח הוא ממשפח׳ יהודה ואם חזקיהו בעבור עמוד מלכותו : וצוררי יהודה · שונאיהם ואם על חזקיהו על ארם והנה לא יצור את אפרים להשיב להם גמולם בימי פקח : ועפו · יש אומר כמו מגילה עפה פרושה ורבי משה הכהן אמר כי אין רע לו והטעם כמו ינוחו ויחסר מקום ארץ · ימה · שהם מערב ארץ : בני קדם · הם ארמים : משלוח ידם · שישלחו ידם לבוזזם : ובני עמון משמעתם · יסורו אל משמעתם לא תחת משמעתם: והחרים · יבריח כמו כל חרם שיעברו בו ישראל ביבשה ולא יעבשם הים שיסובו מהרה : בעים · אין לו אח והמ״ם שורש וטעמו כמו בכח והמפר׳ אותו מגזרת אם תבעיון בעיו לא ידעו הדקדוק : הנהר · הוא היאר : והדריך · פועל יוצא לב׳פעולים : והיתה · והנה פירש הטעם החרם והמכה כאשר היתה רמז לבקיעת ים סוף : ואמרת · התי״ו לנוכח ישראל הם השבים אל ארצם · כי אנפת בי · אע״פ שאנפת בי כמו רפאה נפשי כי חטאתי לך : הנה

לא אבין אם אמר אשר עמו אשר יאשר · ומאשור ומצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים · ומה שאמר אשר עמו אשר יאשר · לפי שרבים מהם כלו בגלות : ומאיי הים · גם אשר באחרונות אדום וישמעאל אשר מארץ ישראל והנה שהם איי הים : וגם שם · כאלו הקב״ה ירים גם לגוים שיאחדו לבא אל מקום הגם כן ישלחו ביום ההוא כל הגוים את ישראל אשר באחרונה שילכו להם בכבוד: וסרה · כשיקבצו בני ישראל באחרונה אשר הקנאה שהיתה ביניהם בגלותם מאחרונה שהיתה בהם חנוק מלכיית מקנאתם במלכות בית דוד: וצוררי יהודה יכרתו · כי מקדם היו ביהודה צוררים לאפרים : ואפרים ר״ל כל ישראל לבד מיהודה · ומפני שהיו ישראל מקנאים במלכות בית דוד היו יהודה צוררים ואויבים להם · וכן ראינו שעכבו המלכות שבע שנים שלא מלך דוד אלא על יהודה · וכן בשוב דוד אל המלכות אחר שברח מפני אבשלום אחר מדוע נבוך אחינו וגומר · ואומר ויקח דבר איש יהודה מדבר איש ישראל · ויתקע שבע בן בכרי בשופר וגומר · וכן עד שנחלקה המלכות במלוך רחבעם שאמר אני אוסיף על עלכם · ומה שאמר יכרתו · ר״ל שלא יהיו · וכן ונכרת׳ קשת מלחמה · והפסוק כפול בינגין במלות שונות : ועפו · ינועון אל עבר פלשתים למערבה אל א״י · ונת״י · ואחנאי מפרשים ועפו ענגין עיף עוקפת שהיא התנועה המהירה · ואמר בלשון עוקפת למהירות תנועתם אל מקום פלשתים להכות׳ ולבזוז אותם · ויש מפרשים ועפו ענגין ונגע · כלו׳ יהיו עיפים מהכות בכתף פלשתים ומלת בכתף שתוך ובא על דרך במוכרת־כי על דרך הסמיכות מספטו בסם נקידו׳ וכתב בן אשר כי בא כן בהיותו מלרע לתקן קריאת הפ״ה מפני פ״א פלשתים הדוש ומוחב · אף על פי שאין נכריים היום בארומות לבד ישראל שהם נכדלים מן האומות בתורתם ושלא התערבו עם האומות · אבל שאר האומות התערבו רובם · כשזוכר אדום ומואב ובני עמון ר״ל מרגותם והיושבים בהם היום · וכן מה שאמר בנבואת דניאל העתידה ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון כן פירשו משלוח ידם · שישלחו בהם ישראל ידיהם לכל אשר ירצו · משמעתם · שיהיו נשמעים לכל אשר יצוו אותם · וזכר אלה המקומות לפי שהם קרובים לארץ ישראל אבל גם כך כל האומות יהיו תחת ידי ישראל : והחרים · ענין כריתה כי כל לשון חרם כריתה והשחתה · וכן והחרים ענין כריתה וגזרה · ובא בענין הזה בים שאמר לגזור ים סוף לגזרים : את לשון ים מצרים · הוא נהר מצרים הנקרא שיחור · ויבא ברגון אל שיעור דרך שיעברו בו גאולים : והניף ידו על הנהר · הנהר הזה הוא נהר פרת · וכן תרגם יונתן · ופירוש והניף ידו שיכהג רוח הזק שיבשהו כמו שעשה בים סוף ביציאת מצרי׳ כמו שאמר והיתה מסלה לשאר עמו וגו׳ : בעוי׳ רוחו בחוזק רוחו שיוליך על הנהר ויבשהו · ומלת בעוים תתפרש לפי הענין ואין לה תגר במקרא ורבי אחי רבי משה פירש עוים רוח לעי הבלה שפירושו גל · ופירש בעוים כמו בגלי׳ כלומר בגלי הים · והנהר יניף ידו ורוחו להשקיטם ולבשם : והכהו לשבעה נחלי · יכה הקדוש ברוך הוא נהר פרת ויכהו ברוח עזה עד שיסוב לשבעה נחלי׳ ויהיה דרך בין נחל לנחל : והדריך · העוברים באותם הדרכים בנעליהם שתהיה הדרך מרבה כאלו לא היה שם מים ויעברו בהם בנעליהם ברגליהם · והדריך פעל יוצא והאל הוא המדריך והעובר הוא הדורך · ומה שאמר לשבעה אפשר שיהיו שבעה דרכים ולא יותר · ואפשר גם כן שיהיה שבעה ענין רבוי בלו׳ לדרכים רבים כי כן הוא דרך הלשון · כמו שבע כחטאותיכם · שבע יפול צדיק וקם : והיתה · בזה הנהר תהיה מסלה לשאר עמו כלו׳ שפהיה דרך סלולה כאלו זמן רב היתה דרך · ומה שאמר לשאר פירשנוהו אשר אמר מאשור · כי אותם שהם באשור הוא דרך ישרה לעבור בנהר פרת של ארץ ישראל : כאשר היתה · פירוש כאשר היתה מסלה ביום סוף כן תהיה מסלה בנהר פרת : והמרת · כי אגפת בי · פירוש לפי שאנפת בי והגליתני ועתה שב אפך וכחמתני · לפיכך ארך אני להודות לך ששב אפך ממני ולא הגחתני בגלות כמו שהייתי חייב לפי עונותי : הנה

הנה ישראל כדי להפיל אימה על האומות כמ״ש בתלים לא כבהלו אליפי אדום וגו׳ · וגם כדי שיבושו האומות כי ידעו יד ה׳ כי גדולה היא ולהכותו ית׳ אל ישראל אשר הפליא עמהם לעשות : ובזויר ופרשת בשלח משמע שיר בלאחר על תחיית המתים ולשון לקנות הוא מלשון ה׳ קנני וגו׳ · ושאר עמו הם הנלוים העושים עמהם שרים וטפל וידוקדק עם זה אומרו יוסף ה׳ שנית שהיא ברוחה שנית · ואפשר שזה אמר שנית ידו לדיבוב שהיתה נגדה ביד אחד על הקב״ה ולהיות שלא יהי׳ בריאה תשמים ולדון בידוע ע״כ אחר הסיף ה׳ שנית ידו שיברא בידו שזה ושנית שמים תדשים ואדון תדשה : גם יהי׳ תדשה בשבעה שלא יהי׳ קנאה לו שאר מדות שאמר הנוים

ויקרא ה׳ אל משה לאמר׳ אמר אל אהרן ואל בניו׳ כה תברכו את בני ישראל׳ אמרו להם׳ יברכך ה׳ וישמרך׳ יאר ה׳ פניו אליך ויחנך׳ ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום׳ ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם׳ ויהי ביום כלות משה׳ לקמו את המשכן׳ וימשח אותו ויקדש׳ אותו׳ ואת כל כליו׳ ואת המזבח׳ ואת כל כליו׳ וימשחם׳ ויקדש׳ אותם׳ ויקריבו׳ נשיאי ישראל׳ ראשי׳ בית אבתם׳ הם׳ נשיאי המטות׳ הם׳ העמדים׳ על הפקדים׳ והביאו׳ את קרבנם׳ לפני׳ ה׳ שש עגלת׳ צב׳ ושנים׳ עשר בקר׳ עגלה׳ לשנים׳ נשיא׳ אחד׳ ובקר׳ לאחד׳ והקריבו׳ אתם׳ לפני׳ המשכן׳ ויאמר׳ ה׳ אל משה׳ לאמר׳ קח׳ מאתם׳ והיו׳ לעבד׳ את עבדת׳ אהל מועד׳ ונתת׳ אתם׳ אל הלוים׳ איש׳ כפי׳ עבדתו׳ ויקח׳ משה׳ את העגלת׳ ואת הבקר׳ ויתן׳ אתם׳ אל הלוים׳ ואת׳ שתי׳ העגלת׳ ואת׳ ארבע׳ הבקר׳ נתן׳ לבני׳ גרשון׳ כפי׳ עבדתם׳ ואת׳ ארבע׳ העגלת׳ ואת׳ שמנת׳ הבקר׳ נתן׳ לבני׳ מררי׳ כפי׳ עבדתם׳ ביד׳ איתמר׳ בן׳ אהרן׳ הכהן׳ ולמשה׳ לא נתן׳ כי׳ עבדת׳ הקדש׳ להם׳ בכתף׳ ישאו׳ ויהי׳ ביום׳ הקרב׳ נשיא׳ ביום׳ נשיא׳ הקריבו׳ את׳ חנכת׳ המזבח׳ ויקרבו׳ הנשיאים׳ את׳ קרבנם׳ לחנכת׳ המזבח׳ ביום׳ המשח׳ אותו׳ ויקרב׳ קרבנו׳ נשיא׳ אחד׳ ביום׳ הראשון׳ נחשון׳ בן׳ עמינדב׳ למטה׳ יהודה׳ ויהי׳ קרבנו׳ קערת׳ כסף׳ אחת׳ שלשים׳ ומאת׳ משקלה׳ מזרק׳ כסף׳ אחד׳ שבעים׳ שקל׳ בשקל׳ הקדש׳ שניהם׳ מלאים׳ סלת׳ מנחה׳ כף׳ אחת׳ עשרה׳ זהב׳ מלאה׳ קטרת׳ פר׳ בן׳ בקר׳ איל׳ אחד׳ כבש׳ בן׳ שנתו׳ לעלה׳ שעיר׳ עזים׳ אחד׳ לחטאת׳ ולזבח׳ השלמים׳ בקר׳ שנים׳ עגלים׳ חמשה׳ עתדים׳ חמשה׳ כבשים׳ בני׳ שנה׳ חמשה׳ זאת׳ קרבן׳ נחשון׳ בן׳ עמינדב׳ ביום׳ השני׳ הקריב׳ נתנאל׳ בן׳ צוער׳ נשיא׳ יששכר׳ הקריב׳ ביום׳ השלישי׳ נשיא׳ בני׳ זבולן׳ אליאב׳ בן׳ חלון׳ ביום׳ הרביעי׳ נשיא׳ בני׳ ראובן׳ אלישור׳ בן׳ שדיאור׳ ביום׳ החמישי׳ נשיא׳ בני׳ שמעון׳ שלומיאל׳ בן׳ צורישדי׳ ביום׳ הששי׳ נשיא׳ בני׳ גד׳ אליסף׳ בן׳ דעואל׳ ביום׳ השביעי׳ נשיא׳ בני׳ אפרים׳ אלישמע׳ בן׳ עמיהוד׳ נשיא׳ בני׳ מנשה׳ גמליאל׳ בן׳ פדהצור׳ ביום׳ השמיני׳ נשיא׳ בני׳ בנימן׳ אבידן׳ בן׳ גדעוני׳ ביום׳ התשיעי׳ נשיא׳ בני׳ דן׳ אחיעזר׳ בן׳ עמישדי׳ ביום׳ העשירי׳ נשיא׳ בני׳ אשר׳ פגעיאל׳ בן׳ עכרן׳ ביום׳ האחד׳ עשר׳ נשיא׳ בני׳ נפתלי׳ אחירע׳ בן׳ עינן׳ זאת׳ חנכת׳ המזבח׳ ביום׳ המשח׳ אותו׳ מאת׳ נשיאי׳ ישראל׳ קערת׳ כסף׳ שתים׳ עשרה׳ מזרקי׳ כסף׳ שנים׳ עשר׳ כפות׳ זהב׳ שתים׳ עשרה׳ כף׳ מלאת׳ קטרת׳ זהב׳ מאה׳ ועשרים׳ שקל׳ הכף׳ הזהב׳ כל׳ הזהב׳ לכפות׳ עשרים׳ ומאתים׳ כל׳ בקר׳ העולה׳ שנים׳ עשר׳ פר׳ איל׳ אחד׳ כבש׳ בן׳ שנתו׳ וכל׳ מנחתם׳ וכל׳ בקר׳ זבח׳ השלמים׳ עשרים׳ ושנים׳ פר׳ איל׳ עתדים׳ חמשה׳ כבשים׳ בני׳ שנה׳ חמשה׳ זאת׳ חנכת׳ המזבח׳ אחרי׳ משחו׳ ובבא׳ משה׳ אל אהל מועד׳ לדבר׳ אתו׳ ושמע׳ את׳ הקול׳ מדבר׳ אליו׳ מעל׳ הכפרת׳ אשר׳ על׳ ארון׳ העדת׳ מבין׳ שני׳ הכרבים׳ וידבר׳ אליו׳ ובעלתך׳ את׳ הנרות׳ אל מול׳ פני׳ המנורה׳ יאירו׳ שבעת׳ הנרות׳ ויעש׳ כן׳ אהרן׳ אל מול׳ פני׳ המנורה׳ העלה׳ נרתיה׳ כאשר׳ צוה׳ ה׳ את׳ משה׳ וזה׳ מעשה׳ המנורה׳ מקשה׳ זהב׳ עד׳ ירכה׳ עד׳ פרחה׳ מקשה׳ הוא׳ כמראה׳ אשר׳ הראה׳ ה׳ את׳ משה׳ כן׳ עשה׳ את׳ המנורה׳ ויקח׳ את׳ הלוים׳ מתוך׳ בני׳ ישראל׳ וטהרת׳ אתם׳ וכה׳ לך׳ לטהרם׳ הזה׳ עליהם׳ מי׳ חטאת׳ והעבירו׳ תער׳ על כל׳ בשרם׳ וכבסו׳ בגדיהם׳ והתטהרו׳ ולקחו׳ פר׳ בן׳ בקר׳ ומנחתו׳ סלת׳ בלולה׳ בשמן׳ ופר׳ בן׳ בקר׳ שני׳ תקח׳ לחטאת׳ והקרבת׳ את׳ הלוים׳ לפני׳ אהל מועד׳ והקהלת׳ את׳ כל׳ עדת׳ בני׳ ישראל׳ והקרבת׳ את׳ הלוים׳ לפני׳ ה׳ וסמכו׳ בני׳ ישראל׳ את׳ ידיהם׳ על הלוים׳ והרים׳ אהרן׳ את׳ הלוים׳ תנופה׳ לפני׳ ה׳ מאת׳ בני׳ ישראל׳ והיו׳ לעבד׳ את׳ עבדת׳ ה׳ וכן׳ יעשו׳ הלוים׳ לכל׳ עבדתם׳ לפני׳ אהרן׳ ולפני׳ בניו׳ ואחרי׳ כן׳ יבאו׳ הלוים׳ לעבד׳ את׳ עבדת׳ אהל מועד׳ וטהרת׳ אתם׳ והרמת׳ אתם׳ תנופה׳ כי׳ נתנים׳ נתנים׳ הם׳ לי׳ מתוך׳ בני׳ ישראל׳ תחת׳ פטר׳ כל רחם׳ בכור׳ כל׳ בני׳ ישראל׳ לקחתי׳ אתם׳ לי׳ כי׳ לי׳ כל׳ בכור׳ בני׳ ישראל׳ ביום׳ הכתי׳ כל בכור׳ בארץ׳ מצרים׳ הקדשתי׳ אתם׳ לי׳ ואקח׳ את׳ הלוים׳ תחת׳ כל בכור׳ בני׳ ישראל׳ ואתנה׳ את׳ הלוים׳ נתנים׳ לאהרן׳ ולבניו׳ מתוך׳ בני׳ ישראל׳ לעבד׳ את׳ עבדת׳ בני׳ ישראל׳ באהל מועד׳ ולכפר׳ על בני׳ ישראל׳ ולא׳ יהיה׳ נגף׳ בבני׳ ישראל׳ בגשת׳ בני׳ ישראל׳ אל הקדש׳ ויעשו׳ משה׳ ואהרן׳ וכל עדת׳ בני׳ ישראל׳ ללוים׳ ככל׳ אשר׳ צוה׳ ה׳ את׳ משה׳ ללוים׳ כן׳ עשו׳ להם׳ בני׳ ישראל׳ ויתחטאו׳ הלוים׳ וכבסו׳ בגדיהם׳ והרים׳ אהרן׳ אתם׳ תנופה׳ לפני׳ ה׳ ויכפר׳ אהרן׳ עליהם׳ לטהרם׳ ואחרי׳ כן׳ באו׳ הלוים׳ לעבד׳ עבדתם׳ באהל מועד׳ לפני׳ אהרן׳ ולפני׳ בניו׳ כאשר׳ צוה׳ ה׳ את׳ משה׳ ללוים׳ כן׳ עשו׳ להם׳ וידבר׳ ה׳ אל משה׳ לאמר׳ זאת׳ אשר׳ ללוים׳ מבן׳ חמש׳ ועשרים׳ שנה׳ ומעלה׳ יבא׳ לצבא׳ עבדת׳ באהל מועד׳ ומבן׳ חמשים׳ שנה׳ יפרש׳ מצבא׳ עבדתו׳ ולא׳ יעבד׳ עוד׳ ואל׳ אחיו׳ לא׳ תעשו׳ את׳ משמרת׳ מלאכתם׳ ויהי׳ בחדש׳ הראשון׳ בשנה׳ השנית׳ לצאתם׳ מארץ׳ מצרים׳ לאמר׳ ויעשו׳ בני׳ ישראל׳ את׳ הפסח׳ בעתו׳ ויעשו׳ אתו׳ בעתו׳ ויעשו׳ בני׳ ישראל׳ את׳ הפסח׳ ויעשו׳ אנשים׳ אשר׳ היו׳ טמאים׳ לנפש׳ אדם׳ ולא׳ יכלו׳ לעשות׳ את׳ הפסח׳ ביום׳ ההוא׳ ויקרבו׳ לפני׳ משה׳ ולפני׳ אהרן׳ ביום׳ ההוא׳ ויאמרו׳ ההם׳ אנשים׳ אשר׳ היינו׳ טמאים׳ לנפש׳ אדם׳ למה׳ נגרע׳ לבלתי׳ הקרב׳ את׳ קרבן׳ ה׳ בתוך׳ בני׳ ישראל׳ ויאמר׳ אליהם׳ משה׳ עמדו׳ ואשמעה׳ מה׳ יצוה׳ ה׳ לכם׳ וידבר׳ ה׳ אל משה׳ לאמר׳ דבר׳ אל בני׳ ישראל׳ לאמר׳ איש׳ איש׳ כי׳ יהיה׳ טמא׳ לנפש׳ או׳ בדרך׳ רחקה׳ לכם׳ או׳ לדרתיכם׳ ועשה׳ פסח׳ לה׳ בחדש׳ השני׳ בארבעה׳ עשר׳ יום׳ בין׳ הערבים׳ יעשוהו׳ על מצות׳ ומררים׳ יאכלוהו׳ לא׳ יותירו׳ ממנו׳ עד בקר׳ ועצם׳ לא׳ ישברו׳ בו׳ כחקת׳ הפסח׳ יעשו׳ אתו׳ ואיש׳ אשר׳ הוא׳ טהור׳ ובדרך׳ לא׳ היה׳ וחדל׳ לעשות׳ הפסח׳ ונכרתה׳ הנפש׳ ההוא׳ מעמיה׳ כי׳ קרבן׳ ה׳ לא׳ הקריב׳ במועדו׳ חטאו׳ יסבל׳ האיש׳ ההוא׳ וכי׳ יגור׳ אתכם׳ גר׳ ועשה׳ פסח׳ לה׳ כחקת׳ הפסח׳ וכמשפטו׳ כן׳ יעשה׳ חקה׳ אחת׳ יהיה׳ לכם׳ ולגר׳ ולאזרח׳ הארץ׳ ובהעלות׳ המשכן׳ כסה׳ הענן׳ את׳ המשכן׳ לאהל׳ העדת׳ ומערב׳ היה׳ על המשכן׳ כמראה׳ אש׳ עד בקר׳ כן׳ היה׳ תמיד׳ הענן׳ יכסנו׳ ומראה׳ אש׳ לילה׳ ולפי׳ העלות׳ הענן׳ מעל׳ האהל׳ ואחרי׳ כן׳ יסעו׳ בני׳ ישראל׳ ובמקום׳ אשר׳ שכן׳ שם׳ הענן׳ שם׳ יחנו׳ בני׳ ישראל׳ על פי׳ ה׳ יסעו׳ בני׳ ישראל׳ ועל פי׳ ה׳ יחנו׳ כל׳ ימי׳ אשר׳ ישכן׳ הענן׳ על המשכן׳ יחנו׳ ואם׳ הרבות׳ יומם׳ רבים׳ על המשכן׳ בשמר׳ בני׳ ישראל׳ את׳ משמרת׳ ה׳ ולא׳ יסעו׳ ואם׳ היות׳ הענן׳ ימים׳ מספר׳ על המשכן׳ על פי׳ ה׳ יחנו׳ ועל פי׳ ה׳ יסעו׳ ואם׳ היות׳ הענן׳ מערב׳ עד בקר׳ והעלות׳ הענן׳ בבקר׳ ויסעו׳ או׳ יומם׳ ולילה׳ והעלות׳ הענן׳ ויסעו׳ אם׳ שבתים׳ או׳ ימים׳ הרבות׳ אשר׳ יאריך׳ הענן׳ על המשכן׳ לשכן׳ עליו׳ על פי׳ ה׳ יחנו׳ ועל פי׳ ה׳ יסעו׳ ויעשו׳ בני׳ ישראל׳ ויסעו׳ בני׳ ישראל׳ מדבר׳ סין׳ לנסעיהם׳ ויהי׳ בחדש׳ השני׳ בשנה׳ השנית׳ בעשרים׳ לחדש׳ נעלה׳ הענן׳ מעל׳ משכן׳ העדת׳ ויסעו׳ בני׳ ישראל׳ לנסעיהם׳ מדבר׳ סיני׳ ויתן׳ הענן׳ במדבר׳ פארן׳ ויסעו׳ בראשנה׳ על פי׳ ה׳ ביד׳ משה׳ ויסעו׳ דגלים׳ מחנה׳ בני׳ יהודה׳ בראשונה׳ לצבאתם׳ ועל צבאו׳ נחשון׳ בן׳ עמינדב׳ ועל צבא׳ מטה׳ בני׳ יששכר׳ נתנאל׳ בן׳ צוער׳ ועל צבא׳ מטה׳ בני׳ זבולן׳ אליאב׳ בן׳ חלון׳ וחבר׳ המשכן׳ ונסעו׳ בני׳ גרשון׳ ובני׳ מררי׳ נשאי׳ המשכן׳ ונסע׳ דגל מחנה׳ ראובן׳ לצבאתם׳ ועל צבאו׳ אלישור׳ בן׳ שדיאור׳ ועל צבא׳ מטה׳ בני׳ שמעון׳ שלומיאל׳ בן׳ צורישדי׳ ועל צבא׳ מטה׳ בני׳ גד׳ אליסף׳ בן׳ דעואל׳ ונסעו׳ הקהתי׳ נשאי׳ המקדש׳ ונסעו׳ המשכן׳ ונסע׳ דגל מחנה׳ אפרים׳ לצבאתם׳ ועל צבאו׳ אלישמע׳ בן׳ עמיהוד׳ ועל צבא׳ מטה׳ בני׳ מנשה׳ גמליאל׳ בן׳ פדהצור׳ ועל צבא׳ מטה׳ בני׳ בנימן׳ אבידן׳ בן׳ גדעוני׳ ונסעו׳ בני׳ דן׳ מחנה׳ הצפן׳ לצבאתם׳ ועל צבאו׳ אחיעזר׳ בן׳ עמישדי׳ ועל צבא׳ מטה׳ בני׳ אשר׳ פגעיאל׳ בן׳ עכרן׳ ועל צבא׳ מטה׳ בני׳ נפתלי׳ אחירע׳ בן׳ עינן׳ אלה׳ נסעי׳ בני׳ ישראל׳ לצבאתם׳ ויאמר׳ משה׳ לחבב׳ בן׳ רעואל׳ המדני׳ חתן׳ משה׳ נסעים׳ אנחנו׳ אל המקום׳ אשר׳ אמר׳ ה׳ אתו׳ אתן׳ לכם׳ לכה׳ אתנו׳ והטבנו׳ לך׳ כי׳ ה׳ דבר׳ טוב׳ על׳ ישראל׳ ויאמר׳ אליו׳ לא׳ אלך׳ כי׳ אם׳ אל׳ ארצי׳ ואל׳ מולדתי׳ אלך׳ ויאמר׳ אל נא׳ תעזב׳ אתנו׳ יען׳ אשר׳ ידעת׳ חנתנו׳ במדבר׳ והיית׳ לנו׳ לעינים׳ והיה׳ אם׳ תלך׳ עמנו׳ והיה׳ הטוב׳ ההוא׳ אשר׳ יטיב׳ ה׳ עמנו׳ והטבנו׳ לך׳ ויסעו׳ מהר׳ ה׳ דרך׳ שלשת׳ ימים׳ וארון׳ ברית׳ ה׳ נסע׳ לפניהם׳ דרך׳ שלשת׳ ימים׳ לתור׳ להם׳ מנוחה׳ וענן׳ ה׳ עליהם׳ יומם׳ בנסעם׳ מן המחנה׳ והיה׳ בנסע׳ הארון׳ ויאמר׳ משה׳ קומה׳ ה׳ ויפצו׳ אויביך׳ ונסוסו׳ משנאיך׳ מפניך׳ ובנוחו׳ יאמר׳ שובה׳ ה׳ רבבות׳ אלפי׳ ישראל׳ והנה׳ אנשים׳ מתאוננים׳ רע׳ באזני׳ ה׳ ויהי׳ אף׳ ה׳ ויבער׳ בם׳ אש׳ ה׳ ותאכל׳ בקצה׳ המחנה׳ ויצעק׳ העם׳ אל משה׳ ויתפלל׳ משה׳ אל ה׳ ותשקע׳ האש׳ ויקרא׳ שם׳ המקום׳ תבערה׳ כי׳ בערה׳ בם׳ אש׳ ה׳ והאספסף׳ אשר׳ בקרבו׳ התאוו׳ תאוה׳ וגם׳ שבו׳ ויבכו׳ בני׳ ישראל׳ גם׳ מי׳ יאכלנו׳ בשר׳ ויאמרו׳ מי׳ יאכלנו׳ בשר׳ זכרנו׳ את׳ הדגה׳ אשר׳ נאכל׳ במצרים׳ חנם׳ את׳ הקשאים׳ ואת׳ האבטחים׳ ואת׳ החצרת׳ ואת׳ הבצלים׳ ואת׳ השומים׳ ועתה׳ נפשנו׳ יבשה׳ אין׳ כל׳ בלתי׳ אל המן׳ עינו׳ והמן׳ כזרע׳ גד׳ הוא׳ ועין׳ בדלח׳ הוא׳ ראו׳ העם׳ וסבב׳ העם׳ ולקטו׳ ורחים׳ ברחים׳ או׳ דכו׳ במדכה׳ ובשלו׳ בדוד׳ ועשו׳ אתו׳ עגות׳ והיה׳ טעמו׳ כטעם׳ לשד׳ השמן׳ וברדת׳ הטל׳ על המחנה׳ לילה׳ ירד׳ המן׳ עליו׳ ויבכה׳ משה׳ לרב׳ העם׳ ומשפחות׳ איש׳ פתח׳ אהלו׳ ויחר׳ אף׳ ה׳ מאד׳ ובעיני׳ משה׳ רע׳ ויאמר׳ משה׳ אל ה׳ למה׳ הרעת׳ לעבדך׳ ולמה׳ לא׳ מצאתי׳ חן׳ בעיניך׳ לשום׳ את׳ משא׳ כל׳ העם׳ הזה׳ עלי׳ אנכי׳ כל׳ העם׳ הזה׳ אם׳ אנכי׳ הרתיו׳ אם׳ אנכי׳ ילדתיו׳ כי׳ תאמר׳ אלי׳ שא׳ אתו׳ כאשר׳ ישא׳ האומן׳ את׳ היונק׳ על האדמה׳ אשר׳ נשבעת׳ לאבתיו׳ מאין׳ לי׳ בשר׳ לתת׳ לכל׳ העם׳ הזה׳ כי׳ יבכו׳ אלי׳ לאמר׳ תן׳ לנו׳ בשר׳ ונאכלה׳ לא׳ אוכל׳ לבדי׳ את׳ כל׳ העם׳ הזה׳ כי׳ כבד׳ ממני׳ אם׳ כן׳ אתה׳ עשה׳ לי׳ הרג׳ נא׳ הרגני׳ אם׳ מצאתי׳ חן׳ בעיניך׳ ואל׳ אראה׳ ברעתי׳ ויאמר׳ ה׳ אל משה׳ אספה׳ לי׳ שבעים׳ איש׳ מזקני׳ ישראל׳ אשר׳ ידעת׳ כי׳ הם׳ זקני׳ העם׳ ושטריו׳ ולקחת׳ אתם׳ אל אהל מועד׳ והתיצבו׳ שם׳ עמך׳ וירדתי׳ ודברתי׳ עמך׳ שם׳ ואצלתי׳ מן הרוח׳ אשר׳ עליך׳ ושמתי׳ על׳ אתם׳ ונשאו׳ אתך׳ במשא׳ העם׳ ולא׳ תשא׳ אתה׳ לבדך׳ ואל העם׳ תאמר׳ התקדשו׳ למחר׳ ואכלתם׳ בשר׳ כי׳ בכיתם׳ באזני׳ ה׳ לאמר׳ מי׳ יאכלנו׳ בשר׳ כי׳ טוב׳ לנו׳ במצרים׳ ונתן׳ ה׳ לכם׳ בשר׳ ואכלתם׳ לא׳ יום׳ אחד׳ תאכלון׳ ולא׳ יומים׳ ולא׳ חמשה׳ ימים׳ ולא׳ עשרה׳ ימים׳ ולא׳ עשרים׳ יום׳ עד׳ חדש׳ ימים׳ עד׳ אשר׳ יצא׳ מאפכם׳ והיה׳ לכם׳ לזרא׳ יען׳ כי׳ מאסתם׳ את׳ ה׳ אשר׳ בקרבכם׳ ותבכו׳ לפניו׳ לאמר׳ למה׳ זה׳ יצאנו׳ ויאמר׳ משה׳ ששה׳ רבבות׳ רגלי׳ העם׳ אשר׳ אנכי׳ בקרבו׳ ואתה׳ אמרת׳ בשר׳ אתן׳ לכם׳ ואכלו׳ חדש׳ ימים׳ הצאן׳ והבקר׳ יטבח׳ להם׳ ומצא׳ להם׳ אם׳ את׳ כל׳ דגי׳ הים׳ יאסף׳ להם׳ ומצא׳ להם׳ ויאמר׳ ה׳ אל משה׳ היד׳ ה׳ תקצר׳ עתה׳ תראה׳ הדבר׳ אלי׳ אם׳ יקרך׳ לך׳ עתה׳ ויצא׳ משה׳ ויספר׳ לעם׳ את׳ דברי׳ ה׳ ויאסף׳ שבעים׳ איש׳ מזקני׳ העם׳ ויעמד׳ סביבות׳ האהל׳ וירד׳ ה׳ בענן׳ וידבר׳ אליו׳ ויאצל׳ מן הרוח׳ אשר׳ עליו׳ ויתן׳ על׳ שבעים׳ איש׳ הזקנים׳ ויהי׳ כנוח׳ עליהם׳ הרוח׳ ויתנבאו׳ ולא׳ יספו׳ ויתר׳ שני׳ אנשים׳ במחנה׳ שם׳ האחד׳ אלדד׳ ושם׳ השני׳ מידד׳ ותנח׳ עליהם׳ הרוח׳ והם׳ בכתבים׳ ולא׳ יצאו׳ האהלה׳ ויתנבאו׳ במחנה׳ ותרץ׳ הנער׳ ויגד׳ למשה׳ לאמר׳ אלדד׳ ומידד׳ מתנבאים׳ במחנה׳ ויען׳ יהושע׳ בן׳ נון׳ משרת׳ משה׳ מבחריו׳ ויאמר׳ אדני׳ משה׳ כלאם׳ ויאמר׳ משה׳ לו׳ המקנא׳ אתה׳ לי׳ ומי׳ יתן׳ כל׳ עם׳ ה׳ נביאים׳ כי׳ יתן׳ ה׳ את רוחו׳ עליהם׳ ויאסף׳ משה׳ אל המחנה׳ הוא׳ וזקני׳ ישראל׳ ורוח׳ נסע׳ מאת׳ ה׳ ויגז׳ שלוים׳ מן הים׳ ויטש׳ על המחנה׳ כדרך׳ יום׳ כה׳ וכדרך׳ יום׳ כה׳ סביבות׳ המחנה׳ וכאמתים׳ על פני׳ הארץ׳ ויקם׳ העם׳ כל׳ היום׳ ההוא׳ וכל׳ הלילה׳ וכל׳ יום׳ המחרת׳ ויאספו׳ את׳ השלו׳ המאסף׳ לא׳ מת׳ אל׳ עשר׳ חמר׳ ויבשטו׳ לכם׳ שבתים׳ סביבות׳ המחנה׳ ותהי׳ עוד׳ הבשר׳ בין׳ שניהם׳ ותמת׳ מרים׳ ויבא׳ העם׳ חצרות׳ ויהי׳ אחר׳ ויבא׳ הרוח׳ ויבא׳ הרוח׳ ויבא׳ הרוח

הנה אל ישועתי. כי עזי. העין בקמץ חטף: וזמרת. כמו וזמרתי והראיה כי הרי"ם קמוצה ואלו היה כמוך היה כתיב. וכן אשר נהגנך היום ביד כמו בידי. ושלבתים מים בשמן. דרך משל כמו השואב מים מן המעין שלא יפסקו מימיו כי בכל עת ימלא בו לשאוב כי הוא מקור תמידי כן לא תפסוק מהם הברכה והישועה ויהיו בשמן כל ימיהם ויונחן תרגם הפסוק במשל למוד החכמה כי החכמה נמשלה למים. והמלמדים הם כמו המעין והתלמידים הם השואבים. וכת"י ותקבלון מולפן חדת וחמר חדת לפי שאותו הלמוד יהיה חדש וכן ילמדו אז דעת את ה' מה שלא למד אדם עד אותו היום כמו שאמר כמים ליס מכסי': ואמרת. תאמרו זה אל זה דרך זרוז: קראו בשמו. קראו לעמי בשמו. כמו ויקרא שם אברם בשם ה'. וזהו טעם הודיעו הזכירו. מן פירוש קראו בשמו כשתתפללו לו וכן ואני אקרא בשם אלהי. וכת"י אלו בשמיה: זמרו לה'. כי גאות עשה. כמו שאמר על יס סוף כי גאה גאה. וזה הגאון תהיה מודעת בכל הארץ שיולית עם דל מבין עמים הרבים והאלוהי' ומגפת גוג ומגוג גם כן תהיה מודעת בכל הארץ ועל כל זה ראוי לכם לומר לה': רהלי. הריתי קולך בשירה ובשבח האל כי קדוש ישראל היה גדול בקרבך. כלומר גדול שמו בקרבך בגפלאו שעשה כמו שאמר בגבורות גוג ומגוג ביחזקאל והתגדלתי והתקדשתי וגומר: תצא בבל. אמר אשר חזה להודיע כי נתנב' גם על אומות העולם. ובראשון אמר אשר חזה ולא הוצרך לומ' על האחרי': על הר גשפה. נשא וגבוה. כמו וילך שפי אפתח על שפייס קינה. וי נתן תרגם על כרכא דיתיב עליו. ר"ל בבל שהיתה שלוה ושקטה. פירוש אלשון רבותי' והוא שאכלוס בעליה' שלא שכים בשופי. אמר שאו גם הניפו יד. על דרך משל כאלו קראו להם ונשאו להם גם על הר גבוה והניפו להם יד שיבאו מהרה אל בבל להשחיתה והכאיס אליה הם מדי ופרס. ותנופת היד הוא כאלם הקורא והזא רחוק לו שיבינו שומעו ומניף לו בידו שיב': ויבאו פתחי נדיבי. כמו בפתחי חסר בי"ת השמוש. כמו לזנות בית אביה. ואחרים רבים. ושרי בבל קורא נדיבי שהיו גדולים בעושר ובמעלה והם הנקראים נדיבים כי ברוב אנשים גדולים ואנשי שם רוח נדיבים בהם. ויש תפרשי נדיבי על מדי ופרס. ויפרשו פתחי כמו תרבו. וכן ואת הרן נתרד בפתחי': אני צויתי למקודשי. והם מדי ופרס. ואמר צויתי ואמר למקודשים. ר"ל שהעיר את רוחם לבא אל בבל והרי הם באלו לוה וקדם וזמן אותם לבא: לאפי. קראתי אותם לעשות בבבל אפי ואמתי ויהיו עליו' ובמחי': גאותי. שאני מתגאה על בבל על ידם: קול המון. אמר הנביא כי שמע בגבוהה קול המון בהרי דמות עם רב כאלו היו עם רב בהרי מדברי' ונשמע קול המון ההריס בו ושמע קול שאון ממלכו' גוים נאספים ורב הצבא הזה היה ה' צבאות והוא היה מפקדם. כלומר מונה אותם. כענין שנ' הפקדו אותם לצבאות' כי כן דרך העולם בבא לצבא למלחמה מונה אותם האדון המושל עליהם לדעת מכינם בבאם למלחמה. ויש לפרשו ענין ממוי כלומר הוא היה משי' פקידי' עליהם. וכן תרגם יונתן: באים. מקצה השמי'. ממזרח. אמר מקצה השמי' על דרך הפלגה לרחוק הקצה כאלו נוגע לשמים מן הצד ההוא: ה' וכלי זעמו. הוא המנהיג הצב' ועם הצב' הם כלי זעמו ובהם יחבל הארץ בכל: הילולו. אמר כנגד אנשי בבל: כשוד משדי יבא: כשוד שיב' מחזק שאין דרך להגלל ממנו. וכן בקול שדי בקול חזק וכן ת"י: על כן. כי אין להם תחבולה להגלל כיון שבא להם זה להגלל מאת ה': הידי' מלהלה' כנג' אויביה' והלב ימס שלא ימצא בעצמו שום גבורה ואומץ כי הגבורה היא בלב. כמו שאמר ואמיץ לבו בגבורי': ונבהלו. בקמ"ץ מפני הסלסלה כי יש לה משפט ההפסק ופירוש יוסבי בבל יהיו נבהלי' ולא יוכלו להשיב יד: יאחזון. בלר"י מפני ההפסק. ופירוש הם יאחזוס צירים. וזה הענין משמש בשני פנים כי הצירים יאחזו האדם הנבהל. כמו חיל אחז יושבי פלשת. הלא חבלים יאחזון. צירים אחזוהו. ובהחזק הצירים על האדם תמיד כאילו האדם יאחז הצירים שלא יפרדו ממנו. לפיכך אמר צירים וחבלים יאחזון ולדעת יונתן יהיה כ"ון יאחזון כ"ון הכנוי והוא כמו יאחזוס. ויהיה בענין כמו חבריו וטוב הוא פירושו לכן תרגם יחידונון: יתמהו. לפי שבא להם הרעה פתאם יתמהו איש אל רעהו איך היה זה: פני להבים פניהם. באדם שיש לו בשת שיסובו פניו אדומים: הנה

וכדו דרהבירת לאורייתא יתוב רוגזך מיני ותרחם עליה: הא על מימר אלהא פורקני אנא רחיץ ולא אזדעזע ארי תוקפי ותושבחתי דחילא יי אמר במימריה והויה לי לפריק: ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי צדיקיא: ותימרון בעידנא ההיא אודו קדם יי צלו בשמיה חוו בעממיא עובדוהי אידכרו ארי תקיף שמיה: שבחו קדם יי ארי גבורן עבד גליא דא בכל ארעא: בועי ושבחי כני שתא דציון ארי רבא אמר לאשראה שכינתיה בגווך קדישא דישראל: מטל כס דילוט לאשקאה ית כל דאתנבי ישעיה בר אמוץ: על כרכא דיתבא שליוא זקופו אתא ארימו קלא להון אניפו יד ויעלון בתרעהא מנדבין: אנא פקידית למזמיני אף ערעית גברי ויתפרעון מנהון רוגזי תוקפי ותושבחתי: קל המון בטוריא דמות עם סגי קל אתרגושת מלכון עממין דמתכנשין יי צבאות ממני משרין בקרבא: אתן מארעא רחיקא מסיפי ארעא יי ומני כס דילוט קדמוהי לחבלא כל רשעי ארעא: איליל ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי כביזא מן קדם שדיי יתי: על כן כל ידיא יתרשלון וכל לבא דאנשא יתמסי: כלי ירתא יזועון גבר לחבריה יתמהון אפי שלהובין אפיהון:

ידיעת ק'

ידיעת ק'

ידיעת ק'

[illegible]

[illegible]

[illegible]

הא יומא מן קדם יי עתיד למיתי
אכזרי ותעבור ותקוף רגז לשואה
ארעא לצרו וחיבהא ישיצי מינה: ארי
כוכבי שמיא וגפיליהון לא יזהרון
ניהורי־הון וקבל שמשא במפקיה
וסיהרא לא מזהר ניהוריה: ואסער
על דריירין כתבל בישתא ועל
רשיעיא חוביהון ואיבטיל רבות
רשיעין ותקוף תקיפין אמאיה:
אחביב דחלי מדהבא דמתיקרין
מיניה בני אנשא ועברי אוריתא
ממסמנא דאופיר: על כן שמיא אזיע
ותזיע ארעא מאתרהא מן קדם יי
צבאות וביום תקוף רוגזיה: ויהי
כטביא מפריד וכעאן ולית דמכניש
גבר לעמיה יתפנון וגבר לארעיה
יערקון: כל דישתכח בה יתקטל וכל
דייעול לכרכי צירא יתקטול
בחרבא: ועולימיהון יטרפון לעיניהון
יתבזיזון בתיהון ונשיהון ישתכבן:
הא אנא מייתי עליהון ית מדי די
בכספא לא מטקסין ודהבא לא
מתרעין ביה: וקשתתהון עולימין
יבזען ועל ולד מעין לא ירחמון על
בניא לא תחוס עיניהון: ותהי בכל
דהות מלכרמין חדוות מלכותא
תושבחת רבות כשראי כהפיכתא
דהפך יי ית סדום וית עמורה: לא
תיתב לעלם ולא תשרי עד דר ודר לא יפרוס תמן ערבי משכניה ורעיין לא ישרון
תמן: וישרון תמן תמוון ויתמלון בתיהון אחיין

הנה יום יהוה בא אכזרי ועברה
וחרון אף לשום הארץ לשמה
וחטאיה ישמיד ממנה: כי־כוכבי
השמים וכסיליהם לא יהלו אורם
חשך השמש בצאתו וירח לא־יגיה
אורו: ופקדתי על־תבל רעה ועל־
רשעים עונם והשבתי גאון זדים
וגאות עריצים אשפיל: אוקיר
אנוש מפז ואדם מכתם אופיר:
על־כן שמים ארגיז ותרעש הארץ
ממקומה בעברת יהוה צבאות וביום
חרון אפו: והיה כצבי מדח וכצאן
ואין מקבץ איש אל־עמו יפנו ואיש
אל־ארצו ינוסו: כל־הנמצא ידקר וכל־הנספה יפול בחרב: ועלליהם
ירטשו לעיניהם ישסו בתיהם
ונשיהם תשגלנה: הנני מעיר
עליהם את־מדי אשר־כסף לא
יחשבו וזהב לא יחפצו־בו: וקשתות
נערים תרטשנה ופרי־בטן לא
ירחמו על־בנים לא־תחוס עינם:
והיתה בכל צבי ממלכות תפארת
גאון כשדים כמהפכת אלהים את־
סדם ואת־עמרה: לא־תשב לנצח
ולא תשכן עד־דור ודור ולא־יהל
שם ערבי ורעים לא־ירבצו שם:
ורבצו־שם ציים ומלאו בתיהם
אחים

זדים ד׳וסימ׳ ועתה אנחנו מאשדים • ופקדתי על תבל רעה דמלאכי • ודבתריה כי הנה היום בא • אהי׳ זדים קמו עלי תניינא דסיפרא • וכל אלפא ביתא דכוו׳ : ד׳כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסי׳ אשה תארש ואיש אחר ישגלנה • ועלליהם ירטשו לעיניהם • שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת • ואספתי את כל הגוים אל ירושלם :

הנה יום ה׳ בא אכזרי ועברה • יהיה אכזרי ועברה וחרון אף עמו : הארץ • פירוש הארץ בכל : וחטאיה • יוסבי בכל שהם חטאי׳ ורשעי׳ ישמידם מבבל עד שתשאר שמתה בעונותיה מאכסיה : כי כוכבי • הגביהי׳ מדברי׳ דרך משל • והומריס על מי שתבא לו צרה כי הוא יושב בחשך ולא יזרח לו השמש ולא יאירו לו הככבים ולא שוס מארה כמו שאמר ידעך כרו בחשון חשך • וכן זה הפסוק ואחריס רבים בזה הענין • ופי׳ וכסיליה׳ • כתב רבי יונה כי כסיל הוא ככב גדול נקרא בערבי סוהל והככבי׳ המתחברי׳ אליו נקראי׳ על שמו כסילי׳ : יהלו אור׳ • ענין נוגה שרשו הלל מבנין הפעיל • ויהלו כמו יגיהו • כמו שאמר וירח לא יגיה אורו • כאילו אמר לא יתנו אור׳ והפעלה על הככבים • אם תרמה אור כי יהל • הפעולה על האו׳ בגמתו שיקוו אורו : ופקדתי על תבל • ר״ל על ארץ בבל אפקוד עליהם רע׳ שעשו לישראל : ועל רשעים • הכשדי׳ שהם רשעים והרעו לישראל יותר מדאי • כמו שאמ׳ אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה : גאון זדים • שהיו גאי׳ ואכזרי זדון אשבית זדון : אוקיר • אשים בני תבל יקרי׳ ויותר מפז • כלומר אם ירצה אדם לפדותם שלא יהרגוס לא יקחו מדי ופרס בהם משקל׳ זהב של׳ יהרגו אות׳ : מכתם אופיר • מזהב אופיר • והפסוק כפול בענין במלות שונות • ויונתן תרגם הפסוק בענין אחר אמר אחבב דחלי וגו׳ • ר״ל על ישראל שהיו בבבל שלא יומתו בין המומתי׳ מהכשדי בבל כי יהיו יקרי׳ בעיני מדי ופר׳ יוקר מפז ויעזרו אות׳ של יהרגו: על כן שמים • דרך משל • כאילו ירגז השמים ותרעש הארץ מרוב הרעה הבא׳ על בבל כי לא יוכל להגלל מן החרב בשום ממון • לפיכך אמר על כן : והיה • העם כנעכרי אשר בבבל יהיה בבא הרעה על בבל כצבי מודח • שידיחוהו וירדפו אחריו ללכדו שהוא רץ בכל כחו כן כל אשר בבבל מעם אחר יצאו בחפזון מתוכו אים אל עמו יפנו ואים אל ארצו ינוסו : כל הנמצא • כל הנמצא בתוכו מעם אחר ידקר • כמו אכזי׳ העיר • וכפל הענין במלות שונות • ואמר כל הנספה יפול בחרב • ופירוש הנספה כמו נוסף שהוא מעם אחר ונוסף אל אכזי׳ העיר • והוא מסרס ספו שנה על שנה למען ספות הרוה • ויסף וספה בענין אחד • ובענין הזה תרג׳ יונתן • וענין ידקר הוא מכת החרב • ויש מפרשים כל הנספה כמו ויש נספה בלא משפט • ואמר כל מי שיגיע זמנו למות לא ימות על מטתו אלא יפול בחרב : ועוליהם ירטשו • הבנים בעיני האבות • ישסו בתיהם ונשיהם תשכבנה לעיניהם • ואחר כן יהרגו אותם • וכל זה הוא דרך אכזריות • וענין ירוטשו הוא הפלת העוללים בקרקע או אל הקירות דרך אכזריות • וישסו ענין בזה והוא מפעלי הכפל מבנין נפעל : ותשכבנה • כתיב ותשגלנה קרי : הנני מעיר • מעיר את רוחם לבא אל בבל להלחם עליה וזה מדי כי דריוש המדי הוא שכבש בבל ובמותו מלך עליהם כורש הפרסי • וזה העם לא יחשבו כלום כסף וזהב לפדיון אכזי בבל אלא יהרגו אותם ולא יהיה להם פדיון • כמו שאמר אוקיר אנוש מפז : וקשתות • פי׳ עם קשתותיה׳ ירוטשו הנערים כי הנה הקשתות תרטשנה הנערים • ופי׳ בו כי היו משימים הנערים בקשתות מקום חצי׳ ומורים אותם על הקרקע ואל הקורות : פרי בטן • ובנים • ר״ל בעודם קטני׳ • וכן ואכל פרי בטנך • אם בנים ואם בנות יגיל • או בן יגח או בת יגח : לא תחוס עינם • בשורק והוא לבדו בשורק כי כל השאר בחולס: והיתה בבל • פי׳ בבל שהיתה לבי ממלכות תפארת גאון כשדים תהיה עתה כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה ופירוש לבי חפץ שכל הממלכות היו חפצים בה והכשדים שהיתה להם היו מתפארים ומתגאים בה עתה תהיה כמהפכה שהפך אלהים את סדום ואת עמורה שתהיה חרבה ולא יהיה בה ישוב לעד • והעיר בבל שמלכו עליה דריוש וכורש • ושהיא היום אינה בבל הקדומה כי אותה החריב דריוש ובנה עיר אחרת באותה הבקעה היא שמה בבל עד היום • ובסדר עולם אומר כי כשכבש אותה דריוש והרג בלשצר ומלך עליה שנה ובשנה השניה הפכה אלהים כמהפכת סדום ועמרה • וזהו שאמר הכתוב ובא שנה בהשמועה שמועה זו של דריוש • ואחריו בשנה השנית השמועה זאת המהפכה אלהים כסדום ועמרה : לא תשב • פי׳ תשב ותשכון על העיר כנגד היושבים והשוכנים בה : כמו העיר היושבת אלף • רועה לומר על אנשיה היושבים ממנה : לא יהל משפטו לא יאהל • רועה לומר לא יטה אהלו • ואמר ערבי לפי שהערביים הם השוכנים באהלים : ורועים ואפילו רועי׳ לא ירבילו שם לאנס • כי אמר תחלה לא תשב • כלומר לא תהיה בנויה עד שישבו בה אנשי׳ ולא אפילו אהל לא יטה אדם שם דרך ערמי׳ ואין צריך לומר אלא אפילו הצאן לא ירבילו שם שלא ירבילו אותם שם הרועים כי משכן החיות רעות תהיה כמו המדבר : ורבצו • הצאן לא ירבילו שם אלא מי ירבצו שם חיות המדבר ירבצו שם • ופירוש ציים חיות השוכנו׳ במקום לייה לפיכך נקראו ציים • וי״מ ששם נמיות הנזכר בדברי רבותי׳ כדי שלא תקפון הנמיה מרטר״יגא בלע״ז : בתיהם • החרבים : אחים

מקיהם ממקום למקום לא תמצא חן בעיניהם לתקוע בה אהליהם כי אף למרעה צאן לא תהיה ראויה אל תתמה על לא יהל הנבאר כאילו היתה בו א״לף כי הרבה מקומות יש שהברת קול האות במקום אות וכן תלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן שקר מזון על לשון הות כמו שקר מאזן : ציים • תרגם יונתן תמוון הם נמיות מרטר״יגא בלע״ז : אחים

אבן עזרא

הנה • יו״ד אכזרי נוסף כיו״ד פנימי : לשום • ארץ כשדים : כי • וכסיליהם • יש אומרים כי כסיל הוא הכוכב שהו׳ קרוב מהסדן הדרומי שיאותו הגמלים הם ירמאה ולפי דעתי שהוא לב עקרב ויתכן להיות הכסילים מנו׳ הכסילים שהם קרובי׳ אל הסדנים ויאמר רבי יונה כי כסיל הוא אחד ואחר כוכבים ההרים אליו וכמוהו בתי הסן : יהלו • כמו יחלו מהפעלים של הכפל והנה הוא פועל ויפעל וכבה בהלו גרו גם כן יגיה והעד יגיה חשכי : ופקדתי על תבל רעה • כי ממלכו׳ רבית תפס כורש וכן אמר כל ממלכות הארץ נתן לי׳ אלהי השמים : אוקיר • פועל יונה מהבנין הכבד הנוסף וכן הוקר רגלך וטעם אנוש הזכרים שיאותו במלחמה : על שמים ארגיז • דרך משל שלא ימצא הבורח מנוחה : והיה • המין כשדים : כצבי • שידיחו אותו הרודפי׳ והוא פעול מהבנין הכבד הנוסף על משקל מוקטר מוגש מוכה ארגה : כל • ידקר • שלא יחמול עליו : וכל הנספה • שם התאר מבנין נפעל : ועוללים • כמו לשכיבה ויקרא תשכבנה דרך כבוד : הנני • הזכיר מדי כי הם יותר אכזרי׳ לא יחשיבו • למאומה רק יהרגו : וקשתות • תרטשנה • תבקענה : והיתה בבל • שהיתה לבי ממלכות וכמוהו הבית הזה יהיה עליון אשר היה : לא תשב • והטעם לא תהיה נושבת : יהל • חסר אלף כמו שקר מזון : ערבי • הם בני קדר וכן מלכי הערב משם בערב והטע׳ כי אפילו ערבי שהנהג להתנודד ממקום למקום לא יתקעו בה אהליה׳ : ורבצו • ציים • הם חיות דרות בארץ לייה : אחים

מקיהם ממקום למקום לא תמצא חן בעיניהם לתקוע בה אהליהם כי אף למרעה צאן לא תהיה ראויה אל תתמה על לא יהל הנבאר כאילו היתה בו א״לף כי הרבה מקומות יש שהברת קול האות במקום אות וכן תלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן שקר מזון על לשון הות כמו שקר מאזן : ציים • תרגם יונתן תמוון הם נמיות מרטר״יגא בלע״ז : אחים

הנה יום ה׳ בא אכזרי ועברה • יהיה אכזרי ועברה וחרון אף עמו : הארץ • פירוש הארץ בכל : וחטאיה • יוסבי בכל שהם חטאי׳ ורשעי׳ ישמידם מבבל עד שתשאר שמתה בעונותיה מאכסיה : כי כוכבי • הגביהי׳ מדברי׳ דרך משל • והומריס על מי שתבא לו צרה כי הוא יושב בחשך ולא יזרח לו השמש ולא יאירו לו הככבים ולא שוס מארה כמו שאמר ידעך כרו בחשון חשך • וכן זה הפסוק ואחריס רבים בזה הענין • ופי׳ וכסיליה׳ • כתב רבי יונה כי כסיל הוא ככב גדול נקרא בערבי סוהל והככבי׳ המתחברי׳ אליו נקראי׳ על שמו כסילי׳ : יהלו אור׳ • ענין נוגה שרשו הלל מבנין הפעיל • ויהלו כמו יגיהו • כמו שאמר וירח לא יגיה אורו • כאילו אמר לא יתנו אור׳ והפעלה על הככבים • אם תרמה אור כי יהל • הפעולה על האו׳ בגמתו שיקוו אורו : ופקדתי על תבל • ר״ל על ארץ בבל אפקוד עליהם רע׳ שעשו לישראל : ועל רשעים • הכשדי׳ שהם רשעים והרעו לישראל יותר מדאי • כמו שאמ׳ אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה : גאון זדים • שהיו גאי׳ ואכזרי זדון אשבית זדון : אוקיר • אשים בני תבל יקרי׳ ויותר מפז • כלומר אם ירצה אדם לפדותם שלא יהרגוס לא יקחו מדי ופרס בהם משקל׳ זהב של׳ יהרגו אות׳ : מכתם אופיר • מזהב אופיר • והפסוק כפול בענין במלות שונות • ויונתן תרגם הפסוק בענין אחר אמר אחבב דחלי וגו׳ • ר״ל על ישראל שהיו בבבל שלא יומתו בין המומתי׳ מהכשדי בבל כי יהיו יקרי׳ בעיני מדי ופר׳ יוקר מפז ויעזרו אות׳ של יהרגו: על כן שמים • דרך משל • כאילו ירגז השמים ותרעש הארץ מרוב הרעה הבא׳ על בבל כי לא יוכל להגלל מן החרב בשום ממון • לפיכך אמר על כן : והיה • העם כנעכרי אשר בבבל יהיה בבא הרעה על בבל כצבי מודח • שידיחוהו וירדפו אחריו ללכדו שהוא רץ בכל כחו כן כל אשר בבבל מעם אחר יצאו בחפזון מתוכו אים אל עמו יפנו ואים אל ארצו ינוסו : כל הנמצא • כל הנמצא בתוכו מעם אחר ידקר • כמו אכזי׳ העיר • וכפל הענין במלות שונות • ואמר כל הנספה יפול בחרב • ופירוש הנספה כמו נוסף שהוא מעם אחר ונוסף אל אכזי׳ העיר • והוא מסרס ספו שנה על שנה למען ספות הרוה • ויסף וספה בענין אחד • ובענין הזה תרג׳ יונתן • וענין ידקר הוא מכת החרב • ויש מפרשים כל הנספה כמו ויש נספה בלא משפט • ואמר כל מי שיגיע זמנו למות לא ימות על מטתו אלא יפול בחרב : ועוליהם ירטשו • הבנים בעיני האבות • ישסו בתיהם ונשיהם תשכבנה לעיניהם • ואחר כן יהרגו אותם • וכל זה הוא דרך אכזריות • וענין ירוטשו הוא הפלת העוללים בקרקע או אל הקירות דרך אכזריות • וישסו ענין בזה והוא מפעלי הכפל מבנין נפעל : ותשכבנה • כתיב ותשגלנה קרי : הנני מעיר • מעיר את רוחם לבא אל בבל להלחם עליה וזה מדי כי דריוש המדי הוא שכבש בבל ובמותו מלך עליהם כורש הפרסי • וזה העם לא יחשבו כלום כסף וזהב לפדיון אכזי בבל אלא יהרגו אותם ולא יהיה להם פדיון • כמו שאמר אוקיר אנוש מפז : וקשתות • פי׳ עם קשתותיה׳ ירוטשו הנערים כי הנה הקשתות תרטשנה הנערים • ופי׳ בו כי היו משימים הנערים בקשתות מקום חצי׳ ומורים אותם על הקרקע ואל הקורות : פרי בטן • ובנים • ר״ל בעודם קטני׳ • וכן ואכל פרי בטנך • אם בנים ואם בנות יגיל • או בן יגח או בת יגח : לא תחוס עינם • בשורק והוא לבדו בשורק כי כל השאר בחולס: והיתה בבל • פי׳ בבל שהיתה לבי ממלכות תפארת גאון כשדים תהיה עתה כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה ופירוש לבי חפץ שכל הממלכות היו חפצים בה והכשדים שהיתה להם היו מתפארים ומתגאים בה עתה תהיה כמהפכה שהפך אלהים את סדום ואת עמורה שתהיה חרבה ולא יהיה בה ישוב לעד • והעיר בבל שמלכו עליה דריוש וכורש • ושהיא היום אינה בבל הקדומה כי אותה החריב דריוש ובנה עיר אחרת באותה הבקעה היא שמה בבל עד היום • ובסדר עולם אומר כי כשכבש אותה דריוש והרג בלשצר ומלך עליה שנה ובשנה השניה הפכה אלהים כמהפכת סדום ועמרה • וזהו שאמר הכתוב ובא שנה בהשמועה שמועה זו של דריוש • ואחריו בשנה השנית השמועה זאת המהפכה אלהים כסדום ועמרה : לא תשב • פי׳ תשב ותשכון על העיר כנגד היושבים והשוכנים בה : כמו העיר היושבת אלף • רועה לומר על אנשיה היושבים ממנה : לא יהל משפטו לא יאהל • רועה לומר לא יטה אהלו • ואמר ערבי לפי שהערביים הם השוכנים באהלים : ורועים ואפילו רועי׳ לא ירבילו שם לאנס • כי אמר תחלה לא תשב • כלומר לא תהיה בנויה עד שישבו בה אנשי׳ ולא אפילו אהל לא יטה אדם שם דרך ערמי׳ ואין צריך לומר אלא אפילו הצאן לא ירבילו שם שלא ירבילו אותם שם הרועים כי משכן החיות רעות תהיה כמו המדבר : ורבצו • הצאן לא ירבילו שם אלא מי ירבצו שם חיות המדבר ירבצו שם • ופירוש ציים חיות השוכנו׳ במקום לייה לפיכך נקראו ציים • וי״מ ששם נמיות הנזכר בדברי רבותי׳ כדי שלא תקפון הנמיה מרטר״יגא בלע״ז : בתיהם • החרבים : אחים

[illegible] כמהפכת סדום הלא הוא כתיב [illegible] ורב שלא יהל שם וגו׳ ורבצו שם ציים וגו׳ וקרוב לבא עתה שהוא עד מלאת לבבל שבעים שנה ולא עוד כי אם שיהיה לא ימשכו עד תם השבעים שנה והוא כי שנה א׳ קודם קטיל בלשצר מלכא כשדאה : כי

[illegible]

[illegible]

[illegible]

אוחיין וישרון תמן בנת נעמין
ושידין יחייכון תמן: וינצפון חתולין
בברניתהון וירודין בבית משירי
תפנוקיהון וקריב למיתי עידן תברה
דבבל ויומהא לא יתרחקון: ארי
ירחם יי על דבית יעקב ויתרעי עוד
בישראל וישרינון על ארעהון
ויתוסבון גיורין עליהון ויסתמכון על
בית יעקב: וידברנון עממין
ויובילונון לארעהון ויחסנינון בית
ישראל על ארעא שכינתא די
לעבדין ולאמהן ויהון שבין לשוביהון
ויפלחון במשעבדיהון: ויהי ביומא
דינייח יי לך מצערך ומרגזך ומן
פולחנא קשיא דאתפלח בך: ותיפול
מתלא הדין על מלכא דבבל ותימר
איכדין בטילת מרוות משעבדנא סף
תקוף חייבא: תבר יי תקוף רשיעין
שולטן חייבין: דהוה מחי עממין
בתקוף מחא דילא פסיק מפלח
בתקוף עממין מפלח ולא מנע: נחת
שדרוכת כל ארעא יבעו תושבחא:
אף שלטונין חדיאו עלך עתירי
נכסיא אמרין מעירין דשכבתא לא
סליק מחבלא עלנא: שאול מלרע
זעת לך לקדמות מיתך אעירת לך
גיברין כל עתירי נכסיא אקימו מכורסותיהון כל מלכי עממיא: כולהון

אחים ושכבו שם בגות יענה
ושעירים ירקדו שם: וענה איים
באלמנותיו ותנים בהיכלי ענג
וקרוב לבוא עתה וימיה לא ימשכו:
כי ירחם יהוה את יעקב ובחר עוד
בישראל והניחם על אדמתם ונלוה
הגר עליהם ונסחו על בית יעקב:
ולקחום עמים והביאום אל מקומם
והתנחלום בית ישראל על אדמת
יהוה לעבדים ולשפחות והיו שבים
לשביהם ורדו בנגשיהם:
והיה ביום הניח יהוה
לך מעצבך ומרגזך ומן העבדה
הקשה אשר עבד בך: ונשאת
המשל הזה על מלך בבל ואמרת
איך שבת נגש שבתה מדהבה: שבר
יהוה מטה רשעים שבט משלים:
מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה
רדה באף גוים מרדף בלי חשך:
נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה:
גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון
מאז שכבת לא יעלה הכרת עלינו:
שאול מתחת רגזה להלקראת בואך
עורר לך רפאים כל עתודי ארץ
הקים מכסאותם כל מלכי גוים:
כלם

וקרוב ד' בקריא' וסי' וענה איים באלמנותיו · כי קרוב יום וקרוב יום ליי' · הודינו לך אלהים הודינו · וקרוב לשמוע מתת הכסילי אבח: והביאום ג' ב'מלאי' וא'חם' וסימ'למען אשר יביאו בני ישראל ולקחים עמים והביאים ובזזים ולקחום: מכה ה' פתהין וסי' בלשון ארמי עבראה בחוטרא לא תלקי עממין ברוגזא יי עתיי ארץ י"ד זקפין קמצין בקריא'וסימ' ירכיבהו על במותי ארץ שאול מתחת רגזה לך · הכינו לבניו מטבח · אכל אמללה ארץ רנו שמים כי עשה יי' · רנו שמים וגילי ארץ · ואשים דברי בפיך וכצל ידי בסיתיך · ותשכח יי' עושך · חשך יי' את זרוע קדשו · כי קול נהי נשמע מציון · הגני מביא אתם מארץ צפון וקבצתים · יי' עזי ומעוזי · משא דבר יי' על ישראל תניינא דזכריה כי לא בחרבם · וכל אתנחתא וס"פ דכוו' קמץ במ"ד בסגול וסימן כי · לא שלום ידברו · בשמך אלהים · דור חרבות שניו · תחת שלש רגזה ארץ:

רשי

לוחיים · לא ידעתי מה מין חיה הם: ושעירים · שדים: וענה איים באלמנותיו · ויגורו מחולי בארמנותיו: וענה · כמו וענתה שמה ומעונותיו טרפ' ויש לפרש עיד ועל לשון עניית קול: ותני' יענו בהיכל טונג שלהם: וימי' ימי טובתה לא ימשכו כי כבר הובטחו ישראל לפי מלחת לבבל שבעים הפקד אתכם ואותה פקידה על ידי כורש מלך פרס שביטיל המלוכה מבבל אחר דריוש המדי כי שניה מדי ופרס נלחבדו עליהם והתנו ביניהם מי מיגן מלכי מנייהו הפרכי: כי ירחם יי' את יעקב · לשמור להם הבטחת גאלתם מיד בבל: ובחר עוד בישראל · לעתיד וגא גאולה שלימה: ונסחום · וכוסחו וכן ספחני נא וכן מהסתפח בנחלת יי': והתנחלום · יהיו נחלתם מהם וכן התנחלת לוחים: ורדו לשון רידוי ונגישה כמו לא תרד בו: ביום הניח יי' לך · לישראל הכתו' מדבר: מעצבך ומרגזך שעיבד והרגיז מלך בבל וכרלוחך מפלתו ינתלך כי תנא חפסי' מדהבה: לשון מרבית גאוה ומ"ב כבד · ורבותינו דרשו האומרים מדוד והב: סבר יי' מטה רשעים שהיה מכה עמי בעברה: מורדף בלי חסך · מורדף כל גוי וגוי על ידו בלי חס' עלמו מרדוף ומדלוק אחר כל אומה ואומה: פלחו רגה' זאת הרגה פלחו נחה שקט כל הארץ: אף ברושים שמחו · אף שלטונין חדיאו שמחו על מפלתך: לקראת בואך · כשתרד לגיהנם ומה היא הרגזה לעורר לקראתך · רפאים · ענקים הסוכבים שם: כל עתודי ארץ · כל מלכי האומות הסרי והסרות אכתוב מושלם לפרים ולפרות ולעתודים כמו כי סבבוני פרים לעתודים כמו פרו הבשן אשר בשומרון וכאן מושל לעתודי: הקים · הסליח: מכסאותם · שבניהנם כל מלכי גוים: גם

אבן עזרא

לוחיים · אין לה לו והם חיות שמשתומם כל רואם: בגות יענה · ידועו והם עופות: ושעירים · כלמות שעיר והם שעירים ברים ויתכן היות לוחיים עופות · והוא הנכון: וענה איים · לשון רבים מן איה וענה טעמו נגון לו דירה מגזרת מעון · באלמנותיו · יש אומרים כי פירושו כמו בארמנותיו כמו וידע אלמנותיו ולא יתכן שיתחלף אות בחות לבד מאותיות אה"ו וכן פירושו וענה שם כל אחד מהאיים עם אלמנותיו ותני' כמו אם הייתי לתנים: כי · כאשר נלכדה בבל אז שלח כורש הגולה: ונסחו · וכתחברו כמו ספחני נא: ולקחום · הטע' כאשר יראו העמי' שכורש יכבד לישראל יבקשו להיותם עבדים לישראל: והיה · כ"ף מעצבך עם יהודי ידב' מעצבך בנוף ומרגזך בלב: ונסחת · מדהבה · תרגיס זהב וכן בלשון קדר והטעם זהב המ"ס: סבר · מטה רשעים · רמז למלכות וכן שבט כי המלך כרושה והעם בלאן: מכה · מכת · סמוך ויהסר יד וכתוהו הסיתי' במזרקי יין: מורדף · פעול מהבנין הכבד הנוסף וטעם מורדף רודה במורדף בלי חסך ויתכן היות מורדף פעול בטעם: נחה · במות מלך בבל: פלחו · בלשון קדר דבר נחות: גם · הטעם שהיה מלוה לברות הברושים והארזים לבנות מנור וסוללה: שאול · לשון זכר ונקב' והנה רגזה גם עורר: רפאים · הם המתים ויתכן היות ההל"ף תחת ה"ה רפא: עתודי ארץ · הם המלכים כטעם לו תיש: הקים מכסאותם · היו קמים כאילו היו חיים ויתכן היות מנהג הבבלי' לשוס כסאות בקברי המלכים: כלם

אבן עזרא

לוחיים · אין לה לו והם חיות שמשתומם כל רואם: בגות יענה · ידועו' והם עופות: ושעירים · כלמות שעיר והם שעירים ברים ויתכן היות לוחיים עופות · והוא הנכון: וענה איים · לשון רבים מן איה וענה טעמו נגון לו דירה מגזרת מעון · באלמנותיו · יש אומרים כי פירושו כמו בארמנותיו כמו וידע אלמנותיו ולא יתכן שיתחלף אות בחות לבד מאותיות אה"ו וכן פירושו וענה שם כל אחד מהאיים עם אלמנותיו ותני' כמו אם הייתי לתנים: כי · כאשר נלכדה בבל אז שלח כורש הגולה: ונסחו · וכתחברו כמו ספחני נא: ולקחום · הטע' כאשר יראו העמי' שכורש יכבד לישראל יבקשו להיותם עבדים לישראל: והיה · כ"ף מעצבך עם יהודי ידב' מעצבך בנוף ומרגזך בלב: ונסחת · מדהבה · תרגיס זהב וכן בלשון קדר והטעם זהב המ"ס: סבר · מטה רשעים · רמז למלכות וכן שבט כי המלך כרושה והעם בלאן: מכה · מכת · סמוך ויהסר יד וכתוהו הסיתי' במזרקי יין: מורדף · פעול מהבנין הכבד הנוסף וטעם מורדף רודה במורדף בלי חסך ויתכן היות מורדף פעול בטעם: נחה · במות מלך בבל: פלחו · בלשון קדר דבר נחות: גם · הטעם שהיה מלוה לברות הברושים והארזים לבנות מנור וסוללה: שאול · לשון זכר ונקב' והנה רגזה גם עורר: רפאים · הם המתים ויתכן היות ההל"ף תחת ה"ה רפא: עתודי ארץ · הם המלכים כטעם לו תיש: הקים מכסאותם · היו קמים כאילו היו חיים ויתכן היות מנהג הבבלי' לשוס כסאות בקברי המלכים: כלם

הגלות: ומרגזך המ"ס בחירק · וכן מאחרי דוד: מרדף אחרי ישראל: אשר עבד בך · אף על פי שמלת העבודה לשון נקבה אמר עבד לשון זכר · רולה לומר על ענין העבודה · וכן יעשה מלאכה · והדומים להם: ונשאת המשל · משל הוא הדבר שאינו מובן כמשמעו · וכן בזה: מדהבה · מטה · שבט: גם ברוש' · ארזי לבנון · ופי' מדהבה מתרגום זהב דהבא · והוא תואר לבבל שהיתה בעלת הזהב שהיתה לוקחת מס מכל הארצו' · ויונתן תרגם סף תקוף חייבא: שבר · מטה ושבט משל על החוזק והממשלה רשעים מושלים · אמר על נבוכד נצר ועל אויל מרדוך ועל בלשצר: מכה · אומר נבוכד נצר · ולפי שהוא היה תחלת המשלה והוא כבש כל הארצו' אמר זה הענין עליו כי בניו אע"פ שעבדו אותם כל הגויים הם לא לקחו להם דבר אלא מה שהניח להם אביהם בעברה שלא היה לו חמלה עליהם: מכת בלתי סרה · הת"ו במקום ה"א כי אינו סמוך · וכן חכמת ודעת · שפעת אני רואה · והדומי' להם כמו שכתבנו בספר מכלל · אמר כי אני רואה מכל מכחו לא היתה סרה מכל העמי' אלא תמיד היה מכה אותם: רודה באף · והיה רודה בהם באף ובחימה · וב"ת באף קמולה מורה על ה"א הידיעה · רודה לומר האף הידוע לו למלך בבל: מורדף בלי חסך · כל גוי וגוי מורדף · מפניו בלי חסך ולא מנע מרדפו אלא תמיד הוא מורדף מפניו לא יתן לו מנוחה: נחה · ועתה במות בן בנו וסרה ממשלת הרשע נבוכד נצר נחה שקטה כל הארץ ופלחו רנה ואמר דברי' כנגד נבוכד נצר כאילו מת הוא ביום ההוא: גם ברוש' · לפי שאמר נחה שקטה כל הארץ והוא אומר על עם הארץ שהיו תחת עבודתו והיו בצרה לפיכך אמר גם ברושים · והוא משל על המלכי' · וכן ארזי הלבנון · אמר שגם המלכים שמחו באבוד מלכותו וממשלתו · כלומר אפילו המלכים והשרים שהיו נותני עליהם עבוד' כמו על הארץ אפילו הם שמחו לו באבודו כי במות בן בנו אבדה ממשלתו: לא יעלה הכורת עלינו · לפי שהמשיל הגדולים לברושים ולארזי' אמר גם כן הכורת דרך משל · ואמר מאז שכבת · כלומר מעת שמת נבוכד נצר · כי אף על פי שעבדו העמי' את בנו ואת בן בנו לא היו מציר' להם אלא שהיו נותנים להם מס · הבל נבוכד נצר היה הורגם ונותנם בבית האסורים ומעבידין עבודו קשות: שאול מתחת · החיים שמחו והמתי' רגזו ופחדו · על דרך משל לפי שהיה מחריב כל העולם בחיו אמר כי המתי' יפחדו שלא יחרידם במותו · והוא על דרך משל מרוב החרידו כל העולם · אמר בדרך הפלגה כי המתי' חרדו ופחדות בלו אליהם · ושאול בזה הפסוק זכר ונקבה · כמו שאמר רגזה · ואמר עורר · אמר עד"מ כי השאול העיר המתים הגדולים ללאת לקראתך במותך · וכאלו המלכים בקברם בכסאותם כמו בחייהם והשאול הקי' אותם לקראתך · רפאים מתים · וכן רפאים כל יקיתו הם רפאים יקומו · וי"ת גברין · כלומר הגדולים והגבורים שמתים · עורר לך עתודי ארץ · המלכים נקראו' עתודים דרך משל · כמו שהעתודי' מנהיגים הצאן והולכים לפניהם · כמו שאמר כעתודי' לפני צאן כן המלכים מנהיגי' העם:

כלם

אמר יחיה סתך לזה הגאולה העתידה לבא לישראל בבית שני וקולב ודמו גם אל הגאולה העתידה לבא בזמן האחרון ואמר שאינם אתנקב הוא בלתי לאוי לכן ולזה כנסו בזה הפסוק אחר שיחיה עליו לבן רחמים ועם זה יכינהו רחמנהו על שיוכה לבא זו על ישראל וזו יבחר בו בגלותו וכשיבא בפסוק זה מכונים ולזה הנר עליהם אלא מפני שאין מקבלין גרים לימות המשיח כי אם בדבר השעה ירחם אם כדבר השעה יבבא לא כן הגרים שבירו בית הגלות עליך ישראל ובכלל ישראל יחסנו ולקחום עמים וגו' הנמי יקחו לישראל מן הגלות ולא יהיה זה ישראל מיכן להם לגלות מפני הגאולה אם אחת פחד כי אדרבה יהיה כחד ישראל כל כל הגאולה אלא מפני הכבוד להבינים אלא מקומם מנחה לה' ולהודות להם כי להם יאלה נאלה הארץ לנחלה זה והתנחלום וגו' אם יאמר כי ירחם וגו' אחר אומר מפלת בבל אחר אל תאמרו כי כן היה לישראל ג"כ ובאות זה כן מות זה כי הנה לא כאלה תלך יעקב כי אם יפלו עוד יקומו כי ירחם ה' וגו' בבית שני ובחר עוד בישראל בבית שלישי ואז והניחם על אדמתם לא יעלנו עוד ואלה מי שהוא כבר גר עליהם ונסחו וגו' אך הבנים מחדש לאמנייל לא יקבלום כי הנה ולקחום אז עמים את ישראל והביאום אל מקומם לא"י ולא יקבלום לגרים כי אם והתנחלום וגו' לעבדים וגו': ובזוהר כ' ורא ר' אליעזר מוקים להני קראי ביומא דיקום קב"ה לכ"י מעפרא וכו' וכל קב"ה יעביד מקמין בשאר עמים לדין אוקיר אמוש ומנו לא מלכא מסיחא וכו' ת"ח אם"ג דבגלות אלא תזכו כי כן היה ישראל בבל בכלא אתתר דלא חזיכן בהאי פרשתא דכתיב כי ירחם ה' את יעקב וכתיב ולקחום עמים והביאום אל מקומם: ונסחת המשל הזה לא אמר שיתלא ך לך לשלת המשל והמשל על מלך בבל אלא אלא תורה מלכריזו ולאומרו בפיך: שבתה מדהבה דרשו ז"ל אלוהות מדוד והבא ואב"ע מאד מאד הבא הכונה שהיה רולה שיהיו הרשעות מדודים ונקולים ועוד שיהיו רבים בחכין · אז יאמר שבתה מדהבה כמה"ל לא הוא ריש דהבא · מכה עמים בעברה לא היה מתין שתקרל עברתו אלא בעוד בו הבעברה מכה אותם · מכה בלתי סרה כי אם שיריו לא פתח בתיה · גם רודף באף גוים בעוד היות האף בו כדי שלא יהי' שריד לאחיו וגם אחר היות האדם מורדף לא היה חוסך עלמו רק תמיד היתה עברתו שמורה · ואחר שאחר ואלו אחר מלה רשעים שבע מושלים לשון רבים על שוריו ובכניו שגם המה עזרו לרבה ע"ל מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים: נחה שקטה וגו' נחה בתמוחה בכשיית שקטה מכוחה גופית בלאו רבה בדבוק שהוא אתנאי בין שניהם:

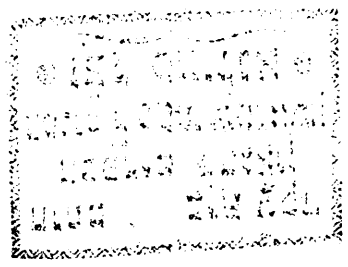

[illegible]

[illegible]

[illegible]

כלם יענו · יענו התחלת הדבור · כמו ועניתי ואמרת · ויען איוב הראשון · גם אתם ואף על פי שבחיי היית חושל על כלנו עתה כראה גם אתה חלית כמונו יקרך מקרה המות כמו שקר לנו · וחלית מבנין שלא נזכרם פעלו כמו אסר חלה הבה: הורד שאול גאונך · ומדמ׳ בעצמך שאמר כמו אל לפי שהיית מושל על כל העמי׳ ועתה גר׳ שהורד שאול אותו הגאון והגך מת כראחד העם: המית נבליך · שהיה נשמע בביהך קול המיית נבלי׳ וכנורות ועתה הורד שאול עמך תחתיך · ועתה הנה תחת המלעי׳ היקריס והמכסי׳ הנכבדי׳ שהיו לך בחייך עתה במותך הם רמה ותולע׳ ואמר יצע ומכסך שהוא לשון זכר ואף על פי שרמה ותולע׳ הוא נקבה לפי שרמה ותולע׳ הוא דרך כלל על רבי׳ מן התלועים וכשידבר דרך כלל ידבר פעמי׳ לשון זכר ופעמי׳ לשון נקבה · כמו ומכסך תולע׳ לשון זכר ורמ׳ תכסה על ידם לשון נקבה · וכן ותהי הכל׳ ותעל הצפרדע: איך נפלת · כי היית בחייך כמו ככב השמי׳ ולא כל ככב ולא ככב המגיה אורו הרבה · והוא ככב השחר׳ והוא הנקר׳ הילל · מעניין בהלו נרו עלי ראשי עתה איך נפלת משמי׳ לארץ ונגדעת והנה בחייך היית חולש על גויס ועת׳ כחלשת ונגדעת: חולש · כמו ויחלש יהושע · ועל המקום בי״ת השמוש · כאילו אמר חולש בגויס וכת״י · וכמו זה ועל חרבך תחיה · כמו בחרבך · ונתת אותם על של אמר כמו בשל · ור״ל פי׳ כי חולש מפיל גורל · כמו שאמר מטילים חלשים על הקדשים בי״ע אבל לא על המנות ואמר מתי משמע דהתי חלשי׳ ליישבא דפורים הוא דכתי׳ חולש על הגויס · והוא שאמר כי עמד מלך בבל על שם הדרך וגומר · ואמר קלקל בחלשים שאל בחרפי׳ רמה בכבד ואמר בימינו היה הקשה בירושלם הנה שהיה מפיל גורלות באיזה עם ילחם כי כולם היו לפניו לעשו׳ בהם כרצונו ובבלו ירושלם הגיל גורל שם ילך לרבת בני עמון או לירושלם: ואתה אמרת · בחייך היית חושב בלבבך מרוב הצלחה שהיה לך היית חושב השמים תעלה דרך משל · כל׳ מר למעלה מכל בני אדם וכת״י לרומא אסק: ממעל לכוכבי אל · ומוד אריס יותר גבוה מכל הכוכבים על דרך משל · דמה ישראל לכוכבי אל · ויפה פירש: ואשב בהר מועד בירכתי צפון · הר מועד הוא הר ציון לפי שהיו נועדות שם כל ישראל תמיד נקרא הר מועד · ואמר ירכתי צפון · כי ציון לצפון ירושלם · וכן אמר הר ציון ירכתי צפון · כלומר המפאר בעצמו שיכבוש ירושלם ויסיס כסאו בה · ואדוני אבי ז״ל פי׳ הר מועד וירכתי ציון בבל · אמר כשאשב הר מועד בירכתי צפון אני מושב בעצמי כי ממעל לכוכבי אל אבי׳ כסאי · וקורא בבל הר מועד לפי שכל העולם היו נועדים שם אל מלך בבל · וקראה הר לפי שהיתה עיר חזקה · וכן קראוה ירכתי צפון כי היא לפונית מזרחית ליישוב העולם: אעלה · כפל הענין לחזק: ובמתי עב · ר״ל השמים שהם ממעל לעבים: אדמה · מבנין התפעל ומשפטו אתדמה: אך אל שאול · תחת ממעל לכוכבי אל שהיית חושב תורד אל שאול · ותחת ירכתי צפון תורד אל ירכתי בור ובור הוא הקבר · רוחיך · במוחך אליך יסניחו והשגחה הוא דקות הרוחות: שם חבל · נס זה מדברי המתבוננים בו · ויאמרו הזה הוא שם חבל למדבר · ותבל הוא שם לארץ המיושבת: לא פתח ביתה · לשם בית הסהר לעולם כיון שנכנס בבית האסורים לא הוציאוהו עוד משם: כל מלכי גוים בביתו · פי׳ גוים בקברו · וכן ח״י: ואתה השלכת מקברך · אמרו בשעה שנטרד נבוכד נצר והיה עם החיית שבעה שנים ועם הארץ המליכו אויל מרודך בנו · וכאשר שב נבוכד נצר לדעתו ושב אל היכלו אל בבל ומצא בנו יושב על כסאו נתנו בבית האסורים ולא הלכו משם עד שמת נבוכד נצר והוציאוהו העם להמליכו והוא לא רצה למלוך · אמר איני מאמין שמת ואם יבא כמו שבא בפעם אחרת וימלאני יהרגני הוציאו מקברו והראו לו שמת · ועל זה נאמר ואתה השלכת מקברך · כ״א בתרגום שתרגם שכבו בכבוד אים בביתו אחבנשו ביקר גבר בביתיה · ותרגם ואתה השלכת מקברך ואת אתרכינת מאחרך · וזה טעה לדרך הפשט יותר ויתפרש אים בביתו כמשמעו · כלומר כל המלכי׳ נתו בביתם ובהיכליהם ואתה השלכת מקברך · מביתך שהיית חושב שתהיה בו לזמן רב כמו שאדם בקבר והשלכת מתוכן כלומר שרוח רעה שעברה עליך מתת אתל השליכה מוחך מביתך והלכת לדור בין החיות: כנצר נתעב · כשנועב אדם נטיעים ויש ביניהם שאינו מצליח עוקר אותו מסרשיו ומשליכו · וכן לבוש הרוגי׳ שהוא מלובלך בדם משליך אדם אותו · כי כיון שהוא לבוש הרוג אין אדם חושש בו לרחצו ולכבסו כי אין דרך בני אדם לכבסו כיון שהוא מהרוג · ועוד שהוא מנוקב מדקרות החרב: מטועני חרב · הוא הרוגים · וכפל הענין מתם לחזק הענין · ופי׳ מטועי מדוקריס וכן פי׳ אדוני אבי ז״ל פירשו את בעירכם · ודמהו ללשון הערב: יורדי אל אבני בור · אמר על המלבושי׳ · ואף על פי שאמר לבוש בלשון יחיד הרבה כמוהו במקרא · אמר כי מלבושי ההרוגי׳ מושלכים ויורדים אל אבני בור כמו ההרוג · והוא פגר מובס ונרמס בין הרוגיו · וכן השלכת אתה כמו אותם המלבושים · ואמר אבני בור בעבור הקבר שבונין בתוכו באבנים שביב הנקבר והוא הנקרא בלשו׳ משכב דופן: לא תתאחד עם מלכי גוי׳ בקבורה · כלומר לא תהיה שוה להם במותך ויקברוך כי לשאר מלכי׳ יעשו כבוד גדול בקבר׳ אותם ושופים עליהם וחונטי׳ אותם · אבל לך לא יעש׳ עמך כבוד אלא שתקבר כאחד העם · ולמה · כי מרגך שחת · פי׳ בכבד המם שהיה מטיל עליהם עד שבחט׳ קל היה הורג אנשיו: כי הנה תכמי מרגו הרג על שלא ידעו להגיד לו חלומו ופתרונו · וזה אבזרי׳ גדולה · לפי׳ שמתו כל עמו במותו ולא עשו לו כבו׳ בקבורתו כמו שעשו לשאר מלכים: לא יקרא זרע מרעי׳ · בניו שהם זרע מרעי׳ לא יקרא לזמן רב בן פלוני · כי במהרה יכרת זרעו · כי במות בלשנר בן בנו נכרת זרעו מכל וכל: הביטו

כולהון יתיבון ויימרון לך אף את מ׳ ריפין כלם יענו ויאמרו אליך גם־אתה חלית כמונו נמשלת: מרעיתא כותנא לנא דמיתא: אתחת לשאול יקרך אתרגושת תושבחת אתה חלית כמונו אליינו נמשלת: זמרך תחותך ישוון רמה ועיל מינך ריחשא: איכדין אתרכנתא מן רומא דהויתא זיותן בנו בני אנשא כבוכב נוגהא בין כוכביא אתרטישתא לארעא דהויתא קטול בעממיא ואת אמרת בלבך לרומא אסק עיל מן עמיה דאלהא אשוי כורסי מלכותי ואתיב בטור זמן בסיפי צפונא: אסק עילוי כל עמא איהי עילאי מכולהון: ברם לשאול תתחת לסיפי גוב בירת אבדנא: חזך עלך ידיקון בך יסתכלון ויימרון הדין גברא אזיע ארעא אצדי מלכותא: שוי תבל כמדבראוקרוהי פגר לאסירוהי לא פתח תרעא: כל מלכי עממיא כולהון שכבין ביקר גבר בבית עלמיה: ואת אתרכינתא מקברך כי הט טמיר חפי קטילין מטעני חרב נחתין לגוב אבני בירת אבדנא כפגר מדשדש: לא תהי כחד מנהון בקבורה ארי ארעך חבלתא ועמך קטלתא לא יתקיים לעלם זרע מבאשין: כולם יענו ויאמרו אליך גם־אתה חלית כמונו נמשלת: הורד שאול גאונך המית נבליך תחתיך יצע רמה ומכסיך תולעה: איך נפלת משמים הילל בן־שחר נגדעת לארץ חולש על־גוים: ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי־אל ארים כסאי ואשב בהר־מועד בירכתי צפון: אעלה על־במתי עב אדמה לעליון: אך אל־שאול תורד אל־ירכתי־בור: ראיך אליך ישגיחו אליך יתבוננו הזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות: שם תבל כמדבר וערין הרס אסיריו לא־פתח ביתה: כל־מלכי גוים כלם שכבו בכבוד איש בביתו: ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב לבש הרגים מטעני חרב יורדי אל־אבני־בור כפגר מובס: לא־תחד אתם בקבורה כי־ארצך שחתת עמך הרגת לא־יקרא לעולם זרע מרעים: הכינו אתקינו

ויאמר ט׳ רפים בקריאה וסי׳ זכיר ימות עולם בינו · יי׳ עזי ומעזי ביום צרה · בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים · כלם יענו ויאמרו אליך דסיפרא · כל הגוים נקבצי לך דסיפרא · ישישו וישמחו בך · ירננו וישמחו חפצי צדקי · ישמחו השמים ותגל הארץ · התשלח ברקים וילכו:

רשי

גם אתה חולית כמוזגר המיתי׳ אמר אליך בחת עליך רעה שגם אתה נחלית להיות כמונו לחות: המית נבליך · נבליס וכנורות שהיו מזמרים לפניך · זיש לפתח המיית נבליך הומה בתי נבל עושי נבלה שבחיילותיך ומלוותה אני שבמסורת הגדולה מיבר את זה והת ומר נבליך בהל״ף כי״ת אל שתי לשונות: הילל בן שחר כוכב הנוגה המהיל אור כבוכב הבקר זו הקיל׳ על שרה של בבל נאמרה שיפול משמים: נגדעת לארץ · אתה נכוכב נגר שהיית חולש על גויס · מטיל גורל עלי׳ על המלכים ומי מהם ישרחך ביו׳ פלוני ומי ביום פלוני · ורבותי׳ דרשוהו שהיה מטיל גורל על המלכים למשכב אסור: המעלה לכוכבי אל · ישראל: בהר מועד · הר שהכל מתועדים שם הוא הר ציון: בירכתי צפון · בצורת מקום שנכתר בו ירך הנפלי׳ כענין שנאמר על ירך המזבח לפונה: אעלה על במותי עב · אני כדי לדור עם בני אדם אעש׳ לי עב קטנה באויר ואשב בה · ויונת׳ תירגם איסק עילוי כל עמא: יסניחו · יביטו לרך חורין ומרכין אכיטי״ר בלע״ז יתבוננו פורש״כשיר בלע״ז לא פתח ביתה · לא פתח להם בית אסוריה להוציאם כל ימי חייהם לפוטרם ללכת לביתם כל תיבה שנריכה למ״ד בתחלת הטל לה ה״ה בסוף: אין בביתו בקברו וכן תירגם יונתן בבית עלמיה: כנצר נתעב · כיונק אילן הנתעב בעיני בעליו שחופר ומסרם ומונליו כך הושלכת בקברך · אמרו חכמי׳ כשנעש׳ בהמה ואיה ז׳ שנים המליכו עם הארץ את אויל מרדיך וכשחור למלכותו נטלו וחבשו בבי׳ האסורין עד יום מותו כשמת הוציאו אויל מדור׳ מבי׳ הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמ׳ אם יש׳ למלכותו יהרגני אמרו לו מת ונקב׳ ולא האמין עד שהוציאוהו מקברו וגירדוהו: לבוש הרוגים מטועני חרב · בלבוש מלובלך כמות לבוש הרוגים: מטועני חרב · מדוקרי רמחים מודקר בלשון ערבי מוטעו: יורדי אל אבני בור · אל עמקי בור מקום שהאבנים מולים שם ירדת: כפגר מובס · מדשדש ת״י כמו כבוס קמינו ועל הרי אבוסמו מתבוכסת בדמיך הגדוש כטיט חוצו: לא תחד אתם בקבורה · לא תשוה לשאר מלכים למות בקברך: כי ארצך שחת · ברוב עבודה ועמך הרגת חנם כמו שמפורש בדניאל ואמר להודעה לכל חכימי בבל לבך שנאוך ונהגנו בך בזיון להשליכ׳ מקברך: לא יקר׳ לעולם זרע מרעי׳ · ואף בניך ילקו בעונך ולא יתקיימו אחריך ימים רבי׳ כי יתחברו עליהם שונאיך ויסחיתום: ויאמרו

אבן עזרא

כלם · אילו יכלו לדבר היו אומרים כן: חלית · מגזרת מחלה · הורד · יצע · יתפ׳ היותו פועל עבר כמו אשר ילד לו ויתכן היותו עתיד תחת עבר ובא על דרך לשון זל כמו ולוקח מהם קללה והיא דרך לחות וכבה בלשון קדר וכן ומכסך והוא פועל: אילל · הקרוב אל הדעת שהוא כוכב נוגה והעד בן שחר שהוא נראה קרוב מעלות השחר בימים ידועים ואין בכוכבי׳ובכבא השמים כולו כוכב מאיר כמראה העין במוהו על כן בקרא הילל מגזרת לא יהלו אורם: חולש · כמו ויחלש יהושע ויש אומ׳ מפיל גורלות כטעם קלקל בחלים: ואתה השמים אעלה · רמז לגבשות הלב: ואשב בהר מועד · הוא הר ציון ונקרא כן שהוא מועד השם כמו שרפו כל מועדי אל והעד ירכתי צפון כי היתה ציון: אעלה · זה הפסוק דבק בבא אחריו אתה אמרת אעלה על במותי עב: אדמה · מבנין התפעל והתי״ו מבולע והעד דנשות המ״ם: ראיך · יסניחו · כמו יביטו: יתבוננו · שילחלו ביה בעבורך: אם אבל · מקום הישוב ולעולם זאת המלה בלשון נקבה רק במקום הזה ויש אומרים כי וי״ו ועריו אב ל מדב׳ לו כי הרס ערי עלמו: לא פתח · בית מאסרם: כל · אים בביתו · שהכין לעצמו והוא הקבר׳ וכן אל בית עולמו: ואתה · הקדמונים אמרו כי אחרי מות נבוכדנצר נסחב מקברו כי היו אומרי׳ שנשי ממלכתו שמא לא מת ועוד ישוב כאשר שב בראשונה נם זה נכון והאמת כי זה הפסוק על נבוכד נצר הוא כי הוא תחלת מלכות בבל על ישראל והעד הכינו לבניו מטבח: כנצר · סעיף: מטועני חרב · בלשון קדר כמו מדוקרים ויש אומר מגזרת טענו בדרך רחוקה כמו מלאים: מובס · פעול מהסביס הגרלים: לא תחד · חסר אל״ף השורש כמו אוהבי אהב ורבי יהודה המדקדק אומ׳ שהוא חסר יו״ד מגזרת יחד: כי ארצך שחת · אפילו ארצך שחת ואף כי ארצות אחר׳ והנה פירשו ועריו הרס: הכינו

מנחה גדולה

הילל בן שחר הוקלת בגאונך והמית נבליך האם הוריד שאול אשר הלכת שמה בגאונך וגו׳ בעצמי׳ האם הולכתם אתך הלא אין לך אם רק אתתיך יצע רמה וגו׳ · פילל בן שחר שאול השחר הולך ואור עד הכון מוצאו כך היה מתעלת בכל שהי׳ חוביף והולך כדכתי׳ ורבות׳ ותילא יהבית לי שהיה רוכב על אדי ונתן בפיו לדסן ונסוף מלכותו היה זה · אלא שלא שם שם על לבו שאחר כלות היום הלילה והחושך מתעתם ובא בך היה לו לשי׳כן על לבו שבא יבא עת פקודתו שהוא הולך בחקום חושך ולבבו לא כן ידעה אלא לעמוד באור מלכותו עד מולם ולא יבא השחת עליו ואלו הוא מחפל לכוכבי אור אשר שם אין חושך אלא אשר הוריד שאול תרד אל שאול תרד מקום החשך ולאמות הפוך שברתך או ירצה אדיר כשאי מכוכבי אל אלו ישראל שנתעסו לכוכבים · אך תחת אחרך השמים אעלה אל שאול תרד ותחת שבת ירכתי צפון יהיה אל ירכתי בור ואמה אל מקומות רבים שאול ובור ואל ירכתי ולא אל יריך אחד שהוא כי יוליכוהו מחקום לחקום הלא הוא כי חפץ ה׳ שרוחך ושניחו עליך ויתבוננו להבור פעולת ה׳ ויאמרו וגו׳ גם ירצה אך אל שאול תרד אל שלא כחנהב העולם אחר הוחך בשאול לא יפיק לך זה אלא שחשם תורד אל ירכתי בור שהוא החלור התחתון בשאול בחקום שהיה רוצה לעלות אעלה אעלה ולעמוד בירכתי צפון:

ᚋᚐᚇᚃᚄᚁᚂ ᚈᚅᚆᚌᚊᚉᚇ

אַתְּקִינוּ לִבְנֵי־הוֹן קְטוֹל בְּחוֹבֵי
אַבָּהָתְ־הוֹן דִּילְמָא יְקוּמוּן וַיִּחְסְנוּן
אַרְעָא וַיִּתְמְלוֹן אַפֵּי תֵבֵל בַּעֲלֵי דְבָב:
וְאִתְגְּלֵי לְאִתְפַּרְעָא מִנְּדַהוֹן אָמַר יְיָ
צְבָאוֹת וְאֵישֵׁיצֵי לְבָבֶל שׁוּם וּשְׁאָר
וּבַר וּבַר בַּר אָמַר יְיָ: וַאֲשַׁוּינָהּ לִירוּתַת
קוֹפְדִין בֵּית צָדוּ בִּיצִין דְּמַיָּין
וְאֵיהַמְמִינָהּ כְּמָא דְּמְהַמְמִין בְּמִכִּינָא
וְאִתְכְּבִינָא לְשֵׁיצָאָה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת:
קַיְמִים יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימַר אִם לָא כְּמָא
דְּחַשִּׁיבִית כֵּן תְּהֵי וּכְמָא דְּיַעֲצִית הִיא
תָקוּם: לְמִתְבַּר אַתּוּרָאָה בְּאַרְעִי וְעַל
טוּרֵי עַמִּי אֵידוּשִׁשִׁינֵיהּ וְתַעְדִּי מִנְּהוֹן
מַרְוָתֵיהּ וְנִירֵיהּ מֵעַל צַוְּרֵיהוֹן יִתְפְּסָק:
דָּא מַלְכָּא דִּי מַלִּיךְ עַל כָּל יַתְבֵי אַרְעָא
וְדָא גְּבוּרְתָּא דִּי מְרַמְּמָא דְּשַׁלִּיט עַל
כָּל מַלְכוּתָא: אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת מַלַּךְ וּמִן
יַעְדִּי וּגְבוּרְתֵּיהּ מְרַמְּמָא וְלֵית
דִּיתִיבִינֵיהּ: בְּשַׁתָּא דְּמִית מַלְכָּא אָחָז
הֲוָה מְטַל נְבוּאָתָא הָדָא: לָא תִּיחְדּוּן
פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְכוֹן אֲרֵי אִתְבַּר שׁוּלְטַן
דַּהֲוָה מַפְּלַח בְּכוֹן אֲרֵי מִבְּנֵי בְּנוֹהִי
דְּיִשַׁי יִפּוֹק מְשִׁיחָא וּיהוֹן עוֹבָדוֹהִי
בְּכוֹן כְּחֵיוֵי כַּפְּרִית: וְיִתְפַּרְנְסוּן חֲשִׁיכֵי
עַמָּא וְעִינְוָתָנֵיָא בְּיוֹמוֹהִי לְרוֹחֲצָן
יִשְׁרוּן וְיָמוּת בְּכַפְּנָא בִּנְךָ וּשְׁאָר עַמֵּיךָ
יִקְטוֹל: אֲלִילִי עַל תַּרְעָךְ צַוְּחִי עַל קִרְוָךְ אִתְבְּרִתּוּן פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְכוֹן אֲרֵי מִצִּיפּוּנָא
פּוּרְעָנוּתָא אָתֵי וְלֵית דְּמִאַחַר בְּזִמְנוֹהִי:

הָכִינוּ לְבָנָיו מַטְבֵּחַ בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם
בַּל־יָקוּמוּ וְיִרְשׁוּ אָרֶץ וְמִלְּאוּ פְנֵי־
תֵבֵל עָרִים: וְנִקְמְתִּי עֲלֵיהֶם נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת וְהִכְרַתִּי לְבָבֶל שֵׁם
וּשְׁאָר וְנִין וָנֶכֶד נְאֻם־יְהוָה:
וְשַׂמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד וַאֲגַמֵּי־מָיִם
וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְּׁמֵד נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת: נִשְׁבַּע
יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר
דִּמִּיתִי כֵּן הָיָתָה וְכַאֲשֶׁר יָעַצְתִּי הִיא
תָקוּם: לִשְׁבֹּר אַשּׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל־
הָרַי אֲבוֹסֶנּוּ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עֻלּוֹ
וְסֻבָּלוֹ מֵעַל שִׁכְמוֹ יָסוּר: זֹאת
הָעֵצָה הַיְּעוּצָה עַל־כָּל־הָאָרֶץ וְזֹאת
הַיָּד הַנְּטוּיָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם: כִּי־יְהוָה
צְבָאוֹת יָעָץ וּמִי יָפֵר וְיָדוֹ הַנְּטוּיָה
וּמִי יְשִׁיבֶנָּה: בִּשְׁנַת־
מוֹת הַמֶּלֶךְ אָחָז הָיָה הַמַּשָּׂא הַזֶּה: אַל־
תִּשְׂמְחִי פְלֶשֶׁת כֻּלָּךְ כִּי נִשְׁבַּר שֵׁבֶט
מַכֵּךְ כִּי־מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ יֵצֵא צֶפַע וּפִרְיוֹ
שָׂרָף מְעוּפָף: וְרָעוּ בְכוֹרֵי דַלִּים
וְאֶבְיוֹנִים לָבֶטַח יִרְבָּצוּ וְהֵמַתִּי בְרָעָב
שָׁרְשֵׁךְ וּשְׁאֵרִיתֵךְ יַהֲרֹג: הֵילִילִי שַׁעַר
זְעַקִּי־עִיר נָמוּג פְּלֶשֶׁת כֻּלָּךְ כִּי מִצָּפוֹן
עָשָׁן בָּא וְאֵין בּוֹדֵד בְּמוֹעָדָיו:
וּמַה־
יִּשְׁרוּ גוֹיֵי הַלְאֻם כִּי יְהוָה יָסַד צִיּוֹן
וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ:

היתה ד׳ בקריאה וסימ׳ אם לא כאשר דמיתי • ומלחמה לא היתה • ציון מדבר היתה • על כן לנידה היתה: וידו ג׳ בקריאה וסימ׳ בסדר תולדת: בודד ג׳ ומל׳ וסימ׳ ואין בודד במועדיו • פרא בודד לו • כצפור בודד על גג:

הכינו לבניו • בלשון ארמי • לפי הרגו אותם שלא יקומו וירשו הארץ: ומלאו פני תבל ערים • אם הם יקומו ומלאו פני תבל שונאים ורעים לפי׳ השמרו שלא יקומו: ערים • שונאים • כמו ויהי ערך • וכן בלשון ארמי ופשריה לערך • וכן ת״י • ויש לפרש מרים כמשמעו • ויתפרס כך אם הם לא יקומו וישרשו ומלאו מלא תבל ערים ורבה היסוד כי הם היו כובשים הערי׳ ומחריבים היסוד: וקמתי עליהם • כלומר אתעורר עליה׳ להכרית׳ לגבל • פי׳ למלך בבל • וחמר לבבל כי בהכרת זרעו של מלך נכרתה ונחרבת בבל • או פי׳ לבבל ליושבי בבל כי כולן יתותו בחרב אבית ובנים יתרו: שם ושאר • הכרתת השם הוא שלא ישאר לו דבר שיזכר שמו עליו • או יהיה ושאר קרוב כמו אים אים אל כל שאר בשרו • ואם זה בקמץ וזה בצי״רי: נין • הוא הבן: ונכד • הוא בן הבן • וכן ת״י בר ובר בר: ושמתיה למורש קפוד • כמו שאמר בחרבן אדום וירשוה קאת וקפוד • וקפוד הוא הנקרא בערבי קנאפ״ד • ובלעז טחר״טוג • והיא נמלאת תמיד במקום המים: וטאטאתיה במטאטא השמד • ענין מכבדות שמכבדין את הבית בלשון משל׳ והוא הנקרא בלשון מקרא יעיס ויעה ברל אמר כמו שמכבדין הבית ושאר קרקע הבית נקי כן תהיה בבל נקיה מאנשי ומבבול ומהרכוש ומכל דבר ואותו הכבוד יהיה כבוד השמד והשחתה • וכן בדברי רבותינו ז״ל לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתי׳ על דשמעוה לאמתיה דרבי דקאמרה להיא אתתא שקלי טאטיתך וטאטאי ביתא • והנה בשלמת נבוכת בבל • ופרש׳ אמת אחריה על מלך אשור: נשבע • דברו הוא שבועתו • כי לברר קיים כמו השבועה לפיכך אמר אם לא שהוא כענין שבוע׳ באדם שאומר אם יהיה כך לא יהיה כך • וכן אם לא באים לשמה יהיו • אם לא שויתי ודוממתי • כאשר דמיתי • כמו שחשבתי על מלך אשור: כן היתה • עבר במקום עתיד • וכן תרגם יונתן כן תהא: וכאשר יעצתי • היא הגזרה תקום כמו שיעצתי עליו • ועצה היא תקון הדבר וברורו: לשבור אשור • ומה היא העצה לשבור אשור בארצי • והיא ארץ ישראל • כי שם קרוב לירושלים נפל אשור • כי יפא מלאך ה׳ והכה מחנהו • כמו שכתוב ואמר ועל הרי כי ירושלים הריס סביב לה ושם היה מחנה אשור: וסר מעליהם עולו שהיה מטיל עליהם מס גם כבש כל הארץ לבד ירושלים כמו שכתוב: זאת העצה • אמר על כל הארץ • ואמר על הגויים כי מלך אשור כבש כל אלו הארצות והיה פחדו ואימתו על כל הגויים וכיון שהיתה יד ה׳ נטויה עליו והכהו חרדו כל הגויים וירא מה׳ ואנשי כוש ומצרים שהיו במחנה וראו מפלת מלך אשור עבדו את ה׳ וירא מחנו • כמו שכתוב יהיה מזבח לה׳ בארץ מצרים: כי ה׳ • כיון שהוא רואה אין מי שיפר עצתו אם כן דברו קיים • כמו שאמר על יד נביאיו כן יהיה וכן יקום: בשנת מות המלך אחז • נבואה זו על פלשתי׳ נאמרה בשנת אחז ומלך חזקיהו • אמר הנביא כנגד פלשתים עוד: אל תשמחי פלשת כלך • כמו ששמחת עד עתה משמת עזיהו • והוא שבט מכך • כמו שהוא אומר בדברי הימים וילא וילחם בפלשתים ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים • וכשמת עזיהו שמחו פלשתים ולחצו את ישראל בימי אחז כמו שכתוב שם ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהוד׳ וילכדו בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנע ובנותיה ואת גמזו ואת בנותיה ויבאו שם • וכשמת אחז מלך חזקיהו אמר הנביא אל תשמחי פלשת כי הנה קם מי שיכך והוא מזרע מי שהכך בתחילה: נחש • משל על עזיהו שהכהו כמו שהנחש מכה וממית • ויונתן תרגם מרי מבני בנוהי דיסי יפוק משיחא • אמר נחש על יסי כי כן נקרא כמו שכתוב אשר בא אל אביגיל בת נחש: צפע ושרף מעופף • נאמר על חזקיהו • כלומר זה יהיה קשה לך מעזיהו כמו שהצפע והשרף קשי׳ מהנחש ופירוש מעופף מדלג ממקום למקום ויונתן תרגם ויהון עובדוהי בכון כחיוי מפרח׳ ואמר כלך לרוב השמחה שהיו שמחים כולם במות עזיהו • וחזקיהו הכה בפלשתים כמו שכתוב בספר מלכים הוא הכה את פלשתי׳ עד עזה ואת גבוליה • ממגדל נוצרי׳ עד עיר מבצר: ורעו בכורי דליים • ישראל שהיה להם עד עתה בכורה וחלקם גדול בדלות עתה ירעו הנה שלא יהיה להם פחד מאויביהם ולבטח ירבצו דמה אותם לצאן שרועי׳ במדבר בלא פחד: כי בעוד שהיו אויביהם שולטים בהם לא היו יוצאים מעריהם הבצורות והיו רעבים ועתה יצאו לכל מקום בלי פחד ושבעו מטוב העמים: והמתי ברעב שרשך • הם ירעו ואתם תמותו ברעב • ואמר שרשך על הנאספים בערי המבצר: ושאריתך • והנשאריים מן הרעב שלא ימותו ברעב: יהרוג • חזקיהו • ואמר והמתי שהוא מאמר ישראל • ואמר יהרוג כי מה שיעשה חזקיהו הוא מעצ׳ האל כי בעזרתו עשה מה שעשה: הלילי שער • זעקי עיר הלילי על שער וזעקי על עיר על השבר הגדול הבא עליך • וכן תרגם יונתן הלילי על תרעך צווחי על קרוך: נמוג פלשת כלך • ואמר נמוג לשון זכר • ואמר הלילי זעקי לשון נקבה • לשון זכר הוא כנגד העם ולשון נקבה כנגד העדה: כי מצפון עשן בא • הפורענות שהוא כעשן • ואמר מצפון ישראל שהיא צפונית לארץ פלשתים: ואין בודד במועדיו • במועדים שיחן חזקיהו ללכת להלחם על פלשתים אין בישראל שיהיה בודד בעצמו שלא ילך עם החיל כי כולם ילכו בשמחה • וכן תרגם יונתן ולית דמאחר בזמנוהי:

ויאמרו זה לזה הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל יקומו וירשו ארץ ומלאו הארץ שונאים ומציקי׳ וכן תירגם יונתן בעלי דבבי׳ כמו ויהי ערך • ועוד יש לפתור ומלאו פני תבל ערים כלפי שהמרנו למעלה שם תבל כמו תבל ארץ ואמ׳ יכלה זרעו ויחזרו מושבי הערים למקומן ומלאו פני תבל עיירות: ושאר • שארית: נין • בן מיסל במלכות הבין: ר׳ ונכד בן הבן • נין זה בלשון ארמי • ונכד זו ושתי׳ קיפול׳ הרי׳ נין בלע״ז: וטאטאתיה • לשון כיבול • דשקובי״ר בלע״ז כמו בארמו דבותינו לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה על דשמעו כו׳: בלשון ארמיתי • בשורן היתה חמה נבוכד נצר ראתה שנתקיימו דברי נביאי ישראל בשמריב לשבוי הבור בארמי ובזאת תדע כי את אחר יעלתי עליך גם היא תקיים: לשבור אשור ונאמר • מוסב על כאשר דמיתי כן היתה: תבוסנו • אשר אמרתי לרומיסו ולבוסנו: על כל הגויים • על אשור בשעתו ועל בבל בשעתו: בשנת מות המלך אחז • ומלך חזקיהו בנו היה המשל הזה על פלשתים: אל תשמחי פלשת כולך • שהרימות׳ ראש בימי אחז שהיה רשע שגרם לו רשעו שנמסר בידכם כענין שנ׳ בל״ה ופלשתים פשטו בערי השפלה ונגבר: כי נשבר שבט מכך • כי נחלשה וכשפלה מלכות בית דוד שהיו למודים להכות בשבט כמו שמלינו בדוד וכן עזיהו מלך יהודה שהכה אתכם כענין שנא׳ ויצא וילחם בפלשתי׳ ויפרוץ את חומת גת: כי משרש נחש • שהוא קשה מנחש ומי היה זה זה חזקיהו שנאמר בו היא הכה את פלשתים ואת עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר: ופריו שרף מעופף • תרגם יונתן ועובדוהי יהון לכון כחיוי: ורעו בכורי דלי׳ ורעו בימיו שרי ישראל שהן עכשיו דלים מפניכ׳ בכורי • לשון שרים כמו גם אני בכור אתנהו: כי מצפון עשן בא • פורענו׳ קשה כעשן הבא עליהם מצפון עזה וגבוליה שהכה חזקיהו היו בדרומה של ארץ ישראל במקום דרומית מערבית ממלאת ארץ ישראל לה מצפון וכן בספרי בהאזינו בקשו לברות כלפי דרום היו מסגירין אותו שנאמר על שלשה פשעי עזה למדנו שעזה בדרום: ואין בודד במועדיו • תרגם יונתן ולית דמאחר בזמנוהי בגדולים שייעד לבא עליכם אין מאחר פעמיו להיות בודד ובא בדד לבדו אלא כלם כאחד יבאו בחזקה: ומה

אבן עזרא

הכינו לבניו • בלשון וכל ביתו: בעון אבותם • אויל מרודך אביו ונבוכד נצר אבי אביו: ערים • אויביים כמו ויהי ערך והטעם כי יעורר שנאה בכל העולם והנה הטעם ומלאו שלא ימלאו וי״ל אמר שלא ירשו הם הארץ יתיישב העולם: וקמתי שם • הוא עצם • ואחר כמו אחר בשרו והוא האב • וכן בן הבן: ונכד בן הבן: ושמתיה • קפוד • ידוע יש אומרי׳ שהוא מגזרת קפדתי כאורב חיי בעבור הקפידו: וטאטאתיה • כל המפרשים אמרו כי אין למלה הזאת אחות והטעם העץ שיסירו בו הדומן: נשבע • שבועת השם היא הגזרה שגזרה: דמיתי • חשבתי והטעם כל מה שחשבתי בכל מה שעבר כן היה וכן יהיה לעתיד: לשבור • כאשר חשבתי לשבור אשור בארצי שהיא ירושלים כי שם הכבוד: ושר מעליהם • מארצי והרי: זאת • כן תהיה זאת העצה שיעלתי על בבל: על כל הגויים • על אשור ועל בבל בעתם: כי • אחר שהשם גזר מי יוכל להפר: בשנת • המשל • נבואה או משל בדרך נבואה והעד כי משורש נחש אל • צפע • הוא נפעוני והוא קשה מהנחש והטעם כי חזקיהו יהיה גבור מאביו והוא יזיק פלשתים כי כן כתיב במלכים הוא הכה את פלשתים את עזה ואת גבולה ממגדל נוצרי ועד עיר מבצר והפרי שיתן שרף מעופף והמעופף הוא קשה בשרפים: ורעו בכורי דליים • הם ישראל שהתדלדלו קודם כל אומה והטעם כי יהיה לישראל שובע ויסכנו לבטח ואת פלשת להפך: שרשך • האבות • ואחריתך הם הבנים וכן לא לאחריתו: הלילי • הטעם שירימו קול בפרהסיא: כי מצפון עשן בא • הוא מלך אשור והנמשל שהוא נבוכד נצר והעד כי יי׳ יסד ציון: ואין בודד • מנזר בדד: במועדיו • בארמונו בא העשן ולא יכול אל לשבת אפילו לבדו בביתו ומה

ומה יענה מלאכי גוי׳ ומה יגידו בימי חזקיהו מלאכי ישראל ההולכים לבשר בשורות כן יגידו יי׳ יסד בציון הקיס בה מלך הגון וחזק ויי׳ עמו: וכה יחסו עניי עמו׳ אף מעשרת השבטי׳ באים שם כמו שמפורש בד״ה ששלח חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לשוב להד״ה: משא מואב׳ נתנב׳ ישעיה שיבא סנחריב על מואב ויגלם כמו שנאמ׳ בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב: כי בליל שודד ער מואב נדמה׳ מואב נדמה׳ וכן שתי מדינות מואב הם: עלה הבית׳ עלה מואב הבית ואנשי דיבון עלו הבמות לבכי גו׳ בוכים בבית ואלו בוכים בראשי במותיהם: יורד בבכי׳ נוגח ונוה׳ בבכי וכן ויורדתי על ההריס וכן זכור עניי ומרודי: על כן אלוני מואב יריעו׳ על אם׳ מזוייני מואב יריעו לקראת המלחמה ונפשו של מואב׳ ירעה לו מתרועע׳ כאבל על עצמו: לבי למואב׳ זעק׳ נביאי ישראל אינם כנביאי אומות העולם בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר וכנביאי ישראל מתאוננים על פורענות הבאה על האומות: בריחיה עד צוער׳ על כל חזקה של מואב יזעק לבי עד צוער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם לעגל שהיא שלישית לבטן׳ לשון אחר שלישיה גברתנית ויונתן תרגם בריחיה כמו בורחיה הבורחים יברחו מהם להמלט עד צוע׳ כמו שעשה לוט אביהם שברח לצוער: מעלה הלוחית׳ מקום מעלות הר שסמו מעל׳ הלוחית וכן מורד חורני׳ יבכו הבורחי׳ דרך שם וכל המקומות האלה ממואב הם: יעוערו׳ יצעקו ולשון אחרמי הוא שתרג׳ יונת׳ לא ידרו הדור׳ הידד לא יעוערון בקלהון: מי נמרי׳ כהר של אותו מקום: משמות יהיו׳ מדם חלל המתערב ונופל בשם: כי יבש חציר וגו׳ כלומר גבוריהם ומלכיהם ושליטיהם ולפי שבשם׳ של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו שבארנו אלים ממואב לפי׳ משל את פורענות׳ בחורבן מרע׳ שלה: על כן יתרה עשה׳ על אשר יתרה עשה תבא עליו הפורענו׳ הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמ׳ מקומות עמד אברהם ללוט בגלותו מחרן ובלכתו למצרים ובזכותו שולח מתוך ההפכה וגלח׳ עליו עם אמרפל וחבריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מוני׳ אותם כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי והיו ישראל׳ בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכ׳ אתם הולכים הבראם אביכ׳ לא מעבר הנהר הוא וזהו שלא שמעתי חרפ׳ מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו את סנחריב שלש שנים שנר על שמרון הוא שנ׳ בג׳ שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב: ופקדתם׳ תרגם יונתן ותחומיהון דעל ימא מברבא יתנסיב והוא לשון מינו׳ כמו ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר אנשי שפקדתם עליה תלקח מהם: על נחל הערבים ישאום׳ יקחו האויבים אותם את הנבולין ועוד יש לפרש ופקודת׳ שאביא עליהם זו תהיה על נחל הערבי׳ ישאום האויבים יגלו אותם אל ארץ בבל שהיא נחל ערבים של׳ על ערבים בתוכה תליכו כנורותיכו: תנלים

אבן עזרא

ומה יענה׳ כל מלאך מתלאכי גוי זה יענה כי יי׳ יסד ציון ולא יוכל מלך אשור להושע׳ ומה יענה שישאלו הגויים מה היה לירושלם וכן יענו המלכים לשולחיהם: משא בגיל׳ סמוך והטעם בגיל כך מהשבועו׳ שודד ער מואב׳ והנה הוא חסר בית במואב: נדמה׳ נכרת כמו ודמיתי אתך׳ קור מואב׳ מדינה כמו וארם מקירי׳ עלה׳ הטעם עלה יושב׳ הבית׳ שם מדינה׳ הבמות׳ לע״ז׳ בכל ראשיו׳ של מואב׳ כל זקן גדועה׳ שם כמו ותכולתו חוב ובי״ת בראשיו ומשך אחר עמו כמ״ש מחל אביך׳ בחולותיו׳ בחולות מואב׳ על גגותיה׳ רמז למדינ׳ ויליל׳ כמו ייטיב והנה העתיד בבנין הפעיל נע והם זרות׳ ותצעק׳ נפש של מואב׳ ברעה לו׳ והנכון שכל אחד יזעק ויאמר׳ לבי למואב׳ בעבור מואב׳ בריחיה בריחי התדינה לועקים כמו הילילי שער או בריחיה הובאו אל מנרי׳ כי משם בא מלך אשו׳ או צוער של סדום ויהי׳ עגלת שלישיה שים לה ג׳ שנים תוא׳ צוער ויתכן היות בריחיה שם התואר כנעם בורחיה אך ברוחיה לא יתכן לאמרו כי איך יהיה פעול וי״ו לפעיל עומד׳ יעוערו׳ העי״ן השני כפול והטעם כמו יעוררו והיא מלה זרה: כי׳ נמרי׳ שם מקום׳ משמות׳ שם ואילו היה פועל מהכפולים תחת הש״ן חרק׳ על יתר׳ שם ממון׳ עשה׳ קנה כמו עשה לי את החיל הזה׳ ופקדתם׳ מגזרת פקדון והנה הממון ישאום אל ערבי הנחל והנכון שממונם ישאוהו על הנחל הילזע בארצם שהוא על ערבים והטעם שיוליכו ממונם למקום אחר אולי ישאר להם׳ כי

ומה יענה מלאכי גוי׳ כל אחד ממלאכי הגוים ההולכים בשליחות מארץ אל ארץ כשישאלו אותו חדשות מה יאמר׳ יאמר כי ה׳ יסד ציון במליך חזקיהו כי היה לציון כמו יסוד לבנין׳ כי חשב מלך אשור להחריבה והתפלל חזקיהו ועניהו האל על ידי ישעיה הנביא׳ ואמר לא יורה שם חץ ולא יקרבנה מגן ולא יספך עליה סוללה׳ ואמ׳ וגנותי על העיר הזאת׳ להושיעה: וכה יחסו עניי עמו׳ כל ערי יהודה הבצורו׳ נתפסו והיא נשארה וכה חסו ישראל׳ משא מואב׳ נבואה זו על פורענו׳ מואב׳ ואמר הנביא כי בלילה יבא להם השודד בשודש ישבי׳ שלא יהיו נשמרי׳ ממנו׳ ואמר בליל בדרך הסמיכות אולי חסר הנסמך׳ רוצה לומר בליל פלוני׳ או בא סמוך במקום מוכרת כמו אל חזקיהו בחיל כבד׳ ופירוש נדמה נכרת׳ ושדד ונדמה מלות שונות והענין אחד ואמר שדד ונדמה ועלה עבר במקום עתיד כדרך הנבואו׳: ער מואב׳ הוא עיר מואב ששמה ער׳ ונסמכה אל מואב אולי היתה עיר אחרת ששמה כך׳ ותרגומה לחית׳ ואולי ער היא ערוער כי היא למואב׳ וכן תרגום ירושלמי מערוע׳ על שפת נחל ארנון מלחית די על כיף נחלא דארנונא׳ ויש מפרשי׳ ער כמו עיר׳ ותרגם יונתן ואמון דמיכין׳ פירושו בענין דממה כי כשהאל׳ יען הוא דומה׳ וקיר הוא עיר למואב ששמה קיר׳ וכן כתוב וארם מקיר יגלו עם ארם קירה׳ וזה היה למואב לפיכך אמר קיר מואב׳ ויונתן תרגם כרבא דמואב׳ עלה הבית ודיבון׳ עלה מואב אל הבית׳ והוא בית עבוד׳ הליליס׳ ודיבון והוא שם המסגד שהיה שם בית עבודת חליליס׳ הבמות׳ וכן היו שם במות לבד בית ע״ז׳ וכאשר יבאו האויבים עליהם פתאום יעלו עליהם לבכי ולבכות שם לפני עבודת אלילים שלהם ולספוד ולקרוע בגדיה׳ כדי שיראה עליהם כמוש אלהיהם לפי דעתם: על כנו׳ ועל מידבא׳ ייליל׳ שבבשו אותם האויבי׳ ויקראו ראשיה׳ עליהם ויגדעו זקניה׳ ואמר לשון גדעון על הזקן ולשון קראה על הראש כי כן המנהג לתלוש שער הראש על שער הגדול ועל אבל לגדוע הזקן׳ כלומ׳ לנלח הזקן׳ כי הזקן המגולח הוא תפארת הפנים׳ ומפני האבל יסירו התפארת׳ וכן אמר מגלחי זקן וקרועי בגדים׳ ולא אמר הנה מגלחת ואמר גדועה לנגלי׳ בכל ראשיו קרחה׳ זה לבדו בא בחולם הרי״ם בלשון רבי׳ בחלוחיו׳ בשוקי׳ וברחובות׳ ועל הגגות׳ כלומר בגלוי יחגרו שק ויילילו ויבכו׳ וכשמדבר בלשון יחיד הוא על הכלל ובלשון רבי׳ הוא על הפרט׳ ופי׳ יורד בבכי כאלו כל גופו יורד ונחת בבכי׳ והוא דרך הפלגה מרוב הבכי׳ ויונתן תרג׳ יורד מלוחין׳ מעגין׳ מריד בשיחי׳ ואף על פי שאינו משרשו׳ ותזעק חשבון ואלעלה׳ ערי מואב׳ וכן יהן והיא יהלה הגז׳ בתורה׳ והיא בנבול מואב׳ לפיכך אמר ער׳ על כן חלוצי מואב׳ אותם חלוצי לבא שהיו במואב בשראו כל העם בוכים׳ גם הם הריעו תרועו׳ הבכי והילולה עמהם ולא שמו לבם להלחם כנג׳ אויביה׳: נפשו ידעה לו׳ ירעה מענין תרוע׳ ותע״פ שאינו משרשו׳ ופי׳ נפש מואב ירעה בעבור עצמו כלומ׳ על הרעה שבאה לו׳: לבי למואב׳ מדבר הנביא על לשון העם שיאמר כל אחד מהם כך׳ ואמ׳ ועקה ללב׳ על דרך משל מרוב המייתו׳ ויונתן תרגם בלבהון מואבאי ימרון למערק עד לוער׳ בריחיה׳ אמר בכנוי הנקבה לפי שהמשיל מואב לעגלה שלישיה׳ ופירוש עגלה גדולה בת שלשה שנים כי היא הטובה׳ וכן היתה מואב מלאה כל טוב כשבאה אליה הרעה׳ ואמר כי הנמלטים ממואב יברחו עד לוער׳ ואמר עגלות בתי״ו כמו בה״ת׳ כמו ותועבת לחרם לך׳ אף גילת והכן׳ אל תתני פוגת לך׳ והדומים להם שבתבנו בספר מכלל׳ ויונתן תרגם עגלת תלתות רבתא׳: הלוחית׳ שם מקום גבוה׳ אמר כאשר יברחו יעלו הולך ובכה ויזעקו זעקת שבר הבא עליה פתאום׳ חורני׳ שנים הם חורן העליון וחורן התחתון׳ פירוש יעוערו׳ כמו יעידו׳ ונכפלה הפ״ת׳ וי״ת שהוא הפוך כמו ירועעו מענין תרועה׳ ולפי דעתי שהוא מענין שבר׳ מדברי בבוחינו נמתקה המגלה ואמרה איני שותה מערערין אותה׳ פירוש מסברין ומכין אותה עד שתשתה אע״פ שביעוערו לא נכפלה בו כי אם הפ״ת בלבד שניהם ענין אחד׳ ופירוש יעוערו יעברו ענמוס בזעקה על שברם ויבו כף אל כף וכף אל ירך כמנהג המעקי׳ הבוכי׳: כי מי נמרים׳ נמרי׳ שם נהר או שם מקום בארץ מואב׳ ואחר משמות יהיו כיון שאין שם יושבים כאלו אין שם אדם רק ירק ועשב כי יושבי הארץ מהם נהרגו ומהם ברחו׳ על כן יתרה עשה׳ חסר מלת אשר ומשפטו אשר עשה׳ וכן לעשה עליה אשר עליה׳ את הדרך ילכו בה אשר ילכו בה׳ בעבור זה עשה ה׳ לי׳ בעבור זה אשר עשה ה׳ לי׳ ופי׳ על כן יילל מואב ויבכה כי יתר ההמון שבבש ופקודתם הכל ישאו האויבים׳ על נחל הערבי׳ וגחל הערבים׳ נחל שמוך לעיר מואב שהיו בו ערבים כמו ערבי נחל ומה שיוציאו מן העיר ישאו על שפת הנחל ההוא ושם יקבלו

ומה יענה מלאכי גוי׳ ומה יגידו בימי חזקיהו מלאכי ישראל ההולכים לבשר בשורות כן יגידו יי׳ יסד בציון הקיס בה מלך הגון וחזק ויי׳ עמו׳ וכה יחסו עניי עמו׳ אף מעשרת השבטי׳ באים שם כמו שמפורש בד״ה ששלח חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לשוב להד״ה: משא מואב׳ נתנב׳ ישעיה שיבא סנחריב על מואב ויגלם כמו שנאמ׳ בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב׳ כי בליל שודד ער מואב׳ נדמה׳ מואב כאילו יש דומה ואין יכול להלח׳ ובליל אח׳ אם׳ שודד בו קיר מואב נדמה תרגם יונתן ואינון דמיימין׳ ער וקיר שתי מדינות מואב הם: עלה הבית׳ עלה מואב הבית ואנשי דיבון עלו הבמות לבכי׳ בוכים בבית ואלו בוכים בראשי במותיהם: יורד בבכי׳ נוגח ונוה׳ בבכי וכן ויורדתי על ההריס וכן זכור עניי ומרודי: על כן אלוני מואב יריעו׳ על אם׳ מזוייני מואב יריעו לקראת המלחמה ונפשו של מואב׳ ירעה לו מתרועע׳ כאבל על עצמו: לבי למואב׳ זעק׳ נביאי ישראל אינם כנביאי אומות העולם בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר וכנביאי ישראל מתאוננים על פורענות הבאה על האומות: בריחיה עד צוער׳ על כל חזקה של מואב יזעק לבי עד צוער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם לעגל שהיא שלישית לבטן׳ לשון אחר שלישיה גברתנית ויונתן תרגם בריחיה כמו בורחיה הבורחים יברחו מהם להמלט עד צוע׳ כמו שעשה לוט אביהם שברח לצוער: מעלה הלוחית׳ מקום מעלות הר שסמו מעל׳ הלוחית וכן מורד חורני׳ יבכו הבורחי׳ דרך שם וכל המקומות האלה ממואב הם: יעוערו׳ יצעקו ולשון אחרמי הוא שתרג׳ יונת׳ לא ידרו הדור׳ הידד לא יעוערון בקלהון: מי נמרי׳ כהר של אותו מקום: משמות יהיו׳ מדם חלל המתערב ונופל בשם: כי יבש חציר וגו׳ כלומר גבוריהם ומלכיהם ושליטיהם ולפי שבשם׳ של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו שבארנו אלים ממואב לפי׳ משל את פורענות׳ בחורבן מרע׳ שלה: על כן יתרה עשה׳ על אשר יתרה עשה תבא עליו הפורענו׳ הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמ׳ מקומות עמד אברהם ללוט בצאתו מחרן ובלכתו למצרים ובזכותו שולח מתוך ההפכה וגלח׳ עליו עם אמרפל וחבריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מוני׳ אותם כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי והיו ישראל׳ בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכ׳ אתם הולכים הבראם אביכ׳ לא מעבר הנהר הוא וזהו שלא שמעתי חרפ׳ מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו את סנחריב שלש שנים שנר על שמרון הוא שנ׳ בג׳ שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב׳ ופקדתם׳ תרגם יונתן ותחומיהון דעל ימא מברבא יתנסיב והוא לשון מינו׳ כמו ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר אנשי שפקדתם עליה תלקח מהם׳ על נחל הערבים ישאום׳ יקחו האויבים אותם את הנבולין ועוד יש לפרש ופקודת׳ שאביא עליהם זו תהיה על נחל הערבי׳ ישאום האויבים יגלו אותם אל ארץ בבל שהיא נחל ערבים של׳ על ערבים בתוכה תליכו כנורותיכו׳ תנלים

ומה יענה׳ כל מלאך מתלאכי גוי זה יענה כי יי׳ יסד ציון ולא יוכל מלך אשור להושע׳ ומה יענה שישאלו הגויים מה היה לירושלם וכן יענו המלכים לשולחיהם׳ משא בגיל׳ סמוך והטעם בגיל כך מהשבועו׳ שודד ער מואב׳ והנה הוא חסר בית במואב׳ נדמה׳ נכרת כמו ודמיתי אתך׳ קור מואב׳ מדינה כמו וארם מקירי׳ עלה׳ הטעם עלה יושב׳ הבית׳ שם מדינה׳ הבמות׳ לע״ז׳ בכל ראשיו׳ של מואב׳ כל זקן גדועה׳ שם כמו ותכולתו חוב ובי״ת בראשיו ומשך אחר עמו כמ״ש מחל אביך׳ בחולותיו׳ בחולות מואב׳ על גגותיה׳ רמז למדינ׳ ויליל׳ כמו ייטיב והנה העתיד בבנין הפעיל נע והם זרות׳ ותצעק׳ נפש של מואב׳ ברעה לו׳ והנכון שכל אחד יזעק ויאמר׳ לבי למואב׳ בעבור מואב׳ בריחיה בריחי התדינה לועקים כמו הילילי שער או בריחיה הובאו אל מנרי׳ כי משם בא מלך אשו׳ או צוער של סדום ויהי׳ עגלת שלישיה שים לה ג׳ שנים תוא׳ צוער ויתכן היות בריחיה שם התואר כנעם בורחיה אך ברוחיה לא יתכן לאמרו כי איך יהיה פעול וי״ו לפעיל עומד׳ יעוערו׳ העי״ן השני כפול והטעם כמו יעוררו והיא מלה זרה׳ כי׳ נמרי׳ שם מקום׳ משמות׳ שם ואילו היה פועל מהכפולים תחת הש״ן חרק׳ על יתר׳ שם ממון׳ עשה׳ קנה כמו עשה לי את החיל הזה׳ ופקדתם׳ מגזרת פקדון והנה הממון ישאום אל ערבי הנחל והנכון שממונם ישאוהו על הנחל הילזע בארצם שהוא על ערבים והטעם שיוליכו ממונם למקום אחר אולי ישאר להם׳ כי

הכל וחש״כ יחלקו ביניהם השלל׳ ופי׳ פקודתם ממונם׳ נקרא הממון פקודה לפי שהאדם פקיד ומניח עליו׳ וכפל הענין במלות שונות׳ כי

אבן עזרא

לשון ג׳ דרכים כדי לברוח עם מעל הלוחית׳ והוא רוחה שבבכי׳ יעלה בו מי שיעלה׳ ולא ימלט ואם דרך חורנים שהם בב׳ דרכים׳ גם דרך שם יחזיקו ויעקו׳ שבר׳ באופן שלא נשאר להם דרך אחר כדי לברוח שם אלא אחד׳ לו יאחר׳ ופקודתם הם כשותיהם כל״א פקודתו׳ יקח אחר׳ על נחל הערבים׳ רחוק מגבול מואב׳ ישאום׳ להגלם׳ כי מי דימון מלאו דם׳ ואין שם בית מרום׳ כי אלא אשים׳ על דימון נוספת׳ על יתר המקומות הגדול׳ והטעם כי שם׳ היו הולכים׳ ליחלש׳ והנו׳ כי לפליטת מואב׳ יהי׳ שם׳ אריה׳ הוא מיל׳ מן מואב׳ וגבולו׳ כלרים׳ ונהם המוספות׳ להתם׳ פלטיו׳ ונכן׳ לשאריית׳ הנשארים׳ בארצה׳ ולא יחלשו׳ לברוח׳ כי גם להם יהיה רגוי׳ עת בתפל׳ לארץ׳

אל יגל :

ויגל, ויגלה אשה ד יגלה ויגל אבה יגל אבה יגל אבה
יגלה, ויגל אבל יגלה יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה
ויגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה אבל יגל אבל יגלה

כי הקיפה בכל גבול מואב · סביב יזעקו ויילילו · וכן על אגלים ובאר אלים · וכן
ערי מואב על הגבול הן סמוכות לגבול : כי מי דימון · דימון שם נהר בערי מואב ·
ואמר כי מדם החללים מלאו מי הנהר דם : כי אסית · מאמר החל אמר אסית
על דימון : נוספו · שיהיה הדם נוסף עלי הנהר · ופירוש נוספו בלשון נקבי
תעלות הן בלות מדם נוספו על
הנה · שילכו מזה ומזה לנה פלגי
יבלי דם : לפליטת מואב אריה
הפליטים מן האויבים יבא להם
אריה שימיתם : ולשארית אדמה ·
כפל עניין במלת שונות : אדמה ·
אדמת מואב · ויש מפרשי אריה
נבוכד נצר שהי נמשל לאריה כמו
שאמר עליה אריה מסבכו · רולה
לומר כי זה החרב הראשון הוא
שיחריב סנחריב מלך אשור ומה
שישאר מהם יחריב נבוכד נצר ·
וכן תרגם יונתן מלך במשרייתי
יסק : שלחו כר · כתוב במלכים
ומיסע מלך מוא' היה נוקד
והשיב למלך ישראל מאה אלף
כריס ומאה אלף אילים לצמר ·
ויהי במו'אחאב ויפשע מלך מואב
במלך ישראל לפיכך אמר הנבי'
שלחו כר כלומר חוזן כרי' ואי'
שהיית שולחי' למלך ישראל למס
ומרדת' בו היה לכם לשלוח אותו
מס ולא באה אליכ' זאת הרע אם
תעשון כן · ואמר מסלע מדבר'
שהי' עיר ראש מלכו מואב · ואמ'
על הר בת ציון שהי' ראש ממלכו'
ישראל · ואחר שלא היה מלך
בשמרון היה להם לשלוח לציון
אל מלך יהודה · ואפשר שהיה
פי' שלחו לעתיד כלומר עתה
שתשפל מלכותם שיחריב אתכם
מלך אשור וסרה נאותכם תשלחו
המס שהייתם שולחים מתחילה
למלך ישראל תשלחו עתה אל הר
בת ציון לחזקיהו מלך יהודה
שיהיה מלך נדיק וחזק במלכותו
ותכנעו לפניו והעלו לו מס :
והיה כעוף נודד · כן יהיה מואב
כמו העוף הנודד מקנו · וכמו
כן האפרוחים משלחים מקנם
שאין להם מקום לנוח כן תהיינה
בנות מואב · והם הנערים כמו בחשבון ובכל בנותיה כולם יעבירו לארנון ויוליכום
בגולה : ולארנון היא גבול מואב : הביאו עצה · עשי פלילה · הביאו כתוב בוי"ו
וקרי בי"וד · עשי כתוב בי"וד וקרי בוי"ו · והענין אחד · כי כשמדבר בלשון נקבה
ידבר כנגד הכנסה וכשידבר לשון רבים כנגד העם · ואמר היה לך להביא עצה לעשו'
משפט בעצמך להגלות ישראל · כי אברהם עשה כמה עניינים להגלות לוט והיה לך
לשמור החסד לבניו והיה לך לשית צלך כליל בתוך הרי' · והו' דרך משל שהי' להם
להסתיר אותם מישראל שהיו בורחים מפני האויב דרך ארצם · ולמה ארת האויב
לחוס הנהריס שמגר לאדם כשיעמד לחוס השמש בצהריס שהחוס בצהריס בהקפו
וההגלה ממנו הוא הגל · ואמר כליל לפי שבלו גל · כלומר גל גדול בגל הגלילה היה
לך לפרוש עליו · כלומר הסתר גדול שתכסי ותסתירי אותם מפני האויב שלא ימצא :
סתרי נדחים אל תגלי · כפל הענין לחזק : יגורו בך נדחי · הבנוי כנגד האל
כשהיו ישראל נדחים מארצם ועוברים דרך ארצך היה מן הדין שיגרו ויסבנו בך
ושתהיה להם סתר מפני שודד והוא סנחריב · ומואב הוא לשון קדילה כמו משה
משה : כי אפס המץ · היה לך למסתירם כי הנה עתה אפס השדד שלהם והמוצץ
כל טובם והרומס ארצם כולם תמו · וזהו אמרו על מפלת סנחריב בירושלם · ושוד
תאר · והוא כמו שודד · וכן המבליג השוד על עז · אמר הם יגלו מן השודד :
והוכן בחסד כסא · למלך חזקיהו ומואב יכלה ויבא עליו עוד שודד אחר שודד ויספלו
מנאותם : וזהו שאמר אחריו שמענו גאון מואב גאה מאד · והוכן בחסד כסא · שלא
חזקיהו יהיה נכון בחסד שיעשה · וכן ויאשב עליו באמת שיעשה · כמו שכתוב ויעש
הטוב והיישר והאמת לפני ה' אלהיו · או פירוש באותו חסד ואמת שהבטיח האל את
דוד · כמו שאמר וחסדי לא אסיר ממנו · ואמר וחסדי לא אסיר מעמו ולא אשקר
באמונתי : באהל דוד · רולה לומר בית המלכות אשר לדוד · ויהיה זה המלך
שופט ודורש משפט : ומהיר צדק · פירוש שופט שהיה שופט משפט צדק בביתו לכל
הבא לפניו וגם היה דורש ומוקר על אשר לא יבא לפניו והיה דורש משפט העניים
והעשוקים אף על פי שלא יזקו אליו : ומהיר צדק · זריז ומהיר לעשות מעשה היושר
והצדק : שמענו · מאמר הנביא בלשון האומות שיאמרו כן על מואב · שמענו שהיה
מתגאה מאד מואב בעוזו בשלותו · וכפל לשון הגאוה כמה פעמים לרוב הגאוה :
גאה מאד · כמו נאה אלא שנפל ממנו למ"ד הפעל : ועברתו · שהיה מתקלף ומתעבר
שלא דבר על הגוים שבניו מרוב גאותו : לא כן בדיו · לא אמת כזביו · כלומר
דבריו שהיה מדבר בגאותו לא נתקיימו עתה שבאה אליו הרעה · כמו כן בנות
כלפחד דברות : בדיו כמו חרב על הבדים וגואלו : לכן ייליל · המואבים הנשארים
יבכו ויילילו על הנהרגים : לאשישי קיר חרשת אשישי הם היסודות · כמו נפלו
אשיותיה · וכן בארמית ואושיא יחיטו · והוא משל על חלילי מואב וגדוליה : תהגו
אך נכאים · אתם נכאים הנשארים תהגו · כמו תהגה כיונה : נכאים · כמו
נכאי לבב · קיר חרשת · שם מערי מואב : כי שדמות · פירוש נפנים · וכן
ומשדמות עמרה · כל הפסוק הוא על הגפן: בעלי גויש · מלכי גויש : שרוקיה

מרברה ה' ג' קמץ וב' פתחין וסימן והיו תצאתיו מדברה · לך שוב לדרכך מדברה · שלחו כר מושל
ארץ · ארץ ולמזרח ישב דד"ה · ומן הנדי נברלו אל דויד · ג'בתראי קמצים : ודרש ג'חס'וסי'ודרש אל
המתים · שפט ודרש משפט · שחר טוב יבקש רצון :

אבן עזרא

כי · עד · מושך אחר וכן ועד באר אלים : כי · מלאו דם · חללי מואב : נוספות ·
הנעשה רעות נוספת וכן עשיר יענה עוזות והנעשה מלות : כי אסית · מושך גם אחר
וכן הוא כי אסית לפליטת מואב אריה והוא מלך אשור : שלחו כר · מין ממיני הגמל
שירוץ מנזרת הכרי והרגלים · יש אומרים כי מושל ארץ יתואר הכר בעבור שפסיעתו
באר' גדולה מכל פסע והנכון להיות כר סמוך כי לא ימצא רק אצל המושלים : והיה ·
מואב כעוף נודד : בנות מואב · הם הכפרים כמו וילכדו בנותיה : הביאו · דברי
הנביא למואב קודם שתבא לך זאת הצרה הביאו לנפשך עצה : פלילה · שם על
משקל אכילה מגזרת פלילים : צלך · שתסתירי ישר בברחם אליך נדחי מהקומם :
נודד אליך אל תגלי · יגורו · נדחי · דברי הנביא או הם בעבור כבוד ישראל :
מפני שודד · שסלד שומרון והוא מלך אשור : כי · עוד יבוא עת שיאבוד זה הנוגש
ויכלה השוד : המץ · תאר הפס והוא יוצא למען תמוגו כמותו : תמו · מחנות :
רומס · הוא מלך אשור : והוכן בעבור החסד כסא המלוכה : באהל דוד ·
היא ירושלם : שופט · זה חזקיהו : ומהיר צדק · תאר הפס מגזרו מהרה : שמענו ·
ידבר הנביא על לשון ישראל או הגוים : גא · חסר ה"א והיא מלה זרה : לא כן בדיו ·
אלא יהיה כן בניו כמו ותעש בדים ויש אומרים מחשבותיו ולא כן כמו בנות כלפחד
ובדיו כמו בדיך מתים יחריבו : לכן · לאשישי · יש אומרים ליסודי והנעשה שיהגו והם
נכאים כאשר יספרו מעלת אשישי קיר חרשת וכן בתרגו' ארמית ואושיא יחיטו והנכון
בעיני שהוא כמו אשישי ענבי והעד גפן שדמה והנעשה שתהגו ואתם נכאים כאשר
תזכרו ימי השמחה הפך הילולה : כי שדמות · כמו ומשדמות עמורה כמו גפנים :
אחלל · כל אחד : בעלי גויש · כמו אדני יוסף כסף יביב לבעליו והם מלכי אשור :
הלמו

מנחה גדולה

שלחו כר בא לתת עצה
למואב ואומר להם שישלחו
שליח שר וגדול ואומר
מחשל רב כפי כבוד
הסולת ואשר אליו הוא
נשלח כי כן ראוי שיהיה
מדרגת השליח וזה
יוסלע מדברה אל הר
בת ציון · כלומר אל
חזקיהו מלך יהודה
להתחנן אליו שיהיה
בעזרו ושיגאלם כאמו ·
ואם יעשה כן יהי' מעלה
כעוף נודד שיתלש מקום
לשנת זה על האנשים
ועל העוף והנשים אם
ירצו לבנות מקומם
למקום אחר כן מסולת ·
הביאו עצה וגו' והעצה
היעוצה היא כדי שתתה
מואב תתלש אחת רוח
ואית יומם בצל לך
בעבור אתה מעתה תעשה
כן עם אחרים כי
שיחדלו לך מלה כבגד
מדה ע"ל ואמן לך רחמי
ורחמיך כל מי שיורחם
על אחרים תרחמו
עליו · ולזה אמר שיתי
כליל צלך בתוך אחרים
ירצה הבאים לאמות
בצילך יחמלו כך מרחמה
ומרגע ע בתוך אחרים
שיהיה צלך כ"כ טב וגדול
כאלו ידמה שהוא לילה
לעומדים אחריו ולא די
המרגוע שיחמלו אם אלא
שאם יבואו לבקשם אתה
תהיה מסתרת ומחלמת
הנדחים שכן דרך מי
שבא לחסות בצלו של
אדם להסתירו מן אויביו
וכמ"ש רק לאנשים האלה
אל תעשו דבר כי על כן
באו בצל קורתי ולא
מבעיא לאותם שבאו
לחסות תחת צלך אפילו
הנודדים מתקום למקום
שלא עמדו שם אל תגלי
ואם יתעכבו ? זמן מה
נדחי בגבולך יגורו בך
נדחי הם נדחי ישראל
ואתה מואב הוי סתר לאמו
להסתירם מאויביהם
והרוגה להיו' שודד אותם
מהרה היש הקב"ה
יאבדים ויכלה החומה הוא
האויב האוכל ומוצץ
אותם בעוזם בארמתם
כ"י שוחד ומתנות :
ואפשר שאחר שתרי
נדחי על בית אביו של
דוד שהיה נתון אותם
תחת מואב למשחר
בדרחו מפני שאול ומואב
הרג לכולם וז"ם שתרי
נדחי שהי לך לשתר נדחי
הם ישי ובית אביו בית
דוד אם הוכן בחסד כסא
שלא כדין ולפו שאול כי
נמשח דוד מה' להיות
מלך על ישראל ונשב על
כסא המלוכה באמת
ולהיות שופט ומשפט וגו'
ומה גם שהיו מזרע
מואב מלך אחם רות
המואביה ושע"כ היה
סבור דוד שאלך מואב
יסתירם בלא יחיו והוא
בגאותו בקש להשחיד
בית דוד וזה עברתו לא
כן בדיו שלא היה
לדוכם נדגם מלך היותם
בדיו ומשדמו נמחו אלא

כי הקיפה בכל גבול מואב · אחי אקיפת צוהתאית תחום מואב
עד־אגלים ילילתה ובאר אלים · עד אגלים מילין ובאר אילים
ילילתה: כי מי דימון מלאו דם כי־ מצוחין: אחי מי דימון אתמליאו דם
אשית על־דימון נוספות לפליטת קטולין ארי אמני על דימון כנישת
מואב אריה ולשארית אדמה: משרין לשיזבת מואב מלך
שלחו־כר מושל־ארץ מסלע מדבה במשרתיה יסק ולמיבז שארא
אל־הר בת־ציון: והיה כעוף־נודד דארעהון: יהון מסקי מסין למשיחא
כן משלח תהיינה בנות מואב דישראל דיתקוף על דהוו במדברא
מעברת לארנון: הביאו עצה עשו טור כנישתא דציון: ויהי כעופא
פלילה שיתי כליל צלך בתוך צהרים דאפרחוהי מקניה ויטלטל יהפכון
סתרי נדחים נודד אל־תגלי: יגורו בך נדחי מואב מגיזין להון לארנון:
בך נדחי מואב היו־סתר למו מפני אתמליכו מלך עיבידו עצה שויאו
שודד כי־אפס המץ כלה שד תמו כלילא טוליך בימא בגו טידרא
רמס מן־הארץ: טמרי מטלטליא ומבדריא לא
והוכן בחסד כסא ויישב עליו באמת יתיתבון ביך מטלטלי
באהל דוד שופט ומהר משפט ומהר צדק: מלכות מואב הוי סיתרא להון מן
שמענו גאון־מואב גא מאד קדם בזוזין ארי סף משיקא אשתצי
גאותו וגאונו ועברתו לא־כן בדיו: בזזא ספו כל דהוו דישין מן ארעא:
לכן ייליל מואב למואב כלה בכן משיחא דישראל יתקן בטוב
יילילו לאשישי קיר־חרשת תהגו כורסוהי ויתיב עלוהי בקשוט
אך־נכאים: כי שדמות חשבון בקרתא דדוד דאיזתבע דין ועבד
אמלל גפן שבמה בעלי גוים הלמו קשוט: שמענא רברבי מואב
שרוקיה
דמתגאן לחדא יקירהון ומפנקיהון
וגיותנותהון לקביל פורענותהון לא שוי להון בכן מילין מואבאי על מואבאי
כולהון מצוחין ומילין על אנש כרך תוקפהון דון ימרון ברם כבישין: ארי
אתבזיזא משרית חשבון אתקטלא סיעת שבמה מלכי עממיא קטילו
שלטוניהון

אבן עזרא

הנעים · ואחר דורש משפט ומהיר צדק כי המשפט צריך להיות באמתן ובדריסה ואחקירה משא"כ צדקה צריך מהירות כעובדא דאחוס אים גם זו ע"י שעשה לתת לעני מזונות מת וע"כ אחר דורש משפט · ומהיר צדק · ובזה
הוא רומז כי אל תרבעה אלא תסרו מתואב ואלקו כי לא זכר עשות חסד ואמת לבני אברהם שהיה פושה חסד לנוש אביהם שהיה אברהם את לוט ובמתיו מסדום ותם לא עשה צדקה כי לא
קדמו

ꝑꝛꝰ

ꝑꝛꝰ

ꝑꝛꝰ

ꝑꝛꝰ

ꝑꝛꝰ

ꝑꝛꝰ

ꝑꝛꝰ

ꝑꝛꝰ

שרוקיה · נטיעות שורק שלה: עד יעזר נגעו · שדמות הגפן ושורק הנזכרי' כאן אינם אלא משל והם מתאנו' וסיעו' ושלטוני' וכת"י עד יעזר נגעו הלכו בגולה: תעו מדבר · למדבר: שלוחותיה · זמורותיה והם משל גליותיה: נטשו · נפלו כמו ונטשתיך המדבר' והכנס נטושי' וינטשו בעמק רפאי': מבכה בבכי יעזר · ת"י כמה דאיתית מסריין על יעזר כן אייתי קטולין על שבמה ולשון המקרא הנבית אומר כעי' קימות יעזר יש לי לבכות עליך את הגפן שבמה: מרויך דמעתי · מרוה עליך דמעה יש תיבה משנאת כשתי תיבו' כמו בני יעקובי מרן הגר' נתחני דברו לשלום: קיליך · תאני' שמיבשין בקיץ: הידד · קול שודדי' ובוזזים: מן הכרמל · הוא מקום יער ושדות תבואה: לא ירועע · לשון תרועת שמחה · הידד השבתי · קול המתאספים להטיל הקודה לעלור הענבים: יהמו · בקינה: כי נלחם מואב · להלחם על במות המגדלים: ובא אל מקדשו · אל מקום אשר שם מתקדשים שם ומזדמנים שם להתפלל סוף כלייתו של מואב ביד נבוכד נצר: אשר דבר יי' אל מואב מאז מימי רבים לפני בא הרעה עליו ניבא לו ישעיה את זאת: מאז · מעת אשר שכר בלק את בלעם: ועתה דבר יי' · לקרב את הפורענות א להם: בשלש שני' כשני שכיר · בשכיל שלש שני' שסייעו את שנחרבו על שומרון ועזרוהו בלא בצע כאילו היו לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל שאר המונו של סנחריב שסיעוהו בשני' מתו אותו החיל ולך לו וכן מפורש בספר עול' שטף עמוני ומואבים שהיו מסייעין אותם בשאר על שומרון שלש שני' לקיי' מה שנאמר שלש שנים כשני שכיר וגו' ועול ים לפרש שלש שני' כשני שכיר שלש שנים שנים נגזרו עליכם לאחר זמן אבל מלומלמות היו ולא תאחר עול הפורענות כאשר ודקדק השכיר בשני שנותיו לגמלם: ונקלה כבוד מואב · בעיני כל המון סנחריב הרב: ושאר · פליטה הנשארת למואב מעט מזער תהיה: ולא כביר · לשון רוב: מוסר מעיר · לשון הסרה: מעיר · מהיות עיר: מעי · לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים: עזובות ערי ערוער · יונתן תרגם לשון חורבן כמו ערער תתערער ופירשו על ערי אר' · ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה של' ואת ערוער עומד כדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שווקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עבודה זרה ועובדי' לה יום אחד בשנה ויסראל עשו את כלן קיבון אחד והיו עובדין את כלם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק: ואני מפרשו לפי פשט המקרא' על שנתחברו ארם ופקח בן רמליהו יחד והנכי' היה מתנכ' על מפלת דמשק ואומר הנה דמשק מוסר מעי' ערי ערוער שהיו של פקח כבר היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והרי תמיד לעדרי צאן הם כתובות ורובצים שם צאן מואב ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז ונשבת מבצר מאפרי' וממלכה מדמשק שיהרג רצין: ככבוד · עשרת השבטים יהיו גם אז יגלו לאלה וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רצין המית: משמן

אבן עזרא

אלמן ערוקיה · הכו והלמה מיסרת: עד יעזר נגעו · כל כך היו רחבי': תעו מדב' · שרחבו עד מקום שאין שם ישוב: שלוחותיה · חילניה כמו שלחך פרחם רימונים: נטשו · כמו והכנס נטושי פרוסי': על כן מבכה · יאמר כל א' וא' מתואב: נפן שבמ' שם מקום ויחסר על: מרויך · מלה ורה כי כי"ל תחת הוי"ן והו"ן תחת ה"א והיא מלה זרה והכ"ף לנוכח חשבון והיא מדיג מואב הגדולה: על קיציך · פרי הקיץ: הידד · זאת המלה ידברו בה הרומסי' והדורכי' זהות ישמחת הפרי והקציר בעודמו רטוב: ונאסף · יאסף הגיל אל מחרים מהם והטעם יסור מהם הכרמל כי גם למואב חלק בו: ירועע · מגזרת תרועה מהפעלים הסניים כפולי האות האחרון: הידד · ביקב להוציא היין לשבח הפך הקיץ והקציר: על כן מעי · חיננו דברי הנביא רק ידבר על לשון איש מואב: והיה כי נראה כי נלאה מואב עלה על הבמה · לע"ז מו נלאה על הבמה כמעט ולא יוכל והוא הנכו': זה · אשר דבר יי' · דברו והיא גזרה שגזר כמלך שיאמר למשרתיו עשו כן על דרך משל להבין השומעי': ועתה דבר · הפשט גלה זה הסוד כי שלש שנים כשאדון הפשי שכיר שכל יום יבשר בפשו מתי יגיע הקץ כן הנביא היה שמח בנעת קץ אידם: ונקלה · כבודו שהוא המון רב ושאר מעטו מזער: לא כביר · לא עם גדול במספר ידוע כבירים לו מעטו לא יעשה מה' אלים גדול כמו הן אל כביר: משא דמשק · מוסר · מגזרת הסיר מהיותה עיר ואם הוא לשון זכר והנכון שהוא על עם דמשק והעד והיתה מעי במו לעייס ומ"ס גוסף: עזובות · זה הים' על יד מלך אשור: ונשבת · כי בבוא סנחריב תפס דמשק גם שומרון ונתבגריה: ושאר ארם · כי דמשק היא עיר ארם יהי להם כבוד בכבוד בני יעד' שכתב אחריו ידל כבוד יעקב · שיהיה בכבוד לישראל כנגד מאור רעם: והיה

ערוקיה · כמו נטעתיך שורק והוא הטוב מן הגפנים · ומלת ערוקיה נכתב בו"ן עם הדגש: שלוחותיה הם הפארות הגפן המתפשטות: נטשו · התפשטו עד שעברו יס · וכן והכנס נטושים מתפשטים · והפשוק הזה הוא משל על בני מואב שיהרגו מקצתם וילכו בגולה מקצתם · ושדמות משל על המון העם · וכן נפן ערוקיה על הפרים · וכן תרגם יונתן שדמות מעריית גפן וגומר: על כן אבכה · מאמר הנביא בלשון מואב גפן שבמ' · ובכבי שזכר עומק במקו' שנים: מרויך דמעתי · כענב מתכון ומלעלה הוא מדבר ואומר הרוה לאוהב דמעתי · והוא דרך הפלגה כאלו הדמע' במקו' שמרו' הארץ · ומלת מרויך מן הדגים הי"ות עי"ן הפעל והו"ן למ"ל הפעל: כי על קיצך ועל קציר' · הידד נפל · בזמ' הקצי' בהו עליהם המוביים · והידד הוא לשון קריאה והוא שנוקים הפולנים כשיבאו על העיר פתאו' · וכן הוא לשון הדורכי' כמו שכתוב הידד בדורכי' יענה: וקיל · הוא פירו' הקיץ לחיס ויבשי': ונאסף · כאלו יאסף מן המקום ההוא אל מקום אחר הסמחה והגיל · ומה שאמר ונאסף ושמחה הסמוך אליו הוא לשון נקבה פירוש בחסרון מלת דבר כלומר כל דבר שמחה יהיה נאסף מן הכרמל ופירוש כרמל מקום שדות זריעה ועני פרי · ויש לפר' ונאסף עני' כלומר מן אסוף אסיפס · והזמי' לו: לא ירו' ולא ירועע · כי מנהג הוא לשמוח ולרנן ולהריע בשמחה בבטר ובקצי' ובאסיפת הפירו' · וכן כתוב בשמח בקצי' · ובכרמי מואב לא יעשו בהם שמח' והלולי' כי יגלו מארצם ותהיה ארצם שממה: לא ידרך · אמר על שם סופו כמו ואחני קמתי אפיתי על גחליו לחם · והידד הוא קרייאת הדורכים בשמחה: על כן · מאמר הנביא בלשון מואב: מעי · וקרבי · הוא כפל ענין במלו' שונות · כי הקרב הוא המעיים · ויונתן תרגם וקרבי ולבהון · וכן הוא הלב בכלל הקרב: וקיר חרס · הוא קיר חרסת הנזכר למעלה: והיה כי נראה · כאשר יהיה נראה לעם כי נלאה מלבכות בבמה · כמו שאמר למעלה בבמות לבכי · וכאשר יהיה נראה שהוא נלאה מהבכי יבוא לעמוד שם בבמה: ובא אל מקדשו · ירצה לבוא אל בית מקדשו · והוא בית אליהו ירצה לבא שם ולהתפלל אולי יועילנו ולא יוכל ללכת מתוך לאותו מן הבכי · וכן תרגם יונתן אל מקדשו לבית טעותיה: זה הדבר · נבואה זו נאמר' על מואב מאז זה שנים ולא קבע לה זמן ועתה הוסיף לאומרה וקבע לה זמן: כי בשלש שנים · כשני שכיר ונקלה כבוד מואב · כלומר עד שלש שנים מלומלמות כימי שכיר שהוא מלקלק בזמנו ולא יוסיף עליו כן תבא הרעה על מואב עד שלש שנים מלומלמות · וכבודו יאבד לקלון בבודו שהוא עתק וגאותו בכל ההמון הרב שים לו עם רב והמון רב הכל יסוף: ושאר מעט מזער · ומה שיסאר מהם יהיה מעט מזער והכפל למעט: לא כביר · לא יהיה עוד כביר חזק כמו שהיה · ובדרש אשר דבר ה' אל מואב מאז בשאר בלק את בלעם נגזרה גזרה על מואב · ונסדר עולם בשנת בא תרתן אסדרוה בשלוח אותו סרגון מלך אשור שהיו מסייעים אותו כשנר על שמרון שלש שנים לקיים מה שנאמר כשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב · כלומר לפי שהם סייעו מלך אשור שלש שנים על שמרון כאילו היו שכירות: לפיכך יפלו בידו ונקלה כבוד מואב ביד מלך אשור: משא נבואה זו על דמשק שחתרב בי מלך אשור החריבה כמו שכתוב וכן החריב שמרון אחר בן חזר תרבן ישראל בזאת הנבואה כי שני המלכי' רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל נועדו על ירושלים להלחם לפיכך זכר חרבן ישראל שהיה מלכות אפרים מנבואה זו: מוסר מעיר · מוסר מהיו' עיר: והיתה מעי מפלה · שיפילו' ותהיה גל מבכי' · וזכר דמשק לפי שהיתה ראש המתלכה כמו שאמר כי ראש ארם דמשק · עזובות ערי ערוער · אפשר שהיתה בארם עיר שנאמר ערוער והיתה עיר גדולה · לפיכך סמיך אליה הערים הקטני' · ואמר ערי ערוער נראה על פי שהיתה בערי מואב ערוער והיא שבבשוה בני ישראל היתה ג"כ בערי דמשק עיר שנאמר ערוער כמו שכתוב גבל ערוער אשר על פני רבה · ובמדרש עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שוקי' כמנין ימו' החמה וכל אחד יש בו ע"א והיו עובדי' כל אחת ביומה וישראל היו עובדי' כולם ביום אחד לכך הזכיר מפל ערוער שהיה בישראל אבל מפלת דמשק: לעדרי' תהיינ' · שיהיו חרבו' ויהי למדבר לאן: ונשבת מבצר · היא שמרון שהיה מבצר לאפרי' ורחם ממלכת' וממלכי' דמשק · כי מלך אשור המי' רצי' מלך ארם והחריב דמשק: ושאר ארם · לפי שזכר דמשק אחר לא דמשק לבד' כי גם שאר ארם יגל כמו כבוד בני ישראל כן יגלה כבוד' כי שניה' גלו בזמן אחד ע"י מלך אשור: והיה

שרוקיה · נטיעות שורק אלה: עד יעזר נגעו · שדמות הגפן ושורק הנזכרי' כאן אינם אלא משל והם מתאנו' וסיעו' ושלטוני' וכת"י עד יעזר נגעו הלכו בגולה: תעו מדבר · למדבר: שלוחותיה · זמורותיה והם משל גליותיה: נטשו · נפלו כמו ונטשתיך המדבר' והכנס נטושי' וינטשו בעמק רפאי': מבכה בבכי יעזר · ת"י כמה דאיתית מסריין על יעזר כן אייתי קטולין על שבמה ולשון המקרא הנבית אומר כעי' קימות יעזר יש לי לבכות עליך את הגפן שבמה: מרויך דמעתי · מרוה עליך דמעה יש תיבה משנאת כשתי תיבו' כמו בני יעקובי מרן הגר' נתחני דברו לשלום: קיליך · תאני' שמיבשין בקיץ: הידד · קול שודדי' ובוזזים: מן הכרמל · הוא מקום יער ושדות תבואה: לא ירועע · לשון תרועת שמחה · הידד השבתי · קול המתאספים להטיל הקודה לעלור הענבים: יהמו · בקינה: כי נלחם מואב · להלחם על במות המגדלים: ובא אל מקדשו · אל מקום אשר שם מתקדשים שם ומזדמנים שם להתפלל סוף כלייתו של מואב ביד נבוכד נצר: אשר דבר יי' אל מואב מאז מימי רבים לפני בא הרעה עליו ניבא לו ישעיה את זאת: מאז · מעת אשר שכר בלק את בלעם: ועתה דבר יי' · לקרב את הפורענות א להם: בשלש שני' כשני שכיר · בשכיל שלש שני' שסייעו את שנחרבו על שומרון ועזרוהו בלא בצע כאילו היו לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל שאר המונו של סנחריב שסיעוהו בשני' מתו אותו החיל ולך לו וכן מפורש בספר עול' שטף עמוני ומואבים שהיו מסייעין אותם בשאר על שומרון שלש שני' לקיי' מה שנאמר שלש שנים כשני שכיר וגו' ועול ים לפרש שלש שני' כשני שכיר שלש שנים שנים נגזרו עליכם לאחר זמן אבל מלומלמין היו ולא תאחר עול הפורענות כאשר ודקדק השכיר בשני שנותיו לגמלם: ונקלה כבוד מואב · בעיני כל המון סנחריב הרב: ושאר · פליטה הנשארת למואב מעט מזער תהיה: ולא כביר · לשון רוב: מוסר מעיר · לשון הסרה: מעיר · מהיות עיר: מעי · לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים: עזובות ערי ערוער · יונתן תרגם לשון חורבן כמו ערער תתערער ופירשו על ערי אר' · ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה של' ואת ערוער עומד כדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שווקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עבודה זרה ועובדי' לה יום אחד בשנה ויסראל עשו את כלן קיבון אחד והיו עובדין את כלם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק: ואני מפרשו לפי פשט המקרא' על שנתחברו ארם ופקח בן רמליהו יחד והנכי' היה מתנכ' על מפלת דמשק ואומר הנה דמשק מוסר מעי' ערי ערוער שהיו של פקח כבר היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והרי תמיד לעדרי צאן הם כתובות ורובצים שם צאן מואב ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז ונשבת מבצר מאפרי' וממלכה מדמשק שיהרג רצין: ככבוד · עשרת השבטים יהיו גם אז יגלו לאלה וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רצין המית: משמן

אבן עזרא

אלמן ערוקיה · הכו והלמה מיסרת: עד יעזר נגעו · כל כך היו רחבי': תעו מדב' · שרחבו עד מקום שאין שם ישוב: שלוחותיה · חילניה כמו שלחך פרחם רימונים: נטשו · כמו והכנס נטושי פרוסי': על כן מבכה · יאמר כל א' וא' מתואב: נפן שבמ' שם מקום ויחסר על: מרויך · מלה זרה כי כי"ל תחת הוי"ן והו"ן תחת ה"א והיא מלה זרה והכ"ף לנוכח חשבון והיא מדיג מואב הגדולה: על קיציך · פרי הקיץ: הידד · זאת המלה ידברו בה הרומסי' והדורכי' זהות ישמחת הפרי והקציר בעודמו רטוב: ונאסף · יאסף הגיל אל מחרים מהם והטעם יסור מהם הכרמל כי גם למואב חלק בו: ירועע · מגזרת תרועה מהפעלים הסניים כפולי האות האחרון: הידד · ביקב להוציא היין לשבח הפך הקיץ והקציר: על כן מעי · חיננו דברי הנבית רק ידבר על לשון איש מואב: והיה כי נראה כי נלאה מואב עלה על הבמה · לע"ז מו נלאה על הבמה כמעט ולא יוכל והוא הנכו': זה · אשר דבר יי' · דברו והיא גזרה שגזר כמלך שיאמר למשרתיו עשו כן על דרך משל להבין השומעי': ועתה דבר · הפשט גלה זה הסוד כי שלש שנים כשאדון הפשי שכיר שכל יום יבשר בפשו מתי יגיע הקץ כן הנבית היה שמח בנעת קץ אידם: ונקלה · כבודו שהוא המון רב ושאר מעטו מזער: לא כביר · לא עם גדול במספר ידוע כבירים לו מעטו לא יעשה מה' אלים גדול כמו הן אל כביר: משא דמשק · מוסר · מגזרת הסיר מהיותה עיר ואם הוא לשון זכר והנכון שהוא על עם דמשק והעד והיתה מעי במו לעייס ומ"ס גוסף: עזובות · זה הים' על יד מלך אשור: ונשבת · כי בבוא סנחריב תפס דמשק גם שומרון ונתבגריה: ושאר ארם · כי דמשק היא עיר ארם יהי להם כבוד בכבוד בני יעד' שכתב אחריו ידל כבוד יעקב · שיהיה בכבוד לישראל כנגד מאור רעם: והיה

מנחה גדולה

קדמו בלשם וגו' · וגם ת"ל כי אינם שכל כן דבים ואמרים אחה אין נבחל בה מהם וגם מי שהכן לבפלא הנזכר מאחה ה"ל לו מה שמעמו נאון מואב ולו' אלא קדמו וגם לא זכרו להשתיר לדמים בכל הכתוב שהוא נגיא מאוד הוא נאמנו וגאונו של עלמו בלבד אך לא כן כן בדיה ופאלוניו המסתעפי' ומאמו בכעתה ולית ואיתאי' מהן באופן כי דות שהוא בד זעיף מאומו לא כן סיה ביונה בו כי הן בשמות קדושות היו בקרב האנשים ההם: לכן אליל מואב · לכן מאחה אחרכו לא כן בדיו רק כאלו בדיה אינו מהם לכן הוא מזה הוא כי לא יוילנו דות וכל היוצאי' ממנה על לאת מואב כי אם יוילנו מואב לאותם ולא דות והבאים ממנה כי לא מהם יחשבו ולא בלבד אשר לא ממשפחתה כי אם כלה יוילנו כי גם עם בית אביה אין לה קוביה מלד הנפש: כי שלשות חשבון חשבון תבואת חשבון ואלעלה אותם מדבר ואומר הרוה לאוהב דמעתי · והוא דרך הפלגה כאלו הדמע' במקו' שנים: מרויך דמעתי · כענב מתכון ואלעלה הוא מדבר ואומר הרוה לאוהב דמעתי · והוא דרך הפלגה כאלו הדמע' במקו' שמרו' הארץ · ומלת מרויך מן הדגים הי"ות עי"ן הפעל והו"ן למ"ל הפעל: כי על קיצך ועל קציר' · הידד נפל · בזמ' הקצי' בהו עליהם המוביים · והידד הוא לשון קריאה והוא שנוקים השולנים כשיבאו על העיר פתאו' · וכן הוא לשון הדורכי' כמו שכתוב הידד בדורכי' יענה: וקיל · הוא פירו' הקיץ לחיס ויבשי': ונאסף · כאלו יאסף מן המקום ההוא אל מקום אחר הסמחה והגיל · ומה שאמר ונאסף ושמחה הסמוך אליו הוא לשון נקבה פירוש בחסרון מלת דבר כלומר כל דבר שמחה יהיה נאסף מן הכרמל ופירוש כרמל מקום שדות זריעה ועני פרי · ויש לפר' ונאסף עני' כלומר מן אסוף אסיפס · והזמי' לו: לא ירו' ולא ירועע · כי מנהג הוא לשמוח ולרנן ולהריע בשמחה בבטר ובקצי' ובאסיפת הפירו' · וכן כתוב בשמח בקצי' · ובכרמי מואב לא יעשו בהם שמח' והלולי' כי יגלו מארצם ותהיה ארצם שממה: לא ידרך · אמר על שם סופו כמו ואחני קמתי אפיתי על גחליו לחם · והידד הוא קרייאת הדורכים בשמחה: על כן · מאמר הנביא בלשון מואב: מעי · וקרבי · הוא כפל ענין במלו' שונות · כי הקרב הוא המעיים · ויונתן תרגם וקרבי ולבהון · וכן הוא הלב בכלל הקרב: וקיר חרס · הוא קיר חרסת הנזכר למעלה: והיה כי נראה · כאשר יהיה נראה לעם כי נלאה מלבכות בבמה · כמו שאמר למעלה בבמות לבכי · וכאשר יהיה נראה שהוא נלאה מהבכי יבוא לעמוד שם בבמה: ובא אל מקדשו · ירצה לבוא אל בית מקדשו · והוא בית אליהו ירצה לבא שם ולהתפלל אולי יועילנו ולא יוכל ללכת מתוך לאותו מן הבכי · וכן תרגם יונתן אל מקדשו לבית טעותיה: זה הדבר · נבואה זו נאמר' על מואב מאז זה שנים ולא קבע לה זמן ועתה הוסיף לאומרה וקבע לה זמן: כי בשלש שנים · כשני שכיר ונקלה כבוד מואב · כלומר עד שלש שנים מלומלמות כימי שכיר שהוא מלקלק בזמנו ולא יוסיף עליו כן תבא הרעה על מואב עד שלש שנים מלומלמות · וכבודו יאבד לקלון בבודו שהוא עתק וגאותו בכל ההמון הרב שים לו עם רב והמון רב הכל יסוף: ושאר מעט מזער · ומה שיסאר מהם יהיה מעט מזער והכפל למעט: לא כביר · לא יהיה עוד כביר חזק כמו שהיה · ובדרש אשר דבר ה' אל מואב מאז בשאר בלק את בלעם נגזרה גזרה על מואב · ונסדר עולם בשנת בא תרתן אסדרוה בשלוח אותו סרגון מלך אשור שהיו מסייעים אותו כשנר על שמרון שלש שנים לקיים מה שנאמר כשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב · כלומר לפי שהם סייעו מלך אשור שלש שנים על שמרון כאילו היו שכירות: לפיכך יפלו בידו ונקלה כבוד מואב ביד מלך אשור: משא נבואה זו על דמשק שחתרב בי מלך אשור החריבה כמו שכתוב וכן החריב שמרון אחר בן חזר תרבן ישראל בזאת הנבואה כי שני המלכי' רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל נועדו על ירושלים להלחם לפיכך זכר חרבן ישראל שהיה מלכות אפרים מנבואה זו: מוסר מעיר · מוסר מהיו' עיר: והיתה מעי מפלה · שיפילו' ותהיה גל מבכי' · וזכר דמשק לפי שהיתה ראש המתלכה כמו שאמר כי ראש ארם דמשק · עזובות ערי ערוער · אפשר שהיתה בארם עיר שנאמר ערוער והיתה עיר גדולה · לפיכך סמיך אליה הערים הקטני' · ואמר ערי ערוער נראה על פי שהיתה בערי מואב ערוער והיא שבבשוה בני ישראל היתה ג"כ בערי דמשק עיר שנאמר ערוער כמו שכתוב גבל ערוער אשר על פני רבה · ובמדרש עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק שוקי' כמנין ימו' החמה וכל אחד יש בו ע"א והיו עובדי' כל אחת ביומה וישראל היו עובדי' כולם ביום אחד לכך הזכיר מפל ערוער שהיה בישראל אבל מפלת דמשק: לעדרי' תהיינ' · שיהיו חרבו' ויהי למדבר לאן: ונשבת מבצר · היא שמרון שהיה מבצר לאפרי' ורחם ממלכת' וממלכי' דמשק · כי מלך אשור המי' רצי' מלך ארם והחריב דמשק: ושאר ארם · לפי שזכר דמשק אחר לא דמשק לבד' כי גם שאר ארם יגל כמו כבוד בני ישראל כן יגלה כבוד' כי שניה' גלו בזמן אחד ע"י מלך אשור: והיה

כדאתינו: בשלם שניס בשמי שכיר ע"ל דרש לפשר לוחר הא דנקט שלם שניס דאי' בתכילתא על פסוק זה כבשלו וגו' לאילי מואב יאחזום דעד שלא' פי שלא היה להם לירא בלוש שהרי לא עליהם הולכים שב' אל תגר את מואב אלא שהיו נכבלין חפצי לחיות ופי' לפי בחומש שהיו מלטפרין על כבודן של ישראל שדאו שכתעשרו עושר גדול הבית חנרים וביזת הים שלא הקאלה לא כן בדיו היה כי היה מנעיא להם זה המחון פ' שעבדו בחנרים שכר עבודה וכל זה לא הספיק כשעבר גביהם בן פסיפא כדאי' באגדת חלק והיה זה כמו שכר שכר שלא' בתוס' דקדושין דף י"ז שכי שכר הוא שלא שכי' מזה החקלת והיינו דכתי' כי תעבה שכר שכר עבדך שם שנים שלא' ע"כ יעבד מדה בכנד מדה ע"י שהיה מבזה ליישראל וחבטר על כדיבן ועשרם שחבטר להם מעבודתם שכר שכר ע"כ בשלם שניס כשכי שכר ונקלה כבוד חולה יהי' כבוד ונמאס ונקלה מכבודו: הנה דמשק מוסר מעיל ויהי' נדון ככסף קשן ואח"כ עוד מעט ד"ל עוד להיות מעי מפלה. אחזת ערי ערוער הנה לדת דמשק ולדת מלך ישראל ביחי סנחרב שהגלה אות' היה יחד וע"כ היה פתחון פה לוחר כי מקרה אחד לכל ישראל ולגויים ויגעו ההשנחה על בנת ועל פועל ידיו יש' ע"כ בלאחר לדת דמשק ולא והבחין ההפרש שבין שניהם ואחר אינו דומה לדת דמשק לשל אפרים כי הלא שם דמשק חיסר חעיל והיתה חעי מפלה לך עזובת ערי ערוער בלבד ולא הוא אם כי אם לעדרים תהיינה והבנו ואין מחריד ועתה לא יבוא אל מבצר מלכי אפרים ומלכות ממלכות ארם ויתר ישראל יהיו כבוד בני ישראל כבוד:

מלכות ארם ומלכות ישראל יהיו כבוד בני ישראל כבוד:

ונשאר בו וגו' עיין רש"י ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והביא בשם יהונתן שהה נאמר על החסידים שישארו בעיפיה כגון בעיפיה הלו היה הפרים והפסר שבאמצעות אלו הגרגרים שישארו לא הייה אחר כך פוריה ר"ל בעלת פרי ע"כ: ולע"דן לפי' שלהו"ל שהכסוק היה מדבר בחטה סנחריב שישארו בו שניס ג' גרגרים וגו' כדרש"י ז"ל תלבת חלק לריך לישב הפסוקים שבפסוק והיה ביום ההוא ידל גו' פשיט הוא שמדבר בישראל ואעפ"י שלפסר לפרשו ידל סנחריב וזה יהיה כבוד ליעקב ומשמן בשרו של סנחריב ירזה כחוב בתשמיו ויהיה סנחריב כרסוף גו' וכשאר בו גו' אלא קשה שאין זה פשוטו של מקרא כי ידל כבוד יעקב מורה שהכבוד ידל. על כן נאמ' כי כתוב והיה כרסוף גו' גם כן הוא על יעקב הנזכר שירד עד עפר ואז יתבאר סנחריב ומחנהו וכשאר בו עוללות כמוקף בזית וגו' אז שנפרש שפסוק והיה כרסוף גם כן מסם מתחיל לדבר על סנחריב ומחנהו שיהיו כמלקט שבולים לפי שלא ישארו כי אם מתי מספר כמלקט שבולים כי כולם יהרגו ונ"ש בעמק רפאים לשון הרוגי' שלחותו השמלך

למואב ככמוך יהמו כי הכנור להמית תנועת המתרים יכנס הקול בקרבו ומשמיע קולו כך יקרה לי כי מלך תנועת מואב ושלטולו מהומותיו יכנס בקרבי קול המייתו ויהמו מעי ובפרש יהמה לבי לקיר חרש היא עיר גדולה קיר חרשת: ולע"דן לדקדק בכל מעי וקרבי שלים הוא על הלב כנ"ל כי אי"ל ולבי והיה מקרא ועוד מלי שנא קיר חרש שהזכיר כאן בפרטות יותר מעשר המדינות חשבון והלעלה ולמה שיבה לומר קיר חרש ולא אמר קיר חרשת כשמה הנז"ל: וקרקה שלמ' הכביה על עצמו שהיו המעיו הומים ככנור אשר קולו נשמע כך המייתו מעיו נשמעים על מואב ונערו הנז' וזה היה לפנים כמפורסם אמנם יותר היה תגר בקרבו על רוע מעשה מואב שכמו פתן חרש יתעם אזנו ולא ישמע לקול נביאים מלאשי' לבלתי רדוף את ישראל הנז' בפ' שלאל כר גו' בשם חז"ל וז"ם וקרבי ר"ל המייתו בקרבי אמתה על קיר חרש המדינה שלא שבנה לו שיר חרש לירדש על היותו בקיר לבנו קיר חרש כפתן חרש אשר לא ישמע ואין מקרא יוצא מידי פשוטו והדרש' תדרש מהשמו מלשון קיר חרש' לקי' חרש:

והיה כי נראה גו' עיין רש"י ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל לא שפי' ובא אל מקדשו להתפלל אולי יתקן אשר עוותו ולא יוכל מואב לתקן דבר כי לא תועיל לו תפילתו עד כאן:

ולע"דן ולא יוכל מקדשו הנזכר עבודתו ולא יוכל להושיע כי הבל הוא ואין בו תועיל ולא יכולת כלל:

זה הדבר גו' ועתה גו' חז"ל אמרו לפי שהיה מואב מחרף לישראל בעת גלותם ולמה אתם בוכים על שאתם גולים לבבל ואשור הלא הראכם היה דרך בזוי כי הבותיכם מעבר הנהר היו לזה אמר בג' שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב וגו' כמו שהוא הקל ונלזל בכבודו של ישראל עד כאן: ועיין רש"י ז"ל והרל"בע ז"ל וכן הרל"ק ז"ל כדרש"י ז"ל וכן הביא מהרי"ח ז"ל והביא כדרש"י בשבר שנחריב על שמרון עמון ומואב ועזר לוהו והשב להתכבד ולהדרבה ונקלה כבודו ובעבור הג' שנים שסייע נגזר עליו מחדש בעוד ג' שני' ושיפול ע"י סנחריב שחשב להעזר מתנו ונתחלש' לו הגזרה שמלו נגזר שישאר מתנו מזער ועתה נגזר שלא ישאר אלא מזער מאותו המזעד ע"כ: ולע"דן מתוך הנז"ל מחז"ל והמפרשים שאין הקב"ה דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה כמו שלמדנו חז"ל מפסוק כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם ויוכיח זה כי כל הגזרה הנזכרת בכל הפסוקים הקודמין מגיד הכתוב שהם הדברים אשר דבר ה' מלו והיו כפי חיוב מעשיו של מואב באותה שעה שחייבו כן אחנם ועתה ר"ל בעת הזאת שהוסיף על חטאתו פשע להריע ליישראל דבר ה' לאמר לו עוד גזרות מאולשת בג' שנים וגו' ולא יאריכו לו יותר ושישאר מעט מהמזער והשוטי כח לא כביר ולפי המפרש הנז"ל במה שאמר זה הדבר על הגזרה שגזר הש"ת שיתברך מלו יאמר כי עתה הגיע העת לאומרה ולפרסמה זה שאמר ועתה דבר ה' לאמר כלומר ולהלאה מהכח אל האמדה לאמר ואמר בי בזמן מושע בג' שנים ונקלה כבוד מואב עם היותו בכל ההמון הרב הזה שיש לו למואב עם כל זה ישאר ממנו מעט ולא שיביאו עליו עם רב ועמים ממנו אלא הבא עליו מזער לא כביר מזער בכמות לא כביר באיכות ישלנו עם היו' מואב בכל ההמון הרב. לו יאמר לא כביר לפי שנא' הן אל כביר לא ימאס שאמרו חז"ל שאין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים הבינין לפניה' ונקלה כבוד מואב בכל ההמון הרב ושאר מעט מזער כי זה מואב כל ההמון הרב שיש לו לא כביר הוא מואב בעיני ה' עד שלא ימאסהו כי לא כביר הוא ומאס מאסהו כיון שהם פושעים איכן מן האמנין וכמו שכתבתי בכלי חמד' בפסוק ופקודיו הלמור בשמעון:

משא דמשק וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרל"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל שעלה רצין ופקח מהגרים עם יהודה ובכתוב עלה רצין מלך ארם ופקח גו' שהוא עיקר לכך אמר מוסר מעיר רולה לומר שהיה חרבג' כ' כלא יקרא עוד עליה שם עיר והענין שלא המנה בכלל הערי' הגדולות אשר היה מעי מפלה גל (כדהרל"ק) ע"כ וכן הרגש יונתן מוסר מעיר מתעדיי' ממלכו והיו לערך מחמדה ע"כ: ולע"דן אמר הנה דמשק תיבת הנה מורה על ההזמן בפתאום יבא ליה ותהיה מוסר מעיר פתאום. ואמר מוסר מעיר מוסר בלשון זכר שהי"ל מוסרה בלשון נקבה שמתוך זה הכריע הרל"בע ז"ל שחוזר מוסר אל העם. גם הכריע כן מיתור תיבת והיתה להי"ל מוסר מעיר מעי מפלה אלא משמע מוסר מעיר על העם והיתה על גוף העיר שהיה גל מפלה. גם לדקדק מ"ש מעי שהיה מיותרת די שיאמר עי מפלה מלשון לעיים ולהקן כל זה אומר כי ישעיה הנביא בהלאתו הלין ואמר שבמקום מעיר יהיה מוסר מעיר ותחזור למעי בחסרון רי"ש אותיות דדין כלאתיה דדין וז"ש מוסר מעיר ונהפך והיתה מעי מפל' במלא תמרת מעיר מעי ולזה בלה המ"ש יתירה במעי:

עזובות ערי ערוער עיין רש"י ז"ל וכן הרל"בע ז"ל והרל"ק ז"ל: ולע"דן שאמר עזובות ערי ערוער שלעולם אינה לך שערי ערוער הם ערוער אשר בגבול מואב כפשוטו שלא מקרא אלא שלפי שדבר בגבולה הקודמת על מפלת מואב וסמיך ליה נבואה זו על מפלת דמשק אמ' כי תהיה דמשק מעי מפלה בלין מחריב מקום מוכן מלא למרע' עד שערי ערוער אשר תהיינה לעדרים כאשר ייעד מתרבנה בנבואה הקודמת לזאת עכ"ז בהחרב דמשק יהיו לו ערי ערוער עזובות מכרועים אשר לעדרי' תהיינה כי יעזבו ערי ערוער לבא לדמשק מעי מפלה מבלי יושב ורבנו שם בדמשק עדריהם ואין מחריד כלל מרוב הרגנה שלא ישאר יושב שם מחריד וגוער ברועים הם ולזה יבחרו בדמשק ויעזבו ערי ערוער והזכיר ערוער יותר מכל שאר ארצו שבמואב אפשר שלהותם סמוכות לדמשק יותר מכל שאר הארצות אשר במואב לכך הזכיר ה' והזכיר ונשבת מבצר מאפרים וגו' לא להזכיר פורענות ישראל כי אין כאן מקומו אבל כוון לו' מאחר שדמשק שתחיה ומשך מזה שנשבת מלאין כל מבצר מאפרים כי כל הועלת המבצר היה להשגב בה ממלכי ארם מעתה ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק דכיון שאין ממלכה מלאין נשבת המבצר מזה מדוקדק לשון הנשבתה שלא' ולא אמר לשון מרבן לו שמ"ו ולזה אמ' שאחר לדם בכבוד בני ישראל יהיו ר"ל שלא תתמיד ארם במעלה אלא כעין ההמדת כבוד בני ישראל אמנם בנפול ישראל יבלו ארם ובנפול המה יבלו ישראל כי יחדו הם לחיים זה בזה שהרי פקח ורצין מלך ארם היו בעלי ברית זאת ועוד מהטעם הנז' שבנפול ארם יושבת כל עון מבצרי ישראל אלא יהיה בהם שום תועלת כי כשאין מנגד במלך ארם מה תועלת יש במבצרים:

ונשבת מבצר וגו' עיין רש"י ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל אלא שפי' ונשבת מבצר מאפרי' על כל מבצר שבאפרי' שיהיה נשבת וכמו שיחרב כל כבוד ישראל כך יהיה שאר ארם וזהו ושאר ארם (קרוב להרל"ק ז"ל) עד כאן: ולע"דן לכון מה שפירשתי מקושר עם הפסוק הקודם כנ"ל עיין שם ואפשר לפרש ונשבת מבצר מאפרים על דמשק וארם שיהיה מבצר לאפרים שהרי על הלאין היו נסמכים תמיד ומתחברים עמו להעזר ממנו כדי להלחם ביהודה ז"ש ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק כי הממלכה הוא המבצר וכן שאר ארם בפלתו כבכבוד ישראל ממש יהיו ר"ל שלא תתמיד ארם אחבד להם ליישראל כלילו ידל כבודם כי היו עם א' ושפה אחת ודברים אחדים מלכות ארם עם מלכי בני ישראל וז"ש שאר ארם כבכבוד בני ישראל יהיו וז"ש והיה ביום ההוא ידל כבוד יעקב וגו' כי מפלת ארם גזרת הוא גם כן דלות ליישראל כי קשורים הם זה בזה כלאמר:

והיה ביום ההוא וגו' עיין רש"י ז"ל והרל"בע ז"ל וכן הרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הפסוק כפשוטו שבהיותו ישראל בארצם ובנכסים ורעבנים אמנם כאשר יגלו הנם מעליה ידל כבוד אשר היה להם בארצם וכן הבטחון שלהם ירזה: ולע"דן לפי שישראל יש להם כבוד אלא הוא היותם מושגחים מהש"ת ונגד זאת אמר והיה ביום ההוא ידל כבוד יעקב ונגלד הכח הטבעי אמר ומשמן בשרו ירזה שיהיו קרחים מכל יכולת ואשר שאמר ידל כבוד יעקב לפי שפני יעקב מעין שופריה דאדם הראשון ולזאת כי ידל כבוד יעקב והוא הדרת פניהם שהוא כבוד ראשוהו מיעקב וכן מבטן בשרה ירזה:

והיה כאסוף קציר וגו' עיין רש"י ז"ל והרל"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ובעמק רפאים שהיה קצירה רע מוצע ורזה כלהרל"בע:

ונשאר בו וגו' עיין רש"י ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והביא בשם יהונתן שהה נאמר על החסידים שישארו בעיפיה כגון בעיפיה הלו היה הפרים והפסר שבאמצעות אלו הגרגרים שישארו לא הייה אחר כך פוריה ר"ל בעלת פרי ע"כ: ולע"דן לפי' שלהו"ל שהכסוק היה מדבר בחטה סנחריב שישארו בו שניס ג' גרגרים וגו' כדרש"י ז"ל תלבת חלק לריך לישב הפסוקים שבפסוק והיה ביום ההוא ידל גו' פשיט הוא שמדבר בישראל ואעפ"י שלפסר לפרשו ידל סנחריב וזה יהיה כבוד ליעקב ומשמן בשרו של סנחריב ירזה כחוב בתשמיו ויהיה סנחריב כרסוף גו' וכשאר בו גו' אלא קשה שאין זה פשוטו של מקרא כי ידל כבוד יעקב מורה שהכבוד ידל. על כן נאמ' כי כתוב והיה כרסוף גו' גם כן הוא על יעקב הנזכר שירד עד עפר ואז יתבאר סנחריב ומחנהו וכשאר בו עוללות כמוקף בזית וגו' אז שנפרש שפסוק והיה כרסוף גם כן מסם מתחיל לדבר על סנחריב ומחנהו שיהיו כמלקט שבולים לפי שלא ישארו כי אם מתי מספר כמלקט שבולים כי כולם יהרגו ונ"ש בעמק רפאים לשון הרוגי' שלחותו השמלך

שלדפאים והרוגים שם יתלקטו אחד לאחד כלקט ונשאר בו בתחנה הנזכר מסנחריב דבר מיוחד ולכל הפי' יאמר כאשר ה' אלהי ישראל ואלהי ישראל ישרע מסנחריב עד שלא ישאר מסנחריב כי אם עוללות וגו' ואם הכתוב כפשוטו על ישראל שישארו מהם עכ"פ כי אני ה' לא שניתי ואתם בני ישראל לא כליתם בדרכן שבארתה הוא שישאר בו ביישראל עוללות כמוקף בזית שניס ג' גרגרים שבבר יהיו גרגרים ועוד הרבעה והמשה בשעיפיה פוריה עוד כוריה שיתקיים ישראל אחר שירדו למדרגה התחתונה כמלקט שבולים בעמק רפאים לא כשיאשרו שניס ג' גרגרים לבד יתמילו לפרות ז"ם הרבעה והמשה בשעיפיה פוריה מסניס ג' נעשו ד' המשה בשעיפיה פרים פרים ורבים למעלה כי זה הנאם הוא שלאלהי ישראל:

ביום ההוא ישעה וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרל"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל שהנמשלי' שלהלה נאמרו על מזקיהו ויהודה כי ביום ההוא שישראל נאבדו על הע"ל בכך ישעה האדם יהודה וחזקיהו על עושהו יבטח ולא יפנה: ולע"דן שישעה לשון יפנה ומחר לשון ישעה לפי שהוא לשון נוכל על לשון עושהו ואמר שיהיו כל כך כפרים בימי חזקיהו שהביא העבודה הלהיות לא יעשה אלא לש"ם ולא לשם שום תפלת לו כעבדים המשמשים האדון על מנת לקבל פרס כשכיר יקוה פעלו וז"ם ביום ההוא ישעה האדם על עושהו תהיה הפניה לשמו ולא אמר אל עושהו כי אפשר שיהיה פונה אליו כדי שיספק ארכיו ובמלא כבידתה אלא לשמו לבד לשון על עושהו להורות על התכלית הנכון שהוא על עושהו ועיניו אל קדוש ישראל הראיה ואל מבטח אליו מלך היותו קדוש ונורא מלך ומי יזכה להדבק בקדושתו וז"ם ועיניו רולה לו' כל מגמתו אל קדוש ישראל הראיה ולא אל שכרו והוא מה שפי' ולא ישעה אל המזבחות ר"ל אפי' אל המזבחות שבנה לשם השם לא ישעה ולא יפנה אליהם ולא יבטח בזכות המזבחות כי כל כוונתו היה אל אלקות ישראל ולא אל אלהו ומ"ש מעשה ידיו כמשך עשו ואשר עשו אצבעותיו ופירושו מעשה' ידיו ואשר עשו אצבעותיו אלא הם הע"ל לא ירחה אפי' ראיה בעלמה וכן האשרים והחמנים בדי אלא לעבור על לא תפנו אל האלילים וגו' והוא מחמיר אפי' בראיה אל המזבחות אשר לשם הפי"ת ולא יפנה ולא ישעה ובזה מובן אומרו אל המזבחות בה"ח ש"ל היה סמוך עם מעשה ידיו הי"ל אל המזבחות מעשה ידיו כמו שכתב הרל"ק ונראה בו' ויקשה עוד מה לו להזכיר המזבח' והיה לו להזכיר גוף העבודת אלילים אלא ולאי אל המזבחות בפני עצמו ואפי' המזבחות בשם ושיקטירו בו לשי"ת אלא הם מזבח העולה ומזבח הקטרת. ומ"ש מעשה ידיו ואשר אצבעותיו לא ירחה עשה הכפל כי מעשה הע"ל כך הוא בתחילה מכה בקורנס בשתי ידיו לעשות מהנזכר מהכסף או מהנחושת גולם תבניתה וזה מעשה ידיו תחילה ואחר כך ויצר אותו בחרט פיתותי חותם יפתח וז"ם מעשה אצבעותיו אלא יעשו הפיתוחים ההם כי אם באצבעותיו לדקות המלאכ' כנודע שיעשה באצבעו' ולא בכל היד. ואפשר עוד שאמר ישעה אל עושהו שיבטח ויפנה בש"ת מבחוץ היותו עושהו וראוי לראות עליו מלך שהוא מעשה ידיו יכסוף לאליהו וז"ם ישעה על עושהו ולא יבטח בשום זכות שלו כי מה אדם ותדעהו ולא ישעה אל המזבחות כלפרשיות:

ולא ישעה וגו' עיין רש"י ז"ל והרל"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכבר קדם בפסוק הקודם ביאר הכתוב הזה על ענין עיין שלו:

ביום ההוא וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרל"בע בקיצור והרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ביום ההוא יהיו ערי מעוזו של ישראל עזובות אלא יוכלו למלטם ויעזבום כעזובת החורש והקציר אשר עזבו לותם אמנם מאחר מפני בני ישראל: מאשרותם חייבו כן שהיה שממה. ואם תרצה לפרש עכ"פ מפני בני ישראל שהוא כנגד הבנעני יהיה פירושו כן שעשה בדבר שני משלים הראשון בעזובת החורש שמניח פלה מלחרוש אותה. והמשל השני כעזובת הקציר כאילו אמר שהקציר הדגן סר הארץ הכנעניים אשר עזבו הארץ מפני בני ישראל על כרחם כן תהיינה ערי מעוזו של ישראל עזובות לנכרים ויקחום מהם: והחני הרמ"ה י"מ הקשה דאם כן הי"ל והיו שממה שחוזר אל הערים הנזכרים ותיקן שעזובת החורש והקציר היינו מ"ש חז"ל שכשמעו כנעני שישראל באים לארץ עמדו וקצצו כל האילנות ולא רצו לחרוש הארץ והניחוה שממה ז"ש יהיו ערי מעוזו שממה כמו שהיתה עזובת החורש והקציר שקצצו מפני בני ישראל עד שהיתה שממה ולא חזרו ליטע אלא אחר שחטאו ושמעו הפלשתים שנהעכבו במדבר ארבעים שנה לא עמדו ונטעו ז"ם כי שכחת דהיינו שחטאת על כן מה שאחר כך הטעו נטעי גו' שמלאת בארץ שבעה כגר נטיעות טובות ומלאת הכנה שכבר ילאת מה שנטעו הוריש וילאת זמורה שחובל לזרעה אלא וכל זה לא מלאת אלא לפי שכחתעכבת במדבר שהרי כבר היתה הארץ שממה שעקרו הכל כנעני כמ"ש חז"ל עד כאן: ולע"דן מאחר שהפסוק הקודם דבר על יהודה ומלכם חזקיהו ואליו אמר ביום ההוא ישעה האדם וגו' ולא ישעה וגו' מעתה פסוק זה של ביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעזובת החורש והקציר היה שבל האדם הנז"ל מדבר ועליו הוא אמ' שביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעזובת כאמיר הזה ופי' הכתוב אל תיזה ערי מעוזו קאמר אלא אמר כן על כלל ערי מעוזו ששוכן בהם כי אם על ערי מעוזו אשר בגזבוס בני יהודה מפני בני ישראל ונומרון להיותם סמוכות לערי בני ישראל וסמוכות לשבר ולכך עזבום ואין יהודה לא ישובו לקחתם כי יש הפקו במה שבידם ולכך והיתה שממה אלו ערי מעוזו של יהודה כיון שיעזבו בהם ישראל לקו והיו שממה ולא על פי שהיו ארלות ערי מעוזו של יהודה ואפי' הזה מוכרח ממה שנא הפסוק הזה עם הקודמים אליו מדברים שלא לנוכח ישעה האדם וגו' יהיו ערי מעוזו וגו' לא כן הכתובים שלאחריהם כי שכחת וגו' ביום נטעך וגו' לנוכח מורה שהראשונים מדברים על בני יהודה וכי שכחת אלהי ישעך וגו' על בני ישראל כי עליהם מיוסדת כל הפ' הזו כמו שהתחיל והיה ביום ההוא ידל כבוד וגו' ועל בני יהודה אמר ונשאר בו עוללות וגו'

כי שכחת גו' עיין רש"י ז"ל והרל"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הביא דרש"י ז"ל והוא קיי' הפ' בלשון אמיה כאילו אמר אחרי שכחת שם אלהיך המחשב שהיו בניך לימודים נטעי נעמנים בלא' לא תהיה נטיעה אלא תזרעני כזרע הזה שנזרעין לות' הגרעינים לא כנטיעה זו הנטע' והיה בלולה קלת אז אמר זר תמרת הנעימות והמפך לתמורת סגרי הגפן נבריה וזרה ובקבש' והרל"בע ז"ל. אלא שיקשה לפירושם היבת זר בלשון זכר שהי"ל נטעי תי' הסמיכות זהי"ל זרה בלשון נקבה ואפשר לו אלה הזורע תתפשך לזר שבמקום היותך נוטע נטעי נעמנים שמפעולות הלבה מודעו הכחות שבך היוחד קרוב אל השם יתברך ודבק בו אלא זר ואתה לא כך אלא זמורת זר תזרענו כי מן זרעיתך הזמורה הנכרי' אשר הזרע יוצא ויוכר שזר אתה כיון שזרעך זמרה רעה מגפן סדום זמורתך ומשמדות עמורה כי בענבי שתוצה עבבי רשע אשכלו' מרורות. עוד אפשר שאמר ולזר מעוזך לא זכרת לשם מבטחך בו על כן רעות רבות יבולו עליך והוא שחטעי נטעי נעמני' ל"ל רבים וגם שכבר היו נוטה ר"ל גדולים כנטיעה זו וגם שיהיו נעמנים אמנ' לא יגליה כי וזמורת זר וגו' ר"ל לא יהיו רבים אלא יתמעטו אלא שאר מכל הנטעים אלא אחד ז"ם וזמרת וגו' הזרעגו בלשון יחיד ולא יהיו נעמנים כי לא תהנה אפי' מלותה הזמורה אלא זר יאכלנה זהו וזמורת זר ולא תהיה נטיעה אלא תזרעני כזרע הזה שנזרעין לות' הגרעינים לא כנטיעה זו הנטע' והיה בלולה קלת אז אמר זר תמרת הנעימות והמפך לתמורת סגרי הגפן נבריה וזרה. ובקבש' והרל"בע ז"ל. אלא שיקשה לפירושם היבת זר בלשון זכר שהי"ל נטעי תי' הסמיכות זהי"ל זרה בלשון נקבה ואפשר לו אלה הזורע תתפשך לזר שבמקום היותך נוטע נטעי נעמנים שמפעולות הלבה מודעו הכחות שבך היוחד קרוב אל השם יתברך ודבק בו אלא זר ואתה לא כך אלא זמורת זר תזרענו כי מן זרעיתך הזמורה הנכרי' אשר הזרע יוצא ויוכר שזר אתה כיון שזרעך שמרה רעה מגפן סדום זמורתך ומשמדות עמורה כי כ

ומשמן בשרו ירזה • ועותר יקריה יצלו: והיה כאסוף קציר קמה • כמו שבע׳ קציר קמה לוסף הקוצר לבת הקמה בידו אחת וזרועו השנית שבלי׳ יקצר במבל כן יעקוד שנחריב ויגלה הכל ואף לקט הנוסר בשעת קצירה ילקט ויטאנו כלו׳ אף הבוצרים לא ימלטו מידו וילקטם: בעמק רפאים • הוא הגיא אשר על פני ירושלם כמו שמלקט שבלים בספר יהושע תמצא שעמק רפאים סמוכה לירושלם: ונשאר לו • חזקיה וסיעתו שהם תוך ירושלם מנשי׳ מעט כעוללות כרם וכנוקף זית המשאיר שנים שלשה גרגרים בראש אמיר בראש הענף: בסעיפה • בענפיה וכן וכלה סעיפה וכן מסעף פורה: נוקף זית • קוצץ זתי׳ לנוקט מן האילן וכן ונקף בסבכי היער ורבותינו דרשו ונשאר בו בהמון שנחריב מגשים מעט כנוקף זית כדתית׳ באגדת חלק: ישעה • יפנה אל עושהו כמו ויפע אל הבל: הקדוש • לדיקי׳ שנשארי׳ בס: לא ירא • לא יחשבו בעיניו: ערי מעוזו • של יער׳: כעזובת החורש והאמיר • עזובות כיער הזה חריבות מאין אדם: חורש הוא יער כדמתרגם ביער חורשא: והאמיר • אף הוא יער מקום אילנות כעזובת ערי האמורי שהניחם חריבות בימי יהושע כחורש ואמיר וברחו להם מפני בני יער׳ והיתה ארץ ישראל שממה: על כן תטעי וגו׳ • על כן כאשר נטעתיך מתחילה נטעת נטעי׳ נעמני׳ שני׳ עשר בני יעקב ובהעלות נטעיך לזמורות נתנו זרע שאינו הגון כזמורות זרות שאינם ממין גפן אלא דומים לגפן: תזרענו • תתני זרעך במותו נטע ועוד י״ל וזמורת זר תזרענו תתחתן בעמי׳ ונתערבו בכם: ביום נטעך תשגשני • לשון סיכסוך כשתגשגו זמורותיך במיני דשאי׳ וערבובי׳ המקלקלי׳ ענבי הגפן כלו׳ במקו׳ שנטעתיך לי לכרם שם קילקלת במעשיך הוא שאתה להם יחזקאל כ״ו בחרי ישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואמר וימרו בי ולא אבו לשמוע וגו׳ ואף כאן תשגשני נתערבת בתועבו׳ המצרים: ובבקר זרעך תפריחי • ליום המחרת כשהגלתיך משם והכנסתיך לארץ גם שם זרעך הרע הפרחת: כד קציר ביום נחלה • גדים של קציר רע אשר הוכיח ביום ובלילה נחלה אותו קציר הגיע ליום נרה: וכאב אנוש • שנשלמ׳ שכרך הוא לשון גובה וכן נלבו כמו נכד כוזליס וכן כונס כנד ואין נד ונוד שוויס: אנוש נעכר בחולי רע וכן ויאנש וכן כי אנושה מכותיה • ל״א ובבקר זרעך תפריחי עד שלא בא הערב הפרחת׳ ודרך הכרם לפרוח בבא הערב והמפריח בבקר אינו הגון זה במדרש רבי תנחומא: הוי המון עמים רבים • מדה מהלכת על פני כל הדורות אוט שישראל לוקים בו סופו ללקות לפיכך הנביאים הנבאים פורענות ישראל על ידי האומות סומכים אחריו פורענות האומה שלקה ישראל על ידה: המון עמים מוכלוסי שנחריב: ישאון • לשון תשואה הומה: וגער

אבן עזרא

והיה • ילל כבוד יעקב • על מות החללים והגולים מהשבטים: והיה • בתחלה: כאסוף • הקוצר קציר הקמה: והיה כמלקט שבלים • במחרוגה כי פעמים בא מלך אשור על ארץ ישראל: בעמק רפאים • מקום היה וקצירו רע ומעט ורזה: ונשאר • כנוקף זית • מגזרת ונקף סבכי היער וכן חגים ינקופו: אמיר • הוא המעולה בזית מגזרת ויי׳ האמירך וכן בלשון קדר: מרבעה חמשה • גרגרי׳: בסעיפיה • של אותו שהיתה פוריה: ביום ההוא ישעה • ירפה אדם עצמו על השם וזהו הבטחון וכמהו ישעו זולתי מושיע • טעם תרחנה שלא תרחנה עוד עבודה זרה כי לא ילך כי אם אל מקום הכבוד: ולא • החמני׳ • הכ״ון נוסף כנ״ון רחמניות והם כלמים עשויות כדמות מרכבות לשמש ככתוב במעשה מנשה: ביום • ערי מעוזו • של ישראל: אשר עזבו • הכנעני׳: החורש • האילן כתו חורש מגל: והאמיר • שהוא למעלה והנה הוא החורש והסעיף בבורחים מפני ישראל בבואם אל ארץ כנען: והיתה • שומרון שממה • כי היא עיר המלוכה: כי • והנה שב הנביא להוכיח אנשי שומרון: נעמני׳ • במשמעו בלשון קדר והוא לשון שימת מהרה וכן וזמורת זר והטעם שורק זר: ביום • תשגשני • מגז׳ שניא תגדלי אותו מהרה וכמוהו ובבקר זרעך תפריחי והנה אומר לך כלל בדברי נביאי התוכחות כי מחצי הפסוק ולמוד על חלו ברוב: כד קציר • והנה יבוד הקציר כמו וטל ילין בקצירי • ביום נחלה • תחסר מכה והנה נחלה תאר למכה וככה תאכלו בריאי׳ והעד וכאב אנוש מגזרת ויאנש והנה הטע׳ כי הרבית בנים ויבא יום הליד ויסופו • הוי המון עמים רבים • מלך אשור ומחנהו בבוא על ציון: ישאון

ויהי ביום ההוא בזמן ההוא שגלו עשרת השבטים שהיו כבוד יעקב: ידל • עניו דלות ועניות והוא הפך הכבוד • כי עם העושר הוא הכבוד: ומשמן בשרו ירזה • דרך משל על עשרם וכבודם שגלה והרזון הפך המשמן: והיה כאסוף קציר • כמו שהקציר יאסוף הקמה ויקצרנה יחד לא יאחר אלא שבלים מעטים אחת הנה ואחת הנה כן יעשה מלך אשור בישראל שיגלה אותם לא נשארו בעשרת שבטים אלא מעטי׳ מפוזרים בארץ וגם מהם יקחו ויקצו אותם אשר ימצא: קציר • עם תאר בשלם שריד ופליט: וזרועו שבלים יקצר • כשל הענין במלות שומות: והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים • יהיה זה האויב מלקט ישראל הבורחים כמו שמלקט שבלים אחת הנה ואחת הנה כן ילקטם האויב מה שנתמצא מהם בורחים • והנה ילקטם בעמק רפאים ובשאר המקומות אבל זכר עמק רפאים כי הוא סמוך לירושלם ומלך אשור תפס הכל מה שלבד שהיה חוץ לירושלם • ועמק רפאים נזכר בספר יהושע אשר בקצה עמק רפאים לפונה נקרא כן העמק ההוא אולי היה לענקים: ונשאר • אמר זה על יושבי ירושלם שהיו בעוללות כנגד שאר ישראל שהיו רבים והם מעטים בעוללות להם: וכנוקף זית • כמו אחר נקיפת זית שנשאריס בזית גרגרים מעטים שלא נשרו בעת הנקיפה והם אשר בראש אמיר שלא תשיג יד המנקף להסירם • ואמיר נקרא הסעיף העליון • כן היה ירושל׳ שהיא גבוהה ומעולה שבארץ ישראל ואשר יהיו בתוכה לא תשיג יד מלך אשור: ביום ההוא ישעה • פירו׳ יפנה אז יבטח • ועל כמו אל אם פי׳ יפנה • והוא כי חזקיהו החזיר למוטב ישראל ובעל עבודת אלילים מבית המקדש ומן הארץ והבין והולה אותם כי ה׳ הוא אלהים ולו ראוי לעבוד ולבטוח בו • זהו שאמר על עושהו שביבנו כי האלהים הוא עושה את האדם ויוצרו והוא קדוש ישראל שקדש ישראל והבדילם מן העמי׳ להיות לו ולעובדו לבדו: ולא ישעה אל המזבחות מעשה ידיו • לא אמר על המזבחות מעשה ידיו כי כל מזבחות מעשה ידי אדם אלא המזבחות שמך למעשה ידיו ומעשה ידיו הם האלילים והוא עושה המזבחות להם ועובד עליהם לשמים • ואע״פ שבת הסמיכות בה״א הידיעה כן בא כמוהו המזבח בית אל • ואחרים כמוהו כמו שכתבנו בספר מכלל: ואשר עשו • כפל ענין במלות שונות: ביום ההוא • כעזובת החרש והאמיר • שם דבר • כמו ודבה העזובה בשקל מלוכה • אמר כי ערי מעוז יהיו עזובו׳ מפני האויב כעזובת החרש והאמיר שעזוב מלקט הפירות העזוב אותם לגבהם ולמעוטם כמו שאמר למעלה שנים שלשה גרגרים בראש אמיר: אשר עזבו מפני בני ישראל • פי׳ כעזובה שעזבות הכנעני מפני בני ישראל • וכעזובת שזבר עומל במקום שנים כי משבעה אומות רבים מהם ברחו ועזבו עריהם כשבאו ישראל לארץ: ובדרש אומר כי הכנעני פנה לפניהם והלך לאפריקי • ויש אומרים כי הפריזי פנה: כן ישראל עזבו אפילו ערי המעוז מפני מלך אשור • ואפשר שעליהם נאמר ויעל על כל ערי יהודה הבצורו׳ ויתפשם ולא הוצרך להלחם עליהם כי מצאן עזובות ולא הניחו בהם אלא הנשים והטף • וזהו שאמר ויאמר לבקעם שיו כלו׳ אשב לבקעם בדיק ומתי קביל ולא הוצרך כי מצאם עזובות: והיתה שממה • והית׳ הארץ שמם׳ מאין יושב: כי שכחת • אמר כנגד כנסת ישראל למה קרה לך כל זה אפילו עדי מעוזך עזובות לפי שאת עזבת צור מעוזך ואהי ישעך שהיה לך מגדל עוז ומושיעך מן האויב ואת שכחת אותו ולא זכרת אותו בעת צרתך לפי׳ הניחך ביד אויב: ע״כ תטעי נטעי נעמני׳ על כן בא לך זה לפי שהיית מתחילה נוטעת נטעי נעמנים ועתה זמורת זר תזרענו אותו הנעימות הפכת לזרות • והוא משל כי עבודת האל הגדול הפכת לעבודת אל זר: ביום נטעך • מתחילה בעוד שהיית הולכת אחרי האל הגדול היית מצלח במעשיך כמו על דרך משל אם יטע אדם נטע ויצא ביום הנטיעה ובבקר יוציא פרח ויצא כן היו כל מעשי ידיך בחי׳ על הנכונה והיתה בהם ברכה מרובה ועתה בהשחיתך דרכך כד קציר ינוד הנטע והקציר: ביום נחלה וכאב אנוש: ביום שבאה לך המכה הגדולה והכאב האנוש: קציר • כמו ועשה קציר כמו נטע • ואמר תטעי ואמר תזרענו • ואמר נטעך • ואמר זרעך • כי הנומה לומה בשני דברים בנטיע׳ ובזריע׳ ואמר תטעי בלשון נקבה • ואמר תזרענו לשון זכר • כי כן דרך הפסוק כשידבר לעם פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה הוא כנגד הכנסת וכשידבר לשון זכר הוא כנגד העם: הוי המון עמים • הוי כמו אוי לו הוא לשון קריאה יאמר על מחנה אשור הבא בירושל׳ בחיל כבד והמון ושאון עניין אחד ושנה הענין ושלש לחזק הענין • ודמה החיל הכבד למים רבים שטופים הארץ כן מחנה אשור שטף כל ישראל עד ירושלם וכשבא לירושלם גער בו האל: וגם • זאת היא המלחמה • ג״כ המים כמו שתרגם ויגער בים סוף ויחרב: וכן אמר מה לך הים כי תנוס וכן גער האל במחנה אשור והמית רבים מהם בגערתו והנשארים נסו והמלך ג״כ נס לו: ובאמרו ממרחק והיה לו לומר למרחק אלא ר״ל כי סוף גם מירושלם ואפילו כשהיה רחוק תירושלם גם עדין מאותו מקום רחוק כי לא היה בוטח בעצמו • וכן אמר וסלעו ממנוס יעבר: ירדף • ימס כאלו רודפים אחריו ומלאך ה׳ היה רודפו • ובאמרו כמון הרים לפי שהרוח נושבת בהרים בחזקה יותר מאשר נושבת במישור • ר״ל כי רודפי היה חזק: למעים

ויהי ביום ההוא ידל כבוד יעקב ומשמן בשרו ירזה: והיה כאסף קציר קמה וזרעו שבלים יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים: ונשאר־בו עוללות כנקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעיפיה פריה נאם־יהוה אלהי ישראל: ביום ההוא ישעה האדם על־עשהו ועיניו אל־קדוש ישראל יראינה: ולא ישעה אל־המזבחות מעשה ידיו ואשר עשו אצבעתיו לא יראה והאשרים והחמנים: ביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעזובת החרש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל והיתה שממה: כי שכחת אלהי ישעך וצור מעזך לא זכרת על־כן תטעי נטעי נעמנים וזמרת זר תזרענו: ביום נטעך תשגשני ובבקר זרעך תפריחי נד קציר ביום נחלה וכאב אנוש: הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון ושאון לאמים כשאון מים כבירים ישאון: לאמים עלתון לארעא בית שכינתי תמן דוה חזי לכון למפלח שבקתון פולחני ופלחתון לטעותא ארחיקתון תיובתא עד דימטא יום תברכון בכן דוה כיביכון למפחרת נפש: ווי המון עממין סגיאין די כמהמי ימא המון ואתרגושת מלכוון דכאתרגושת מיין תקיפין מתרגשין:

ידל י״ב פתחין וסי׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ נבי פסי׳ וידל ישראל: ועיניו י״א בקריא׳ וסי׳ במסר׳ רבתא: ובבקר ו׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר בשלח: יהמיון ג׳ וסימ׳ כהמית ימים יהמיון • אך בצלם יתהלך איש • כי הנה אויביך יהמיון:

ישעה יסע״ה על נ׳ מלים׳ יסעו על ביתו: הוי הירדל׳ מגרי׳ ירדין •

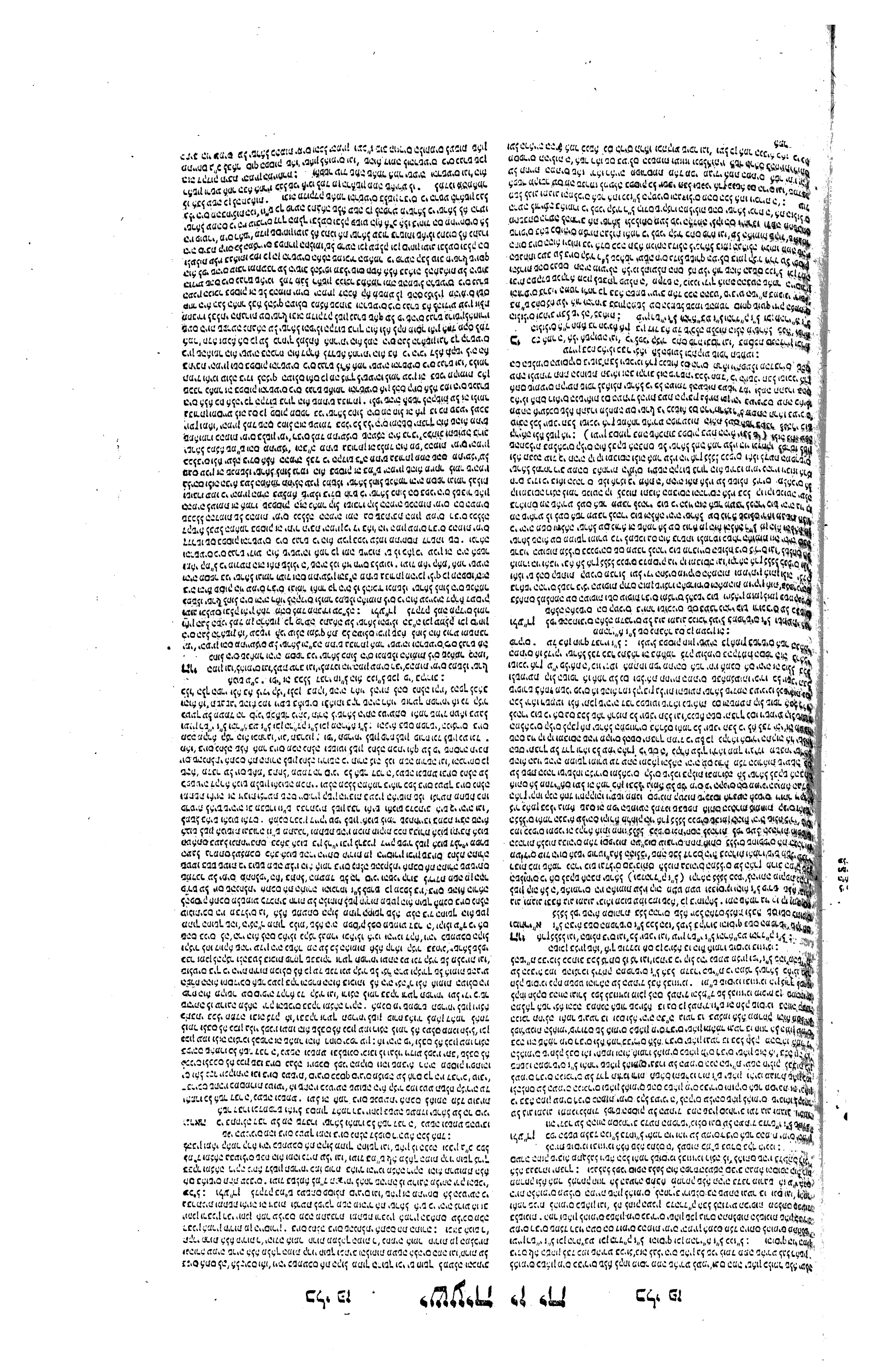

לאמים כשאון מים רבים ישאון
ונער בו וברח למרחק ורדף כמץ הרים
לפני רוח וכגלגל לפני סופה: לעת
ערב והנה בלהה בטרם בקר איננו
זה חלק שוסינו וגורל לבזזינו:
הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר
לנהרי כוש: השלחים צירים
בכלי גמא על פני מים לכו
מלאכים קלים אל גוי ממשך ומורט
אל עם נורא מן הוא והלאה גוי קו
קו ומבוסה אשר בזאו נהרים ארצו:
כל ישבי תבל ושכני ארץ כנשא נס
הרים תראו וכתקע שופר תשמעו:
כי כה אמר יהוה אלי
אשקוטה ואביטה במכוני כחם
צח על אור כעב טל בחם קציר:
כי לפני קציר כתם פרח ובסר גמל
יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות
ואת הנטישות הסיר התז: יעזבו
יחדו לעיט הרים ולבהמת הארץ ויקץ
עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו
תחרף

לאמים · מפורש הוא: לעת ערב · כמו שכתוב ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף: בטרם בקר ואינכו · כמו שכתוב וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים: זה חלק שוסינו · שאמר הנביא זה החלק והגורל ראוי לשוסינו ולבוזזינו והם מחנה אשור ששמו וכזזו את ישראל: הוי ארץ צלצל כנפים · אחר שזכר הישועה אשר היתה בימי חזקיהו סמך אליה הישועה הגדולה העתידה להיות בימות המשיח: ואומר הוי הוא לשון קריאה · קדם כנגד הארץ ההיא אשר מעבר לנהרי כוש · וקרא צלצל כנפים לרוב הספינות אשר בה. כי בפרש הקלעים בהם ילמו לכנפים וילכו בהם כמו העוף שיעופף בכנפיו והקלעים יעשו צל · וכן תרגם יונתן ווי ארעא דאתן לה בספינן מארע רחיקא הוא המלך אשר מעבר לנהרי כוש ישלח מלאכי דרך יס ובכלי גמא ישלחם · ופירושו ספינות עשויות מהגומא והם קלות ללכת על פני המים · ורבינו סעדיה ז"ל כתב כן בספר החמונות ומי שיהיה מהם בארץ כוש ישאו אותה מהם בערבו של גומא על שיניהם למגרים כי במקום הגבוה מהנהר הר חזק במים לא יוכלו הדוגים לעבור שלא יפגרו אך עריבות הגומא העשויות כשעוה אם יגעו בהר יפלו ולא ישברו · וענין צלצל כנפים שמרלותם מסוככים ונסחריס מהרבה בני אדם · ואלה המלאכי ישלחם עם מנחה וגם בני ישראל אשר בארצו ישלחם למנחה · כמו שכתוב בנבואת צפניה · מעבר לנהרי כוש יעתרו בתי פוצי יוכילון מנחתי · ויאמר למלאכים לכו מלאכים קלים · כלומר שאם בספינות קלות · כמו שאמר ובכלי גמא לכו אל ישראל שהיו על עתה גוי ממושך וממורט שמשכו אותו לאומות העולם אלה מזה ואלה מזה ומרטו אותו · כלומר משיכתם אותו היתה במריטת שערם וכשרם · כלומר שהשחיתו גופם וארצם: מן הוא והלאה · מהיום אשר היה לעם היה עם נורא · רוצה לומר שהיה אדם רואה בהם נפלאות וגורלות שהיה עושה עמהם האל בטובתם וברעתם · כי בטובתם היה מצליחם על כל גוי · וברעתם היה מכה אותם דרך מוסר לא לכלותם כי בכל אשר השכום העמים ומרטו אותם לא היה כח בידם להכריתם מגוי: גוי קו קו ומבוסה · מעט מעט בסבותו העמים · וענין קו קו דרך משל כמו שהבנאי נוטה הקו ועושה נדבך אחד ונוטה אותו למעלה מזה לעשות נדבך אחר · וכן מעט מעט עד כלותו הקיר · כן כל עושה דבר עתה עושה מעט ועוד מעט עד שיעשה הדבר · וכן מה שאמר קו לקו לו לגו זעיר שם זעיר שם: אשר בזאו נהרים ארצו · בזאו כמו בזזו האלף תמורת הכפל: נהרים · הוא משל על מלכי אומות העולם: כל יושבי תבל · כמו שיעשה זה אשר מעבר לנהרי כוש כן תעשו כולכם: כנשא נס הרים · כמו שאמר וגשאתם נס לגויים ואסף נדחי ישראל: וכתקוע שופר · כמו שאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול · וזה דרך משל · כי כשירצה אדם לקבץ עם ישא נס בהרים כדי שירגלו הנס למרחוק ויבאו · וכן יתקע בשופר וישמעו הקול למרחוק ויבאו כן יקבצו בני ישראל אל ארצם ותפה בעת הישועה · וכן העמים יביאו אותם ויקבצו אותם כאלו נשאו להם נס ותקעו בשופר: כי כה אמר ה' · אשקטה כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בחטף קמץ הקו"ף ואחת היא · אמר הנביא אז בבא הגואל אנוח ואשקוט מהמייתי עליהם · כמו שאמר למען ניחם לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה · ואז כשיצא כנוגה צדקה אשקוט ואביטה במכוני והוא בית המקדש אביט בו לטובה: כחום אור עלי אור · וכמו שיהיה לטובה חם לא ובהיל עלי אור · והוא המטר · כמו יפיץ ענן אורו · כי כשיהיה השמש בהיר על הארץ אחר המטר הוא יפה וטוב לצמחים · כמו שאמר מבוגה וממטר דשא מארץ · וכן עב טל בחום קציר הוא טוב · כי בעת הקציר יהיה החום הגדול וכשתעבור עב טל יהיה טוב לבני אדם לקרר האויר · ואמר טל ולא אמר מטר כי המטר יזיק לקציר אבל הטל ייטיב ולא יזיק: כי לפני קציר · המשיל נוגה ומנוגה והעמים הבאים עמו על ירושלים אחר הישועה לנפן פורחת · וכשהשליך הפרח יהיה הנץ · והנץ יהיה בוסר והבוסר גומל מעט מעט עד שיהיו עגבים בשולות וזה משל על נוגה ומנוגה שיבא בעם רב סוסי ופרשי לבושי מכלול כולם קהל רב נגה ומגן תופשי חרבות וירבו בכל יום · כמו שאמר פרס כוש ופוט אתם כלם מגן וכובע · ופי' לפני קציר · לפני השלמת זמן קציר · כי חלי ניסן מייר וחלי סיון יקרא עת הקציר מתרבע עתי השנה · ובחלי סיון יהיה פרי הנפנים בוסר בארץ ישראל ברוב · וזהו שאמר יהיה נגה שעב הנץ להיות בוסר והבוסר גומל ומתבשל · והטעם כי כמו שהבוסר גומל יהיה קרוב לבשולו · כן תבואה במלילותיה ולהיות פני נגה של נפנה בוסר וגומל להיות נפים כפול הלבן הוא בוסר הוא גירוע: וכרת · הכור' את זלזלי הגפן הם הזמורו' והבריני': במזמרו' · שר"פש בלע"ז: ואת הנטישו' · הם עיקרי הגפני' שקורין לי"פש בלע"ז: התז · כרת וקצן כלומר יהרוג המלכים והשרים והסליטים של עשו ושל גוג וחיילותיו ועוזריו: יעזבו יחדיו · פגריהם: לעיט הרים · לעוף הריס: וקץ עליו · כל ימות הקיץ: תחרף

אבן עזרא

ישאון · מגזרת שאון והנה הכ"ף אינו שורש והנו כמו זדון: לאמים · וגער בו · השם במלך אשור: ממרחק · כנגד מרגו: ורודף · הנשאר מהמונו: לעת · בערב היו אנשי ירושלים ידיאים ממנו: בלהה · כמו בלהות אתכם ועתה בלהות הפוך כמו כשב וכבש: בטרם בקר ואינכו · בלאת המלאך והפחיד רוב המחנה. זה חלק שוסינו דברי הנביא והוא שמח: הוי ארץ הוי לשון קריאה כמו הוי הוי ונוסו מארץ לפון: צלצל כנפים · כפול מצל שהיא ארץ רחבה: מעבר לנהרי כוש · שם מלכו אשור: השולח מי שהוא מנהגו לשלוח בים שלומים: לכו · אתם מלאכים קלים ובשרו ישראל שברחו וגלו והם מעבר לנהרי כוש ובעבו' נהרי אמר ובכלי גמא: ממושך · הם ישראל שנמשכו ממקומם ונכבשים עד שמורטו ממושך: אל עם נורא · הם הכושיים מן אותו העם אז הוא רמז לנהרי: גוי · היתה דעתו כדעת הנער כאשר יאומר קו לקו על כן היתה מבוסה · ואל"ף בזאו לאחסרון אות הכפל וכמוהו דליו שוקים על דעת ר"משה הכהן נ"ע · ונהרים מלכים כמו את מי הנהר: כל · הטעם כאילו גם נושא על כל הארץ: וכתקוע שופר · לדעת מעשה השם במחנה סנחריב: כי · טעם אשקטה על השכינה שעתה: ואביטה · ואראה: מכוני · היא ירושלים: כחם · אור: צח עלי אור · אחר הנשם כמו יפיץ ענן אורו כי השמש הנקרא אור"גם כן הירח כי כן כתב לעושה אורים גדולים הם שבת הנשם במאמר השם: כי לפני קציר כתם פרח ובוסר גומל · כמו ויגמל שקדים עודנו יהיה בנגתו: וכרת · השם: הזלזלי · הם הדבקים עם השרש ומין למלה הזלת אחות: ואת הנטישות · אותם הבדים הגדולים שנטשו: התז · כמו כרת ובלשון קדמונים ז"ל יתנא ובא פועל עבר אחרי עבר בלא וי"ו דבק כמו חמק עבר וטעם הפסוק קודם שימלא פרי מחשבותם יכחדו: יעזבו · זה מתל אשור הנכחד ביד המלאך: לעיט · כמו וירד העיט על משקל שש גם שיש: וקץ · מגזרת קין: תחרף

גוג ומגוג כשיהיו קרובים לגמור הגלחתם עד שיכבשו ירושלים ויצא חלי העיר בגולה · לא יצא ה' ונלחם בגויים ההם · זהו וכרת הזלזלים במזמרות · והזלזלים הם יציקות הגפנים הרכים והם קרובים להשחת · והנטישות הם הענפים המתפשטים יקראו שליחות ויקראו שליחותיה נטשו טברו יס: התז · עניינו כרת · והוא מפעלי הכפל שרשו תזז · מדברי רבותינו ז"ל רוח תזזית: ונגה · רפה הא עלתה נגה מפיק.הה"א · ולפשר כי נגה הרפה הה"א לנקבה לא לכנוי · וממנו ושלך כזיח נגתו: יעזבו · זהו מתנה גוג ומגוג · וכן אמר בנבואות יחזקאל אמר לעופר כל כנף ולחית השדה הקבצו ובאו הלוספו מסביב על זבחי אשר אני זובח לכם ונומר · ואמר כי הנה קץ וחורף יהיו הפגרים מושלכים · ובאמרו העוף בקץ והבהמה בחורף · כי העוף יעופף ברוב בימי הקץ והחיות ילכו בימי החורף ברוב · והנה אמר בנבואות יחזקאל וקברום בית ישראל למען עהר את הארץ שבעה חדשים · ואיך אמר יעזבו יחדו לעיט הריס ולבהמת הארץ · זה יהיה בעוד שיתעסקו בקבורתם · ואף על פי כן לא יוכלו לקברם כולם ואכלו מהם החיות והעופות בקץ ובחורף: בעת

לחמים · מפורש הוא: לעת ערב · כמו שכתוב ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף: בטרם בקר ואינכו · כמו שכתוב וישכימו בבקר והנה כולם פגרים מתים: זה חלק שוסינו · שאמר הנביא זה החלק והגורל ראוי לשוסינו ולבוזזינו והם מחנה אשור ששמו וכזזו את ישראל: הוי ארץ צלצל כנפים · אחר שזכר הישועה אשר היתה בימי חזקיהו סמך אליה הישועה הגדולה העתידה להיות בימות המשיח: ואומר הוי הוא לשון קריאה · קדם כנגד הארץ ההיא אשר מעבר לנהרי כוש · וקרא צלצל כנפים לרוב הספינות אשר בה. כי בפרש הקלעים בהם ילמו לכנפים וילכו בהם כמו העוף שיעופף בכנפיו והקלעים יעשו צל · וכן תרגם יונתן ווי ארעא דאתן לה בספינן מארע רחיקא הוא המלך אשר מעבר לנהרי כוש ישלח מלאכי דרך יס ובכלי גמא ישלחם · ופירושו ספינות עשויות מהגומא והם קלות ללכת על פני המים · ורבינו סעדיה ז"ל כתב כן בספר החמונות ומי שיהיה מהם בארץ כוש ישאו אותה מהם על שיניהם למגרים כי במקום הגבוה מהנהר הר חזק במים לא יוכלו הדוגים לעבור שלא יפגרו אך עריבות הגומא העשויות כשעוה אם יגעו בהר יפלו ולא ישברו · וענין צלצל כנפים שמרלותם מסוככים ונסחריס מהרבה בני אדם · ואלה המלאכי ישלחם עם מנחה וגם בני ישראל אשר בארצו ישלחם למנחה · כמו שכתוב בנבואת צפניה · מעבר לנהרי כוש יעתרו בתי פוצי יוכילון מנחתי · ויאמר למלאכים לכו מלאכים קלים · כלומר שאם בספינות קלות · כמו שאמר ובכלי גמא לכו אל ישראל שהיו על עתה גוי ממושך וממורט שמשכו אותו לאומות העולם אלה מזה ואלה מזה ומרטו אותו · כלומר משיכתם אותו היתה במריטת שערם וכשרם · כלומר שהשחיתו גופם וארצם: מן הוא והלאה · מהיום אשר היה לעם היה עם נורא · רוצה לומר שהיה אדם רואה בהם נפלאות וגורלות שהיה עושה עמהם האל בטובתם וברעתם · כי בטובתם היה מצליחם על כל גוי · וברעתם היה מכה אותם דרך מוסר לא לכלותם כי בכל אשר השכום העמים ומרטו אותם לא היה כח בידם להכריתם מגוי: גוי קו קו ומבוסה · מעט מעט בסבותו העמים · וענין קו קו דרך משל כמו שהבנאי נוטה הקו ועושה נדבך אחד ונוטה אותו למעלה מזה לעשות נדבך אחר · וכן מעט מעט עד כלותו הקיר · כן כל עושה דבר עתה עושה מעט ועוד מעט עד שיעשה הדבר · וכן מה שאמר קו לקו לו לגו זעיר שם זעיר שם: אשר בזאו נהרים ארצו · בזאו כמו בזזו האלף תמורת הכפל: נהרים · הוא משל על מלכי אומות העולם: כל יושבי תבל · כמו שיעשה זה אשר מעבר לנהרי כוש כן תעשו כולכם: כנשא נס הרים · כמו שאמר וגשאתם נס לגויים ואסף נדחי ישראל: וכתקוע שופר · כמו שאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול · וזה דרך משל · כי כשירצה אדם לקבץ עם ישא נס בהרים כדי שירגלו הנס למרחוק ויבאו · וכן יתקע בשופר וישמעו הקול למרחוק ויבאו כן יקבצו בני ישראל אל ארצם ותפה בעת הישועה · וכן העמים יביאו אותם ויקבצו אותם כאלו נשאו להם נס ותקעו בשופר: כי כה אמר ה' · אשקטה כתוב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בחטף קמץ הקו"ף ואחת היא · אמר הנביא אז בבא הגואל אנוח ואשקוט מהמייתי עליהם · כמו שאמר למען ניחם לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה · ואז כשיצא כנוגה צדקה אשקוט ואביטה במכוני והוא בית המקדש אביט בו לטובה: כחום אור עלי אור · וכמו שיהיה לטובה חם לא ובהיל עלי אור · והוא המטר · כמו יפיץ ענן אורו · כי כשיהיה השמש בהיר על הארץ אחר המטר הוא יפה וטוב לצמחים · כמו שאמר מבוגה וממטר דשא מארץ · וכן עב טל בחום קציר הוא טוב · כי בעת הקציר יהיה החום הגדול וכשתעבור עב טל יהיה טוב לבני אדם לקרר האויר · ואמר טל ולא אמר מטר כי המטר יזיק לקציר אבל הטל ייטיב ולא יזיק: כי לפני קציר · המשיל גוג ומגוג והעמים הבאים עמו על ירושלים אחר הישועה לנפן פורחת · וכשהשליך הפרח יהיה הנץ · והנץ יהיה בוסר והבוסר גומל מעט מעט עד שיהיו עגבים בשולות וזה משל על גוג ומגוג שיבא בעם רב סוסי ופרשי לבושי מכלול כולם קהל רב נגה ומגן תופשי חרבות וירבו בכל יום · כמו שאמר פרס כוש ופוט אתם כלם מגן וכובע · ופי' לפני קציר · לפני השלמת זמן קציר · כי חלי ניסן מייר וחלי סיון יקרא עת הקציר מתרבע עתי השנה · ובחלי סיון יהיה פרי הנפנים בוסר בארץ ישראל ברוב · וזהו שאמר יהיה נגה שעב הנץ להיות בוסר והבוסר גומל ומתבשל · והטעם כי כמו שהבוסר גומל יהיה קרוב לבשולו · כן גוג ומגוג כשיהיו קרובים לגמור הגלחתם עד שיכבשו ירושלים ויצא חלי העיר בגולה · לא יצא ה' ונלחם בגויים ההם · זהו וכרת הזלזלים במזמרות · והזלזלים הם יציקות הגפנים הרכים והם קרובים להשחת · והנטישות הם הענפים המתפשטים יקראו שליחות ויקראו שליחותיה נטשו טברו יס: התז · עניינו כרת · והוא מפעלי הכפל שרשו תזז · מדברי רבותינו ז"ל רוח תזזית: ונגה · רפה הא עלתה נגה מפיק.הה"א · ולפשר כי נגה הרפה הה"א לנקבה לא לכנוי · וממנו ושלך כזיח נגתו: יעזבו · זהו מתנה גוג ומגוג · וכן אמר בנבואות יחזקאל אמר לעופר כל כנף ולחית השדה הקבצו ובאו הלוספו מסביב על זבחי אשר אני זובח לכם ונומר · ואמר כי הנה קץ וחורף יהיו הפגרים מושלכים · ובאמרו העוף בקץ והבהמה בחורף · כי העוף יעופף ברוב בימי הקץ והחיות ילכו בימי החורף ברוב · והנה אמר בנבואות יחזקאל וקברום בית ישראל למען עהר את הארץ שבעה חדשים · ואיך אמר יעזבו יחדו לעיט הריס ולבהמת הארץ · זה יהיה בעוד שיתעסקו בקבורתם · ואף על פי כן לא יוכלו לקברם כולם ואכלו מהם החיות והעופות בקץ ובחורף: בעת

מחקוסה וגו' יד' כמל בפעמיר נינו וכן הארץ ברית והוא פקדת בעבדיפי נת וכן הפעמיר לונפתו בינו וכין בני יד' כמו' כי מי נת זאת לי וכמם סנמת הנמם יביים הכרית אשר בעבן ורש' על הארץ כן יביים לברית הב' וידמם על ישראל וזהו המשל עניינו' שהזכיר כאן כאלו אומר הקשת אשר בענן הוא ברית בינינו שבענן יתחדש בעת בינון כשמם בינינו על עב הענן שבענן בקשתו שלא נתנו הנשמים על הרוב והבינון יונח על הפעמם אותו פעם שיראה יתחדש פקשת ואז תשקיפם עמביפה בעבוני כי כן אמר לנח שיביים לראות הקשת בשום עם עלי אור זה יקרם בשבתו אשר אחר אחול והוא הנשם מפעמיר ואם יעמל עליו אום עם יביים אז בעוכבר שיראה קשת אחמם בינו יקרה על המים כי בב' אנשים הם יראה הקשת וכן יביים בעבינו אל הקשת אל הבריה הב' אשר הוא בעותו בלאותיר כי מינים אחת לי ואז ואביאם בעבוני בשום לא נעב אל כ"ב הדפיון:

מנחה גדולה

ולא ובגר בו הוא גוב הרחם ואחיתו וגם ישראל שעליו ידבר כל המקרא אות עד כה ד"ל יתפעל מגפרתו שלא יגום בהיותו קרוב בלבל כי אם גם מחרחק ולא יאחר גוב ערזקיה מסתייים כי אם ודוקף הנם מהגוער במון הריש וגו' אמנם אם לעת ערב והנה בלהה שיתבהלו ישראל ויאבדו אל ה' לא יעשה הוא יתרך לאעבה כי בטרם בקר אינכו הרודף המלך כי יכלה ה' ואין כל חדש כי כן דרכו ית' לעשות עם כל שונאי ישראל בשוב ישראל עליו כי הנה שאמרתי לעת ערב והנה בלהה שטרם בקר אינכו הוא חלק שוסינו כי כן עשה לסנחריב ביחי חזקיהו כי לעת ערב היתה בלהה ובטרם בקר אינכו סנחריב ואינו וכן הלה לבלשאצר כי ביום בלילה קטול וגם גולל לבוזזו הוא המן כי לעת ערב שחזרה הזמינתו המן לאסתר השני היתה בלהה בישראל באומלם כי שלום בין אסתר והמן ובטרם בוקר היה הוא הגולל אשר הטיל על ישראל ואינכו כי בהלילה קלף המלך עליו ונזהו על מרדכי להרכיבו ברחוב העיר וקרא לפניו ככה וגו' אלא שביום הה' כנחל הדבר אותו תלו על הגן: הוי ארץ צלצל כנפים וגו' הם האומות הרחוקי' אשר יבואו עם גוג ומגוג לעשות מלחמה עם ישראל אחר אשר כבר יהיו נאספים אל ארץ ישראל וירושלי' ע"י משיח בן יוסף ואז קודם בעת משיח בן דוד יהיה מלחמת גוג ומגוג והוא יבא עם האומות אשר מעבר לנהרי כוש שיעלה גוג שלומים לשמוע אם

יעברון סיתוא: בעידנא ההוא ייתיניה
בתוקרבתא לקדם ייי צבאות לעמא
אניסאו וביזיא ולות עמא דיתקף מבכן
ולהלא עמא אניסא וביזיא דמו
עממיא ארעיה לאתרא דאתקרי
שמא דיי צבאות דשכינתיה בטורא
דציון: מטל כוס דלוט לאשקאה ית
מצראי הא יי מתגלי בענן יקריה
לאתפרעא ממצרים ויתברו טעות
מצראי מן קדמוהי ולבא דמצראי
יתמסי במעיהון: ואיגרי מצראי
במצראי ויגיחון קרב גבר באחוהי
וגבר בחבריה קרי בקרי ומלכו
במלכו: ותיתמסי רוחא דמצראי
במעיהון וחבימהון אסלעים ויתבעון
מן טעוון ומן חרשין ומן בידין ומן
זכורו: ואמסרית מצראי בידי רבון
קשי ומלך תקיף ישלוט בהון אמר
ריבון עלמא יי צבאות: ויצרון מיא
מימא ונהרהון ייחרבון ויבש:
ונהרוותהון ויבשון ייחרבון נהריהון
עמיקיא קני וגומא לא יסקון: ויבש
רוביה דנהרא ויהי בכיפיה וכל בית
מזרע נהרהון ייבש ויחרב ולא יצמח:
ויצדון ציידינוניא ויתאבלון כל דהוו
רמין בנהרא חכתא ופרסי מצדן על
אפי מיא יצדון: ויבהתון פלחי כיתנא
דסריקין ומחזן מיניה מצדן: ויהי אתר
ביית שתי מחא כבישין אתר דהוו עברין סיברא

בעת ההיא יובל שי׳ לאומות העולם יובילו שי׳ עם ישראל לה׳ מנחה׳ כמו שאמר
והביאו את כל אחיכם מכל הגויים מנחה לה׳ ונומר: אל מקום שם ה׳ צבאות׳ אל
מקום אשר יקרא שם שם ה׳ צבאות והוא הר ציון: משא מצרים׳ אמר רוכב על
עב קל׳ דרך משל לרוב מהירות הגזרה עליהם: וגעו אלילי מצרים׳ אלילהם
שהיו בוטחים בהם יגועו מפניו
לא יוסיעו׳ בעת גזרתם׳ ואמר
וגעו אלילי מצרים ידמה כי
אלילים רבי׳ היו להם׳ וכן אמר
ובכל אלהי מצרי׳ אעשה שפטי׳׳
ותרגם יונתן וגעו ויתברון:
וסכסכתי׳ ענין בלבול׳ וכן
ואת אויביו יסכסך׳ אמר יבלבל
אותם ביניהם לבד מהאויבים
שיבאו עליהם תהיה ביניהם
בלבלה ובלחמו איש באחיו מלחמה׳
במלכה אף על פי שמצרים
כולו מלכות אחת היו בהם שרי׳
תחת המלך הגדול זה מולך
במדינ׳ אחת וזה מולך במדינה
אחר׳ כמו מלכי כנען: ונבקה׳
מבנין נפעל׳ מענין בוקה׳
והוא ענין רקו׳ כלומר לא
נשאר ברוחם חכמה ובינה ולא
ידעו לקחת עצה לעצמ׳: ועצתו
אבלע׳ כפל ענין במלות שונות׳
אבלע ענין השתתה׳ ואמר זה
הענין במצרים לפי שהיו בהם
חרטומים וחכמים וכשירצו
שמבלה עצת׳ ידרשו אל האלילי׳
ואל החטי׳׳ ותרגם יונתן ומן
חרשין׳ ותרגום מוספה לא
תהיה חרשא לא תחי: וסכרתי׳
כמו וסגרתי׳ מן יסגיר ה׳
בידי׳ וכן תרגם יונתן ומסגר:
אדנים קשה׳ ומלך עז׳ כפל
הענין במלות שונות׳ ואדונים
לשון תפארת ליחיד׳ וכן אם
אדניו יתן לו אשה וזולתו׳
ומלך עז הוא מלך אשור:
ונשתו׳ מה שאמר בנבואה זו
מיובש הנהר ומהפסק מחיתם
ממנו הכל הוא דרך משל׳
לפי שנהר גילום הוא משקה
הארץ עד שלא יצטרכו לגשמים
ומהנהר יבא להם רוב הדגים׳
כמו שאמר זכרנו את הדגה אשר
נאכל במצרי׳ חנם׳ ולולי היאור
לא היה יבוש במצרים והיתה
חרבה מאין אדם כי לא ירדו שם גשמים לפיכך המשיל חרבנה על יד מלך אשור כאילו
פסק מהם הנהר׳ וכן היה הסמוך לנהר שלא יוכל לבא להם דרך יש שום מחיה:
ונשתו׳ הבני׳ נפעל מענין נשת׳ גבורת׳ ענין הפסק הדבר וחבודו: והאזניחו
נהרו׳׳ נחלקו במלה הזאת׳ יש אומרים כי הה״א לבנין הפעיל כה״א הפקידו
השמידו והאל״ף נוספת׳ ויש אומרים כי נהגו באל״ף על לשון ארמי אשתיו חמרא
חמרא אתבריחת רוחי וכחבו הה״א על לשון עברית והאל״ף על לשון ארמית׳ ורבי
אחי רבי משה פירש כי האל״ף במקום ה״א הבנין כאל״ף וכל מלבושי אגאלתי והה״א
כה״א ההשב אשיב את בנך במקום אם׳ כאלו אמר ואם האזניחו׳ ופירושו כן ונהר
יחרב ויבש ואם הנהרו׳ יחרבו ויבשו דלגו וחרבו יאורי מצור כי היאורים יהיו מהנהרות
כו׳׳ כשילגו הנהר ימלאו היאורים מים׳ וכן קנה וסוף שהם על שפת היאורים
קמלו׳ אחר שאין שם מים׳ ופירו׳ האזניחו רחקו׳ כמו ותזנח משלום נפשי ובשיבשו
הנהרות הנם רחקו׳ ופירוש דלגו כמו חרבו׳ כמו דלו מאנוש נעו׳ ופירשו מצור
מצרים׳ ופירוש קמלו נכרתו׳ כמו החפיר לבנון קמל ויונתן תרגם יאורי מצור
נהריהון עמיקיא׳ ערות על יאור׳ ערות תאר לירקות ולדשאים הלחים׳ וכן
ומתערה כאזרח רענן מתלחלח׳ ואמר הירקות שהיו סמוך ליאור ועל פי יאור׳ כלו׳
על שפת היאור׳ ויבש נדף ואינם׳ ואינם הדגי׳ הפסוק כפול בענין במלות שונות׳
הדגים הם לדי הדגים והם נדים אותן בשני דרכים כשמשליכים חכה והוא כמין
מחט שראשו כפוף וכנכנס בפי הדגים ומושכין אותן׳ בו ופורשין גם כן מכמורת והיא
הרשת ונתפשים שם הדגי׳: ואינם כמו ואבלו׳ וכן תאניה ואניה׳ ובשו עובדי פשתים׳
פירוש עושי׳ מתרגמין מעשה עבודה׳ וכן יביר מעבדיהם כמו מעשיהם׳ ואמר
כי יבושו עובדי פשתן׳ כלומר שסורקין הפשתן במסרק והטוב והיפה שבו עושים
ממנו הרשתות׳ וזהו שאמר ואורגים חורי׳ כי הרשתות הן עשויות נקבים נקבים:
חורי׳ כמו חורי׳ וכן וחשופי׳ את כמו חשופים וקרע לו חלוני כמו חלונים ואחר
שבים הנהר יבשו עושי הרשתות לגול הדגים׳ ויש מפרשים שריקות הטוב שבפשתן׳
וכן נקרא בערבי שרק׳ וכן מפרשים חור לבנים׳ והיו שתותיה׳ כמו רשתותיה׳
וכן כי השתות יהרסון׳ וכן בדברי רבותינו ההוא שותא דהוו מנגנו עלה בי תרי׳
פירוש רשת׳ מדוכאים׳ נשברים כאילו הם נכרתים שלא יכולו בהם כי אין נהר
ואין יאור׳ כל עושי שכר׳ וכן כל עושי שכר היו׳ מנמי

מפניו כ״ג וסימ׳ מצויין במסרה רבתא בערך פנה׳ קשה הקשהה׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר
וילך׳ ונהר ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ונהר יוצא מעדן להשקות׳ ונהר יחרב ויבש׳ אזלו מים מני ים׳ ונהר
יסוב בני סוף חבוש׳ ואיננו י״ב בקריאה וסימ׳ במסר׳ רבתא׳

תחרף׳ כל ימות החורף מכלו אמרו משפט גוב לעתיד לבא שנים עשר חדש׳
רוכב על עב קל׳ מהרה לשלוח קל מהרה גזרת דברו ליפרע מהמצרים׳ וגעו אלילי
מצרים מפניו׳ לא יהיה להם כח להציל את עמם מיד שלוחו׳ שלא אמר
הנביא פורענות מצרים בלשון הזה מה שלא אמר בלשון הזה לשאר אומה מפני שהם
למודיי ללקות במדה הזאת
ועברתי בארץ מצרים ובכל אלהי
מצרים ודרך ארץ מיירחין את
האדם במכה שכבר לקה בה׳
וסכסכתי מצרים במצרי׳ שאנו
מפרש את התלהו וגלחמו איש
באחיו׳ ונבקה רוח׳ תתרוקן
חכמתו במו בוקק הארץ׳ האמ׳
א אח׳מן הסתו של ע״ח׳ וסגרתי׳
כמו וסגרתי ויש עוד לפר׳ לשון
ויסכרו מעיינות תהום אסחתנו
ואחבשנו׳ ביד אדונים קשה׳
כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים
ואפילו יחיד כמו אדני יוסף שר
בית אדוני׳ ומלך עז׳ מלך אשור׳
ונשתו מים מהים׳ ונחרבו מי׳
מן הים׳ ונשתו׳ לשון השאת
והשבר לפי שכל שבח ארץ מצרי׳
על ידי נילוס הוא שאין בשאר
יורדים שם אלא נילוס עולה
ומשקה אות׳ דרך יאור׳ העשוי
בידי אדם לפיכך הוא מדמה
פורענות שלא ליובש יאוריות׳
ונשתו מים מהים׳ ולא יאור
ה הים את נילוס לאחוריו ויתל
נילוס לתוכו ולא יעלה ויבקה
את מצרים׳ ונהר׳ זה נילוס׳
והאזניחו׳ כשהמים מתמעטין
הטיט ליבר בהם ונעשין בפסם
ונזנחין׳ דללו׳ במחברת אם
דל הוא׳ יאורי מצר׳ יאורים
עמוקים בחילי מצורי עיירות
קנה וסוף׳ שהיו גדלי׳ שם מרוב
מיתיה׳: קמלו׳ כשיבשו היאורי׳
עמדו הקנים מלגדל עוד ומה
מתיבשי׳ ונופלים ת״י קמלו׳ לא
ישקון ובמקו׳ אחר תרגם האשר
לבנון קמל נחר ואומר אגמי
שהוא לשון קנילה שנקנים
מליהן מחמת יובשן ונופלין׳
ערות על יאור עם יאור ונוחר
ערות לשון דבר המעורה ונשרש
יפה יפה ודומה לו רשע ערוך
ומתערה כאזרח רענן וכן מצות
מנח׳ במחברתו זרעים הנשרשי׳ על נילוס ואפילו על פי שפתו וכל הנזרעים על
הכל יבש ונלף׳ ואמנו׳ לשון מוני ואבל׳ הדיינים׳ הם מצריים שלדין דגים מנילוס
שהוא מתפשט ועולה ביאורים רבים העשויים על שפתו על ארץ מצרים כולה מה
שאין כן בכל הנהרות׳ חכה׳ אמו בלע״ז׳: עובדי פשתים׳ זורעי פשתים על
הנהר׳ שריקות׳ פשתים שסורקין אותן ואורגין מהם מגדודות דגים׳ שהן עשויות
חורין חורין׳ חורי׳ כמו בהמות שדי וקרע לו חלוני׳ והיו שתותיה׳ מדוכאים׳ כל
עושי שכר׳ פוסקירא בלע״ז כמו ויסכרו מעיינות תהום שסוכרין המים היולאין מתוך
לשפת הנהר ומתפשטים ונעשים אגם מים הנקוים ועומדין במקומן ורבים שם דגים׳
ואמר הנביא שיהו יסולדות חפירות׳ מדוכאים ויפלו אגמי השכר׳ שעשו׳
אגמי

אבן עזרא

תחרף׳ מחורף לאכול נבלות המתים׳ בעת שי׳ דורון הטעם יובילו שי׳: עם
ממושך ומורט׳ הם ישראל הגולים והנה יובאו לכבוד השם׳ מקומו שהוא בהר ציון
ולפי דעת רבי משה זה פי׳ יוסף יי׳ שנית ידו׳: משא מצרים׳ רוכב על עב קל׳ רמז
לגזירו הבאות מהרה׳: וסכסכתי׳ כשעם בלבול ואת אויבי יסכסך׳: ונקבה׳
מגזרת בוקק כטעם מריק׳: ונבקה׳ מבנין נפעל מפעלי הכפל כמו ונסבה ורחבה׳
האטים׳ מגזר׳ ויהלך אם המעשים שיעשו בסחר׳ וסגרתי׳ יש וחליפין הפ״ל
בג״ימל ולא יתחלפו באמת כי אם אותיו׳ המות והכבו׳ שהוא מגזרת ויסכרו מעיינות
תהום׳ אדוני׳ קשה׳ דקדוקו מפור׳ בתורה׳ ומלך עז׳ הו׳ מלך אשור׳ ונשתו׳
מגזר׳ לשונם בלמה נשתה כטעם יבושת׳ והאזניחו׳ הל״ף נוסף והטעם יזנחו
בני אדם׳ דללו׳ מגזרת דל׳ יאורי מצור׳ היאורים שלא יוכל האויב להכריחם
בבוא במדינה במצור׳ קנה וסוף׳ נמח על שפת היאור׳ קמלו׳ נכרתו ונחבשו
בספר בעצמו׳ ערות׳ יש אומרים כמו מתערה כאזרח ונעמו רטוב והטעם כי כל
ערות שהוא על יאור ועל פיו וכל מזרע יאור הכל ייבש ויש אומרי׳ נחשף כל מה שהיה
על היאור ועל פיו היא למח הוא כמכסה׳ ואמר׳ כמו ואבלו׳ הדייגים׳
החאר כמו גנבים׳ חכה׳ כמו בחכה הועלה שבה ילקחו הדגים ורבי׳ גזרו המלה
מחיך והם בדרך רחוקה׳ מכמורת׳ רשת׳ ובשו׳ שריקות׳ יש אומר מגזרת
הבגדים שהוא עין השורק וכן שרוקים׳ חורי׳ הלבנים והוא שם התאר אם הי״וד סימן הרבים והיה ראוי להיותו חורים׳ וכמוהו חורי יהודה׳ והיו שתותיה׳
השתות יהרסון השתות שיבנו לקחת הדגים׳ כל עושי שכר׳ כמו ויסכרו מעיינות תהום׳ ואם הוא בשי״ן וכמוהו בשורי מהם׳
אגמי

אמר ה' אלי אשקטה ואביטה במכוני ר"ל אמר אלי ובשרני שלעתיד אני יושיב אשקטה על דרך מ"ש המלאך לדניאל ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לקץ הימין ז"ש אשקטה כמו ותנוח וג"כ העמוד בתחיה ואביטה בגופי שהוא משכן ומכון לנפש ואמר שהנפש לא תהיה בעת התחיה כנפש הקטן והילד אבל תהי' כאיש לא כשמש הנה בגבורתו ולפי שיעשיהו דמה ענין התחיה לענין הטל בלומרו כי טל אורות טלך וכן אמרו חז"ל טל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים לכן אמר הנביא כעב טל ביום קציר והסתכל בהמשילו יום התחיה לחוש לא ולחוש השמש שכן אמר הנביא מלאכי כי הנ' יום בא בוער כתנור וגו' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה שיהיו שם החוש והשמש האלהי לגלות את הרשעים ולהמיתם ישועה לצדיקים ואפשר לפרש כאשר לא וגו' שבאר הנביא לורת התחיה ואופנה ויאמר שתהיה תולדת גופי הקמים שלימה כמו התולדה הטבעית כי כמו שתולדת האדם והייתו הוא כחש השמימיי שיחול בלחות הזרעי כן יהיה שם החוש הנשמי הירד על אותו של המקום החוש והלחות הטבעי שהם יסודות הגוף והוא כחש שהוא השמימיי: עלי אור שהוא הנשם הנקרא אור ובזה העיר על החוש: עוד אמר כנגד הלחות וכעב על ביום קציר שהוא פרב מאד ולכן אמר להגיד עונם הרשעים ביום ההוא ומתי תהיה הפליאה העצומה ההיא הוא מ"ש כי לפני קציר כתש פרח ר"ל קודם שתהיה תכלית העולם וחרבנו ובהיות ישראל בגלות שהוא הפרח קרוב אל הכליה המוחלטת ז"ש כתש פרח ירחה הזכר לצדיקים וז"ש ובוסר גומל יהיה נצה וגומל מלשון גמול יגלה כן הזכר והגמול כנגד הצדיקים וכנגד עונם הרשעים אמר וכרת הזלזלים וגו' יעזבו לעיט הרים ולבהמת הארץ וקץ עליו וגו' שהלחומות המרשיעות הגדולים עם הקטנים יכרתו ממשלתם וחרוב יחרבו ומפני שתהיה תחיית המתים סמוכה לזמן קבוץ הגלויות לכן אמר הנביא אחר זה בעת ההיא יובל שי לה' צבאות עם ממשך ומורט ומעם מרחוק מן הוא והלאה גוי קו וגו' ע"כ: ולע"ד שהקב"ה אומר לף על פי שאשקטה בשמים שאין מי שרגיז אותי כלל אבל אני שקט כי כולם שנים ושמחים לעשות רצון קוניהם עם כל זה אשקטה ואביטה במכוני כי עיני ולבי שם כל הימים על ירושלם שהוא מקום מכון לשבתו עולמים ואפי' אחר חרבן לא זזה שכינה מכותל מערבי: או יאמר אשקטה ואביטה במכוני על ישראל ככתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם כי ישראל הם הם המרכבה והמקום המכון לשכינה ז"ש אשקטה בהשקט וביסוד גדול הוא שאביטה במבוני בקבע שהם מכון לשבתי כתש כמו עלי אור שידוע הוא שקודם שירד המטר בעולם עולה אבק אמנם אחרי המטר השמים אם מאד וז"ש בשם לא הוא השמש שהוא לא אחרי המטר זה פי' לפ"ש ואביטה במכוני הבשה ברור' כתוש כמו עלי אור ולמ"ש אשקטה פי' כעב על כתש קציר שברתו תבלענו חום השמש שבזמן הקציר אלא שזה לפרוח כך אשקטה ביושראל כמו שאמר הטל בארץ כתש קציר: ואמר כי לפני קציר כתש פרח ר"ל כי הקציר של אלו הלחומות הנז"ל שבאים עליישראל וסולחים שרים אליהם הנפי ומגוג ודעת המפרשים לו מי שהם הנה יחל קצירם לפני כל קצר ר"ל במהירות וז"ש בי לפני כל קצר בלומר יחלו: לו יאמר כי לפני קציר כתש פרח ובוסר גומל ר"ל שדרך הטטל ובעב על ביום קציר שהוא פרב מאד ולכן אמר להגיד עונם הרשעים הקלתם כל כך עד שאפי' הבהמות יתלוים לא ירגו ויעזבו לעיט הרים ולבהמת הארץ וקץ עליו וגו' שהלחומות המרשיעות הגדולים עם הקטנים יכרתו ממשלתם וחרוב יחרבו ומפני שתהיה תחיית המתים סמוכה לזמן קבוץ הגלויות לכן אמר הנביא אחר זה בעת ההיא יובל שי לה' צבאות עם ממשך ומורט ומעם מרחוק מן הוא והלאה גוי קו וגו' ע"כ: ולע"ד שהקב"ה אומר לף על פי שאשקטה בשמים שאין מי שרגיז אותי כלל אבל אני שקט כי כולם שנים ושמחים לעשות רצון קוניהם עם כל זה אשקטה ואביטה במכוני כי עיני ולבי שם כל הימים על ירושלם שהוא מקום מכון לשבתו עולמים ואפי' אחר חרבן לא זזה שכינה מכותל מערבי: או יאמר אשקטה ואביטה במכוני על ישראל ככתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם כי ישראל הם הם המרכבה והמקום המכון לשכינה ז"ש אשקטה בהשקט וביסוד גדול הוא שאביטה במבוני בקבע שהם מכון לשבתי כתש כמו עלי אור שידוע הוא שקודם שירד המטר בעולם עולה אבק אמנם אחרי המטר השמים אם מאד וז"ש בשם לא הוא השמש שהוא לא אחרי המטר זה פי' לפ"ש ואביטה במכוני הבשה ברור' כתוש כמו עלי אור ולמ"ש אשקטה פי' כעב על כתש קציר שברתו תבלענו חום השמש שבזמן הקציר אלא שזה לפרוח כך אשקטה ביושראל כמו שאמר הטל בארץ כתש קציר: ואמר כי לפני קציר כתש פרח ר"ל כי הקציר של אלו הלחומות הנז"ל שבאים עליישראל וסולחים שרים אליהם הנפי ומגוג ודעת המפרשים לו מי שהם הנה יחל קצירם לפני כל קצר ר"ל במהירות וז"ש בי לפני כל קצר בלומר יחלו: לו יאמר כי לפני קציר כתש פרח ובוסר גומל ר"ל שדרך הטטל ובעב על ביום קציר שהוא פרב מאד ולכן אמר להגיד עונם הרשעים הקלתם כל כך עד שאפי' הבהמות יתלוים לא ירגו ויעזבו לעיט הרים ולבהמת הארץ וקץ עליו וגו' שהלחומות המרשיעות הגדולים עם הקטנים יכרתו ממשלתם וחרוב יחרבו ומפני שתהיה תחיית המתים סמוכה לזמן קבוץ הגלויות לכן אמר הנביא אחר זה בעת ההיא יובל שי לה' צבאות עם ממשך ומורט ומעם מרחוק מן הוא והלאה גוי קו וגו' ע"כ: ולע"ד שהקב"ה אומר לף על פי שאשקטה בשמים שאין מי שרגיז אותי כלל אבל אני שקט כי כולם שנים ושמחים לעשות רצון קוניהם עם כל זה אשקטה ואביטה במכוני כי עיני ולבי שם כל הימים על ירושלם שהוא מקום מכון לשבתו עולמים ואפי' אחר חרבן לא זזה שכינה מכותל מערבי: לו

התלוכה מהם ולכדינה נכרי מהם מאד עז והוא יתפל בם: עוד נלע"ד במשנ"ל שהקב"ה נותן כח נרשעים לסבול הם גהינם כדי ליפרע מהם על כל מעשיהם שאם לא כן תכף ומיד כלה היה היו נעשים עפר ואפר ז"ם וסכרתי את מצרים ביד אדונים רבים ועכ"ז תולעתם וכחם של מצרים לא תמות אלא יהיה מצרים קשה ככחו אז כדי שיוכל לסבול היסורין של האדונים רבים להפרע ממנו על כל מעשיו וכנז"ל לאחז"ל ביד אדונים אלו המכות יאמר שלא יתפעל מהמכות לשלח את בני ישראל אלא יהיה קשה לבב קשה עורף כמ"ש ואני אקשה את לב פרעה עד כי ומלך עז זה הב"ה וה' הכה כל בכור הוא יתפל בם והגילם ע"כ:

ונשרתו מים מהים ונהר וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ומהרי"א ז"ל דברי' כפשטן כמו שביאות מצרים לקה היאור כן לעתיד יחרב ויבש: והפסר ונשתו לשון שתיה פיסתו בני האדם מים מהים שמחוסר המים המתוקים ישתו מלוחים כי נהר נילוס יחרב ויבש ולא יהיו להם מים לשתות על כאן: ולע"ד מסך בקרבה רוח עושים הם הם אמר התנו את מצרי' בכל מעשהו על הסר של מצרים שמצרים שמו ולזה דבר בו בלשון זכר כי הוא המשפיע במצרים הרן מצרים וזה שאמר והתנו את מצרי' בכל מעשהו וכשדבר בלשון נקבה מסך בקרבה על ארן מצרים דבר אמר כפי הפשט והתנו את מצרי' בכל מעשהו שעושה מצרים והינו רוחה את הגולל ממעשהו כמו שטועה השיכור בקילוי שנעלם ממנו קילוי בעת שברותו ותועה בקילוי כאילו לא יקיל ולפי' יתהה הרבה ככה העושים האלה התגו את מצרים בכל מעשהו כאילו לא ימסך לו שום נזק והוא טבות כי ה' יען על מצרים היאך יפרע ממנה:

ולא יהיה למצרים וגו' עיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל וכן הר"דק והוסיף זכן מהר"יא ז"ל והוסיף ולא יהיה למצרים מעשה רוחה לומר לא יהיה לו שום תועלת בשום מעשה אמר יעשה לא יצלח לא ראש ולא זנב רוחה לומר התחלה וסוף כמו הגזור המגולגל בדעתו אלא יצלח במעשה אמר יעשה לא ראש ולא זנב רוחה לומר יעשה שר לחד ראש ולחמר כך יתקור בו ויעשנו זנב בקצה אמר יעשה לא ראש ולא סוף ולא חוזק ולא חולשה זה לא כפה ולא הגמון · פוד פיר' ראש בלבד מהלוחמים · וזנב הלוחמים כפה והגמון כנגד החזק והחלש ע"כ:

ולע"ן לפי שדימה למצרים לגל השיכור בקילוי שדעתו מבולבלת מבל המדדים לז"ל ולא יהיה למצרים מעשה רוחה לומר מעשה הגון שיקרא מעשה והעשיתן אמר יעשה ראש וזנב יחדר שני הפכים בנושא אחד ראש וזנב וכן כפה והגמון כפי הפירוש הנ"ל ואין זה מעשה הגון כי אם מעשה שכורים ושוטים · או יאמר ולא יהיה למצרים מעשה רוחה לומר מעשה קיום לכל יהיה נע וזנב בענינו הפכפך אמר יעשה לא ראש רוחה לומר יעשה שר לחד ראש ואמר כך יתקור בו ויעשנו זנב בקצה האחרון וכן יעשנו ככה חזק בשרדתו ואמר כך יכוף כהגמון ראשו דהיינו שיורידנו מגדולתו זה הכלל שלא יהיה למצרים מעשה נכון בדעת רק בשגעון ונבג:

ביום ההוא וגו' עיין הר"דק ז"ל: ולע"ן לדקדק יתור אמר הוא מנף עליו · ונראה דהכי קאמר הנה ידע מצרים כי אמר שבע אפו יתברך ונזלתו גם כן מהאויבים הקמים על מצרים מעה הוא בידו לעשות בהם ולזה יפחד ויעד והרד מפני תנופת יד ה' כנראה כי הוא המעורר והוא המניף עליו האויבים ומעוררם זה שאמר אמר הוא מניף עליו רוחה לומר הוא יתברך מניף המעה ושבע המונם ואין ביד הגרזן כלום אלא הכל ביד החוצב בו · לו יאמר ויפחד מפני תנופת יד ה' כנראה ולא די התנופה שעברה אלא שבכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה זה שאמר אמר הוא מניף בלשון הווה זה נעשה כבל והרד והפחד ההרדה מפני הנופת יד ה' כנראה

והפחד מפני שהוא מניף עליו בהווה ולזה לא אמר אמר יניף עליו:

והיתה לאדמת יהודה וגו' · עיין רש"י ז"ל וכן הר"אבע ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהר"יא ז"ל פירש ענין זה לעתיד כמ"ש זכריה ובלי מידי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות זה שאמר והיתה לאדמת יהודה למצרים לחגג לשון חג כל אמר יזכור ותהה אליו יפחד מכני עצת ה' צבאות כי יפחדו מעונש הגזר' ההיא הנז' בזכריה ולא עליה' תהיה המגפה אמר יגוף ה' את כל הגויי' אמר לא יעלו לחוג את חג הסוכות' שכי כפי הפשט בתמיהה הלא יתקדש עליהם תהיה המגפה וגו' ודאי שהם לא יעלו ינגבו והגיזרה הנזיל קרא עצת ה' צבאות ע"כ: ולע"ן שאמר שלאדמת יהודה תהיה למצרי' לחגג לשברון ולפחד בשיבור בגדול שלפי' כל מלן דהו שיכי' אותה לו ופחד ואעג"ב דליהו לא חזי מזלהה קא חזי העלה שיען ה' עליו לרעהו בעבור שהיו ליסראל מזכיר עון לבטוח על מצרים ולעבור על דבר הש"ית זה שאמר מפני עצת ה' צבאות אמר הוא יוגן עליו:

ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' עיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל והר"דק וכן מהרי"א ז"ל והרחיב במ"ש ה' ערי' שהוא דווקא ה' ערי' שהם יתחילו להלמין בפי"ת ועיר ההרס תקרא שם א' מהחמש הנזכרות ויסמרו שאר הערים בעבודה נכרית ולכן ונגף ה' את מצרי' ויסוזבוהו ורפא להם להלילם מאויביו' הצרים עליהם: או אפשר שאמר חמש ערים שכל חמש וחמש ערים שבמצרי' יהיו לעבודה אחת לעבוד את ה' שכם אחד כיד הוא שיש בו חמש אצבעות ועיר ההרס יאמר לאחת מהם כדה"ר רק שאם תלא מן הסורה יהרסוה ונגף ה' את מצרים אולי תהיה המגפה לאותם שלא יעלו לחוג את חג הסוכות ובשובם בתשובה ורפוא · ולזה ביום ההוא יהיה מזבח ונומר דברים כפשטן להורות שהם מאמינים בהשם יתברך ובעבודתו הם חפצים ע"כ:

ולע"ן אמר שיהיו חמש ערים בארץ מצרים ר"ל לפי שמצרים כולה התחלק לה' ערים בדולות ובנותיה סביב לכל א' לכך אמר והיו חמש ערים בארץ מצרים בלו' ה' ערים שבארץ מצרים והם הראשון ראש שבעיה הם יהיו מדברו' שפת כנען בדיבור הקודש בלשון הקודש ומחשבה ונשבעות לה' צבאות שלא אמר בה' צבאות בשבועות שהם באמרם בלהי הצבאות וכיולא מחשבתם וכאונתם פונה לה' צבאות וז"ם לה' צבאות והמעשה ביום ההוא יהיה מזבח וגו' בלוקן שכל מצרים פונה לאביו"ת ועבודתו ולילוהיה כוונת הכתוב לומר על המזבח ערים לבד היה הו' ביום ההוא יהיו בארץ מצרים חמש ערים מדברות גו' ואמר עיר ההרס יאמר לאח"ר"ל כי אולי היתה בנויה בצורת אליל בבניינה וכיולא ההרסוה לסרס האליל שבה וזה טעם הזכי' שם האח מהם ולא שם החמש הערים יחדיו · וזה הכריע למפרשים ולמתרגם שה"י דעתידה למחרב אלם לא נתן שמה להדרש למה נזכר שם העיר הזאת לבד · והמודיע עוד מה שפרשתי שכל ארץ מצרים נחלקת לעתיד לחמש ערים גדולות ותחת ממשלתן וכולן עובדות לה' שכם אחד הו' מה שאמר ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים שתהיו בתוך החמש ערים ומצבה אצל גבולה עד המזבח ועד המצבה אשר אצל גבול של מצרים לבודיע שבולה יהדיו ובגבולה עובדים את ה' וכיולא בדרש הנ"ל שדרשו בתיבת מזבח על הבריגה כנ"ל בדה"ר אבע ז"ל היינו יכולים לפרש ולומר יהיה מזבח בתוך מצרים על דרך ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם אלא שאומר ומצבה אצל גבולה לה' מורה על היות דברי' כפשטן מזבח ממש ומצבה ממש ולא משל ומליצה וכן אומר והיה לאות ולעד וגו':

והיה לאות ולעד ונומר עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל והיה המזבח לאות ולעד שהם עובדי הש"ית וכי יצעקו מצרים אל ה' מצרת הע"כוס שיצרו להם ושלח להם מושיע ורב הוא המושיע משיח ה' והצילם מידם: ולע"ן לאות ולעד לה' צבאות ר"ל המזבח הזה יהיה לעד מעיד איך הם עובדים אותו וגם כן לאות לכל מבקש ה' יבא שמה לפני המזבח הזה והנו ספי' הכתוב ענין האות שיהיה לה' צבאות מצרי' להורות להם כי יצעקו אל ה' מפני לוחצים וגו' ולא אל אזלתו זהו אות המזבח שיצעקו אל ה' ולא אל אזלהו שהוא יתברך

גם כן ישלח להם מושיע ורב ריבם זה שאמר חד לשון קריבה ה' את ריבי:

ונודע ה' למצרים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל ונדרו נדר לה' ושלמו בירושלם או במזבח שלהם במצרי': ולע"ן לדקדק כפל ונודע ה' למצרי' היינו וידעו מצרים את ה' · ונראה ונודע ה' למצרי' מזמן קודם לזה מעת שראו מה שנעשה במהכ' אשור לעיניהם הם כיצולו והו ונודע ה' למצרים ועתה מחדש ביום ההוא בעת צרתם שיצעקו אל ה' ושלח להם מושיע ורב והצילם לז מחדש וידעו מצרים את ה' ביום ההוא לו יאמר כי שני עניינים יהיו ביום ההוא אשר יצעקו מצרים אל ה' ושיעם הל' שהב"ה יביר אם עושים פעולותיו אל מצרים זה שאמר ונודע ה' למצרים הוא יהיה נודע אליהם בהצלה והם גם כן ידעו וידעו כי אב' יצא דבר ההצלה וידעו מצרים את ה' והוא הענין השני ויהיה תאותם ודבקותם כ"ל בעבודה האלהית עד שבעודם עובדים זבח ומנחה זבח הודת שלמיהם על הצלתם לא יסתפקו בזה אלא ונדרו נדר לה' מחדש ושלמו: ואפשר ונודע ה' למצרים הסר של מעלו שיהיה הש"ית נודע אליו רוחה לו' ידיעת רחמים כמו ואם לא אדעה ומזה ימשך בתחהונים וידעו מצרים את ה' ביום ההוא כיון שפקד ה' על צבא המרום במרום ברחמים ממילא הנשי האדמה באדמה ידעו את ה' ביום ההוא ידיעה שלמה:

ונגף ה' את מצרים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל ונגף ה' את מצרים: נגוף ורפא יתכן שהוא לגאוה לגאוה שלא יעלו לחוג את חג הסוכות ויבואו אל ה' ויעתר

אלא כולם יחדיו בתעו את מצרים שהיתה פנת שבעיה בדה"ר רק רלים המלכה כ"כ:

ולע"ן אמר שחמר נזהלו שרי צוען נפלו שרי נוף. אמר עוד התעו את מצרים ופירש הכתוב מי הם המתעים שהם הם פינת שבעיה אותם שהם רחם פנת שבעיה עצמם התעו את מצרים וכת"י רבני פלבה:

ותתני הר"מה י"מהגו' פירש בנהר לעיל לתכמינו ז"ל שמתם לבדה חכמת שרי צוען בעונם ואמר עתה כי כאמר נזהלו שרי צוען שאבדה חכמתם לו נפלו שרי נוף שנפלו לתכנם במקו' שרי צוען והם התעו את מצרי' וזה יובן שאיך אמר לוים ליפא הכמיך והלא הם הם שהתעו את מצרים איך יגיד לו זה אלא כי הנזונה שלותם הראשוני' אם היתה חכמת' במקומה היו מבידי' לו כי יודעי' היו בכישופיהם אבן אותם נזהלו שרי צוען ולו שנפלו רחם במקומם לא ידעו הבין ועל כן התעו את מצרים עכ"ל:

ה' מסך וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהר"יא ז"ל בהבדי' והחכמי' יהיו מבולבלי' בעצתם כ"כ בהתעות שכור וכ"ש בעת קילוי שהוא מבולבל בדעתו יותר ויותר עד כאן: ולע"ן מסך בקרבה רוח עושים הם הם אמר התעו את מצרי' בכל מעשהו על הסר של מצרים שמצרים שמו ולזה דבר בו בלשון זכר כי הוא המשפיע במצרים הרן מצרים וזה שאמר והתעו את מצרי' בכל מעשהו וכשדבר בלשון נקבה מסך בקרבה על ארן מצרים דבר אמר כפי הפשט והתעו את מצרי' בכל מעשהו שעושה מצרים והינו רוחה את הגולל ממעשהו כמו שטועה השיכור בקילוי שנעלם ממנו קילוי בעת שברותו ותועה בקילוי כאילו לא יקיל ולפי' יתהה הרבה ככה העושים האלה התגו את מצרים בכל מעשהו כאילו לא ימסך לו שום נזק והוא טבות כי ה' יען על מצרים היאך יפרע ממנה:

ולא יהיה למצרים וגו' עיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל וכן הר"דק והוסיף זכן מהר"יא ז"ל והוסיף ולא יהיה למצרים מעשה רוחה לומר לא יהיה לו שום תועלת בשום מעשה אמר יעשה לא יצלח לא ראש ולא זנב רוחה לומר התחלה וסוף כמו הגזור המגולגל בדעתו אלא יצלח במעשה אמר יעשה לא ראש ולא סוף ולא חוזק ולא חולשה זה לא כפה ולא הגמון · פוד פיר' ראש בלבד מהלוחמים · וזנב הלוחמים כפה והגמון כנגד החזק והחלש ע"כ:

ולע"ן לפי שדימה למצרים לגל השיכור בקילוי שדעתו מבולבלת מבל המדדים לז"ל ולא יהיה למצרים מעשה רוחה לומר מעשה הגון שיקרא מעשה והעשיתן אמר יעשה ראש וזנב יחדר שני הפכים בנושא אחד ראש וזנב וכן כפה והגמון כפי הפירוש הנ"ל ואין זה מעשה הגון כי אם מעשה שכורים ושוטים · או יאמר ולא יהיה למצרים מעשה רוחה לומר מעשה קיום לכל יהיה נע וזנב בענינו הפכפך אמר יעשה לא ראש רוחה לומר יעשה שר לחד ראש ואמר כך יתקור בו ויעשנו זנב בקצה האחרון וכן יעשנו ככה חזק בשרדתו ואמר כך יכוף כהגמון ראשו דהיינו שיורידנו מגדולתו זה הכלל שלא יהיה למצרים מעשה נכון בדעת רק בשגעון ונבג:

ביום ההוא וגו' עיין הר"דק ז"ל: ולע"ן לדקדק יתור אמר הוא מנף עליו · ונראה דהכי קאמר הנה ידע מצרים כי אמר שבע אפו יתברך ונזלתו גם כן מהאויבים הקמים על מצרים מעה הוא בידו לעשות בהם ולזה יפחד ויעד והרד מפני תנופת יד ה' כנראה כי הוא המעורר והוא המניף עליו האויבים ומעוררם זה שאמר אמר הוא מניף עליו רוחה לומר הוא יתברך מניף המעה ושבע המונם ואין ביד הגרזן כלום אלא הכל ביד החוצב בו · לו יאמר ויפחד מפני תנופת יד ה' כנראה ולא די התנופה שעברה אלא שבכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה זה שאמר אמר הוא מניף בלשון הווה זה נעשה כבל והרד והפחד ההרדה מפני הנופת יד ה' כנראה

והפחד מפני שהוא מניף עליו בהווה ולזה לא אמר אמר יניף עליו:

והיתה לאדמת יהודה וגו' · עיין רש"י ז"ל וכן הר"אבע ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהר"יא ז"ל פירש ענין זה לעתיד כמ"ש זכריה ובלי מידי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות זה שאמר והיתה לאדמת יהודה למצרים לחגג לשון חג כל אמר יזכור ותהה אליו יפחד מכני עצת ה' צבאות כי יפחדו מעונש הגזר' ההיא הנז' בזכריה ולא עליה' תהיה המגפה אמר יגוף ה' את כל הגויי' אמר לא יעלו לחוג את חג הסוכות' שכי כפי הפשט בתמיהה הלא יתקדש עליהם תהיה המגפה וגו' ודאי שהם לא יעלו ינגבו והגיזרה הנזיל קרא עצת ה' צבאות ע"כ: ולע"ן שאמר שלאדמת יהודה תהיה למצרי' לחגג לשברון ולפחד בשיבור בגדול שלפי' כל מלן דהו שיכי' אותה לו ופחד ואעג"ב דליהו לא חזי מזלהה קא חזי העלה שיען ה' עליו לרעהו בעבור שהיו ליסראל מזכיר עון לבטוח על מצרים ולעבור על דבר הש"ית זה שאמר מפני עצת ה' צבאות אמר הוא יוגן עליו:

ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' עיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל והר"דק וכן מהרי"א ז"ל והרחיב במ"ש ה' ערי' שהוא דווקא ה' ערי' שהם יתחילו להלמין בפי"ת ועיר ההרס תקרא שם א' מהחמש הנזכרות ויסמרו שאר הערים בעבודה נכרית ולכן ונגף ה' את מצרי' ויסוזבוהו ורפא להם להלילם מאויביו' הצרים עליהם: או אפשר שאמר חמש ערים שכל חמש וחמש ערים שבמצרי' יהיו לעבודה אחת לעבוד את ה' שכם אחד כיד הוא שיש בו חמש אצבעות ועיר ההרס יאמר לאחת מהם כדה"ר רק שאם תלא מן הסורה יהרסוה ונגף ה' את מצרים אולי תהיה המגפה לאותם שלא יעלו לחוג את חג הסוכות ובשובם בתשובה ורפוא · ולזה ביום ההוא יהיה מזבח ונומר דברים כפשטן להורות שהם מאמינים בהשם יתברך ובעבודתו הם חפצים ע"כ:

ולע"ן אמר שיהיו חמש ערים בארץ מצרים ר"ל לפי שמצרים כולה התחלק לה' ערים בדולות ובנותיה סביב לכל א' לכך אמר והיו חמש ערים בארץ מצרים בלו' ה' ערים שבארץ מצרים והם הראשון ראש שבעיה הם יהיו מדברו' שפת כנען בדיבור הקודש בלשון הקודש ומחשבה ונשבעות לה' צבאות שלא אמר בה' צבאות בשבועות שהם באמרם בלהי הצבאות וכיולא מחשבתם וכאונתם פונה לה' צבאות וז"ם לה' צבאות והמעשה ביום ההוא יהיה מזבח וגו' בלוקן שכל מצרים פונה לאביו"ת ועבודתו ולילוהיה כוונת הכתוב לומר על המזבח ערים לבד היה הו' ביום ההוא יהיו בארץ מצרים חמש ערים מדברות גו' ואמר עיר ההרס יאמר לאח"ר"ל כי אולי היתה בנויה בצורת אליל בבניינה וכיולא ההרסוה לסרס האליל שבה וזה טעם הזכי' שם האח מהם ולא שם החמש הערים יחדיו · וזה הכריע למפרשים ולמתרגם שה"י דעתידה למחרב אלם לא נתן שמה להדרש למה נזכר שם העיר הזאת לבד · והמודיע עוד מה שפרשתי שכל ארץ מצרים נחלקת לעתיד לחמש ערים גדולות ותחת ממשלתן וכולן עובדות לה' שכם אחד הו' מה שאמר ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים שתהיו בתוך החמש ערים ומצבה אצל גבולה עד המזבח ועד המצבה אשר אצל גבול של מצרים לבודיע שבולה יהדיו ובגבולה עובדים את ה' וכיולא בדרש הנ"ל שדרשו בתיבת מזבח על הבריגה כנ"ל בדה"ר אבע ז"ל היינו יכולים לפרש ולומר יהיה מזבח בתוך מצרים על דרך ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם אלא שאומר ומצבה אצל גבולה לה' מורה על היות דברי' כפשטן מזבח ממש ומצבה ממש ולא משל ומליצה וכן אומר והיה לאות ולעד וגו':

והיה לאות ולעד ונומר עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל והיה המזבח לאות ולעד שהם עובדי הש"ית וכי יצעקו מצרים אל ה' מצרת הע"כוס שיצרו להם ושלח להם מושיע ורב הוא המושיע משיח ה' והצילם מידם: ולע"ן לאות ולעד לה' צבאות ר"ל המזבח הזה יהיה לעד מעיד איך הם עובדים אותו וגם כן לאות לכל מבקש ה' יבא שמה לפני המזבח הזה והנו ספי' הכתוב ענין האות שיהיה לה' צבאות מצרי' להורות להם כי יצעקו אל ה' מפני לוחצים וגו' ולא אל אזלתו זהו אות המזבח שיצעקו אל ה' ולא אל אזלהו שהוא יתברך

גם כן ישלח להם מושיע ורב ריבם זה שאמר חד לשון קריבה ה' את ריבי:

ונודע ה' למצרים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל ונדרו נדר לה' ושלמו בירושלם או במזבח שלהם במצרי': ולע"ן לדקדק כפל ונודע ה' למצרי' היינו וידעו מצרים את ה' · ונראה ונודע ה' למצרי' מזמן קודם לזה מעת שראו מה שנעשה במהכ' אשור לעיניהם הם כיצולו והו ונודע ה' למצרים ועתה מחדש ביום ההוא בעת צרתם שיצעקו אל ה' ושלח להם מושיע ורב והצילם לז מחדש וידעו מצרים את ה' ביום ההוא לו יאמר כי שני עניינים יהיו ביום ההוא אשר יצעקו מצרים אל ה' ושיעם הל' שהב"ה יביר אם עושים פעולותיו אל מצרים זה שאמר ונודע ה' למצרים הוא יהיה נודע אליהם בהצלה והם גם כן ידעו וידעו כי אב' יצא דבר ההצלה וידעו מצרים את ה' והוא הענין השני ויהיה תאותם ודבקותם כ"ל בעבודה האלהית עד שבעודם עובדים זבח ומנחה זבח הודת שלמיהם על הצלתם לא יסתפקו בזה אלא ונדרו נדר לה' מחדש ושלמו: ואפשר ונודע ה' למצרים הסר של מעלו שיהיה הש"ית נודע אליו רוחה לו' ידיעת רחמים כמו ואם לא אדעה ומזה ימשך בתחהונים וידעו מצרים את ה' ביום ההוא כיון שפקד ה' על צבא המרום במרום ברחמים ממילא הנשי האדמה באדמה ידעו את ה' ביום ההוא ידיעה שלמה:

ונגף ה' את מצרים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל ונגף ה' את מצרים: נגוף ורפא יתכן שהוא לגאוה לגאוה שלא יעלו לחוג את חג הסוכות ויבואו אל ה' ויעתר

דכוכבים וחזלות בל ידעו מה לעשו' לאם ונגב וגו' והיתה לאדמת יהודה וגו' כי בראות מצרים את לאדמת יהודה שנעשו בה שבעים גדולים יתיבו וימוע מפחד' שום להם יקיה כה בק"ו אם על בניו לא חס ולא נשא להם פני' כ"ש לתחות אחריה אשר הרע לבניו · זה יהיה עוכם מוכנת להם מיעד אל שע"י שבבך ה' אחתו בל בעים ואבלים בתקרר אחתו מכמו לא כן בחלרים שנם הרה אלסבו זה אשר הזה יוכן עליו בעלמו נוסף על הדבן תלם · ביום ההוא שיעבו אלו ית' בחלדות כי יהיו חמש ערים וגו' והוא כי יאמרו לאמר דור הפלגה לא שלח ה' בם יד להתיחס כבה שבשעה רת חטל ד' המבל היה בל אלהותם לכן גם הם יעשו עלמה בם אחד ושבה אחת שיהיו מדברות שפת ארן הקודש כאשר היתה שפת בני דור הפלגה · נם ישבעו לה' צבאות ויהיו חמש ערים הכך תמשה ערי סדום שהשבו לה' ובקרו חבלים עולרת והם יקבלו עליהם עול ית' וישבעו בשמו בחתת שמי שלה לאחת דבריו ישבע בשמו ית' והשומני יקבלו שבעתו כי יודעי שלא יסקר בשבועתו שכ"כ יהי' עליהם כבוד אחדותו ית' · ואל"ל אם יחשבו קנתם לה' יכרת כי אם אמר' אם ביד אחת מהן תתפשע בה' יהרסוה הל' החמרו כעיר הכרחת עד שיקרא שמה עיר ההרס בל שם שישאל בהרסותה לא על שם הרס כי היה כחרם מחדשי האלהה תל מחנם לא תבנה שוב:

ספר מלכים

ויאמר אליו אל תירא כי אל עמך אנחנו ואל נחלתך אשר פדית בכחך הגדול והנטויה אשר הוצאת את עמך ישראל ממצרים מן הברזל הזה

[illegible]

[illegible]

[illegible]

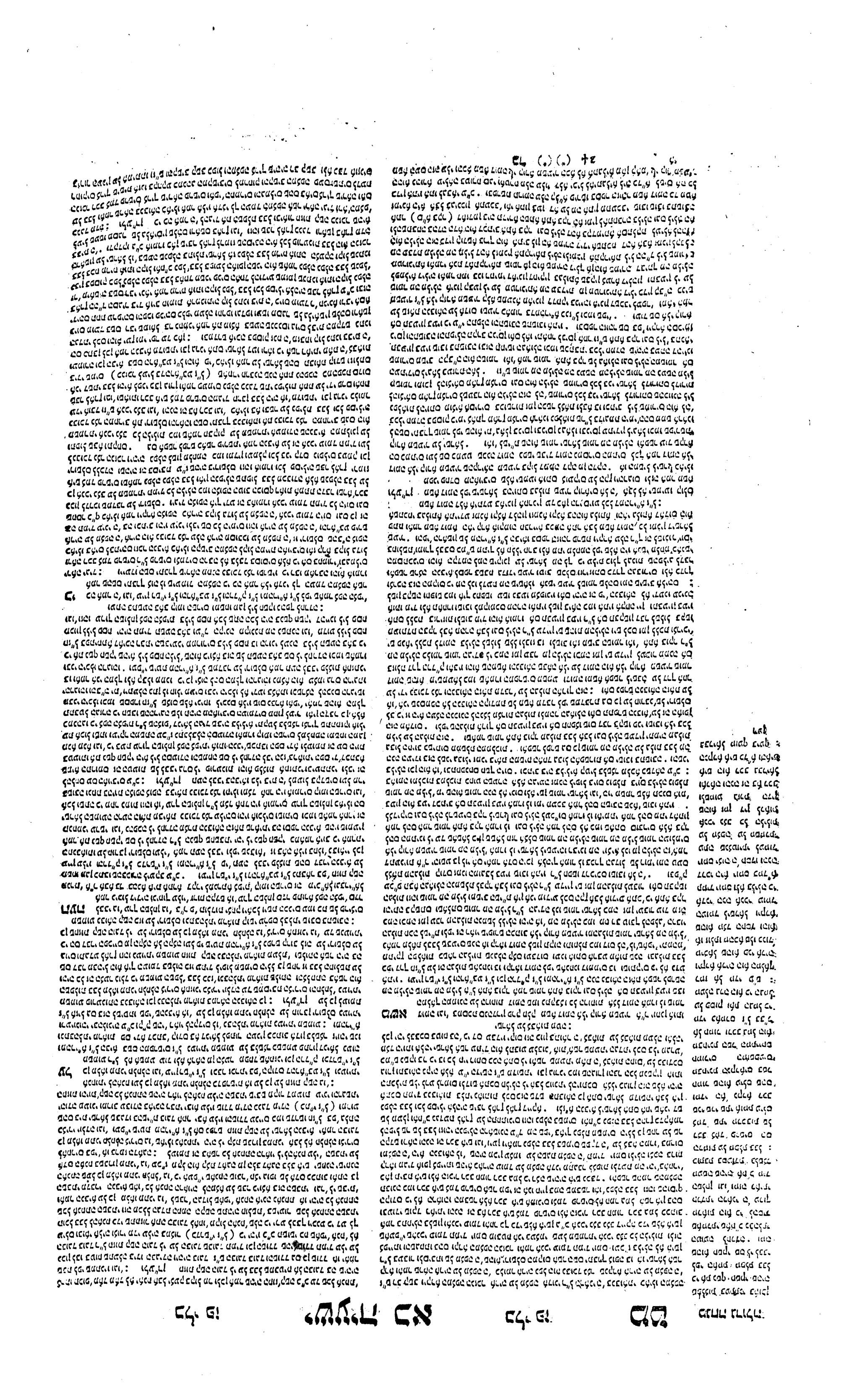

קָאִים תְּרֵיעָא כִּימָמָא וְעַל מַטְרַתִּי
אֲנָא מְעַתַּד כָּל לֵילְיָא: וְהָא דֵּין אָתָא
רְתָךְ אֱנָשׁ רְעֵמֵיהּ זוּג פָּרְשִׁין וְאָתִיב
וַאֲמַר נָפְלַת וְאַף עֲתִידָא לְמִיפַּל בָּבֶל
וְכָל צוֹרַת טְעָוָתָהָא יְדַקְדְּקוּן
לְאַרְעָא: מַלְכִין דְּאוּמָנִין לְאַגָּתָא
קָרְבָא יַתּוּן עֲלָה לְמִבְזָא הָא כְּאִכְּרָא
דְּאוּמָן לְמִידַּשׁ יַת אִידְרָא אֲמַר נְבִיָא
דְּשַׁמְעִית יַת קָל מֵימְרָא דַיְיָ
צְבָאוֹת אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל הֲוִיתִי
לְכוֹן: מִטַּל כְּם דִּילוּט
לְאַשְׁקָאָה יַת דּוּמָה עֲלַאי אָכְלִי מִן
שְׁמַיָּא נְבִיָּא פָּרִישׁ לְהוֹן יַת נְבוּאָתָא
גְּבִיָּא פָּרִישׁ לְהוֹן מָה דְּעָתִיד לְמֵיתִי:
אֲמַר נְבִיָּא אִית אָגַר לְצַדִּיקָיָא וְאִית
פּוּרְעָנוּת לְרְשִׁיעָיָא אִם תֵּיבִין אִתּוּן
תּוּבוּ עַד דְּאִתּוּן יָכְלִין לְמִתַּב:
בַּס דִּילוּט לְאַשְׁקָאָה יַת עֲרָבָאֵי
בְּחוּרְשָׁא בְּרַמְשָׁא יְבִירוּן שַׁיָּרַת בְּנֵי
דְדָן: לְאַפָּי צְחִיָּא פּוּקוּ גִּירוּגִין לְמֵיעָא
דַּיְתְבֵי בְּאַרְעָא דְּרוֹמָא מֵימָא דְּאִתּוּן
אָכְלִין זַמִּינוּ לְמַעְרַקְיָא: אֲרֵי מִן קֳדָם
קְטוֹל עֲרָקוּ מִן קֳדָם חַרְבָּא שְׁלִיפָא
וּמִן קֳדָם קֶשֶׁת מְתִיחָא וּמִן קֳדָם תְּקוֹף
קְרָבָא: אֲרֵי כְּדֵן אֲמַר יְיָ לִי בְּסוֹף שְׁנָיָא
כְּשִׁנֵּי אַגִּירָא וְיָסוּף כָּל יְקָרְהוֹן דַּעֲרָבָאֵי: וּתְקוֹף עָבְרֵי קְרָב גִּבָּרֵי בְּנֵי עֲרָבָאֵי יִזְעָרוּן
אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל גְּזִיר כֵּן: מִטַּל נְבוּאָתָא עַל קַרְתָּא דְּיַתְבָא
בְּחֵילְתָא דְּאִתְנַבִּיאוּ עֲלָהּ נְבִיָּא מָה לְכוֹן בְּדִין אֲרֵי סְלִיקְתּוּן כּוּלְכוֹן לְאִינָרְיָא:

עוֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל מִשְׁמַרְתִּי
אֶתְיַצֵּב כָּל הַלֵּילוֹת: וְהִנֵּה זֶה
בָּא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים וַיַּעַן
וַיֹּאמֶר נָפְלָה נָפְלָה בָּבֶל וְכָל פְּסִילֵי
אֱלֹהֶיהָ שִׁבַּר לָאָרֶץ: מְרֻשָּׁתִי וּבֶן
גָּרְנִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִגַּדְתִּי לָכֶם:
מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קֹרֵא
מִשֵּׂעִיר שֹׁמֵר מַה מִּלַּיְלָה שֹׁמֵר מַה־
מִּלַּיְלָה: אָמַר שֹׁמֵר אָתָה בֹקֶר וְגַם־
לַיְלָה אִם־תִּבְעָיוּן בְּעִיוּ שׁוּבוּ אֵתָיוּ:
מַשָּׂא בְּעֶרֶב בַּיַּעַר
בְּעֶרֶב תָּלִינוּ אָרְחוֹת דְּדָנִים:
לִקְרַאת צָמֵא הֵתִיוּ מָיִם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ
תֵּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְּמוּ נוֹדֵד: כִּי מִפְּנֵי
חֲרָבוֹת נָדֵדוּ מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה
וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד
מִלְחָמָה: כִּי־כֹה אָמַר
אֲדֹנָי אֵלַי בְּעוֹד שָׁנָה כִּשְׁנֵי שָׂכִיר
וְכָלָה כָּל־כְּבוֹד קֵדָר: וּשְׁאָר מִסְּפַר־
קֶשֶׁת גִּבֹּרֵי בְנֵי־קֵדָר יִמְעָטוּ כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר:
מַשָּׂא גֵּיא חִזָּיוֹן מַה־לְּךָ
אֵפוֹא כִּי־עָלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת:

תשואות

מנחה גדולה

ראם הלים גבריאל המכר שמכת הדין נפלה נפלה בבל וגו': מעשה דומה לאחד שהכר מחפלת בבל שנגלה לו עת קץ תפלתו לא"כ הכר חגלות לדום שהיה מעשה דומה נבואה דומיה כי לא כתן לה קיומו כי לבא לפומא לא גלי ופ"כ הוא קץ הדמיה לו לאפשר מעשה דומה ע"ל מה שאז"ל תיום שחרב בית המקדש כנעלו שערי תפלה שג' גם כי אזעק וגו' • ולזה אחר הבניה כמנד כל ישראל מעשה דומה על גלות לדום שה' יושב ודומם שלמעוב תפלת ישראל להגלם כמו שאינו בכל הגאולת בחולי' ושמע אלקי' לפ כלקתם בבבל תפלת שפיכה עמדה להם כמבאר שם בגלות מדי תפלת מרדכי ואסתר וכן ביחית הנופטים ושארי גלויות לא כן עתה הנבנתי אתכם בנוף ירושלים אם פעולו בתפלה לא הקץ כחם אל ע"כ אחר מעשה דומה פה יושב ודומם מלשמוע תפלת ישראל עת עת קץ הימן המוגבל בעתה • אם ע"י תשובה ומעשים טובים כיוסף על התפלה ואז לחיסרה • והנה מאינו בדמיאל כשראה בחלום אדבע חלביות אלם משלשה גליות גלילה אחת ומלכות רביעי' אלם גלילה בפני עצמו להורות שעקול גלות רביעי כנגד כל הגליות • ולזה אחר הנבנית שומר מה מליל • אם מליל • בא על דרך הסמיכות • וכמוהו בא אל חזקיהו בחיל כבד: אמר • עכה לבם השומר אחת בקר כלו' הבקר יבא • אבל מה תשיבו כי גם הלילה יבא אחריו שתבקרו לשמור עוד בפחד סלוב: אם תבעיון בעיו • אם תשאלו שאלו: שובו אתיו • לשמול • כלומר עוד הלילות תשאלו בזה כי אין לכם מן בעת הלוב • וה"מ ז"ל פיר' כי עתידין בני שעיר להחריב דומה וקורא הנבית שומר ולוקה והנבית מדבר כאילו בני שעיר קוראי אליו ושואלים לו מה מליל כלומר מה מלילותם וימותם של דומה • כלומר אם הגיע זמן קצם עדין ונלך עליהם • והנבית משיב להם כבר נשלמו הימי' והלילות וכא בקר אם תשאלו שובו עתה עליה ותלויתו • ותרגם יונתן כן מטל כם דלים יבומר • ובדברי רבותינו ז"ל בספרו של ר"מ מצאו כתוב משא דומה משא כותי • אלי קורא משעיר • אמר רבי יוחנן אלי קורא מפני שעיר • שומר מה מליל • אמרו לישעיה רבינו ישעיה וכי מה יודע לנו מתוך הלילה הזה אמר להם המתינו לי עד שאשאל כיון ששאל חזר אצלם אמרו לו שומר מה מליל • שומר העולמי' • אמר להם לא כשאתם שבורין אלא בקר לנלויקי' ולילה לרשעים בקר לישראל ולילה לרשעים • אמרו לו אומתי אימת דאתון בעון בעי אם תבעיון בעיו • אומרי' להם זמי מעכב אמר להם תשובה שובו אתיו • משא בערב • נבואה זו נאמרה על ערב והם בני קדר • וכי"ת בערב בתקוס על • כמו כן יבחן בו • כי אם הבהמ' אשר אני רוכב בה כמו עליה • ביער בערב תלינו ארחות דדני' • אומר כנגד שיירות בני דדן שהיו עוברי' ושבים בערב • אמר עתה בחרבן ערב תלינו ביער כי לא תמצאו אהלי' ללון שם כי מרבו אהלי קדר • ויונתן תרגם בחורשא ברמשא תביתון • תרגם בערב כמו בערב • לקראת צמא התיו מים • התיו כמו אתיו • אומר דרך משל לאיש שיבאו לקראת הצמא כי בני קדר יהיו נולי' ונודדים במדבר ולא ימצאו מים לשתות ויושבי ארץ תימא כשיתמלאו גלוי ונודדים צריך שיקדמום בלחמם: כי מפני חרבות • אם תשאלום מפני מה הם נודדים מפני חרבות שפשטו בארצם מפני חרב נטושה שפשטה בארצם • וכן ויפשטו בלחי כמו ויפשטו • ויש מפרשים כמו לטושה • ויונתן תרגם שליפא: כי כה אמר לי • בעוד שנה • שנת אלי נבואה זו: וכלה כל כבוד קדר • בשני שכיר שהם מתמלאים • ומדקדק כזמנו לנאת כמו שאומר כעבד ישלף לל וכשכיר יקוה פעלו • ובן זמם הנגף תהיה מסומלת: ושאר מספר קשת • ומה שישארו מהם גיבורי קשת שיברחו יהיו מתי מספר: ימעטו • יהיו הולכי' ומתמעטי': כי ה' אלהי ישראל דבר • לפי שהרעו לישראל כשהגלם מלך אשור • אולי יבאו בני קדר עם מלך אשור ויגרשו לישראל בעת שהיו מוליכי אותם בשביה • או שעברו ישראל דרך ארצם בגלותם והרעו להם: משא גיא חזיון • נבואה זו נאמרה על ירושלם • וקראה גיא חזיון לפי שהיא תקוף הנבואה • ומה שקראה גיא והיא הר לכבותה לרעה לפי שהפלוה יושביה לרשעים והשיבוה מהר אל בקעה ואינה ראויה שתקרא עתה הר אלא גיא: מה לך • שיפה בי עלית כלך לגגות • דרך בני העיר לעלות לגגות ולמגדלי' בעת שיבאו להם האויבי' ויכנסו בעיר בחזקה יעלו לגגיותם להשגיח בהם • או להלחם מהם אל כפשוטו' אם יוכלו • אמר הנבית כנגד ירושל' מה לך והלא היית אחמול מטולאת מלאה עיר הומים מה לך עתה שנאספת אל הבתי' ועלית אל הגגות מפני מה היה זה מפני מה נוכיך:

תשואות

והנה זה בא • בשתפלל על כך ירמה במין רכב אדם ונזמר: נפלה נפלה בבל • תירגם יונתן נפלה ולא שריד לנמיפל שתי כפילו שנה אחת אל אל יהיו ועל זפרם ושנה אחת אל אל אל ממלכו' כמהפכת סדום וכן הנמיל בבל בני ממלכו' כמהפכת סדום והיתה בבל לגל בסדר עולם וכה לשנה השמועה זו שלדריוש והחרו בשנה השמועה והיתה בבל לגל ממלכות כמהפכת וגו' מדוסתי ובן ברני • תבונתם קרקע שלי ערימת הגוי • אשר נגלו מפי רוח הקדש לתקן לאנשים בדרך ישרה בהדש הדרש תכונתו בורן: אשר שמעתי מאחז הגדתי לכם: דומה היא אומר לומר בלור כדומה בתוך סיס: קורא משעיר • אמר הקב"ה קורא הנביא לו המלאך אמר מלבות שעיר: שומר מה מליל • שומר עם מלילה שומר ישראל מה תהא מן הלילה והמשכה הזאת: אמר שומר • אמר הקב"ה • אמרתי בקר • יש לפני להזריח לעשות בקר לבם: וגם לילה • מתוקן לעשו לגות קן אם תבעיון בעיו • אם תבקשון בקשתכם לאמר בקן: שובו אתיו • בתשובה: והשאר בעתה על ערביים: ביער בפרבי תלינו רחיתי מה עשיתם בהגלות לאת עתי והיו מבקשים לבטחון אלהם להוליכם דרך תלינם לפי שאתם בני דודיכם אולי תרקון עליכם ואתם הייתם יוצאים בשר דרך השמועה שיירות: אחרשות דדנים: חדרכון: לקראת צמא • ואתם יושבי ארץ תימא לת עשיתם כן לת בלחמו קדמו מובד הביאו לבם מאכלים מלוחים ועוחות כפתר מליחי' רוח והיה אוכל ומשקה לשתות ונתן פי הנוד לאחרים והרוח נכנס בגיעה זאת אמר ד"ל לקרחת ממה היתו יוצא לת כן עשיתי לאביכם בשביה נגליתי לו בחר מים: כי מפני מרבות נדדו • עמי: נטושה • פשוטה על פני הארץ כמו ומכם נטושים על פני כל הארץ ויגפשו בעמק רפאים ל"ל נטושה כמו לטושה כל לותיות לאחר מוגפיהם קרובים להיות ממקום לאחר מחחלפות זו בזו לין בלשון בענין שלאחר בעודה לעשות לו כשכה כמו לשכה: כשני שכיר • אחרקלק בה לנחמה המועד בשכיר הנשכר לשנים שמדקדק בתעוד פעלום שנתו: ושאר • שארים • קשת גיבורי בני קדר • בעלי רובי קשת שהם כאביהם שנאמר בו ויהי רובה קשת: גיא חזיון • היא ירושלם גיא שנתנבאו עליה רוב נבואות: כי עלית מלך לגגות • כשבא עליהם חיל מלים על גגותיהם לרחות את החיל ולהלחם והבאתים שיר' על כתפי סעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה בידם כדלאיתא במס' תענית • ומגדלה אומר שהיו גפי הרוח בחיכה רבתי: תשואות

אבן עזרא

והנה זה בא • והנה רכב איש עם צמד פרשים: ויען • כל אחד: ויאמר נפלה • פעמים שלא נשאירה לה פליטה: שבר • המשבר לארץ כמו אשר יגרה אלוי: מרוסתי • והנה בבל מרוסה זהי"ל סיתון הנשם אם הכניה אם בסר דבר אם כי גם אני דשתיה זהיתה כבן נורן ויתכן היות בן הנורן הבר שישאר זה הרמז ליעקב משא דומה • כמו ומשמע ודומה ומשא: אלי קורא משעיר • ילבר על לשון בלילו הוא בא מרגל משעיר לחקור ארץ דומה והוא שואל לשומריס אמר לי אתה שומר מה מליל מה מלילה והמעשה בלילו הוא שואל לשומריס אמר לי אתה שומר בלכת לדרך אם לבחעסק בשדה במגהב רוב המקומות ומעטם פעמים שישאל לרבים והנכון בעיני שזאת המלה לראות אם השומרים יאבים: מה מליל • ראוי לאמר סמוך ובמוהו ביין חלבון כיין הטוב שיחסר שם מקום ואמר מה שומר מה מליל שומר מה נשאר ולפי דעתי שהיו שומר בלילו שומר הר ואמר מה הפעם בליל כך מהשבות אמר שומר • במה בקר ולילה עברו ואתם בן שעיר שאתם מהם לא באתם למלחמה עלינו: אם תבעיון • מתרגים אחרמית ובא לת"ל הפעל שלם כי הי"ד אמרת הי"ד גם בעין כמו ויאמר שלמו אם תבקשו לבא בקשו: שובו • לשלוחים אחבם ובאו בלילה ובאה מלם אחיו זרה ויתבן שנקמן האל"ף בעבור שהוא מהגרון ויתכן לבאים השומר העלים על הארץ כי באתה אליהם לא יוכלו לשבול רעות ויתשרו מקום שלשופם: משא בערב • בתו מלכי הערב מומשפחות קדר וכן ביער בערב: דדנים • בתו שבא ודדן והשיבם שאלם בעמק הדרן והיא נמסרת מים והנה הבניה יוביחם שיפשו אחר עם הארמות להשקותם מים בחסר הוכיח מוחב: לקראת צמא • ה"ל הארי' תחת תימא • כמו חדל ותימא: בלחמו • שב אל נחמה והמעשה עשו תמיד עתו כי הנקבה היה להאכיל כל נודד מליו ומעשיו קדמו הוא ומעשיו לו חבריו: כי • אלה הנודדים והם שברחו מפני מלך אשור: נטושה • יש אומרים כי הבל"ון תחת הגמ"ר ומיבנו בבון רק הוא כמו והכם נטושים: כי • בעבור זה הענן שלא עשו חסד בטשש על דבר אשר לא קדמו לאחכם: בעוד שנה • וכלה כל כבוד קדר • ואלה הנשנה המשובה שסים אחרכה בשני שכיר: ואמר • טעם ואמר לאות בי הרוב יאבד: אמרתי אם ירושלם שהיא מקום הנבואה • יש אומרים כי טעם עלית לגגות לקטר לאלהים הנכר ולפי דעתי שהעשם שלות לראות האומות הצרות על ירושלם כי כן מנהג המרכות

תשואות

מן

שבו ה' חס' בנביאים וכתובי' וסי' נמסר בסדר ואתחנן: תימא ה' ד' מל' וא' חס' וסימ' חדד ותימא • וחברו דד"ה: ואת דדן ואת תימא: ישבי ארץ תימא הביטו ארחות תמא • בתרא חס' יו"ד: בלך ג' וסימ' כי עלית בלך לגגות • אסוף אאסוף יעקב • בלך יפה רעיתי:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

תשואות מלאה הארץ. תשואות פירוש קול המון העיר מרוב העם אשר בתוכה. וכן תשואות חן חן לה: מלליך לא חללי חרב. כי לא יגלו חוץ לעיר להלחם עם אויביהם אלא נאספו אל העיר ומתו בתוכה ברעב והנה אינם חללי חרב אלא חללי רעב: קציניך כולו. כל קציניך נדדו ברחו: מקשת אסרו. כלומר רובי קשת שדרפו אחריהם השונים ואסרו אותם והם נלקיהו ושריו שברחו וינלו מירושלם לילה ורדפו אחריהם הכשדים ותפשום: כל נמצאיך. פירוש כל הנמצאים בתוך העיר אשר ברחו ברחו אל תתיצבו לנחמני. כפל ענין במלו שונות. אמר אל תדאגו לנחמני שהיא מדת עמי כי רב הוא מלהנחם עליו; כי יום מהומה. ענין שבר. כמו והמס מהומה גדולה: מבוסה. ענין הרמיסה והגיאול. כמו כפגר מובס. בוסס כמיט חולות: מבוכה. ענין בלבול. כמו נבוכי הם בארץ: מקרקר קיר. חורם קיר כמו מסרם עוקר הסורם ומה שאמר קיר תוספת ביאור. כי די לו במקרקר. וכן לנבא נבא. ותשרם ברשיה. ויקסמו קסמי. וענין מקרקר קיר שהרסו הכשדים חומת ירושלם. כמו שכתוב ותבקע העיר. ואמר וינתצו את חומת ירושלם: ושוע אל ההר. היולאי מן העי הולכי ומועקים מהר אל הר ומגבעה אל גבעה. ויונתן תרגם מכלשין בתיה מקפין מגדליה ברישי טורי: ועילם. פירוש בני עילם: נשאו אספה. בתלי וקשת להלחם על ירושלם. וכן קיר והי עיר לחלך אשור. כמו שאמר ויגלהו קיר. וכן בני קיר גלו המגיעי לבא לתלחמה על ירושלם: ערה. ענין גלו. כמו את מקורה הערה. ויש לפרש קיר כמשמעו כותל ועור. ענין דבוק. וכן בדברי רבו. ז"ל מעור בטרפסי. פירוש דבוקה. ופירוש הפסוק עילם נשאו אספה לירות החלים אל ירושלם. וכן דבק אל החומה המגיעים לחתור החומה תחתיה להפילה. וכן תרגם יונתן ועל שוריא דבקו תריסין: ברכב אדם פרשים. תרגם יונתן ברתך אנש ועמיה זוג פרשין: ויהי מבחר עמקיך. אומר כנגד ירושלם מבחר חרלך ימלא ברכבי האויבי. ואמר עמקיך כי הרלב לא ילך בהרים אלא בעמקים: שות שתו. שמו פניהם לשערי ירושלם להלחם. ויש מפרשים גלחמו. וכן יפה ישית בגאון גליך ולחם. ויונתן תרגם עמקיך מסרייך. ושת שתו ממנן על תרעין. וכן ויסימו על העיר. רולה לומר הפרשים שמו עסקם וכלי חפלם לכבוש העיר: שות שתו כלי המלחמה על השער. ויגל את מסך יהודה. בלה האויב את מסך יהודה שהיו מסוככין אלא תבא עליהם רעת האויב מפני בית המקדש שהיה בגחלתם והנה בא האויב בעוטתם וגלה המסך שלהם: ותבט. אומר כנגד עם ירושלם מו כנגד המלך. אמר כשראית האויר שבא עליך הבטת אל נשק בית יער לבנון שנתן עם שלמה מגיניס ונתת עיניך בהם להביאם אל ירושלם. כלומר הכינות עצמך למלחמה ולא לתשוב ומעשים טובים. כלומר הבטתך היתה אל הנשק ולא אל האל. כמו שאמר ולא הבטתם אל עושהו. ויונתן תרגם אל נשק בית יער על זין בית גנזי מקדשא: ואת בקיעי עיר דוד ראיתם. פרלות שהיו בחומות עיר דוד היא ציון ועשיתם הכנה לבצות אותם פרלות: ויתקבצו את מי הברכה התחתונה. מי הברכה שהיו מתפזרים ממנה ולחון קבלתם אותם לתוכה להיות המים מזומנים לעשות בהם חמר לבנין הפרלות. וברכה היא חרון כמו בארבים מתקבלים בה מי גשמים: ואת בתי. הנה הכינות המים. וכן הכינותם הארבים שספרתם הבתי ומי שהיה לו בית יקר נתלתם אותו לבצות פרלו החומה מאותם הארבים: ותתלו. תי"ו השרש רפה ומשפטה להדגש כי שרשו נתן. לבצר. עניני לחזק מן ערים בצורות: ומקוה. בקמץ בשקל מסרה. עוד עשיתם הכנה למים בין שתי החומות שמוך למי הברכה השינה עשיתם שם חרון שיקיו בו מי גשמים כל אלה ההכנות עשיתם מפני האויב כדי להגיל ירושלם מידו: ולא הבטתם אל עושיה. ולא הבטתם אל הבורא אשר עשה אותה ותקלה עד הנה ושמרה מיד האויב לא הבטתם לשוב אליו וללכת בדרכיו כי הוא היה מגיל אתכם אם שבתם אליו יותר מכל ההכנות שעשיתם: ויוקרה מרחוק לא ראיתם. מי שיצר לירושלם זה זמן רב ורחוק להשרות שכינתו בה ובחר אותם מכל אדלות לא ראיתם אותו לשוב אליו. ובדרש ויוקרה מרחוק לא ראיתם מי שברא אותה קודם שנברא העולם. כמו שאמרו רבותינו ז"ל ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם אלו הן גן עדן ותורה וגדיקים וישראל וכסא הכבוד וירושלם ומשיח בן דוד. ואין משמעו' הדרש הזה כמו שמביאים אותו המון התלמידי' אלא פירוש שעמדו בכח להבראות קודם שנברא העולם לפי שהדברים האלה הם תכלית בריאת העולם: ויקרא קרא ה' על ידי הנביאי' נבואה זו ברש היות הפורענו' כדי שיבכו ויספדו ויקרחו ויחגרו שק וישוב בתשובה שלמה לפני האל יתברך ויגאם על הרעה ואם לא עשו כן אלא והנה ששון ושמחה

מן קדם אתרגוש דאתמליאת קרתא משבחתא ברבא חדאה קטיליך לא אתקטילו בחרבא ואף בקרבא לא מיתו: כל שלטוניך אטלטלו כחדא מן קדם מתח קשתא גלו כל דאשתכח ביך אתקטלו כחדא מרחיק ערקו: על כן אמרית שבוקו מיני איבכי במרר לא תתבעיתו לנחמותי על תבר בנשתא דעמי: ארי יום רינוש ואתרשא וקיטול קדם יי אלהים צבאות על קרתא דיתבא בחלתא דאתנביאו עלה נכייא מבלשין בתיא מקפין מגדליא ברישי טוריא: ועילמאי נטלו זין ברתך אנש ועמיה זוג פרשין ועל שור דבקו תריסין: והוה שפר מישרך ארתמליאו רתיכין ופרשין ממנן על תרעין: וגליית מטמורית בית יהודה ואסתכי בעידנא ההיא על זין בית גנזי מקדשא: וית פלוגת קרתא דדוד חזיתון ארי סגיאת ובנשתון ית עמא למי ברכתא ארעיתא: וית בתי ירושלם מניתון ותרעיתון כתיא לתקפא שורא: ומקוויא עבדתון בין שוריא למי ברכתא עתיקתא ולא אסתכלתון ברעבדה ודיברה מלקדמין לא חזיתון: ואכלי נכייא דיי אלהים צבאות ביומא ההוא למבכי ולמספד ולגזוז רישו ולמיסר סקין:

תשואות ד' בקריאה וסימן תשואות מלאה עיר הומיה. תשואות חן חן לה. תשואות נוגש לא ישמע. תשואות סבתו: הומיה ג' ב' מל' וא' חס' וסימן תשואות מלאה המיה היא וסוררת. אשת כסילות הומיה. הומיה דסוררת חס': שתו ד' מלעיל וסימן נמסר בסדר כי תשא: ותבט ג' בקריאה וסימן ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב. ותבט ביום ההוא אל נשק. ותבט עיני בשורי אג"ך.

רשי

תשואות מלאה. עיר שמיתה מלאה תשואות קול רוב אדם הומייה ועליזה עכשיו אם לך מתאבלת: מלליך לא חללי חרב. טובים היו אילו חללי חרבות מעכשיו שהם חללי רעב: כל קציני נדדו ואסרו. מקשת אוסרו שיצאו לברוח ליל: מקשת אוסרו אשר מתיחת המורים בקשת היו נאסרו להסגר בתוך העיר וכל הנמצאים בו אוסרו ואל בזיקים ורובן מרחוק ברחו קודם לכן: שעו מני. חללו ממני כך הקב"ה אומר למלאכי השרת: מבוסה. מרמס במו בוססו את נחלתי וכמו כגיבורי בוסי בעיים חולות: מקרקר קיר. יוש קירקור קיר המומה: ושוע אל ההר. וקול שוועה לגוים אל ההר להמלט: כשא אספה. אספות חיצים קוייר"ן בלע"ז: ויקיר. ערה מגן. תירגם יונתן ועל שור דבקו תריסין והוא כמו ערות על יאור ומתערה כאזרח רשע ויש לפרש ויקיר. ערה מגן. קיל שם העיר כמו ויגלה קירה בני אותה מדינה גילו מגיניהם על ירושל: שות שתו השערה. שמו אמוני על השערים ולוגמתו ים במלחמת בן הדד שימו על העי: ויגל. לשון גילוי: מסך יהודה הוא בית המקדש שהיה מגן ומיסך ומסכך עליהם: ותבט ביום ההוא. תחבולות להלחם בם: אל נשק בית היער. הם המגיניס שלם מחות ותלתים שעשה שלמה ויתנם המלך בית יער הלבנון: בקיעי עיר דוד. בקיעי החומה דאיתם בי הכו: ותקבצו את מי הברכה. ויכנתן תירגם וכנסתון ית עמא למי ברכתא תרעיתא שהיא אל בקיעי עיר דוד להלחם שם לפי שרחית שיש שם תורפה לירושלם ונוחה ליכבש משם: ואת בתי ירושלם ספרתם. כמה בתים יש לכל אחד שיתלו מהם לפי חשבון כדי לקחת החבנים והעלים לבנות חומה: לבצר. לחזק לשון ערים בצורות: ומקוה עשיתם. אגם מים להיות תוך העיר: בין החומותים. החומות כפולות חיל וחומה ובין מי הברכה העשנה: ולא הבטתם אל עושיה. ואם תאמרו אף חזקיהו עשה כן שויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלי' ולחוצה החומה האחרת ויחזק את המלא עיר דוד חזקיהו בית אלהי ישראל בטח וגו' אבל עתה בימי יהויקים ובדקיהו לא הבטתם אל עושיה: ויוקרה מרחוק. מאז שברא את העולם עלתה ירושלם ובית המקדש במחשבה: לא חשבתם. לא חשבתם: רחיתם. לא חשבתם: והנה

אבן עזרא

תשואות. מגזרת שאון: עליזה. שמחה והטעם כי היתה מלאה אנשים וכלה בשביה ובדעב ולא יכלו להלחם: כל. מקשת. ברחו מרוב הפחד מאסרו ואוסרו: מרחוק ברחו. אשר מרחוק ברחו כמו עם לבבם שם: אל. אלה הבני הגבית: שעו ממני. הרפו ממני כמו לא תשעה ממני: אמרר. המומעים בבכי: כי. ומבוכ' מגזרת נבוכים הם: מקרקר. מהפך לו הורס והנה הוא הפך הקיר כמו ודרשך מארץ חיים: ושוע אל ההר. יש אומרי' כמו שעו ואין מושיע ויש אומרי' כי הסועה תגיע אל ההר: ועילם. זאת הנבואה על בוחת נבוכד נצר וטעם עילם אפילו עילם שהתגבר עליה נבוכד נצר הוא יטא אספה ויבות על ירושלם: ויקיר. ויהי. כ"ף עמקיך לנכח ירושלם: שות שתו. הלייק והסוללה וכל המלחמה: ויגל. וכבר נגלה מסך יהודה והטעם כי ראו בבוא האויב כי אין להן לא לסבול ויתכן היות ויגל הסס: ותבט. סב אל יהוד' שהסתלו בכלי הנשק וראו בקיעי עיר דוד כי רבו והוצרכו לקבץ את מי הבריכה להיות כמו חומה סביב למקום: ואת. והוצרכו לספר הבתים לדעת מספר מנשי המלחמה: ותתלו הבתים. הסמוכי' לחומה מחוץ: ומקו'. כמו מקוה מים: ולא הבטתם אל עושיה. שאות הסס כי הוא עושה זאת הגזר לבבוא נבוכד נצר: ויוקרה. הטעם על הגזרה ויתכן היות מרחוק דבק עם מלת ויוקרה ויתכן היותו לבד עם לא רחיקם: וקרא. כמו לגזרה והנכון שהקריאה היא נבואת הנביאים: והנה

תשואות מלאה הארץ. תשואות פירוש קול המון העיר מרוב העם אשר בתוכה. וכן תשואות חן חן לה: מלליך לא חללי חרב. כי לא יגלו חוץ לעיר להלחם עם אויביהם אלא נאספו אל העיר ומתו בתוכה ברעב והנה אינם חללי חרב אלא חללי רעב: קציניך נדדו. כל קציניך נדדו ברחו: מקשת אסרו. כלומר רובי קשת שדרפו אחריהם השונים ואסרו אותם והם נלקיהו ושריו שברחו וינלו מירושלם לילה ורדפו אחריהם הכשדים ותפשום: כל נמצאיך. פירוש כל הנמצאים בתוך העיר אשר ברחו ברחו אל תתיצבו לנחמני. כפל ענין במלו שונות. אמר אל תדאגו לנחמני שהיא מדת עמי כי רב הוא מלהנחם עליו; כי יום מהומה. ענין שבר. כמו והמס מהומה גדולה: מבוסה. ענין הרמיסה והגיאול. כמו כפגר מובס. בוסס כמיט חולות: מבוכה. ענין בלבול. כמו נבוכי הם בארץ: מקרקר קיר. חורם קיר כמו מסרם עוקר הסורם ומה שאמר קיר תוספת ביאור. כי די לו במקרקר. וכן לנבא נבא. ותשרם ברשיה. ויקסמו קסמי. וענין מקרקר קיר שהרסו הכשדים חומת ירושלם. כמו שכתוב ותבקע העיר. ואמר וינתצו את חומת ירושלם: ושוע אל ההר. היולאי מן העי הולכי ומועקים מהר אל הר ומגבעה אל גבעה. ויונתן תרגם מכלשין בתיה מקפין מגדליה ברישי טורי: ועילם. פירוש בני עילם: נשאו אספה. בתלי וקשת להלחם על ירושלם. וכן קיר והי עיר לחלך אשור. כמו שאמר ויגלהו קיר. וכן בני קיר גלו המגיעי לבא לתלחמה על ירושלם: ערה. ענין גלו. כמו את מקורה הערה. ויש לפרש קיר כמשמעו כותל ועור. ענין דבוק. וכן בדברי רבו. ז"ל מעור בטרפסי. פירוש דבוקה. ופירוש הפסוק עילם נשאו אספה לירות החלים אל ירושלם. וכן דבק אל החומה המגיעים לחתור החומה תחתיה להפילה. וכן תרגם יונתן ועל שוריא דבקו תריסין: ברכב אדם פרשים. תרגם יונתן ברתך אנש ועמיה זוג פרשין: ויהי מבחר עמקיך. אומר כנגד ירושלם מבחר חרלך ימלא ברכבי האויבי. ואמר עמקיך כי הרלב לא ילך בהרים אלא בעמקים: שות שתו. שמו פניהם לשערי ירושלם להלחם. ויש מפרשים גלחמו. וכן יפה ישית בגאון גליך ולחם. ויונתן תרגם עמקיך מסרייך. ושת שתו ממנן על תרעין. וכן ויסימו על העיר. רולה לומר הפרשים שמו עסקם וכלי חפלם לכבוש העיר: שות שתו כלי המלחמה על השער. ויגל את מסך יהודה. בלה האויב את מסך יהודה שהיו מסוככין אלא תבא עליהם רעת האויב מפני בית המקדש שהיה בגחלתם והנה בא האויב בעוטתם וגלה המסך שלהם: ותבט. אומר כנגד עם ירושלם או כנגד המלך. אמר כשראית האויר שבא עליך הבטת אל נשק בית יער לבנון שנתן עם שלמה מגיניס ונתת עיניך בהם להביאם אל ירושלם. כלומר הכינות עצמך למלחמה ולא לתשוב ומעשים טובים. כלומר הבטתך היתה אל הנשק ולא אל האל. כמו שאמר ולא הבטתם אל עושהו. ויונתן תרגם אל נשק בית יער על זין בית גנזי מקדשא: ואת בקיעי עיר דוד ראיתם. פרלות שהיו בחומות עיר דוד היא ציון ועשיתם הכנה לבצות אותם פרלות: ויתקבצו את מי הברכה התחתונה. מי הברכה שהיו מתפזרים ממנה ולחון קבלתם אותם לתוכה להיות המים מזומנים לעשות בהם חמר לבנין הפרלות. וברכה היא חרון כמו בארבים מתקבלים בה מי גשמים: ואת בתי. הנה הכינות המים. וכן הכינותם הארבים שספרתם הבתי ומי שהיה לו בית יקר נתלתם אותו לבצות פרלו החומה מאותם הארבים: ותתלו. תי"ו השרש רפה ומשפטה להדגש כי שרשו נתן. לבצר. עניני לחזק מן ערים בצורות: ומקוה. בקמץ בשקל מסרה. עוד עשיתם הכנה למים בין שתי החומות שמוך למי הברכה השינה עשיתם שם חרון שיקיו בו מי גשמים כל אלה ההכנות עשיתם מפני האויב כדי להגיל ירושלם מידו: ולא הבטתם אל עושיה. ולא הבטתם אל הבורא אשר עשה אותה ותקלה עד הנה ושמרה מיד האויב לא הבטתם לשוב אליו וללכת בדרכיו כי הוא היה מגיל אתכם אם שבתם אליו יותר מכל ההכנות שעשיתם: ויוקרה מרחוק לא ראיתם. מי שיצר לירושלם זה זמן רב ורחוק להשרות שכינתו בה ובחר אותם מכל אדלות לא ראיתם אותו לשוב אליו. ובדרש ויוקרה מרחוק לא ראיתם מי שברא אותה קודם שנברא העולם. כמו שאמרו רבותינו ז"ל ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם אלו הן גן עדן ותורה וגדיקים וישראל וכסא הכבוד וירושלם ומשיח בן דוד. ואין משמעו' הדרש הזה כמו שמביאים אותו המון התלמיד' אלא פירוש שעמדו בכח להבראות קודם שנברא העולם לפי שהדברים האלה הם תכלית בריאת העולם: ויקרא קרא ה' על ידי הנביאי' נבואה זו ברש היות הפורענו' כדי שיבכו ויספדו ויקרחו ויחגרו שק וישוב בתשובה שלמה לפני האל יתברך ויגאם על הרעה ואם לא עשו כן אלא והנה ששון ושמחה

והנה

כל מגרתם לפרוס את העיר שיש שתו השערים לקרוס את השער ליכנס בו ולא הטפלו בחיצים וחרבות להכות את הארבים כי מה יגלה הדבר להטיל הכעס על העלים ועל הארבים בפרדבר; ויגל את מסך יהודה זה הסביבה שבגלת ולבה מסך שהיה הסוכך ומגינת עליהם: ויקרא ה' לבכות וגו' כלומר שלא שהיה הנביא קרא ה' על ידי נביאו קל בכוון בחיל מיבא בוח הים קרא ה' על ידי נביאו חלקם שמחי' ושותקי' בדברי הנביא לחתר שלום וחלקם חוכלי' ושותי' וגו' ואין תיגול הסס גדול חזה שהוא ית' מיגר בביכול על בית ישראל ומגלה לחזקם שיתעלבו ויבואו אל ה' ואדרבה ישיתו לחל תלתו ויהיבו שון ושון תחת תחל פ"כ קלף ה' עליהם ולחמל ונגלה בחוני וגו':

הרגיש מלך כי תשוקות מלחמה המוכיות המוכיות לאכול ולשתות ולשמוח ולא היה כן לענין המלחמו' והוא אומרו חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה והביא עוד דמ"ל לא הללי חרב אבל מזי רעב עד כאן: ולע"דן במ"ש חז"ל בביתר שהיו היהודים הורגים בה שלשה ימים ובזויה אחרת שמחים מרוב גדולה לא שמעו אלו מאלו אי' אני שקרוב לזה היה' בירושלם וזה שאמר תשוקות מלחמה רוצה לומר היא מלחמה משתי תשוקות מתחלפות שוחה ומשוחה לאכל ולשמחה וזה פירש באומרו עיר הומיה כיון' לשמה לאכל ולמספד ועוד בה קריה עליזה שני הפכים בנושא אחד והם התשוקות מלחמה שאמר תשוקות שנים מתחלפים זה מזה והיה זה שחלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה ולכך לא נתפרסם הענין מהיותה חלק ממנה עיר הומיה לבעל החלק הקריה העליזה מעליזותה ושמחתה:

כל קציניך ונומר כבר זכרתי לח"ל בפסוק הקודם באומרו מקשת אוסרו שאסרו אותם בחבל ויתר הקשת וזהו מקשת אוסרו והכוונה בזה להודיע גודל שפלות ישרא"ל וגודל לבב האויבי' שלא היו מחשיבים אותם לכלו' שהרי היו מתירי' יתר הקשת כדי לקשור אותם ואילו היו מחשיבי' אותם היו מניחים הקשת דרוכה ביתר שלא להלחם בה אסיקום עליהם אים אבל היה לבם נכון ובטוח מאד: ומ"ש מרחוק ברחו אח"ל מהב"ה שכ' בו מרחוק ה' נראה לי עד כאן: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כל קציניך ונומ' מקשת אוסרו מפחד הקשת אוסרו ידיהם ולא הוצרכו לבעלי קשתות הרבה אלא מקשת אחד לבד מיד אסרו יחדיו ידיהם או מקשת:

פס המין: וכן כל נמצאיך בעיר אוסרו יחדיו זולתי אותם שמרחוק ברחו אלא נאסרו:

ולע"דן שאמר איך לורם מכרס הה' הסגירם עד שכל קציניך נכרו יחד ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם כאילו ידיהם אסורות מדריך קשת הפך ממה שנאמר ידיך לא אסורות זה שאמר כל קציניך נכדו יחד מקשת אוסרו שאוסר ידיהם מהריס קשת וכן כל נמצאיך והם אותם שמרחוק ברחו עם כל זה מצאו אותם היודיים, והשיגום זה שאמר כל נמצאיך שהיו אבודים מהם ואח"כ נמצאו ז"ש כל נמצאיך אוסרו יחדיו ואף על פי שמרחוק ומקדם ברחו לא שזה להם:

על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי ונומר הרש"בא בג' מקומו' בקשו מלאכי השרת לומר לפני הקדוש ברוך הוא שירה ולא הניחם ואלו הן בדור המבול כתיב ולא ידון רוחי באדם ביום כתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה. ובחרבן בית המקדש כתיב שם אל כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאמצו לנחמני אין כתיב כאן אלא אל תאיצו אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת ניחומים הללו שאתם אומרים לפני ניחומים הם למה כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה יום מערעור הוא יום הבכיה הוא יום הביזה לפני ה' אלהים צבאות בגיא חזיון בגיא שכל החוזים מתנבאים עליה מקרקר קיר שהיו מקרקרין בהיכם ועושים אים ומעמידין אותם על שועיהם עד כאן. והנה הם דקדקו בפסוק אריכות וכפל לשון כי לא שיאמר אל תאיצו לנחמני שבר בת עמי ונא על כן אמרתי הכל מיותר. גם יאמר על שבר בת עמי מיותר דשיאמר אל תאיצו לנחמני כי יום מהומה ונומר דפשיטא דבבת עמי עסקינן ואין צרך לאומרו. לזה פירש כי תחילת הפסוק מדבר לשעבר בזמן המבול וכיס אמרתי שעו מני אמרר בבכי ועתה מכל שכן אל תאיצו לנחמני על שד בת עמי שהוא שמור ביותר על אחת כמה וכמה והנחמה ניחוחין היא ולא ניחומין כי איך אתנחם על שד בת עמי כמו שדקדק רש"בא מלשון האיצו ואמו' בסוף הפסוק על שד בת עמי מוכיח שתחילתו מדבר בזולת שד בת עמי בדור המבול וכיס: ומה שדרש בגיא חזיון בגיא שכל החוזים מתנבאי' עליה דיקשה שכל המדרשי' דרשוהו כן במשל גיא חזיון ולא"כ מה הודיע רש"בא ולמה דרשה כאן במה שאמר בגיא חזיון וקושיא זו של הפסוק עצמו מה צורך לומר בגיא חזיון אבל הכיונה לומר שיום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' אלהים צבאות שכן באו ונתנבאו בגיא חזיון בגיא שכל החוזים מתנבאים עליה כן כולם יחדיו חזו שיום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' אלהים צבאות הוא. ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ופי' שוע לשון שועה מישראל שיגיע הצעק ויקרקר קיר החומה ילעקו זה לזה אל ההר ר"ל עלו אל ההר ציון להמלט ולהשגב שם אז תהיה זעקת הליוד ושוע אל ההר ר"ל עלו אל ההר ציון לכבשו ע"כ:

ולע"דן דברי הש"ס יתבאר על ידי הנביא וכנזכר לעיל בדמ"ז שהם דברי הש"ס יתבאר והכיונה לפי שאין ראוי להתקשות יותר מדאי לפילו על מת אם כן אתה הש"ס למה אתה מתקשה יותר מדאי על שד בת עמך ובפרט שהם גרמו לעצמם לזה בא הכתוב ומותן סבה ותשובה נכחת ואומר על כן אמרתי שעו מני והרפו ממני ואמרר את כל שומעי בבכי ואל תאיצו לנחמני על שד בת עמי והטעם הוא כי יום מהומה לאדוני אלהים צבאות רוצה לומר שאין היום הזה אבל על שד בת עמי כי אם יום מהומה ומבוסה כב יכול לאדוני אלהים צבאות שכיון שהוא כבודו בין הגוים ולכן אין למהר התנחומין בדב' כיולא בזה. וזהו לאדוני אלהים צבאות שכיון שהוא היה מתפאר בצבאו' ישראל ועכשיו היו לשד ושבר לפני כל שוביהם אין ראוי למהר התנחומין גם בהיות הקרקור והריסת החומה בעיר אלהינו הוא המקום שהיה נגלה בו לכל נביא ומוזה ז"ש בגיא חזיון מקרקר קיר בלי ספק הרמת יד היא לקרקר בגיא חזיון הוא היכל מלך ולזה שוע ושועק אל ההר שיחרב ויחזור מישוב להיות הר על הר ציון שמשם שוע בשועה וצעקה ושוע אל ההר:

ועילם נשא אשפה וגו' חז"ל אמרו בגא דגוריא. נראה שפירשוהו לשון חבקו אשפות שעשו כמו אבור ואשפה גבוהה לשלוט על העיר ועיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל וכן הר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל שבאו רבים לעזרת נבוכד נצר עד שאפילו עילם נשא אשפה הוא תיק החצים ובא גם כן נרכב אדם ופרשים ובי"ת ברכב כמו עם רכב וקיר על לנשי קיר ויונתן שתרגם קיר לשון קיר וכותל ואמר על שוריא דבקו תריסין פי' שדבקו המגינים על החומה והגבורים עומדים תחת המגינים וחותרין החומה על כאן כדהר"דק ז"ל: ולע"דן שאפשר שלנשי עילם היו בקיאים באשפות וחצים לעשותם כהוגן וזהו ועילם נשא אשפה ברבוי עד שהיו מביאי' אותם ברכב אדם לספק לפרשים דורכי קשת וזהו ברכב אדם פרשים ולנשי קיר היו בקיאים בחומות המגינים ומהרים במלאכתם עד שהערה מגן כאילו הם מים שיערו אותם מן הכד ברוב מהירותם בעשיית' זה שאמר וקיר ערה מגן כמו הערה מגן להספיק מגינים לכל אנשי המחנה שעם נבוכד נצר:

ויהי מבחר עמקיך וגו' רב אמר ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב כמלא עמקה שלו בהיכם עד כאן. פירשו ז"ל מבחר עמקיך על עמק בהיכם לומר שמלאו כל הבדות רכב כמו מבחר עמקיך והוא בהיכם שהוא מלא רשעים ועיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל והר"דק ז"ל:

ויגל את מסך יהודה וגו' עיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ויגל הקדוש ברוך הוא את כל מסך יהודה שירושלם לו המקדש שבתוכה הוא מסך כל יהודה לפי שירושלם היא הראש ליהודה ותבא אל נשק בית היער הם כלי זין ולא הבטחם אל הבטחם יתבאר והוא העיקר:

ואת בקיעי ונומר רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ומהרי"ח ז"ל ותקבצו מי הברכ' לחומ' סבי' העיר (כהרא"בע) או לבבל טיט (כהר"דק) ומכין הבתים לקחת לפי הערך להרסם והאבני' לבצר החומ' מבקיעת הסולמות (כהר"שי והר"דק):

ומקוה עשיתם ונומר עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ומ"ש ולא הבטחתם אל עושיה ויוצרה מרחוק רוצה לומר היה לכם להביט בש"ית מרחוק רוצה לו' קודם הצרה כי היערוך שוגך לא בצר. שאין ערך לשועה כאשר היא קודמת לשועה וזה שאמר מרחוק לא ראיתם: ולע"דן שאמר שעשו מקוה בין החומותים להיות חומת מים מבסקת להכילה מן האויב והמקוה היא עשאוה להיות מקוה למי הברכה היסנה ולא הבטחתם אל עושיה ויוצרה אפילו הבטה כל דהו כמביט ורואה דבר מרחוק שאין הבטתו שלימה כן גם אתם אפילו ראיה מרחוק שהיא כל דהו לא ראיתם באופן שמתם בטחון שלכם בהשתדלות האנושיות והיה לכם להביט ולראות ביוצרה למי הברכה הזאת כי ממנו ית' הכל ולא בהצערף הראיה והבטה אל יוצר הכל הייתם מצליחי' במעשיכ': ואפשר שאמר זה בענין יותר נא והוא כי אין הבטח אל מלמעלה למטה כענין הבט נא השמים' האמור באברהם שלא"ל מלמעל שהעלה אותו הב"ה למעלה ויוצא אותו החוצה ואמר לו הבט נא השמימה עד שנגליך ברגלך דרוך ובכוונה כפי המקובל הוא כי יש שתי הנהגות האחת על ידי הכוכבי' ומזלו' בפח דראש במה שהשפיע בהם בעת בריאת' שיהיו מחייבי פעלים בשפלים מאתו וההנהגה השנית היא ההנהגה האלהית הדבקה בעמו ובפרט בשרידים אשר דבקו בו יתברך שהוא משגיח כל המערכו' לשפיע רצונם וזאת ההנהגה הראהו השם יתברך לאברהם אבינו עליו השלום במה שהגיע החוצה לארות שאינו משועבד למערכות אשר יחתו הגוים מהמה והוא וזרעו לא יחתו זה שאמר ולא הבטתם בהבט קרובים אל עושיה יתברך ויתעלה ודבקים בו שלא היתה הראייה בברכה היסנ' הזאת הבטה מלמעלה למטה ולא די זה שלא דבקתם בו יתברך כל שתהיו חוצה והנהגת הכוכבים ומזלות אל אפילו לראות ראיה מלמעלה למטה ומרחוק הרחק מאד אפילו לזה לא זכיתם זה שאמר ויוצרה מרחוק לא ראיתם ואולי אמר עושיה כיו"ד הרבים מורה על העושים אותה אתה להמשיכה אל המקום העשוי בין המומותים מהראוי היה לכם להדבק בו יתברך ולהיותכם קרובי' אליו בתחלית הבטחון ולאחר כך היה נכון להבטיחכם בעזר החרבות הזה ולהביט מלמעלה למטה בעושיה הרבי' המשתדלים בהמשכת המים ממנה אל המקום שכן חזקיהו עליו הש"ס אחרי תכלית הבטחון בבורא יתברך ויתעלה היה נעזר גם כן בעזר החרבות המנס אתם לא הבטתם מלמעלה למטה אל עושיה וזה גרם לכם שאפילו להכיר יוצרה יתברך ויתעלה ואפילו ראיה כל דהו בזה ברוחה

מרחוק לא ראיתם וזהו ויוצרה מרחוק לא ראיתם ומובן במה שאמר כאל הבטתם וראיתם:

ויקרא ה' אלהים צבאות וגו' מתוך דחז"ל הנו' לעיל בפסיקתא מובן דקדוק לשון בפסוק שלא אמר ויקרא וגו' בכי ומספד אלא אמר לבכי בלא"ד ולכן ולמספד ולהגיר שק שהכתוב' שיקראו למקוננות והבוכיונה לעורר בכי ע"י הקינה. ולשון ויקרא הוא שקרא למלאכי הברית לבכי ולמספד. עוד מתוך המדרש במ"ש ביום ההוא לו' שמיום שמת משה הבל לפניו ית' וא"כ ביום ההוא הוא יום שמת משה ע"ה וכמו שפירשתי בכלי חמדה שאילו נכנס משה לארץ לא נחרב בית המקדש אבל היו לוקין ישראל בגופן ולכך לא רצה השי"ת שיכנס משה ע"ה לטובתן של ישראל וז"ש ויקרא ה' ביום ההוא שמת משה לבכי ולמספד ולהגיר שק ולטובתן של ישראל שתהיה להם פליטה ואילו נכנס משה לארץ הית' כל הפורענות בגופן ולא במקדש ובירושלם. ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל: ולע"דן כשראה הקב"ה איך היו סופרים את בתי ישראל' כדי ליתן מהם בתים לחזק החומה באבני הבית שנתקיים בהם ואולת בידיה תהרסנו ושמו בעטונם במקום שעשו בין החומותים ואת השי"ת השליכו אחרי גיום בו ביום ההוא קרא ה' עליהם לבכי ולמספד גו' כי גוי אובד עצות המה כיון שהגיעו למדרגה כזו להחריב בתי ירושלם בידם לו יאמר ויקרא וגו' ביום ההוא לפי שישראל כשעשו זה החזוק לבקיעי העיר בבני הבתים שהרסו החזיקו בדק החומה ועוד הוסיפו חומת מים בין החומותים אשר לעומת זה היו אוכלים ושותים והונגים משתי בחינות הלחת כי חשבו שכביר מלאה ידם ולא יבא עוד לר ואויב בירושלם שהרי חזקו בדקה זאת ועוד שהיו אומרים אכול ושתו כי מחר נמות ולמה נצר בצרת מחר לזה אמר ויקר' אדוני אלהים צבאות ביום ההוא שהיו שם שמחים כמו שיזכיר בפסוק שאחר זה בלו' והנה ששון ושמחה אין שמחה אלא בבשר שהרי היו הורגים בקר ושחוט צאן וכן אכול בשר ושתות יין בנגד אל האדבה מינים קרא השי"ת בו ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק הרבעה כנגד ד' ופי' לך הכתוב היום ההוא הנו' ואמר שהוא כשהיו בששון ושמחה מחנוכת בדק החומה וכניינם והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין ועוד טענה אחרת אולי הרגת אלא תועילו לי כל ההשתדלות הזה עכ"ז אכול ושתו כי מחר נמות לעומת זה קרא לאדוני ביום ההוא לבכי ולמספד ואמר אדוני כתם על שכינת עוזו הנרמזת בשם אדנות הרון הברית אדון כל הארץ ולהיות גם כן רחוק בדין כמו שאמרו חכמינו ז"ל בשם הרוי"ה בניקוד אלהים שמורה בהוא רחוק בדין ובפרט על ישראל שהם צבאותיו ולזה בלו אלו הג' תוארים האלה יחדיו לו' כי ג' בחינות אלה חברו כאן לקרוא קריאה זו ביום ההוא אולי יתנו לב לשוב וריחמו אל השי"ת וירחמם מהבחינות ג' הנזכרות ונרמזות בג' שמות אלה:

והנה ששון ושמחה וגו' במסכת תענית פ"א שנו רבותינו בזמן שהמיבור בצער אל ילמ' אדם אני אוכל ושותה ושלום עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומ' הרג בקר ושחוט צאן אכול ושתו כי מחר נמות ומה כתיב אחריו ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון אמר אדוני אלהים צבאות זו מידת ביטונית ומדת רעים מהו אומ' אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כיום זה יום מחר ומה כתיב אחריו הגדיל יאכל ושתה שם על לב וגו' וכל המצטער עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור שכן מצינו משה רבינו ע"ה שצער עצמו עם ישראל שנא' ויקחו לבן וישימו אתתיו וכי לא היה למשה כר אם כסת שיסב עליו אלא כך אמר משה הואיל וישראל במלחמה ובצער אף אני אהיה בצער עמהם ושמא יאמר אדם מי מעיד כי אבני ביתו וקורות ביתו של אדם ורעיו ביתו הם מעידים בו שנא' כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יענה וגו' ר' שילא אמר שני מלאכים המלוין לו לאדם הם מעידים בו שנא' כי מלאכיו יצוה לך וגו' רבי חלקיה או' נשמתו של אדם מעידה בו שנ' משובבת חיקך שמור פתחי פיך ואח"כ אויבריו של אדם הם מעידים בו שנ' ואתם עדי נאם ה' צ"כ: ולע"דן לדקדק לכת רשומה בנוניים ולשניי' רשעים כי לפוס ריהטא נראה שבתיהם סוים. ועוד מלי מייתי ראיה ממשה רבינו ע"ה דשלחי משה ומי יצוה לו. ועוד קאמר ושמא יאמר אדם וגו' כי יוצר הכל הוא יודע הכל ומה צורך בעדי' האלה ונר' שקראו מדה ביטונית לראשונה משתי בחינות האחת לפי שהם מוזים ובהשגחתו יתברך ובפורענות העתידה לבא עליהם מלד מעשיהם הרעים גם מלד אכילה נסה זו שהם בפיה' אומרים כי מחר נמות אלא שהם אנשים מיצרם ותאותם הבהמית לא זרו מתאותם למלא בטנם והבחינה השנית שאינם חפצים להמשיך בהתמדה ביין ובשר את בשרם יום אחר יום ולא שתית שכרות כי אם ביום הזה לבבו אכול ושתו על מנת שלמחר ימותו אם כן זו מידה ביטונית היא ולזה לא יכופר להם העון הזה עד ימותון אבל במיתה כופר להם כי ביטוניים הם. אמנם הרשעים גמורים לא כן ידברו אלא אקחה יין ונסבאה שכר דרך סובאי יין ולא דרך אכילה ושתיה כמ"ש בביטוניי' אכול ושתו שנראה הכוונה ביותר לשונם לשון שכרות וסביאת שכר ואלה הרשעים הוסיפו עוד רשע שאומריס והיה כיום הזה יום מחר שכוונתם להמשיך יום אחר יום וההתמדה ברשע הוא מדד גדול זאת ועוד כי הביטוניים לא ראו כאן דבר בפועל רק קריאת הנביא לבכי ולמספד וגו' אמנם שם שהאדיק אבד ממש ועכ"ז ואין שם על לב בלי ספק שהם רשעים גמורים כיון שלא קבלו בעצמות התפעלות ממיתת האדיק ומכל הבחינות הנזכרות. עוד אפשר שקראו לראשוני' ביטוניי' לפי שהם מוטיאים אבל לא מחטיאים אותם לשון הפסוק הכי דייק אמנם ברשעים כתיב אתיו אקחה יין ונסבאה שכר לשון אתיו משמע שקורא את אחריהם יבואו לשתות וזהו ונסבאה אני ואתם יחדיו והמחטיא גדול עונו מנשוא: ומביא ראיה ממשה ע"ה לכל המצטער עם הציבור שזוכה ורואה בנחמת ציבור ואף על פי שאין מביאין ראיה ממשה רבן של נביאים דשלחי משה החסיד ועניו מכל האדם לזה אמר המאמר שכן מצינו במשה ר"ל שמצינו בו שנצטער ורואה בנחמת ישראל והלאן מעמלך לאדבה מהיות משה גדול מלך בכמה מצות ומעשים טובים ועכ"ז כיון שמצינו בו שבחר בהצטער בשביל אדון בתחתיו אז הוראה על סגולת ההצטער בצרת הצבור שמחייב לראות בנחמת הציחוד ובסגולה יותר משאר כל המצות אשר היו אתו עמו וההוראה דמגנו עלן זה דקדק בעל המאמר בלשונו שאמר וכל המצטער עם הציבור כל לראות אפי' מלך הנו זוכה ורואה בנחמת צבור שזכות הצער יספק לו לזכותו לראות בנחמת צבור שכן מצינו במשה רבינו ע"ה שעם היותו רבינו שזכה וזיכה רבים עכ"ז השתדל לאחוז במלוה זו הקטנה להצטער עם ישראל זו הוראה כי המצוה הזו רבה היא ומסוגלת לזכות לראות בנחמת צבור ולזה לא הזכיר המאמר שראה בנחמת צבור כי מלבד שאין צרך לו' כן שמודעת זו ממה שאמר ויהלוש יהושע הבל לא הזכיר לשבח שנית שאין ראייתו ממשה ממה שזכה לראות בנחמת צבור והצלת ישראל דדילמא זכיותיו הרבים שיש לו גרמו לאבל הבינה ראיה ממה שמצינו למשה משתדל להצטער בצרת הצבור זו ראיה שבבר גדול הוא ההצטער בצער צבור לזכות בשבתו לראות בנחמת צבור. ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן מהרי"ח והוסיף במ"ש הרוג בקר במחרף אותם שאינם נבוריס להרוג שונאים כי אם להרוג בקר זו גבורתם ואמר כך אוכלים בשר ושותים יין ומתלוצצים על דברי ה' מחר נמות ע"י נבוכד נצר: ולע"דן לדקדק לשון אכול ושתו גו' שהוא מיותר שכבר אמר אכל בשר ושתות יין. ועוד איך נזהן טעם לאכול ושתו כי מחר נמות והיה המותנת לנוס זלהצטער. ונר' שהכונה כאילו אומרים אחר שאכלו בשר ושתו יין אומרים מוסיף עוד לאכול ושתה אכילה נסה ויתירה כיון שמחר נמות אכלוהו היום. או אפשר שמתלוצצים על דברה' ואומרי' אעפ"י שאכלנו בשר ואכילת הבשר היא המעולה כמו שאמרו חז"ל אין שמחה אלא בבשר וכן ושתות יין והו' המעול' שבמשתאות עכ"ז לא ערבה אלינו כאילו היא אכילת בשר ושתות יין אלא כמיעוט אכילה כל דהו ז"ש אכל ושתו ד"ל אכילה שהם ושתיה שהם בלי ערבה' לבי שאמר הנביא כי מחר נמות ובזה מובן

כתיבת טעם כי מחר נמות שהוא כתיבת טעם למ"ש אכל ושתה שהם כאמור:

ונגלה באזני וגו' במסכת יומא אבל מי שיש בידו חלול השם כולן הולים ומיתה מכפרת שנ' ונגלה באזני ה' אם יכופר וגו' ע"כ. ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל מפ' ונגלה באזני שהם דברי השי"ת ע"ש והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל כפי' הראשון של הרא"בע והרד"ק ז"ל והוסיף שכמו שאתם התלוצצתם לו' כי מחר נמות הכה מספטיכם כאשר הראתם כן הוא שלא יכופר עונכם זה עד תמותון כי פיכם ענה בכם: ולע"דן פשוטו של מקר' שהם דברי הנביא שאו' להגזים כעם ה' על הדברים הנזכרים ואו' שהרי גרם לנביא שלא נגלה ה' לצבאות אליו לומרלה עינו אלא נגלה באזני לבד באזני לבד גלוי באוזנים ומה דבר כי אם יכופר העון הזה לכם קודם שתמותון אז אני מתיר לכם לו' אמר ה' אלהים צבאות ר"ל אמר דברים בעלמא שלא נתקיימו וכיולא בזה פירשתי בכלי חמדה בפסוק אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכם וגו' כלומר אני דברתי דברי' בעלמא אבל אם לא זאת אעשה לכם בלשון שאני צריך להראות שדברי קיימים ונאמנים והזכיר בפסוק הזה ה' צבאות פעמים לו' שבדבר הזה נעשה בגזיר עירין פתגמא ומימר קדישין שכל צבאות מעלה הסכימו בגזרה זו שלא יכופר העון הזה להם עד ימותון ואין מלאך אחד מלין עליהם וזהו ה' צבאות לו' שכל צבא השמים עמדו לבני הללו מימנים והללו משמאלים ועלתה

והנה ששון ושמחה · לא דאגו ולא פחדו לדברי האל אלא לעגו ושמחו והמרו הוחיל וסופנו למות מעתה נעשה ששון ושמחה ונהרג בקר ונשחט צאן ונאכל בשר ונשתה
יין כי מחר נמות ונשמח בעולנו בחיים וכל זה לעגו ולשחוק לדברי האל וזהו חלול ה׳ : וגנלה מה שהם אומרים נגלה באזני וידוע לפני הי׳ נאמר לפיכך הני נשבע: אם
יכופר העון הזה לכם עד תמותון · כי קשה עון זה הדבר מהעונות שקדמו לכם ולא יכופר העון הזה בגלות אלא עד תמותון אבל המיתה שתמותו בחרב אותה תכפר
עליהם · ויונתן תרגם עד תמותון מותא תניינא · רונה לומר מיתת הנפש בע״הב · ותרגם באזני אמר לביתי הוחלי הויתי שמע כד אתגזרת גזרת׳ דלא מן קדם ה׳ נבואות ·

ואמרו רז״ל כל מי שיש בידו חלול השם אין כח בתשובה לתלות ויה״כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא בולן תולין ומיתה ממרקת · שנאמר אם יכופ׳ העון הזה לכם עד תמותון : כה אמר ה׳ · הסוכן פי׳ אומר מן ערי מסכנו לפרע׳ · וכן תרגם יונתן פרנסא · ושבנא היה פקיד ואמר בבית המלך חזקיהו וגטה דעתו על מלך אשור להסגיר לו העיר וקם׳ קשר עם קצת אנשי העיר · ועליו נאמר ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כמו שפירשנו במקומו : על שבנא · כמו אל שבנא · וכן ותתפלל על ה׳ כמו אל ה׳ : ואשר על הבית · ר״ל שממונה על בית המלך : מה לך פה · כאלו אמר ואמרת אליו מה לך פה שהרי אמר לו לך בא אל הסוכן הזה · וכן תרגם יונתן ותימר ליה מה לך פה · נראה כי שבנא לא היה מבני ירושלים אלא שבא לגור שם ונעשה פקיד אבי׳ המלך · ובדרש כי מעיר שאמה שבני היה לפיכך קראו סוכן ובא לו לירושל׳ ולפי שלא היה מתושבי העיר ונשאו לבו לקשור קשר להסגיר העיר למלך אשור אמר מה לך פה מה עסק יש לך בעיר הזאת ואיכה אתן מולדתך · ומי לך פה מי זה לא אמר לו קרוב יש לך בעיר שאתה עושה דברי׳ כאלה בעיר : כי חצבת לך פה קבר · אתה מדמ׳ בענמך כאילו חצבת לך פה קרב שאתה בוטח שתמות כאן לא יהיה זה אלא הנה ה׳ מטלטלך : חצבי מרום קבר · ואתה כמי שחוצב במקום גבוה קברו שלא יפחד שיורידוהו משם · וכמי שחקק משכנו בסלע שאתה בוטח שתהיה לעולם בעיר הזאת בשדרה שאתה בה היום שלא יהיה אדם שיורידך מן שרדתך · כמו שאתה מקרא לאליקים בן חלקיהו · וי״ת קרב קברו אתר אתדהוי ורז״ל פירשו חצבי מרום קברו שחצב לו קבר בקברי בית דוד לפיכך אמר מה לך פה ומי לך פה קבור כאן ממשפחות אבותיך · וי״ל חצבי מקקי נוספת על הפעל כי״ל היושבי בשמים והוא דרך לשון : הנה ה׳ מטלטלך טלטלה גבר · פי׳ אדוני אבי ז״ל טלטול גדול וכבד · וגבר שם תואר לטלטול וה״א טלטלה נוספת ואינה לנקבה · ור״ל פירשו טלטלת איש ואמרו טלטולא דגברא קשא מדלאתתא · וזה לפי שהשעה חמלא יותר מרחמים בגלותה מן האיש · כלומר תגלה למקום שלא תמצא מרחמים · וכן ת״י טלטול דגבר · ולפי דעתי כי מלת גבר הוא לשון קריאה · כלומר אתה הגבר הנה ה׳ מטלטלך טלטלה · וקראו גבר לפי שהיה מתגאה ותתגבר · ובדרש טלטלה גבר כהדין תרגומא דמטלטל מתחד לאתר : ועטך עטה · כמו שאומר לגף יגפך · נגפה כדור · כמו שאדם עוטה הבגד ולוכשו וכורכו כמו כדור ותשליכו למקום רחוק · ויש שמפרשו ענין עוט · כלומר מפריחך אבל אינו מפרשו · ובדברי רז״ל עטך מלמד שפרחה בו · לרעת כמו על שפם יעטה · וי״ת ותתפיחך בהתתא· פירוש תכסך בושה כמו האל׳המתביים שתכס׳פניו: לנוף מקור לנפה שם · ופירושו כמה שפירשנו : ועטך עטה · כמו שכורך אדם המלגפת ומשליכה למקום רחוק · ואמר עוד כדור אל ארץ רחבת ידים · כמו שמשליך אדם הכדור בארץ רחבת ידים שאין שם גדר או דבר מעכבו שהוא מתגלגל והולך עד שימצא דבר שיעכבנו · וכדור הוא הנקרא פלוט״א והכ״ף סרס · וכן במשנה הכדור והחמוס ותחס׳ ממנו במקום הזה כ״ף הדמיון ילנופך ככדור · וכן לב שמח ייטיב נהה כנהה וגו׳ שמח תמות · ולא כמו שחשבת שחצבתה לך פה קבר: ושמה מרכבו׳ כבודך קלון בית אדונך · פי׳ אדוני אבי ז״ל שמח באותו מקום שתהיה שם מטולטל תרכב מרכבה שתחשב אותה לנפשך לכבוד גדול ובכאן היה לך בה קולן אם תרכב אותה אך שם תהיה מכובד בה · כלומר הכבוד שיש לך בעיר הזאת יהפך שם לקלון לך · ורבותי׳ פירשו בקש קלון בית אדוניו נהפך כבודו לקלון · כי כשילא למלך אשור שאלו אותו איה העם שקשרת עמהם · אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו וקשרוהו בזנבות סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים · וזהו מרכבות כבודך המרכבות שהיית מושב שיתנו לך מרכבות לכבוד נתנו אותם לך לקלון שקשרו אותך בזנבי סוסיהן · ויונתן תרגם תמן תמות ונו׳ומר : והדפתיך · אמר והדפתיך כאילו האל מדבר : ואתך יהדסך דבר הנביא על האל · וכן מנהג לשון הקדש במקומות רבים · כמו שמעו עמים כלם · כלם חשבו ובאו כא · לכלם ולסרניכם · והדומים להם · זהמלב והמעמד הוא הפקידות שהיה בה : והיה ביום ההוא · ביום שחגלה ממקומך זה אתן במקומך אליקי׳ בן חלקיהו · כמו והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עומד לנס והדומים לו פירושם בזמן ההוא · ופי׳ וקראתי שיתן בלב חזקיהו למנות פקיד אליקים בן חלקיהו · ופי׳ וקראתי אל בית דוד · וכן תרגם אנקלוס ראה קראתי דבית דוד · ויונתן תרגם וקראתי אחרי כלומר אגדילהו ואמנהו על בית דוד · וכן תרגם אנקלוס ראה קראתי בשם חזי דרביתי בשום · ומוב הוא פרושי וכן עליסים וקרוחים רונה לומר גדולים וכן קרוחי עדה בחלק העדה שהם נקראים לכל עדה · והנה מצאנו בספר מלכים ובדבר זה כי אליקים היה על הבית ושבנא היה סופר כמו שאמר ואל אליקים אשר על הבית ושבנא הסופר וזה היה בשבא שאחריב לירושלם · ואפשר כי קודם לכן מרד והיו דבריו עם מלך אשור והיה מכסה עצמו והאל גלהו על ידי הנביא ואמר לו לך בא אל הסוכן הזה · והנבואה אמר לחזקיה והודיעהו מגדולתו ושם תחתיו אליקים על הבית ושבנא נשאר סופר ואף על פי כן היה שבנא מכסה עצמו וקרע בגדיו על דברי רבשקה כמו האחרים כאילו היה הדבר קשה בעיניו : והלבשתיו כתנתך והחגרתיך · דרך משל כי הכתנת מלבוש הוד ותפארת לגדולה והאבנט היא מגורה על המתניים · והוא משל לחוזקי׳ שלא יתעל מגדולתו : והיה לאב · ליועץ נאמן ולמנהיג טוב כמו ויעמיני לאב לפרעה יועץ ומנהיג מדינתו :

ב׳ר׳פ נכיפ׳ ג׳ מלאים

ד׳ ד׳

ד׳ג׳ חס׳ו׳ת חס׳

ד׳ נשע׳ נס פ׳

ג׳ ד׳ ד׳

ג׳ ד׳ ד׳

ג׳ ד׳ ד

[illegible]

[illegible]

[illegible]

והנה ששון ושמחה · לא דאגו ולא פחדו לדברי האל אלא לענו ושמחו ואמרו הואיל וסופנו למות מעתה נעשה ששון ושמחה ונהרג בקר וגשחוט צאן ואכל בשר ושתות יין כי מחר נמות וגשמח בעודנו בחייס וכל זה ללעג ולשחוק לדברי האל וזהו חלול ה׳ : ונגלה מה שהם אומרים נגלה באזני וידוע לפני הי׳ צבאו׳ לפיכך הני נשבע: אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון · כי קשה עון זה הדבר מהעונות שקדמו לכם ולא יכופר העון הזה בגלות אלא עד תמותן אבל המיתה שתמותו בחרב אותה תכפר עליהם · ויונתן תרגם עד תמותון מותא תנינא · רונא לומר מיתת הנפש בע״הב · ותרגם באזני אמר לביא באזני הויתי שמע כך אתגזרת גזרת׳ לא מן קדם ה׳ צבאות ·

ואמרו רז״ל כל מי שיש בידו חלול השם אין כח בתשובה לתלות ויה״כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת · שנאמר אם יכופ׳ העון הזה לכם עד תמותון : כה אמר ה׳ · הסוכן פי׳ אומר מן ערי מסכנו׳ לפרע׳ · וכן תרגם יונתן פרנסא · ושבנא היה פקיד ואחר בבית המלך אשור להסגיר לו העיר וקש׳ קשר עם קצת אנשי העיר · ועליו נאמר ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כמו שפירשנו בתקומו : על שבנא · כמו אל שבנא · וכן ותתפלל על ה׳ כמו אל ה׳ : ואשר על הבית · ר״ל שמתונה על בית המלך : מה לך פה · כאלו אמר ואמרת אליו מה לך פה שהרי אמר לו לך בא אל הסוכן הזה · וכן תרגם יונתן ותימר ליה מה לך פה · נראה כי שבנא לא היה מבני ירושלם אלא שבא לגור שם ונעשה פקיד אבי׳ המלך · ובדרש כי מעיר שאמה שבני היה לפיכך קראו סוכן ובא לו לירושל׳ ולפי שלא היה מתושבי העיר ונשאו לבו לקשור קשר להסגיר העיר למלך אשור אמר מה לך פה מה עשק יש לך בעיר הזאת ואיזה ארץ מולדתך · ומי לך פה אי זה אח או קרוב יש לך בעיר שאתה עושה דברי׳ כאלה בעיר : כי חצבת לך פה קבר · אתה מדת׳ בענמך כאילו חצבת לך פה קרב שאתה בוטח שתמות כאן לא יהיה זה אלא הנה ה׳ מטלטלך : חצבי מרום קברו · ואתה כמי שחולב במקום גבוה קברו שלא יפחד שיורידוהו משם · וכמי שחקק משכנו בסלע שאתה בוטח שתהיה לעולם בעיר הזאת בשדרה שאתה אדם שיורידך ממנה · לפיכך קשרת עם מלך אשור לא יהיה זה כי אחר יבא תחתך שיוליך מן שרדתך · כמו שאתה קראתו לעבדי לאליקים בן חלקיהו · וי״ת קרב קברו אחר מתרוהי ורז״ל פירשו חצבי מרום קברו שחצב לו קבר בקברי בית דוד לפיכך אמר מה לך פה ומי לך פה קבור כאן ממשפחות אבותיך · וי״ור חצבי חקקי נוספת על הפעל כי״ור היושבי בשמים והוא דרך לאות : הנה ה׳ מטלטלך טלטלה גבר · פי׳ אדוני אבי ז״ל טלטול גדול וכבד · וגבר שם תואר לטלטול וה״ת טלטלה נוספת ואינה לנקבה · ור״ז פירשו טלטלת איש ואמרו טלטולה דגברא קשה מדאתתא · וזה לפי שהשמה אתנא יותר מרחמים בגלותה מן האיש · כלומר הגלה למקום שלא תמצא מרחמים· וכן ת״י טלטול לגבר · ולפי דעתי כי אלת גבר הוא לשון קריאה · כלומר אתה הגבר הנה ה׳ מטלטל טלטלה · וקראו גבר לפי שהיה מתגאה ומתגבר · ובדרש טלטלה גבר בהדין תרגומא דמטלטל מאחר לאחר : ועטך עטה · כמו שאומר לגוף יגנפך לנפה כדור · כמו שאדם עוטה הבגד וגיגפו וכורכו כמו כדור ומשליכו למקום רחוק · ויש שמפרשו ענין עיט · כלומר מפריחך אבל אינו מפרשו · ובדברי רז״ל עטך מלמד שפרחה בו צרעת כמו על שפם יעטה · וי״ת ותחפיך בהתתא· פירוש תכסך בושה כמו האל׳המתביים שמכס׳פניו: לגוף· לגוף מקור לנפה שם · ופירושו כמה שפירשנו : ועטך עטה · כמו שכורך אדם המלנפת ומשליכה למקום רחוק · ואמר עוד כדור אל ארץ רחבת ידים · כמו שמשליך אדם הכדר בארץ רחבת ידים שאין שם גדר או דבר מעכבו שהוא מתגלגל והולך עד שימצא דבר שיעכבנו · וכדור הוא הנקרא פלוט״א והכ״ף שרש · וכן במשנה הכדור והחמוס ותחש׳ ממנו במקום הזה כ״ף הדמיון ולגופך כבדור · וכן לב שמח ייטיב גהה כנהה וגו׳ שמח תמות · ולא כמו שחשבת שחצבתה לך פה קבר: ושמה מרכבו׳ כבודך קלון בית אדונך · פי׳ אדוני אבי ז״ל שמח באותו מקום שתהיה שם מטולטל תרכב מרכבה שתחשב אותה לנפשך לכבוד גדול ובכאן היה לך בה קולן אם תרכב אותה אך שם תהיה מכובד בה · כלומר הכבוד שיש לך בעיר הזאת יהפך שם לקלון לך · ורבותי׳ פירשו בקש קלון בית אדוניו נהפך כבודו לקלון · כי כשילא למלך אשור שאלו אותו איה העם שקשרת עמהם · אמר להם חזרו בהם נקבוהו בעקביו וקשרוהו בזנבות סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים · וזהו מרכבות כבודך המרכבות שהיית חושב שיתנו לך מרכבות לכבוד נתנו אותם לך לקלון שקשרו אותך בזנבי סוסיהם · ויונתן תרגם חמן חמות וגומר : והדפתיך · אמר והדפתיך כאילו האל מדבר : ואמר יהרסך דבר הנביא על האל · וכן מנהג לשון הקדש במקומות רבים · כמו שמעו עמים כלם · כלם תשובו ובאו כלם · לכלם ולסרניכם · והדומים להם · שהמנב והמעתד הוא הפקידות שהיה בה : והיה ביום ההוא · ביום שחבלה ממקומך זה אתן במקומך אליקי׳ בן חלקיהו ופי׳ ביום בזמן ההוא · כמו והיה ביום ההוא שרש עוד לגם · והלומים לו פירושם בזמן ההוא · ופי׳ וקראתי שיתן בלב חזקיהו למנות פקיד אליקים במקום שבנא ויקח הפקידו · ויונתן תרגם וקראתי ואקרבי · כלומר אבדילהו ואמנהו על בית דוד · וכן תרגם אנקלוס ראה קראתי בשם חזי דרבית בשום · וטוב הוא פרושי וכן שליטים וקרואים רואה לומר גדולים וכן קראתי עדה גדולה העדה שהם נקראים לכל עלה · והנה מצאנו בספר מלכים ובדבר זה כי אליקים היה על הבית ושבנא היה סופר כמו שאמר ואלה אליו אליקים אשר על הבית ושבנא הסופר וזה היה כשבא סנחריב לירושלם · ואפשר כי קודם לכן מרד והיו דבריו עם מלך אשור והיה מכסה עצמו והאל גלהו על ידי הנביא ואמר לו לך בא אל הסוכן הזה · והנביא אמר לחזקיה והודיעהו מגדולתו ושם תחתיו אליקים וכשבא סנחריב לירושלם היה אליקים על הבית ושבנא נשאר סופר ואף על פי כן היה שבנא מכסה עצמו וקרע בגדיו על דברי רבשקה כמו האחרים כאילו היה הדבר קשה בעיניו : והלבשתיו כתנתך וחגרתך · דרך משל כי הכתנת מלבוש הוד ותפארת לגדולה והחגרת היא חגורה על המתניים · והוא משל לחוזקי שלא ימעד מגדולתו : והיה לאב · ליושן נאמן ולמנהיג טוב כמו וישימני לאב לפרעה יושן ומנהיג מדינתו : ונתתי

והא ביע וחדוד אמרין נקטיל תורין וגנבים עאן נכול בשר ונשתי חמר נכול ונשתי ונימא נמות ולא נאנחי : אמר נבייא באורני הויתי שמע כד אתגזרת דא מן קדם יי צבאות אם יתכפר חובא הדין לכון עד די תמותון מותא תנינא אמר יי אלהים צבאות : כדנן אמר יי אלהים צבאות איתא איזיל לות פרנסא הדין לות שבנא די ממנא על ביתא: ותימר ליה מה לך כא ומה לך כדין ארי אתקינית לך כא אתר אתקין ברומא אתריה שוי בכיפא בית מרוריה : הא יי מטלטלך טילטול דגברא ותחפינך בהתא: יעדי מינך ית מצנפתא ויקיפונך כעלי דבב כשור מקף ויגלונך לארעא פתיות ידיין תמן תמות ותמן רתיבי יקרך יתובון בקלן על דלא נטרתא יקר בית ריבונך: ואירחינך ממקומך ומשימושך ימגרינך: ויהי ביעדנא ההיא ואריבי לעבדי לאליקים בר חלקיה: ואלבשיניה כיתונך והמינך אחזיניה ושולטנך אתן בידיה ויהי לאב ליתבי ירושלם ולבית יהודה: ואיתן

והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות: ונגלה באזני יהוה צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון אמר אדני יהוה צבאות: כה אמר אדני יהוה צבאות לך בא אל הסכן הזה על שבנא אשר על הבית: מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר חוצב במרום קברו חקקי בסלע משכן לו: הנה יהוה מטלטלך טלטלה גבר ועטך עטה: צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים שמה תמות ושמה מרכבות כבודך קלון בית אדניך: ומשמשתך יהרסך: והיה ביום ההוא ואקראתי לעבדי לאליקים בן חלקיה: והלבשתיו כתנתך וחגרתיו אחזקנו וממשלתך אתן בידו והיה לאב ליושבי ירושלם ולבית יהודה: ונתתי

הרג ג׳ וחס׳ וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך : אכול י׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בסדר שמיני : תמתון ד׳ ג׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ בקריאה · וסי׳ ולא הגעו בו פן תמתון · הנחש אל האשה לא מות תמתו׳ · אם יכפר העון הזה · אכן כאר׳ המותו · בתראה מל׳ : מורכבו׳ ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח ובמלכים ב׳ פיס׳ כ״ג : ולבית י׳ וסימ׳ נמסר בסדר גשא :

רשי

והנה ששון ושמח׳ הקב״ה כביכול אבל לפניו והם אוכלי׳ ושמחי׳ כי מחר נמות · בעולם הבא הנביאי׳ אומרים לנו מאת הקב״ה שלא יהיה לנו חלק לעולם הבא נעשה לנו הנאה בחיינו : עד חמותון · תירגם יונתן מותא הנינא לעולם הבא : הסוכן בעל הנאות היה וכן ותהי לו סוכנת ומדרש הגדה אומר בן שבנא היה ובא לו לירושל׳ בויקרא רבה : אשר על הבית · ממונה היה על בית המקדש יש אומרי׳ כהן גדול ויש אומרים אומרכל : מה לך פה · הכתוב מגנהו לפי שרצה להסגיר את חזקיהו למלך אשור כלאמר בסנהדרין כתב פיתקא ושדא בגיר׳ שבב׳ וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו : חצבי׳ מקום קברו שחצב לו קבר בקברי בית דוד ליקבר בין המלכים לכך הוא אומר לו מה ירושה לך בקברות הללו : ומי לך פה · מי מתשפחתך קבור כאן: חצבי · חקקי יו״ר יתילה כמו שבני סנה מקיתי מעפר דל : טלטלה גבר · כהלין תרגומא דמטלטל מאחד לאחד ולבותינו אמרו טלטולה דגברא קשה מלאיתתא : ועוטך עטה · כמו ויעט בהם לשון עיט יפריש כעוף בגלות ורבותינו אמרו צרעת פרחה בו כל״ח על שפם יעטה : לנף יגנפך · כמלנפת המקפת את הראש יקיפוך אויביס ומליקים : כדור · כדור מקף ורבותינו פילו לשון כדור שקורין פלוט״ה בלע״ז שזורקין אותו ומקבלין מיד ליד : אל ארץ רחבת ידים · בכסיפיה שם המקום : שמה תמות · ולא תקבר בקברי בית דוד ושמה יהיו מרכבות כבודך כהפכים לקלון בית אדוניך שבקשת : וממעמדך · ומשימושך במקדש יהרסך : לאליקים · הוא היה על הבית כשנפל סנחריב כמו שמצינו בסיפור על רב שקה וגלה לו שבנא וסיעתו וגררוהו בזנבות סוסיהם כדאיתא בסנהדרין שכשהלך סנחריב אל תלהקה מלך כוש שבא שבנא וסיעתו והלך לו כך שנינו בסדר עולם :

מפתח

אבן עזרא

והנה · הריגה יצאת הרוח והפך זה וישחטו במדבר : אכול ושתה · ידבר הנביא מה שיהיו אומרים : ונגלה · זה הדבר והחסר מלת אני כמו יי׳ במראה אליו אתודע ויש אומרים כי הם דברי הנביא והראשון הוא הנכון : עד תמותון · ביד האויב הגר עליכם : כה · ונעשה יי׳ צבאות בעבור הסוכן שהוא ממונה על בית המלכות וכאילו הוא פקיד על ההמון שהוא אומר הסוכן כמו ערי מסכנות כמו אומרות · וסיע׳ על שיתנבא עליו ויאמר לו מה לך לשבת פה ומי לך פה ממשפחה שיוכלו לעזור לך : כי חצבת לך פה קבר · כמו כרית וגורות חלובים והנעשה שתחשוב בלבך כי לעולם תהיה סוכן ובירושלם תמות וכבר תקנת לך שם קבר והאומר שפי׳ קבר כמו ארמון אינו נכון והעד שמה תמות : הנה יי׳ מטלטלך · כפל מן ויטילו הכלים : טלטל׳ אתה שתחשו׳כי אתה גבור כנעשה והיית לאיש והנה הוא כדמות קריאה או טלטלה כמלטול גבר והראשו׳ קרוב אלי : לנוף · מגזרת מלנפת שיקחנו עם כל ממונו ואל כבודו · כ״ף כדור לדמות וזאת הלשון ידוע׳ מדברי קדמונינו ז״ל גם מעשה המקו׳ ארץ רחבת ידים · היא בבל : מרכבות כבודך · המעשה שם ימות הוא וכל מרכבותיך כי אתה קלון לבית אדוניך אז אז תהיה והקרוב שזה היה בגלות יהויקים אז יהויכין בעבור וקראתי לעבדי והלבשתיו כתנתך : והיה · נעשה לעבדי שהיה עבד השם ולא כן שבנא : והלבשתיו כתונת ידועה ואבנא כאשר היו מנגלי אבנים ידוע חכמי הטוגים : והיה לאב · מלמד טוב ומוכיח כאב : ונתתי

גם זה מדברי השם שידבר אל שבנא ומה הוא יש׳ להודיע לו את כל הכבוד אשר ימן לאליקים למען יכוה מחופת חבירו ומודיעו את אשר הפסיד כל הטוב וכל הכבוד · ונשאלה יתשוב שבנא כי הושלמה שרדתו והגיע שרדתו אליקים ואין תלבות לו שרדה מבית ואחרתה בחלא מיתה ושפ״ב הוכלה הדבר פ״כ הודיעו כי לא כן הוא כי אם שמודנו שבנא בחלב רוחותו לחבלה ומעמדו לעשה אלא שבהרם מעבה ונתן לאליקים בן חלקיהו · והדפתי

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ואיתן מפתח בית מקדש שאושלטן בית דוד ביריה ויפתח ולית דאחיד ויחוד ולית דפתח: ואימנינה אמרכל מהימן משמש באתר קיים ויהי לכורסי יקר לבית אבוהי: ויסתמכון עלוהי כל יקירי בית אבוהי בניא ובני בניא מרברביא ועד דערקיא מכהניא לוכשי אפורא ועד בני לוי אחרי נבליא: בעידנא ההיא אמר יי צבאות יעדי אמרכל מהימן די משמיש באתר קיים ויתקטיף ויפול ותכטל מטל נבואתא די עלוהי ארי במימרא דיי גזר כן: משל כס דלוט לאשקאה ית צור אילילו נחתי ספיני ימא ארי אתבזיזו מחוזיהון מלמיתי מארעא כיתאי אתי עליהון: אתברו יתבי ניסא תגרי צידון דהווו ערן ביא מלוך: דהוות מספקא סחורא לעממין סגיאין דכי חצר כנישת נהרא עללתה והות סחורא לעממיא: בהיתו צידונאי ארי אמר מערבאה דיתיב בתקוף ימא למימר לוי לא מרעית אעדית ולא רביתי עולמין פניקית בתולן: כמא די שמעו למחתא דלקו מצראי זעו כד שמעו צוראי: גלו

לכסא ו׳ רפין וסימ׳ ותקעתיו יתד במקום נאמן ׳כי עשית משפטי ודיני ׳ ועל ידם החזיק מלטיה הנבעני ׳ וידבר אתו טובות ׳ נשבע יי׳ לדוד ׳ אם ישמרו בניך ׳ ובמים ג׳בקריאה וסי׳ ובמים רבים זרע שיחור ׳ במים עזים נתיבה ׳ ובמים לא רחץ למשעי ׳

ונתתי מפתח ׳ דרך משל כי הוא יהיה יועץ של מלך יהודה ועל פיו יעשה לסגור ולפתוח ׳ ואמר על שכמו והמפתח לא יסגר אדם אותו על שכמו אמר הענין בשני משלים אמר מפתח כי בידו יהיה ענין בית המלכות לפתוח ולסגור ׳ ואמר על שכמו שהוא כמו משא שיסגר אדם על שכמו ׳ ר״ל כי הוא יסגר ויבטל ויכלכל דברי המלכו׳ ואפשר שהיה אליקים בן חלקיהו כהן ומלאכי חלקיהו ביחס דברי הימים ושלום הוליד את חלקיה וחלקי׳ הוליד את עזריהו ועזריה זה אפשר שהוא אליקים ושני שמות היו לו ׳ ומלאכו עזריה שהיה נגיד בית האלהים בימי חזקיהו ׳ ותקעתיו יתד במקום נאמן ׳ הוסיף עוד למשול משל על הגדולה ועל השררה שתהיה לו עד שיהיה לכבוד לכל בני משפחתו וכלם יהיו נתלים בו כמו הקטן שהוא נתלה בגדול ונסמך עליו ׳ והמשילו ליתד שהיא תקועה במקום נאמן חזק וקיים שהיא ראויה לתלות בה כל דבר ולא ירהו שתסבר ותזוז ממקומה: ותלו עליו ׳ לפי שהיתד תולין עליה אחר דרך משל כי כל בני משפחתו יהיו מתכבדים בו ונתלים עליו ׳ ופיר׳ הגאונים והגפיעות הכנים והכנות ׳ ותרג׳ יונתן בניא ובני בניא ׳ כל כלי הקטן ׳ אמר אפילו הקטנים יהיו מתכבדים ומתפארים בו כי כל כך תהיה גדולתו מפורסמת ׳ ואמ׳ כלי דרך משל לפי שהמשילו ליתד יהיו תולין עליה גדולים וקטנים לפי חזקה של יתד ׳ ופי׳ כלי קטן כלי התשמיש הקטן כי משל התשמישי׳ תולין על היתד ׳ לפיכך אמר מכלי האגנות׳ עד כל כלי הנבלים וסמיכו׳ כלי האגנו׳ וכלי הנבלים לפי שהאגנות יש בהם גדולות וקטנות ומוכנות לתשמישי משונים זה מזה ׳ וכן הנבלים יש בהם זה משונה מזה בית דוותין או במיתריו וכלם יקראו נבלים ׳ ות״י כלי הקטן מרברבי ועד דעדקיא ׳ ותרגם מכלי האגנות עד כל כלי הנבלים מכהניא לבושי אפודא ועד בני לוי אחדי נבליא ׳ ביום ההוא ׳ היתד התקועה במקו׳ נאמן׳ זה משל על שבנא שהיה סבור שיהיה בכבודו קיים עד יום מותו ׳ כמו שאמ׳ חוצבי מרום קברו וגכרת המשא אשר עליה כמו היתד כשתסבר ותפול ישתברו ויפלו ויכרתו הכלים התלויים והכשלו׳ עליה שיפלו עמה כן כשיסבר שבנא תשבר משפחתו וכל סיעתו ׳ משא לור ׳ נתנבא על צור שתחרב והיתה עיר סחורה ׳ כמו שאומר׳ לפיכך קרא כנגד תרשיש שהיא על הים והיא היתה עיר סחורה גם כן היו באות הספינות תמיד מתרשיש לצור ׳ לפיכך אמר הילילו אניות תרשיש ׳ כלומר ספדו כי אין לכם מקום שתלכו שם עצור תחרב ׳ וזהו שאמר שדד בתים מבא שדד בתיכם ומקומכם שהיה בתכם שם עתה שדד מבא שם כל סוחר ׳ ופירוש מבית בהיות בית ומקום וכן והשבתיך מזונה מהיות זונה ׳ ומאסך ממלך ׳ מהיות מלך ׳ ויסירה מגבירה ׳ מהיות גבירה ׳ מארץ כתים נגלה למו ׳ ת״י מארע כתאי אתו עלוהי ואנו רואים כי נבוכד נצר החריבה כמו שמפורש ביחזקאל ׳ וכתים הם מבני יון ׳ אם כן איך אמר׳ מארץ כתים נגלה ׳ ופי׳ מ״מ ז״ל כי כתים היו סוחרים הולכים לבבל ואמרו להם שיבאו לצור וייכלו לתפוש אותה והם יעזרום ויבאו להם דרך הים ׳ דמו יושבי אי ׳ העשבים באיים אשר על הים שהם סוחרים והולכים באניות עתה דמו כלומר שתקו והעלבו כי עיר סחורתכם נחרבה ׳ ויונתן תרגם דמו אתברו ׳ ולילון הים על הים ג״כ ׳ סוחר לילון עובר ים מלאוך ׳ לשון יחיד דרך כלל ׳ כמו ויהי לי שור וחמור ׳ כי אם הסוס אסור והחמור אסור ׳ כה אמרו לאיים יבש גלעד והדומים להם ׳ מלאוך כנגד צור ׳ ופירושו מלאו אותך בסחורה ׳ ומלאוך קל הלמ״ד ורחוי להדגש כי הוא מהלגוש ׳ ובמים רבים ׳ הפסוק כמו הפוך ׳ אמר וזרע שיחור שהוא במים וקציר יאור הוא תבואת צר כלומר כי ממצרים היה בא לה ברכה מתבואה לפי שמצרים רבת תבואות כי לא תצטרך לגשמים כי הנהר שנקרא שיחור משקה את הארץ ההיא ׳ וזהו שאמר במים רבים ׳ ותהי סחר גויים ׳ צר היתה סחורת גויים כי כלם היו סוחרים בה ׳ בושי צידון ׳ כיון שנחרב מקום סחורתך בושי והכלמי ׳ כי הנה אמר ים והיא צר לפי שהיתה סחורתך דרך ים והיא היתה מעוז הים ׳ כלומר מעוז כל העריס שהם לחוף הים ׳ אמרה כשראתה בחורבנה הגני היום כאילו לא הליתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים ולא רוממתי בתולות כי אני היום חרב׳ ומכולה והוא דרך משל להמשיל העיר באשה חלה ויולדת בנים וחגדלת אותה ומרוממת אותה ׳ וכן אמר כי חלה גם ילדה ציון את בניה ׳ ויונתן תרגם כי אמר ים אני מעברבה דיתיב בתקוף ימא ותרגם לא חליתי ולא ילדתי לוי לא מרעית ולא אעדיתי ולא רבתי עולמיה פניקית בתולן ׳ כלו הלואי שלא היה לי כל הכבוד כי מה יועיל אחר שסופי להיות חרבה: כאשר שמע למצרים ׳ כאשר ישמעו מצרים חרבן צר יפחדו ויחילו בעבור עצמ׳ ׳ כמו שחלו יושבי צר כשמעו כי נבוכד נצר בא עליהם להלחם: כי קודם החריב נבוכד נצר ואח״כ החריב מצרים כמו שמפורש בספר יחזקאל ׳

עברו

ופתח בית דוד ׳ תירגם יונתן ומפתח בית מקדשא ושולטן בית דוד ׳ ותקעתיו יתד במקום נאמן ׳ ואמנינה אמרכל מהימן משמש באתר קיים תירגם יונתן נאמן לשון קיים מקום שהוא נאמן לנשענים עליו כי לא ימוט סרם את המקרא ותקעתיו יתד נאמן במקום ׳ הגאונים והגפעות ׳ תירגם יונתן בניה ובני בנייה ומנחם חברו עם נפיעי הבקר ליתד שהוא לשון עולים דקים היוצאים ממעי אמן ויהי׳ נפיע לשון יציאה דבר היוצא ׳ כל כלי הקטן ׳ הקטנים שבמשכהותם יהי׳ מתפארין בו ונסמכין עליו׳ מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים ׳ תירגם יונתן מכהניא לבשי אפודא עד בני לוי אחדי נבלין ויהיה לגנות לשון כלי שרת שמשרתין בהם הכהנים בבית המקדש הנבלים שאומרים בני לוי בהן השיר ׳ המים היתה ׳ גדולתו של שבנא ׳ וגכרת המשא אשר עליה ׳ בני משפחתו וסיעתו הנסמכין עליו והתולים בו כלי תפארתם ולפי שדימהו ליתד דימה המתפארים ונשענים עליו למשא שמטעינים על היתד ויש פותרים אותו ותתקיים הגבואה שנתנבאת עליו ׳ הילילו אניות תרשיש ׳ שהיו מתעשרים על ידי סוחרי צור שהיו מביאים אניות תרשיש סחיר לצור ׳ תרשיש שם הים ׳ כי שודד מבית מבוא ׳ כי שודד מבפנים מקום שהייתם רגילים לפונדוק מלבוא עוד לתוכו ולא יהיה עוד לכם מקום בצור ללון שם ׳ מארץ כתים ׳ הם הרומיים ׳ נגלה למו ׳ השודד לאנשי צור ׳ ד״א מארץ כתים נגלה לאנשי תרשיש שוד של צור שברחו בני צור אצל כתים ומשם נשמעה השמועה ׳ דומו יושבי אי ׳ התאבלו ושבו דומם יושבי אי היס למה סוחרי צידון עוברי ימי׳ היו רגילי׳ למלאותך כל סחור׳ עכשיו כשתפל צור תפל צידון עמה שסמוכ׳ היו זו לזו בתוך מהלך יום ׳ ובמים רבים ׳ היה בא זרע ממצרי׳ היושבת על נהר שיחור של צור ׳ קציר יאור ׳ מצרים ׳ הבואה של צור שיחור היא כילום שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים והיה מביאים התבואה לצור באניות מצרים ׳ ותהי צור סחר גויים ׳ מעם רב שהיה בה כל הגויים מביאין לה סחורה ׳ בושי צידון ׳ שטפילה לצור ׳ כי אמר ים ׳ כי אמרה צור היושבת במעוז הים שהיא עיקר ראש המלכות הריני כמי שלא חלתי ולא ילדתי בחורים כי כולם נהרגו והרי כמי שלא רוממתי בתולות וכן תירגם יונתן ורבותיהו אמרו באגדת בושי צידון כי אמר ים מה אני שאין לי בנים ובנות לדאג עליהם שלא יתפשו בעוני איני מעכה מלות קוני לעבור גבול חול אשר שם לי על אחת כמה וכמה בושי צידון שיש לך לדאג בכל אלה ׳ כאשר שמע למצרים ׳ אשר שמעו על מצרים שהכאתי עליהם עשר מכות וסוף עבעו בים יחילו ׳ יבהלו ׳ כשמע ׳ השומעים כשילא שמע צור כי גם מכותיה של צור יהיו דוגמת אותן מכות דם ואש קול שאון מעיר בקרקור הצפרדעי׳ ונהפכו נחליה לזפת וכנים ועפרה לצפרי׳ וירשה קלת וקפוד ונשפטתי אתו בדבר המק בדרו וכרת הזלזלים דוגמת הברד והארבה וטבח גדול בארץ אדום כנגד מכות בכורות השיטה הזאת אם צור זו היא אדום רומי ואם צור ממש לפי שכסה אותה הים הוא אומר עליה כאשר שמע למצרים ואני אומר שכל הענין מדבר בצור העיר שהרי סיים לה צידון ׳

עברו

אבן עזרא

ונתתי ׳ מזה הפסוק נלמוד כי על הבית הזה בית המלכות ׳ ותקעתיו יתד ׳ כיתד וכמוהו ועיר פרא אדם יולד ׳ ותלו ׳ אחר שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו ׳ הגאנאי׳ הם הבנים שהם יגיאי מעים ׳ והגפיעות ׳ הלי הם הבנות מגזרת יגאת כפר ואמר שאמר שהוא לאב הנה הים יהודה כבניו והגבי׳ כבנותיו שהם נמשלים אל כלים קטני׳ והטעם מכלי האגנות כמו ויש באגנו׳ הולי שם הזהב ׳ ועד כל כלי הנבלי׳ ׳ כלי הנגונים והטעם שלא יהא דבר בבית המלכות שלא יהיה תחת רשותו ׳ ביום תמוט היתד ׳ רמז לשבנא שהיה חשוב שהוא כיתד תקועה במקום נאמן ׳ וגכרת המשא אשר עליה ׳ הם אנשי ממלכתו ׳ משא לור ׳ צור היא הים וגבוכד נצר תפס ׳ כי שדד כל בית ׳ בצור שלא יבא שום סוחר ׳ מארץ כתים ׳ שהי׳ רחוקה נגלה להם זה השוד והזכיר כתים בעבו׳ האניות והערב וגים מיד כתים ׳ דמו ׳ רמז לצור אף על פי שהיתה מלאה מסוחרי צידון גם היא על הים והעד ויכתו על צידון ׳ ובמים רבים ׳ הסוחרים היו מביאים לצור זרע מי שיחור ותבואתה היה קציר יאור מצרים ׳ ותהי סחר גויים ׳ שם ויחסר מלת בעלת כמו וחסרון לא יוכל להמנות ׳ בושי ׳ כי אמר ים ׳ זה הוא התקיף בכל הים והטעם על צור כאילו לא היה בחי עם צור וזה פעם לא חלתי ׳ כאשר ׳ כשמע שוד מצרים ויתחלל השמש כן יחילו בשמע צור ׳

עברו

ואיתן מפתח בית דוד ביריה ויפתח ולית דאחיד ויחוד ולית דפתח: ואימנינה אמרכל מהימן משמש באתר קיים ויהי לכורסי יקר לבית אבוהי: ויסתמכון עלוהי כל יקירי בית אבוהי בניא ובני בניא מרברביא ועד דערקיא מכהניא לוכשי אפורא ועד בני לוי אחרי נבליא: בעידנא ההיא אמר יי צבאות יעדי אמרכל מהימן די משמיש באתר קיים ויתקטיף ויפול ותכטל מטל נבואתא די עלוהי ארי במימרא דיי גזר כן: משל כס דלוט לאשקאה ית צור אילילו נחתי ספיני ימא ארי אתבזיזו מחוזיהון מלמיתי מארעא כיתאי אתי עליהון: אתברו יתבי ניסא תגרי צידון דהווו ערן ביא מלוך: דהוות מספקא סחורא לעממין סגיאין דכי חצר כנישת נהרא עללתה והות סחורא לעממיא: בהיתו צידונאי ארי אמר מערבאה דיתיב בתקוף ימא למימר לוי לא מרעית אעדית ולא רביתי עולמין פניקית בתולן: כמא די שמעו למחתא דלקו מצראי זעו כד שמעו צוראי: גלו

עברו

ונתתי מפתח בית דוד על שכמו ופתח ואין סגר וסגר ואין פתח: ותקעתיו יתד במקום נאמן והיה לכסא כבוד לבית אביו: ותלו עליו כל כבוד בית אביו הצאצאים והצפעות כל כלי הקטן מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים: ביום ההוא נאם יהוה צבאות תמוש היתד התקועה במקום נאמן ונגדעה ונפלה ונכרת המשא אשר עליה כי יהוה דבר: משא צר הילילו אניות תרשיש כי שדד מבית מבוא מארץ כתים נגלה למו: דמו ישבי אי סחר צידון עבר ים מלאוך: ובמים רבים זרע שחר קציר יאור תבואתה ותהי סחר גוים: בושי צידון כי אמר ים מעוז הים לאמר לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים רוממתי בתולות: כאשר שמע למצרים יחילו בשמע צור:

עברו

אבן עזרא

ונתתי ׳ מזה הפסוק נלמוד כי על הבית הזה בית המלכות ׳ ותקעתיו יתד ׳ כיתד וכמוהו ועיר פרא אדם יולד ׳ ותלו ׳ אחר שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו ׳ הגאנאי׳ הם הבנים שהם יגיאי מעים ׳ והגפיעות ׳ הלי הם הבנות מגזרת יגאת כפר ואמר שאמר שהוא לאב הנה הים יהודה כבניו והגבי׳ כבנותיו שהם נמשלים אל כלים קטני׳ והטעם מכלי האגנות כמו ויש באגנו׳ הולי שם הזהב ׳ ועד כל כלי הנבלי׳ ׳ כלי הנגונים והטעם שלא יהא דבר בבית המלכות שלא יהיה תחת רשותו ׳ ביום תמוט היתד ׳ רמז לשבנא שהיה חשוב שהוא כיתד תקועה במקום נאמן ׳ וגכרת המשא אשר עליה ׳ הם אנשי ממלכתו ׳ משא לור ׳ צור היא הים וגבוכד נצר תפס ׳ כי שדד כל בית ׳ בצור שלא יבא שום סוחר ׳ מארץ כתים ׳ שהי׳ רחוקה נגלה להם זה השוד והזכיר כתים בעבו׳ האניות והערב וגים מיד כתים ׳ דמו ׳ רמז לצור אף על פי שהיתה מלאה מסוחרי צידון גם היא על הים והעד ויכתו על צידון ׳ ובמים רבים ׳ הסוחרים היו מביאים לצור זרע מי שיחור ותבואתה היה קציר יאור מצרים ׳ ותהי סחר גויים ׳ שם ויחסר מלת בעלת כמו וחסרון לא יוכל להמנות ׳ בושי ׳ כי אמר ים ׳ זה הוא התקיף בכל הים והטעם על צור כאילו לא היה בחי עם צור וזה פעם לא חלתי ׳ כאשר ׳ כשמע שוד מצרים ויתחלל השמש כן יחילו בשמע צור ׳ ונשכחה צור שבעים שנה לפי שנבוכד נצר יהיה החריב אותה תחרב כל זמן מלכותו שהיה שבעים שנה ר״ל הוא וכמו ובן בנו כי הכל נקרא מלך אחד ר״ל מלכות אחת כי אח״כ נעתק המלכות לבנואת יחזקאל שיעשיה אחר שתשכח צור שבעים שנה ואח״כ תשוב לאתנה אחרת דבר שתחרב לאלושין ולא תשוב כיום וכן הוא שצור היום היא חרבה ואפשר לומר שבנואת ישעי׳ שתשוב צור אחר שבעים שנה זה לא היה על אותו צור ממש כי היא נשקעה בים ולא שבה לקדמותה לשנת בה אים רק שבמו סחוך לה עיר אחרת וקראו אותה צור ע״ם צור הישינה והיא נקראת צור החדשה ומן זה לזה היה שבעים שנה וע״כ מכנה אותה העיר בשם זונה כמו תקח את זונים בעלה כ״כ צור החדשה נבנית בחקו׳ אחר רחוק קצת מראשון אבל יחזקאל לא דיבר אלא מחרבנה של צור הישינה ולא הזכיר דבר מצור החדשה כי אין שני כתאים מתנהגים בסגנון אחד ואפשר שבשבעים שנה הוא נגד שבעה רקיעי׳ אשר בים בכשופו של הים שבעה נגד שבעה ואולי הים אין על רקיע ורקיע אשר עשה מהלוך עשר שנים ויש בעלותה כמש״ל וע״כ ונשכחת צור שבעים שנה וע״י שבנה אותה אותה אות

[illegible]

[illegible]

[illegible]

עברו תרשישה · אמר כנגד הסוחרי' אשר בצור עברו לכם תרשישה כי צור תחרב ותרשיש גם כן על הים והיו סוחרים בהם אליה אבל לא כמו אל צור · ועתה הין לכם עוד מסחר אל צור ועברו לכם תרשישה: הלילו יושבי אי · יושבי איי הים הילילו כי חרב' עיר סחורתכם · ולדעת יונתן אומר כנגד אנשי העיר שתרגם עברו גלו למליצת ימת: הזאת לכם · אמר כנגד אנשי העיר הזאת חשבתם שתהיה לכם צור שהיתה עליזה מרוב כבודה והיתה מני קדם ועתה יובילוה רגליה לגור מרחוק · כלומר לגלות מחרבה ולגור בארץ שהיא מרחוק: ואמר רגליה · כלומר כי על כרחה יוליכוה רגליה לגלות לגלות · זוהי על דרך שאמר רגליהי דבר היום לחתר דמתבני תמן מובילי' יתיה: וקדמת' · שם כמו שקדמת שלף יבש · והה"ל לנקבה והיא במפיק · כלומר קדמת העיר היא מני קדם ויונתן תרגם מיומי קדם מלקדמו' ונומר: מי יעץ · מי היה יועץ להחריב צור שתקו' עצתו לולי כי האל יתברך יעץ ועצתו תקום · כי צור היתה עיר גדולה ומעטירה · כלומר נחתת עטר' למלכה ולעתה מרוב עשרה וכבודה · ולמי היה עולה בלב להחריבה כי סוחריה היו שרי' · היו נחשבי' כמו שרי' · וכנעני' כמו נכבדי ארץ · והענין כפול במלו' שנות: כנעניה · פירוש סוחריה · וכן כנען בידו מחזקי מרמה · אלא שהוא משקל אחר · ויונתן תרגם שלטוהא: ה' צבאות יעצה · לחלל גאון כל צבי · להה' כל נכבדי ארץ · כפל עני' במלו' שונות · ופירו' הפסוק הוא נבאו' יען אות לפי שהיה מתגאה ברוב עשרה וסיחה נותנת העטרה לעצמה ולא להל לפיכך בזה להחריב: להלל גאון כל צבי · כלומר כל ארץ צבי וחפץ שפל גאון' ויהלל בעירתו חרבן צור יעשו קל וחומ' בעצמם ויהיו בעיניהם נקלים ומתוללים: עברי ארצך · מהרה ובלי משא: כיאור ים מפרשים כיאור מצרים שיצא ממקומו ומתפשט כן תצא ממקומך אצא ואלה לו יהיה פירושו כמו היאור שעובר במהר' · ועל הדרך הזה המשיל במקום אחר כי יבא כנהר צר ואגה תעברי לבת תרשיש · כלומר לעדת תרשיש · כמו בת ציון · ותרשיש גם כן על הים סמוך לצור · ואמר שתעבור אל תרשיש כי אין מזח עוד · כלומר אין לך עוד חוזק בארצך · ובת תרשיש חסר למ"ד השמוש · כמו ויבא ירושלם · וכמוהו רבים: ידו נטה · הקב"ה נטה ידו על הים · רוצה לומר על צור שהיה על הים וכל עושרה מהים · וכאלו הקב"ה נטה ידו על הים שלא יבא לצור עוד דרך יס כל עובר יס כי הרגיז הממלכות אל צור שהיא כנען · כלומר שהיא עיר סחורה כמו שפירש כנעניה: צוה · נגבוכד נצר שיבא עליה לשמיד מעוזיה · או יהיה פירוש הפסוק כן · והוא שב למה שאחר למעלה הפס נבאות יעצה · אמר לא יהיה זה פלא בעיניכם אם ה' צוה להחריב צור כי כן צוה ונטה ידו על הים בעביעת פרעה ומצרים · וכן הרגיז ממלכות רבות כסיחון ועוג · וזולתם · והוא שצוה על ארץ כנען לשמיד ולשמיד מעוזיה אע"פ שהיתה אחלם ערים גדולות ובצורות בשתים הוא צוה להשמיד על המעוזים ההם וישראל במלחתו ובחרבו בכשו הכל לא היתה קריה אשר שגבה מהם: לשמיד · כמו להשמיד · וכן בחסרון ההיא · ולנפיל ירד · ולשבית עניי ארץ · והדומים להם: מעוזיה · הכ"ן במקום אות הכפל שהיה משפטו מעוזוזיה ולהקל הקריאה החליפו אות הכפל בכ"ן · וכן כי לא המנו כמו חממו: ויאמר הא אחר כנגד צור · ומה שאמר לא תוסיפו עוד לעלוז · לא אחר עוד לעולם שהרי לשבעים שנה חזרה לאתנה אבל פירוש עוד לזמן רב · וכן ולא יספו עוד גדולי ארם · ועמלו לא יזכר עוד: המעושקה · אמר זאת בת צידון גם כן קומי עברי לך לארץ כתיים כי חרבה צור שהיה בתה אליך בסחורה שהיתה שכנה לך ואין לך עוד מעמד ואת מעושקה מלך צור · גם אפשר כי צידון גם כן החריב נבוכד נצר כשהחריב צור כי סמוכות היו · ואמר המעושקה שעשקוה עם צור · וכן נבא על שתיהן יואל · ואמר וגם מה את לי צור וצידון ונומר · קל מהרה אשיב גמולכם בראשיכם · אבל צור היא העיקר · לפי שאמרה הנבואה על צור · ואמר בתולת לפי שלא נכבשה על היום · וכן בתולת בת ציון · בתולת בת יהודה · קורא העיר בתולה קודם שיכבשוה ותהיה ברשות אחר כי היא כבתולה בועל: כתיים · בשני יודי"ן כתוב ולא קרי · כי הח"ירק בתי"ו ולא בי"ד ואחד הוא · כמו עבריים ועברים: הן ארץ · הנה בבל ונינוה וכל שאר הארץ שהיא ארץ כשדים היום זה העם לא היה עם מקדם כי אשור יסדה לציים · כמו שאומר בחורה מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ואת רחובות עיר ואת כלח · וכשדים היו בני כשד בן נחור וכבשו הארץ הזאת והיא נקראת היום ארץ כשדים ואשור יסדה מקדם על כן נקראת הארץ ההיא בכלל אשור · והמולכים עליה נקראים מלכי אשור · אבל היא היום לבבל ולכשדים כי הם כבשוה והם הקימו בחוניו שהם היום · ועוררו ארמנותיה שהיו בה מתחלה ושמוה למעלה · ובאחרו שמה לשון יחיד הוא אומר על מלכם · ובכלל על הגוים · ופירוש לציים כמו לפניו יכרעו ציים · לעם לציים · והם השוכנים במדבר בארץ ציה · ואמר כי אשור יסד זאת הארץ שיהיו שוכנים בה אותם שהיו יושבי אהלים בציה קודם זה · ואמר ענין הפסוק על צור · כלומר אל יהי הדבר הזה פלא בעיניכם אם אחרב צור כי הנה חיל כשדים שבאים להחריבה ארצם גם כן היתה לאחר מתחילה ואחר כן לקחוה אם מהרלאשונים והם עוד יקחוה אחרי' מהם · כי כן מנהג העולם זה עולה וזה יורד להודיע כי האל הוא אדון כל הארץ · ופי' בחוניו מגדליו · כמו עפל ובחן · ופירוש עוררו שברו · כמו ערער תתערער · ויש מפרשים הן ארץ כשדים על צור · כלומר זאת העיר ארץ כשדים היא כי זה העם לא בנה אותה אלא אשור יסדה לספינותיו: ציים ספינות כמו וצי אדיר · והם ערי אשור הקימו מגדליו ועתה באו כשדים עם נבוכד נצר ועוררו ארמונותיה ושמה לתפלה · ויש מפרשים הן ארץ כשדים גדולים הם מלך והבורח עתיד להחריבה על ידי פרס ומדי והוא עתיד להחריבה ולשמה עד שיאמרו רואיה זה העם לא היה · וכן אשור יחריב האל ארצו · ותהיה מיושדת לציים ולחיות והם הקימו מגדליה והוא שמה למעלה: הילילו · שהייתם באים בספינות לסחורה לצור או לצידון עתה הלילו כי שדד מעזכם שהוא צור · כי רוב האניות הם בתרשיש והם הסוחרים היו באים עם באניות ללכת לצור או לצידון וכיון שנחרבו הלילו כי אבד שכרכם כי צור היה מעון לכם שהייתם באים עם עם הסוחרים: והיה

גלו למדינת ימא אילילו יתבי ניסא: הדא לכון תקיפתא צור מיומי קדם מלקדמין הוו מייתין לה תקרובתא מארע רחיקא כדו לאתותבא הא גליא: מן מליך דא על צור דהות ממלכא מלכין די הגרה ארברבין שלטונאה יקירי ארעא: יי צבאות מלכא לאפסא יקר כל חדוותא לאקלא כל יקירי ארעא: גלא מארעיך כמי נהרא ערוקי למדינת ימא לית תקוף עוד: גבורתיה מרממא על ימא לאזעא מלכותא יי פקיד על כנענאה לשיצאה תוקפאה: ואמר לא תוספון עוד למתקף דהויתון אנסין לעמא די בציידון לכתים קומו גלו אף לתמן לא יהי לכון נייח: הא ארעא כסדאי דין עמא כד לא הוה ארתוראה שכללה לגנון אקימו חזותהא פגרו בירניתהא שויוהא לדמחמרא: תוקפיכון:

ג' עברו תרשישה הילילו ישבי אי: ג' ר"פ הזאת לכם עליזה מימי קדם קדמתה יובלוה רגליה מרחוק לגור: ג' וגמ"ר מי יעץ זאת על צר המעטירה אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ: יהוה צבאות יעצה לחלל גאון כל צבי להקל כל נכבדי ארץ: עברי ארצך כיאר בת תרשיש אין מזח עוד: ג' ידו נטה על הים הרגיז ממלכות יהוה צוה אל כנען לשמד מעזיה: ויאמר לא תוסיפי עוד לעלוז המעשקה בתולת בת צידון כתיים קומי עברי גם שם לא ינוח לך: הן ארץ כשדים זה העם לא היה אשור יסדה לציים הקימו בחוניו עוררו ארמנותיה שמה למפלה: הילילו אניות תרשיש כי שדד מעזכם

ג' וחד מעזכם

ויהי איילונו נחתי ספיני ימא ארי אתבזיו מחוז ויהי

תרשישה ה'בקריאה וסי' עברו תרשישה הילילו · ויקם יונה לברוח תרשישה ב' בפסוק קדמאה ובתראה · על כן קדמתי לברוח תרשישה · ובני יון אלישה ותרשישה דר"ה: נכבדי ג' בקריאה וסימן כנעניה נכבדי ארץ · לחלל גאון כל צבי · נכבדי מים: יסדה ד' בקריאה וסימן אשור יסדה לציים · כי הוא על ימים יסדה · בארץ יסדה לעולם · ואגדתו על ארץ יסדה: שמה ג' בקריאה וסימן שמה למפלה · שמה לשממה · ושמה לצלמות ישיב לערפל:

רשי

עברו תרשישה · בה"ל כמו אל תרשיש: יושבי · כל מי: הזאת · היא צור שהיא עליזה לכם כטעם מקום לכל הארץ והנה היא קדומ' ואיך עתה הלכה בשביה לרחוק: מי · המעטירה · שהייתה עטרת לאיים: כנעניה · כמו סוחריה כמו כנען בידו יי': הם שהוא מלך נכאות יען זאת: עברי · אל תרגך בת תרשיש והטעם ברחי אל מקומך מהרה כרוץ היאור או עברי ארצך כמעבר היאור: אין מזח · כמו ולאחר תמיד יחגרה דמות אזור מחזק החלציים: ידו · הם והטעם מכה: מעוזיה · רמז לצור והכ"ן תחת בלוע הדגש גם כנען סוחר ויש אומרים כי תחסר מלת ארחת כנען בעבור מעוזיה שהוא לשון נקבה: ויאמר · הם: המעשקה · הטעם כי הון סוחריה ילקח בצור · וטעם כתיים לבי אל כתיים לסחור: הן · הנה ארץ כשדים והטעם על יושביה זה העם שהוא עם כשדים לא היה כמוהו וכמוהו לא היה פחדיות אומרים מי יתן ולא היה כי הנה ממלכת אשור יסדה הטע' שהושימה והיתה נוה לציים הם החיו'קטנו' שהם בארץ אף על פי שאשור הקימו המקימי' בחוניו להלחם כמו עופל ובוחן והוא בנין גבוה והנכון שוי"ו בחוניו שב אל עם כשדים כאשר הקים בחוניו עוררו · פועל יוצא כאילו הבחוניים עוררו הארמונים עד שהתעוררו שמה למפלה: הילילו אניות תרשיש · ההולכת בסחורה אל צור: והיה

עברו תרשישה · בה"ל כמו אל תרשיש · יושבי · כל מי: הזאת · היא צור שהיא עליזה לכם כטעם מקום לכל הארץ והנה היא קדומ' ואיך עתה הלכה בשביה לרחוק: מי · המעטירה · שהייתה עטרת לאיים: כנעניה · כמו סוחריה כמו כנען בידו יי': הם שהוא מלך נכאות יען זאת: עברי · אל תרגך בת תרשיש והטעם ברחי אל מקומך מהרה כרוץ היאור או עברי ארצך כמעבר היאור: אין מזח · כמו ולאחר תמיד יחגרה דמות אזור מחזק החלציים: ידו · הם והטעם מכה: מעוזיה · רמז לצור והכ"ן תחת בלוע הדגש גם כנען סוחר ויש אומרים כי תחסר מלת ארחת כנען בעבור מעוזיה שהוא לשון נקבה: ויאמר · הם: המעשקה · הטעם כי הון סוחריה ילקח בצור · וטעם כתיים לבי אל כתיים לסחור: הן · הנה ארץ כשדים והטעם על יושביה זה העם שהוא עם כשדים לא היה כמוהו וכמוהו לא היה פחדיות אומרים מי יתן ולא היה כי הנה ממלכת אשור יסדה הטע' שהושימה והיתה נוה לציים הם החיו'קטנו' שהם בארץ אף על פי שאשור הקימו המקימי' בחוניו להלחם כמו עופל ובוחן והוא בנין גבוה והנכון שוי"ו בחוניו שב אל עם כשדים כאשר הקים בחוניו עוררו · פועל יוצא כאילו הבחוניים עוררו הארמונים עד שהתעוררו שמה למפלה: הילילו אניות תרשיש · ההולכת בסחורה אל צור: והיה

אבן עזרא

עברו תרשישה · בה"ל כמו אל תרשיש · יושבי · כל מי: הזאת · היא צור שהיא עליזה לכם כטעם מקום לכל הארץ והנה היא קדומ' ואיך עתה הלכה בשביה לרחוק: מי · המעטירה · שהייתה עטרת לאיים: כנעניה · כמו סוחריה כמו כנען בידו יי': הם שהוא מלך נכאות יען זאת: עברי · אל תרגך בת תרשיש והטעם ברחי אל מקומך מהרה כרוץ היאור או עברי ארצך כמעבר היאור: אין מזח · כמו ולאחר תמיד יחגרה דמות אזור מחזק החלציים: ידו · הם והטעם מכה: מעוזיה · רמז לצור והכ"ן תחת בלוע הדגש גם כנען סוחר ויש אומרים כי תחסר מלת ארחת כנען בעבור מעוזיה שהוא לשון נקבה: ויאמר · הם: המעשקה · הטעם כי הון סוחריה ילקח בצור · וטעם כתיים לבי אל כתיים לסחור: הן · הנה ארץ כשדים והטעם על יושביה זה העם שהוא עם כשדים לא היה כמוהו וכמוהו לא היה פחדיות אומרים מי יתן ולא היה כי הנה ממלכת אשור יסדה הטע' שהושימה והיתה נוה לציים הם החיו'קטנו' שהם בארץ אף על פי שאשור הקימו המקימי' בחוניו להלחם כמו עופל ובוחן והוא בנין גבוה והנכון שוי"ו בחוניו שב אל עם כשדים כאשר הקים בחוניו עוררו · פועל יוצא כאילו הבחוניים עוררו הארמונים עד שהתעוררו שמה למפלה: הילילו אניות תרשיש · ההולכת בסחורה אל צור: והיה

מקיים מצות לא תקיה בו כמושה עתה היה המושה כאשר מושה בו:

אחלה

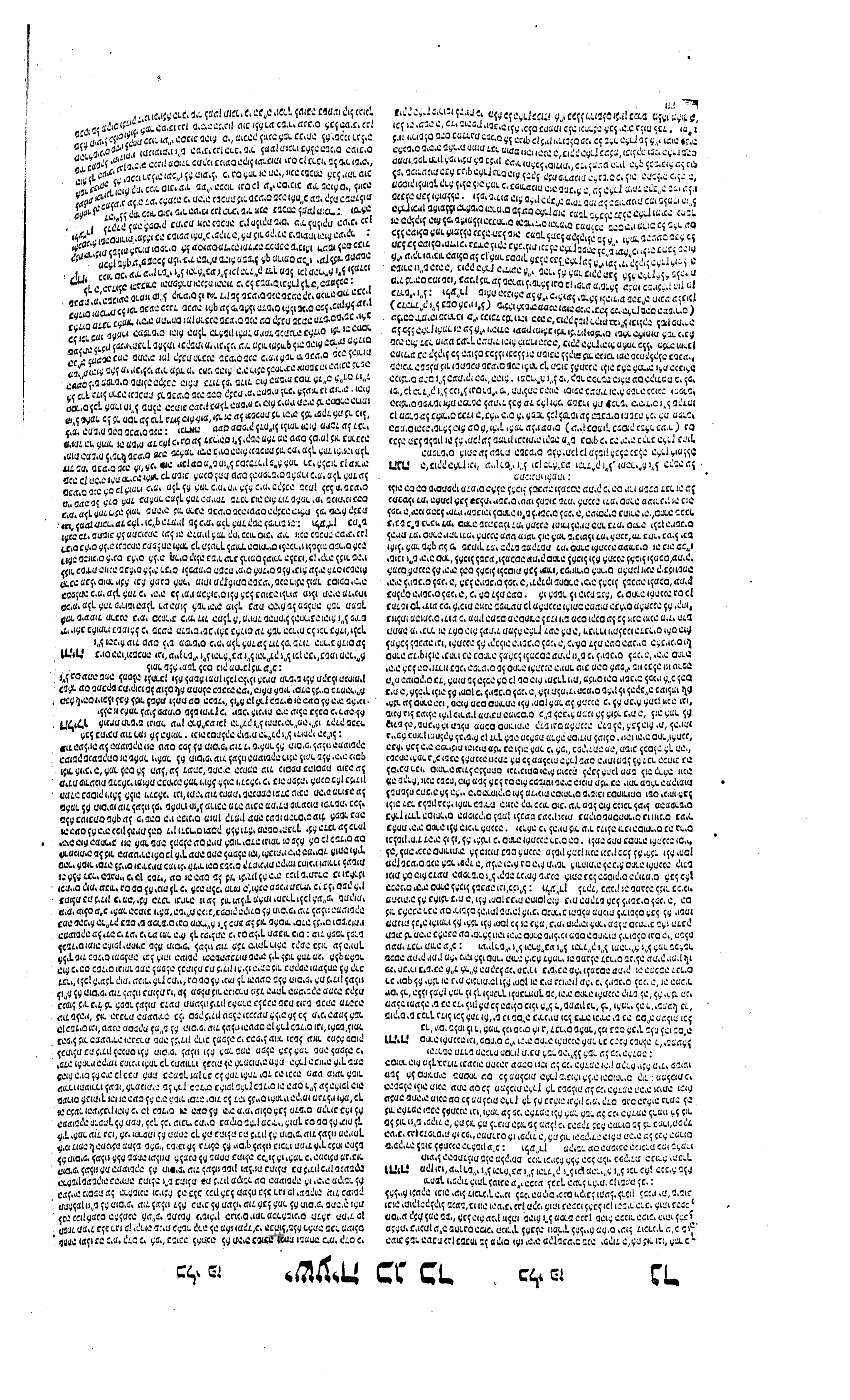

ויהי ביעדנא ההיא ותתרחיק צור
שבעין שנין כיומי מלכא חד מפוף
שבעין שנין יהי לצור כתושבחת
נפקת ברא: אתחלף יקריך אטלשיל
למרינא קרתא די הות כנפקת ברא
אתרחקית הפוכי כינריך לאבלא
וזמריך לאליא מאים יעול דכרניך:
ויהי מסוף שבעין שנין יעול דכרנה
דצור קדם יי ותתוב לאתרה ותהי
מספקא סחורה לכל מלכות עממיא
די על אפי ארעא: ויהי סחורתה
ואגרה קודשא קדם יי לא איתאצר
ולא יתגניז ארי לדמשמשין קדם יי
יהי אגרה למיכל למשבע ולכסו
דיקר: הא יי מביז ארעא ומסר לה
לסנאה ותחפי בהתא אפי רברבהא
על דעברו על אוריתא ויבדר ית
דיתבין בה: ויהי חילונאה ככהנא
עברא כרבוניה אמתא כמרתה זבנא
כמזבנא יזפא כמו זפארשא כמאן
דרשי ביה: אתבזא תתבזיז ארעא
ואתרשא התרש ארי יי מליל ית
פתגמא הדין: אתאבלת חרוכת
ארעא צריאת חרובת תבל ספו תקוף עמא דארעא: וארעא חבת תחות יתבהא
ארי עברו על אוריתא אבטילו מועדיא

ויהיה ביום ההוא ביום שתחרב צור יהיה נגזר עליהם שתהיה נשכח׳ שבעי׳ שנה שלא תבל׳: כימי מלך אחד׳ פירשו המפרשים כימי מלך דוד׳ ולא פירשו למה נתן המשל הזה׳ והגר׳ בעיני כי אמר כימי מלך אחד לפי שימי המלך הם שבעים שנה ברוב׳ כמו שאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה׳ ואמר כי זמן זה תשבת ממלכה׳ ולפי שהיתה לה מלוכ׳ גדולה וכבוד גדול׳ כלומר כמו שיוכל לחיות מלכה ומלכותה כן תהיה מאין מלוכה׳ ולדברי המפרשים שפירשו כימי מלך דוד׳ נראה לי הטעם לפי שמלך דוד היה לו ברית עם חירו׳ מלך צור׳ ואחר מות דוד׳ ושלמה לא שמרו הבר׳ והרעו לישראל׳ כפי יכולתם׳ ואמר כי זמן זה תשבת מלכותם׳ כדי שיזכרו ברי׳ דוד שהיה לו עם מלכם׳ והם לא שמרו הברי׳ וידעו כי בגלותו עון בא להם׳ הגזרה הזאת׳: מקץ שבעים שנה יהיה לצו׳ כשירת הזונה׳ לפי שהיתה צור רבת הסחורה׳ ומכל הגוי׳ והמלכות יונא לה׳ ובאים לה׳ בסחורה׳ דמה אותה לזונה שיבאו׳ אליה בני אדם רבים׳ ופעמים תשכחו׳ לא יבא אליה אחד׳ כן תהיה צור׳ שתשכח מן הזונים׳ אחריה׳ והם הסוחרי׳׳ ובסוף שבעים שנה יהיה לה פקידה כמו שירת הזונה׳ כי הזונה׳ אחרי שתהיה נשכח׳ זמן רב׳ ורואה הזונים עוברים ולא יפנו אליה׳ היא מרימה קולה בשי׳ כדי שיבאו׳ אליה׳ כן צ׳ר׳ לסוף שבעי׳ שנה תבל׳ ויסובו הסוחרי׳ אליה׳ כאילו היא הרימה קולה בשיר׳ כדי שיפנו אלי׳ ויסובו אליה׳: קחי כנור׳ אמר לה׳ דרך משל׳ שתעשה כמו שעושה הזונה׳ הנשכחת שתקח הכנור׳ בידה׳ ותסובב העיר׳ אחרי שנגנה׳ בביתה׳ ורואה שאין פונה אליה׳ תקח הכנור׳ ותסובב העיר׳ אולי ירא׳ אותה׳ ושמע אותה׳ אדם׳ ויערב לו קולה׳ ויבא אליה׳ לפיכך אמר שבי׳ עיר׳ זונה׳ נשכחה׳ ונוגר׳: והיה מקץ׳ יפקד ה׳׳ הוא הנביא׳ והוא יפקדנה׳ לטובה׳ תדע׳ כי מה׳ היתה לה׳ כי הנביא נבא עליה׳ בשם ה׳ ערש שתחרב׳ נבא׳ על חרבנה׳ ועל פקודתה׳: והנתה׳ תאחר׳ כמו שפירשנו׳ וכן תרגם יונתן׳ ותהא מספקא׳ סחורה׳ לכל מלכות עממיא׳ די על אפי ארעא׳: והיה סחרה׳ זה הפסוק היא נבואה׳ העתידה׳ בימי המשיח׳ או אולי היתה בבית׳ שני אך הקדוש׳ כי היא עתידה׳ וכן הפרשה הבאה אחריה׳: הנה ה׳ בוקק׳ המפרשים פירשו פרשה זו על גלות עשרת השבטים׳ וכן נראה מדברי רז׳ל׳ וכן דעת יונתן׳ והנכון בעיני כי היא עתידה׳ וכן מבואר בסוף הפרשה׳: בוקק׳ מריק׳ כלומר אני אריק אותה׳ שתהיה רקה׳ ומנשיה׳ אבל גפן בוקק הוא פועל עומד׳ וזה יונא׳: ובולקה׳ גוזר אותה מן היסוד׳ וכן ומבוקה ומבולקה׳ וכזה הענין בדברי רבותינו ז׳ל׳ לא אחילק ידענא׳ ולא בילק ידענא׳ פירוש שתבלק הטבעת וכורתה׳ ואדוני אבי ז׳ל פירש ענין פתיחה מן הערבי בלקת אלכאב׳ רוצה לומר פתיחת השער׳ ופירוש בולקה פותח אותה שיצאו מנשיה ממנה׳ ולזה נטע דעת המתרגם שתרגם ובולקה ומסר יתה לשנאה׳: ועוה פניה על דרך׳ משל יעוה פני הארץ׳ שלא ימצא׳ בה כל חי׳ ויונתן׳ תרגם׳ ויתחפון בהתא׳ אפי רברבהא׳ על דעברו אוריתא׳: וכל אלו המלות אשר זכר בזה הפסוק׳ בא כפל ענין בהשחתת הארץ׳ וכפל ענין במלות׳ שונות׳ כמו שהוא דרך המקרא׳ כדי לחזק הענין׳: והיה כעם׳ אלה הם כפי הדמיון׳ וכל אחד נושא ונשוא׳ לפיכך תבא הכ״ף עם שניהם׳ רולה לומר זה כזה׳ וזה כזה׳ וכן כמוך׳ כמוהם׳ כמוך׳ כפרעה׳ ובאמרו כעם׳ ככהן׳ כעבד׳ כאדוניו׳ וכן כולם׳ רולה לומר׳ כי בהשחתת הארץ׳ לא יכירו׳ בה׳ המשחיתים׳ הנכבד׳ ולא ירא׳ פני גדול׳ אלא כולם יהיו שוים׳ בגזרה׳ ויהיה הגדול׳ כקטן׳ והקטן׳ כגדול׳ וכל אלה׳ שזכר׳ הם זה למעלה׳ מזה׳ כי הכהן׳ אדון׳ לעם׳ כמו יתרו׳ כהן מדין׳ והקונה׳ למעלה׳ מן המוכר׳ כאלו׳ מפני עוניו׳ מוכר׳ והקונה׳ עשיר׳ והעשיר׳ כאדון׳ לעני׳ וכן אמר׳ הכתוב׳ עשיר׳ ברעים׳ יתגולל׳ וכן המלוה׳ כאדון׳ ללוה׳ וכן אמר׳ הכתוב׳ עבד׳ לוה׳ לאנשים׳ מלוה׳ ומה שאמר׳ כנושה׳ כאשר נושה׳ בו׳ אחר שאמר׳ כמלוה׳ כלוה׳ לפי שהאחד׳ משאת׳ כסף׳ והאחד׳ משאת׳ אוכל׳ ופירוש כנושה׳ הוא הלוה׳ ונושה׳ בו׳ הוא המלוה׳ וקשר הכי״ת׳ מפריד׳ ביניהם׳: הבוק׳ כי ה׳ נבאות׳ דבר׳ וכיון שהוא דבר׳ לא יוכל אדם׳ לגזור׳ עליו׳ כי׳ באמת׳ יהיה שתבוק׳ הארץ׳ ותבוז׳: אבלה׳ ענין השחתה׳ וכן אבל תירוש׳: נבלה׳ כמו נפלה׳ וכן כנבול׳ עלה׳ מגפן׳ וכפל הענין׳ לחזק׳: מרוש׳ עם הארץ׳ גדולי׳ כל עם׳ ועם׳ יסופו׳: והארץ׳ חנפה׳ רשעה׳ שהיתה׳ שממה׳ ולא נתלה׳ פירותיה׳ ולמה׳ היה׳ זה׳ לה׳ בעון׳ יושבי׳ וזהו׳ פי׳ תחת׳ בעונם׳ כמו תחת׳ אשר׳ לא׳ עבדת׳: כי עברו׳ תורות׳ אם׳ על השבטים׳ אמר׳ כמו שפירשו המפרשים׳ הוא כפשוטו׳ כי לרוב׳ השעתם׳ גלו׳ ולפי שהיא עתידה׳ על המשיעים׳ יהיה פירוש׳ כי עברו׳ תורות׳ על הנכרי׳ שעבדו׳ בישראל׳ יותר מדאי׳ כמו שאמר׳ הקדוש׳ ברוך הוא׳ אני קלפתי׳ מעט׳ והמה עזרו׳ לי לרע׳׳ הנה׳ כי עברו׳ תורו׳ והלפו׳ חק׳ בשעבוד׳ ישרא׳ הפרו׳

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִהְיֶה לְצֹר כְּשִׁירַת הַזּוֹנָה:
קְחִי כִנּוֹר סֹבִּי עִיר זוֹנָה נִשְׁכָּחָה הֵיטִיבִי נַגֵּן הַרְבִּי שִׁיר לְמַעַן תִּזָּכֵרִי:
וְהָיָה מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִפְקֹד יְהוָה אֶת־צֹר וְשָׁבָה לְאֶתְנַנָּהּ וְזָנְתָה אֶת־כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:
וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ לַיהוָה לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן כִּי לַיֹּשְׁבִים לִפְנֵי יְהוָה יִהְיֶה סַחְרָהּ לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה וְלִמְכַסֶּה עָתִיק:
הִנֵּה יְהוָה בּוֹקֵק הָאָרֶץ וּבוֹלְקָהּ וְעִוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ יֹשְׁבֶיהָ: וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן כַּעֶבֶד כַּאֲדֹנָיו כַּשִּׁפְחָה כַּגְּבִרְתָּהּ כַּקּוֹנֶה כַּמּוֹכֵר כַּמַּלְוֶה כַּלֹּוֶה כַּנֹּשֶׁה כַּאֲשֶׁר נִשָּׁא בוֹ: הָבוֹק תִּבּוֹק הָאָרֶץ וְהָבוֹז תִּבּוֹז כִּי יְהוָה דִּבֶּר אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה: אָבְלָה נָבְלָה תֵבֵל אֻמְלְלוּ מְרוֹם עַם־הָאָרֶץ: וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יֹשְׁבֶיהָ כִּי עָבְרוּ תורת הפרו תֹרֹת חָלְפוּ חֹק אֶת־בְּרִית עוֹלָם:
אָלָה אָכְלָה אֶרֶץ וַיֶּאְשְׁמוּ יֹשְׁבֵי בָהּ עַל־כֵּן חָרְדוּ יוֹשְׁבֵי אָרֶץ וְנִשְׁאַר אֱנוֹשׁ מְעָט:
אָבַל תִּירוֹשׁ נָבֵל גָּפֶן נָאֱנְחוּ כָּל־שְׂמֵחֵי לֵב:
שְׁבֹת מְשׂוֹשׂ תֻּפִּים נָשַׁת רַעַשׁ שְׂמֵחִים נָשַׁת כִּנּוֹר עוֹלָם:
בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן מָר שֵׁכָר לַחֲצָרוֹ:
נִשְׁבְּרָה קִרְיַת תֹּהוּ סָגַר כָּל־בַּיִת מִבּוֹא:
יְלֵלָה עַל־הַיַּיִן בַּחוּצוֹת אָפֵל כָּלָה שִׂמְחָה גָּלָה אֶרֶץ:
נִשְׁאַר בָּעִיר שָׁמָּה וְשַׁאָה יֻכֶּה שָׁעַר:
כִּי כֹה יִהְיֶה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הָעַמִּים כְּנֹקֵף זַיִת כְּעֹלְלֹת אִם־כָּלָה בָצִיר:
הֵמָּה יִשְׂאוּ קוֹל יְרַנֵּנוּ בְּגֹאוֹן יְהוָה צָהֲלוּ מִיָּם:
עַל־כֵּן בָּאוֹרִים כַּבְּדוּ יְהוָה בְּאִיֵּי הַיָּם שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרוֹת שָׁמַעְנוּ תִּפְאֶרֶת לַצַּדִּיק וַאֲמַרְתִּי רָזִי לִי אוֹי לִי בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בֹּגְדִים בָּגָדוּ:
פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ:
וְהָיָה הַנֹּס מִקּוֹל הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת וְהָעֹלֶה מִתּוֹךְ הַפַּחַת יִלָּכֶד כִּי אֲרֻבּוֹת מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ וְנִרְעֲשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ:
הִתְרֹעֵעַ הִתְרוֹעֵעָה הָאָרֶץ הִתְפּוֹצֵצָה הָאָרֶץ הִתְרַגְּזָה הָאָרֶץ מְאֹד:
הִתְנוֹדֵד תָּנוּעַ הָאָרֶץ כַּשִּׁכּוֹר וְתָמוּג כַּמְּנוּבָה וְכָבְדָה עָלֶיהָ פִּשְׁעָהּ וְנָפְלָה וְלֹא תוֹסִיף לָקוּם:
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יוֹסִיף עוֹד לִפְקֹד אֶת־צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם וְאֶת־מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל־הָאֲדָמָה:
וְאָסְפוּ אֲסוּפַת אֲסִירִים עַל־בּוֹר וְסֻגְּרוּ עָלֶיהָ וּמִרֹּב יָמִים יִפָּקְדוּ:
וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ יְהוָה צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד:

אבן עזרא

והיה׳ ונשכחת צור׳ כמו ונשכחה וכמוהו ושבת לנשיא׳: מלך אחד׳ הטעם מלכות נבוכד נצר׳ וכן בנו׳ וכן כי כתחל יחשבו׳: כשירת הזונה׳ יהיה לה דיבור ומעשה׳: קחי׳ כי הזונה הנשכחה תסובב העיר׳ והיא מנגנת אולי תזכר׳ וכן צור׳ תשלח ספרי׳ אל כל סביבותיה אולי יבאו הסוחרים אליה׳ כאשר בראשונה׳: והיה׳ הטעם בנגינת זה הזמן׳: ושבה לאתנגנה׳ כמו אתן זונה דמים על הזמות׳: וזנתה את כל ממלכו׳ הטעם׳ סיבותיו אליה לסחורה׳: והיה׳ מאשר תרויח תקדיש ממנו לשם׳: לא יוסם באוצר׳ ולא במקום חוסן׳: כי ליושבים לפני יי׳ הם גלות ירושלם בשובם בימי כורש׳: לאכל שבעה׳ הגולה תשבע׳: ולמכסה׳ מכסה׳: עתיק׳ תקיף׳ כמו יגלה עתק מפיכם׳ ויש שואלים׳ והלא התורה אסרה אתן זונה׳ ואיך אמר הנביא׳ כי אתן זונה יהיה קודש׳ התשובה׳ בתורה הוא האמת׳ וזה שאמר הנביא׳ הוא על דרך משל׳ ואינה זונה כלל׳: הנה׳ בוקק׳ כמו מריק׳ וכמוהו נפן בוקק׳: ובולק׳ כטעם מחריב׳ ואחות׳ זאת המלה בספר הזה׳: ועוה׳ יהפך פניה׳: והיה׳ כל האדם יהיו שוי׳ ברעה הזאת׳ וכאשר יתחברו׳ שניים כפי׳ן היא׳ דרך קצרה׳ וכן הוא האדון׳ כעבד׳ והעבד׳ כאדוניו׳: כמלוה׳ הוא הנותן׳ משלו׳ חנם׳, כנושה׳ הוא בעל׳ הממון׳ ואשר הנושה׳ בו׳ הוא הלוקח׳ ממון׳ על משכונו׳: הבוק׳ מגזרת׳ בוקק׳ והוא שם הפועל׳ מהפעלים הכפולים׳: תבוק׳ כמו יסוד׳ וכמה הבוז׳ תבוז׳ ואחר שהשם גזר׳ זאת׳ לא תשאר׳ תפארת׳ לאד׳ על חביריו׳: אבלה׳ הטעם׳ על מלך אשור׳ שהשמיד׳ ממלכות׳ רבות׳: נבלה׳ מבנין׳ נפעל׳ כמו ונבקה׳ רוח׳ ונסבה׳ ויתכן׳ היות׳ נבלה׳ השני׳ כמו נבול׳ תבול׳ מהבנין׳ הקל׳: אומללו׳ יושבי׳ מרוש׳ הארץ׳: והארץ׳ חנפה׳ תורות׳ שקול׳ הדעת׳ שכל׳ בני אדם׳ משתוי׳כו׳: חלפו׳ חוק׳ כרתו׳ כמו כליל׳ יחלוף׳ והחק׳ הם חוקי׳ השם׳ כפי׳ התולדת׳ וזה הוא׳ טעם׳ ברית׳ עולם׳: על

כנחה גדולה

אלה׳ נבלה׳ תבל׳ וגו׳ הוא׳ ארץ׳ ישראל׳ שהיא׳ רחב׳ עברות׳ תבל׳ והטעם׳ כי עברו׳ תורות׳ וגו׳ עליה׳ מלא׳ נחל׳ ובגיהם׳ נבלת׳ העולם׳ והוא׳ ברית׳ עולם׳ אשר׳ לא׳ בריתי׳ יומם׳ ולילה׳ וגו׳: וכמ״ש׳ על מה׳ אבדה׳ ארץ׳ על אשר׳ עזבו׳ את׳ תורתי׳: באמרו׳ כל׳ שמחי׳ לב׳ על אשר׳ עזבו׳ אדת׳ ה׳ משחתי׳ לב׳ באמרו׳ כל׳ שמחי׳ לב׳ ועל אשר׳ לא׳ עבדו׳ ה׳ בבה״מ׳ בחלורות׳ וקול׳ תרועה׳ שבת׳ משוש׳ תפים׳ וגו׳ ועל׳ שלא׳ שרו׳ שיר׳ ה׳ בבה״מ׳ בשיר׳ לא׳ ישתו׳ יין׳ כי׳ השירה׳ בבה״מ׳ עליין׳ נסכים׳ היה׳: כי׳ כה׳ יהיה׳ בקרב׳ הארץ׳ וגו׳ כשניער׳ הזית׳ כמעולל׳ הכרם׳ אשר׳ עבר׳ אליך׳ על׳ הענבים׳ בקרב׳ הארץ׳

אורים ותומים

הנה׳ בוקק׳ וגו׳ והיה׳ כעם׳ ככהן׳ וגו׳ ידעת׳ כי׳ בפסוק׳ הרים׳ שריה׳ ותעלומים׳ יגלו׳ כסי׳ ולכן׳ כשהש״ית׳ בא׳ בהעלת׳ מס׳ תעלה׳ ים׳ ר׳ הגדיים׳ תעלה׳ על׳ ארץ׳ הגדיים׳ תבל׳ ומלא׳ ים׳ יגלו׳ וזהו׳ שהי׳ת׳ בוקק׳ הארץ׳ והשיר׳ תעלה׳ הגדולים׳ וזהו׳ שאמר׳ פני׳ הכם׳ אשר׳ בתרגמ׳ בגים׳ ומחל׳ כ׳ והפיץ׳ יושביה׳ יבי׳ עניין׳ כמות׳ הגדים׳ ואחר׳ שהיה׳ בגים׳ בכהן׳ פני׳ האדם׳ והכהן׳ בתרגמתי׳ ויורה׳ הגדים׳ וכו׳ וגם׳ כי׳ בספרי׳ כהן׳ ישפרו׳ דעת׳ וכו׳ ואחר׳ שהתלמיד׳ לא׳ ילמוד׳ מפרש׳ גם׳ הגדיה׳ ותגניה׳ ופני׳ הכהן׳ ואחר׳ כעבד׳ כאדוניו׳ וגו׳ הכהן׳ וכן׳ כשכח׳ את׳ בכן׳ כמוכר׳ נגד׳ פני׳ הגדיה׳ כי׳ כמוכר׳ נגד׳ פני׳ הקנה׳ עמ״ת׳ ומ״ת׳ לעם׳ יגדיה׳ המוכר׳ לכבד׳ לקנה׳ הכלא׳ הכלא׳ הכלא׳ לקנה׳ ולא׳ נתנים׳ הקנה׳ ולכן׳ אחר׳ כשלוה׳ הכלא׳ הכלא׳ גם׳ הלוה׳ כן׳ הכלא׳ הכלא׳ ותן׳ בשעתיו׳ ביד׳ הלוה׳ ומכ״ל׳ לא׳ יכבדהו׳ ומ״ת׳ שתתנו׳ לו׳ כבוד׳ כי׳ אמר׳ לעשיר׳ הכבד׳ פרנסתו׳ ולא׳ לעני׳ ולכן׳ אמרתי׳ על׳ פרנסתו׳ נקלה׳ ואמרתי׳ על׳ עבדו׳ אשר׳ הלוה׳ אף׳ שלוה׳ מעט׳ לפי׳ שיכבדהו׳ הלוה׳ מעט׳ ל״ל׳ לא׳ יכבד׳ וזהו׳ אמר׳ הכבד׳ את׳ אדוניך׳ כי׳ אמר׳ אדון׳ אדוני׳ נגד׳

מלבי״ם

אבל׳ תירש׳ אמללה׳ גפן׳ אמללה׳ ארץ׳ החפיר׳ לעגלות׳ בין׳ און׳ יגורו׳ וא׳ ואבל׳ העל׳ זאת׳ לא׳ תרגז׳:

סחרה׳ ד׳ בקריאה׳ וסי׳ והיה׳ סחרה׳ ואתננה׳ קדש׳ ליי׳ לא׳ יאצר׳ ב׳ בפסיק׳ כי׳ טוב׳ סחרה׳ מסחר׳ כסף׳ טעמה׳ כי׳ טוב׳ סחרה׳ לא׳ יכבה׳ בלילה׳: והארץ׳ ח׳ ר״פ׳ וסי׳ נמסר׳ בסדר׳ בהר׳ סיני׳ וביהושע׳ סימ׳ י״ג׳: אבל׳ ג׳ וסימן׳ אבל׳ תירש׳ אמללה׳ גפן׳ אמללה׳ ארץ׳ החפיר׳ לעגלות׳ בין׳ און׳ יגורו׳ וא׳ ואבל׳ העל׳ זאת׳ לא׳ תרגז׳:

הפרו

הפרו

הפרו

[illegible]

[illegible]

[illegible]

אשניאו קיימא דימן עלמא: על כן
מן קרם מומי דשקר תרגבת ארעא
וצדיאו דיתבין בה על כן ספו יתבי
ארעא ואשתאר אנשא כזעיר:
אתאבלו כל שתי חמר ארי אתפריכו
גופניא אתאמחו כל חדי לבא בטלת
חדות תופין אתמנעת אתרגושת
תקיפין פסקת חדות כנורא: על ידי
זמר לא ישתון חמר ייטר עתיקא
לשתותהי: איתברת קרתהון צריאת
אחירו כל בתיא מלמיעל: מצווחין
על חמרא בשוקיא שלימת כל
חדותא גלא ביעא מן ארעא: אשתאר
בקרתא צדו ואתרגושתא בפיגור
תרעין: ארי כדין ישתארון יחיראין
צדיקיא בגו ארעא ביני מלכותא
בביעור זיתא בעוללן בתר קטף:
אינון ירמון קליהון ישבחון במימרא
דיי יבשון במא רבעו על גבורן
דאתעבידא להון על ימא: על כן
במימרא נהורא לצדיקיא יקרון קדם יי
בניסי ימא יהון מודן ומברכין שמא
דיי אלהא דישראל: מבית מקדשא
דמתמן עתיד למיפק חדוא לכל יתבי ארעא תושבחא שמעינא לצדיקיא אמר
נביא רז אגר לצדיקיא אתחזי לירז פורענות לרשיעיא אתגלי לי ווי לאנוסיא
דמתאנסין ולביזוז בזוזין דהא מיתבזיז: דחלא וכומצא ומצדא עלך יתיב ארעא:
ויהי

ל׳ ל׳
ל׳
ל׳ וחלרע
ל׳
ל׳ דנגש יל׳
ל׳ וחס׳
ל׳ יל׳ ה׳חל׳
ול׳ חס׳ יל׳
ל׳ יל׳ יל׳
בטע׳
ל׳
ל׳ יל׳ יל׳
ר׳ל׳ם
ל׳
ל׳ דחס׳
ל׳ פסוק
ה׳ מל׳
יל׳

הפרו ברית עולם: על כן אלה
אבלה ארץ ואמלו ישבי בה על כן
חרו ישבי ארץ ונשאר אנוש מזער:
אבל תירוש אמללה גפן נאנחו כל־
שמחי לב: שבת משוש תפים
חדל שאון עליזים שבת משוש
כנור: בשיר לא ישתו יין יתר
שכר לשתיו: נשברה קריה תהו
סגר בל־בית מבוא: צוחה על־
היין בחוצות ערבה כל שמחה גלה
משוש הארץ: נשאר בעיר שמה
ושאיה יכת־שער: כי כה יהיה
בקרב הארץ בתוך העמים כנקף
זית כעללת אם כלה בצידר: המה
ישאו קולם ירנו בגאון יהוה צהלו
מים: על כן באירים כבדו
יהוה באיי הים שם יהוה
אלהי ישראל:
מכנף הארץ זמרת שמענו צבי
לצדיק ואמר רזי־לי רזי־לי אוי לי
בגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו:
פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ: והיה

בכלות פירותיה אלה תתן הדגן
והתירוש והילה׳ חס חין עובדי
האדמה חין פירות: אבל · ענין
שמחה וכן על כן תאבל הארץ:
גאנחו כל שמחי לב · טעם הדגן
והתירוש כי ברכותם ישמח האל׳
ובכלותם יאנח: שבת משוש
תפים · כי בתפים ובכמורות
היו שמחים בבית המשתה שהיו
עליזים ושמחים ועתה שבת
וחדל: בשיר · כמו שהנה דרך
השמחים שתים על השיר
והזמירות והם ויהיו נאנחים וחין
בפיהם שיר · וגם אותו המעט
שכר שישתו ימר להם יהיה כמו
הר בפיהם מרוב הלרון: נשברה
קרית תהו · אחר שנשברה היא
קרית תהו · וכן אפיתי על גחליו
לחסי · והדומים להם: כי אבר
כל בית מבוא · באמרו כל ר״ל
רוב · כמו וכל הארץ באו מצרים׳
בי אחרבי׳ היו רוב הבתי׳ וחין בחסם
ענין להכנס בהם: צוח אל היין ·
בשוקים נועקי׳ על היין מי שים לו
יין לחכור יבא ויחכור · והמוקים
הם עוברי דרך לו המעל שיסלרו
בעיר · חוצי · כנופה ואלה תהי׳
על היין בשוקות כי אבר מחסר מהם
ערבה כל שמחה · מחבה בל
שמחה כי השמחה כיון · כמו
שאחר ויין ישמח לבב אנוש ·
וערבה מן ערב שהוא חסך ·
השמחה הורה והפכה חסך:
גלה משוש הארץ · גלה והלך
המשוש מהלם: כשאר · המשוש
גלה מן העיר ולא נשאר בה אלא
שמה השאיה · ופירוש בעיר ·
בכל עיר ועיר מערי הארצות
העולם · ופירוש שאיה ונשאיה
יוכה שער העיר · כי אין יולא
ואין בא · ושאיה אחות שמה כמו
אם שמו ערים מאין יושב וכל הפורענות הנדול הזה שבר יהיה בימי המשיח
בגוג ומגוג ובשאר האמות · ואלה מאלשה פסוקי׳ אחר זכר בסוף פרשה זו מעידים
גם פירושינו כי עתידה היא ע״ הגבואה בימי גוג ומגוג ובשאר האומות מיסותו ורוב
השמים ויעשר המקום · כמו שאחר זבשאר לאמר מזער · ובפסוק אחר זה גם כן אחר
כמוקף זית: כי כה יהיה · כל הנזכר יהיה בקרב הארץ: בתוך עמים · על
מיהיו הנשארים כנוקף זית כעוללות אם כלה בציר · ופי׳ כנוקף זית בחביטת עץ
זתים כשאדם חובט ומוקף אותו ישארו מעט זתים שלא יפלו בחביטתו אחת הנה
ואחת הנה · וכן אחר שיבצר אדם ברמון ישארו בו עוללות מעט · כן יהיו העמים ·
בי רובם יסופו והמעט ישארו והנשארים יודו באל ובילכות כי הוא אדון הכל ובידו
הכל כשיראו מפלת גוג ומגוג · ועליהם נאמר לקרא כולם בשם ה׳ ולעבדו שכם
אחד · וכן הנשארים ממחנה אשור כשיראו מפלתו שבו לעבוד את ה׳ · כמו שכתוב
וכמו שפירשנו למעלה בפרש׳ נבואת מצרים: אם כלה · כאשר כלה · וכן אם
יהיה היובל לבני ישראל · ואם מובח אבנים תעשה לי · והדומים להם: המה
ישאו קולם · בשבת האל וירונו בגאון ה׳ שראו שגאה על כל העמים בהפילו אותם
בבאם על ירושלם: צהלו מים · כמו יהלכו מים · עתיד ובמהו רבים · ובנבואות
ברוב · ופי׳ מים ממערב · בלומר אותם שהם רחוקים מירושלם בארץ מערב ירונו
עהלו בגאון ה׳: על כן באורים · בעמקים · כמו מאור כשדים · ומה שאמר
באורים כי רוב הערים הם בעמקים לא בהרים · ואמר על כן רחלה לומר כשתראו
את שמעו ביבולת האל ונאמנו על העמים כבדוהו בדברי שבח · וכן באי הים הרחוקי׳
כבדו לה׳ אלהי ישראל · כי בעבורם עשה מה שעשה בעמים · מכנף הארץ · גם זו
הפרשה עתידה כמו אשר לפני׳ אמר הנביא מכנף הארץ זמירות שמענו לבי לצדיק:
מכנף הארץ · פי׳ קצה הארץ · וכן לאחוז בכנפות הארץ בקצות הארץ · כלומר
מרחוק בחה לנו השמועה והבשורה הזאת · ואמר שמענו כי גם הנביאים שהיו בימיו
נבאו על עתידה זו כמו שכתוב בנבואתם: לבי לצדיק · פי לבי חפץ ופאר · וכן
לבי היא לכל הארצות · והדומים להם · כלומר אלו הזמירות שמענו למי הם
לצדיק כי הצדיק ראוי לשמוח בהם והם לו לזמירות · כמו שאמר הוא בתחלת הספר
ביום ההוא יהיה נמח ה׳ לבבי ולכבוד · ולמי יהיה לפלאת ישראל והם הצדיקים
פמו שאמר הנה לצדיק · ואמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם: ואמר רזי לי
רזי לי · כאילו אמר הנביא כשראיתי זה הפורענות העתידה לבא ביישראל בימי
הגאולה שיצרפו ולא ישארו אלא הצדיקים: רזי לי · כלומר רזון לי · כאלו אמר
משמן בשר ירזה על זה ואוי לי על זה כי כמה בוגדים יש בהם וכולם יבלו · או פירוש כמה בוגדים יבגדו בהם · או פירוש שהוא רמז על הרבעו מלכיות · בכל בוגדים
מדי ופרס בגדו בהם: ובגד בוגדים · על מדי ופרס יבגדו יון · ועל יון כותא · וכולם נשתעבדו בישראל ובגדו בהם בגלותם ביניהם · ויז״ל דרשו ואמרו יצתה בת קול
ואמרה רזי לי · אמר הנביא עד מתי יצתה בת קול ואמרה בוגדים בגדו ובגד · עד דאתו בזוזי ובזוזי דבזוזי · וי״ל רזי למ״ד הפעל כי״ל נקי · ורזי מלעיל מפני מלת לי
שהוא בגדה שהיא תלה זירה · ויונתן תרגם רזי ענין סוד · כמו ואל רז לא מגיס לך · וכן תרגם הפסוק מבית מקדשא דמתמן ובגד · פחד זה אמר כנגד אומות העולם
בכל ישמעאל וחולתם שהיו יושבי הארץ ואדומים עליה וישראל בגלות ביניהם · אמר אל תחשבו כי ישראל לבד תהיה הצרה כי גם לכולכם שתחשבו שתהיו מאדומים ויושבי
הארץ תבושו מתוכה וכל אומה ואומה תבוא ממקומה וישראל יגאלו מהצרה והצדיקים ההם יכתבו לחיים אבל אתם לא תמלטו:

ויהי

דשי

ברית עולם · שיש בהמתה
מקיבלו בדברית: על כן אלה ·
בדמון שבוע שלא: חרו · לשוייתם
הומה בחו׳ חורב כמו נחר מפוח:
משוש תפים · שהיתם לומדים
כנגה שבון ובמחה: קרית תהו ·
בשתשבר נקרא׳ת קרים בתו
מבוא · חלב · לחובו אים
ערבה · החשיבה: משוש הארץ ·
היא ירושלם: ושאיה יוכה שער ·
על ידי שהיו בלשון סיהו הכמו׳
שוחן מחלן יוסב יוכתו השערים
על ידי סדים ומוזקין: כי כה ·
ישאלו ישראל בקרב העמים
אחר בעיר ונשנים בהשפחה
כנוקף זית · התשאיר בוצרים
בדרשם אחיר: התם ישלו קולם ·
לאותו האמצע הנשאר חבא הטוב
שנבחתי לתעלה: להלומים ·
יותר ממ׳ שלהלו על היים בגאל
מגרים: על בן באורים · בתגבה
יונתן במיתי בהגדת לצדיקיא על
שתי אורא׳ של גאולת כבל ושל יון
ושנכחם אחר אורו׳ לשון בקשים
ושפיפי שהיו בחרמים שם שנן
אור כשדים בקשת כשדים הן
מאור׳ כשעוני מקום אור מעוקתו:
מכנף הארץ · תרגם יונתן
בתבית מקדשא שהוא בסוף הארץ
ישראל במזרחה כמו שאנו לה מן
המערב ודרכן מן המזרח ומלאה
מיחשבים לדרכן מהלך יום אחר
אחר לפי פשוטו שמעינו מאחורי
הפרגוד שעתידין להשלו׳ זמירו׳
מכנף הארץ ומה כן הזמירות לבי
לצדיק עניד לחיות מלב וחקות
לצדיקים: ואמר רזי לי וגאמר
אוי לי שבגדו לי שני רזי׳ רז
בורעמות ורז ישועה והרי תרגם הישועה עד שיבאו אויביו בחזיק אחר בו וזרים אחרי
ושל דוים אחר שודדים · ממש בגילות לאחורו׳ כאן בבגד בבל ומדי ופרס ויון וכנס
מישעבדו בישראל לפני אחולתם ואחרי הביאת הגאלה פחד ופחת ופח עליך אים אל
שביר יושב הארץ:

פחת

אבן עזרא

על בן אלה · אחר בי״ת כמו כי ששת ימים ויש אומרים כי הוא אחר אלה
ונשלם פרים שפתינו: חרו · כמו ואחרה כאשתה כמו נשרפו: אבל תירוש אמללה
גפן · כי אין שמח ועודר: שמחי לב · כי היין ישמח לב: שבת משוש תופים ·
מבית המשתה: שאון עליזי · כאשר ישתכרו: בשיר לא ישתו יין · בגיגון כי אם
לצורך כי ימר השכר ולפי דעתי שאלת יתר מפעלי הכפל כמו יקל והוא מבנין נפעל·
נשברה · הטעם כל קריה שהולכים ויושביה אחרי התוכו: סוגר כל בית מבוא · כי
יצא כל אדם למסלות מרוב הצער: נוטה · כמו נעקה: על · מקום היין: נאחו
בפרהסיא: ערבה · מנזרת ערב כמו אשכה: כשאר · ושאייה · שם מנזרת שש
והגבוה אמר כשאר על דרך בן אדם להכין השמעיכוכן עוד תשגיחם: כי · בנוקף
זית · כנוער וקרוב מטעם ונקף שבכי היער: כעוללו׳ · והטעם מפם כי אם כלה
בציר ישארו עוללו׳: המה · כל המפרשים הסכימה דעתם כי מפרשתה הנה ר״
בוקק הארץ הוא לעתיד על מלחמת גוג ומגוג ולדעת ר׳ משה הכהן שידבר על מלך
אשור ולמשתה שמני׳ על מות מחנה סנחריב ועדיו הוי עערת גאות: המה · הנמלטים
ורונו · הרמת קול ומגזרת ותעבר הרנה: מים · הבולנים בים וכן מלת להם
והגד להלת הסוס: על · באורים · יש אומר גבולות וכמוהו מאור בשדים ויש אומר
ובקעים והראשון הוא הנכון: באי הים · כבדו מה״ כי כבדו מוסך לאחר פתח:
מכנף · יחכן היות טעם המה הצדיקים ובעבור שהארץ היא עגולה אחריה מכנף
הארץ והטעם ממקום רחוק: לבי · פאר לו מחרגוס ארמית ומלת ואות׳ דבר כל גד
וכן שמענו: רזי · מנזרת ויעלה רזון בנפשם ועשה פעמים בכל רגע: בוגדים
בגדו · כי כל האדם בוגדים בגד אחר בגד: פחד · ובעבור זה בא הרע לכל עם
והנה כאשר תפחד הנפש והפחת שהיא כמו בור קרובה ונלכדה רגלו בפח מיד יפול:

ויהי

מנחה גדולה

האלן וזה בזמן הגאולה
לא המה ישאו קולם
בשיר וקול תודה להריע
לפני ה׳ כי בא לשפוט
הארץ · ע״כ באורים
כבדו ה׳ וגו׳ אם תבעיו
בעיו לאהל עת קץ
ולרחות בשנאיכם נקם
באורים בגו׳ אורים כבדו
ה׳ כל מצוה ותורה אור
ואז באיי הים יהי׳
נודע שם ה׳ אלקי ישראל
והיה ה׳ לאלך על כל
הארץ כי אם לא תעיבו
דרכיכם ולתן כבוד לה׳
אלהיכם לאהל הקץ
הלא תמתינו זמן אחר
זמן כי מכנף הארץ
שהוא סוף הארץ כלומר
מתחל עד זמן עת קץ
והיינו בעתם והוא לזמן
דחוק כמ״ש ומחוב ימים
יפקדו כנף הארץ אשר
לא בשמע זמירות שאז
ירננו ויזמרו כל רואי
תשועת ה׳ אשר יעשה
לבי לצדיק בביאתו של
צדיקו של עולם שיהי׳ אז
בקרב הארץ אשר תוך
המשך הזמן כמה
הרפתקאות אשר יעברו
עליכם ובגידות הרבה
אשר ראיתי בחזון דלזמן
ומ״מ כאשר יגיע הזמן
ובעת לא יחשך עוד כי
והיה ביום ההוא אשר
בשלם עת קץ יפקד
ה׳ וגו׳ ולא יאחר עוד:

ואמרם

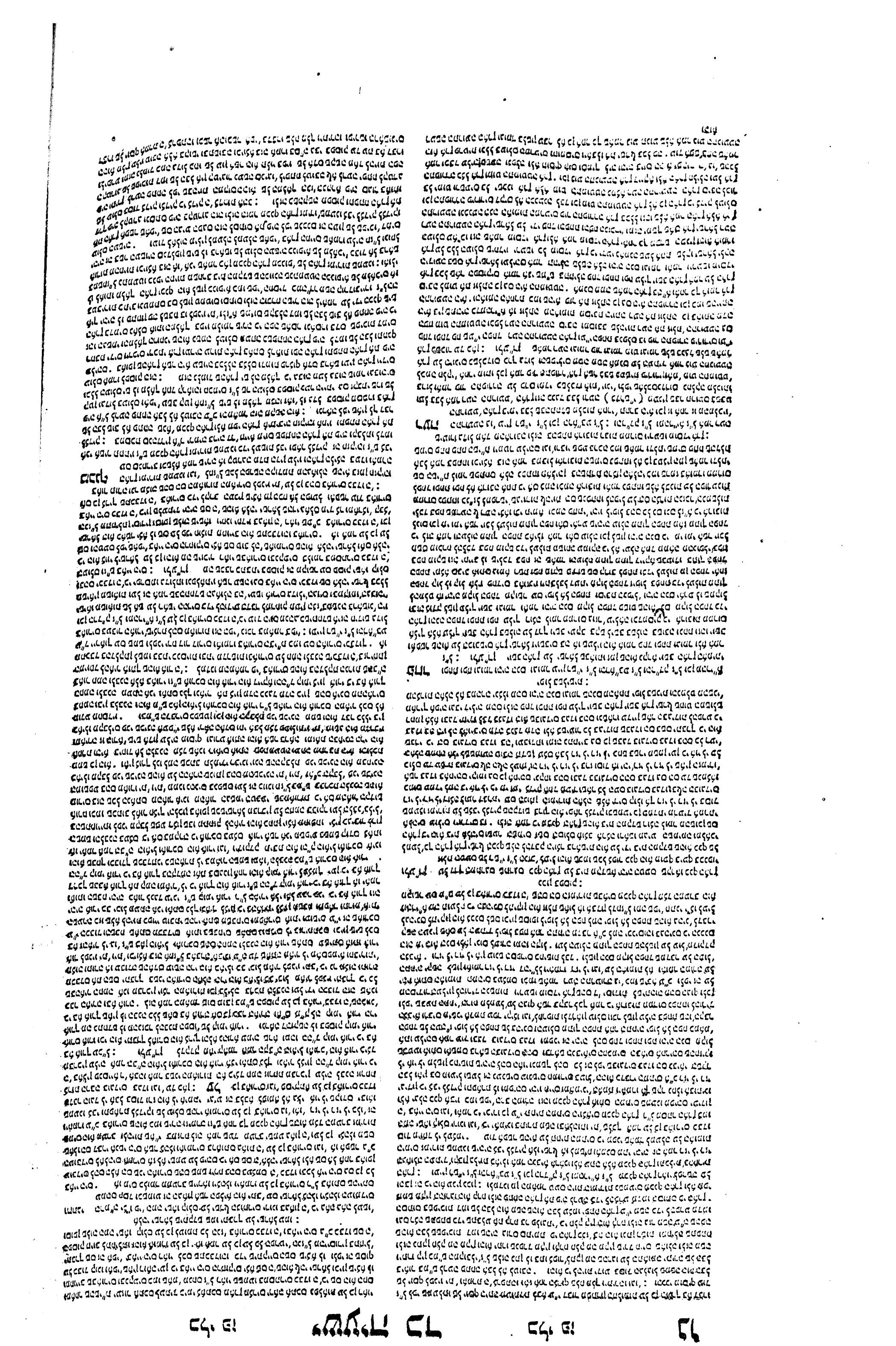

והיה · זה הפסוק פי' לאחר לפנין: והפתח · היא החפירה הגדולה: כי ארבות ממרום נפתחו · לפי שהגזרות יורדות מן השמים אמר כאילו הוא מטר גובר · כמו שאמר במבול וארובות השמי' נפתחו · וכן תהייה הגזרות יורדות מן השמי' לרוב מאד כמו המבול · ומפני זה וירעשו מוסדי הארץ שלא תהא תמיד לויוסבים: רעה התרועעה · ענין שבר · וכן פור התפוררה · כמו אתה פוררת בעוזך יס · וכל הכפל לחזק הארות הגדולו שתהיה בעת ההיא על כל הארץ: נוע תנוע ארץ · כמלונה · סכת שומר הכרמים שעושה סכתו בהר ושומר משם כל הכרמי' ואותה הסוכ' היא עשויה מעצים קלים כי אין לה קבע כי אין יושב בה השומר אלא כל זמן שהענבי' בכרמי' לשומרם ואותה הסכ' נקראת מלונ' לפי שאינה בלילה לן שם השומ' והשדרות נוכה באותה מלונ' היא נתמולד' היא הולך והולך · והפני קלותה היא עומד' בהתנודד' שלא תפול לארצותם יש ברמז דבר שיכבד עליה תפול · כן תהי' הארץ ינודו יושביה הולך והולך ולא תהי' להם עמיל' כי פשעיה' יכבדו עליהם ויפלו לארץ ולא יוסיפו לקיים עליה עוד: והיה ביום ההוא יפקד · ה' על צבא המרום במרום · יש מפרשי"ה על קדרות המאורות כי הוא שימן ואות לרעת העמים לפיכך אמר ועל מלכי האדמה · והחל רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירוש כי צבא המרום הם המלאכים שהם עומדי' לעזו' לגוי אחד והשטין לגוי אחר כאשר הוא מפורש בספר דניאל · ועל כן אמר ועל מלכי האדמה כי מלכות הגויים דבק עם מלכו' המלאכי': והספו אסופה אסיר · חסר כ"ף הדמיון · ופירוש כאסיר · כמו שמאספים האסירים בלילה אל הבו' וסוגרי' אותם במסגר עד הבקר שיוצאים לעבודתם כן יאספו העמי' ר"ל שיהיו כאסירי' מפני ישראל שלא יהיה להם רשות להרי' יד ורגל עד שיספלו לפניה' בתכלי' הספלות: ומרוב ימי' · ר ל לימי' רבי' יפקדו ויהיו כל גוי בממלכתו כי אח' שהורגלו ימים רבים בספלות לא ירעו עוד וישובו גוי וגוי בממלכתו · ואדוני אבי ז"ל פירש הפסוק על ישראל שיהיו בגלות ימים רבים וסגרו על מסגר בין עמים שוני' ומרוב ימים יפקדו כל גוי וגוי · ואחר שיהיו ימים רבים בגלות ירחם עליהם האל ויפקדו: וחפרה הלבנה · פי' וחפרה להם לעמים הלבן ובושה להם החמ' · כלומר יחשיך העולם עליהם מרוב הצרות וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג ואז תראה מלכות ה' לבאות בהר ציון ובירושלם כי שם יחנו על ירושלם גם יכבשו אלי העיר ויצא השם ונלחם בגויים ההם · ואז יכירו כל הנשארים מכל הגויים כי לה' המלוכה ויהי' נגד זקני עמו לכבוד ולתפארת · כמו שאמר ברמז הספר יהיה למח לה' לצבי ולכבוד וגומר · ואמר והיה הנשאר בציון וגומר והם זקניו הנזכרים הנה: יהוה אלהי · ואז יאמר בימים ההם כל אחד מהזקנים שזכר וגנד זקניו כבוד לאמר ה' אלהי אתה · כלומר אתה שופט כי לקחת משפטי מהאומות העולם עתה אני מכיר שאתה אלהי באמת על כן ארוממך אודה שמך · כלומר אתן לך בתהלתי רוממות לפי שהתרוממת וכשלת על כל הגויים · ואמר ארוממך ואמר שמך · כי הוא שמו ושמו הוא כי עשית עמנו פלא דבר נפלא בעינינו כי קחתנו מבין העתים שהיינו נפזרים ביניהם ועובדים להם · ועוד אחרי קבוץ גליות שיתקבצו עלינו גוג ומגוג ועמים רבים אשר אחו יפילם · על הרי ישראל כולם · כמו שכתוב בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה פלא גדול יהיה זה: עצות מרחוק אמונה אומן · העצות שאמרת מזמן רחוק על ידי נביאיך כתקיימו קיום חזק · זהו אמונת אומן · כמו רעים ונאמנים שפירושו חזקים וקיימים · וכן במקום נאמן חזק וקיים: כי שמת מעיר · מאותו מקום שהיה עיר עשית גל · כלומר שמתו גל אבנים כי רבים מערי העמים יהרסו באותן הימים · וכפל הדבר במלות שונות לחזק הענין ואמר קריה בצורה למפלה בלי"רי הפ"ח: ארמון זרים מעיר · יהיה נשכח מעיר כי לעולם לא יבנה · וארמון זרים אמר על פרס שהיא כמו ארמון לכל ערי העמים יקראו זרים ונכרים: על כן תפילו העזי' והערילי' שבאומות העולם' ירא אוך ויכבדוך כשיראו מה שעשית בגוג ומגוג ומתנהו: כי הייתה מעוז לדל · מחסה לדל ואביון הם ישראל · ודמה הצרות והגלות לזרם מים ולחורב השמש והאל היה מחסה ועל להם שלא כלו בגלות · ופירש המשל ואמר כי רוח עריצי' כזרם קיר · רוצה לומר כעם עריצי הגויים של ישראל היה להם בזרם מים המפיל הקיר · ולולי רחמי האל לא היה לנו תקומה · ורוח כעם · כמו אל תבהל ברוחך לכעוס כל רוחו יוציא כסיל · הניחו את רוחי: כחורב בציון · כי החורב והשרב במקום ציה אין לאדם בעבורו מחסה ומפלט כן הבגעת אתה לו אותם שאין זרים והמוגם שלא יהיה להם מפלט ומקלט: חורב בצל עב · ואותו החורב יהיה לעמים בחורב בציון ויהיה ליישראל כחורב בצל עב · כלומר כי צרות גדולות יהיו בהלב הימים לאמות העולם וישראל · כמו שכתבנו למעלה בפסוק וחפרה הלבנה ויישראל ימלטו מאותה הצרה כמו שכתוב כל הנמלט כתוב בספר · ויהיה להם מותו החורב כמו החורב שיבא עליו אל ויקדר אותו אבל לעמים יהיה ברותה שיכניע אותם: זמיר

רש"י

פחת · נימא ליפול בה כמו שמפורש ואומר הגם מפני הפחד יפול אל הפחת וגו' הגמלט מחר' מפיח בן יוסף יפול אל חרב מפיח בן דוד והנמלט מפח ילכד בפח מלחמת גוג. רועה התרועע' לשון שבר כמו תרועם בשבר ברזל: פור התפוררה · לשון פרורין: כמלונה · סוכת נוצרי' שברהם החילן: לבא המרו' יפיל שרי האומות תחלה: והוספו · האומות אסיפה שהיא לרעתם ולהכנים אסיר אל בור המולן למחוייבי גהינם: וסוגרו על מסגר · הם שבעה מדורי גהינם: ומרוב ימים יפקדו · עונות ימים רבים יפקדו עליה וזהו שיסד הקלירי לרוב ימים והמונות לחשוב להם חשבונות: וחפרה הלבנה וגו' · תירגם יונתן ויבהתון דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמשא: עצ' מרחוק אמונה אומן · עצות שיעצת מרחוק לאברהם בברית בין הבתרים: אמונה אומן · אמונה נאמנת אומן כמו אומל אוכל ומינו לשון פועל אלה לשון מפעל אבוייר"מינט בלע"ז: כי שמת · הר עשו מעיר לגל · ארמון זרים מעיר · מעון שעשו בעירך שהחריבוה תחת ארמונות חורבן אשר לעולם לא יבנה: מחסה מזרם · כיסוי אוהל להגיל מזרם ולל להגין מחורב ומהו אותו זרם הוא רוח עריצים כי רוחם דומה לזרם השוטף מקיר ומפילו: כחורב בציון בעת יובש שמיבש הזרעים להתמולל כן תכניע שאון זרים: כחורב

אבן עזרא

והיה · כי ארובות · כמו מלונות והטעם גזרות שמים: רעה · מגזרת תרוע' וזאת הלשון ידועה בארמית: פור התפוררה · כטעם שבר כמו שלו הייתי ויפרפרני וכן אתה פוררת בעוזך יס: נוע · הטעם על יושבי הארץ שיזעו ממקו למקום ויתנודדו כמלונה כי השומר יחליף מקום מלונו · וטע' וכבד כי יבקשו להתנועע ולברוח ויכבד פשעם עליהם ויפלו: קום · שם הפעל וכמה ומלך אלקום עמו: והיה · יש רבים שפירשו זה על קדרות המאורות והנכון שהן המלאכי' שהן עומדים לעזור לגוי ולהיו לגוי אחד לשטנם וזה מבואר בספר דניאל על כן אמר ועל מלכי אדמה בארמית כי מלכות המלכים דבקה עם מלכות המלאכים: והספו אסיפה · כאסיר כאשר יבוא המון האסירים אל המר לשגור עליהם ויעזבוס ימים רבי' וכן יפקדו לתת להם מחיה והטעם כי תמשך זאת הרעה ויתכן היותו כמו ומימ' רבי' תפקד וזאת הפקיד לרעה: וחפרה · טעם הלבנה והשמש כי הם מושלים והנה מלכי אדמ' ובוטו גם תקדר השמש והלבנה אז תראה מלכות השם בהר ציון אז יהיה כבוד לדבקים בשם ויש אומרים כי הטעם על עובדי המאורות ואינו דבק בטעמי הפרשה: יי' אלהי · דברי הנביא אל כל אחד מהזקנים: עצות מרחוק · מימים קדמונים והטעם דבק עם עשית והנה כבאו באמונה ובאה מלת אמונה אומן כמו יי' עזי ומעוזי כי הטעם כמה ערים יסתתו בבוא גוג ומגוג ובדברי ר' משה הכהן על ימי סנחריב: לגל · כמו עד הגל הזה · ארמון זרים הם הגויים: מעיר · מכל עיר: על · עם עז · הנלמטים אל הרחוקים כאשר ישמעו: כי · התחה כי כל קריה בצורה נלכדה ומקום הדלים נמלט תחת ירושלם מחסה מזרים כי האויב נמשל למים: כי רוח עריצים · פי' מזרם: כחורב בציון · כמו בחרן ציה. שאון

מנחה גדולה

וחפרה הלבנה וגו' אל"ל שהאור שבלבנה בשעת ימי בריאתה אדם נופה בה מקום העולם ועד סופו · ובזו הקב"ה לצדיקי' לע"ל · גם אמרו שעתידין צדיקי' שיהיו כאור הרקיע וכחמה ולבנה · ושיהיו במדרגת אדם הראשון קודם החטא שהי' עקביו מכהים בגבל חמה וז"ל שהיה מעלה לאור החמה ולבנה כי יהי' מעלת אור הצדיקי' למעלה מדם וז"ש וחפרה הלבנה שלא יהי' מאורה בחשכת לבולם ואפי' אור החמה שהוא גדולה הימנה אף הוא תקבל בושה מפני שאלך ה' לנגד זקניו יהי' כבוד שיתן ה' לזקניו יהי' ביתר שאת ומעלה יתירה מאור המאורות: ה' אלהי אתה וגו' אע"פ שיהי' אז חלבותו נודעת בכל העולם והיה ה' למלך על כל הארץ באופן שאלהי כל הארץ יקרא אל אלהי ישראל מלך אע"פי שמלכותו בכל משלים וכעין שאחר אלוהו כל גוי שבתוהו כל הלומי' ובלותר לגחתו כי גבר עלינו חסדו · וז"ש ה' אלהי אתה להיות נקרא שמך על עמך ואני חייב לרומם ולהודות שמך באף שכל הנבראים מחויבים כך אלא לי ביותר כי עשית פלא עמי כפלאת לעשות ואפשר שנקראו כלא על שם שהיה נפלא מכל חי עת קץ כי לבא לפוחת לא גלי עצות מרחוק אע"פ שהיה עצה לזמן רחוק ולעתים רחוקים מ"מ אמונה אומן ואע"פ שהתחמה אחכה לו בכל יום שיבא גאלתנו תכון העתים לשבת בארצנו בחלו הי' אע"פ שלא עשית נקם באויבינו והיינו חייבי' להודות שמך על הגאולה כ"ם עתה כי שמת מעיר לגל וגו' שהחרבת ארץ אויבינו והרגתנו נקם באויבינו וחרבן ארמם: אל אלהי וגו' אתה הוא בעצמך אחד עם היות בך שתי בחינות אחד כולל מצד שאתה ה' מחויב המציאות ואחד פרטית אלהי אל אחד הנוגע היותך כולל ומהוה וז' מצד היותך משגיח · ואולי לזה נאמר פיקדי

רש"י

ב' בהמלה נ"ל בשם נ"ל

ויהי דיעירוק כן כרם דחלא יפול לגו כומצא ורייסק מגו כומצא יתאחד בסריגתא אדי גבורין כשמיא אתעבידא וזעו יסודי ארעא: מזוע תזוע ארעא מנוד תנוד ארעא פירוק תתפריק ארעא: אשתדאה תשתדי ארעא כרוניא ותהי אזלא ואתיא כארזלא ויתקפון עלה חובה ותפול ולא תוסיף למקם: ויהי בעידנא ההיא יסער יי על חילוותא תוקפא דיתבין בתוקפא ועל מלכי בני אנשא דרדיירין על ארעא: ויכנשינון כמיכנש לבית אסירי ויגינונון לבית עגנרא ומסגי יומין ייעול דכרניהון: ויבהתון דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמשא ארי תתגלי גבורתא דיי צבאות בטורא דציון ובירושלם וקדם סבי עמיה ביקר: יי אלהי אתי ארוממינך אודי שמך ארי עבדתא פרישן מלכין דאמרתא לאיתאה מלקדמין בכן איתיתא וקיימתא: ארי שויתא קרוי פצחין לגלין כרך תקיף לדמחמרא בית דחלת עממיא בקרתא ירושלם לעלם לא יתבני: על כן יקרון קדמך עם תקיף קרית עממין חסינין ידחלון מן קדמך: ארי הויתא תקוף למסכן סעיר לחשיך בעידן עקא כמא דמיטמרן מן קדם זרמית כטלל משרב כן מיליי רשיעיא לצדיקיא כזרמית דשקפא בכותל: כשרב באתרגושת

נפתחו נ' בקריא' וסי' וארבות השמים נפתחו · כי ארבות ממרום נפתחו · שערי הגזרות נפתחו: רעה נ' מגליש' בקריאה וסי' כי רעה היא · שן רעה ורגל מועדת · רעה התרועעה הארץ · בתראה מלעיל: ולא תוסיף ד' בקריא' וסי' נוע תניע ארץ כשכיר · ולא תוסיף עוד לשכלם: עין שפתו ולא תוסיף · ואמר עד פה תבא: יראוך ד' נ' מל' וא' חס' וסי' למען יראוך כל הימים דמלכים · וחברו למען יראוך ללכת דד"ה · קרית גוים עריצים ייראוך · ייראוך עם שמש · קדמא חס':

והיה · כי ארובות · כמו מלונות והטעם גזרות שמים: רעה · מגזרת תרוע' וזאת הלשון ידועה בארמית: פור התפוררה · כטעם שבר כמו שלו הייתי ויפרפרני וכן אתה פוררת בעוזך יס: נוע · הטעם על יושבי הארץ שיזעו ממקו למקום ויתנודדו כמלונה כי השומר יחליף מקום מלונו · וטע' וכבד כי יבקשו להתנועע ולברוח ויכבד פשעם עליהם ויפלו: קום · שם הפעל וכמה ומלך אלקום עמו: והיה · יש רבים שפירשו זה על קדרות המאורות והנכון שהן המלאכי' שהן עומדים לעזור לגוי ולהיו לגוי אחד לשטנם וזה מבואר בספר דניאל על כן אמר ועל מלכי אדמה בארמית כי מלכות המלכים דבקה עם מלכות המלאכים: והספו אסיפה · כאסיר כאשר יבוא המון האסירים אל המר לשגור עליהם ויעזבוס ימים רבי' וכן יפקדו לתת להם מחיה והטעם כי תמשך זאת הרעה ויתכן היותו כמו ומימ' רבי' תפקד וזאת הפקיד לרעה: וחפרה · טעם הלבנה והשמש כי הם מושלים והנה מלכי אדמ' ובוטו גם תקדר השמש והלבנה אז תראה מלכות השם בהר ציון אז יהיה כבוד לדבקים בשם ויש אומרים כי הטעם על עובדי המאורות ואינו דבק בטעמי הפרשה: יי' אלהי · דברי הנביא אל כל אחד מהזקנים: עצות מרחוק · מימים קדמונים והטעם דבק עם עשית והנה כבאו באמונה ובאה מלת אמונה אומן כמו יי' עזי ומעוזי כי הטעם כמה ערים יסתתו בבוא גוג ומגוג ובדברי ר' משה הכהן על ימי סנחריב: לגל · כמו עד הגל הזה · ארמון זרים הם הגויים: מעיר · מכל עיר: על · עם עז · הנלמטים אל הרחוקים כאשר ישמעו: כי · התחה כי כל קריה בצורה נלכדה ומקום הדלים נמלט תחת ירושלם מחסה מזרים כי האויב נמשל למים: כי רוח עריצים · פי' מזרם: כחורב בציון · כמו בחרן ציה. שאון

והוא כי הוא אמר בסמוך הקודם פחד ופחת ופח ונתן סיבה לזאת התולדות שנמשכו לעולם משלש גופי עבירות חמורות ע"ז וג"ע וש"ד וזה שאמר רעה התרועעה הארץ ומזה נמשך להם הפחד כיון שלא פחדו אל הש"ית שעבדו ע"ז וכיונה ע"ז ברועה התרועעה לפי שע"ז היא הרבות רעים כלפי מעלה · ומנש ג"ע ליונה אותה פור התפוררה ארץ לשון פירורים והוא כנר אל הסכנת ארע שכן כנו אותם הכמים זכרונם לברכה לעיפין של שכבת ארע שצריך להזהר בהם וכיון שלא נזהרו בהם פור התפוררה ארץ ומזה נהתייב להם הפחת כמו שפחתו הם ומעטו הדמות וכנגד שפיכות דמים אמר מוט התמוטטה הארץ וכנגדו בא הפח על שם נפשינו כציפור נמלטה מפח יוקשים וכיון שהם עשו לארץ מוט התמוטטה על ידי שפיכות דמים נתחייבו בפח אמנם בפסוק נוע תנוע דבר לעתיד בסוף הפורענות שלא יביא אותו הקדוש ברוך הוא ברגע אלא באחרית הימים יקרה בהם נוע תנוע ארץ כסיכור הזה שנופל בשכרותו וקם ונופל וקם כך העולם נוע תנוע ארץ כשכו' שתפול ותקום ותפול ותקום מהצרות ואחר כך כשלא יתנו לב לשוב יגברו' כמלונה שאם נופלת היא כפילתה גדול' שאינו כנפילת השכור שנופל שבע יפול וקם וכשל' יסובו מסיבת שתי ההתרות' הן מהנפילות כשיכור וקמו הן מהנדנוד כמלונה לז וכבד עליה פשעה כיון שהתרו בה הפשע שלה יכבד מלד שלא קבלה את ההתרות האלה ויגרוס לו הכובד הזה על פשעה שתפול ושלא תקום עוד וז"ש ונפלה ולא הוסיף קום:

נוע תנוע ונומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל נוע התנועעה ארץ אמר זה על גבול רשעה שעם היות מרכז הארץ כחה ויסוד לא והוא משל לגבול רשעה וחזקה וקיימה תתנועע כשיכור וכבד עליה פשעה ונומר שלא כן בשאר · ועל פי שיטתו שהכתובים האלה שלא מכנף הארץ גו' מדברים על תחיית המתים עליהם אמר רעה התרועעה ארץ בעת התחיה תשבר והפתח פיה להוציא המתים ופור התפוררה חלקיה לפירורי' קטנים כדי שיבדק כל פירור ופירור מהחלק הגוף והוא שהיה בו בראשון' ומוט התמוטטה ארץ שאם דרך פשל היה הזרוע הא' במקום אחד וזרועו השני במקום אחד צריך שמוט התמוטטה כדי להדבק חלק בחלקו של גופו ויתחברו שני הזרועות במקומם ובכלל אמר תנוע ארץ כשכור כי יהיו התנועות ההם לארץ כדי להדבק חלקי הגופות המתייחסים זה לזה ולפי שבשעת התחיה יקומו גם כן פוסעים לרגלות התחיה שהפרו והשבר והעונש וההשגחה שכפרו וכדי להיות הרגלון לכל בשר לזה אמר וכבד עליה פשעה על חלק פוסעים וחטאים בנפשותם אשר קמו לרעתם כי וכבד עליה פשעה ונפלה ולא תוסיף קום בתחיה לפי שהם כולם חומר עבור ירדו מטה מטה ואין להם חלק בנפשי לעלות מעלה מעלה וזה שאמר ולא יוסיפו לקום: והוסיף לומר כי הולי כיון הנביא אל שני הענייניים כי הלא כה דבר ה' כאש וכפשים חזק יפולקשלא לרמוז אל כמה ענייניים יחדיו עד כאן: ולע"ד מראה נכון מה שפירשתי מקושר עם פסוק רעה התרועעה ארץ שכוונת הכתוב הזה להגיד את אשר יהי' באחרי' הימים באחרית הזעם הכללי בכל הארץ שבתחילה נוע תנוע ארץ כשכור בצרו' הרבות ורעו' תהיה נופלת וקמה נעה כשיכור הזה שקם ונופל · ואחר כך תוסיף לנוד והתנודדה כמלונה אשר אם תפול לא תוסיף לקום וכשלא תשוב אחר ההתרות האלה לז יכבד פשעה יען אשר לא שתה לבה לבל זאת ולז וכבד פשעה יותר ממה שהיה שיעור כבדו ועל ידו ונפלה ולא תוסיף קום:

והיה ביום ההוא יפקד ה' ונומר חז"ל אמרו שאין הב"ה נפרע מלומה עד שיפקוד תחילה על שר צבא להפילו תחילה וזהו יפקד ה' על צבא המרום במרום תחילה ואחר כך על מלכי האדמה על האדמ' ואופן הפקידה הזאת תהיה כמו שאמ' נס"ה שמעבירים אותה בנהר דינור ונפיק מן קדמוהי ותוסר ממנו מעלתו: ובהגהות ס"ה דפוס שלוניקי הוסיפו לומר כי מעלת שר צבא מרום בעלותו מעלה על זולתו ע"י איזה זכות שזכה בו לגדולה אז ע"י עון שעשה הזולת וגרם לו לירד הנה המעלה והירידה תלוי בהיותו קרוב לאור ה' כי הקרוב הקרוב הוא הנעלה וידוע כי יש אחרעה קליפות כמו שסדרם יחזקאל רוח סערה ענן ואש מתלקחת · ונוגה לו סביב וזה הקליפ' של נוגה היא דקה כנגד האחל באגוז ויש בה קדושה בשמה נוגה ובעלות השר במעלה על זולתו יעלה להדבק בנוג' ליגע מאותו האור שהרי היא דבקה באור ה' וע"י מסתרר גם השתרר וכשירד ממעלתו הוא שירידו אל שאר הקליפות וכפי הירידה למעלה כך תרד אותה למטה שאם ירד לאש מתלקחת לא תהיה ירידתו כל כך וכשתהיה לענן תהיה השפלתו יותר · וכשירד לרוח סערה יותר ית' שמו ומלכותו בכל משלה ע"כ ועיין רש"י ז"ל וכן הביא הר"דק ז"ל ותקן הקת שבת הנומר על קדות המאורות לפי שהם מורי' על השפלת מלכי האדמה וזה טעם ועל מלכי האדמה על האדמ' ומהרי"ל ז"ל ביאר כאן הנביא שיהי' ה' מלך על כל הארץ והאלילים כליל יחלוף ולא יעבדו עוד לא למזל ולא לשר צבא השמים ומלכי האדמה ירדו ממלכותם כי לה' המלוכה כמו שביאר הנביא עצמו ושם גבהות אדם וגו' והאלילים וגומר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ע"כ: ולע"ד על פי שיטת חז"ל כנזכר וכמו שבתאר בס"ה והוא הנכון יאמר יפקיד ה' על צבא המרום ואופן הפקידה הוא במרום כשיתרומם האור ההוא המוסבע בו בעודו שולט בהסתלקו ממנו ובהתרומם ממנו שע"י יסודתו על שר צבא כנז' בהגהו' ס"ה אז יתרחק האור ממנו ויפול וז"ש דרך רמז על צבא המרום במרום ואמר על מלכי האדמה על האדמה כדברשית בכלי חמדה שלא אמר באדמה שלא יצערך חלילה לרדת למטה לארץ באדמה לפקוד עליהם באדמה אבל בפקדו על צבא המרו' במרו' בזה ממילא תמשך פקידתו על מלכי האדמה על האדמה כי כשיסור צילם מעליהם יפלו המלכים אשר בארץ · וי"ת יסער ה' על תילוותא תוקפא דיתבין בתוקפא ועל מלכי בני נכסת דדיירין על ארעא ע"כ:

ואוספו אספה אסיר ונומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל כשיעת אביו של הר"דק ז"ל: ולע"ד שאחר שיפקוד ה' על צבא המרום להספילם וכן על מלכי האדמה על האדמה אחר השפלתם של האומות המרשיעות לא יוכלו לסבול ההשפלה ומעלת זולתם ואוספו אספה להיותם אסיפה אחת ואגודה א' ותכלית אסיפתם הוא להחזיר אותו אסיר הגלות להחזירו על דור ר"ל לשעבודו וסוגרו על מסגר כדי שלא יהיה עוד הקו' לאסיר ע"ד לאמה רגשו גוים גו' על ה' ועל משיחו אז ידבר אימו באפו ובחרונו יבהלמו וזהו ומרוב ימים יפקדו ישראל כאביו של הר"דק ז"ל · או כדרש"י ז"ל שיבקר פנקסיהם שמרוב ימים לפקוד עליהם חטאתם והאסיר יאמר לאסורים אלו וזהו ומרוב ימים יפקדו כפי הפירושים הנזכר ואמר וסוגרו דרך כנוי הרעה אל אותם הסוגרים האסיר ולכך לא אמר וסוגר בלשון יחיד כמ"ש אסיר יחיד או יאמר את אסר יקרא את ישראל באחרית הימים בפקוד ה' על צבא המרום ועל מלכי האדמה אז יחרדו ישראל בעוד היותם אסירי' בגלות בראותם שהחריב גוים נשמו פגותם יראו את ה' ואוספו אסיפה וקבון ואחדות אספה בעוד היות אסיר על דור ר"ל שכבר התחילה הגאול' למשמש ולבוא והו' משל כאילו יצא האסי' מתוך הדור והו' עומד אסיר על דור אבל עדיין השלשלאו' של ברזל עליו וזהו אומ' אסיר על דור וסוגרו על מסגר ר"ל שעל המסגר שהי' להם אוספו מסגר על מסגר וזהו וסוגרו על מסגר על מסגר מסגר מפחד' מהם ברזות' שכב' התחיל האסו' לצאת מהבו' שהרי הוא על דור כאמור וזה לפשר שיהי' כשיתחילו אותם אסורי' אשר מעבר לנהר סמנטיון לצאת לו העומדים בחוסך ככתוב לאמר לאסורים צאו ולאשר בחושך הגלו כי אז יכבידו סגירה על סגירה על ישראל הנפוצי' בארצותם והסי"ת יזכור להם אבדת הקדמונים ויפקדם בדבר ישועה שנאמר מאז ומקדם לכן כתוב פקד יפקד שהיה אתכם פקודה בגלות מצרים ופקידה יפקד בגלו' הזה כי לא יתכן על בבל כי לא היתה פקידה כיונא בה לגלות' נפלאות כמו יציאת מצרים אבל יפקוד הוא בגלות הזה שכתוב בו כימי צאתך מארץ מצרים ארמנו נפלאות וז"ש כאן ומרוב ימים זה ימים רבים שנאמר עליהם בשורת פקידה זו בדבר ישועה ורחמים מאז מזמן גאולת מצרים נאמר עליהם שיפקדו בכפל פקוד יפקוד אלהים פקוד לפי שעה ויפקוד לעתיד וזהו ומרוב ימים יפקדו וכן דרשו חז"ל אהיה אשר אהיה אהיה בצרה זו אשר אהיה לעתיד ומרע"ה ענה וא"ל דיה לצרה בשעתה והסכים הק"בה ע"י ואמר אהיה שלחני אליכם:

וחפרה הלבנה ונומר מסכת פסחים וחפרה הלבנה רב חסד' רמי כתיב וחפרה הלבנה ובוש' החמה וכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה לא קשיא כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיו' אידי ואידי לעולם הבא אלא כאן במחנה לדיקים כאן במחנה שכינה עכ"ל ופרש"י ז"ל וחפרה הלבנה לעולם הבא שלא יהיה העולם שלא זיו זוהר ומרא' שכינה · לימות המשיח יהיה אור הלבנה כאור החמה ע"כ ובשמתרן אח"כ כאן במחנה שכינה וחפרה הלבנה גו' מהטעם הנז' לעיל שבמחנה שכינה אין זו הלבנה וחמה כולם לכך וחפרה וגו' וכאן במחנה לדיקים יהיה אור הלבנה כאור החמה ובספר הזהר אמרו בפסוק וחפרה הלבנה ובושה החמה על סערת אחרת סמ"ל חמה ובת זוגו לבנה ואור הלבנה כאור החמה בשמר' דקדושה עוד לא"ל ספרי ונגד זקיניו כבוד לא במקום אח' ולא בשני מקומו' אתה מולא שבע"ה מילא כבוד לצדיקים אלא בכל מקום בסנהדרין אספה לי ונו' פרשתי בכלי הב"ה למנות לי ישראל ביום השמיני: עוד לא"ל בויקרא רבה רבי ראובן בשם רבי חנינא אמר עתיד לא תחתיה מלשלש בינתם הב"ד מודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ עכ"לה:

ולע"דן להבין מהיכן למד מנוי ישיבה ועוד מה שייכות יש למה שאמר שע"ה מתיתיה מלומלש בינתם עם הפסוק הזה אל כי מלך ה' לצבאות בהר ציון ובירושלים שא"ל דרש בהר ציון זה כמו אוהב ה' שערי ציון שדרשו שערים המצוינים בהלכה דרשו כאן כן מהברת יתור בהר ציון כי היה די בהו' בירושל' וציון בכלל מדהפקי' והמר בהר ציון משמע לשון מצויינים בהלכה ומכאן למדו עתיד הב"ה למנות לו ישיבה של זקנים שקנו חכמה וזהו זקניו בכמי זקני תורה והמר שהו' יסד עמהם מלומלש ולמד כן מדקאמר ונגד זקניו כבוד משמע שהם"ית עומד בינתם ומלוהו מהיר כנגדם והחזר שכנגדם קרא כבוד כמ"ש ונגד זקניו כבוד הוא השכינה אספקלרי' שאינ' מאירה אבל הוא יתברך בעצמו עומד בינתם ויושב בישיבה עמהם ודקדק מדברי שע"ה שהב"ה מלומלש בינתם מדקאמ' נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ שאילו לא היה מלומלש אלא שהרחקו ממנו מפני נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ שהרחקה ממנו היא היא המודיעה שהוא יתברך בעלה של תורה לדין מאי רבות' שיהא נודע שהרחקה ממנו היא המודיעה שהוא יתברך בעלה של תורה שבעל פה אלא ודאי יושב מלומלש הוא בינתם ואינו נודע אלא מלד מלד היכות מהותו ואור זהרו וזה שבעל פה אלא בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ שר"ל בשבתו מלומלש עם זקני ארץ עכ"ז שא' הב"ד נודע בשערים בעלה מלד מהותו ולא על כי שאין הוכחה מישיבתו שהוא מלומלש בינתם מלומלש ולשת חיל היא כנסת ישראל והוא הכבוד הנזכר: ועיין רש"י ז"ל שהרי יוסב בינתם מלומלש ולשת חיל היא כנסת ישראל והוא שמעאל ואדום ישמעאל מוסלת הלבנה והר"הבע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ל ז"ל היות שתי אותות ישמעאל ואדום ישמעאל מוסלת הלבנה עליהם ואדום מוסלת החמה עליה' לכן אמר וחפרה הלבנה ובושה החמה לפי שיתבטלו הורותיה' והשבעת' על אותן הלומו' לו הוא על דרך יחסכו בכבוד בשמו מוסל על מפלת' לפי שהב"ה בהשגחתו הפרטית ימלוך בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד דוקא נגד זקני תורה עכ"ל: ולפי שמעתי וחפרה הלבנה מפני שנעבדה וכן מזה הטעם בושה החמה שעבדוה וכשם שנפרעים מן העבדים מן הלבנה מפני שנעבדה וכן מזה הטעם בושה החמה לפי שהב"ה בהשגחתו כך נפרעים מהנעבדים ולזה יחפרו ויבושו כי מלך ה' לצבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד לא לף על פי שהלבנה וחמה זקנים הם שהרי משמשת ימי בראשית נברא ונבל"ז יחפרו ויבושו לא שהוחרה הרעועה להקל בכבוד הזקנים כי אדרבה בעת היות נגד זקניו כבוד ולא לא אלא בעצמם אלא מהטעם הנזכר מפני שנעבדו וה' לצבאות מלך בהר ציון ובירושלים וכל העולם יודו בעצמם אלא מהטעם הנזכר מפני שנעבדו וה' לצבאות מלך בהר ציון ובירושלים וכל העולם יודו במלכותו ויבושו כל העבודות אשר לזולתו: ובדברי הם ז"ל נכון הוא שהפרה ובושה שהוא לשון עבר אלא שהו"א מהפכו לעתיד והכוונה כי לעתיד יחפרו ויבושו וכן לשעבר בשמש ירח עמד זבולה אלא שהו"א מהפכו לעתיד והכוונה כי לעתיד יחפרו ויבושו וכן לשעבר בשמש ירח עמד זבולה שאמרו אם אין אתה עושה דין לבן עמרם אין אנו יוצאים להאיר ואמר להם הב"ה לבבודי לא מחיתם ולכבוד ב"ז מחיתם והלידנא לא נפקי עד דמחו להו הרי שחפרה ובושה על שלא מיחו על כבוד ה' במה שהם נעבדים ולזה לא נפקי עד דמחו להו ובעל כרחן נפקי מפני שהם נעבדים וז"ש וחפרה הלבנה ובושה החמה לשעבר ולעתיד: ולע"דן שהוא על דרך לא יבוש עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה' יהיה לך לאור עולם וזה שאמר כאן וחפרה הלבנה ובושה החמה לפי שלא יצטרכו ישראל עוד לאורה כי מלך ה' לצבאות בהר ציון ובירושלים והוא יאור ונגד זקיניו כבוד ה' זורח להם כמו שאמר קומי אורי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח וזהו ונגד זקיניו כבוד

ה' אלהי אתה ונומר עיין רש"י ז"ל והר"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל הם דברי הנבי' נותו שבח ותהילה לפי"ת על הגאולה העתידה לו על התחייה כפי הסיעות הנ"ל למהר"ית ז"ל: ואמר שהגאלות יסוד אמונת החידוש הם כי בזה יהיה מקום לנסים ונפלאות ולזה אמר ה' אלהי אתה מימי עולם היית לי לאלהים והייתי חייב להודות שמך לבל עתה בפרט ארוממך אודה שמך כי עשית המסות הגדולות והנפלאות ההם כי בהם יודעו ויתאמתו שהפעלות שהיו מרחוק שהו' חדוש העולם ובריאתו שנזכרו בתחילת התורה אמונת אומן רואה לומר אמונה אמיתית קיימת על כאן: ולע"דן ה' אלהי אתה ארוממך קודם עשותך הפלא ובעשותך פלא ועצות מרחוק אל הסכל האנושי בירחיקם אודה שמך על כי עשית פלא לא שנתחדשה לי אמונה על ידי הפלא אלא אמונת אומן רואה לומר האומן הזה שעל ידי הפלא אינו חידוש אלי כי אמונה היה לי כן מקדם ועתה ראיתי האומן כמו שהיה לי באמונה שלימה · ואודה שמך לפי שיש שמך ושבח בעולם ונהקדש שמך:

כי שמת מעיר לגל ונומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ל ז"ל לפי שיטתו' האמרות נחלקים לשלשה מינים מהם עיירות בלי מצור לכך אמר כי שמת מעיר לגל חרוב ומהם קריה בצור' עליה אמר למפלה ומהם מין שלישי ארמון בלי עיר ובלי קריה וזהו ארמון זרים מעיר כלומר ארמונים זרים מעיר שהם זרים וגפרדים מעיר לעולם לא יבנה באופן שכל שלשה מינים אלה יהיו שוממים וחרבים · וראיתי נסחא בתרגום יונתן כי שמת מעיר לגל על קיטנלינא קריה בצורה למפלה על רודים וארמון זרים על ארמון שכל העומדים בתוכו הם זרים מספרד ומה שכנו וזולתו מהמקומות ועל המיעוט ימלא בו מלגני העיר עצמה אחד מעיר ואפילו הסר הגדול שבהם אז הוא בארמון ההוא הידוע ועליו יעד לעולם לא יבנה: ואמר בלשון עבר שכן דרך הנביאים להזכיר הדברים העתידים בלשון עבר כיון שעתידים להתקיים הרי הוא כבר מקויים ע"כ: ולע"דן לדקדק דהי"לנלכי שמת מעיר לגל כי ה"מס בלתי אודק ומיותרת וכן למ"ד למפלה מיותרת: וגראה שאמר כי הדברים ההשגחיי' יהיו נעשים בדרגא קטון ולזה בהיות הרבן הארצות ההם שבאחרי' הימים בהשגחה אלא תחרב מעט מעט דרך משל מעיר לכפר ומכפ' גדול לקטן ומכפר קטן לשכונה ומשכונה תחרב לגמרי אלא מן הקצה אל הקצה זהו שאמר כי שמת מעיר לגל רואה לומ' מעיר לגל הוא הקצה האחרון ולא מעיר לכפר בהדרגה כלומר ובזה מדוקדק מ"ש מעיר ולזה אמר קריה בצורה למפלה רואה לומר שהוא יתברך יש לו קריה בצורה ועיר מצור שמעת שנעשית בצורה נתעשדה לגלים ולמפלה וייתה מעון תניס ז"ש קריה בצורה למפלה וכן ארמון זרים מעיר פלונית לא תבנה עוד אלא שהבתוב שתם ותתם הדברים לעת קץ שיתברדו הדברים מי העיר הזאת והארמון על משבטו ואלו כל בשר יחדיו העיר והארמון חרב ומזמם כי הם זרים אל הש"ית ואינם עובדים: עוד הפשר לומרו כי שמת מעיר לגל כי שמת בלבד מעיר כלומ' מעת הוסדה לעיר שמת ונזרת לגל בתעתדה להיותה גל כיונא במה שפירשתי במ"ש קריה בצור' למפלה כנזכר · או יאמר עיר בצורה למפלה כי העיר פרזות יושבת בלי חומה יכולנהו הגולים ולכו להם אמנם אתה שמתה קריה בצורה למפלה כדי שיהגברו עליה בדייק ויפילוה נמלאת בצורתה לרעתה למפלה · ואילו לא הייתה בצורה לא הייתה למפלה · ולפשר שאמר ארמון זרים מעיר מקושר עם הקריה הנזכר שכן יארע ג"כ לארמון כולם כאחד מתנודדים לגל או למפל' כאילו אמר ארמון וכל הנזכר הן קריה הן הארמון יהיו יחדיו זרים מעיר אשר יהיו סביבם והזרות יבחן בשלא יבנה לעולם אם כן זרים נחשבים אל העיר שאילו היו קרובים אליהם היו בונים אות' ואמר זרים בלשון רבים ולאחר כך אמר לא יבנה בלשון יחיד גו' שאפי' אחד מהם קריה בצורה לא ארמון לא יבנה לעולם ואילו אמר לעולם לא יבנו היה לפשר לטעות לא יבנו בניהם אבל לא' מהם יבנה לא' לעולם לא יבנה אפי' אחד מהם:

על כן יכבדוך וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל שהנמלטים והנשארי' מהאומו' יבאו באחרונה להאמין בשי"ת כמ"ש למעלה המה ישאו קולם וגו' לכן אמר על כן יכבדוך עם עז העם שהיה עד עתה עז כנים יכבדוך ויודו שמך בזמן ההוא וכן כל קריה גוים עריצים ירחוך עד כאן: ולע"דן במ"ש חז"ל ג' עזים הם עז באומות ישראל יהודי או גלוד ולזה אמר כי כן ישראל בין כל האומות ואפי' העריצים כולם יאמינו בה' אלא שישראל יסמהו על פורענות ונקמת האומות הבלתי מאמינות בהשי"ת אמנם האומות אשר ירחוך לא ירחוך ויסבחוך על פורענות אבל על הטובה שעשית כי היית מעוז לדל על דרך מה שפירשתי בכלי חמדה בפסו' ויחל יתרו על כל הטובה וגו' ולא על הרעה שבאה לפרעה כי ניזרא עד' דרי לא הבא הרמאה באפיה כיונא בזה יארע לגרים העתידים וז"ש על כן הנו"ל כי שמת מעיר לגל יכבדוך עם עז אל ישראל עז באומות האו' לו יהודי לו גלוד אמנם קריה גוים עריצים הידועה לעתיד ירחוך · יען כי היית מעוז לדל וגו' על הטובה כאמור ולפי שהעם עז ירחו ה' הוא שהו' כמו' יהודי לו גלוד לכך לא אמר בהם תולר ירחה אלא יכבדוך לא כן בקרית גוים עריצים שאמר בהם ירחוך ובאומרו גוים עריצים מורה שראם הפסיק מדבר בישראל ולא בגוים:

כי היית מעוז וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל · ורחיב כאילו אמר הכתו' דבר מהפל' לל עיר וקריה בצור' תפול והדל ואביון ינגל בעזר הש"ית ע"כ: ולע"דן לדקדק כפל מעוז מעוזדהי"לנל כי היית מעוז לדל ולאביון ומהו בצר לו כי נודע הוא שהמעוז הוא בצר לו ולא בהרחבה ושמחה ושיב לבב · וגראה כי יש שני מינים שהיה הש"ית מעוז לישראל בהם הראשון כשהיו ישראל בגלות ישראל לגיון תיב לכל דבר והצרה פרטית לו לבדו כי כל העולם בנחת והם בצער והזמן השני הוא בצרה אל הפוכעי' והמורדים בהשי"ת באחרית הימים צריך שיהיה להם הש"ית למעוז כן תדבק' הרעה והענין הזה הזכי' תחיל' לפי שהזכיר בפסוקים הקודמים נוד תנוע ארץ כשכור גו' והצרות הכוללות בארץ מתחת ובשמים ממעל שיפקוד ה' על צבא המרום במרום וגו' לזה אמר על כן יכבדוך עם עז כי היית מעוז לדל אלו ישראל כי ידל ישראל מאד והש"ית מעוז להם בצרותם הכוללות וזהו כי היית מעוז לדל שאין לו צרה כלל אלא הדבה שמתה אבל צריך הוא מעוז שלא תהדקנו הרשע ומת ואל הזמן הראשון

מיקרי הדת הא' מלאות ה' ומ"ל ה' אלהי תרוממך ואודה שמך אחר על האחדות והפשיטות וכי עשית פלא אל הדוש העולם שגם הוא תלוי בקדמותו ונצחיותו ית' ואחר עצות מרחוק אל ההשגחה והחיתה חביל מדאשי' אחרית ומקדם אשר לא נעשו ובזה נכלל המשיח ותח"המ ועל תורה חן הפמים אמר אמונת אומן כי בחלת אומן הורה' אל נאחות התורה וקיומה · וזה לא יתכן רק בהאמת יחוד נבואת משה מבין שאר הנביאים: כי היית מעוז לדל הנמצא בעיר מבוז לגל ובקליה בצורה מסמת לאמלה ולגלותו מתוך המוחתים אז הבירו כי אתה ה' בחה שתמה בהבאה עצמה תרפא כי תחלך עמי בזכות עניו תרחמהו וזה הוא בצרה הבאה לעיר תגיל את הדל הנמצא בתוכם:

אתרגושת תקיפין תמיך כטלל ביף מקר בארעא משלהיא כן נייח רוחא לצדיקיא כד ימאכון רשיעיא ויעביד יי צבאות לכל עממיא בטורא הדין שרו וזמן מרמן דהיא דיקר ותהי להון לקלן מחז חילא מחן דלא ישתיזבון מנהון מחן דיסופון בהון ויסתלעמון בטורא הדין אפי רבא דרב על כל עממיא ואפי מלכא דשליט על כל מלכותא: יתינשון מותא לעלמין וימחי יי אלהים דמעתא מעל כל אפיא וחסורי עמיה יעדי מעל כל ארעא ארי במימרא דיי גזיר כן: ויימר ביומא ההיא הא אלהנא דין די סברנא ליה ויפרקנא דין יי דהוינא מסברין למימריה נבוע ונחדי בפורקניה: ארי תתגלי גבורתא דיי בטורא הדין ויתדשון מואבאי באתרהון כמא דמידש תיבנא בטינא: ויפרים מחת גבורתיה ביניהון כמא דמפרים שיטא למישט וימאיך יקריה עם אשוות ידוהי: וכרך תקוף כרבי עממיא ימגר ירמי ימטי לארעא עד עפרא: בעידנא ההיא ישבחון תושבחתא חדתא בארעא דביית יהודה קריית תוקפא לנא פורקן יתשם על שורהא ורחמין: פתחו תרעיא ויעול עמא זכאה די נטרו אורייתא בלבב שלם: בלבב שלם נטרו שלמא שלמא יתעביד להון ארי בימימרך אתרחיצו

שאון זרים תכניע חרב בצל עב זמיר ערציים יענה: ועשה יהוה צבאות לכל העמים בהר הזה משתה שמנים משתה שמרים שמנים ממחים שמרים מזקקים: ובלע בהר הזה פני הלוט הלוט על כל העמים והמסכה הנסוכה על כל הגוים: בלע המות לנצח ומחה אדני יהוה דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי יהוה דבר: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יהוה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: כי תנוח יד יהוה בהר הזה ונדוש מואב תחתיו כהדוש מתבן במי מדמנה: ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השחה לשחות ורשפיל גאותו עם ערבות ידיו: ומבצר משגב חומתיך השח השפיל הגיע לארץ עד עפר: ביום ההוא ישר השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחל: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים: יצר סמוך תצר שלום שלום כי בך בטוח

כצל י"ב בקריא וסי' במסרה רבתא: ונשמחה ד' בקריא וסי' זה יי קוינו לו ויושיענו נרננה ונשמחה בכל ימינו: זה היום עשה יי' משכני אחריך נרוצה: כמו מ' בקריא וסי' בהדוש מתבן במו מדמנה: חציו שרפתי במו אש: חציו שרף במו אש: במו פי אתחנן לו: כי תלך במו אש לא תכוה: לירות במו אפל: ואניחה עליכם במו ראשי: אאמיצכם במו פי: ותבוא חיה כמו ארב דאיוב: קרמ' במי כתיב וקרינן במו:

אבן עזרא

שאון זרים תכניע: והנה חורב בצל עב כפול בטעם והנה בצל עב כאשר יסתר העב ואינו נראה והנה זמיר ערציים כמו שאון זרים מגזרת זמירות: יענה: מגזרת מר והוא פועל עומד ומגזרת לענו מפני: ועשה: בהר הזה: היא ציון: משמנים: הטעם שיאכילם מאכלי שמנים: ממוחים: מגזרת ומוח עצמותיו יזקה והוא מהבניין הכבד הדגוש ואחר כן יסקם שמרים מזוקקים והנה יסתכרו כטעם כי כאשר סתיתים על הר קדשי: ובלע: כמו כבלע את הקודש כטעם גלוי: הלוט: כמו וילט פניו באדרתו והנה טעמו כמו מסכה והוא כמו מכסה כמו והמסך הנה בהתכנס: בלע המות: יבלע אותם: מעל כל פנים: כי רעות גדולות עשוי לכל: ואמר: דבק עם תלת עמו: ויושיענו: והוא יושיענו תמיד והנה הוא כזמן עתיד: כי: יל יי': מכתו: ונדוש מואב: שבאו לעזור הנרים על ציון ונדוש מבנין נפעל מהפעלים השניים הנראים לו מפעלי הכפל: כהדוש: שם הפעל מבנין נפעל ובא שורק תחת חולם כי יתחלפו מדמנה מקום הדומן: ופרש: הסר ידיו בקרב מואב: השוחה: כמו מי שחו: והשפיל גאות מואב: עם ארבות ידיו: תן לו מה וטעמו לפי מקומו ומפרשים הוליאוהו מגזרת עושה ארבות בדרך רחוקה: ומבצר כ"ף חומותיך כנגד מואב: השח השפיל: בלת דבק וי"ן כמו כרע שכב נפל וטעם השח כי כבר השח בבוא סנחריב: ביום: עיר עוז לנו: זאת ירושלים שפיה עוז לנו השם ישית החומות וחיל החומה: פתחו: לון ילוי לפתוח שערי זאת המדינה שיבוא בה וידור בה כי עם נביקים כישראל: יצר: מי שיצרו סמוך עליך אתה השם תצרנו בשלום ויש מומרים שיתכן להיות מלת שלום זכר גם לשון נקבה בטמו

מנחה גדולה

בחורב בצון כאשר ידבר הנביאים בחורב בשלה בצון שהוא מקום היובש שבפתח פתחום הוא יובש בחזקת שאם בן לילה היה בן לילה אבל כך שאון זרים תכניע שבפתחום יכניע ה' אותם ושבית אחונם ולישראל יהי' מחשה כבלל עב אשר ים לוים שם מפני החומה כך יחשו עמו בצלו של הקב"ה ויהי' מרגלת בפום ישראל שיר' ומיר בהכרעם עם עדין אשר הגיעו לישראל וזה יענה אים אל דעהו: ועשה ה' מלאות וגו' כי בתחלה ועליהו הגוים הנוכרי' על ירושלי' ביתי נוג עד שיכבשו קני הקיר ויפתחו ויאכלו ושבו כי יתחבו מסורים הם בידנו ואין לאל ידם להצילם אחכם אח"כ חני הטעם לא יכרת מן הטיר רק יהפך להם משתה שמנים לחמתה שמרים אשר יפתו ויחזקו כוס התרעלה: ובלע בהר הזה הוא הר הזתים אשר יעמדו רגלי ה' עליו ביום ההוא בו יבולע פני הלוט הלוט הלוט

ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם:
בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה:
שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם ואתם תאסרו ויבחנו דבריכם האמת אתכם
ואם לא חי פרעה כי מרגלים אתם: ויאסף אותם אל משמר שלשת ימים:
ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא:
אם כנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית משמרתכם ואתם לכו הביאו שבר רעב
בתיכם: וגם אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם ולא תמותו ויעשו כן:
ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו
אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת: ויען ראובן אתם אמר לאמר
הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם גם דמו הנה נדרש:
והם לא ידעו כי שומע יוסף כי המליץ בינם: ויסב מעליהם ויבך וישב אליהם
וידבר אתם ויקח מאתם את שמעון ויאסר אתו לעיניהם: ויצו יוסף וימלאו
את כליהם בר ולהשיב כספם איש אל שקו ולתת להם צדה לדרך וכן עשה
להם: ויטענו את שבריהם על חמריהם וילכו משם: ויפתח האחד את שקו
לתת מספוא לחמרו במלון וירא את כספו והנה הוא בפי אמתחתו: ויאמר
אל אחיו הושב כספי וגם אמר הנה בשקי ויצא לבם ויחרדו איש אל רעהו
לאמר מה זאת עשה אלהים לנו: ויבאו אל יעקב אביהם ארצה כנען ויגידו
לו את כל אשר קרה אתם לאמר: דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן
אתנו כמרגלים הארץ: ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים: כנים
אנחנו לא היינו מרגלים אנשים אחים אנחנו בני אבינו האחד איננו והקטן
היום אל אבינו בארץ כנען: ויאמר אלינו האיש אדני הארץ בזאת אדע
כנים אתם אחיכם אחד הניחו אתי ואת רעב בתיכם קחו והלכו: והבאו אחיכם
הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי אם כנים אתם אחיכם אתן לכם
ואת הארץ תסחרו: והיה בפתחם איש שק כספו ויראו את צרורות כספם
הם ואביהם וירא: ויאמר אליהם יעקב אבם אתי שכלתם יוסף איננו
ושמעון איננו ואת בנימין תקחו עלי היו כל אלה: ויען ראובן את אביו
לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך תן אתו על ידי ואנכי אשיבנו
אליך: ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר ואסרתם בו
דרך אשר תלכו בה והורדתם את שיבתי בגון אל שאול:

ויהי הרעב כבד בארץ: ויהי כאשר כלו לאכל את השבר אשר הביאו
מצרים ויאמר אביהם אליהם שבו שבו לנו מעט אכל: ויאמר יהודה אליו
לאמר העד העד בנו לאמר לא תראו פני בלתי אם אחיכם אתו: אם יש
אתה משלח את אחינו אתנו נרדה ונשברה לך אכל: ואם אינך משלח
לא נרד כי האיש אמר אלינו לאמר לא תראו פני בלתי אם אחיכם אתכם:
ויאמר ישראל למה הרעותם אתי להגיד לאיש העוד לכם אח: ויאמרו
שאל שאל האיש לנו ולמולדתנו לאמר העוד אביכם חי הישׁ לכם אח
ונגד לו על פי הדברים האלה הידע נדע כי יאמר הורידו את אחיכם:
ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה ונחיה
ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו: אנכי ערבנו מידי תבקשנו אם
לא הביאתיו אליך והצגתיו לפניך חטאתי לך כל הימים: כי לולי
התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים: ויאמר אליהם ישראל אביהם אם
כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה
מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים: וכסף משנה קחו בידכם
והכסף המושב בפי אמתחתיכם קחו אולי מטעה הוא: וגם אחיכם קחו
והשבו את האיש הנה: ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם
את אחיכם אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי: ואנשים
לקחו את המנחה הזאת ומשנה הכסף לקחו בידם ואת בנימין לקחו
וקומו הלכו הביאו את האיש לפני יוסף: וראה יוסף אתם ואת בנימין
ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן כי
אתי יאכלו האנשים בצהרים: ויעש האיש אשר אמר יוסף והביא
האנשים הבית: ויירא האנשים כי הובאו הבית ויאמרו על דבר
הכסף אשר הושב בתחלה בתינו אנחנו מובאים לסבה לגלל עלינו
ולהפל עלינו לעבדים ואת חמרינו: ויגשו אל האיש אשר על בית יוסף
וידברו אליו פתח הבית: ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה לשבר אכל:
והיה כבאנו אל המלון ונפתחה את שקינו והנה איש כספו בפי אמתחתו
כספנו במשקלו ונשב אתו בידנו: וכסף אחר ירדנו בידנו לשבר אכל
לא ידענו מי שם כספנו בידנו: ויאמר שלום לכם אל תיראו אלהיכם
ואלהי אביכם נתן לכם מטמן בתחתיכם כספכם בא אלי ויוצא אליהם
שמעון: ויביא האיש אתם בית יוסף ויתן מים ורחצו רגליהם ונתן
מספוא לחמרם: והכינו את המנחה עד בוא יוסף כי שמעו כי שם יאכלו
לחם: ויבא יוסף הביתה והביאו לו המנחה אשר בידם הבית וישתחוו
לו ארצה: וישאל לשלום ויאמר השלום אביכם הזקן אשר אמרתם
העודנו חי: ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו וישתחוו:
וישא עיניו וירא בנימין אחיו בן אמו ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר
אמרתם אלי ויאמר אלהים יחנך בני: ויתמהמה כי כמרו רחמיו אל אחיו
ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שם: וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר
שימו לחם: ויערכו לו לבדו ולהם לבדם ולאכלים אתו לבדם כי לא יוכלו
האכל את המצרים לחם כי תועבה הוא למצרים: וישבו לפניו הבכור
כבכרתו והצעיר כצעירתו ויתמהו האנשים איש אל רעהו: וישא מאת
פניו אליהם ותרב מנת בנימין ממנת כלם וישתו וישכרו עמו:

ויצו את אשר על ביתו לאמר מלא אמתחת האנשים אכל כאשר יוכלון
שאת ושים כסף איש בפי אמתחתו: ואת כספי כל אחד ואחד תשים
בפי אמתחתו ואת גביע הכסף תשים בפי אמתחת הקטן ואת כסף שברו
ויעש כדבר יוסף אשר דבר: האור בקר והאנשים שלחו הם וחמריהם:
הם יצאו העיר לא הרחיקו עדיין ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף
אחרי האנשים והשגת אתם ואמרת אליהם למה שלמתם רע תחת טובה:
הלוא זה אשר ישתה אדני בו הוא נחש ינחש בו אשר אתם עשיתם
רע: ויהי כאשר השיגם דבר אל אדני הארץ אתנו קשות ויתן
אתנו כמרגלים הארץ: ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים:
כנים אנחנו לא היינו מרגלים אנשים אחים אנחנו בני אבינו האחד
איננו והקטן היום אל אבינו בארץ כנען: ויאמר אלינו האיש אדני הארץ
בזאת אדע כנים אתם אחיכם אחד הניחו אתי ואת רעב בתיכם קחו
והלכו: והבאו אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי אם
כנים אתם אחיכם אתן לכם ואת הארץ תסחרו: והיה בפתחם איש
שק כספו ויראו את צרורות כספם הם ואביהם וירא: ויאמר אליהם
יעקב אבם אתי שכלתם יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו
עלי היו כל אלה: ויען ראובן את אביו לאמר את שני בני תמית אם
לא אביאנו אליך תן אתו על ידי ואנכי אשיבנו אליך: ויאמר לא ירד
בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר ואסרתם בו דרך אשר תלכו

אתרחיצו: אתרחיצו על מימרא דייי לעלם ולעלמי עלמיא בכן תתפרקון במימר דחילא דייי תקיף עלמיא: ארי אמאיך יתבי רומה קריא תקיפא אמאכינה וירמינה עד ארעא ימטינה עד עפרא: ידושינה הריגלין רגלי צדיקיא פרסת ענותניא חשיבי עמא: אורחות צדיקיא כיונן אף עובדי אורחת צדיקיא תתקן: אף לאורח דינך ייי סברנא לישבך ולדכרנך חמדת נפשנא: נפשי מחמדא לצלאה קדמך בלילא אף רוחי במעי מברכא לך ארי כמא דדינך תהוין לארעא קושטא יתאלפון למיעבד דדיירין בתבל: יהבתא להון ארכא לרשיעיא אם ירתובון לאורייתך ולא תבו כל יומין דהוו קיימין יעברון קשוט על ארעא הוו שקרין אף אינון לא יחזון בתושבחת יקרך ייי: ייי כד תתגלי בגבורתך לאוטבא לרחלך ולא תבו כל יומין דהוו קיימין יעברון קשוט על ארעא הוו שקרין אף אינון לא יחזון בתושבחת יקרך ייי: ייי תתקין שלמא לנא ארי עמך תהפינון אף אשתא לבעלי דבבך תשיצי: ייי תתקין שלמא לנא ארי בכל עידן חסינא מחוננא את עביד עמנא: ייי אלהנא שליטו בנא עממיא למהוי עלנא רבונין בר מינך ברם במימרך אנחנא רחיצין בשמך אנחנא מודן: אינון פלחין למיהין דלא ייחון לגבריהון דלא יקומון בכן כד תסער עליהון חוביהון ותשיצינון ותוביר כל דכרניהון: אהגליתא

בטחו בה׳ עדי עד · עד עולם · לו יהיה עדי נס כן עולם · ויהיה כפול · כלומר בכל העולמי׳ בטחו בו · וכן תרגם יונתן לעלם ולעלמי עלמיא: כי ביה ה׳ צור עולמי · וצור תאר · כי הוא חזק העולמים · ועל דרך זה חי העולמי׳ · ופירוש ביה ה׳ הראשון סס תאר מורה על היות העולם תחתו · והשני יו״ד ה״ו ו״ו ה״ו סס העלם: כי השם · בזה תרלו כי טוב לחסו ולבטוח בו לפי שחתם בית ישראל בטחתם בו כי השם והשפיל שוכאיב׳ שהיו יושבי מרום קרי׳ נשגב וכל קריה נשגב׳ מהם השפיל · לו אחר על קריה מיוחד׳ מהם והיא ישפילנה וגו׳ · הכפל לחזק העני׳: תרמסנ׳ · אחר שתפול לארץ תרמסנ׳ רגל · ומיזה רגל רגלי עני והם ישראל: פעמי דליס · כפל העני׳ בחלו שונות כמנהג · ר״ל שירמסו ישראל נאותם וגאונם ויהי אדונים עליהם תחת אשר היו עבדים תחתיהם: תרח לצדיק · כמו תרח מיסרי׳ לצדיק · ופירושו אתה תתן לצדיק ותכונן לפניו תרח מיסרים ותפלס מעגלו: ויש־הוא לשון קריאה כנגד האל יתברך · אמר אתה האל ישר ותישר מעגל צדיק · והוא על דרך שאמרו בא לטהר פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו: ותפלס · ענין יושר · וכן פלס מעגל רגליך · ולזה נקרא מטה המאזנים פלס לפי שהוא מישר אל המשקל · וכן ושקל בפלס הרים: אף תרח · אף בדרך משפטיך ה׳ קיוינוך · כלומר אפילו בעת שהגיעו משפטיך עלינו שהיית מישר אותנו בגלו׳ בחסאתינו אף על פי כן קיונו לך ולא היינו מתיאשים מן הגאולה ולשמך ולזכרך היתה תאות נפשנו · ופי׳ ולשמך ולזכרך שהיינו מתאוי׳ לנביא שיזכור לנו שמך · ואמר לנו בגלות דבר מאתך: כשמדבר על לשון ישראל פעמים מדבר בלשון רבים על דרך פרט ופעמים בלשון יחיד · אמר בנפשי אויתיך · כלומר בכל כחי ורצוני אויתיך: רוחי בקרבי · כל עוד שהיה רוחי בקרבי אשחרך ואקדמך בתפלתי: כי כאשר משפטך לארץ · אף על פי שמשפטך תבא עלינו לא אמנע בעבור זה מרדף אחריך ומהתאוות אליך כי אני רואה כי משפטיך טובים · כי כאשר משפטיך יבאו לארץ הם יסרו ולמדו לעשות צדק יושבי תבל והם אשר נגע אלהים בלבם שבעבור׳ מתקיימת תבל · אבל הרשעים לא יוחנו · וזהו שאמר · יוחן רשע · ופירושו בתמיה · אמר יוחן רשע · והוא לא למד צדק בעבור משפטיך · כי אמר איכם למוסר אלא מקרה הוא בעולם לית דין ולית דיין: בארץ נכוחו׳ יעול · בארץ שהנו לעשות נכוחות ינוסרו בעבור משפטיך שנגעו בהם הוא לא כן יעשה אלא יעול ויעשה עול במשפטו: כל יראה גאות ה׳ · יש מפרשים אותו דרך תפלה לאל שלא יראה הרשע גאות ה׳ · כלומר שלא יראה בטובה · והנכון שהוא על דרך הוה · כמו שאמר יעול · ולמה שאינו רואה בגאות ה׳ ולא יחשוב שהאל משגיח בענייני בני אדם ויגאה עליהם לגמלם כרשעים: יי׳ רמה ידך בל יחזיון · הם הרשעים אינם רואים כשרמה ידך · כלומר אינם חושבים בבא הפורענות על הרשעים כי מידך הוא: יחזו ויבושו קנאת עם · יראו בעת היסורה כשתתקנא לעמך ותוסיעם יראו הם ויבשו · כמו שאמר קנאתי לירושלם קנאה גדולה · כי אז לא יוכלו לומר מקר׳ הוא כי יראו מעט עם נוסעים מעמי׳ רבים ואז יבשו ויכלמו: אף אש לצריך תאכלם · אותה האש תאכל צריך כי כשיבוא האדם יהפכו פניו לאש · כמו שאמר פני להבים פניהם: יהוה תשפת · תערוך מן שפות הסיר · אמר תערוך שלום לנו כי בידך לעשות כמו שפעלת ועשית לנו כל מעשינו מה שקרה לנו ממעשה העולם הן טוב הן רע אתה פעלת הכל ולא היה בדרך מקרה · והוליל ובידך הכל ערוך לנו השלום כי כמה ימים היינו בצער בגלות ומכאן והילך תן לנו שלום · והדוני הבי ז״ל פי׳ תערוך לנו השלום כי כשתתן לנו השלום כל מעשינו פעלת לנו הכל תל׳ בשלום: יהוה אלהינו · זכור לנו מה שתחזקנו עמך בגלות כי אף על פי שהיו הז׳ אמות בעלים והאדונים לנו והיו עובדים בנו בפרך אף על פי כן לבד בך נזכיר שמך ואילו היינו זוכרים שם אלהים אחרים אשר היינו תחתיהם היינו נגאלי׳ מידם והיינו במעלה ובגדולה כמוה׳ ולא רצינו וסבלנו העניי׳ וזכרנו את שמך ואמרנו כי בך בטחונו: מתים בל יחיו · ואלה העמים ההם שלא פנינו אליהם בגלות כי הם מתים ואין בהם ממש · ופירוש לא יחיו אין בהם חיות והם כמו המתים שלא יקומו · כמו אמר ממקימו לא ימיש: לכן פקדת ואתה עליהם · ועל עובדיהם והשמדת אותם מן העולם עד שלא נשאר זכר להם: כל זכר · פירוש זכר כמו כל מלאכה לא תעשו: יספת

בטחו: בטחו ביהוה עדי עד כי ביה יי׳ צור עולמים: כי השח יושבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילנה עד־ארץ יגיענה עד־עפר: תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים: ארח לצדיק מישרים ישר מעגל צדיק תפלס: אף ארח משפטיך יהוה קויניך לשמך ולזכרך תאות נפש: נפשי אויתיך בלילה אף־רוחי בקרבי אשחרך כי כאשר משפטיך לארץ יעלמדו יושבי תבל: יחנן רשע בל־למד צדק בארץ נכוחות יעול ולא יראה גאות יהוה: יהוה רמה ידך בל־יחזיון יחזו ויבשו קנאת־עם אף־אש צריך תאכלם: יהוה תשפת שלום לנו כי גם־כל־מעשינו פעלת לנו: יהוה אלהינו בעלונו אדנים זולתך לבד־בך נזכיר שמך: מתים בל־יחיו רפאים בל־יקומו לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל־זכר למו: יספת

עמא תהפינון אף אשתא לבעלי דבבך תשיצי: ייי תתקין שלמא לנא ארי בכל עידן חסינא מחוננא את עביד עמנא: ייי אלהנא שליטו בנא עממיא למהוי עלנא רבונין בר מינך ברם במימרך אנחנא רחיצין בשמך אנחנא מודן: אינון פלחין למיתין דלא ייחון לגבריהון דלא יקומון בכן כד תסער עליהון חוביהון ותשיצינון ותוביר כל דכרניהון: אהגליתא

בקרבי י״א וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ ט׳: רמה ג׳ לעיל בקריאה וסי׳ פן יאמרו ידינו רמה · רמה קרני ביי׳ רמה ידך בל יחזיון: יחיו ז׳ וסימן ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו · מתים בל יחיו · יחיו מתיך נבלתי · יי׳ עליהם יחיו · וגם אני נתתי להם · אבותיכם איה הם · מדוע רשעים יחיו · ונמסר גם ביהושע סימן ט׳:

כי ביה יי׳ · ויש לסמוך עליו שהוא לחילא יי׳ סלע וצור מחסה עולמי׳: יושבי מרום · צור ויון: רגלי עני · מלך המשיח שנאמר בו עני ורוכב על חמור: פעמי דלים · ישראל שהיו דלים על הגה: אורח לצדיק מישרים · אורח שתהא מישור לקיבול שכרו של צדיק אתה יי׳ שאתה אל ישר תפלס מעגל צדיק להוליכו בהותו אורח שיקבל שכרו והצדיק הוא יעקב וזרעו וכה פתרונו אורח צדיק ליטול שכר מישרים שניהג בהן: ישר · אתה הקב״ה מעגל רגלי הצדיק׳ תפלס לו להותו אורח פילוש זה לשון קונטרפי״ים בלע״ז בתלך היושב ומחשב ומשקל בלבו מיזה יכשר הזה או זה כך חיש׳ בלבו להוליכו בדרך קבול שכר על כל אש הגהיג מעשיו לפניך בכשרין: אף אורח משפטיך יי׳ קויניך · כאשר נפשינו לקיבול הטוב׳ מאחר אף כך קוינו להרחותנו אורח משפטי נקמתך בעשו הרשע: לשמך ולזכרך תאות נפש · אות׳ נפשנו לראות שם שיגה לך מאת לעשות נקמה בזרעך: נפשי אויתיך · בגלותי שדומה לילה לעשות את אלה: אף רוח בקרבי אשחרך · אתחנן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך באים לארץ שאתה עוש׳ משפט ברשעי׳ לדק למדו יושבי תבל · למידי׳ להצדיק את דיניך ולהודו׳ על חדותיך שרואים החוטא לוקה והצדיק מקבל שכר טוב: יחן רשע בל למד צדק · וכי יש לך לחון את הרשע אשר דר בין שני צדיקים ולא למד צדק וכיון ינוחו׳ ירושלם וכי׳ המקדש יעול לשלול ולבוז ולהשחית · ובל יראה גאות יי׳ · לא חשב בעינו גדלך וגאות׳ וכל יראה · לשון רגילותו תמיד לא ראה לא חשב כמו ככה יעשה היום: יי׳ רמה ידך וגו׳ · ראיתי מדרש אגדה רבים למקראות של פרשה זו עליונ׳ ותחתונה והיכם מיושבים או על דיקדוק הלשון או על סדר המקראות והוצרכתי לבאר אות׳ על אופני סדרה ומדרש אגדה יש שמבקש הנביא שלא יראו הז׳ האומו׳ בטובו של הקב״ה בהיטיבו

ליישראל אמר לו מוטב שיחזו ויבושו ואין זה אחר הלשון שאין כתוב כאן הרימה ידך ועוד שאף התיבה חלוקה מתיבה כיולא בה כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעלה כמו הנה קמה אלותיו וכמו הנה שבה יבתחך שכולו לשון עבר אף זה יי׳ נסתלקה יד גבורתך מעל צריך בל יראו גבורתך כי ראו דרכם נלחה בבקשה ממך יחזו ויבושו קנאת עם בטובה שהיטב לעמך אך בעלמן יראו משפט נקמתך שתאכלם אש: תשפת · תכין וכן שפות הסיר וכן לעפר מות תשפתני ויש לפתור את כולן לשון שימה תשית שלום לנו: כי גם מעשינו · הרעים פעלת לנו כנגדם לקחנו מידך בכל חטאותינו: בעלונו · נעשו לנו אדונים ונגשונו: זולתך · בדבר שלא כרצונך דרוש לאלהים אחרים לעבור על חורתך והנחנו לבד בך הזכרנו ולא נזכיר שם אלהותו באל אחר אלא בו לבדו · שמך שם אלהותך נזכיר לאמר כי אלהינו לבד הוא אלהים: מתים בל יחיו · יהי רצון מלפניך שלא יחיו הרשעים האלה לעולם הבא והרפאים האלה שריפו ידיהם מתורתך בל תהי להם תקומה: לכן פקדת ותשמידם · הנא פקדת עליהם כבר ותשמידם באמרי פיך כעניין שנ׳ כי מחה אמחה את זכר עמלק: יספת

אבן עזרא

בטחו · על כן יאמרו אבות לבניו בטחו בשם · בי״ת ביה מדרש כמשפט: צור · חזק לעולם כי יש בספרים שמרכיבים אל״ף בי״ת עם השם שהוא חני השם במספר האות׳ ובספר תהלות אפרש זה בפסוק סולו לרוכב בערבות: כי השח · מפעלי הכפל כמו הקל מרגה זבולון והטעם על מדינו׳ הגוים: ישפילנה ישפילה · כמו עזי ומעזי והטעם תמיד: תרמסנה · כל כך ישפילנה עד שתרמסנה רגל ולא שר כי אם רגלי עני · פעמי · כמו רגלי כי שלא פעמים כמו רגליה: ארח · ולמה זה בעבור שאין ארח לצדיק רק אורח מישרים: ישר · ואתה השם ישר ומעגל צדיק תפלס כמו תשקול: אף · אלה דברי צדיקים שיקוו השם להראות משפטו בעולם כי הנפש מתאוה לשמך ויחסר אות למ״ד כאילו אמר לאורח משפטיך: נפשי · רעיון נפשי שאויתיך בלילה: אף רוחי בקרב אשחרך · והנה יש לאדם נפש ורוח כאשר פירשתי בקהלת: כי כאשר · יראו משפטיך לארץ ילמדו צדק: יושבי תבל · שם מקום הישוב: יחן · מפעלי הכפל כמו על כמון יוסב והנה הטעם כי השם יחן על הרשע והוא לא למד צדק והטעם שיאריך לו אולי ילמוד: בארץ נכוחות · במקום שיש שם יושר יעשו עולה נכוחות מגזרת נכח כמו טובים ונכוחים ולא יסיר לב לראות גאות השם: יי׳ · הטעם אחר שידך רמה והם לא יחזיון יחזו שיקנאו לעמך ויבושו ותאכל האש צריך ויש אומר יחזו קנאתך בכלם והוא דבק בטעם אף אש צריך: יי׳ תשפות · תערוך כמו שפו הסיר שפות: כי · תמיד אתה עשית לנו מה שלא נדע אנחנו לעשותו: יי׳ · כי גם אנחנו עבדנוך כאשר בעונינו היו אד׳ ונינו כמו כסף יש׳ לבעליו והעש״כ היינו מזכיריס שמך · ועתה לבד בך כי אתה עזרתנו כאילו אמר אין עזר כי אם בך על כן יכולנו להזכיר. מתים · ואלה האדונים שבעלונו הנם מתים

יספת

מנחה גדולה

כל ואינו כשבר אחד כדבר קשה ולא בבת אחת כי אם אחר זמן רב לאם לאם · וכאשר יפרש

הבטחה לשחות שכורם ידיו ויפריד מעבעותיו ועוסה ריוח בין אגבע לאגבע כן יהיה להם רווח בין צרה לצרה · ועי״כ והשפיל גאותו כי ביני ובינו יהיה והולך וחסר וכבוש · ומה שאמרתי ובדוש מוחב ולא אומה אחרת הלא היא כי לא בחוש רק על בנוך ה׳ כי הנה ומבצר תשגב חומותיך כי׳ והוא חל׳ל פסוק ידו פרש נר וגו׳ כי כמון ומוחב בכנסו לירושלי׳ בחרבן ולא שלחו יד אלא בספרי התורה ויסחבום על הארץ על שכתוב בהם לא יבא עמון ומואבי

[illegible]

[illegible]

[illegible]

אתגליתא לכנשא מברדי עמך ייי אף׳ עתיד את לקרבא גלותהון לאתגלאה כל בשר ישעיא לגהנם: יבעקא הוו דכירין לדחלתך בעקתהון הוו מלפין אולפן אוריתך בחשי: כמעדיא דמטא דבעידן מילדה זיעא ומצוחא בחיבלהא כן הוינא מן קדם דחבנא קדמך ייי: אוחרנא עקא כמעדיא דמטא דעידן מילדה קליל ברוחה פורקן לא איתיאו ארעא לא עבדו אף פרישן לא יכלין למעבד דדיירין בתבל: אתי הוא מיחי מיתין גרמי נבלתהון את מקים ייחון וישכחון קדמך כל דהוו רמין בעפרא ארי טל נהור טלך לעבדי אוריתך ורשיעיא די יהבתא להון גבורא ואינון עברו על מימרך לגהנם תמסר: אזילי עמי עביר לך עוברין טבין דיגנון עלך בעידן עקא אטמר כזעיר זמן עד דיעדי לוט: ארי הא ייי מתגלי מאתר שכינתיה לאסערא חוב יתיב ארעא עלוהי ותגלי ארעא על דם זכאי דאתשיד בה ולא תכסי עוד על קטילהא: ההיא יסער ייי בחרביה רבתא תקיפתא וחסינתא על מלכא דאיתרברב בפרעה מלכא קדמאה

יספת לגוי ה׳ יספת לגוי יי׳ יספת לגוי יי׳ יספת לגוי יי

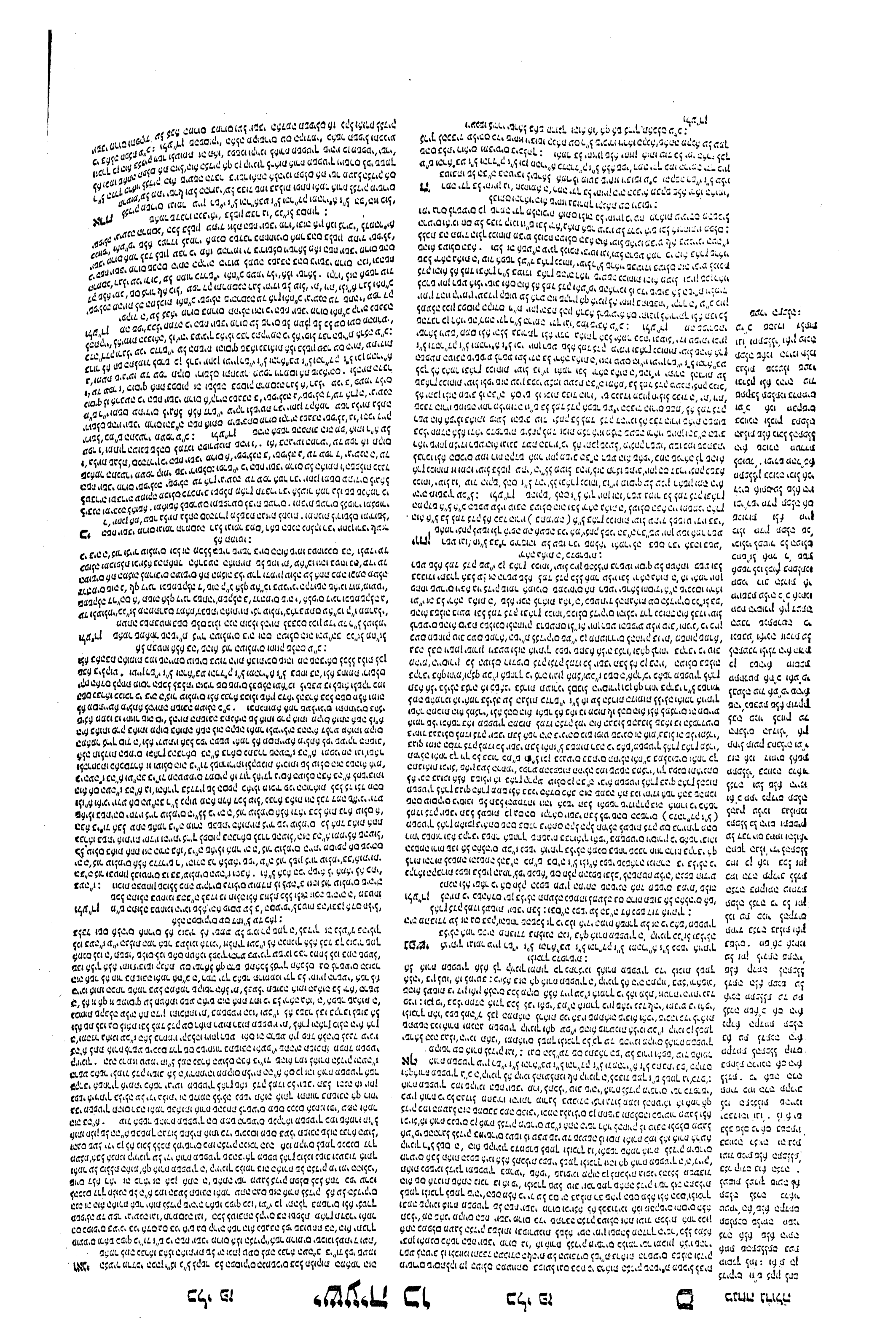

INCIPIT

QUIA

LI.

LI.

LI.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

וזה יהיה כל פרי הסיר חטאתו · כי אם יסיר מה יהיה פרי ההסרה הסרת כל חטאתו כי מלחמה שיערו עבודת אלילים כל שכן שישובו משאר העונות כי מעת שיחמו
עבודת אלילים ממעשה וממחשבה ישובו לאל בתשובה שלמה ויעשו מצותיו כי העבודת אלילי' היא עיקר כל העונות · ועיר הוא סיד ובארמית על גירא די על כותל היכלא :
כי עיר בצורה · כי עתה שיעבדו עבודת אלילים העיר שהיתה בצורה היתה בעונותם בדד מלון יושב בה ואותו שהיה נוה ומשכן האדם הוא כתה חרב : משלח ונעזב
כמדבר והיא מקום מרעה הבהמות · או פי' עיר בצורה בדד · עתידה כלומר בעונותיכ' עיר שהיא בצורה עתה תהיה בדד · ויאמר זה ירושלם או על שמרון כי בשנאמרה
נבואה זו לא נגלו עדיין השבטים
כמו שאמר הוי עטרת גאות
שכורי אפרים · וזה אמר על
בית המלכות או על בית המקדש
אמר שיחרב בעונות' ויהיה
משלח ונעזב כמדבר ואם ירע'
עגל ושא' בהמות והוא כמשתעו
או על דר' משל: וכלה סעפי' אמ'
סעפי' לפי שהמשיל כנסת ישראל
לכרם אמר כי העגל ירעה אותה
וכלה סעפיה כמו שאמר בנבוא'
הראשונ' הסר מסוכתו והי' לבע'
ואדוני אבי זכרונו לברכ' פיר' עגל
משל על מלך מצרים כמו שקראת
עגלה יפיפיה מצרי' וזה כשלקח
יהואחז' ופירש החכם רבי אברה'
בן עזרא סעפיה משל על ערי
הפרזות · ואם עגל משל על
פרעה יהיה סעפי' משל על הכסף
והזה' שעג' פרעה את הארץ :
ביבש קצירה · קצירה הוא ענף העץ
כמו ועל ילדן בקצירו תשלח
קצירה עד ים · וקצירה הוא לשון
יחיד דרך כלל ואמר על הפרט
דרך רבוי תשברנה דומה לומר
הסעפי' והפארות · ואמר דרך
משל כמו העץ כשיבש בו ענף
יסבר מאליו כן ישראל בהגיע
עת פורענותם ישברו מאליהם
ואפילו כשיש בחות מחירו' אות' ·
פירוש מבעירות ומדליקו' אותה
כי כיון שיבש הענף אינו ראוי אם
לא לשרפה · פי' אותה כנסת
ישראל · ורומה לומר כי כל אומה
אפי' יהיו חלשי' כשיש ידעו לה
ויפחיתו אותה : כי לא עם בינות הוא ישראל עתה אינו עם בינות שאילו
היה עם בינות היה מתבונן בעצמו ורואה כי כל זה הרע בא לו על שעזב ה' :
על כן לא ירחמנו · לפי שאינו מתבונן על מעשיו ואינו שב לאל בבא עליו הרעה לא
ירחמנו מי שעשה אותו וגדלו על כל עם : ויוצרו · להיות לעבד לו והוא לא כן עשה
על כן לא ירח' עליו ולא יחננו והסתיר פניו מהם והיה לאכול ומלאהו צרות רבות
ורעו' אולי אז ישוב · ויונתן תרגם אלה שני הפסוקים על אומת העולם כלומר אם
יעשה שיסיר האשרי' והחמני' תהיה עיר בצורה של אומות העולם בדד · וכן תרגם
יונתן מרי קרתא וגומר : והיה ביום ההוא · בזמן הישועה : יחבט · כמו שהוא מובט
חיטי' מן הקש וכמו שהוא מובט זתי' מהאילן כן יחבט האל ית' את ישראל מהאומות
כי הם בתוך העמים כחטי' בתוך הקש וכזתי' בתוך אילן הזית שילקט אדם ממנו
הטוב שהם הפרי ויניח הקש והעלי' : משבולת הנהר · שבולת הוא חוזק מרוב
הנהר כמו ושבלת שטפתני · ופירוש הנהר הוא נהר סבטיון כמו שאמר על השבטים
וזרם מעבר הנהר · ואמר עד נחל מצרים כי עד מצרים יבאו שם יתקבצו עם
אחיהם בני הגלות הזה ויעלו לירושלם · ואמר ואתם כנגד בני הגלות שהם יהודה
ובנימן שהם מפוזרי' בכל פאה לפיכך אמר ואתם תלקטו כאלו אמר ואתם בני
ישראל אשר מעבר הלו תלוקטו לאחד אחד כמו שאמר בנבואת ירמיהו ולקחתי
אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון · ופירוש לאחד אחד אחד
לחבירו כלומר אחד מזה ואחד מזה יתקבצו יחד · ומה שאמר עד נחל מצרים במצרים
סוף מלכות העמים בהלחם מלך הצפון עם מלך הנגב ויבא מלך הצפון על מצרים
ומשל במכמני הזהב והכסף ובכל חמודות מצרים וכו' כמו שכתוב בחזיון דניאל ·
ואמר בעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד' על בני עמך וגומר : והיה ביום
ההוא · כפל עוד הענין לחזק : יתקע בשופר גדול · כך יתקבצו כאלו היה נתקע
בשופר גדול להשמיע הקול בכל העולם כמו שאמר גם כן והאלהי' בשופר יתקע כך
יבאו מכל פאה כאלו תקע להם בשופר שיבאו האובדים הם השבטים שהגלו מעבר
הנהר שהגלם שם מלך אשור והוא באמרן אשור שהיו שם כאלו אבודים שלא יצאו עוד
משם כי גלות בבל שהיו יהודה ובנימן שבו אחר כן לסוף שבעים שנה ואחר כן גלו
פעם שניה והם נדחים בכל פאה ומפוזרים · ואם שאמר באמרן מצרים כי שם יבאו
כמו שפירשנו ומשם יעלו והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם · פירוש בהר הקדש
שהוא בירושלם : בהר הקדש · הוא הר המוריה והוא מקום בית המקדש : הוי עטרת
גאות · עתה דבר על מנשי דורו במלכות אפרים על השבטים שלא גלו והיו מתענגים
בטובה שהיתה להם והיה כל עסקם במאכל ומשתה ובתענוג בשמן המבושם על
שבאים לידי שכרות ומקיאים ויונאים כדרך השכורים והיו נמשכים אחר הגאות
העולם ושכחו האל ומצותיו כמו שאמר שמנת עבית כסית ויטוש אלוה עשהו וגומר ·
ואמרו רבותינו ז"ל חמרא דפרוגיתא ומיא דדרמסקית הם קפחו עטרת השבטים
מישראל · ואמר הנביא עליהם הוי ואוי עטרת גאות על דרך משל כי מן הגאוה היו
עושין עטרות להם והיו מתפארים בעשרם ובתענוג ודמה חמדתם והתפארותם
כצין העשב לו האילן שהוא יפה בגאתו וכשהרוח נושבת בו הוא נובל ונופל לארץ
והנה נשחת יפיו ושב עפר כן יהיה לבני תפארת אפרים ועטרת גאותם ואמר אפרים
כי היא ראש מלכות ישראל · ולבני פירושו חסן וחמדה ופאר כמו לבני היא לבבו' ·
ואמר אשר על ראש גיא שמנים פירוש עטרת הגאות וצין התפארת שהוא על ראש
גיא השבורים האלה שהם הלומי יין כלומר מוכי היין שהיין מכה אותם לארץ שנופלים שכורים מחגולגלי' בקיאם ובלואתם : וקדמה ראש גיא שמנים · על דרך הפלגה מרוב השמן
המבושם שיונקים על ראשם כאלו היא גיא מלאה מים ועתה אומר להם מה סוף תענוגם ואמר :

אורים ותומים

פי' עטרת גאות אמר שבגאות היה להם לעטרה עד שהיו מתפארים בהם בחלו שיגיע עד תכליתם ימשר בעניין הנוסחים על פיהם ונוע' וזהו הוי כי השברות היה להם לעטרה ואין מוכל ביין הכרתים שאינו ברם שהוא מוכל הוא בני מעלתם ומתפארים בו אמר בפכם שאין הישר אצל בדברי' שהם בידינו ובבחירתנו ולא הפוטר ולא הכבוד אשר על ראש גיא שמני' כלומר יין שמתרופף בשברות מוגזמי' כפות ידים ורגלים וזה תענוגו בנערת עד שמוכלים אם מותר לזקן ולפשות הבשורים בשבת ואלו היו שכורים כל כך שהיו על ראש גיא שמנים ושכלו בשתן ולא עלתה להם תרופה לפי שהם הלומי יין :

מנחה גדולה

כי עיר בצורה של מחריב בית ראשון היא בכל בדד תהיה · וכן נוה של מחריב בית שני ע"י לוחים שלא היתה עיר מתחלתה עד כאן קנה גבריאל ונבנה כרך מול אותו נוה יהי' תשולת ונעזב כמדבר כי שם ירעה עגל הוא תפיס לדקנו שעל פתחה של אור כי שם נגלה לרי"כ · ·זה שאמרתי חבבל שתהיה בדד הוא ביבוש קצירה הידוע הוא הענף הראשון הוא שהם בסוף הבשבים שבה אז תשברנה אותה כשיש מאירות אותה הן שתיש כשיש הטוליכות את האפה ותשברנה ע"י אמצי כעסת הגדולה שהשליכו המופרת אל פיה וביטלו יצה"ר של ע"ז ומה שאמרתי שהוא תשולת ונעזב כמדבר והלא לא הכשילו ב"כ את ישראל בע"ז כי בעל יפה"ר של ע"ז הלא הוא כי לא עם בינות הוא להבין מה שיקרה לו בפרעה ובנוכד נאצר אלא לא ידעתהו מושבו על הבבודו הגלות : הוי עטרת גאות וגו' אמר הוי ידוע שהיין מביא הוי ויגלה לעצלם והם לא הבינו על העבר על אמצי' שכורים היין מוכלי' לעצות בחולקי הין וכאשר היין נוכל עליהם והם מיש שכרים הם מדברי' בגאות כדרך השכורים שתתגאי עצמם בהוליאם כל רוחם בגאותם ולא בגאותו של מקום כי פועל ידי ה' לא ידעו וכל תפארתם הוא בעתיד היין עד שהם הלוחים ומוכים בחמות מזוכי' ע"י שכרותם כי לחי פעמי' חכם לחמאמי' על היין · אז יאחד ביין מוכל לבי תפארתם הוא בעדם ומחוגם שהם מתפארים בו הם מבזבזין על היין כי יתן בכוס עינו הוא נותן עינו בכוס ומחוגי בכים כמשל וקרא לחמון ביין מוכל כי אין המחמון מתמיד שע"כ בקלאו זוזים מזים לזה · כמו ביין שאינו

רשי

וזה כל פרי · הכתוב לו להסיר חטאתו הם יסיר כל הבני מזבחות במותיו כאבני גיר מנוכלות מדוקדקו' וכן וכפן לת עולני' וכן ונפלתי' הים באחיו גיר מין גבע הוא : לא יקומו אשרים וחמנים · להבין לא יקיימו להם ע"ה : כי עיר בצורה בדד · כי בעשותם זאת עיר בצורה של עשו תהיה בדד והנוה יהיה משולח מיושביו ונעזב כמדבר : שם ירעה עגל · אפרי' יירשנו שקרוי עגל שנאמר כעגל לא לומד : וכלה סעיפיה · ענפיה : ביבש קצירה · קצירי' סרסיה כמו תשלח קצירי' ועשה קציר כלומר כשחכלה זכות מעט שביל' של מואב שכיבד את אביו לו תשברנ' סעיפיה : נשים באות מאירות אותה · עם אלה מאירות אותה · כמו יונתן יונתן כמו לא תאירו מזבחי חגם · ויש עוד לפתור לבי תפארתו אשר על וגומר לבי התפארת שעל ראש עטרת השבטים המשוחין בגאותו ראשי שמנים כמו שנאמר ראשי שמנים ימשחו גיא לשון גאוה כמו מואב גיא מאד ואותו הגיע הלומי יין כך קורא על שם שכרותן שנאמר בהם השותים במזרקי יין : הנה

אבן עזרא

כמו ירקרק מטלטל · ה"א תריבנה על שמרון והנה אחר כן כי עיר בצורה : בשלחו
ים אומר כי היא השליחה עצמה בכלי מלחמתה כמו ובעל השלח יפלו והנכון שהוא
מגזרת שלחך והעד ביום קדים והנה הוא כן במדה שמדדה לגפשה כי מריבה נעשה
אפילו עם הגבי כפריה והם שלחה על כן הנה השם אותה כמו אשר הינה מן המשילה
והנה הה"ל תחת י"ל הפורש כמו ידו הדה : ביום קדים · רוח מזרחית : לכן בחתת
יכופר עון יעקב · והטעם שלא יבוא לו רע כי עון יעקב רע והנה הטעם שהיה
הגזרה בטלה אילו היו מבטלין ע"ז : הסיר · שם הפעל : מזבח · של הבעלים
גיר · כמו סיד : מנופצות · ככלי יוצר תנפצם משוברות ולא יקומו יעמדו : כי
בדד · היא והיא שמרון : סעיפיה · כמו על שתי הסעיפים והטעם על ערי הפרזו :
ביבש קצירה · כמו ועל ילדן בקצירו : תשברנה · הפארות שהם קטנים מהקצ"ר
מאירות · יש אומרים מגזרת אריתי מורי והטעם לוקטות והטעם אפילו הנשים
שאין להם בן ויש אומרים שמאירות כמו מבעירות והטעם כי יהיו לעליים זה הכנוה
וכמוזהו ולא תאירו מזבחי חנם : והיה · באותם הימים : יחבט · כמו כי יחבט
חובט חפיס על כן תלוקטו והטעם כי ישאר מעט מרוב : והיה · הטעם אז יבקשו
כל בני אפרי' הנדודים לשוב אל ירושלם כי ראו כי מלכותם אבדה: הוי שכורי אפרי'
שהיו השרים מתעסקי' ביין : לבי · כמו לבבי ולבבוד · ועטרת עטרת על המלוכה :
ראש גיא שמנים · ראש שמנים כמו ראשי בשמים המשוחין בגאותו ראשי שמנים
כמו שנאמר ראשי שמנים ימשחו גיא לשון גאוה כמו מואב גיא מאד ואותו הגיע הלומי יין
לפני כלינת מבל תהיה בבכורה ונומר הלומי יין כך קורא על שם שכרותן שנאמר
בהם השותים במזרקי יין : הנה

ל' חס' · ב' וזה כל־פרי הסר חטאתו בשומו ·
ל' וחס' כל־אבני מזבח כאבני־גיר מנפצות
ד' וחס' לא־יקומו אשרים וחמנים: כי עיר
ה' · ג' בצורה בדד נוה משלח ונעזב
ו' כמדבר שם ירעה עגל ושם ירבץ
ו' · ל' · ב' וכלה סעפיה: בשבר קצירה תשברנה
ל' ומל' · ג' נשים באות מאירות אותה כי לא
מל' בכים' עם־בינות הוא על־כן לא־ירחמנו
ל' וחס' עשהו ויצרו לא יחננו:
ל"ג ל' והיה ביום ההוא יחבט יהוה משבלת
הנהר עד־נחל מצרים ואתם תלקטו
ל' פתח לאחד אחד בני ישראל:
ה' בכים' והיה ביום ההוא יתקע בשופר
גדול ובאו האבדים בארץ אשור
ז' והנדחים בארץ מצרים והשתחוו
ט' ליהוה בהר הקדש בירושלם:
כ' ר' פ' ב' ל' מל' ול' חס' הוי עטרת גאות שכרי
ל' ומל' אפרים וציץ נבל צבי תפארתו אשר
על־ראש גיא־שמנים הלומי יין:
הנה
כתרא לגיותנא טפשא רבא דישראל ויהיב מצנפתא לרשיעיא דבית מקדשא
תושבחתיה די על ריש חילא שמינא כתשי חמר: הא

משלח ג' בקריא' וסימן נוה משלח ונעזב · והיה כציף נידר · ונער משלח מביש אמו · לאחד ולאחר ז'
פתחין וסימן נמסר במלכים חלק ב' סי' ט' :

[illegible]

LUCAS [illegible]

[illegible]

LUCAS [illegible]

[illegible]

LUCAS [illegible]

אמר רב אדא בר אהבה, אמר רב: הלכה כרבי יוסי.

מתני' אין בין בית שמאי לבית הלל אלא שלשה דברים בלבד. בית שמאי אומרים: אין מוחין בידם, ובית הלל אומרים: מוחין בידם. בית שמאי אומרים: אין מוחין בידם, שלא עשו כן לחכמים. ובית הלל אומרים: מוחין בידם, שעשו כן לחכמים. בית שמאי אומרים: אין מוחין בידם, שלא עשו כן לבית דין. ובית הלל אומרים: מוחין בידם, שעשו כן לבית דין. בית שמאי אומרים: אין מוחין בידם, שלא עשו כן לבית שמאי. ובית הלל אומרים: מוחין בידם, שעשו כן לבית שמאי. אמר רבי יוסי: אם כן, מה הוא אומר? אלא, אין מוחין בידם, שלא עשו כן לבית הלל. ובית הלל אומרים: מוחין בידם, שעשו כן לבית הלל. אמר רבי יוסי: אם כן, מה הוא אומר? אלא,

הנה חזק ואמיץ לה׳ · הנה יום חזק לה׳ שיבא עליה׳ כזרם ברד שמפיל האילנות ומשברם : שער קטב · וכשער · וכף כזרם עומדת במקום שניים : ושער הוא אומר על רוח שער שקוטב וכורת הכל · עוד המשילו לזרם מים כבירי׳ שיבאו ויסטפו כל אשר יעבור עליהם ויפילו האילנות הגבוהים לארץ כן זה היום החזקה והאמיץ הניח לארץ כמו ניח עבר במקום עתיל וכמוהו רבים אמר שזה היום החזק יניח עטרת גאותם לארץ ביד כלו׳ בחזקה : ברגליס תרמסנה · ולא די שיניח עטרת גאונם לארץ הלא שירמסנה ברגליס לאחר שתפול לארץ וזה כלו משל לרוב שפלותם · ואמר תרמסנה לשון רבות ואמר עטרת יחידה ואמר תרמסנה דרך כלל ואמר עטרת דרך פרט על כל עטרותיהם רולה לומר כל הדברים שהם מתנבאים בהם וכן כי תקראנה מלחמה : והיתה לילת · נזכר בלשון זכר כין ובלשון נקבה לילת וכן כן ונגה וגילת הינו סמוך הלא התי׳ו תבא במקומו׳ רבים במקום ה׳א כמו ענלת עליסיה : אל תתני פונת לך · והדומי׳ להם כמו שבתבנו בספר מכלל · ולפי שזכר הכין בלשון זכר ובלשון נקבה אמר והיתה · ואמ׳ מובל עוד דמה לין מפ׳רש׳ לבכורה בעטרת קין ואמ׳ כבכור׳ בעטרת קין כלומר התחל׳ הבכור׳ בעטרת שילהו פירות הקין כלומ׳ הבכורה שתבא בתחילה בני אדם קופצים עליה לקרותה והרוחה אותה בתחילה ליקח אותה : בעודה בכפו יבלענה · כלו׳ בזמן שהיה בכפו תכף יבלענה מרוב חמדתו אוהה כן יהיה עושר אפרים ושובם יבלע׳ האויב במהרה : כבכורה · מפיק ה״א ואינה לבנוי רק היא לתפארה׳ הקריא׳ וכמוהו ותעלות׳ יוליא אור וגולה על רחם׳ · והדומי אבי ז״ל פירש בכפו ענף כמו וכפתו לא רעתנה כלו׳ כשירלה אותה בענף יבלענ׳ מרוב תאותו לה : ביום ההוא · שיגלו עשר׳ השבטים כמו שאומר באותו עת יהיה ה׳ לבאות לעטרת לבי ולצפירת תפארה לשאר עמו והם יהוד׳ ובנימין שנשארו ומלך עליה׳ חזקיהו שעש׳ הישר בעיני ה׳ וכשנת שם לחזקי׳ גלו השבטי׳ · ואמר לעטרת לבי הפך לעטרת גאות שאמר על השבטים וכפל הענין ואמר לצפירת תפארה לחזק הענין כי עטרה ולצפירה אחד ולבי ותפארה אחד ומנהג המקרא הוא לכפול הענין במלות שונות לחזק הענין · ולצפירה הוא ענין סבוב לפיכך נקראה העטרה הו מלנפת הראש לפירה לפי שהיא סביב הראש · ובמשנה הקופה משיעשה בה שתי לפירות והם מה שעושין מן הגומא סביב הקופה ואמר שהאל יהיה להם לכבוד ולתפארת בימי חזקיהו : ולרוח משפט · ויהיה האל לרוח משפטו למי שיהיה יושב על המשפט והוא חזקיהו שיהיה מלך ויושב על כסא מלכות לעשות משפט ואמר כי האל יהיה לו לרוח משפט כלומר שהאל יתן לו דעת ובינה לעשות משפט אמת · ואמר רוח כמו שאמר ונחה עליו רוח ה׳ רוח חכמה ובינה כי החכמה והבינה מחלקו הרוח שהיא הנשמה : לגבורה · שיהיה להם האל לגבורה וכן יהיה להם לשלום במחנה אשור בעבורם ולא הולרכו לגבורת אדם כי האל יהיה להם לגבורה · וכן כשנלחמו באויביהם והשיבו מלחמה להם עד שער עריהם הגבורות האל יהיה להם לגבורה ובגבורתו נלחו אויביהם כמה שכתוב הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר · ויונתן תרגם שני הפסוקים כן בעבנה ההיא יהא ונאמר · וכן רבותינו ז״ל פירשו הענין הזה בימי המשיח לעתיד ואחרו לעושי צביונו של הקב״ה ולצפירות תפארה למלפין תפארתו : וגם אלה · אלה אומר על יהודה ובנימין אמר כמו שאמר על השבטים שבורי אפרים הלומי יין כן אמר על יהודה ובנימין כי הפילו הם ביין שגו ובשכר תעו וזה היה בימי אחז וכן היו אלה רחוים לגלות כמו אלה אלה שעתיד למלוך מלך עליהם שישיבם אל הדרך הטובה והוא חזקיהו : כהן ונביא · הכהן והנביא שהיה להם להורות התורה הם שגו כמוהם במשתה ובתעמוד העולם · ונביא הינו אחר על נביאי האמת כי לוס על נביא השקר שהיו ביניהם והם היו מתעים אותם ומתירים להם התענוג ואומרים להם שלום יהיה לכם אל תירהו עשו מה שתרצו · וי״ת כהן וספר ר״ל תלמיד : נבלעו מן היין · נשתתו מרוב שתיית היין ותעו מן הדרך הנכונה מרב שתיית השכר : שגו ברוחה פקו · שגו ברוחה פקו · רוחה שם בפלס יורה ומלקוש ופי׳ שגו בגבוהה בגבוהות נביא אמת שגו ולא הלכו בה · ואדוני אבי ז״ל פירש אפילו בדבר הנראה לעין הם שגו בו : פקו פלילה · כשלו מן ופיק ברכים שפירושו מכשול אמר כשלו במשפט ולא שפטו דין אמת הכהן והנביא שהיה להם להורותם התורה ולשפטם המשפט משפט אמת : פלילה · מן ונתן בפלילים : כי כל שלחנות · הפילו שלחן הכהנים מלאו קיא צואה פי׳ קיא וצואה חסר ו״ו השמוש כמו שמש ירח דאובן שמעון אמר שהם שותים על משתכרים ומקיאים כי כן דרך השכור כמו שאומר בהתפות שכור בקיאו והנה מקיאים דרך פיהם ויולאים דרך נקביהם ממעל ומתחת : בלי מקום · עד שאין שאין מקום נקי במקום משתיהם אלא הכל מלא קיא וצואה : את מי · אמר שהם משתכרים וכל עשקם במאכל ובמשתה ומשתכרים המורה שיבא להורותם למי יורה דעה ולמי יורה דעה האל לנותם ולהורותם ולמי יורה דעה ולמי יבין שמועה והנה הם אינם בני דעה והשכל והרי הם כנערי׳ שמתלבלבי׳ בעצמן ואין להם דעת ללכת למקום מוקצה להפנות : גמולי מחלב עתיקי משדים · הם הנערים הקטנים אמר שכשלמה יניקתם כמו ויגדל הילד ויגמל · עד יגמל הנער והנערים כשתשלם יניקת׳ מתחילין לדבר ואין להם עדין מחבונת האדם והבדל מן הבהמה אלא הדבור כי אין להם עדין דעת כן הם אלה הגדולים כקטנים ופי׳ עתיקים משדים · מוסרים מן השדים כמו שאומר ויעתק משם · ואמר גמולי עתיקי כדרך הסמיכות על אות השמוש כמו לנביאי מלבם האלהי מקרוב השכוני בהלים :

רשי

הנה · יש רוח חזק ואמיץ ליי׳ שהו׳ כזר׳ברד ושער קטב מרירי: הניח לארץ ביד· יניחהו על ארצ׳ בילו החזקה ויפיל המובלות מן התאנים : כבכורה בטרם קיץ · בבישולה של תאנת קין טובל : בטרם קיץ · עת ביסול שאר בתאני׳ אשר מתוך שהיא בכורה קופץ עליה ובולע׳ בעודה בכפו ך ויסקד על הרעה ויביא׳ עליו: ה ביום ההוא · כהחש הפוסעים : יהיה יי׳ לבאות לעטרת לבי · לצדיקים הנשארים בה : ולרוח משפט · והיה הקב״ה להורות משפט : ליושב על המשפט ולגבורה · יהיה לאותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה : וגם אלה · יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלו׳ טובי׳ומשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בה : שגו ברוחה · הלעיבו בדברי הנביאים וי״ת במאכ׳מעדני׳ שרחוהו עונג לה׳ : פקו פלילה · הכשילו המשפט : פקו · לשון פיק ברכי׳ פוקה : כי כל שולחנות · שלהם של זבחי מתי׳ הם שהם נקיא צואה : בלי מקום · אין הדעת סובלתן : את מי יורה דעה · שאת לתינוקות שאין יודעי׳ להבין כי הגדולי׳ פנו לדרך רעה : גמולי מחלב· גדולי מחלב : עתיקי משדים · לשון ויעתק משם · ד״א גדולי מן התורה שנקראת חלב ועתיקי משדים מוסרים לפני תלמידי מכמים : כי

אבן עזרא

הנה חזק · תואר ליום או לחיל : שער קטב · והכ״ף הראשון מושך אחר וכן הוא כשער קטב כמו אחי קוטבך שאול : הניח לארץ · הטעם כי השם הוריד חלה הזרמי׳ והניחם לארץ בילו החזקה : ברגליס · עטרת · בלה מלת יחיד והטעם רבות וכמהו רבי׳: והיתה לילת נובל· כאילו אמר זה הלין שיהיה נובל כמו בת בבל הגדולה או לילת עלה נובל והוא הנכון : כבכורה · היא התחל׳ הבכורה בטרם בא פרי הקין : ביו׳ והנה זה הפך לבי עטרת אפרים כי תראה מלכות השם בגיון : ולרוח · ליושב על המשפט · הם הסנהדרין והטעם שיחזיקם : משיבי מלחמה · אל השער יש אומרים משיביה מהשער ורבי משה הכהן אמר כי השם יחזק הגבורתיה והוא הנכון : וגם · יש מאמרי יהודה : כהן · שהוא המורה וכן הנביא שהוא מוכיח : שגו ברוחה · בדברי הרוחה מוכיחי העם : פקו פלילה · השופטים והנה פקו פועל יולא או תחסר מלת דברי והוא הנכון והנו פועל עומד מגזרת ופיק ברכים כטעם הנתק הברכים : כי · כן מנהג המשתכרים : בלי מקום · שאינם מלא כמו אל הפם מקום וכן מלאו קיא ומלאו צואה והנה ממעל ומתחת : את · אם בא הנביא להוכיחם הן מבין כי בעבור היין אינם בדעתם כנערים : שמועה · שם : גמולי מחלב· הוא שמוך ומוכרת כמו השכוני באהלים : עתיקי · שהסירו אותם כמו ויעתק משם והמלה האחר הפם : כי

הנה חזק ואמיץ לה׳ · הנה יום חזק לה׳ שיבא עליה׳ כזרם ברד שמפיל האילנות ומשברם : שער קטב · וכשער · וכף כזרם עומדת במקום שניים : ושער הוא אומר על רוח שער שקוטב וכורת הכל · עוד המשילו לזרם מים כבירי׳ שיבאו ויסטפו כל אשר יעבור עליהם ויפילו האילנות הגבוהים לארץ כן זה היום החזקה והאמיץ הניח לארץ כמו ניח עבר במקום עתיל וכמוהו רבים אמר שזה היום החזק יניח עטרת גאותם לארץ ביד כלו׳ בחזקה : ברגליס תרמסנה · ולא די שיניח עטרת גאותם לארץ הלא שירמסנה ברגליס לאחר שתפול לארץ וזה כלו משל לרוב שפלותם · ואמר תרמסנה לשון רבות ואמר עטרת יחידה ואמר תרמסנה דרך כלל ואמר עטרת דרך פרט על כל עטרותיהם רולה לומר כל הדברים שהם מתנבאים בהם וכן כי תקראנה מלחמה : והיתה לילת · נזכר בלשון זכר ניו ובלשון נקבה לילת וכן ונגה וגילת הינו סמוך הלא התי׳ו תבא במקומו׳ רבים במקום ה׳א כמו ענלת עליסיה : אל תתני פונת לך · והדומי׳ להם כמו שבתבנו בספר מכלל · ולפי שזכר הנין בלשון זכר ובלשון נקבה אמר והיתה · ואמ׳ מובל עוד דמה לין מפ׳רש׳ לבכורה בעטרת קין ואמ׳ כבכור׳ בעטרת קין כלומר התחל׳הבכור׳ בעטרת שילהו פירות הקין כלומ׳ הבכורה שתבא בתחילה בני אדם קופצים עליה לקרותה והרוחה אותה בתחילה ליקח אותה : בעודה בכפו יבלענה · כלו׳ בזמן שהיה בכפו תכף יבלענה מרוב חמדתו אוהה כן יהיה עושר אפרים ושובם יבלע׳ האויב במהרה : כבכורה · מפיק ה״א ואינה לבנוי רק היא לתפארה׳ הקריא׳ וכמוהו ותעלות׳ יוליא אור וגולה על רחם׳ · והדומי אבי ז״ל פירש בכפו ענף כמו וכפתו לא רעתנה כלו׳ כשירלה אותה בענף יבלענ׳ מרוב תאותו לה : ביום ההוא · שיגלו עשר׳ השבטים כמו שאומר באותו עת יהיה ה׳ לבאות לעטרת לבי ולצפירת תפארה לשאר עמו והם יהוד׳ ובנימין שנשארו ומלך עליה׳ חזקיהו שעש׳ הישר בעיני ה׳ובשנת שם לחזקי׳ גלו השבטי׳ · ואמר לעטרת לבי הפך לעטרת גאות שאמר על השבטים וכפל הענין ואמר לצפירת תפארה לחזק הענין כי עטרה ולצפירה אחד ולבי ותפארה אחד ומנהג המקרא הוא לכפול הענין במלות שונות לחזק הענין · ולצפירה הוא ענין סבוב לפיכך נקראה העטרה או מלנפת הראש לפירה לפי שהיא סביב הראש · ובמשנה הקופה משיעשה בה שתי לפירות והם מה שעושין מן הגומא סביב הקופה ואמר שהאל יהיה להם לכבוד ולתפארת בימי חזקיהו : ולרוח משפט · ויהיה האל לרוח משפטו למי שיהיה יושב על המשפט והוא חזקיהו שיהיה מלך ויושב על כסא מלכות לעשות משפט ואמר כי האל יהיה לו לרוח משפט כלומר שהאל יתן לו דעת ובינה לעשות משפט אמת · ואמר רוח כמו שאמר ונחה עליו רוח ה׳ רוח חכמה ובינה כי החכמה והבינה מחלקו הרוח שהיא הנשמה : לגבורה · שיהיה להם האל לגבורה וכן יהיה להם לשלום במחנה אשור בעבורם ולא הולרכו לגבורת אדם כי האל יהיה להם לגבורה · וכן כשנלחמו באויביהם והשיבו מלחמה להם עד שער עריהם הגבורות האל יהיה להם לגבורה ובגבורתו נלחו אויביהם כמה שכתוב הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר · ויונתן תרגם שני הפסוקים כן בעבנה ההיא יהא ונאמר · וכן רבותינו ז״ל פירשו הענין הזה בימי המשיח לעתיד ואחרו לעושי צביונו של הקב״ה ולצפירות תפארה למלפין תפארתו : וגם אלה · אלה אומר על יהודה ובנימין אמר כמו שאמר על השבטים שבורי אפרים הלומי יין כן אמר על יהודה ובנימין כי הפילו הם ביין שגו ובשכר תעו וזה היה בימי אחז וכן היו אלה רחוים לגלות כמו אלה אלה שעתיד למלוך מלך עליהם שישיבם אל הדרך הטובה והוא חזקיהו : כהן ונביא · הכהן והנביא שהיה להם להורות התורה הם שגו כמוהם במשתה ובתעמוד העולם · ונביא הינו אחר על נביאי האמת כי לוס על נביא השקר שהיו ביניהם והם היו מתעים אותם ומתירים להם התענוג ואומרים להם שלום יהיה לכם אל תירהו עשו מה שתרצו · וי״ת כהן וספר ר״ל תלמיד : נבלעו מן היין · נשתתו מרוב שתיית היין ותעו מן הדרך הנכונה מרב שתיית השכר : שגו ברוחה פקו · שגו ברוחה פקו · רוחה שם בפלס יורה ומלקוש ופי׳ שגו בגבוהה בגבוהות נביא אמת שגו ולא הלכו בה · ואדוני אבי ז״ל פירש אפילו בדבר הנראה לעין הם שגו בו : פקו פלילה · כשלו מן ופיק ברכים שפירושו מכשול אמר כשלו במשפט ולא שפטו דין אמת הכהן והנביא שהיה להם להורותם התורה ולשפטם המשפט משפט אמת : פלילה · מן ונתן בפלילים : כי כל שלחנות · הפילו שלחן הכהנים מלאו קיא צואה פי׳ קיא וצואה חסר ו״ו השמוש כמו שמש ירח דאובן שמעון אמר שהם שותים על משתכרים ומקיאים כי כן דרך השכור כמו שאומר בהתפות שכור בקיאו והנה מקיאים דרך פיהם ויולאים דרך נקביהם ממעל ומתחת : בלי מקום · עד שאין שאין מקום נקי במקום משתיהם אלא הכל מלא קיא וצואה : את מי · אמר שהם משתכרים וכל עשקם במאכל ובמשתה ומשתכרים המורה שיבא להורותם למי יורה דעה האל לנותם ולהורותם ולמי יורה דעה ולמי יבין שמועה והנה הם אינם בני דעה והשכל והרי הם כנערי׳ שמתלבלבי׳ בעצמן ואין להם דעת ללכת למקום מוקצה להפנות : גמולי מחלב עתיקי משדים · הם הנערים הקטנים אמר שכשלמה יניקתם כמו ויגדל הילד ויגמל · עד יגמל הנער והנערים כשתשלם יניקת׳ מתחילין לדבר ואין להם עדין מחבונת האדם והבדל מן הבהמה אלא הדבור כי אין להם עדין דעת כן הם אלה הגדולים כקטנים ופי׳ עתיקים משדים · מוסרים מן השדים כמו שאומר ויעתק משם · ואמר גמולי עתיקי כדרך הסמיכות על אות השמוש כמו לנביאי מלבם האלהי מקרוב השכוני בהלים : כי

אורים ותומים

הנה חזק · יש רוח חזק ואמיץ ליי׳ שהו׳ כזר׳ברד ושער קטב מרירי: הניח לארץ ביד· יניחהו על ארצ׳ בילו החזקה ויפיל המובלות מן התאנים : כבכורה בטרם קיץ · בבישולה של תאנת קין טובל : בטרם קיץ · עת ביסול שאר בתאני׳ אשר מתוך שהיא בכורה קופץ עליה ובולע׳ בעודה בכפו ך ויסקד על הרעה ויביא׳ עליו: ה ביום ההוא · כהחש הפוסעים : יהיה יי׳ לבאות לעטרת לבי · לצדיקים הנשארים בה : ולרוח משפט · והיה הקב״ה להורות משפט : ליושב על המשפט ולגבורה · יהיה לאותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה : וגם אלה · יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלו׳ טובי׳ומשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בה : שגו ברוחה · הלעיבו בדברי הנביאים זי״ת במאכ׳מעדני׳ שרחוהו עונג לה׳ : פקו פלילה · הכשילו המשפט : פקו · לשון פיק ברכי׳ פוקה : כי כל שולחנות · שלהם של זבחי מתי׳ הם שהם נקיא צואה : בלי מקום · אין הדעת סובלתן : את מי יורה דעה · שאת לתינוקות שאין יודעי׳ להבין כי הגדולי׳ פנו לדרך רעה : גמולי מחלב· גדולי מחלב : עתיקי משדים · לשון ויעתק משם · ד״א גדולי מן התורה שנקראת חלב ועתיקי משדים מוסרים לפני תלמידי מכמים : כי

כנה חזק · כאן פירש פה שאמרו שאין דומה לשתכלל אלא כמה בבריאתו כמנין ברד בת, וכו׳ תמ״ה ו״ו אל הין יוכל הנורא ויבכרך לשבור בין בשבבו בין בגאות והוא כי הנרד שבלתי שבבי׳ הנבי׳ מתה שנרין בפרי והפיס בגות לו והשל״ת חזק לשבות בשם ופי׳ שאמר כזרם שבר קטב זהו האמור כזרם מים כבירים כי הפיס נאותיה לו אבל יבה בה בלבן כי ניחהו ביד הפירות בארץ כאלו ביל יקפסם : ברגליס יר׳ כלי בזיון כאמר הוא בפרש לרמס שכורי אפרים שהוא הין ינא מאמר יהיהן הדרך בתנגים ברגליו בתחתר יין ביקבים · ביום ההוא יהיה וגו׳ לבני ולבבוד עתה תהפך הקדרה כל פיה עד עכשיו היו כל מתביבים מכוונים אל היופי ומתה יהיה היופי מהם אל הם כי הפר״ת ירמה היופי אבל עכ״ו זה יתבהו בשלת הנלה לבינית וזה בבכא הפוכר לשם ם מניו מרץ וה בלי הבלהתה כאר׳ ויפיס לבר ג בחיבו זה ביום ההוא וגו׳ כי הנבי׳ תן אליו יקבד וכן לבת מבכם ליבבה כל המבכם וכן לבורה פיסיבי מלחמה זאבר עה שבתבתי לשלוה בת׳ חיה מין לי וגו׳ כי התבלית הנבור בשולל ולאמה בבל בפלחמה ו״ם כאן פיסיבי פלחמה שהרה ולחמים בנבדו׳ וגם אלה ביין שגו בספרים אחרו וגם אלה מזר ליהוה ובנאין בתוי׳ בשבטים ומלת אלה בהנביאים ובנביאיהם פקו פלליה ולא אחרו אבל הרחה כי לפי שאמר כאן ולהוא בשכר ליוסב על המשפט כי יתוקן ענין יוסב על המשפט כאלו מטאו גם הם ולתפלה לא פירש הסאתם ולכן אמר כי גם לא הנוני הבופם והנבוי׳ כיי שגו ב״כ הם׳ בפה שגרו לשתות ולהשתכר הוסם שתותו והכ׳ שבשכרות יפשה שלא מדעתו דברים אשר לא כן בדבר הגלות ובאבל בתנים בל ספון דם וזהו לבלו ניתן לפליאה כי הוא לא ידע מפשם ראוי ליזהר בפת שבראתו וזהו ביין שגו ירב׳ ראשונה שגו בשתיית היין יותר הראוי והמ״כ בשכר בפרוי׳ אחבת שכרותו ובפה פיר׳ מה אלה הנוכ׳ אשר הבשבם עליהם ואמר כאן ובנביא ינו׳ כי הכהן התוה פלחמה הוא מתוסרי הפלחמה ונדולים שבנולם בפנחם בזשמו והבנבי׳ הוא הסיפם פיוסב על הפשפם כשמואל בחרו כי הפלגן לא דן ולא דבין אותו אלא להבן יהיה כי הכהן הוא הסופם כענין שאחר יורו פשפטיך והתנבא הוא הפנהיג והמזהיר על הפלחמה הבתיבה בפלישע אל פלן אים ולכן אמר בהן עליהם כהן ובנביא שגו בשכר יר׳ שגו בשתיית היין שר להשתכר וחמ״כ בגלמו פן היין כמו זבה נפשה רחם לא זבה נפשה רם כמו שפי׳ ואחר שנגלמו אמנו תמו בשכרות ו״ם אמנו פן בשכל והתמות הוא שגו בריאה ד״ם זה בנבי׳ שמה בדואה כי הוא רואה ובוכה נתנו אל ולא הזהירו רנים בשכרות ובפלו בפלחמה דמם בראשם והבבני׳ פקו פלילה ירגש הסאו ביבר הפשפם כענין ונתן בפלילים : כי כל שלחנות ונומר · ידוע הוא כי הנשופכה יבי׳ מולי קלקולי׳ והוא הנקרא אל היופא קיא נואה ושלשל יחד ואחר יעשם להבביר מקום הסבא לרחתו אל מקום אחר כנוי אל הנזיתה הפוך כי

מנחה גדולה

בבביר הנטתבא בפלוייה על הסוס והלב והליאם ותבשל הנשיתה ויעשרן הטבא לרחותו אל מקום אחר לבן בשלחנות אלו קיא נואה יחד להעדר מקום הנרין לאלתר בלי עכוב :

לאלים תרמסנה וגו׳ כלומר איך ע״י היין יהיה לכם עטרה לראשיכם והיין כעשה ע״י לריכת הענבים ברגלים ואוי להם כי מה שברגלים תרמסנה יהיה בראשם עטרת גאות שכורי אפרים · ואשר לו המון שהוא אין מגל ואל תתאלים שקרא אין כוכל כי אל יעלה על רוחו שיוכל איש לעבוד ה׳ זמון שבידו שלא ישרה מתנו גם כי יוציאנו בבשר ויין רב · כי אלא ואיתה בעיית בוכל בבכורה וכו׳ שיראה הרואה אותה בעודה בכפו יבלענה לעבדן התשוקה עיניך בו ותירמו וגו׳ · ביום ההוא כאשר ירחו שלא היה מעתה ותקומה לעושרם ולתעוגנם ביין כי יבלה כאין מוכל וגו׳ לא יעזבו אליו כספם ובהבם ותענוגי גאות שבורם ולא יהיה להם זה לעטרה להתבאר בהם כמה׳ · אך יהי׳ ה׳ לצאות לעטרת וגו׳ · וגם אלה ביין שגו וגו׳ כי היו מורים בתחיר ובייין ובפתיתי לתם התנבאו עד שגגו וטפו מן הדרך לאהבת המוטל הביתן להם בשכרם לחזות להם שמא אלהיהם לאם כפי לאוכם · ואין להם התבלה לומר ששתו יין בלי שתיה לא לילה לעתם כי זה לא נאחר כי אם בשיעור מוצש כמו רבינו׳ לא כן אלו שהרבו לשתות ז׳ עד ששתו ולאו הקיאו בד שלאחר אלו קיא נואה וגו׳ :

ואמר רבי אבא בר כהנא, אמר רבי יוחנן: אין אדם רואה בחלומו אלא מה שהוא חושב בליבו.

אמר רבי אבא בר כהנא, אמר רבי יוחנן: אין אדם רואה בחלומו אלא מה שהוא חושב בליבו. אמר לו רבי אבא בר כהנא לרבי יוחנן: אם כן, מה הוא אומר? אמר לו: אם כן,

כי צו לצו צו לצו. נביא מצוה להם מאת הקב"ה והם יש להם צו של עובדי ע"ז כנגד זה וחוזר הנביא מוכיחם והם תמיד אומרים יש לנו צו לצו חשוב מסלך: קו לקו. יש להם קו מסקולות מספטי רשע כנגד קו הצדק: זעיר שם. הנביא אומר להם עוד מעט תבא עליכם רעה והם אומרים זעיר שם ימהר יחיש מעשהו לימי מעטי': לעגי שפה. וכן כל לשון לעגים וכן עלגים שניה' לשון דבור הפוך שאינו מיושר להשמע: ידבר אל העם הזה. כל המדבר אליהם דבר נבואה ותוכחה דומה להם לשון גלעג שאין יכולים להבין בו: אשר אמר. הנביא להם זאת המנוחה להיותכם בטלה הניחו לעיף שלא תנזלוהו וזאת תהיה לכם המרגעה: והיה לכם דבר יי' וגומר. כמדתם ימדוד להם יגזור בדברו עליהם שו של אומו' המשתעבדים בם על לו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו של פורענות כנגד קו של עבירו' שביד' קו לקו תקוה חילוף תקוה יקוו לאור והנה חשך: זעיר שם זעיר שם. לימים מועטין תבא עליהם והם יתמעטו שם בארץ אויביהם: משלי העם הזה. האומרים לצון בלשון משל כנגד ברתנו ברית את מות שלא יבא עלינו: עשינו חוזה. גבול שלא יעברנהו וכן מחוז חפצם וכן מחוזה אל מחוזה כולם לשון גבול הם וקיצונו של דבר אשומי"ר בלע"ז: שוט שוטף. מכה המתהלכת בארץ: לא יבאנו. לא יבא עלינו: שמנו כזב. שמנו ע"ש: מחסנו. מחסה שלנו: ובשקר נסתרנו. בע"ש בטחנו להסתירנו: הנני יסד. לשון עבר הוא הוא יסד המלך וכן צריך לפותרו הנני הוא אשר יסד כבר בציון אבן כבר נגזרה גזר' לפני והעמדתי מלך המשיח שיהא בציון לאבן בוחן לשון מבצר ובוחן וכמו וחוזק כמו הקימו בחוכיו: מוסד מוסד. הראשון פתח לפי שהוא דבוק מוסד של מוסד מוסד שהו' מוסד גמר: המאמין לא יחיש. המאמין' דבר זה לא ימהר' לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבא: ושמתי משפט לקו. ולפני בא אותו מלך אביא עליכם גזרות להתם הפוסעים שבכם ושמתי משפט יסורין להיותם לקו כלומר אשים קו מדתי יסורים להביא עליכם ואת צדקה אשים שתהא משקולת המיישר' בניין הבונים בחומת כלו' שתהא צדקה מהלכת לפניהם ומישרת דרכיהם שיכלו הפוסעים ומותרו הצדיקים: ויעה

אבן עזרא

כי צו לצו. רמויים הם לדבר עמם כאשר ידבר האב אל בנו הקטן שלא ירע עוד: צו לצו. מצוה אחר מצוה או מצוה דבקה למצוה: קו לקו. למוד הכתיבה: זעיר שם. מעט מעט פעם אחרי פעם: כי בלעגי. מגזרת לעג כי כן המנהג שידבר המלמד לתינוק: ובלשון אחרת. שיבקש המלמד אותות שאינם קשות על הלשון תחת אחרות כן ראוי שידב' המוכיח אל העם הזה: אשר אמר להם. הנביא: זאת. ירושל' היא מנוחתכ' עשו מנוחה לעיף שלא יברח אל מצרים ואשור: המרגעה. מגזרת מרגוע ושניהם שמות ועל דעת המדקדק הירושלמי שהמלה פועלת. האל"ף בסוף אבא נוסף כאל"ף ההלכות: והיה. והנה חשבו כי דבר השם איננו עקר רק להרגילם לחטון לא יבאו אל מצרים כאשר כתב הוי היורדי' מצרים לעזרה כי אחת היא: לכן. אנשי לצון. המתלוצצים לאמר כי דברי הנביא כמו צו לצו: מושלי. יש אומרי' מגזר' מתשלה והטעם הדברים והנכון שהו' כמו על כן יאמרו המושלים: כי כרתנו ברית. עם מות שלא נמות עתה: ועם שאול עשינו חוזה. כמו ברית ויאמר רבי משה הכהן כי חזו' דרך נבואה ומה יעשה במלת עשינו חוזה ולפי דעתי שחוזה הוא הנביא וכן הוא ברית את מות ועם שאול עשינו ברית חוזה כברית שתעשה על ידי נבואה: שוט שוטף. על רעב והקרוב שהוא כן שוט נחל שוטף: כי שמנו. הטעם אף על פי שאמנו כזב וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך: לכן. הנני יסד. שם התאר מהבנין הכבד על משקל אבד והנה כמוהו יולח ושבח אני את המתים: אבן בחן. כמו עופל ובוחן והטעם שתהיה נשגבה ציון ממלך אשור: פנת יקרת מוסד. הראשו' שם כמו יסוד ויקרת שמו' אליו והשני פעול מבנין הכבד הנוסף על משקל מוסד על כן הסמ"ך דגוש לבלוע הכפל: המאמין לא יחיש. כי עוד לימים רבים היה זאת הנבואה: ושמתי. דרך משל על קו ומשקלת הבונים בעבור שאמר הנני יסד בציון אבן ויש אומרים כי האבן על דרך משל על חזקיהו: ויעה

כי לא לנו. לא הוא שם כמו מצוה ולא נאמרה המצוה בזה הלשון במקום אחר ורוצה בו באמרו לו מצוה קטנה. אמר כי הם כמו הנערים ולנערים יצוה האדם אותם מעט מעט וילמדם כדי שיקבלו כי אין לעם לב לקבל אלא דברים מעטים. וכן פי' קו לקו והקו הוא קו הבנין והבנאי נוטה אותו עד שיעשה אותו טור אחר כך יסלקהו ויטהו לעשות טור אחר. וכן יעשה מעט מעט עד שיגלים הקיר. וכן הוה הגמוד והרגל לנערים. וכן דרך שלומד הנבי' לעם הזה כי הם מעטי הבינה ועוד כי הם גלאי' לשמוע דבר ה' בעבור שאינם הפצי' בו. ואחר שאמר לו אלו קו נקו וכפל' לחזק הענין ואמר זעיר שם זעיר שם כלומר ימהר להם מעט בדב' זה ומעט בדבר זה ואף על פי כן אינו מקבלי': כי בלעגי שפה. אמר הנביא שידבר אל העם הזה ידמה שידבר להם בלעגי שפה כמו הלועג בשפתותיו שלא יוכל להבין את בני אדם דברין היטב או כמי שידבר בלשון אחר' כן עושין עצמן שלא יבינו דברי הנבי': אשר אמר אליהם. והנביא לא יאמר להם אלא דברי. טובי שיכוחו בהם אם ישמעו לו ויאמר להם זאת המנוחה אם תשמעו אל דברי ה' ותעשו מצותיו תהיה לכם מנוחה בארצכם ולא תגלו ממנה. והיה אומר לכהניה' ונביאיה' הניחו לעיף ישראל שהוא עיף ויגע בצרות רבות שיבאוהו הניחו לו והורוהו דבר ה' כי ינו' ולא תחטאוהו בשקרותיכ' ובפחזותיכ': ולא אבות לשמוע. נכתב בחל"ף. וכן ההלכו אתו וכן מלת הוא: והיה להם דבר ה'. שלא רצו לשמעו מעט מעט היה לה' למכשול עון מעט מעט מדה כנגד מדה: למען ילכו וכשלו אחור. כלומר כשיחסכו ללכת לפני יכשלו לאחור ותהיה בהם יד אויביהם ונשברו ונוקשו ונלכדו: לכן שמעו. אנשי לצון: שאתם מתלוצים על דבר ה' ולא תחשבוהו לכלום: מושלי העם הזה. אמר כנגד שרי יהודה שהם כמושלים על העם הזה כי אחז המלך היה עושה התועבות ההם אם השרים היו מוחים בידו אבל כשהנביא היה מוכיחם ומודע' הפורענות העתידה לבא עליהם היו מתלוצצים ואומרים כרתנו ברית את מות: כי אמרתם. שאתם מתיאשים מן הפורענות ואומרים דרך ליצנות כרתנו ברית את מות שלא יבא לנו. וכן שום האויב כשיעבור בעולם לא יבא אלינו: חוזה. שם כמו רואה שפירושנו. כלומר מחזה עשינו עמו שאדם המתרחה פני עם בעל דינו לעשות שלום ביניהם: כי שמנו כזב. והם נביאי השקר: כזב מחסנו. הם לא היו אומרים כזב ושקר אלא הנביא קורא אותו מחסה כזב והם דבר נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר: שיט. כתוב בי"ל וקרי שוט בי"ו ואותיות הה"ו מתחלפות: עבור. כתוב בלא יוד והוא מקור וקרי יעבור בי"וד האיתן והענין אחד: לכן כה אמר ה'. יסד שם תאר. ואף על פי שהוא פתח. אמר הנני מיסד בציון אבן והוא המלך המשילו באבן גדולה שנותנין אותה ליסוד הבנין. וכן פנות הבית עושים מהבנים גדולה לקיים הבנין. ואחר שימליך מלך טוב בציון שתגדל ציון על ידו מן האו' והוא חזקיהו שיחזיר העם בתשובה ויבער הפסעים. ופי' בחן מבצר מן הקימו בחוכיו כופל ובחן: יקרת. שם כמו יקר. והתי"ו במקום ה"א ואינו סמוך כמו שפי' במלת ניצת: מוסד מיסד. הראשון שם והשני פעול והוא דגוש עם הוי"ו. ופי' יסוד חזק שביסודות יהיה זה היסוד והוא חזקיהו והוא המאמין לא יחיש לפי שרוב' לא היו מתאחרין בדברי הנבואה לפי' אחר המאמין לא יחיש המאמין שיש בכם לא יחיש ויאחר לראות זאת הנבואה אבל על כל פני ירגה אותם ואם לא תהיה כל כך בקרוב לא תרחק: ושמתי על יד. זה המלך שיקום אשים משפט לקו לא כמו שהוא עתה שאין משפט והין ירחה אלהים בארץ אבל בימי המלך הזה יהיה המשפט במישור כמו הקו שנותנין אותו ליסר הבנין וכמו המשקל והיא אבן הבדיל או העופרת שמעבירים אותו על הבנין גם כן לראות אם הוא יסר ועל פי המשקלת ההיא מיסרי' הבנין כן תהיה הצדקה במישור. לאשקלת שם בפלס משמרת. ומפני האתנח נקמלה הקוף: ויעה

לצון ג' ומל' וסימן שמעו דבר יי' אנשי לצון. עד מתי פתיים תאהבו פתי. אנשי לצון יפיחו:

מנחה גדולה

כי צו לצו ע"י שהם מתבאר ומורים בתחיל יין הם משמים הנו לפ מהתיר לאיסור לו מצוה של מקום לצוות של ע"ז ומקו לקו במקום שהי' להם להוכיח הרשעים שיביא עליה' קו הבלבנו' הם אחרי' להם הלו' יבא עליכם ולא תעבשו ובמקום שהיה להם להוכיח ולומר זעיר שם שזמן זעיר תהיו בירושלים כי יגלו להם מהכפרים הסיעה ואומרי' זעיר שם אלו שגלו כבר ישובו במעט זמן בירושלים. ואחר הנביא ישני' שני"כ כשאני בא להתנבות להם בשם ה' אינם אנו נשמע לי כי בלעגי שפה וגו' כך הם דברי אגלם בלתי כשתעים שאני מדבר בלשון אחרת מתה שקל נביאים' אומרי' שהם אומרי' אלו' ואני אומר אין שלו' ואני אומר אליהם זאת המנוחה היפוך דברי נביאים והם לא אנו שמוע לי כי אם לדברי נביאי' החזר' להם אל ושקר: כרתנו ברית וגו' שע"כ המלאך המות מאריך למו עם הייתם עובדי לאלהו ית' וש"ת כי יגיע אותנו, כדי לידון בשאול הנה גם עם שאול בשמו חוזה שלא ליתן שם. ונם בעה"ז שיש שוטף וגו' לא יגיענו כי שמנו וגו' אע"פי שאמנו כזב מחסנו לא יגיענו רעה: לכן כה אמר אדני. הלא אחרתם כרתנו ברית את מות כי תראו גדיקים מתים ואתם חיים וכן בשאול לא תפקדו כי גם פרעה

לב (*) (*) 32

מחקומה לילכו בעון הזה:

ו ויאמר אלהים, יהי רקיע בתוך המים, והי מבדיל בין מים למים.
ויעש אלהים את הרקיע, ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע, ובין המים אשר מעל לרקיע, ויהי כן.
ויקרא אלהים לרקיע שמים, ויהי ערב ויהי בקר, יום שני.
ויאמר אלהים, יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד, ותראה היבשה, ויהי כן.
ויקרא אלהים ליבשה ארץ, ולמקוה המים קרא ימים, וירא אלהים כי טוב.
ויאמר אלהים, תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע, עץ פרי עשה פרי למינו, אשר זרעו בו על הארץ, ויהי כן.
ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו, ועץ עשה פרי אשר זרעו בו למינהו, וירא אלהים כי טוב.
ויהי ערב ויהי בקר, יום שלישי.
ויאמר אלהים, יהי מארת ברקיע השמים, להבדיל בין היום ובין הלילה, והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים.
והיו למאורת ברקיע השמים, להאיר על הארץ, ויהי כן.
ויעש אלהים את שני המארת הגדלים, את המאור הגדול לממשלת היום, ואת המאור הקטן לממשלת הלילה, ואת הכוכבים.
ויתן אתם אלהים ברקיע השמים, להאיר על הארץ.
ולמשל ביום ובלילה, ולהבדיל בין האור ובין החשך, וירא אלהים כי טוב.
ויהי ערב ויהי בקר, יום רביעי.
ויאמר אלהים, ישרצו המים שרץ נפש חיה, ועוף יעופף על הארץ, על פני רקיע השמים.
ויברא אלהים את התנינם הגדלים, ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם, ואת כל עוף כנף למינהו, וירא אלהים כי טוב.
ויברך אתם אלהים לאמר, פרו ורבו, ומלאו את המים בימים, והעוף ירב בארץ.
ויהי ערב ויהי בקר, יום חמישי.
ויאמר אלהים, תוצא הארץ נפש חיה למינה, בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה, ויהי כן.
ותוצא הארץ נפש חיה למינה, ובהמה למינה, וכל רמש האדמה למינהו, וירא אלהים כי טוב.
ויאמר אלהים, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וירדו בדגת הים, ובעוף השמים, ובבהמה, ובכל הארץ, ובכל הרמש הרמש על הארץ.
ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אתו, זכר ונקבה ברא אתם.
ויברך אתם אלהים, ויאמר להם אלהים, פרו ורבו, ומלאו את הארץ, וכבשוה, ורדו בדגת הים, ובעוף השמים, ובכל חיה הרמשת על הארץ.
ויאמר אלהים, הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ, ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע, לכם יהיה לאכלה.
ולכל חית הארץ, ולכל עוף השמים, ולכל רומש על הארץ, אשר בו נפש חיה, את כל ירק עשב לאכלה, ויהי כן.
וירא אלהים את כל אשר עשה, והנה טוב מאד, ויהי ערב ויהי בקר, יום הששי.

ב ויכלו השמים והארץ, וכל צבאם.
ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה.
ויברך אלהים את יום השביעי, ויקדש אתו, כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות.
אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים.
וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ, וכל עשב השדה טרם צמח, כי לא המטיר יהוה אלהים על הארץ, ואדם אין לעבד את האדמה.
ואד יעלה מן הארץ, והשקה את כל פני האדמה.
ויצר יהוה אלהים את האדם עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה.
ויטע יהוה אלהים גן בעדן מקדם, ושם שם את האדם אשר יצר.
ויצמח יהוה אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה, וטוב למאכל, ועץ החיים בתוך הגן, ועץ הדעת טוב ורע.
ונהר יצא מעדן להשקות את הגן, ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים.
שם האחד פישון, הוא הסבב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב.
וזהב הארץ ההוא טוב, שם הבדלח ואבן השהם.
ושם נהר השני גיחון, הוא הסובב את כל ארץ כוש.
ושם הנהר השלישי חדקל, הוא הולך קדמת אשור, והנהר הרביעי הוא פרת.
ויקח יהוה אלהים את האדם, וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה.
ויצו יהוה אלהים על האדם לאמר, מכל עץ הגן אכל תאכל.
ומעץ הדעת טוב ורע, לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות.
ויאמר יהוה אלהים, לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו.
ויצר יהוה אלהים עוד מן האדמה כל חית השדה, ואת כל עוף השמים, ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה, הוא שמו.
ויקרא האדם שמות לכל הבהמה, ולעוף השמים, ולכל חית השדה, ולאדם לא מצא עזר כנגדו.
ויפל יהוה אלהים תרדמה על האדם, ויישן, ולקח אחת מצלעותיו, ויסגר בשר תחתנה.
ויבן יהוה אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה, ויביאה אל האדם.
ויאמר האדם, זאת הפעם עצם מעצמי, ובשר מבשרי, לזאת יקרא אשה, כי מאיש לקחה זאת.
על כן יעזב איש את אביו ואת אמו, ודבק באשתו, והיו לבשר אחד.
והיו שניהם ערומים, האדם והאשתו, ולא יתבששו.

ג והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה יהוה אלהים, ויאמר אל האשה, אף כי אמר אלהים, לא תאכלו מכל עץ הגן.
ותאמר האשה אל הנחש, מפרי עץ הגן נאכל.
ומפרי העץ אשר בתוך הגן, אמר אלהים, לא תאכלו ממנו, ולא תגעו בו, פן תמותון.
ויאמר הנחש אל האשה, לא מות תמותון.
כי יודע אלהים, כי ביום אכלכם ממנו, ונפקחו עיניכם, והיתם כאלהים, יודעי טוב ורע.
ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, וכי תאוה הוא לעינים, ונחמד העץ להשכיל, ותקח מפריו ותאכל, ותתן גם לאישה עמה, ויאכל.
ותפקחנה עיני שניהם, וידעו כי עירם הם, ויתפרו עלה תאנה, ויעשו להם חגרת.
ויקולו את קול יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח היום, ויתחבא האדם והאשתו מפני יהוה אלהים בתוך עץ הגן.
ויקרא יהוה אלהים אל האדם, ויאמר אליו, איכה.
ויאמר את קולך שמעתי בגן, ואירא, כי עירם אנכי, ואתחבא.
ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה, המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת.
ויאמר האדם, האשה אשר נתת עמדי, הוא נתנה לי מן העץ, ואכל.
ויאמר יהוה אלהים לאשה, מה זאת עשית, ותאמר האשה, הנחש השיאני, ואכל.
ויאמר יהוה אלהים אל הנחש, כי עשית זאת, ארור אתה מכל הבהמה, ומכל חית השדה, על גחונך תלך, ועפר תאכל כל ימי חייך.
ואיבה אשית, בינך ובין האשה, ובין זרעך ובין זרעה, הוא ישופך ראש, ואתה תשופנו עקב.
ולאשה אמר, הרבה ארבה עצבונך והרונך, בעצב תלדי בנים, ואל בעלך תשוקתך, והוא ימשל בך.
ולאדם אמר, כי שמעת לקול אשתך, ותאכל מן העץ אשר צויתיך לאמר לא תאכל ממנו, ארורה האדמה בעבורך, בעצבון תאכלנה כל ימי חייך.
וקוץ ודרדר תצמיח לך, ואכלת את עשב השדה.
בזעת אפיך תאכל לחם, עד שובך אל האדמה, כי ממנה לקחת, כי עפר אתה, ואל עפר תשוב.
והאדם קרא שם אשתו חוה, כי היא היתה אם כל חי.
ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור, וילבשם.
ויאמר יהוה אלהים, הן האדם היה כאחד ממנו, לדעת טוב ורע, ועתה פן ישלח ידו, ולקח גם מעץ החיים, ואכל וחי לעלם.
ויגרשהו יהוה אלהים מגן עדן, לעבד את האדמה אשר לקח משם.
וגרש את האדם, וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים, ואת להט החרב המתהפכת, לשמר את דרך עץ החיים.

ד והאדם ידע את חוה אשתו, ותהר, ותלד את קין, ותאמר קניתי איש את יהוה.
ותסף ללדת את אחיו, את הבל, והבל היה רעה צאן, וקין היה עבד אדמה.
והי מקץ ימים, ויבא קין מפרי האדמה, מנחה ליהוה.
והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו, ומחלבהן, וישע יהוה אל הבל ואל מנחתו.
ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ויחר לקין מאד, ויפלו פניו.
ויאמר יהוה אל קין, למה חרה לך, ולמה נפלו פניך.
הלא אם תיטיב שאת, ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ, ואליך תשוקתו, ואתה תמשל בו.
ויאמר קין אל הבל אחיו, ויהי בהיותם בשדה, ויקם קין אל הבל אחיו, ויהרגהו.
ויאמר יהוה אל קין, איה הבל אחיך, ויאמר לא ידעתי, השמר אחי אנכי.
ויאמר מה עשית, קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה.
ועתה ארור אתה מן האדמה, אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך.
כי תעבד את האדמה, לא תוסף תת כחה לך, נע ונד תהיה בארץ.
ויאמר קין אל יהוה, גדול עוני מנשוא.
הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה, ומפניך אסתר, והיה נע ונד בארץ, והיה כל מצאי יהרגני.
ויאמר לו יהוה, לכן כל הרג קין שבעתים יקם, וישם יהוה לקין אות, לבלתי הכות אתו כל מצאו.
ויצא קין מלפני יהוה, וישב בארץ נוד, קדמת עדן.
והאדם ידע עוד את אשתו, ותלד בן, ותקרא שמו שת, כי שת לי אלהים זרע אחר, תחת הבל, כי הרגו קין.
ולשת גם הוא יולד בן, ויקרא את שמו אנוש, אז הוחל לקרא בשם יהוה.
זה ספר תולדות אדם, ביום ברא אלהים אדם, בדמות אלהים עשה אתו.
זכר ונקבה בראם, ויברך אתם, ויקרא את שמם אדם, ביום הבראם.
ויחי אדם שלשים שנה ומאת שנה, ויולד בדמותו כצלמו, ויקרא את שמו שת.
ויהי ימי אדם אחרי הולידו את שת, שמנה מאות שנה, ויולד בנים ובנות.
ויהי כל ימי אדם אשר חי, תשע מאות שנה, ושלשים שנה, וימת.
וחי שת חמש שנים ומאת שנה, ויולד את אנוש.
ויחי שת אחרי הולידו את אנוש, שבע שנים ושמנה מאות שנה, ויולד בנים ובנות.
ויהי כל ימי שת, שתים עשרה שנה ושמנה מאות שנה, וימת.
וחי אנוש תשעים שנה, ויולד את קינן.
ויחי אנוש אחרי הולידו את קינן, חמש עשרה שנה, ושמנה מאות שנה, ויולד בנים ובנות.
ויהי כל ימי אנוש, חמש שנים ותשעים שנה, ושמנה מאות שנה, וימת.
וחי קינן שבעים שנה, ויולד את מהללאל.
ויחי קינן אחרי הולידו את מהללאל, ארבעים שנה, ושמנה מאות שנה, ויולד בנים ובנות.
ויהי כל ימי קינן, עשר שנים ותשע מאות שנה, וימת.
וחי מהללאל חמש ושישים שנה, ויולד את ירד.
ויחי מהללאל אחרי הולידו את ירד, שלשים שנה, ושמנה מאות שנה, ויולד בנים ובנות.
ויהי כל ימי מהללאל, חמש ותשעים שנה, ושמנה מאות שנה, וימת.
וחי ירד שתים ושישים שנה, ומאת שנה, ויולד את חנוך.
ויחי ירד אחרי הולידו את חנוך, שמנה מאות שנה, ויולד בנים ובנות.
ויהי כל ימי ירד, שתים ושישים שנה, ומאת שנה, וימת.
וחי חנוך חמש וששים שנה, ויולד את מתושלח.
ויתהלך חנוך את האלהים, אחרי הולידו את מתושלח, שלש מאות שנה, ויולד בנים ובנות.
ויהי כל ימי חנוך, חמש וששים שנה, ושלש מאות שנה.
ויתהלך חנוך את האלהים, ואיננו, כי לקח אתו אלהים.
וחי מתושלח שבע ושמנים שנה, ומאת שנה, ויולד את למך.
ויחי מתושלח אחרי הולידו את למך, שתים ושמנים שנה, ושבע מאות שנה, ויולד בנים ובנות.
ויהי כל ימי מתושלח, תשע ושישים שנה, ותשע מאות שנה, וימת.
וחי למך שתים ושמנים שנה, ומאת שנה, ויולד בן.
ויקרא את שמו נח, לאמר, זה ינחמנו מן המעשה ומעצבון ידינו, מן האדמה אשר אררה יהוה.
ויהי אחרי הולידו את נח, חמש ותשעים שנה, וחמש מאות שנה, ויולד בנים ובנות.
ויהי כל ימי למך, שבע ושבעים שנה, ושבע מאות שנה, וימת.
ויהי נח בן חמש מאות שנה, ונח הוליד את שם, את חם, ואת יפת.
והי כי החל האדם לרב על פני האדמה, ובנות, ילדו להם.
וירא בני האלהים את בנות האדם, כי טבת הנה, ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו.
ויאמר יהוה, לא ידון רוחי באדם לעלם, בשגם הוא בשר, והיו ימיו מאה ועשרים שנה.
הנפלים היו בארץ, בימים ההם, וגם אחרי כן, אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם, וילדו להם, המה הגבורים אשר מעולם, אנשי השם.
ורב רעת האדם בארץ, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום.
וינחם יהוה כי עשה את האדם בארץ, ויתעצב אל לבו.
ויאמר יהוה, אמחה את האדם אשר בראתי, מעל פני האדמה, מאדם עד בהמה, עד רמש ועד עוף השמים, כי נחמתי כי עשיתם.
ונח מצא חן בעיני יהוה.
אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים היה בדרתיו, את האלהים התהלך נח.
ויולד נח שלשה בנים, את שם את חם ואת יפת.
ותשחת הארץ לפני האלהים, ותמלא הארץ חמס.
וירא אלהים את הארץ, והנה נשחתה, כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ.
ויאמר אלהים לנח, קץ כל בשר בא לפני, כי מלאה הארץ חמס מפניהם, והנני משחיתם את הארץ.
עשה לך תבת עצי גפר, קנים תעשה את התבה, וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר.
וזה אשר תעשה אתה, שלש מאות אמה אורך התבה, חמשים אמה רחבה, ושלשים אמה קומתה.
צהר תעשה לתבה, ואל אמה תכלנה מלמעלה, ופתח התבה בצדה תשים, תחתים שנים ושלישים תעשה אתה.
ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ, לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים, כל אשר בארץ יגוע.
והקמתי את בריתי אתך, ובאת אל התבה, אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך.
ומכל החי מכל בשר, שנים מכל תביא אל התבה, להחיות אתך, זכר ונקבה יהיו.
מן העוף למינהו, ומן הבהמה למינה, מכל רמש האדמה למינהו, שנים מכל יבאו אליך, להחיות.
ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל, ואספת אליך, והיה לך ולהם לאכלה.
ויעש נח, ככל אשר צוה אתו אלהים, כן עשה.

ז ויאמר יהוה לנח, בא אתה וכל ביתך אל התבה, כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה.
מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה, איש ואשתו; ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים, איש ואשתו.
גם מעוף השמים שבעה שבעה, זכר ונקבה, לחיות זרע על פני כל הארץ.
כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ, ארבעים יום וארבעים לילה, ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי, מעל פני האדמה.
ויעש נח, ככל אשר צוהו יהוה.
ונח בן שש מאות שנה, והמבול היה מים על הארץ.
ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו, אל התבה, מפני מי המבול.
מן הבהמה הטהורה, ומן הבהמה אשר אינה טהורה, ומן העוף, וכל אשר רמש על האדמה.
שנים שנים באו אל נח אל התבה, זכר ונקבה, כאשר צוה אלהים את נח.
והי מקץ שבעת הימים, ומי המבול היו על הארץ.
בשנת שש מאות שנה לחיי נח, בחדש השני, בשבעה עשר יום בחדש, ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה, וארבת השמים נפתחו.
והי הגשם על הארץ, ארבעים יום וארבעים לילה.
בעצם היום הזה, בא נח ושם וחם ויפת בני נח, ואשת נח, ושלש נשי בניו אתם, אל התבה.
הם והחיה למינה, וכל הבהמה למינה, וכל הרמש הרמש על הארץ למינהו, וכל העוף למינהו, כל צפור כל כנף.
ויבאו אל נח אל התבה, שנים שנים מכל הבשר אשר בו רוח חיים.
והבאים, זכר ונקבה מכל בשר, באו כאשר צוה אתו אלהים; ויסגר יהוה בעדו.
והי המבול ארבעים יום על הארץ, ורבו המים, וישאו את התבה, ותרם מעל הארץ.
ויגברו המים, ורבו מאד על הארץ, ותלך התבה על פני המים.
והמים גברו מאד מאד על הארץ, ויכסו כל ההרים הגבהים אשר תחת כל השמים.
חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים, ויכסו ההרים.
ויגוע כל בשר הרמש על הארץ, בעוף ובבהמה ובחיה ובשרץ השרץ על הארץ, וכל האדם.
כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, מכל אשר בחרבה מתו.
וימח את כל היקום אשר על פני האדמה, מאדם עד בהמה, עד רמש ועד עוף השמים, וימחו מן הארץ; ויישאר אך נח, ואשר אתו בתבה.
ויגברו המים על הארץ, חמשים ומאת יום.

ח וזכר אלהים את נח, ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתבה; ויעבר אלהים רוח על הארץ, וישכו המים.
ונסכרו מעינות תהום וארבת השמים, ויכלא הגשם מן השמים.
וישובו המים מעל הארץ, הלוך ושוב; ויחסרו המים מקצה חמשים יום ומאת יום.
ותנח התבה בחדש השביעי, בשבעה עשר יום לחדש, על הרי אררט.
והמים היו הלוך וחסר עד החדש העשירי, בעשירי באחד לחדש, נראו ראשי ההרים.
והי מקץ ארבעים יום, ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה.
וישלח את הערב, ויצא יצוא ושוב, עד יבשת המים מעל הארץ.
ויצא את היונה מאתו, לראות הקלו המים מעל פני האדמה.
ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, ותשב אליו אל התבה, כי מים על פני כל הארץ; ויושט ידו, ויקח אתה, ויבא אתה אליו אל התבה.
ויחל עוד שבעת ימים אחרים, ויסף שלח את היונה מן התבה.
ותבא אליו היונה לעת ערב, והנה עלה זית טרף בפיה; וידע נח כי קלו המים מעל הארץ.
ויחל עוד שבעת ימים אחרים, ושלח את היונה, ולא יסף שוב אליו עוד.
והי בשנת אחת ושש מאות שנה, בראשון באחד לחדש, חרבו המים מעל הארץ; ויסר נח את מכסה התבה, וירא, והנה חרבו פני האדמה.
ובחדש השני, בשבעה ועשרים יום לחדש, יבשה הארץ.
וידבר אלהים אל נח לאמר.
צא מתבה, אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך.
כל החיה אשר אתך מכל בשר, בעוף ובבהמה ובכל הרמש הרמש על הארץ, הוצא אתך; ושרצו בארץ, ופרו ורבו על הארץ.
ויצא נח, ובניו ואשתו ונשי בניו אתו.
כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רומש על הארץ, למשפחתיהם, יצאו מן התבה.
ויבן נח מזבח ליהוה; ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור, ויעל עלות במזבח.
ויריח יהוה את ריח הניחח; ויאמר יהוה אל לבו, לא אוסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעריו; ולא אוסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי.
עד כל ימי הארץ, זרע וקציר, וקר וחם, וקיץ וחרף, ויום ולילה, לא ישבתו.

ט ויברך אלהים את נח ואת בניו, ויאמר להם, פרו ורבו, ומלאו את הארץ.
ומוראכם וחתכם, יהיה על כל חית הארץ, ועל כל עוף השמים, בכל אשר תרמוש האדמה, ובכל דגי הים; בידכם נתנו.
כל רמש אשר הוא חי, לכם יהיה לאכלה; כירק עשב, נתתי לכם את כל.
אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו.
ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש; מיד כל חיה אדרשנו, ומיד האדם; מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם.
שפך דם האדם, באדם דמו ישפך; כי בצלם אלהים עשה את האדם.
ואתם פרו ורבו, שרצו בארץ ורבו בה.
ויאמר אלהים אל נח ואל בניו אתו לאמר.
והנני מקים את בריתי אתכם, ואת זרעכם אחרי כם.
ואת כל נפש החיה אשר אתכם, בעוף בבהמה ובכל חית הארץ אתכם; מכל יצאי התבה, לכל חית הארץ.
והקמתי את בריתי אתכם, ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול; ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ.
ויאמר אלהים, זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם, ובין כל נפש חיה אשר אתכם, לדרת עולם.
את קשתי נתתי בענן, והיתה לאות ברית בינו ובין הארץ.
והי בעננו על הארץ, ונראתה הקשת בענן.
וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם, ובין כל נפש חיה בכל בשר; ולא יהיו המים למבול לשחת כל בשר.
והיתה הקשת בענן, וראיתי לזכר ברית עולם, בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ.
ויאמר אלהים אל נח, זאת אות הברית אשר הקימתי, בינו ובין כל בשר אשר על הארץ.
ויהי בני נח, היצאים מן התבה, שם וחם ויפת; וחם הוא אבי כנען.
אלה שלשה בני נח, ומאלה נפצה כל הארץ.
ויחל נח איש האדמה, ונטע כרם.
ויתן מן היין, וישת ויתגל בתוך אהלו.
וירא חם אבי כנען, את ערות אביו, ויגד לשני אחיו בחוץ.
ויקח שם ויפת את השלמה, וישימו על שכמם, וילכו אחרנית, ויכסו את ערות אביהם; ופניהם אחרנית, ולא ראו את ערות אביהם.
ויקץ נח מיינו, וידע את אשר עשה לו בנו הקטן.
ויאמר, ארור כנען, עבד עבדים יהיה לאחיו.
ויאמר, ברוך יהוה אלהי שם, ויהי כנען עבד למו.
יפת אלהים ליפת, ושכן באהלי שם, ויהי כנען עבד למו.
ויחי נח אחרי המבול, שלש מאות שנה, וחמשים שנה.
ויהי כל ימי נח, תשע מאות שנה, וחמשים שנה, וימת.

י ואלה תולדות בני נח, שם חם ויפת; ויולד בנים אחרי המבול.
בני יפת, גמר ומגוג ומדי, ויון ותבל ומשך ותירס.
ובני גמר, אשכנז ריפת ותוגרמה.
ובני יון, אלישה ותרשיש, כתים ודודנים.
מאלה נפרדו איי הגוים בארצתם, איש לשונו למשפחתם, בגויהם.
ובני חם, כוש ומצרים ופוט וכנען.
וכוש ילד את נמרד, הוא החל להיות גבר בארץ.
ומצרים ילד את לודים, וענמים ולהבים ונפתחים.
ופתרוסים וכסלחים אשר יצאו משם פלשתים, וכפתרים.
וכנען ילד את צידון בכרו, ואת חת.
ואל היבוסי, ואל האמרי, ואל הגרגשי.
ואל החוי, ואל הסיני.
ואל הערקי, ואל הסיני.
ואל הארודי, ואל הצמרי, ואל החמתי; ואחר נפצו משפחות הכנעני.
והי גבול הכנעני, מצידן בואך גררה, עד עזה; בואך סדמה ועמרה ואדמה וצבויים, עד לשע.
אלה בני חם, למשפחתם, ללשנתם, בארצתם, בגויהם.
ולשם גם הוא ילד, אבי כל בני עבר, אחי יפת הגדול.
בני שם, עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם.
ובני ארם, עוץ וחול וגתר ומש.
וארפכשד ילד את שלח, ושלח ילד את עבר.
ולעבר ילדו שני בנים, שם האחד פלג, כי בימיו נפלגה הארץ; ושם אחיו יקטן.
אלה בני יקטן, אלמודד ושלף וחצרמות וירח.
והדורם ואוזל ודקלה.
ועובל ואבימאל ושבא.
ואופיר וחוילה ויובב; כל אלה בני יקטן.
ויהי מושבם, מישא בבואך ספר, הר הקדם.
אלה בני שם, למשפחתם, ללשנתם, בארצתם, לגויהם.
אלה משפחות בני נח, לתולדתם, בגויהם; ומאלה נפרדו הגוים בארץ, אחר המבול.

יא והי כל הארץ, שפה אחת ודברים אחדים.
והי בנסעם מקדם, וימצאו בקעה בארץ שנער, ויישבו שם.
ויאמרו איש אל רעהו, הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה; ותהי להם הלבנה לאבן, והחמר היה להם לחמר.
ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל, וראשו בשמים; ונעשה לנו שם, פן נפוץ על פני כל הארץ.
וירד יהוה לראות את העיר ואת המגדל, אשר בנו בני האדם.
ויאמר יהוה, הן עם אחד ושפה אחת לכלם, והזה החלם לעשות; ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות.
הבה נרדה ונבלה שם שפתם, אשר לא ישמעו איש שפת רעהו.
ויפץ יהוה אתם משם על פני כל הארץ; וחדלו לבנות העיר.
על כן קרא שמה בבל, כי שם בלל יהוה שפת כל הארץ; ומשם הפיצם יהוה על פני כל הארץ.
אלה תולדות שם, שם בן מאת שנה, והוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול.
ושם חי אחרי הולידו את ארפכשד, חמש מאות שנה, והוליד בנים ובנות.
וארפכשד חי חמש ושלשים שנה, והוליד את שלח.
וארפכשד חי אחרי הולידו את שלח, שלש שנים וארבע מאות שנה, והוליד בנים ובנות.
ושלח חי שלשים שנה, והוליד את עבר.
ושלח חי אחרי הולידו את עבר, שלש שנים וארבע מאות שנה, והוליד בנים ובנות.
ועבר חי ארבע ושלשים שנה, והוליד את פלג.
ועבר חי אחרי הולידו את פלג, שלשים שנה ומאתים שנה, והוליד בנים ובנות.
ופלג חי שלשים שנה, והוליד את רעו.
ופלג חי אחרי הולידו את רעו, תשע שנים ומאתים שנה, והוליד בנים ובנות.
ורעו חי שתים ושלשים שנה, והוליד את שרוג.
ורעו חי אחרי הולידו את שרוג, שבע שנים ומאתים שנה, והוליד בנים ובנות.
ושרוג חי שלשים שנה, והוליד את נחור.
ושרוג חי אחרי הולידו את נחור, מאתים שנה, והוליד בנים ובנות.
ונחור חי תשע ועשרים שנה, והוליד את תרח.
ונחור חי אחרי הולידו את תרח, תשע עשרה שנה ומאה שנה, והוליד בנים ובנות.
ותרח חי שבעים שנה, והוליד את אברם, את נחור, ואת הרן.
ואלה תולדות תרח, תרח הוליד את אברם, את נחור ואת הרן; והרן הוליד את לוט.
וימת הרן על פני תרח אביו, בארץ מולדתו, באור כשדים.
ויקחו אברם ונחור להם נשים, שם אשת אברם שרי, ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה.
והי שרי עקרה, אין לה ולד.
ויקח תרח את אברם בנו, ואת לוט בן הרן בן בנו, ואת שרי כלתו אשת אברם בנו; ויצאו אתם מאור כשדים, ללכת ארצה כנען, ויבאו עד חרן, וישבו שם.
והי ימי תרח, חמש שנים ומאתים שנה; וימת תרח בחרן.

יב ויאמר יהוה אל אברם, לך לך מארצך, וממולדתך, ומבית אביך, אל הארץ אשר אראך.
ואעשך לגוי גדול, ואברכך, ואגדלה שמך, והיה ברכה.
ואברכה מברכיך, ומקללך אאר; ונברכו בך כל משפחת האדמה.
וילך אברם כאשר דבר אליו יהוה, וילך אתו לוט; ואברם בן חמש שנה ושבעים שנה, בצאתו מחרן.
ויקח אברם את שרי אשתו, ואת לוט בן אחיו, ואת כל רכושם אשר רכשו, ואת הנפש אשר עשו בחרן; ויצאו, ללכת ארצה כנען, ובארצה כנען באו.
ויעבר אברם בארץ, עד מקום שכם, עד אלון מורה; והכנעני אז בארץ.
וירא יהוה אל אברם, ויאמר, לזרעך אתן את הארץ הזאת; ויבן שם מזבח ליהוה, הנראה אליו.
ומשם יעתק ההרה, מקדם לבית אל, ויט אהלה; בית אל מים, ועי קדמה; ויבן שם מזבח ליהוה, ויקרא בשם יהוה.
ויסע אברם הלוך ונסוע, הנגבה.
והי רעב בארץ; וירד אברם מצרים, לגור שם, כי כבד הרעב בארץ.
והי כאשר הקריב לבוא מצרים, ויאמר אל שרי אשתו, הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את.
והי כי יראו אתך המצרים, ואמרו אשתו זאת; והרגו אתי, ואתך יחיו.
אמרי נא אחתי את; למען יטב לי בעבורך, וחיתה נפשי בגלל אתך.
והי כבוא אברם מצרים, וראו המצרים את האשה כי יפה היא מאד.
וראו אתה שרי פרעה, ויהללו אתה אל פרעה; ותקח האשה, בית פרעה.
ולאברם היטיב בעבורה; ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחות ואתנים וגמלים.
ויגע יהוה אל פרעה נגעים גדלים, ואת אשת אברם דבר שרי.
ויקרא פרעה לאברם, ויאמר מה זאת עשית לי; למה לא הגדת לי כי אשתך היא.
למה אמרת אחתי היא, ואקח אתה לי לאשה; ועתה הנה אשתך קח ולך.
וצו עליו אנשים, וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו.

יג ויעל אברם ממצרים, הוא ואשתו וכל אשר לו, ולוט עמו, הנגבה.
ואברם כבד מאד, במקנה בכסף ובזהב.
וילך למסעיו, מהנגב ועד בית אל; עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה, בין בית אל ובין העי.
המזבח אשר עשה שם בראשונה; ויקרא שם אברם בשם יהוה.
וגם ללוט, הולך את אברם, היו צאן ובקר ואהלים.
ולא נשא אתם הארץ, לשבת יחדו; כי היה רכושם רב, ולא יכלו לשבת יחדו.
ויהי ריב בין רעי מקנה אברם, ובין רעי מקנה לוט; והכנעני והפרזי אז יושב בארץ.
ויאמר אברם אל לוט, אל נא תהי מריבה ביני וביניך, ובין רעי ובין רעיך; כי אנשים אחים אנחנו.
הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי; אם השמאל ואימנה, ואם הימין ואשמאילה.
וישא לוט את עיניו, וירא את כל ככר הירדן, כי כלה משקה; לפני שחת יהוה את סדם ואת עמרה, כגן יהוה כארץ מצרים, בבאך צוער.
ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן, ויסע לוט מקדם; ויפרדו איש מעל אחיו.
אברם ישב בארץ כנען, ולוט ישב בערי הככר, ויאהל עד סדם.
ואנשי סדם רעים וחטאים, ליהוה מאד מאד.
ויהוה אמר אל אברם, אחרי הפרד לוט מעמו; שא נא עיניך וראה, מן המקום אשר אתה שם, צפונה ונגבה, וקדמה וימה.
כי את כל הארץ אשר אתה רואה, לך אתננה ולזרעך עד עולם.
ושמתי את זרעך כעפר הארץ; אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ, גם זרעך יימנה.
קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה; כי לך אתננה.
ויאהל אברם, ויבא וישב באלני ממרא אשר בחברון; ויבן שם מזבח ליהוה.

יד ויהי בימי אמרפל מלך שנער, אריוך מלך אלסר, כדרלעמר מלך עילם, ותדעל מלך גוים.
עשו מלחמה את ברע מלך סדם, ואת בירשע מלך עמרה, שנאב מלך אדמה, ושמאבר מלך צבויים, ומלך בלע הוא צוער.
כל אלה חברו אל עמק השדים, הוא ים המלח.
שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר, ובשלש עשרה שנה מרדו.
ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר, והמלכים אשר אתו; ויכו רפאים בעשתרת קרנים, ואת זוזים בהם, ואת האימים בשוה קריתים.
ואת החרי בהרם שעיר, עד אל פארן אשר על המדבר.
ויסבו, ויבאו עין משפט, הוא קדש; ויכו את כל שדה העמלקי, וגם את האמרי היושב בחצצון תמר.
ויצא מלך סדם, ומלך עמרה, ומלך אדמה, ומלך צבויים, ומלך בלע הוא צוער; ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים.
את כדרלעמר מלך עילם, ואת תדעל מלך גוים, ואת אמרפל מלך שנער, ואת אריוך מלך אלסר; ארבעה המלכים, את החמשה.
ועמק השדים באר בארת בטמר; ומלכי סדם ועמרה, נפלו שמה; והנשארים, הנה אל ההר נסו.
ויקחו את כל רכוש סדם ועמרה, ואת כל אכלם; וילכו.
ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם, והוא יושב בסדם; ויבאו, ויקחו.
ויבא הפליט, ויגד לאברם העברי; והוא שכן באלני ממרא האמרי אחי אשכול ואחי ענר, והם בעלי ברית אברם.
וישמע אברם כי נשבה אחיו, ויריק את חניכיו ילידי ביתו, שמנה עשר ושלש מאות; וירדף עד דן.
ויחלק עליהם לילה, הוא ועבדיו, ויכם; וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק.
וישב את כל הרכוש, וגם את לוט אחיו ורכושו השיב, וגם את הנשים ואת העם.
ויצא מלך סדם לקראתו, אחרי שובו מהכות את כדרלעמר ואת המלכים אשר אתו; אל עמק שוה, הוא עמק המלך.
ומלכי צדק מלך שלם, הוציא לחם ויין; והוא כהן לאל עליון.
ויברכהו, ויאמר, ברוך אברם לאל עליון, קנה שמים וארץ.
וברוך אל עליון, אשר מגן צרריך בידך; ולו נתן מעשר מכל.
ויאמר מלך סדם אל אברם

ויעה ברד · המשיל האויב לברד ולמי' שוטפי' כמו שאמר למעלה כזרם מים כביתם שוטפים ויעה מגזרת יעי' שהם המנקות שמנק'הדם בהם הבית · ואותו הכזב שהיו אומרים כי שמנו כזב מחסנו הברד יסיר אותו המחסה ואותו שתר שקר שאמרתם ובשתר נסתרנו אותו השתר יספו אותו מים והוא רמז למהנה אשור שיבא כמי כבירי' שוטפים · כמו שאמר למעלה את מי הנהר העלומי' והרבי' · והתר וחלף ביהודה שטף ועבר וגומר כמו שאמר ויעל על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ואז נשטפו הרשעים אבר ביהוד' שהיו משימים כתרס ומחסה השקר והכזב : וכפר · יתבטל ויסר · כמו ואיש חכם יכפרנה : וחזותכם · שאמרתם עשינו חזות לא תקוס כמו שחשבתם · וכן שוט שיטף שאמרת לא יבאנו לא כמו שאמרתם אלא שתהיו לו למרמס : מדי עברו · בעת שיעבור אותו שוט יקח אתכם : כי בבקר בבקר יעבור · כלומר בכל יום ויום כי מעת נסעו לבא לארץ ישראל לא יבוא ביום ובלילה · כמו שאמר להעלה לא יבוא ולא יסן · ומה שאמר בבקר בבקר והמחנה היה הולך ביום ובלילה כי בלילה לא היו ארים אלא בכל בקר ובקר היו ארים בארץ שהיו באים אל ירושלם : והיה רק זועה הבין שמועה · כשיבינו שמועתי יזועו וירעדו ויפחדו ממנה כי עתה אינם מאמיני' : זועה · תנועה כמו ולא קם ולא זע ממנו כי המפחד יזעד ויזוע ויניע גופו : כי קצר המצע · פעל עבר כי חציו קמץ וחציו פתח · וכן ארה פעל עבר כי הוא מלעיל אמר דרך משל כאדם שסובב על מצע והוא קצר ואינו יכול לפשוט רגליו ולהשתרע בו · וכן כאד שיתכסה בשכבו במסכה שהו' ארה לא יכול להתכנ' ולהתאסף תחתיה כן יהיה ישראל כי מחב'אשור יתפשט בארצם והב' רחב ארצם תשוט גר וקצר· כמו שאמר אלא רחב ארצך עמנו אל ולא נשא'להם מכל ארצם אלא ירושלים והיתה גר וקצרה מהתכנס כולם בתוכ' : מהשתרע · מענין שרוע וקלוט שהוא ענין יתרון : בהתכנס · כשירצה להתכנס תחתיה לא יוכל: התכנס · ענין אסיפה · כמו נדחי ישראל יכנס : כי כהר פרצים · כמלחמה שנלחם דוד בפלשתי' בבעל פרצים והיה שם הר · כמו שכתוב ויעלו בבעל פרצים · ואותו הדבר היה פלא גדול שהבה אותם דוד בעם אשר היו אתו אז ועליהם נאספו כל פלשתי' · ואמר דוד פרץ ה' את אויב לפני כפרץ מים· כלומר מתת ה' היתה זאת וכמו אותו המעשה שהיה גדול שקם ה' ונלחם בהם כן יקום עתה ונלחם בישראל · וכמו מלחמת יהושע בגבעון שהיה פלא גדול ואמר ויהומם ה' כן יהוש עתה ה' ישראל ולא יהיה בהם כח לעמוד כנגד אויביהם · ומה שאמר בעמק בגבעון ר"ל כמו שעשה בעמק אילון ובגבעון : לעשות מעשהו זר מעשהו · כשיקום לעשות מעשהו זר בישראל ואמרו זר מעשהו כי לא עשה כזה מהמול שלשם · וכפל ענין במלות שונות כי זר ונכריה אחד ומעשהו ועבודתו אחד כחרגזם מעשה עובדה · ואחז"ל פי' זר מעשהו כי בהר פרצים ובגבעון קם בעזרת ישראל להנקם מאויביהם אך עתה זה יהיה בהפך כי מישראל ינקם עתה · ויונתן תרגם הפסוק כן אדי וגומר : ועתה אל תתלוצצו · כמו שאמר עליהם אבשי לצון ולרוב הפעלה בפעל יבא בלשון התפעל · כמו מתנקם בנפשי · מתדפקים על הדלת · והדומים להם : יחזקו · בשו"א החי"ת והז"ין : מוסריכם · יסוריכם · אמר השמרו לכם פלא תתלוצצו עוד על דברי ה' פן יהיו יסוריכם חזקים הכל כפי מעשיכם כי הפורענות עתידה לבא · כי שמעתי מאת ה' כי כלה ונחרצה · הכלה שתהיה נחרצה תהיה · כלומר גמורה · וכן כליון חרון כליון גמור : האזינו · אמר להם דרך משל · ואמר להם שיאזינו ויסתכלו · וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין : הכל היוש יחרש החרש · דמה משפטי האל ומנוחתו על ידי הגבהים למשפטי ההריסה והזריעה · ונפרש תחילה המליצה ואחר כך נפרש המשל · אמר החורש שהוא חורש אדמתו כדי לזרעה יחרוש כל היום לא יעשה אלא מה יעשה אחר שחרש קצת היום יפתח ויתיר שוריו ושדד אדמתו · כלומר יכתוש הרגבים · וזהו ושדד שהולך בשדה וכותת הרגבים במקום שימצאם : הלא אם שוה פניה · אמר כמו כאשר וכן אם יהיה היובל · אמר כאשר ישוה פני האדמה שכתת הרגבים ישוה פני הגיר כדי שיפול הזרע בשוה : והפיץ קצח וכמון · כי לכל אחד מן הזרעים יש משפט היאך יזרע והקצח והכמון צריך לזרען במקום שהעפר כתות הרבה ודק מאד: שורה · מדה · כמו במשקל ובמשורה שפירושו מדה · ושורה אחר לשד' הנקן במדה: והיא בלשון נקבה לפי שהיא תאר לחטה שהיא לשון נקבה · ואמר וכן ישים החטה בזריעתו במקום שהוא יודע מן האדמה שהוא מקום טוב לזריעת החטה יזרענה שם במדה לא יוסיף על המקום ולא יגרע מן האדמה שהיה לטובה : וכן

ויעה ברד · מגזרת היעים והנה ברד פועל כי יעה פועל יולא ועטע ברד משל למלך אשור : ומחסה · מוסך אחר וכן הוא ושתר מחסה מים יסטופו או תחסר מלת שה : וכפר · כמו ואיש חכם יכפרנה כמעם השחתה והסרה וברית חזותכם עם שאול · וי"ו והייתם כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי ויעלו אברהם את עיניו : מדי · עבור הנחל השופף יקחכם : זועה · לשון כמו זעוה הפוך כאשר יפרשו רבי' רק הוא מגזרת ולא זע ממנו ובא הוי"ו באמצע כוי"ו מות והטעם כי יפחד שבין שמועתכם מה שיארע לכם : כי · המצע · שהוא למטה ביציע : מהשתרע · המסך כמו ושרוע וקלוט : והמסכה · כמו מכסה : כהתכנס · אם הפועל מגזרת לך כנוס וטעם כהתכנס כאשר יתחברו תחתיה רבים וזה דרך משל על העם והמושלים שם : כי כהר פרצים · הוא הנודע במלחמות דוד שנקרא בעל פרצים כי בפתע פתאום רוצחו הפלשתים במעשה פלא או כעמק שהוא בגבעון שרגז רמז בעת עמוד השמש והירח כן יעשה השם מלחמה זרה על ישר'שלא נשמע כמוה : נכריה עבודתו · כפול בטעם כמשפט : ועתה · מוסריכם · מוסרות : ונחרצה · גזרה גזורה כמו לתה חרצת : האזינו ושמעו קולי · ושמעו אמרתי · והטעם הקול : הכל · הטע' כי החורש יתקן האדמה פעם אחרי פעם או שתים ויזרע והארץ מחולדתה תעשה החבואה : יפתח וישדד · יתכן השדה כמו ישדד לו יעקב והטעם כפול : הלא · שוה · מגזרת שוה ואשת מדיני'נשתוה : קצח · הוא כמין כמון ודק ממנו והוא שמו' שורה · יש אומרים הטובה ויש אומרים במדה כמו במשורה והוא היפר : ושעורה

אבן עזרא

ויעה ברד · מגזרת היעים והנה ברד פועל כי יעה פועל יולא ועטע ברד משל למלך אשור : ומחסה · מוסך אחר וכן הוא ושתר מחסה מים יסטופו או תחסר מלת שה : וכפר · כמו ואיש חכם יכפרנה כטעם השחתה והסרה וברית חזותכם עם שאול · וי"ו והייתם כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי ויעלו אברהם את עיניו : מדי · עבור הנחל השופף יקחכם : זועה · לשון כמו זעוה הפוך כאשר יפרשו רבי' רק הוא מגזרת ולא זע ממנו ובא הוי"ו באמצע כוי"ו מות והטעם כי יפחד שבין שמועתכם מה שיארע לכם : כי · המצע · שהוא למטה ביציע : מהשתרע · המסך כמו ושרוע וקלוט : והמסכה · כמו מכסה : כהתכנס · אם הפועל מגזרת לך כנוס וטעם כהתכנס כאשר יתחברו תחתיה רבים וזה דרך משל על העם והמושלים שם : כי כהר פרצים · הוא הנודע במלחמות דוד שנקרא בעל פרצים כי בפתע פתאום רוצחו הפלשתים במעשה פלא או כעמק שהוא בגבעון שרגז רמז בעת עמוד השמש והירח כן יעשה השם מלחמה זרה על ישר'שלא נשמע כמוה : נכריה עבודתו · כפול בטעם כמשפט : ועתה · מוסריכם · מוסרות : ונחרצה · גזרה גזורה כמו לתה חרצת : האזינו ושמעו קולי · ושמעו אמרתי · והטעם הקול : הכל · הטע' כי החורש יתקן האדמה פעם אחרי פעם או שתים ויזרע והארץ מחולדתה תעשה החבואה : יפתח וישדד · יתכן השדה כמו ישדד לו יעקב והטעם כפול : הלא · שוה · מגזרת שוה ואשת מדיני'נשתוה : קצח · הוא כמין כמון ודק ממנו והוא שמו' שורה · יש אומרים הטובה ויש אומרים במדה כמו במשורה והוא היפר : ושעורה

וידליק רוגזי ברוחצן כדביכון ועל דאטמרתון מן קדם מעיקא יתכון עממיא יגלון : ויבטיל קיימיכון דעם קטולא ושלמיכון דעם מחבלא לא יתקיים מחת שנאה ארי תיתי עליכון כנחל מגבר ותהון להון לדריש : בזמן מעידותהי יגליתכון ארי בצפר בצפר יעברי בימם ובלילי ויהי עד לא ימטי זמן לוטא תסתכלון במילי נבייא :

ארי יתקצר חיליהון משעבור תקיף ושלטון מעיק יסגי מדוא : ארי במא דזעו טוריא כד אתגלי יקרא דיי ביומי עוזיה מלכא וכנסין דעבר ליהושע במישר גבעון לאתפרע מרשעיא דעבדו על מימריה בן יתגלי לאתפרעא מדעבדין עוברין ונבראין עוברהון ומדפלחין פולחן טעותא פולחנהון : וכען לא תתרשיעון דילמא יתקפון יסוריכון ארי גמירא ושיצאה שמעית מן קדם יי אלהים צבאות על כל יתבי ארעא :

אמר נבייא אציתו ושמעו קלי אתפנו וקבילו למימרי : בכל עידן מתנבן נבייא לאלפא מאים יתפתחן אודני חייביא ויקבלון אולפן : הלא אם ישון בית ישראל אפיהון למעבד אוריתא ויתובון ויכנישון יתהון מבני עממיא דאינון מבדרין ביניהון הא כקיצחא וכממונא דמזדריק ויקריב יתהון זרעין לשבטיהון הא כזרעי חיטין על בייר ושעורין

הבין ה' בקריא' וסימן ושאלת לך הבין · והיה רק זועה הבין שמועה · והכלבים עזי נפש : אל תהיו כסים כפרד · חכמת ערום הבין דרכו · וסי' בלשון תרגום הוון כליבא שאלין חכמתא לסוסיא : האזינו ח' ומלי' וסימן השמים ואדברה · שמעו מלכים האזינו ריזגים · שמעו דבר יי' קציני סדם האזינו : האזינו ושמעו קולי · ולאמי האזינו · האזינו כל ישבי חלד · שמעו חכמים מלי :

הבין ה' וסי' הון בלבא שאלין חכמתא לסוסיא

מהתכנס כולם בתוכ' : מהשתרע · מענין שרוע וקלוט שהוא ענין יתרון : בהתכנס · כשירצה להתכנס תחתיה לא יוכל: התכנס · ענין אסיפה · כמו נדחי ישראל יכנס : כי כהר פרצים · כמלחמה שנלחם דוד בפלשתי' בבעל פרצים והיה שם הר · כמו שכתוב ויעלו בבעל פרצים · ואותו הדבר היה פלא גדול שהבה אותם דוד בעם אשר היו אתו אז ועליהם נאספו כל פלשתי' · ואמר דוד פרץ ה' את אויב לפני כפרץ מים· כלומר מתת ה' היתה זאת וכמו אותו המעשה שהיה גדול שקם ה' ונלחם בהם כן יקום עתה ונלחם בישראל · וכמו מלחמת יהושע בגבעון שהיה פלא גדול ואמר ויהומם ה' כן יהוש עתה ה' ישראל ולא יהיה בהם כח לעמוד כנגד אויביהם · ומה שאמר בעמק בגבעון ר"ל כמו שעשה בעמק אילון ובגבעון : לעשות מעשהו זר מעשהו · כשיקום לעשות מעשהו זר בישראל ואמרו זר מעשהו כי לא עשה כזה מהמול שלשם · וכפל ענין במלות שונות כי זר ונכריה אחד ומעשהו ועבודתו אחד כחרגזם מעשה עובדה · ואחז"ל פי' זר מעשהו כי בהר פרצים ובגבעון קם בעזרת ישראל להנקם מאויביהם אך עתה זה יהיה בהפך כי מישראל ינקם עתה · ויונתן תרגם הפסוק כן אדי וגומר : ועתה אל תתלוצצו · כמו שאמר עליהם אבשי לצון ולרוב הפעלה בפעל יבא בלשון התפעל · כמו מתנקם בנפשי · מתדפקים על הדלת · והדומים להם : יחזקו · בשו"א החי"ת והז"ין : מוסריכם · יסוריכם · אמר השמרו לכם פלא תתלוצצו עוד על דברי ה' פן יהיו יסוריכם חזקים הכל כפי מעשיכם כי הפורענות עתידה לבא · כי שמעתי מאת ה' כי כלה ונחרצה · הכלה שתהיה נחרצה תהיה · כלומר גמורה · וכן כליון חרון כליון גמור : האזינו · אמר להם דרך משל · ואמר להם שיאזינו ויסתכלו · וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין : הכל היוש יחרש החרש · דמה משפטי האל ומנוחתו על ידי הגבהים למשפטי ההריסה והזריעה · ונפרש תחילה המליצה ואחר כך נפרש המשל · אמר החורש שהוא חורש אדמתו כדי לזרעה יחרוש כל היוש לא יעשה אלא מה יעשה אחר שחרש קצת היוש יפתח ויתיר שוריו ושדד אדמתו · כלומר יכתוש הרגבים · וזהו ושדד שהולך בשדה וכותת הרגבים במקום שימצאם : הלא אם שוה פניה · אמר כמו כאשר וכן אם יהיה היובל · אמר כאשר ישוה פני האדמה שכתת הרגבים ישוה פני הגיר כדי שיפול הזרע בשוה : והפיץ קצח וכמון · כי לכל אחד מן הזרעים יש משפט היאך יזרע והקצח והכמון צריך לזרען במקום שהעפר כתות הרבה ודק מאד: שורה · מדה · כמו במשקל ובמשורה שפירושו מדה · ושורה אחר לשד' הנקן במדה: והיא בלשון נקבה לפי שהיא תאר לחטה שהיא לשון נקבה · ואמר וכן ישים החטה בזריעתו במקום שהוא יודע מן האדמה שהוא מקום טוב לזריעת החטה יזרענה שם במדה לא יוסיף על המקום ולא יגרע מן האדמה שהיה לטובה : וכן

מנחה גדולה

האזינו ושמעו וגו' לאיל אם אני אומר לכם האזינו מיד שמעו קולי ואם אמנם ואומר הקשיבו העו אזניכם מיד ושיבו אחרתי שלא תעשו שלא כל זאתי לכם שתקשיבו ותשמעו באופן שלא יאחר זמן להגיד לכם המוסרים ותוכחות על יקריכם כמו שכל היום חורש ולא כשאר לו זמן לזרוע שהוא בזרות גדולה וז"ל כמתמיה הכל היום יחרוש החורש לזרוע יפתח ויסדד אדמתו לא יתכן שאם כן מתי יזרע כן אתם לפתח אזניכם שתשמעו הולך כל היום מה שאין ראוי כענין המשל שהכל היום יחרוש כו' לא כן היא כי הלא אם שוה פניה על הרץ בתחילה אם כמון בא לזרוע זורעו בזריקה קצח מין מוכל הוא: ושם

כי קצר המצע יר' כתעלה תפשל בתחר עשני קצתיה חשר סגיכם כחיות כי כתו שיחבר הגדיות מתת ניתר פרחמי כי להיו שיחבר מכלי תת פרחמי לעבודת החל כן פתה לביותם נתונים ביל מוניכם מתחל פיניכם להשתר מרפתו · הכל זנו' יר' כי חפשר לביות הנתן ת' והמקבלים מתחלפים וכו' ולכן לא יקבלו בשם כמו הת רשני חפש"ל שכל היום יחרוש הארץ החורש לזרוע בה לא תפשיל בה בלים לא' מן הזרעים ולא תעלה כי לכי שהחרישה חוזה יותר מן הנורך לזרע בלוני נשבר כי אם שוה פניה יכל לעכין זרעי' מתחלפי' ובל מ' יקבל כפי חשר ניסחו הלא תרחה כי הזר הנע הם אינם כולם חזקים בשוה כי להם בחוזק לבליעתו ובחכם יחכם קנח וכמון בשבט לחילתו כי ענין הכשנה בהכנה שוה וכוני יכוח לכולם ואחר היו נכונים וגו' ואחר עשה מחינה בכמי עניתה זקנים מתיגה בפני עניפים :

הלא אם שוה פניה · מגזרת היעים והנה ברד פועל כי יעה פועל יולא ועטע ברד משל למלך אשור : ומחסה · מוסך אחר וכן הוא ושתר מחסה מים יסטופו או תחסר מלת שה : וכפר · כמו ואיש חכם יכפרנה כטעם השחתה והסרה וברית חזותכם עם שאול · וי"ו והייתם כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי ויעלו אברהם את עיניו : מדי · עבור הנחל השופף יקחכם : זועה · לשון כמו זעוה הפוך כאשר יפרשו רבי' רק הוא מגזרת ולא זע ממנו ובא הוי"ו באמצע כוי"ו מות והטעם כי יפחד שבין שמועתכם מה שיארע לכם : כי · המצע · שהוא למטה ביציע : מהשתרע · המסך כמו ושרוע וקלוט : והמסכה · כמו מכסה : כהתכנס · אם הפועל מגזרת לך כנוס וטעם כהתכנס כאשר יתחברו תחתיה רבים וזה דרך משל על העם והמושלים שם : כי כהר פרצים · הוא הנודע במלחמות דוד שנקרא בעל פרצים כי בפתע פתאום רוצחו הפלשתים במעשה פלא או כעמק שהוא בגבעון שרגז רמז בעת עמוד השמש והירח כן יעשה השם מלחמה זרה על ישר'שלא נשמע כמוה : נכריה עבודתו · כפול בטעם כמשפט : ועתה · מוסריכם · מוסרות : ונחרצה · גזרה גזורה כמו לתה חרצת : האזינו ושמעו קולי · ושמעו אמרתי · והטעם הקול : הכל · הטע' כי החורש יתקן האדמה פעם אחרי פעם או שתים ויזרע והארץ מחולדתה תעשה החבואה : יפתח ויסדד · יתכן השדה כמו ישדד לו יעקב והטעם כפול : הלא · שוה · מגזרת שוה ואשת מדיני'נשתוה : קצח · הוא כמין כמון ודק ממנו והוא שמו' שורה · יש אומרים הטובה ויש אומרים במדה כמו במשורה והוא היפר : ושעורה

שהוא בימי מין החטה לשעורה וזהו נבולתו כי הם המוד ממלאים את גבול המוכיח שהוא מקום גבול הקבוץ · ושעור הכתוב כי מת"ח יש שורה ל' ומשמי הארץ מכם שהוא כיתן בעלמא כלומר נסתן לך ומוסיות שהם הבנויים מלא גבולתו של מוכיח כי זה כל האדם ושל הג' סוגים ישוה דבורו בהפרן קצח וכמון יחרוק בל תהיה קבלה בחיוה מן הסוגים :

אמר לו, אל תרבה שיחה עם האשה. אמר לו, אל תרבה שיחה עם כל אדם. אמר לו, אל תלעיג לא בדבר ולא בדבר. אמר לו, אל תהא קל לכעוס. אמר לו, אל תתן לבך לדברי הבל. אמר לו, אל תהא רגיל לשקר. אמר לו, אל תרגיל לבך לדבר דבר. אמר לו, אל תרבה בשחוק. אמר לו, אל תלמד

ומס חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו · ואם תבואה בא לזרוע כך הוא מנהגו זורע החטי' ב'אמצע החריצה והשעורה בצדדיה הכוסמין זורע סביב לסימן גבולי השדה ומגדיו שורה לשון שורה זורעה בחמצע ובמצע' שורה על השעורין והכוסמין: ויסרו למשפט ונומר · ואף מי שאלהיו יורנו לא לגנאי יאמר לזרוע כך הוא להוכיח אחרי שאינו שומע לתוכחה הוא ייסרנו כמשפטי יסורין בדי שתועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה שמשוה פני האדמה לזרוע כדי שתצלח עמל חריסתו שחרש: בחרוץ · הוא עץ עשוי חרוצים חרוצים ושמו מורג ומתחד בו הקשין להיות חבל · כי לא בחרוץ דשין את הקצח לפי שזרעו נוח לנצאת מתוך קשי' שלו וכן על כמון לא יסבו אופן עגלה לדושו לפי כי קל הקצח לחובטו במטה והכמון בשבט: לחם יודק · ואת מי דקיס בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאינ' נוחה ליחבט: כי לא לנצח אדוש ידושנו · הרי כי זה משמש בלשון אחר לא לנצח כותשין עליו לפי שלעולם לא יכתשו גרעני הזרע להיות כידשין ליכתת על ידי החרוץ ואופן העגלה: והמס גלגל עגלתו נפרשיו · וכשמסבבי' עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אפילו הגלגל הומס ומשתבר וכן שאר כלי העגלי' עמו המפרישי' את התבואה מקשיה ולא ידוקנו והחטי' אינן נידוקי' להיו' נטחנין: אדוש ידושנו · כמו עשה יעשה לנף ינפף ואל"ף זו באה במקום ה"א כמו ואחרי כן התחבר יהושפט כמו התחבר אף כאן הדוש ידושנו וכן חברו מנחם: גם זאת מעם ונומר · גם זאת כדרך דשי תבואה וחובטי קצח כמון מעם הק"בה יצאה: הפליא עצה · להראותכם רמזים בדרך חידות ומשל נפלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקצח אינם מכבידין עליהם במדושה רבה לפי שהם נחבטין בקל כך אילו הייתם ממהרין לקבל מוסר לא היה מכביד עליכם גזרות ואתם קשים לקבל תוכחות כתבואה הקשה לדוש לכך יכביד עליכם הרבה ולא לנצח לכלייה יריב וידקה כאשר לא לנצח אדוש ידושנו ויכלו חניו ומכותיו ואתם לא תכלו דוגמת החיתת הגלגל והעגל' והחטין לא ידוקו ואילו הייתם נוחים לכלות לא היה בודק אתכם ביסורין קשין כפשתני הזה כשהוא יודע שפשתנו יפה הוא מקיים עליה: הוי אריאל · תירגם יונתן מדבחא דיי' ואף יחזקאל קראו כן שנאמר והאריאל שתים עשרה על שם שלמעל' שהיתה רובצת כארי על גבי המזבח כמו שפירשנו בסדר יומא ורבותי' פירשוהו על ההיכל שהיה גר מאחריו ורחב מלפניו: קרית

אבן עזרא

ושעורה · השעורה ידוע: נסמן · כמו סימן: וכוסמת גבולתו · מגזרת מגבלות תעשה אותה: ויסרו · והשם כבד יסר הזורע והמפין ולמדו איך יעשה · ועשה למשפט כמו במספרים כמשפט לעשות כמנהג וכן אלהיו יורנו: כי בחרוץ · כמו חרוץ חדש: על כמון · לא יסב כי טעם לא ימשוך אחר עמו: לחם · ומנהג הלח' שיודק · ל"ף אדוש נוסף כאל"ף מזרועך ועת שיהתם גלגל עגלתו או פרשיו לא ידוקנו והטעם כאשר יחרוש לא ידוקנו כי כל דבר בעתו ברא השם להיותו כן על כן אחריו גם זאת הטעם כי לא ידושנו לנצח: הפליא עצה · פליאה: תושיה · חכמה ויאמר ר'משה הכהן שהו'מגזרת יש והנה הטע'כי תולדת האדמה והזרעונים טובה מתולדת' שישמעו דברי הנביא ולא יועיל והפך זה יערף כמט'לקחי כאשר פרשתיו: הוי אריאל · יש אומ' כי נקראת ירושלם כן על שם המזבח כמו ההראל והאריאל כי אותיות יהו"ה מתחלפו'ויש אומר שנקראת כן בעבור שמזלה אריה וזה רחוק: קרית · סמוך ויחס' מלת אתת או הדומה לה שהיה שם דוד או כך דרך הלשון לסמוך אל פועל עבר כמו בראשית תחלת דבר יי': ספו

ושעורה נסמן וכסמת גבולתו: ויסרו למשפט אלהיו יורנו: כי לא בחרוץ יודש קצח ואופן עגלה על־כמון יוסב כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט: לחם יודק כי לא לנצח אדוש ידושנו והמם גלגל עגלתו ופרשיו לא ידקנו: גם־זאת מעם יהוה צבאות יצא הפליא עצה הגדיל תושיה:

הוי אריאל אריאל קרית חנה

ומפרחית דוקא: אף דא מן קדם יי צבאות נפקא דאתקין עלמא במחשבת דעתיה רבתא אסני עובדי בראשית בסני חוכמתיה: ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא די

ושעורין על סומנין וכונתין על תחומין: הא כל אילין אולפן דדרין דידעון די אלהא מחיי להון אורחא דתקנא דיהכון בה: ארי לא במורני ברזלא מדירכין קיצחא וגלגלי עגלא על כמונא מחזרין ארי בחוטרא חבטין קצחא וכמונא במחבוטא: ית עבורא מדירכין אף תיה ארי לא לעלמא אדרכא ידרכוניה ומבלבל בגלגלי עגלתיה ומפרש ית עיבורא ומפרחית דוקא: אף דא מן קדם יי צבאות נפקא דאתקין עלמא במחשבת דעתיה רבתא אסני עובדי בראשית בסני חוכמתיה: ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא די

תושיה ז'מל'בליש' וסימ' הפליא עצה הגדיל · עמי עז ותושיה יראה שמך דמיכה · כי כפלים לתושיה · לי עצה ולי תושיה · לתאוה יבקש נפרד · יצפן לישרים תושיה ·

ומס חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו · ואם תבואה בא לזרוע כך הוא מנהגו זורע החטי' ב'אמצע החריצה והשעורה בצדדיה הכוסמין זורע סביב לסימן גבולי השדה ומגדיו שורה לשון שורה זורעה בחמצע ובמצע' שורה על השעורין והכוסמין: ויסרו למשפט ונומר · ואף מי שאלהיו יורנו לא לנצח יאמר לזרוע כך הוא להוכיח אחרי שאינו שומע לתוכחה הוא ייסרנו כמשפטי יסורין בדי שתועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה שמשוה פני האדמה לזרוע כדי שתצלח עמל חריסתו שחרש: בחרוץ · הוא עץ עשוי חרוצים חרוצים ושמו מורג ומתחד בו הקשין להיות חבל · כי לא בחרוץ דשין את הקצח לפי שזרעו נוח לנצאת מתוך קשי' שלו וכן על כמון לא יסבו אופן עגלה לדושו לפי כי קל הקצח לחובטו במטה והכמון בשבט: לחם יודק · ואת מי דקיס בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאינ' נוחה ליחבט: כי לא לנצח אדוש ידושנו · הרי כי זה משמש בלשון אחר לא לנצח כותשין עליו לפי שלעולם לא יכתשו גרעני הזרע להיות כידשין ליכתת על ידי החרוץ ואופן העגלה: והמס גלגל עגלתו ופרשיו · וכשמסבבי' עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אפילו הגלגל הומס ומשתבר וכן שאר כלי העגלי' עמו המפרישי' את התבואה מקשיה ולא ידוקנו והחטי' אינן נידוקי' להיו' נטחנין: אדוש ידושנו · כמו עשה יעשה לנף ינפף ואל"ף זו באה במקום ה"א כמו ואחרי כן התחבר יהושפט כמו התחבר אף כאן הדוש ידושנו וכן חברו מנחם: גם זאת מעם ונומר · גם זאת כדרך דשי תבואה וחובטי קצח כמון מעם הק"בה יצאה: הפליא עצה · להראותכם רמזים בדרך חידות ומשל נפלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקצח אינם מכבידין עליהם במדושה רבה לפי שהם נחבטין בקל כך אילו הייתם ממהרין לקבל מוסר לא היה מכביד עליכם גזרות ואתם קשים לקבל תוכחות כתבואה הקשה לדוש לכך יכביד עליכם הרבה ולא לנצח לכלייה יריב וידקה כאשר לא לנצח אדוש ידושנו ויכלו חניו ומכותיו ואתם לא תכלו דוגמת החיתת הגלגל והעגל' והחטין לא ידוקו ואילו הייתם נוחים לכלות לא היה בודק אתכם ביסורין קשין כפשתני הזה כשהוא יודע שפשתנו יפה הוא מקיים עליה: הוי אריאל · תירגם יונתן מדבחא דיי' ואף יחזקאל קראו כן שנאמר והאריאל שתים עשרה על שם שלמעל' שהיתה רובצת כארי על גבי המזבח כמו שפירשנו בסדר יומא ורבותי' פירשוהו על ההיכל שהיה גר מאחריו ורחב מלפניו: קרית

אבן עזרא

ושעורה · השעורה ידוע: נסמן · כמו סימן: וכסמת גבולתו · מגזרת מגבלות תעשה אותה: ויסרו · והשם כבד יסר הזורע והמפין ולמדו איך יעשה · ועשה למשפט כמו במספרים כמשפט לעשות כמנהג וכן אלהיו יורנו: כי בחרוץ · כמו חרוץ חדש: על כמון · לא יסב כי טעם לא ימשוך אחר עמו: לחם · ומנהג הלח' שיודק · ל"ף אדוש נוסף כאל"ף מזרועך ועת שיהתם גלגל עגלתו או פרשיו לא ידוקנו והטעם כאשר יחרוש לא ידוקנו כי כל דבר בעתו ברא השם להיותו כן על כן אחריו גם זאת הטעם כי לא ידושנו לנצח: הפליא עצה · פליאה: תושיה · חכמה ויאמר ר'משה הכהן שהו'מגזרת יש והנה הטע'כי תולדת האדמה והזרעונים טובה מתולדת' שישמעו דברי הנביא ולא יועיל והפך זה יערף כמט'לקחי כאשר פרשתיו: הוי אריאל · יש אומ' כי נקראת ירושלם כן על שם המזבח כמו ההראל והאריאל כי אותיות יהו"ה מתחלפו'ויש אומר שנקראת כן בעבור שמזלה אריה וזה רחוק: קרית · סמוך ויחס' מלת אתת או הדומה לה שהיה שם דוד או כך דרך הלשון לסמוך אל פועל עבר כמו בראשית תחלת דבר יי': ספו

שהוא מיטב האדמה דקת העפר שראוי לזרוע בה הקצח והכמון שהם זרעים דקים ואינם מאכל בפני עצמם אלא לטעם · כל זה הוא הענין ומעשה ההגשמה · וכן קבלו דק · העיון שבהם והשכילו הדברים הדקים הרוחניים והחט' והשעורה והכסמת · גם בדברים גסים יש בהם זה דק מזה: וכן המקבלין יש בהם שעיונו טוב זה מזה כמו שהחטה טובה דקת המאכל מהשעורה והכוסמת וצריך לה מקום טוב מן האדמה לזורעה בו · וכן השעור' והכוסמת כל אחת לפי מה שהיא כן כל אחד מהדברים הדקים העיוניים יש לו מספר בפני עצמו וכן במקבליהם ומשכיליהם כל אחד יש לו מספר · וכמו שהזורע מקום בזרעו שתוציא לו האדמה מנרגיר אחד כמה גרגירים כן קוה האל מישראל שיוסיפו על מה שהורם ויסכילו ויבינו דבר מתוך דבר · כי כמו שטבע האדמה להוציא יותר על מה שנזרע בה כן טבע האדם להוציא יותר בכח הנפש המשכלת שנתנה בו להוסיף על מה שלמדוהו · וכן אמר שלמה תן לחכם ויחכם עוד ונומר · ויסרו למשפט הוכיחם תמיד · והמטר לאדם הוא המעורר לאדם והם הנביאים · והנה האל שלח להם נביאים תמיד לעורם ולהשכילם · והם כמו המטר באדמה כמו שאמר אלהיו יורנו · ועוד כי הזרע יעמד באדמה זמן קצוב עד זמן נמיחתו ונמר בשולם ואחר כך יקצור אדם אותו וידושנו להוציא המאכל וליהנות בו כן ישראל אחר שנתן הזרע בהם · והם החכמה והתורה והמצות ונתקיימו בהם והורגלו בהם · חה בנגד זמן עמידת הזרע באדמה היה ראוי שימצא הזורע תוספת וירקה הטוב שבו לעיני כל · כמו שאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים · והיה להם להשכיל ולהטיב מעשיהם עד שיאמרו העמים עליהם רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה · והדישה הוא מאמר הנביא ואחרתו להוציא הפרי הטוב · והם המעפי' הטובים והמשכילים ראויים שיספיק להם מעם האחרה כמו הקצח והכמון שיחבטו אותו בשבט · והעם ראויים לאחרה גדולה וחזקה כמו הזרעים הנשים החטה והשעורה והכוסמת שצריך לדושם בחרוץ ואופן עגלה · ואף על פי כן לא יהיה זה לנצח כן הנביאים לא יעשו אחרתם לנצח כי כמו שהזרע יהיה נשבר ונפסד ברוב הדישה כן דברי הנביא הם נפסדים ברוב האחרה אחר שאינם מקובלים · והנה נשארו באדמה לנצח תועלת · כי ישראל כל מה שיהורם הנביא יוסיפו להסות · והנה הדברים שנחתים אחר שלא יהנו מהם ולא יעשו בעבורם מדרך הרעה והנה הם הפך המבוקש מהם והתקוה בהם ויאחרו העמים עליהם עם שכל ואין לב הפך מה שנאמר עליהם כשהיו שומרים דרך ה' רק עם חכם ונבון · ויונתן תרגם כן כל היום בכל עדן מתנבין ונומר: הוי אריאל אריאל · המזבח נקרא אריאל · וכן בספר יחזקאל ומהאריאל ולמעלה קרנות ארבע · וכן תרגם יונתן ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא דשרא בה דוד · ורבותינו ז"ל אמרו שההיכל גר מאחריו ורחב מלפניו ודומה לארי · שני' הוי אריאל מה הארי הזה גר מאחריו ורחב מלפניו וכן · וכפל אריאל כדרך הנוהים שכופלים דבריהם כי הנביא היה נוהה עליו · ואמר עליו הוי: ופירוש

וכן שעורה גם כן נסמן שים לו סימן במקום זריעת השעורים · ולכוסמת גם כן ישימנה בגבולה הידוע לו וכן לכל זרע וזרע כמספטו ובמקום הראוי לו · אבל זכר אלו שהן עיקר מאכל האדם והבהמה · וכן הקצח והכמון הם מיני תבלין למאכל האדם · כן הוא מספט הזריעה · ושורה ונסמן וגבולתו ענין אחד · ואמר הענין במלות שונות כמנהג · וקצח הוא זרע שחור והוא ממיני התבלין וכמון ידוע והוא הנקרא קומ'ין בלעז: ויסרו למשפט · האל יתר הזור' משפט הזריע'והורהו · כאלו אמר ואלהיו יסרו למשפט ויורנו · כלומר שנהג אכמה זו לבדו בלבו וה"מ ז"ל פירש הפסוק כן ואמר ויסרו למשפט על דרך משל כמו שמיסר המלך אמר שיכה הזורע הרגבי' הקשים כדי לשוות פני הקרקע כמספטו · כמו שאמר אחר כך אלהיו יורנו · פירוש ימטירנו מענין יורה ומלקוש · כלומר הזורע יזרע כמספט ואחר כך יקוה לאל שיתן מטר וימחו הזרעים: כי לא בחרון יודש קצח · פי' הוא לוח עץ ואבנים דקות תחובות תחתיו לדוש · אמר כמו שים חלוק בין הזרעי' בעת הזריעה ומספט זה אינו כמספט זה כן בעת האסיף': כי לא בחרון יודש קצח · ואופן עגלה על כמון יוסב · יוסב בוי"ו עם הדגש · ופירוש ולא אופן עגלה · ולא שזכר עומד במקום שני' פירוש כי הקצח והכמון הם מיני זרעים דקי' ולא ידושו אותם לא בחרון · ולא בעגלה אלא במטה ובשבט · ומטה ושבט אחד: לחם יודק · אבל הלחם רוצה לומר מה שעושין ממנו הלחם והם החטי' והשעורים והכוסמין יודק עליהם על ידי החרוץ והעגלה · ומה שאמר יודק כמו יודש אלא אמר יודק על התבן שעל הזרע שיודק בדישה עד שיתבלה הזרע שבתוכו: כי לא לנצח · אף על פי כן לא יודשו לעולם אלא זמן קצוב יש להם שיכין האדם הדש בחרון או בעגלה מה שהוא מודש · ואדוש האל"ף בו נוספת ורא"שון' בחי"רק ושניה בפתח הוא מקור: והמס גלגל עגלתו · כמו אופן עגלה שזכר כי אופן ועגלה אחד הוא כי אם יעשה זה זמן רב אופן העגלה יהוס ויכתת הזרע · וכן בחרוץ גם כן ישמר אלא יעבירנו על התבואה זמן רב כדי שלא ידיקו פרשי החרוץ הזרע · ופרשיו הם הסנים מהחרוץ שבהם נכתת התבן מעל הזרע ואם יעשה זה זמן רב אפילו הזרע יהיה שבור ומכות' · וכנוי ידושנו וידוקנו על הלחם שזכר · ופעל ידושנו שהוא לשון יחיד על האופן · וכן פעל ידוקנו על החרוץ: גם זאת · לפי שאמר בתחילת הפרשה קול · ואמרתי אמר אל תחשבו כי זה אמרתי לכם מלבי כי גם זאת החידה כמו הדברים האחרים שאני אומר לכם מעם ה' לבאות יצאה שהפליא בזה עצה והגדיל בו תושיה · כי המשל הזה הוא נפלא ונגדול ותושיה היא החכמה והתורה כי החכמה יש במשל הזה · ועתה נפרש המשל האחרון הוא האל יתברך והאדמה הוא ישראל · וכמו שהאחרש יתקן האדמה כדי שתהיה נכונה לקבל הזרע כן האל ית' תקן ענין ישראל כדי שיהיו נכונים לקבל דבריו תחילה הוציאם מתגרים שהיו בה כשדה שאינו עבוד ומעלה קוצים כן היו הם במצרים במעשים רעים שדומים לקוצים והוא שלח להם משה נביאו אחר שלח להם אהרן ונביאים אחריהם · כמו שאמר בנבואת יחזקאל ואמר להם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו ונומר · ואחר ששלח להם משה ועשה להם אותות ומופתים עד שהאמינו · כמו שאמר ויאמן העם והוציאם בכסף וזהב והכה אויביהם במכות הידועות והרחה להם עמוד הענן ביום ועמוד האש לילה והעבירם בים ביבשה ונער פרעה וחילו · וכל זה הוא תקון האדמה לקבל הזרע שיקבלו מצותיו וחקותיו · וכן אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע · ותקון האדמה ושוי פניה לא יעשה אותו החורש כל היום כן האל לא יראה הנפלאות ההם בכל עת · ואמר תקון האדמה מתחיל לזרוע בה והוריד שכינתו לעיניהם בהר סיני בקולות וברקים ולפידים והשמיע להם דבריו עד שכולם היו במדרגת נביאים אבל לא היו כולם שוי' · כמו שאמרו רבותינו ז"ל משה מחילה בפני עצמו · ואהרן מחילה בפני עצמו · וכן כולם אינם אינם לפי שכלו · והטובים בשכלם והם דקי העיון הם הנמשלים למקום שהוא מיטב האדמה דקת העפר שראוי לזרוע בה הקצח והכמון שהם זרעים דקים ואינם מאכל בפני עצמם אלא לטעם · כל זה הוא הענין ומעשה ההגשמה · וכן קבלו דק · העיון שבהם והשכילו הדברים הדקים הרוחניים והחט' והשעורה והכסמת · גם בדברים גסים יש בהם זה דק מזה: וכן המקבלין יש בהם שעיונו טוב זה מזה כמו שהחטה טובה דקת המאכל מהשעורה והכוסמת וצריך לה מקום טוב מן האדמה לזורעה בו · וכן השעור' והכוסמת כל אחת לפי מה שהיא כן כל אחד מהדברים הדקים העיוניים יש לו מספר בפני עצמו וכן במקבליהם ומשכיליהם כל אחד יש לו מספר · וכמו שהזורע מקום בזרעו שתוציא לו האדמה מנרגיר אחד כמה גרגירים כן קוה האל מישראל שיוסיפו על מה שהורם ויסכילו ויבינו דבר מתוך דבר · כי כמו שטבע האדמה להוציא יותר על מה שנזרע בה כן טבע האדם להוציא יותר בכח הנפש המשכלת שנתנה בו להוסיף על מה שלמדוהו · וכן אמר שלמה תן לחכם ויחכם עוד ונומר · ויסרו למשפט הוכיחם תמיד · והמטר לאדם הוא המעורר לאדם והם הנביאים · והנה האל שלח להם נביאים תמיד לעורם ולהשכילם · והם כמו המטר באדמה כמו שאמר אלהיו יורנו · ועוד כי הזרע יעמד באדמה זמן קצוב עד זמן נמיחתו ונמר בשולם ואחר כך יקצור אדם אותו וידושנו להוציא המאכל וליהנות בו כן ישראל אחר שנתן הזרע בהם · והם החכמה והתורה והמצות ונתקיימו בהם והורגלו בהם · חה בנגד זמן עמידת הזרע באדמה היה ראוי שימצא הזורע תוספת וירקה הטוב שבו לעיני כל · כמו שאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים · והיה להם להשכיל ולהטיב מעשיהם עד שיאמרו העמים עליהם רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה · והדישה הוא מאמר הנביא ואחרתו להוציא הפרי הטוב · והם המעפי' הטובים והמשכילים ראויים שיספיק להם מעם האחרה כמו הקצח והכמון שיחבטו אותו בשבט · והעם ראויים לאחרה גדולה וחזקה כמו הזרעים הנשים החטה והשעורה והכוסמת שצריך לדושם בחרוץ ואופן עגלה · ואף על פי כן לא יהיה זה לנצח כן הנביאים לא יעשו אחרתם לנצח כי כמו שהזרע יהיה נשבר ונפסד ברוב הדישה כן דברי הנביא הם נפסדים ברוב האחרה אחר שאינם מקובלים · והנה נשארו באדמה לנצח תועלת · כי ישראל כל מה שיהורם הנביא יוסיפו להסות · והנה הדברים שנחתים אחר שלא יהנו מהם ולא יעשו בעבורם מדרך הרעה והנה הם הפך המבוקש מהם והתקוה בהם ויאחרו העמים עליהם עם שכל ואין לב הפך מה שנאמר עליהם כשהיו שומרים דרך ה' רק עם חכם ונבון · ויונתן תרגם כן כל היום בכל עדן מתנבין ונומר: הוי אריאל אריאל · המזבח נקרא אריאל · וכן בספר יחזקאל ומהאריאל ולמעלה קרנות ארבע · וכן תרגם יונתן ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא דשרא בה דוד · ורבותינו ז"ל אמרו שההיכל גר מאחריו ורחב מלפניו ודומה לארי · שני' הוי אריאל מה הארי הזה גר מאחריו ורחב מלפניו וכן · וכפל אריאל כדרך הנוהים שכופלים דבריהם כי הנביא היה נוהה עליו · ואמר עליו הוי: ופירוש

כוי אריאל קרא לעיר אריאל כשם יחזקאל בנביאה וקרא ב"כ ירושלם בשם כפאלה ולכן כפל השם בפנותו להיותו רופז אל המזבח ואל השם הנ' פי' קרית חנה דוד אחרי כיון ניון ואפר הכנו שלא אל בשם ירושלם אחי הפשה שניון יהיה כאריאל רבוני בפזבח שם פזבח בעליו דם כפרים ב"ם אם תוסיף שנות אליהם בשנה ח מזיר ונו מספר ונהו שפו שנה אל שנה כן ויעשה לאריאל הב' ויהיה תאנה ואניה והיתה לי כאריאל רמ' בפזבח הנו':

מנחה גדולה

הוי אריאל אריאל מזבח של בית אחשון ומזבח של בית שני קרית חנה דוד אלא שקט ולא נח כל מנא אותו מקום לה' כ"פ הנביא שאמר לו מקום המזבח שעד שלא ידע אמר אם אתן שבת לעיני ונו' · לו ואמר אריאל אל'ל שבכית אחשון היה האש בעורת אדי ובבית שני בעורת כלב וכי' מהר"שא רמז שבית אחשון נבנה ב"י דוד שבא מיהודה שנמשל לארי ובית שני נבנה ע"פ רשיון כורש שנמשל לכלב כדכתי' והשבל יושבת אלנו ר"ל כלבתא ולעתיד שיבנה ע"י מלך המשיח שהוא מיהודה יחזור לעורת אדי וע"כ יחזקאל שביבא על בנינו קראו אריאל · זז"ש הוי אריאל ווי יש לזעוק על מעלת המזבח שהי' אם דומה לאדי והטעם אריאל לפי שהוא קרית חנה דוד ועי"כ היה דומה לאדי לא כן בבית שני שיחסר זה המעלה ממנו · או יאמר אריאל על ירושלים שהיה השנת הסם עליה שדימה אותו הכתוב לאדי שב' אריה שאם מי לא ידע ונו' · ולפי שהי' שם ירושלי' מורכב משני שמות ירא שלם אבדהם קראו ירא ומלכי צדק מלך שלם ע"כ כפל אריאל אריאל כאלו זכות שני צדיקים דביעא עליהו והוא שם הגדיק שקראו שלם נגד שמו של הקב"ה שנקרא שלו' יקדיש' אל כמה א ומלכי צדק מלך שלם ונו' ויאחר בדק אבדם נאל עליון ואח"כ אבדם שנא חזנמו שלם שם קראו ידע שהיא אותיות אמי זה אריאל אריאל כנגד אלו שני שמות · ספו שנה על שנה אז"ל כל מי שלא נבנה המקדש בימיו אלו נחרב בימיו זא"כ כל שנה שלא נבנה הרי הוא כאלו נחרב אותו שנה ו"ש ספו שנה על שנה לא לכל שיחרב בבית אחת בימיכם אלא ספו שנה על שנה חגים יבקפו שיהי' שמחת הגיכם בכרת מכם כאו"ל אין

לך כל רגל שלא באו בולשת לצפורי · והנקוקי לאריאל והיתה תאניה בחרבן אחשון ואמי' בשני לכלות חמתי בבית לבל תכלו לגחרי ומי יתן ולא הייתי בשכילכם גולה מחקומי יזהו ויהיה לי ונו' כלומר מי יתן והיתה לי כאריאל שהוא בשאר בחקומו כי אך לאמי גליתי עמכם שכל מקום שגלו שכינה עמהם ווהו ואכיתי כדור עליך בכדור שמתגלל מקום לחקום כן אכיתי עליך מחרשלים לבבל ולאה בשיתי כן לאמון תהי' כי אתה ע"י אכיתי עליך ובדתי עליך מצב הוא נבוכד נאצר והקמותי עליך מצודות צרים גוים לאחרים בשאון גלות שאלו לא הייתי עליך לא יכלת לסבול וזה עד תכנא כי תחלה בגלות אחשון ושכלת מלכן בבל העמוקה אך עדיין יהיה תוקה דבור בדבריו שלאחרון הכביד מי ותעכל אחרתך תכפלך שהוא לכפלוך דוקא בחלי חטיה ומל הא' לאחר והיה כעפר דק המון זרים הם כבל מנאבדו עד כלה ומל המון במדי אמר וכמוץ עובר נאון עדינים המון אמיתו ומל תן אחר זהיה

לפתח פתלוס פודעתת ע"י תשמונאי' ועל פשו אחר חשם ה' בנאות תפקד ברעם ונו' ובלהב אש אוכלה כל"א הוא היום נוער כתנור בלאחרי

[illegible]

[illegible]

[illegible]

חָנָה דָוִד סִפּוּ שָׁנָה עַל־שָׁנָה חַגִּים
יִנְקֹפוּ׃ וְהֵצַּקְתִּי לַאֲרִיאֵל וְהָיְתָה
תַאֲנִיָּה וָאֲנִיָּה וְהָיְתָה לִּי כַּאֲרִיאֵל׃
וְחָנִיתִי כַדּוּר עָלַיִךְ וְצַרְתִּי עָלַיִךְ מָצֹב
וַהֲקִימֹתִי עָלַיִךְ מְצֻרֹת׃ וְשָׁפַלְתְּ
מֵאֶרֶץ תְּדַבֵּרִי וּמֵעָפָר תִּשַּׁח אִמְרָתֵךְ
וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ וּמֵעָפָר
אִמְרָתֵךְ תְּצַפְצֵף׃ וְהָיָה כְּאָבָק דַּק
הֲמוֹן זָרֶיךָ וּכְמֹץ עֹבֵר הֲמוֹן עָרִיצִים
וְהָיָה לְפֶתַע פִּתְאֹם׃ מֵעִם יְהוָה
צְבָאוֹת תִּפָּקֵד בְּרַעַם וּבְרַעַשׁ וְקוֹל
גָּדוֹל סוּפָה וְסוּעָרָה וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה׃
וְהָיָה כַּחֲלוֹם חֲזוֹן לַיְלָה הֲמוֹן כָּל־
הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל־אֲרִיאֵל וְכָל־
צֹבְיָהּ וּמְצֻדָתָהּ וְהַמְּצִיקִים לָהּ׃
וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יַחֲלֹם הָרָעֵב וְהִנֵּה אוֹכֵל
וְהֵקִיץ וְרֵיקָה נַפְשׁוֹ וְכַאֲשֶׁר יַחֲלֹם
הַצָּמֵא וְהִנֵּה שֹׁתֶה וְהֵקִיץ וְהִנֵּה עָיֵף
וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה כֵּן יִהְיֶה הֲמוֹן כָּל־
הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל־הַר צִיּוֹן׃
הִתְמַהְמְהוּ וּתְמָהוּ הִשְׁתַּעֲשָׁעוּ
וְשַׁוְּעוּ שָׁכְרוּ וְלֹא־יַיִן נָעוּ וְלֹא שֵׁכָר׃
כִּי
יִשְׁלַח יְהוָה עֲלֵיכֶם רוּחַ תַּרְדֵּמָה
וְעָצַם אֶת־עֵינֵיכֶם הַנְּבִיאִים וְאֶת־
רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים כָּסָה׃ וַתְּהִי לָכֶם
חָזוּת הַכֹּל כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הַחָתוּם
אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־זֶה לְיֹדַע סֵפֶר לֵאמֹר
קְרָא־נָא זֹאת וְאָמַר אָנָּא׃ וְאָמַר
לֹא יָכֹל כִּי חָתוּם הוּא׃ וְנִתַּן הַסֵּפֶר
אֶל־לֹא יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר קְרָא־נָא זֹאת
וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר׃ וַיֹּרֶד הַסֵּפֶר
אֶל־הָעָם הַזֶּה לֵאמֹר׃ כִּי יַעַן כִּי־נִגַּשׁ
הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי
וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי
מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה׃ לָכֵן הִנֵּה
אֹסִיף לְהַפְלִא אֶת־הָעָם הַזֶּה הַפְלֵא
וָפֶלֶא וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּנְבוֹנַת
נְבוֹנָיו תִּסְתָּר׃ הוֹי הַעֲמֻקִּים מֵיְהוָה
לְסְתִר עֵצָה וְהָיָה בַמַּחֲשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם
וַיֹּאמְרוּ מִי רָאָנוּ וּמִי יֹדְעָנוּ׃ הַפִּכְּכֶם
אִם־כַּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב כִּי יֹאמַר
מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי וְיֵצֶר אָמַר
לְיֹצְרוֹ לֹא הֵבִין׃ הֲלוֹא עוֹד מְעַט
מְּעַט וְשָׁב לְבָנוֹן לְכַרְמֶל וְהַכַּרְמֶל
לְיַעַר יֵחָשֵׁב׃ וְשָׁמְעוּ בַיּוֹם הַהוּא
הַחֵרְשִׁים דִּבְרֵי סֵפֶר וּמֵאֹפֶל וּמֵחֹשֶׁךְ
עֵינֵי עִוְרִים תִּרְאֶינָה׃ וְיוֹסִיפוּ עֲנָוִים
שִׂמְחָה בַּיהוָה וְאֶבְיוֹנֵי אָדָם בְּקְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל יָגִילוּ׃ כִּי אָפֵס עָרִיץ וְכָלָה
לֵץ וְנִכְרְתוּ כָּל־שֹׁקְדֵי עָוֶן׃ הַמַּחֲטִאֵי
אָדָם בַּדָּבָר וּלְמוֹכִיחַ בַּשַּׁעַר יָקֹשׁוּ
וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק׃ לָכֵן כֹּה אָמַר
יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־
אַבְרָהָם לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא
עַתָּה פָּנָיו יֶחְוָרוּ׃ כִּי בְּרְאֹתוֹ יְלָדָיו
מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי
וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְעַל־
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃ וְיָדְעוּ תֹעֵי
רוּחַ בִּינָה וְלֹקְחֵי לֶקַח יִלְמְדוּ׃

רשי

קרית חנה דוד. דמיתבני בקרת' דשרת בה דוד: ספו שנה על שנה. ותמיד עזונותיכם הולכים וחזקים עד שתני' שלכם ינקופו יפרתו לשון נוקף זית: והיתה לי כאריאל. תהא מוקפת חללי חרב כמזבח המוקף זבחי בהמה: כדור. כשור של גייסות מקיפו: מוצב. לשון כרקוס המוצב על העיירות: מצורות. לשון מצו: מארץ תדברי. יהא נראה כחילו דבור היוצא מפיך יוצא מתחת הקרקע. ציפצוף הוא לשון קול לחש כקול עופות דקין: אמרתך תצפצף. להתחנן חלי ומתוך תחינתך יכמרו רחמי: והיה כאבק דק המון זרוך. חכלוסי סנחרי שיהיו למאכלת אש ויעשו אבק: והיה הדבר הזה: פתע פתאם. מקרה פתאום: מעם יי' צבאות תפקד. ואחרי שתשלמי ותצפצף אמרתך תפקד אריאל מחתי להוסיעה ברעם וברעש וגו': והיה כחלום. שדומה שרוא ולא רואה כך יהיה המון כל הגוי' ידמו לכבוש ולא תעלה בידם: וכל צביה. המציבים עליה מצב ומשמרת שקורין לגבי"ל בלע"ז כתו שנאמר בשאול המצב והמשמרי הרדו: ומצודתה. תאבה וכן אל איש תשוקתך: כן יהיה וגו'. לא יעיגו תאותם אשר יזמו לעשות: התמהמהו. היו מתוכים להתבונן לחשוב על מעלליכם: ותמהו. ותהיו תמהים על קילקולכם: השתעשעו. לשון עיניו הטע היו עיורים מראות שכרו עצמיכ ולא מיין למה כי

אבן עזרא

ספו שנה. הוסיפו שנה כמו לספות עוד. וחגים הם העולות: ינקופו. פועל עומד והטעם שיפסקו העולות או יהיה פועל יוצא ותחסר מלת הנוקפים כמו ויאמר ליוסף: והציקותי לאריאל. לירושלם: והיתה תאניה. כמו ואנו הדייגים ויש אומר מגזרת אנה שלא יאמר רק מקומה: והיתה לי כאריאל. שהמזבח שמם מהעולות לו כאריאל שיזבחו כלם: וחניתי כדור. פתאם כמו כדור אל ארץ רחבת ידים: מוצב. מגדל מצב: ושפלת. הטעם על דברי שלוחי חזקיהו אל רב שקה: מארץ תדברי. כאילו תדברי מתחתית הארץ: כאוב. כמו וכאובות תדשים כי כן אומנות' והיה כאבק דק. הוא חסר מלה כי הוא סמוך: המון זרך. הם מחנה אשור וזה יהיה לפתע פתאם: מעם יי'. תהיה זאת הפקידה על הגרים ברעם בגלגל ברעש בארץ ובקול גדול בסופה וסערה עם להב אש הטעם על נאת המלאך על מחנה אשור להכחידו: והיה כחלום. שרואה אדם בלילה שיקיץ ואין כל כן היה מחנה אשור: וכל צביה. חסר אל"ף וכל אנשי מצודתה או הטעם וכל המלכות כמו המגדלים: והיה. לעולם אחר חלום מלת והנה והטעם בחילו והוא שב אל הרעב: שוקקה. מבקשת תשקה: התמהמהו. ידבר אל אנשי ציון שיתמהו לאפס איך יהיה זה ומה סוד זאת הנבואה והנה הנביא ידבר כאשר ידבר איש אל רעהו ולמה לא ידעו כי הם שכורים ולא מהיין: כי

יקרא חזון ואף על פי שאינו נבואה ותרגם יונתן כמחלם הרהור ליל'. וזה מפר' בפסוק הבא לפניו: על אריאל. על העיר שהמזבח בתוכה כמו ספירשנו. לובמה. כלומר בוכין מלודות עליה ללכדה: והיה כאשר יחלום. כמו שהאדם רעב שיאן ובשנתו רואה שהוא אוכל והוא מה שהיה מהרהר בעוד שהיה ער והנה בהקיצו ריקה נפשו כמו שהיתה קודם השינה. כי כל חולם לא יחלם דבר בהקיצו מכל מה שהיה חולם. וכן הצמא והנה עיף. כמו הצמא לפי שהעיף מן הדרך צמא נקרא העיף צמא. וכן הארץ הצמאה כלל שלא כבד בארץ עיפה: שוקקה. מתאוה. מן ואל איש תשוקתך. והוא יתאר מן המרובע על משקל כפרה סוררה: התמהמהו ותמהו. זאת הנבואה בימי אחז אמר התמהמה ותמהו כנגד אנשי יהודה ופירושו התעכבו כמו ויתמהמה. והעכוב הזה המחשבה. אמר המריבו במחשבותיכם ותחשבו בלבבכם בעכוב כדי שתתבוננו בדבר ותמהו בעצמכם איך נהיתה בכם הרעה הזאת שתניחו דברי אלהים חיים שאומרים לכם נביאי האמת ואתם מחפתים בדברי נביאי השקר אשר תשתעשעו ושועו. ופירש אדוני אבי ז"ל התעורו ועורו אחריו. מענין ועיניו הטע. והם נביאי השקר. התעוררו ועורו אתכם מלראות הנבואה: שכרו ולא יין. הם נביאי השקר. ואמר ולא יין ולמעלה אמר תעו בשכר אינו אומר בזה הפסוק שאינם משתכרים אלא אומר כי גם בעת שאינם שותים הם שכורים כי לא יעכילו ולא יבינו כמו השכור. וכפל הפסוק בענין במלות שונות. כי נעו כמו שכרו. כי השכור יגיע ויגיד נופו הנה והנה על שנופל כי

גו' כשיעור אשר יחלום איש שאוכל עד שיתקץ והנה ריקה נפשו וגו'. כן יהי' וגו' שבזמן ושיעור מועט יאכלו כולם. התמהמהו ותמהו וגו' אמר התאחרו לשים לב ולהתבודד ותמהו על אשמותיכם שע"י ההתבודדות לא יעלה זכרונכם לפניכם והם עצמו וסביבו בעצמיכם מתה אתם ושונו לאנה תלכו והוא כי באתם מסיבה סרוחה ותלכו לחקום עפר רמה ותולעה. כי עד כה שכרו ולא יין רק שכרות הבלי העולם נעו מלהסתכל מסוב מדרכם ולא שכל כי אם ע"י יגרם ועל כבודם אמר לנוכח ואם הוא כי כסך ה' עליכם רוח תרדמה לבל תשובו כי אין מספיקים בידכם לשוב בתשובה האם ויעצם את עיניכם את הנביאים לבלתי הנבא ואת ראשיכם החוזים חזון לרותיכם כסה כי חזון הוא על קוסי ולה כי ג"ל כב"ל וש"ת מה להם אל חזות החוזים הרי בתורה מוסרים ית' לז"א מה אומר כי יותר יש להאמין מיודעי ספר מאשר לא ידעוהו כי ותהי לכם חזות שלהי שהוא כל הוא הב"ה כדברי הספר הזה שהוא ספר וקשה עליו להסיר חותמו ואם יתנו לו ספר התורה לראות מוסר תכינו לאחר קרא כא זה ולא כל תוכחותיו ית' הנדולים מדברי החוזים יאמר לא אוכל כי חתום הוא כלומר מיני מבין לזה כי חתומים הדברים ושום מזה הוא כשיתן כיל מי שלא ידע ספר שבאמור אליו קרא נא זה לא יאמר כי אם לא אוכל כי לא ידעתי ספר שילאה שאם היה יודע ספר לא היה שם תואנה כי חתום הוא וזה עוד מהיודע ספר שבהל מ

בתואנה כי חתום הוא:

אורים ותומים

והציקותי לאריאל וגו' יל' מני מקנר נבולי אריאל דנו' ירושלם כל כן שיה ה כאריאל שלא יהיה ירושלם גדול פגודל המזבח שבנין הבית שהיה תבנה שהיה כיבוש ולא היו נכים אלא למזבח ולהיכל ה': והיה כאשר יחלם וכו' יגנה כשם שהרעב לריב הרהורו בשם שחבר לו יחלום שאוכל וכן הצמא ונפשו שוקקה ירא יחלם שאוכל ושותה לפי שהרהר בשם שנפשו שוקקת כן יקרה לשם מי יראנו שאלוים שאוכל לא די שבשקין אין מועיל לו כלום מה שאלם שאכל כי גם יזיק שיתאיה יותר לשם שחלם ווהו כאשר יחלום שאוכל והקיץ וריקה נפשו ולא הועיל לאכלו ונפשו שוקקה כן יהל' גם יזיק בהוסיפו בתשוקה:

מנחה גדולה

והיה כחלום וגו' אחל שהמון כל הגויים הנופלים על אריאל בתכון לחסון יכלו ויאבד זכרם פל אשר לא יגיעו מציקותם אשר לחם כי אם כחלום כאלו לא היה רק חלום בוזר והוא אשר הפנכת כל הכשדים ירמיהו וכן כל נוביה בחדי אשר התעלדו בכל עיר ועיר ביום ההוא להשחיד וגו' וכן מלודתה שהיו לדים בכל יום יוכים לע"ז והמציקים לה בחלבן שני שהיו מכל האומות שבאו עם טיטוס לעזרתו ועוד כי בסוף בחבלי חשיח שיבאו לנבא נבא על ישראל כי אז שמו בתלות ישראל ביניהם לחרום בתשובה לא ישלימום האלהים בישראל כי אם כאשר יחלום החלום והנה אוכל כך יכזמו להשחית ולא ישלימום האלהים לאשול בישראל כי טרם יכלו רבה בנאלו חידם כענין אשר כוכן להשחית ואיה חמת המציק והוא כי הגויים ההם אז מהם יבוא לשלול שלל בתשוקת המון ודמה אותו לרעב והנה אוכל ומהם יבואו מתאות נפשם הטאלה להחטיא ע"י ניחוש להחית ומקומה הוא לאותה ולא יכלו רבה שלא ישלימם ה' וע"כ נכשו כשאלת שוקקה כי נכם רשע אותה רע כי טרם מלאת תאותם יתהל האלהים לנאלמו חיל: אז יאמר והיה כחלום וגו'. כמו שהיה בחבלן מדין שהיה נדעון שומע הים מספר לחבירו חלום וחבירו פותר לו מזה מרמז על חרב נדעון ובאותו לילה נהרגו בחיעב כח כי אם בנ' מאות איש כן יהיה המון כל הגויים שלא יהי' מהם שריד וכליה ולא נכנס אנשים כי אם יד ה' תעשה זאת. והיה כחלום

מנחה גדולה

ידי שרא בה דוד מן קדם פנישת משיריין דמתכנשין עלה שנא בשנא בידחגין יבטלון: ואעיק לקרתא דמדבחא בה ותהי צדיאו וריקניא ותהי מהפח קדמי דם קטילין באקפות מדבחא דם נכסת קודשיא ביומא דחנא סחור סחור: ואשרי עלך משריין ואיבני עלך כרקום ואצבור עלך מיליתא: והמאכין מארעא תמללין ומעפרא ינצפון מילך: ויהי כאוב מארעא קליך ומעפרא מילך ינצפן: ויהי כאבק דקיק המון מבדריך וכמוץ דעדי אתרגושת תקיפין ויהי בתכיך אתרגושא: מן קדם יי צבאות תתפקיד ברעם ובזיע וקל סגי בעלעול וברוח ושלהובי אשא דמשיציא: ויהי כמיחלם הירהור לילי המון כל עממיא דמתכנשין על קרתא דמדבחא בה וכל משיריתהון וחילי־הון ודמעיקין להון: ויהי כמא דייחלום כפנא והא אכיל ומתער וחסיר נפשיה וכמא דייחלום צחיא והא שתי ומתער והא משלהי ונפשיה משלהיא כן יהי המון כל עממיא דמתכנשין על טורא דציון: אתרפושהו אישתגישו אתזמימו ואשתמומו רוו ולא מן חמר טעו ולא מן עתיק: ארי

כחלום ג'. וסימ' בחלום חזיון לילה. כחלום בהקיץ. כחלום יעיף ולא ימצאהו: ונפשו ח'וסימ' קשורה בנפשו. נפשו לא חיה. ונפשו מאכל תאוה. ונפשו אותה ויעש. ונפשו משאול תציל. ונפשו עליו תאכל. ונפשו לא תשבע מן הטובה: ונפשו שוקקה. וגם נמסר בריש סדר ויגש הצובאים ג' וסימן נמסר בסדר מטות:

עשה אבל הכינו אותם היו' לירות ולספך מחר גם הקימו מגדל עץ ומצור להלחם מחר ובלילה הכם מלאך ה' והופרה עצתם. ויונתן תרגם ואדתי עליך מוצב ואבני עלך כרקוס. כמו שתרגם אנקלוס ובנית מצור ותבני כרכומין. ותרגם והקימותי עליך מצורות ואגבר עלך מליתא כמו שתרגם ולא יספוך עליה סוללה לא יגבר עלה מליתא: ושפלתי אז תשפילי. אמר כנגד ירושלם רוצה לומר היושבים בה: מארץ תדברי. אמר תדברי בשפל קול כאלו יצא הקול מתחת הארץ. וכן אמר גם תשח וכאלו תצא מעפר. וכפל הענין במלות שונו כמנהג. ועוד כפל ואמר והיה כאוב מארץ קולך וגומר. ופירוש כאוב כי בעלי האוב. ישמיעו קול נמוך מתחת הארץ. כמו שפירשנו בספר שמואל בפרשת בעלת אוב: תצפצף. על האמירה. כמו חי"ו תפוץ. אמר כל כך יהיה הקול נמוך עד שלא ידמה דבור אדם אלא צפצוף העופות. הענין הזה אמר על אריאל' ושבנה ויזאח שאמר אל רב שקה דבר נא אל עבדיך ארמית ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם הזה. ואלה הדברים קול נמוך אמרו לו כדי שלא ישמעו העם. ואמר ויעמד רב שקה ויקר בקול גדול יהודית כדי שלא ישמעו העם. והיה כאבק כמו האבק הדק שילך בנפיחת הפה כן יהיה המון זריך שיכלו במהרה ופי' זריך הזרים המונים עליך והוא מחנה אשור. וכפל הענין עוד ואמר וכמוץ עובר וגומר: לפתע פתאום. הלמ"ד לשמוש בי"ת. כמו בפתע פתאום. וכן הרגת לפנעי. לפניכם לחרב. והדומים להם. כלומר יבא פתאם שבדם כי בבקר מנאוה כולם פגרים מתי'. ופתע כמו פתאם. וכפל הענין במלות שונות לחזק: מעם. אומר איך תהיה זאת הגזרה הגדולה פתאום לפי שתבא מעם ה' נבאתת המשיל המנפה לרעם ולרעש וכו': והיה כחלום חזון לילה. מה שרואה אדם בחלומו יקרא חזון ואף על פי שאינו נבואה ותרגם יונתן כמחלם הרהור ליל'. וזה מפר' בפסוק הבא לפניו: על אריאל. על העיר שהמזבח בתוכה כמו שפירשנו. לובמה. כלומר בוכין מלודות עליה ללכדה: והיה כאשר יחלום. כמו שהאדם רעב שיאן ובשנתו רואה שהוא אוכל והוא מה שהיה מהרהר בעוד שהיה ער והנה בהקיצו ריקה נפשו כמו שהיתה קודם השינה. כי כל חולם לא יחלם דבר בהקיצו מכל מה שהיה חולם. וכן הצמא והנה עיף. כמו הצמא לפי שהעיף מן הדרך צמא נקרא העיף צמא. וכן הארץ הצמאה כלל שלא כבד בארץ עיפה: שוקקה. מתאוה. מן ואל איש תשוקתך. והוא יתאר מן המרובע על משקל כפרה סוררה: התמהמהו ותמהו. זאת הנבואה בימי אחז אמר התמהמה ותמהו כנגד אנשי יהודה ופירושו התעכבו כמו ויתמהמה. והעכוב הזה המחשבה. אמר המריבו במחשבותיכם ותחשבו בלבבכם בעכוב כדי שתתבוננו בדבר ותמהו בעצמכם איך נהיתה בכם הרעה הזאת שתניחו דברי אלהים חיים שאומרים לכם נביאי האמת ואתם מחפתים בדברי נביאי השקר אשר תשתעשעו ושועו. ופירש אדוני אבי ז"ל התעורו ועורו אחריו. מענין ועיניו הטע. והם נביאי השקר. התעוררו ועורו אתכם מלראות הנבואה: שכרו ולא יין. הם נביאי השקר. ואמר ולא יין ולמעלה אמר תעו בשכר אינו אומר בזה הפסוק שאינם משתכרים אלא אומר כי גם בעת שאינם שותים הם שכורים כי לא יעכילו ולא יבינו כמו השכור. וכפל הפסוק בענין במלות שונות. כי נעו כמו שכרו. כי השכור יגיע ויגיד נופו הנה והנה על שנופל

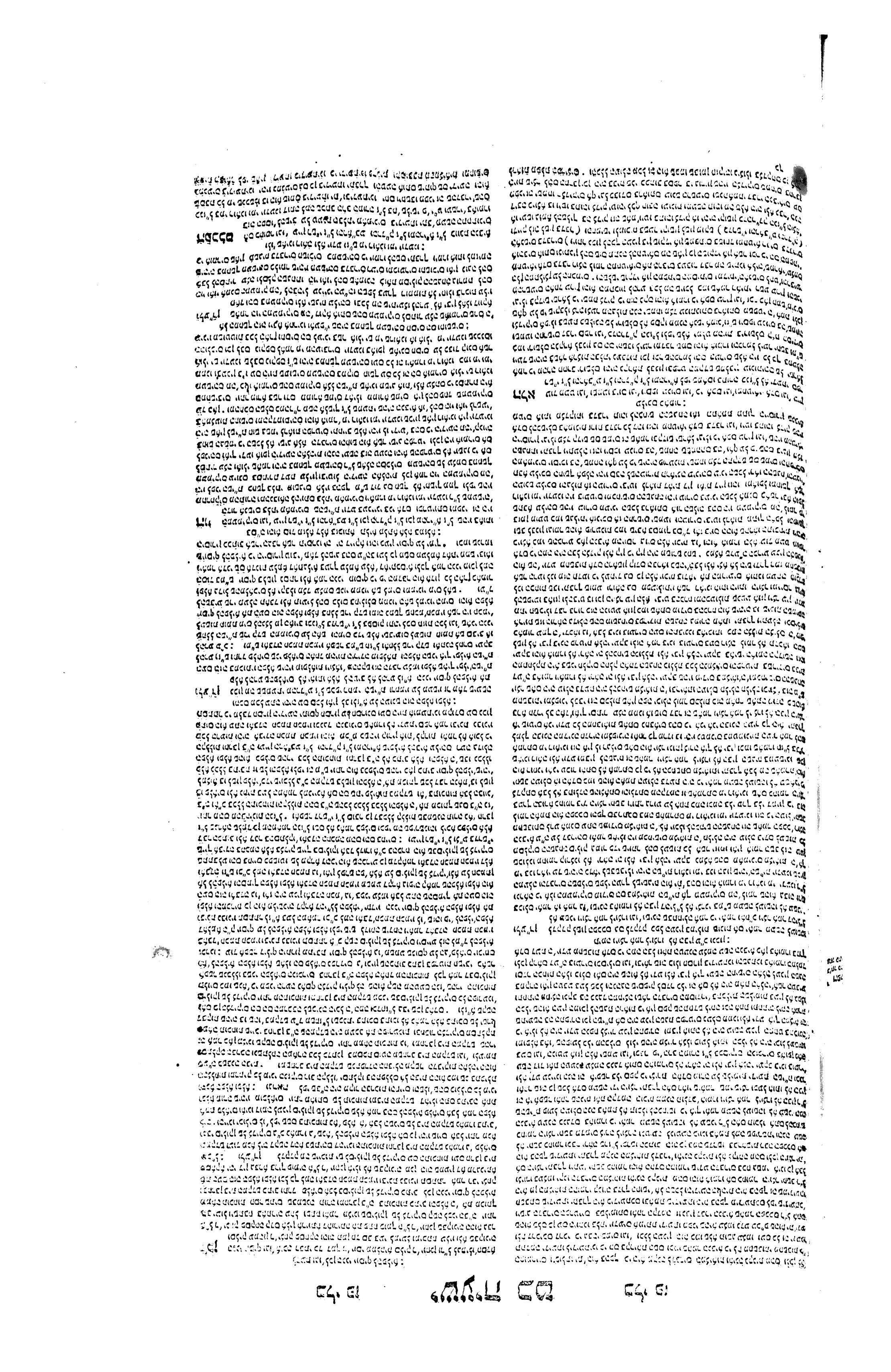

כי נסך יי׳ וגומר. לשון מזג כמו מסכה יינה לו לשון נסיכו׳ השליט בהם רוח תרדמה על פושעי ישראל היה כיבא שהיו חוזים בכוכבי׳ ובקיאים להשביע הערי׳ שלמעלה כל אח׳ בשם הראוי להשביעו בו לכך הם אומרים מי יחת עליו אם יבא החוי׳ עליהו יכולנו לעשות לה חומר אם שביב לו להקיפה ים הגדול אמר הב״ה אני אחליף הערים

כי נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְהוָה רוּחַ תַּרְדֵּמָה
וַיַּעְצֵם אֶת־עֵינֵיכֶם אֶת־הַנְּבִיאִים
וְאֶת־רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים כִּסָּה:
וַתְּהִי לָכֶם חָזוּת הַכֹּל כִּדְבְרֵי הַסֵּפֶר
הַחָתוּם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל־יוֹדֵעַ
הַסֵּפֶר לֵאמֹר קְרָא־נָא זֶה וְאָמַר לֹא
אוּכַל כִּי חָתוּם הוּא: וְנִתַּן הַסֵּפֶר
עַל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר קְרָא
נָא־זֶה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר:
וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ
הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי
וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי
מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה: לָכֵן הִנְנִי
יוֹסִף לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם הַזֶּה הַפְלֵא
וָפֶלֶא וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת
נְבוֹנָיו תִּסְתָּתֵר: הוֹי
הַמַּעֲמִיקִים מֵיהוָה לַסְתֵּר עֵצָה וְהָיָה
בְּמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי
יְדָעֵנוּ: הַפִּכְּכֶם אִם־כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב
כִּי־יֹאמַר מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי
וְיֵצֶר אָמַר לְיֹצְרוֹ לֹא הֵבִין: הֲלוֹא
עוֹד מְעַט מִזְעָר וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל
והכרמל

אֲרִי רְמָא בֵּינֵיכוֹן יֶיְרוּחַ דְּטָעוּ וְאִטַּמַּר
מִנְּכוֹנַיָּת נְבִיָּאוַיָּת סַפְרַיָּא וְיָת מַלְפֵיָּא
דַּהֲווֹ כַּלְפִין לְכוֹן אוּלְפָּן אוֹרַיְתָא טַמָּר:
וַהֲוָת לְכוֹן נְבוּאַת כוֹלָא כְּפִתְגָּמֵי
סִפְרָא דְחָתִים דְּאִם יִתְּנוּן יָתֵיהּ
לְדַיְרַע סִפְרָא לְמֵימַר קְרֵי כְּעַן דֵּין
וַיֵּימַר לֵית אֲנָא יְכִיל אֲרֵי חָתִים הוּא:
וְיִתְיַהֵב סִיפְרָא לְדִלָּא יְרַע סִיפְרָא
לְמֵימַר קְרֵי כְּעַן דֵּין וַיֵּימַר לֵית אֲנָא
יְדַע סִיפְרָא: וַאֲמַר יְיָ חֲלַף דְּאִתְרַבְרַב
עַמָּא הָדֵין בְּפוּמֵהּ וּבְסִפְוָתֵהּ הוֹן
מְיַקְּרִין קָדָמַי וְלִבֵּהּ הוֹן אִתְרְחַק
מִנִּי וַהֲוָת דְּחַלְתֵּהּ הוֹן קָדָמַי
כְּתַפְקִידַת גַּבְרִין מַלְפִין: בְּכֵן הָא אֲנָא
מוֹסִיף לְמִמְחֵי יָת עַמָּא הָדֵין מְחָן
מַפְרִשָׁן וְתֵיבַד חוֹכְמָתָא מֵחַכִּימֵהוֹן
וְסוֹכְלְתָּנוּתָא מִסּוֹכְלְתָּנוּתְהוֹן תִּטְמַר:
וַוי דְּמִרְמַן לְאִיטַמָּרָא עֵיצָא מִן קֳדָם
יְיָ וַהֲוָן כִּירְבְקַבְלָא עוֹבְדֵיהוֹן וְאָמְרִין
לֵית דְּחָזֵי לָנָא וְלֵית דְּיָדַע בְּעוֹבְדָנָא:
הַלְמֵהֲפַךְ עוֹבְדֵיכוֹן אַתּוּן בְּעַן הָא
כְּמָא דְטִינָא בִּיד פַּחֲרָא כֵּן אַתּוּן
חֲשִׁיבִין קָדָמַי הַאֵיפְשַׁר דְּיֵימַר טִינָא
לְעָבְדֵיהּ לָא עֲבַדְתָּנִי וּבְרִיתָא דְתֵימַר לִבְרֵהּ לָא חַכִּימַת לִי:
הֲלָא עוֹד צִיבְחַר
וכרמלא
כְּזְעִיר וְיִתּוּב לִיבָנָן לְמֶהֱוֵי כְּכַרְמְלָא

כי נסך. כסה. כמו והמסכ׳ הנסוכה. ואת קשו הנסך שהוא ענין כסוי. כלומר כסה אתכם בכח תרדמה שהפיל עליכ׳ עד שאת׳ תשובי׳ כנרדמי׳ שאין אתם שומעי׳ למי שיקרא לכם: ויעצם. ויסגור. וכן מן הקל עצם עיניו כסה עליכם וסגר עיניכ׳ שלא תראו ולא אתכם לבדכם אלא הנביאים שהם נביאי שקר: ואת ראשיכם החוזי׳ כסה. והם המעצמי׳ את עיניכם עד שלא תראו. ומה שאמר כי נסך ה׳ עליכם כלומר כל כך הוא הכסוי חוק עד שידמי׳ כי מה׳ הוא. הו פירושו על דרך המקלב העשהזה כמו שפירשנו: והיה לכם חזות הכל. נבואת הכל. כלומר נבואת כל נביאיה׳ המתנבאים לכם הוא לכם כמו הספר החתום שהם יתנו האגרת ליודע לקרות יאמר לא אוכל כי חתום הוא. ימצא זאת העל׳ לפי שאין רצונו לקרות׳ כי הם היה רצונו לקרות׳ היה אומ׳ פתח אותו והקרא־נו. כן החכמי׳ שבכם אומרים כי יש בדברי הסם דברי׳ סתומי׳ לפיכך לא יתנו לב להם ואם היה רצונ׳ לשמוע ולהבינם יאמרו לנבי׳ פרש לנו זה הדבר הסתו׳: ונתן לאשר לא ידע ספ׳. ואמר לא ידעתי לקרות ספר. ואפילו יהיה פקוח. כי הכמי׳ שבכ׳ יאמרו עלה אין אנחנו מבינים דברי אלהים אמרו לחכמינו והנה חכמיה׳ ונביאיהם יעשו הנה כי בין זה ובין זה הספר לא יקרא. כן דברי ה׳ לא ישמעו בינכם לא לחכמים ולא לנבסילים. ויתכן לפרש חזות הכל שלא יהי׳ חזות סמיך. ויהיה הכל כמו לכל. ופירוש הנבואה היה לכולכ׳ בין לחכמי׳ בין לנבסיליכ׳ כדברי הספר החתו׳: על אשר לא ידע. כלומר אל אשר לא ידע כמו וילך אלקנה הרמתה על ביתו. וכמו ותתפלל על ה׳ כמו אל. ויש מפרשים הספר החתום שדברי׳ סתומים וחתומי׳: ויאמר ה׳. כי נגש. יש מחלוק׳ בקריאת המלה הזאת יש קוראי׳ אותה בשי״ן הנקוד׳ נגד ימין כמו נגש יוסף ורחל ענין קריבה. וכן הוא לפי המסרה אשר עליו שאמר לית כוותיה בספרא. ואם בשי״ן הנקודה בגד שמאל הנה אחר כמוהו נגש והוא נענה. אבל י״ת בסי״ן כמו והנוגשי׳ אלים שתרגם אלף לאתרברב וכן נמצא במקצת ספרי׳ נגש בסי״ן. ופירוש הפסוק לקריאת נגש בסי״ן כן. ויהיה טעם יען נמשך אל לכן שאמר בפסוק אחר. אמר בעבור שעשו זה לכן הנני יוסף. אמר הנה הם קרובים אלי בגראה ומכבדים אותי בפיהם ומרחקים לבם ממנו. ולקריאת נגש בסי״ן יתפרש לפי דעת המתרגם בעבור שהם גדולים בעיניהם ומראים עצמ׳ כנוגשי׳ אל שאר העם לכבד את ה׳ בפיהם ולהתפלל לפניו. ואמנם כפרש נגש כאחד כמו נגש והוא נענה. יאמר כי בעת שיש להם צרה יכבדוני בפיהם ומקרבים אלי פיהם ושפתותיהם ומרחקים ממני לבם ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה כי מי שאינו עושה אלא מה שמלוה לבד ואינו מוסיף מעצמו אינו עושה הדבר מחפצו ומרצונו: לכן יוסף. פעל והוא בחירק כמו בגרי. וכן הנני יוסיף על ימיך: תוסיף גורלי בחירק: ואמר יוסיף רוצה לומר עוד על מה שהבאתי עליכם עוד אביא רעה גדולה עליכם: להפליא. להביא רעה עליהם עד שיפלא בעיני הר״ת׳ על דרך ותרד פלאי׳. לפיכך כפל ואמר הפלא ופלא: ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבונו. בגלות ובטלטול תאבד חכמתם שהם חכמים. אבל חכמתם לרע להם ולא להטיב. כמו שאמר חכמים המה להרע ולהטיב לא ידע. או פי׳ ואבדה כי כשתבא להם הרעה תאבד חכמת׳ שלא יהיה להם עצה ותחבולה להגלל ממנה ולא תועיל להם אז חכמתם. הוי המעמיקים. מעמיקים במחשבתם להסתיר עצתם מהאל. כלומר כי הם חושבים כי ה׳ אינו משגיח בענייני הארץ לפיכך עושי׳ כל רצונם. כי אומרי׳ כי אין רואה ואין יודע. ופי׳ במחשך כאלו מעשיהם במקום חשך כנגד בני אדם שאין רואי׳ אותם כן חושבים כי כל מעשיהם בסתר ובגלוי לא ירחם האל. וכן תרגם יונתן במחשך כדבקבלא: לסתיר. כמו להסתיר: הפכם. אם. כענין אמת. כמו ואם בריאה יברא ה׳ ואם לגלגים הוא ילין. והדומים להם. שפירשתי אותם כך בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו. אמר באמת הפכם נקל בעיני כאומר היוצר יחשב לפני. כמו היוצר שהאומר בידו שיעשה ממנו כלי אחר ואמר כך שב לעשות כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר כן נקל הפכם בידי כי אתם בידי כמו האומר ביד היוצר. והיאך אתם אומרים כי אינני רואה מעשיכם כי יאמר מעשה לעושהו. בתמיה. וכי יאמר מעשה לעושהו לא עשאני ומה לו להפיך אותי מכלי אל כלי. וכפל הדבר בחלות שונות. ואמר ויצר אמר ליוצרו לא הבין: ויצר. הוא אם לכלי הנוצר ביד היוצר. ולמ״ד לעושהו ליוצרו בחקוק בעבור כלמ״ד אמרי לי: הלא עוד. הלא עוד במעט זמן תרחו ההפך שאני עושה בכם. ואמר מעט מזער כפל ענין בחלות שונות להמעיט הזמן. והגבוהה נאמרה בימי אחז ואמר שזה יהיה בקרוב בימי חזקיהו: ושב לבנון לכרמל. לבנון הוא יער הלבנון שיש בו ארזים גבוהים ונשאים:

ראשיכם ו׳ וסימ׳ אל תפרעו. אתם נצבים ריש סידרא. ואת ראשיכם דחוזיים. ופארכם על ראשיכם. שאו שערים. וחברו שאו שערים: יוסף ה׳ כתוב בן חס׳ י״ד וסימ׳ ויאמר שאול. הנני יוסף להפליא. הנני יוסף על ימיך. אם יעמד ראש אלישע. ולא יוסף עצב עמה: מעשה י׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר מטות ולעיל בסיפרא סוף סימן ג׳:

אבן עזרא

כי נסך. מגזרת המסכה לרה בהתכנם וכ״ף עליכם לאנשי ניון: ויעצם. מגזרת עצם כחילו שם עצם על עיניכם והנה כסה לעד על מלת נסך: ותהי. כל הנבואה: כי חתום הוא. לא יוכלו להבין וכן טעם חתום תורה כאשר פירשתי: ונתן. הטע׳ לא יביני זאת המכוהה החכמים המבינים ואשר אין בינה להם: ויאמר. כי נגש מגזרת והגיגשים אלים מבנין נפעל והטעם שיגער נפשו חנם להתענות: בפיו. כל אחד: מצות אנשים מלומדה. כטעם רגילות כעגל לא לומד: לכן הנני יוסיף. כמו ונשתר אני כי אומלל אני שהוא בעבור פחזו הלא״ד ויש אומרים שמלת יוסיף פועל על משקל תומיך גורלי: הפלא ופלא. שלא יביני על כן אחריו ואבדה ויש אומר שהוא כמו עושה פלא ולפי דעתי שעושה פלא כזה: הוי המעמיקים. בעומק לבם. נפתח למ״ד לסתיר לאשרון ה״ת הבנין כמו לשמיד: הפכם. והנה הכף האחת: אם כאומר היוצר יחשב. האדם: ויצר. מגזרת יוצר יאמר בעבור יוצרו לא יבין והנה הלמ״ד כלמ״ד אמרי לי: הלא מעט. בימים: ושב לבנון. שהוא נותן פרי יותר מהכרמל: כהכרמל

מנחה גדולה

הוי המעמיקים וגו׳ כלומר שהיו בדור ההוא חושבים לדבר עמוק וכפר מרומזותו יתי׳ חדש הנבואות והחיותם מכפרים שהיה תחיית המתים וידוע כי עלת ה׳ זמן הנבואה היא תחיית המתים שאם לא כן היתה פעולתו לריק חלילה אחר שלא התמיד אדם במציאותו הדומני שהי׳ קודם שיחטאו לא נעלם מאז ממנו יתי׳ אך עצתו יתי׳ היתה המוכן לשוב להחיותם כמבואר אצלנו על מאמר ר׳ מאיר והנה טוב מאוד טוב מות. ו״ש הוי המעמיקים מה׳ ויהי אשר העמיקו שיהיו הלא הוא לסתיר עצה שהוא לסתיר ממנו יתי׳ פעלה אשר מונן להחיות מתים ומזה בלו גם להסתיר השגחתו יתי׳ ממקום חשך כי הוא יתי׳ אלוה ע״כ בהיות במחשך מעשיהם יאמרו מי מדעמו ומי רואנו וע״כ מעיב הוא יתי׳ עליהם ואומר הלא ק״ו הדברים ומה אם הוא יתי׳ יכל לראות אם האדם מתים לא יעשנו מעפר וכדאי׳ בסנהדרין בתשובת ברתא דקיסר בענין תחה״מ ז״ש כי הלא הפככם הוא הדבר שאמרנו היה התפכותם להיות גויות אנשים הלא כאומר היוצר יחשב לא כן היה רק טיבה שהיא מים כלומר ולא״כ אשר יצר את האדם מים לא יעשנו מהעפר ואם גם זה תכחישו לומר כי אביכם עשו אתכם ולא אני אמרי לכם אם לא תודו ותאמרו כי אב ואם לא ידעו לעיל הולד רק הזרעת הטבה בלבד ולא הוא יתי׳ מאיר בודאי ולא האב ואם ולא״כ מי שעשה את האיר גם עשה את הגוף וזהו ויצר לאמר ליוצרו לא הבין בתמי׳: הלא עוד מעט וגו׳ הלא הם היו מסופקים בהשגחה בעולם השפל לכן בקרוב תראה לכם שינוי רב בעולם כי הנה ושב לבנון השחם לכרמל וכרמל עושה פרי ויסוב טוב ליער יחשב זעי״כ תהי׳ תודו ידיעתי והשגחתי:

ויקרא ד

ד ואם כל עדת ישראל יעשו שגגה ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות ה׳ אשר לא תעשינה ואשמו׳ ב׳ אם החטא אשר חטא עליו לקח פר בן בקר תמימה לחטאת והקריבו לפני אהל מועד׳ ג׳ והסמיכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר לפני ה׳ ושחט את הפר לפני ה׳ ד׳ והביא הכהן המשיח מדם הפר אל אהל מועד׳ ה׳ וטבל הכהן אצבעו מן הדם והזה שבע פעמים לפני ה׳ את פני פרוכת הקדש׳ ו׳ ומן הדם יתן הכהן על קרנות המזבח אשר לפני ה׳ אשר באהל מועד ואת כל דם הפר יצק אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד׳ ז׳ וכל חלב הפר יעלה ממנו׳ ח׳ ועשה לפר החטאת כאשר עשה לפר החטאת׳ ט׳ ולקח את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אותו׳ י׳ ואת כל הפר יוציא אל מחוץ למחנה ושרף אותו׳ יא׳ אשר חטא הכהן המשיח׳ יב׳ ואת כל הפר יוציא אל מחוץ למחנה אל מקום טהור׳ יג׳ ואם כל עדת ישראל׳ יד׳ כי יחטא׳ טו׳ ואם נפש אחת׳ יז׳ ואם נשיא׳ יח׳ ואם נפש׳ יט׳ ואם נפש׳ כ׳ ואם נפש׳ כא׳ ואם נפש׳ כב׳ ואם נפש׳ כג׳ ואם נפש׳ כד׳ ואם נפש׳ כה׳ ואם נפש׳ כו׳ ואם נפש׳ כז׳ ואם נפש׳ כח׳ ואם נפש׳ כט׳ ואם נפש׳ ל׳ ואם נפש׳ לא׳ ואם נפש׳ לב׳ ואם נפש׳ לג׳ ואם נפש׳ לד׳ ואם נפש׳ לה׳ ואם נפש׳ לו׳ ואם נפש׳ לז׳ ואם נפש׳ לח׳ ואם נפש׳ לט׳ ואם נפש׳ מ׳ ואם נפש׳ מא׳ ואם נפש׳ מב׳ ואם נפש׳ מג׳ ואם נפש׳ מד׳ ואם נפש׳ מה׳ ואם נפש׳ מו׳ ואם נפש׳ מז׳ ואם נפש׳ מח׳ ואם נפש׳ מט׳ ואם נפש׳ נ׳ ואם נפש׳ נא׳ ואם נפש׳ נב׳ ואם נפש׳ נג׳ ואם נפש׳ נד׳ ואם נפש׳ נה׳ ואם נפש׳ נו׳ ואם נפש׳ נז׳ ואם נפש׳ נח׳ ואם נפש׳ נט׳ ואם נפש׳ ס׳ ואם נפש׳ סא׳ ואם נפש׳ סב׳ ואם נפש׳ סג׳ ואם נפש׳ סד׳ ואם נפש׳ סה׳ ואם נפש׳ סו׳ ואם נפש׳ סז׳ ואם נפש׳ סח׳ ואם נפש׳ סט׳ ואם נפש׳ ע׳ ואם נפש׳ עא׳ ואם נפש׳ עב׳ ואם נפש׳ עג׳ ואם נפש׳ עד׳ ואם נפש׳ עה׳ ואם נפש׳ עו׳ ואם נפש׳ עז׳ ואם נפש׳ עח׳ ואם נפש׳ עט׳ ואם נפש׳ פ׳ ואם נפש׳ פא׳ ואם נפש׳ פב׳ ואם נפש׳ פג׳ ואם נפש׳ פד׳ ואם נפש׳ פה׳ ואם נפש׳ פו׳ ואם נפש׳ פז׳ ואם נפש׳ פח׳ ואם נפש׳ פט׳ ואם נפש׳ צ׳ ואם נפש׳ צא׳ ואם נפש׳ צב׳ ואם נפש׳ צג׳ ואם נפש׳ צד׳ ואם נפש׳ צה׳ ואם נפש׳ צו׳ ואם נפש׳ צז׳ ואם נפש׳ צח׳ ואם נפש׳ צט׳ ואם נפש׳ ק׳ ואם נפש׳ קא׳ ואם נפש׳ קב׳ ואם נפש׳ קג׳ ואם נפש׳ קד׳ ואם נפש׳ קה׳ ואם נפש׳ קו׳ ואם נפש׳ קז׳ ואם נפש׳ קח׳ ואם נפש׳ קט׳ ואם נפש׳ ר׳ ואם נפש׳ רא׳ ואם נפש׳ רב׳ ואם נפש׳ רג׳ ואם נפש׳ רד׳ ואם נפש׳ רה׳ ואם נפש׳ רו׳ ואם נפש׳ רז׳ ואם נפש׳ רח׳ ואם נפש׳ רט׳ ואם נפש׳ ש׳ ואם נפש׳ שא׳ ואם נפש׳ שב׳ ואם נפש׳ שג׳ ואם נפש׳ שד׳ ואם נפש׳ שה׳ ואם נפש׳ שו׳ ואם נפש׳ שז׳ ואם נפש׳ שח׳ ואם נפש׳ שט׳ ואם נפש׳ ת׳ ואם נפש׳ תא׳ ואם נפש׳ תב׳ ואם נפש׳ תג׳ ואם נפש׳ תד׳ ואם נפש׳ תה׳ ואם נפש׳ תו׳ ואם נפש׳ תז׳ ואם נפש׳ תח׳ ואם נפש׳ תט׳ ואם נפש׳ י׳ ואם נפש׳ יא׳ ואם נפש׳ יב׳ ואם נפש׳ יג׳ ואם נפש׳ יד׳ ואם נפש׳ יה׳ ואם נפש׳ יו׳ ואם נפש׳ יז׳ ואם נפש

רש"י

והכרמל. ליער יחשב. תירגם יונתן קירוין סגיאין יתיב. ואגד' בברא"ת רבה חורשין דב"איכה יושב ערי' ובני אדם רגוף ומלא ביער הוה שהו' מלא עני': ושמעו ביום ההוא וגו'. וחיבטל הקללה האמור' למעלה כי נסך יי' עליכם וגו' ותהי לכם חזות הכל והאבדה שבמת חכמיו: ענוים. סבלנים שסבלו עולו של הקב"ה וגזרותיו: בל שוקדי און. השוקדים ומתבוננים היאך יפעלו און: מחמיאי אדם. בדבריהם הם מביאי השקר: ולמוכיח בשער יקושון. ולמוכח להון בעון תקל' לשון מוקש: ויטו בתהו צדיק. והסטיאו בשקר דין זכאין: אשר פדה את אברהם. מאור כשדי': לא עתה יבוש יעקב. מאביו: ולא עתה פניו יחורו. מאבי אביו שאין במלא פסול במטתו ומטתו שלימה: כי בראותו ילדיו. אם' יהו מעשי ידי כלומר לדיקים בקרבו כי בראותו בקרבו אשר ילדיו מעשה ידי יקדישו שמי כגון חפציה תישאל ועזריה לכך לא אחוזרו פניו: ורגנים ילמדו לקח. לשון וחרגנו באהליכם אות שהיו מתאוננים ורגנים על דברי הנביאים ילמדו לקח: סוררי'. סורים מן הדרך: לנסך מסכה. להמשיל עליהם חושל ולא רומי ומעתי בדבר ומהו הנסוך הוא מרעה: ההולכים לרדת מצרי'. על הוסע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים: לרדת מצרים. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: ד"א ירידה היא להם: ולחסות. להתכסות אחרי"חיר בלע"ז: כי

אבן עזרא

בברמל. והכרמל ביער וזה הטעם על רעבונם: ושמעו. אז יבינו דברי הנבואה ולא ידחו אלה הענוים כי אם אחר שהיו באולם: ויספו. הלדיקים ימלטו כי ערי יהודה הבצורות נתפשו כי נכרתו שופטי אחז כאשר פירשתי למעלה: כי אפס. תם כמו כי אפס כסף: כל שוקדי און. כמו לשקוד על דלתותי: מחמיאי. ישמרו דברי אדם ויחטיאוהו כדי להענישו או יחטאו אחרים בדבריהם: יקושון. מנזרת מוקש. וד"מ"ה הכהן אחר כי הם יוכיחו המוכיח מנזרת התקוששו וקושו ואמר כי היה הש"ין דאחוי להדגש: לכן אשר פדה את אברהם. והזליאו מבין הרשעים: יחורו. יבלבלו וזאת הלשון ידועה בארמית: כי בראותו ילדיו. והטוב שאני עושה עם הטובים: יקדישו שמי. יערינו. יירא אחרים אז הוא פועל עומד אחר שהזכיר יעקב אחר על דרך משל כי אילו היה מי יירא היה הילדי הטובים והפלא שאעשה עמם היה הוא עם בניו מקדשים שמי כי אני הייתי קדוש יעקב: וידעו. ורוגנים. כמו ותרגנו באהליכם והם אסף הלומדים: הוי. אוי לבנים הסוררים: ולא מני. ולא שמני וכן שעו מני: ולנסוך מסכה. כמו והמסכה והטעם משל על העלה: ולא מרוחי. המעם מנבואתי: ההולכים. והנה פירש הכתוב למעלה. לא השתנה מ"ם מעון בעבור שהוא מפעלי הבפל: והיה

אורים ותומים

בברמל. הוא מקום שדות התבואה וכרמים וענבים שפלים. וזה המשל אמר על הגאים הרמים שהיו בימי אחז שישובו שפלים בימי חזקיהו עד שלא יהיה להם רשו' לדבר ושובו על כרח' לדרך הטובה. והכרמל והם השפלים והענוי' שהיו בימי אחז ולא היה כח בידם להוכיח' בימי חזקיהו יהיו כשאים כארזי יער הלבנון ויוסיפו בכבוד ובגדולה עד שידמו לארז הלבנון כמו שאמר ויספו ענוים בהם שמחה: ושמעו. אותם שהיו חדשי' יבואו עתה לשמוע דברי הספר והם היו עוריים לראות. כמו שאמר למעלה ותהי לכם חזות. הכל כדברי הספר המתוש. ומחפל ומחשך שיהיה להם. רולה לומר הגרה תרגמה הנבואה שתתקיים שהיו עוריים בה כשהיה מוכיחם הנביא: ויספו. הם יהיו בגרה והענוי' יוסיפו לשמוח בהם שהיו מאחר כי' קודם בא הגרה עת' יוסיפו לשמוח כשיראו שתתקיים להם הנבואה ולרשעים הגרה ולהם הרוח' והכבוד. וכפל הענין בחלות שונות. ואמר והביאני אדם שהיו בירושלם והם הענוים: כי אפס. ישמחו ויגילו כשיראו אפיסת העריצים והלצי' ופקדי און שהם לא היה להם רשות לדבר לפניהם ולא להוכיחם כשיראו בפורענותם יגילו. כמו שאמר בחבוד רשעים רנה. פירוש פקדי און מתעסקי' ומהיריס אל האון ומחכוני' תמי' איך יפעל אותם: מחטיאי. כשאדם מוכיחם בדברים מושכי' הדבר עליו לחטא כאלו הבה אותם. וכן למוכיח בשער יקושון. מי שמוכיחם בשער. כלומר ברבים כדי שיוסרו ישימו לו מוש ויבקשוהו בדרכיו. כלו' יזמינו לו כל רע. ולשינו עליו למלך ומטי' הצדיק בתוהו והבל. ותרגם יונתן ולסטיאו בשקר דין זכאין: יקושון. מנמי העי"ן והוא מענין מוקש. ויהיה יקש וקוש בענין אח'. וכח"י בעון ליה תקלא. ויש לפר' יקושון מענין קש ומשרשו שהוא ברש קשש. וכן התקוששו וקושו. מן לקוששו קש. כי כמו שמקוששו עליו אז קשי' לוקט מכאן ומכאן ומוספן יחד כן ימרף האדם מלקט מומיו מזה ומזה ואומרן לו כן הם עושי' מי שמוכיחם אומרים לו חרף וגדופו מלקטי' ואומרים לו הלא אתה עשית כך וכך במקו' פלוני אז בזמן פלוני. ועוד עשית כך ואיך תעשה עלמך מוכיח. לכן. אל בית יעקב אשר פדה את אברהם פירוש הפסוק כן ה' אשר פדה את אברהם אמר אל בית יעקב שלא יבוש יעקב. והענין כי כולם בני יעקב וכאשר יש בהם הרשעים הרי יעקב אביה' כאלו בוש ממעשיהם אלו היה מי כאדם שהוא לדיק שיגלה בנו לתרבו' רעה שהוא בוש וכלם ממעשיו. ושעם אשר פדה את אברהם כי כמו שהיה אברהם אבינו דר בין הרשעים ופדה ה' אותו מיד והוציאו מארלם כן היו העמי' שזכר למעלה בין הרשעי' ולא היה בידם יכולת להחזיק בדרכי ה' בפרהסיא. אמר עתה יבא זמן וזהו בימי חזקיהו שיחזיקו בנלי בדרכי ה'. והקדישו קדוש יעקב והם יקראו בית יעקב באמת ולא יבוש יעקב ממעשיהם אלא יסמח ממעשה ילדיו בימי חזקיהו שישובו לדרך טובה ויכלו הרשעים בעלחמות שקדמו ואותם שישארו מהם שלמדו ממעשיהם ולא היו רשעים כהם אותם שהיו תועי רוח ורעי' ישובו לדרך טובה ולא יבושו יעקב ממעשיהם אלו היה מי: פניו יחורו. יתלבנו. מחרגו' לבן חיור. והבוש יתלבנו פניו וכן בדברי רז"ל המלבין פני חברו ברבי': כי ברואתי. פירוש אמר יעקב ילדיו שהם ילדיו ובניו באמת בלבתם בדרך הטובה וברואתו מעשה ידיו בקרבו והוא מה שאעשה במחנ' אשור הבא בהרנו וברואתי כי יקדישו ילדיו שמי על הנס הגדול: והקדישו את קדוש יעקב. שיאמרו בהקדישם שמו קדוש יעקב ואלהי ישראל שהוא אביהם אז לא יבוש יעקב אבל יסמח. וכל זה דרך משל כמו שפירשנו. ופירוש יערינו יתנו לו בתהלתם הבא והמערלה שהבה במחנה אשור בלילה מאה ושמני' וחמשה אלף ולא הועילה להם גבורתם וכחם ורוב חילם. ומה שסמך קדושת האל ליעקב בכל מקו' ולא עשה כן לשאר האבו' כמו שאמר קדוש יעקב. ואמר כי כה אמר ה' לבחות קדוש ישראל ואמר קדוש ישראל ואמר קדוש ישראל מושיעך. ואמר באלכם קדוש ישראל ואמר קדוש ישראל ויברו. ואמר בוטל ישראל קדושו. ולא על פי שמקלת יש לפרש על כלל ישראל מכל מקום יש בהם שאין להם דרך לפרש' אלא על יעקב עצמו. ואמר זה לפי שיעקב רמה קדושת האל ודעו כי הוא מסבים במעשה האדם ודעו כי כל אשר היו אומרים להם הנביאי' נבואי הסם היה אחת. ובכל הענין האל אמר בתחילת הספר שישעיהו נבא בימי עוזיהו יותם אחז ולא ראוים במלכי' אלה שבקש עזר מצרים. ואם נאמר כי נתגבא על דור גדקיהו שהיה אחריו ואמר עליהם הוי שישלחו למצרים לעזרה וכן עשו. ולא ידמה כן חזקיהו עלמו שלא היו שרי יהודה טובי' כי בהכרח גדול הסיבם חזקיהו לחוסב. והנה מלך אשור עלה על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם ואלו היו טובים לא בחה להם כן בהכרח לפי ענין אלו הפרשיות הסמוכו'. ומה שאמר בכל פרשה מהם קדוש ישראל לפי שנקדם בישראל בדבר מחנה אשור. ואמר הוי בנים סוררי' אוי להם לאותם כמו שכתוב כמי אתם לה אלהיכם. אבל הם סוררים כפרה סורה וגופי מדרך הטובה ועוזבי' אביהם שבשמי' ובשתבת אליהם ברה לא שובו אליו ולא יבקשו אותו אלא מבקשי עזר מאויביה' ובכל אשר הם עושי' לא יסאלו את פי ה' על מעשיה אלא עושי' בעצת עלמם: ולא מני. והעלה היגה מחני. וכפל הענין בחלות שונות ואמר ולנסוך מסכה: ולא רוחי. לא מרומי ולא מדברי: ולנסוך מסכה. כמו לעצות עלה כי העלה בסוד ובסתר. וכן לנסוך מסכה ענין כסוי וסתר העלה. או פירוש ולנסוך מסכה שהוסבי' להתכסו' בצל מצרי': למען ספות חטאת על חטאת. לא די לכם בעונם ובחטאם הלא שחים יפין עליכם חטאת זו שישאלו על פני עזר מאחר שלא ברשותי. וזהו חרל גדול העבר בחדוניו שנאלה בחדון אחד על פניו: ההולכי'. הולכים מהרגם לרדת מצרי' לבקש להם עזרה והחסות מעון פרעה. שחסבתם שיהיה לכם מעון יהיה לכם לבשת שלא תעזרו בו ואכלמו מעוזאתכם:

מנחה גדולה

הוי בנים סוררים וגו' מלאכתו ית' אשר אחר לא תוסיפו לרחיתם עיד אל

כל מלכים וישעיה והתיסר על בית ועל בית ובמי בית ובמי ובמי נמס במלכים חלק א' סימן י"ד: שאלו ג' בקריאה וסיפ' ויקחו האנשים לרדת מצרים. ההלכים מצרים. נדרשתי ללא שאלו:

ᚑᚌᚐᚋᚐᚌᚇᚐᚋᚐᚌᚇᚐᚋᚐᚌᚇ

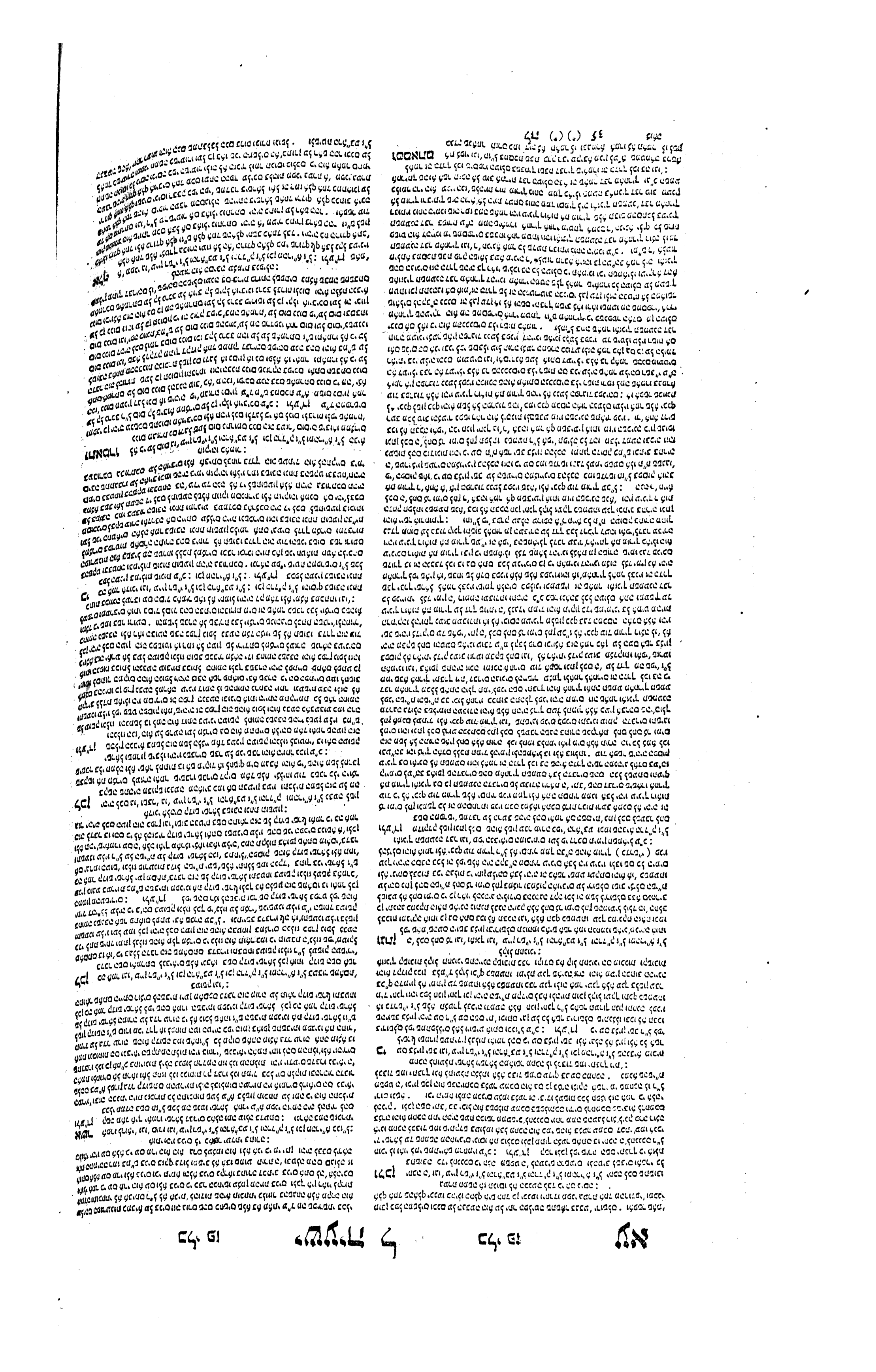

לא ניחים ולא משתכח בדיקוקיה חסף לכיחתי נור מסביעור ולמזלח מיין מפציד: ארי כרנן אמר יי אלהים קדישא דישראל אמרית דיתתובון לאוריתא תנוחון ותתפרקון תשקטון ותשרון לרוחצן תהון גיברין ולא אביתון: ואמרתון לא אלהין על סוסתן נעירוק על כן תעירקון ועל קלילין נרכוב על כן יהון קלילין רודפיכון: אלפא חד מן קדם מזופית חד מן קדם מזופית חמשא תערקון עד דתשתארון כבוערא על ריש טורא וכאתא על דמתא: ובכן עתיד יי למיחס עליכון ותקיף הוא דירחים עליכון ארי אלהא עביד דינא יי טובי צדיקיא דמסברין לפורקניה: ארי עמא בציון יתיב בירושלם מבכא לא תבכי רחמא ירחם עלך כל צלותך יקביל ויעביד כעותך: ויתן לכון יי ניכסי שנאה וביזת מיעקא ולא יסלק עוד שכינתיה מבית מקדשא ויהויין עינך חזיין ית שכינתי בבית מקדשא: ואודנך ישמעון פתגמא מבתרך למימר הדא אורחא דתקנא הליכו בה לא תסטון מיניה לימינא ולשמאלא: תקון מתכת דהבכון תרחיקינון כמא

לא יחמל ולא־ימצא במכתרתו חרש להתות אש מיקוד ולחשוף מים מגבא: כי כה־אמר אדני יהוה קדוש ישראל בשובה ונחת תושעון בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם ולא אביתם: ותאמרו לא־כי על־סוס ננוס על־כן תנוסון ועל־קל נרכב על־כן יקלו רדפיכם: אלף אחד מפני גערת אחד מפני גערת חמשה תנסו עד אם־נותרתם כתרן על־ראש ההר וכנס על־הגבעה: ולכן יחכה יהוה להחנכם ולכן ירום לרחמכם כי־אלהי משפט יהוה אשרי כל־חוכי לו: כי־עם בציון ירוש לרחמך יתרחק לנחמכם כי אלהי משפט יי ויפרע תחלה מן המורדים בו: אשרי כל חוכי לו. לנחמות אשר הבטיח פי' לא יפל דבר: כי עוד ימי' בחי' לאבר ישלא להיות יושב בציון ובירושלם נדיק יהיה: בכו לא תבכי. לא תצטרך לבקש בקשה מאת הקב"ה בבכי כי בקול זעקך יחנך: לחם לר ומים לחץ. לא תהיו כראוים לחם מעונים כאשר לחם מחם כמה שנאמר השותים במזרקי יין הנה ששון ושמחה וגומר: ולא יכנף. לא יתכסה ממך בכנף בגדיו כלומר לא יסתיר ממך פניו: מוריך. הקדוש ב"ה המלמדך להועיל: והאזך תשמענה וגומר. לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מוחסרי בדברי ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו נטויות לף אחריך לשמוע דבר מאתי לאמר זה הדרך לכו בה ימין כין שמאל: אפדת. טי:

אבן עזרא

לא יחמול. לכתותו: לחתות אש. כמו יחתה גחלים אתה חותה על ראשו והוא מפעלי הכפל: ולחשוף. מגזרת מחשוף הלבן חשף יי' את זרוע קדשו: גבא. מגזרת וגבאיו תרגם בור. ועשה לחשוף לגלות כי המים הם בסתר וזה הטעם על הירדים מצרים: כי. בשובה. השקט כמו שובה יי' רבבות אלפי ישראל הטעם כי תשועה תהיה לכם במקומכם ולא תרדו מצרים: ותאמרו. אמר רבי יונה המדקדק כי נגוס מגזרת גם כטעם נרכב שים אחריו ויש אומרים שהוא כמשמעו אתם כסוסים ורודפיכם יגיעון אתכם: על קל. שם התאר לשון הו כר לגמל: אלף. סמוך אל אחד מהם והוא תאר לשר והטעם כי שר שים לו אלף אנשים ינוס מפני גערת אדם אחד: תנוסו. כתורן. רמז שישארו מעט מהרבה והנכון בעיני כי טעם כנס על הנותרי בירושלם שלא ירדו אל מצרים: לחנכם. מפעלי הכפל על משקל אין גחלת לחמם מהבנין הקל ממשקל לשכב את בת יעקב ואם הם זרות בדקדוק ולכן הו' ירום לרחמכם כי הם יעד לכם משפט מאשור: כי עם. בבו לא תבכה. אלה דברי הנביא כי הם יחנך ובא לקול הלמ"ד בעבור שזעקת אליו: עגך. מלה זרה בדקדוק וכן בי פארך: ונתן. לחם לר ומים לחץ. שהיו ברעב כאשר פירשתי ושב לבנון לברמל ומים מיכנו סמוך וכן הוא ומים מי לחץ כמי האהלה שרה אמו: ולא יכנף. ירחק שיהיה בכנף האדון: מוריך. כדרך היראה והם חזקיהו ושריו: והיו עיניך. כפול בטעם כמשפט ואזניך. הטעם כי בעיניך תראה מוריך לפניך וכן מאחריך תשמע דברי הנביאים והמוכיחים ויש אומרים כי זה דרך משל על תראה הלב ומשמעו: כי תאמינו. הא"ל תחת י"ל ימין וכמוהו רבים והטע' כי אם תאמינו לו תשתיחלו מהדרך ישרה תשמע באזניך מוריך בדרך הטובה: ומאמתם. לפוי. שם: לפודת. מבבה יקר על הגלם: תזרם. כי הם אסורים בהגלה: כמו

מנחה גדולה

כי כה אמר ה' וגו' בשובה ונחת וגו' שלא ירחו מלכן ישראל רק תשבו בארץ ותשבו בארמיה ותלכו ותרו לכם שלום בארץ כי בשובה ונחת תושעון לשבת בארצכם בהשקט ובבטחה ולא תרגלם רק לגוים למצרים: אף אחד וגו' הקשה רש"י ז"ל וכי כך הוא החשבון אלא אינו דומה למעייני' הטוסי' את המלוה למרובין ע"ם וא"כ גם בפרעמות אמר לאינו דומה לאחיות לעני' מעיטים לאחיות חרובי' ע"כ כשיש אלף מכם ר' מאויבכם ירדף אותם וכשיש אחיות כולכם עולה הרעוב ביותר מהחשים כי כל אחד יש עליו טרדות מכולם ע"כ מפני גערת חמשה כולכם תנוסו. ואין להקשות דלמה מלך שובה מרובה ובחדה שובה חמשה ומשו לרבבה ובפרעמות חמשה ומשו כולם. לא היו ישראל מגיעין לרבבה כי נשארו מעט מהרבה כתרן על ראש ההר וגו' באופן שכלם לא הגיעו למספר רבבה. אך קשה מחה שאחר בגלות אלייהו ובשים ומשו לרבבה אלא לזה יש לומר לת"מ חדה שובה מרובה בעניין שכל ועוכש דגבי שכר נאחר אם בחוקתי תלכו וגו' שמדבר בעניין בעשית המצוה בפועל ובמצות ל"ת הוא בשב ואל תעשה ועי"כ יזכו לשכר הנאמר

מעל"ב

לא יחמל. לכתותו: לחתות אש. כמו יחתה גחלים אתה חותה על ראשו והוא מפעלי הכפל: ולחשוף. מגזרת מחשוף הלבן חשף יי' את זרוע קדשו: גבא. מגזרת וגבאיו תרגם בור. ועשה לחשוף לגלות כי המים הם בסתר וזה הטעם על הירדים מצרים: כי. בשובה. השקט כמו שובה יי' רבבות אלפי ישראל הטעם כי תשועה תהיה לכם במקומכם ולא תרדו מצרים: ותאמרו. אמר רבי יונה המדקדק כי נגוס מגזרת גם כטעם נרכב שים אחריו ויש אומרים שהוא כמשמעו אתם כסוסים ורודפיכם יגיעון אתכם: על קל. שם התאר לשון הו כר לגמל: אלף. סמוך אל אחד מהם והוא תאר לשר והטעם כי שר שים לו אלף אנשים ינוס מפני גערת אדם אחד: תנוסו. כתורן. רמז שישארו מעט מהרבה והנכון בעיני כי טעם כנס על הנותרי בירושלם שלא ירדו אל מצרים: לחנכם. מפעלי הכפל על משקל אין גחלת לחמם מהבנין הקל ממשקל לשכב את בת יעקב ואם הם זרות בדקדוק ולכן הו' ירום לרחמכם כי הם יעד לכם משפט מאשור: כי עם. בבו לא תבכה. אלה דברי הנביא כי הם יחנך ובא לקול הלמ"ד בעבור שזעקת אליו: עגך. מלה זרה בדקדוק וכן בי פארך: ונתן. לחם לר ומים לחץ. שהיו ברעב כאשר פירשתי ושב לבנון לברמל ומים מיכנו סמוך וכן הוא ומים מי לחץ כמי האהלה שרה אמו: ולא יכנף. ירחק שיהיה בכנף האדון: מוריך. כדרך היראה והם חזקיהו ושריו: והיו עיניך. כפול בטעם כמשפט ואזניך. הטעם כי בעיניך תראה מוריך לפניך וכן מאחריך תשמע דברי הנביאים והמוכיחים ויש אומרים כי זה דרך משל על תראה הלב ומשמעו: כי תאמינו. הא"ל תחת י"ל ימין וכמוהו רבים והטע' כי אם תאמינו לו תשתיחלו מהדרך ישרה תשמע באזניך מוריך בדרך הטובה: ומאמתם. לפוי. שם: לפודת. מבבה יקר על הגלם: תזרם. כי הם אסורים בהגלה: כמו

רש"י

לחשוף מים. לגלות וכן לחשוף עשריהם. פורה וכן חשפי שובל דלי. מים מן שבילך חשפוי"ישנו בלע"ז: מגבא. גוב מלא מים: כי כה אמר. הקב"ה לכם זה ימים הין אתם צריכים לבקש לכם מעוז מצרים ולאבד ממונכם כי בשובה ונחת תהיה לכם תשועה בלא שום טורח אם תשמעו לי: שובה. לשון יסוד ומרגוע וכן שובה יי' רבבות אלפי ישראל: בהשקט. הבא לכם מאתי ובבטחה תהיה גבורתכם: על סוס נסוס. כתקשר במלכי מצרי' ובביאת מצרים סוסים קלים לנוס: הלף אחד. מכם: מפני גערת אחד. מן האויבי' הו כולכם מפני גערת חמשה תנוסו: אם נותרתם. כתורן. עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן הספינ' שקורין מש"ט בלע"ז: וכנס. לף הוא קלונם גבוה שנותנין בראש הגבעה וכשרואה הצופה גייסות בחין נותן עלין סודר והרוח מוליכו והוא סימן שיגיע סו אז יתקבצו: ולכן. על שלא אביתם לשמוע: יחכה. לחנכם. איכם מדלגי לכם על הגזרה הרעה שגזרה עליכם כדי למהר ולהביא הטובה אלא יחכה ויחמן על בא קילה: ולכן ירום לרחמכם. יתרחק לנחמכם כי אלהי משפט יי'. ויפרע תחלה מן המורדים בו: אשרי כל חוכי לו. לנחמות אשר הבטיח פי' לא יפל דבר: כי עוד ימי' בחי' לאבר ישלא להיות יושב בציון ובירושלם נדיק יהיה: בכו לא תבכי. לא תצטרך לבקש בקשה מאת הקב"ה בבכי כי בקול זעקך יחנך: לחם לר ומים לחץ. לא תהיו כראוים לחם מעונים כאשר לחם מחם כמה שנאמר השותים במזרקי יין הנה ששון ושמחה וגומר: ולא יכנף. לא יתכסה ממך בכנף בגדיו כלומר לא יסתיר ממך פניו: מוריך. הקדוש ב"ה המלמדך להועיל: והאזך תשמענה וגומר. לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מוחסרי בדברי ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו נטויות לף אחריך לשמוע דבר מאתי לאמר זה הדרך לכו בה ימין כין שמאל: אפדת. טי:

כמו

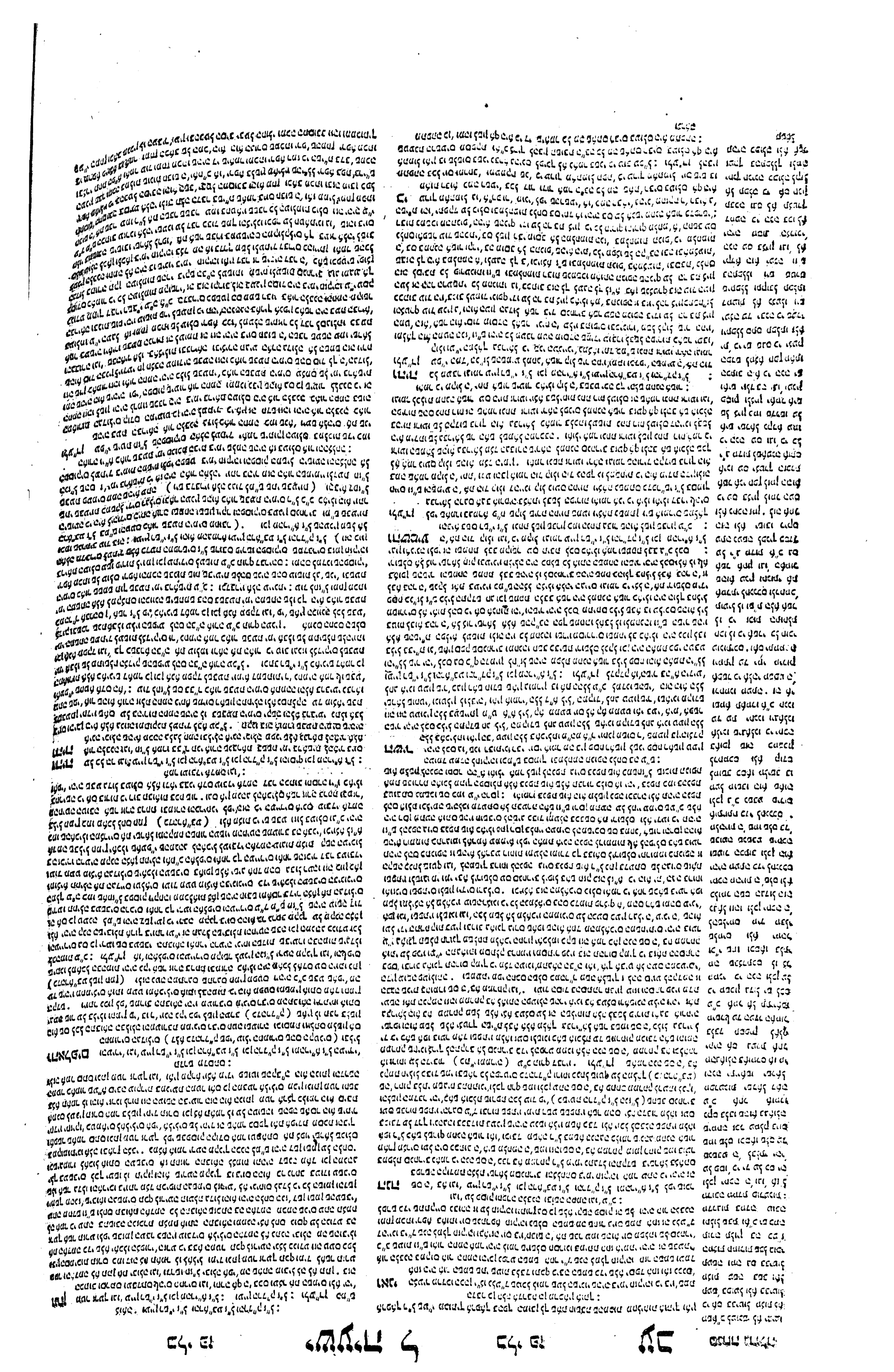

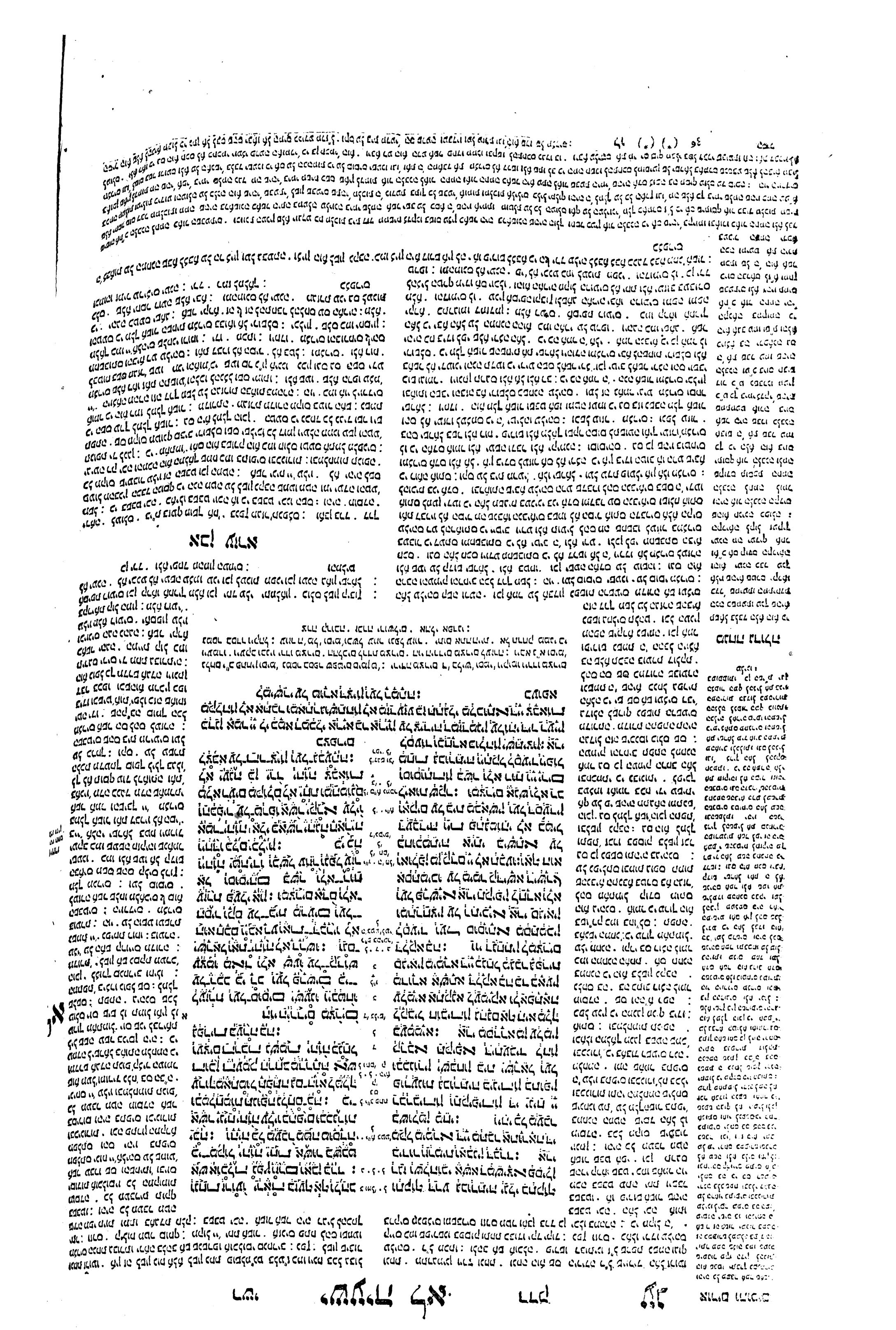

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

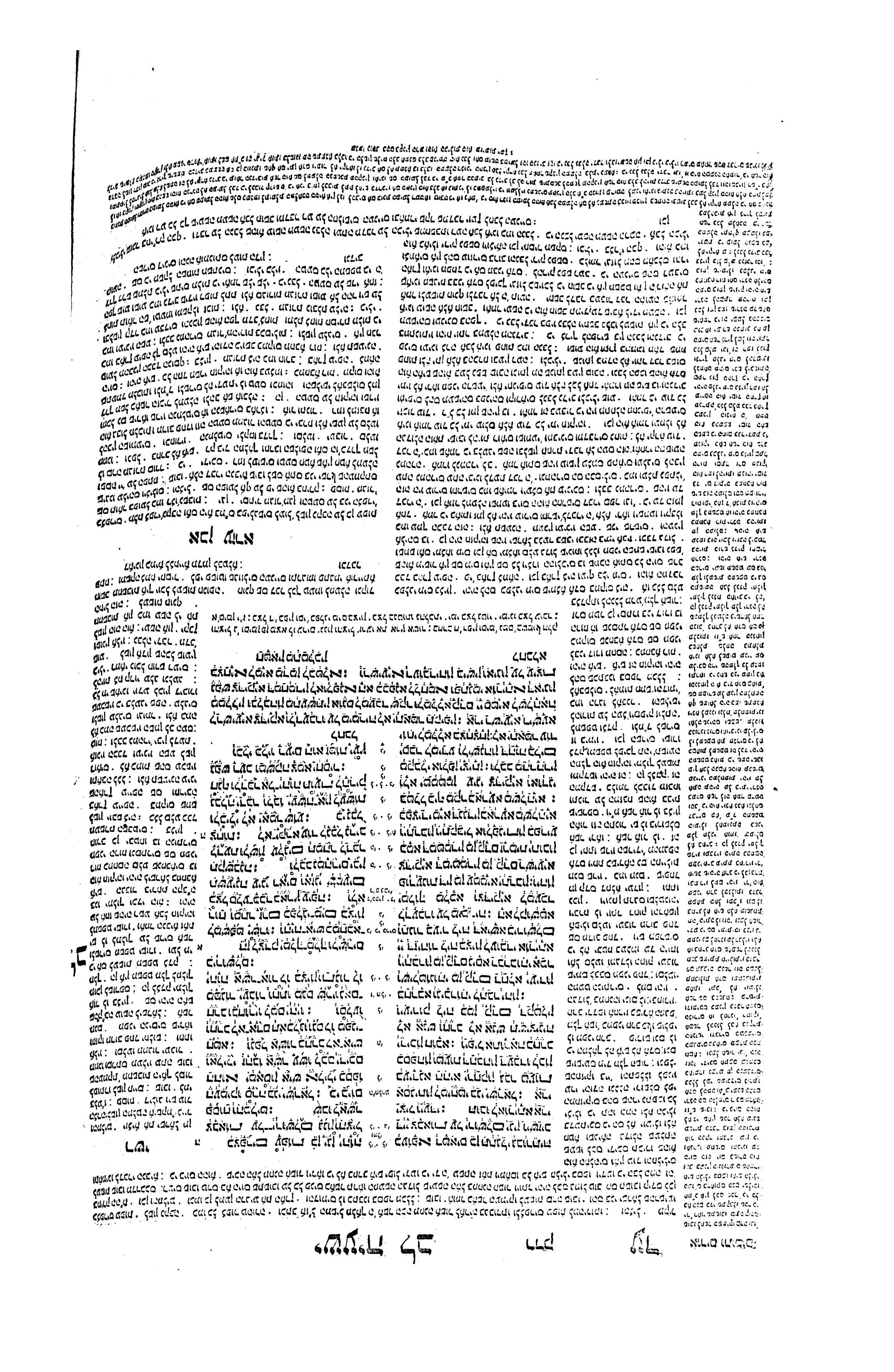

ויהי אחר הדברים האלה חטא משקה מלך מצרים ואפיה לאדניהם למלך מצרים׃
ויקצף פרעה על שני סריסיו על שר המשקים ועל שר האפים׃
ויתן אתם במשמר בית שר הטבחים אל בית הסוהר מקום אשר יוסף אסור שם׃
ויפקד שר הטבחים אתם את יוסף וישרתם ויהיו ימים בהיותם במשמר׃
וחלמו חלום שניהם איש חלומו איש כפתרון חלמו אשר לאפה משקה מצרים אשר אסורים בבית הסוהר׃
ויבא אליהם יוסף בבקר ויראם והנם זעפים׃
וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו לאמר מדוע פניכם רעים היום׃
ויאמרו אליו חלום חלמנו ופתר אין אתו ויאמר אליהם יוסף הלא לאלהים פתרנים ספרו נא לי׃
ויספר שר המשקים את חלמו ליוסף ויאמר לו בחלמי והנה גפן לפני׃
ובגפן שלשה שרגים והוא כפרחה עלתה נציציה הבשילו אשכלתיה׃
וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואסחט אותם אל כוס פרעה ונתתי את הכוס על כף פרעה׃
ויאמר יוסף אליו זאת פתרנו שלשת השרגים שלשת ימים הם׃
בעוד שלשת הימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך והנתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו׃
כי אם זכרתני אתך כאשר יטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה׃
כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי דבר כי שמו אותי בבור׃
ויראו שר האפים כי טוב פתר ויאמר אל יוסף גם אני בחלומי והנה שלש סלי חרי על ראשי׃
ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה ועוף אכל אותם מן הסל מעל ראשי׃
ויען יוסף ויאמר זאת פתרנו שלשת השלים שלשת ימים הם׃
בעוד שלשת הימים ישא פרעה את ראשך מעליך והתלה אותך על העץ ואכל העוף את בשרך מעליך׃
ויהי ביום השלישי יום הולדת את פרעה ויעש משתה לכל עבדיו וירם את ראש שר המשקים ואת ראש שר האפים בתוך עבדיו׃
והשיב את שר המשקים על משקהו ויתן הכוס על כף פרעה׃
ואת שר האפים תלה כאשר פתר להם יוסף׃
ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו׃

מא ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר׃
והנה מן היאר עלות שבע פרות יפות מראה ובריאות בשר ותרעינה באחו׃
והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן היאר רעות מראה ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות על שפת היאר׃
ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקות הבשר את שבע הפרות יפות המראה והבריאות ויקץ פרעה׃
ותרדם ויחלם שנית והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטובות׃
והנה שבע שבלים דקות שדופות קדים צמחות אחריהן׃
ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והמלאות ויקץ פרעה והנה חלום׃
והיה בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את כל חרטמי מצרים ואת כל חכמיה ויספר פרעה להם ואין פותר אותם לפרעה׃
וידבר שר המשקים אל פרעה לאמר את חטאי אני מזכיר היום׃
פרעה קצף על עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים אתי ואת שר האפים׃
ונחלם חלום בלילה אני והוא אני והוא׳ איש כפתרון חלמו חלמנו׃
ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר לו ויפתר לנו את חלמתינו איש חלומו פתר׃
והיה כאשר פתר לנו כן היה אותי השיב על כני ואותו תלה׃
ויבהלו ויקרא אתו מן הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה׃
ויאמר פרעה אליו חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתר אותו׃
ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה׃
ויאמר פרעה אל יוסף בחלומי הנני עמד על שפת היאר׃
והנה מן היאר עלות שבע פרות בריאות בשר ויפת תאר ותרעינה באחו׃
והנה שבע פרות אחרות דלות ורעות מראה מאד וקלות בשר לא ראיתי כהנה רעות במצרים׃
ותאכלנה הפרות הדלות והרעות את שבע הפרות הראשנות הבריאות׃
ותבאנה אל קרבנה ולא נודעה כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחלה ואיקץ׃
ואראה בחלומי והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד מלאות וטובות׃
והנה שבע שבלים צנמות דקות שדופות קדים צמחות אחריהן׃
ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הטובות ואמר אל חרטמים ואין מגיד לי׃
ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה׃
שבע פרות הטבות שבע שנים הנן׃
ושבע השבלים הטבות שבע שנים הנן חלום אחד הוא׃
ושבע הפרות הדלות והרעות העלות אחריהן שבע שנים הנן ושבע השבלים הריקות שדופות קדים יהיו שבע שני רעב׃
הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר האלהים עשה הראה את פרעה׃
הנה שבע שנים שבע גדולה יבאו בכל ארץ מצרים׃
וקמו שבע שנים רעב אחרי כן וכלה כל השבע בארץ מצרים וכלה הרעב את הארץ׃
והלא נודע השבע בארץ מן הרעב אחר כן כי כבד הוא מאד׃
ועל שנות חלום פרעה פעמים הכן דבר האלהים ומהר האלהים לעשותו׃
ועתה יראה פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצרים׃
יעשה פרעה ויפקד פקדים על הארץ וחמש את ארץ מצרים בשבע שני השבע׃
וקבצו את כל אכלת הטובות השנים הבאות האלה וצברו בר תחת יד פרעה אכל בערים ושמרו׃
והיה האכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב אשר תהיין בארץ מצרים ולא תכרת הארץ ברעב׃
ויטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו׃
ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו׃
ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אתך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך׃
אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא אגדל ממך׃
ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אתך על כל ארץ מצרים׃
ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אתה על יד יוסף וילבש אתו בגדי שש וישם רבדים בצוארו׃
וירכב אתו במרכבת משנה אשר לו ויקראו לפניו אברך׃
ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים׃
ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח׃
ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה ויצא יוסף על ארץ מצרים׃
ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל ארץ מצרים׃
ותעש הארץ בשבע שני השבע׃
ויקבץ את כל אכל שבע השנים אשר היו בארץ מצרים ויתן אכל בערים אכל שדה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה׃
ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד עד כי חדל לספר כי אין מספר׃
וליוסף נולדו שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר ילד לו אסנת בת פוטי פרע כהן און׃
ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי׃
ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלהים בארץ עניי׃
ותכלינה שבע שנת השבע אשר היה בארץ מצרים׃
ותחלנה שבע שנת הרעב לבוא כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם׃
ותרעב כל ארץ מצרים ויצעק העם אל פרעה ללחם ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו׃
והרעב היה על פני כל הארץ ויפתח יוסף את כל אשר בהם וישבר למצרים׃
וכל הארצות באו מצרימה לשבר אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ׃

מב ויראה יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו׃
ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושברו לנו משם ונחיה ולא נמות׃
וירדו אחי יוסף עשרה לשבר בר ממצרים׃
ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב אביו אל אחיו כי אמר פן יאסון׃
ובני ישראל באים לשבר בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען׃
ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ ויבאו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה׃
ויראם יוסף ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אכל׃
ויכר יוסף את אחיו והם לא הכרהו׃
ויזכר יוסף את החלמות אשר חלם להם ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ בא׃
ויאמרו אליו לא אדני ועבדיך באו לשבר אכל׃
כלנו בני איש אחד נכנו לא היו עבדיך מרגלים׃
ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ בא׃
ויאמרו שתים עשרה עבדיך אנחנו אחים בני איש אחד בארץ כנען והנה הקטן היום את אבינו והאחד איננו׃
ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם׃
בזאת תנסו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה׃
שלחו מכם אחד וקחו את אחיכם ואתם תאסרו ויבחנו דבריכם אם אמת אתכם׃
אם לא חי פרעה כי מרגלים אתם׃
ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים׃
ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את האלהים אני׃
אם בנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית משמרתכם ואתם לכו הביאו שבר רעב בתיכם׃
והבאתם את אחיכם הקטן אלי ויאמן דבריכם ולא תמותו׃
ויעשו כן׃
ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת׃
ראובן יען אתם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה׃
ויסב מעליהם ויבך ויבן אליהם וישב אליהם ויקח מאתם את שמעון ויאסר אתו לעיניהם׃
ויצו יוסף וימלאו כליהם בר ולהשיב כספם איש אל שקו ולתת להם צדה לדרך׃
ויעשו להם כן׃
ויטען חמריהם שבר מזה׃
ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמרו במלון׃
ויאמר אל אחיו הושב כספי ואף הנה בשקי׃
ויצא לבם ויחרדו איש אל רעהו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו׃
ויבאו אל יעקב אביהם ארצה כנען ויגידו לו את כל אשר קרה אתם לאמר׃
דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים הארץ׃
ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים׃
כנים אנחנו לא היינו מרגלים׃
אחים אנחנו בני אבינו אחד איננו והקטן היום את אבינו בארץ כנען׃
ויאמר אלינו האיש אדני הארץ בזאת אדע כי כנים אתם׃
אחיכם אחד הניחו אתי ואת רעב בתיכם קחו והלכו׃
והבאו אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי כנים אתם׃
אחיכם אתן לכם ואת הארץ תסחרו׃
ויהי הם מריקים שקיהם והנה איש צרור כספו בשקו׃
וירא אביהם אתם צרורות כסף ויראו גם הם ואביהם׃
ויאמר אליהם יעקב אביהם אתי שכלתם יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו עלי היו כל אלה׃
ויען ראובן את אביו לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך תן אתו על ידי ואנכי אשיבנו אליך׃
ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר אם יקרה אתו אסון בדרך אשר תלכו בה׃
ונחתם את שיבתי ברעה שאלה׃

מג והרעב כבד בארץ׃
ויהי כאשר כלו לאכל את השבר אשר הביאו ממצרים ויאמר אביהם אליהם שבו שבו לנו מעט אכל׃
ויען יהודה אליו לאמר העד העד בנו האיש לאמר לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם׃
אם יש אתך שלח אתנו נרדה ונשברה לך אכל׃
אם אין אתך לא נרד כי האיש אמר אלינו לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם׃
ויאמר ישראל למה הרעתם לי להגיד לאדם העוד לכם אח׃
ויאמרו שאל שאל האיש לנו ולמולדתנו לאמר העודנו אב חי היש לכם אח ונגד לו על פי הדברים האלה הידע נדע כי יאמר הורידו את אחיכם׃
ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער אתי ונקומה ונלכה ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו׃
אנכי ערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאתיו אליך והצגתיו לפניך חטאתי לך כל הימים׃
כי לולי התמהמהנו כי עתה שבנו זה׃
ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים׃
וכסף משנה קחו בידכם והכסף המושב בפי אמתחתיכם שבו אולי טעות הוא׃
וגם אחיכם קחו והשבו את האיש׃
ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי׃
ואנשים האלה שלחו אתי ונקם ונלך מצרים׃
ויקחו האנשים את המנחה הזאת ומפי אמתחתם לקחו בידם וכסף משנה לקחו בידם ואת בנימין׃
וקם וירד מצרים ויעמד לפני יוסף׃
וירא יוסף אתם ואת בנימין ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן׃
ויעש האיש אשר יוסף׃
והאנשים הובאו בית יוסף׃
ויירא האנשים כי הובאו בית יוסף ויאמרו על דבר הכסף אשר הושב בשקתינו בתחלה אנחנו מובאים׃
ויגשו אל האיש אשר על בית יוסף וידברו אליו פתח הבית׃
ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה לשבר אכל׃
והיה כבאנו אל המלון ונפתחה את אמתחתינו והנה כסף איש בפי אמתחתו כספנו במשקלו ונשב אתו בידנו׃
וכסף אחר הורדנו בידנו לשבר אכל׃
לא ידענו מי שם כספנו בידנו׃
ויאמר שלום לכם אל תיראו אלהיכם ואלהי אביכם נתן לכם מטמון בתוך אמתחתיכם כספכם הגיע אלי ויוצא אליהם שמעון׃
ויביא האיש אנשי הבית מים וירחצו רגליהם ונתן מספוא לחמריהם׃
והכינו את המנחה עד בוא יוסף ביום׃
כי שמעו כי שם יאכלו לחם׃
ובבוא יוסף הביתה והמנחה בידם׃
ויאמר אליהם לשלום אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי׃
ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו וישתחוו׃
וישא עיניו וירא בנימין אחיו בן אמו ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי ויאמר אלהים יחנך בני׃
ויבהל רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שם׃
וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר שימו לחם׃
ויערכו לו לבדו ולהם לבדם ולאכלים אתו לבדם כי לא יוכלון האכל את הלחם׃
ויבא אל הבית׃
ויאכל ויבל׃
ויתן מאת פניו אליהם ותרב מנת בנימין מנת כל אחד ואחד׃
ויאכלו ויתרו׃
ויאכלו לפניו הבכר כבכרתו והצעיר כצעירתו ויתמהו האנשים׃
ויקח מאת פניו אליהם ותרב מנת בנימין מנת כל אחד ואחד׃
ויאכלו ויתרו׃
ויאכלו לפניו הבכר כבכרתו והצעיר כצעירתו ויתמהו האנשים׃

מד ויצו את אשר על ביתו לאמר מלא אמתחת האנשים אכל׃
ושם כסף איש בפי אמתחתו׃
ואת גביעי הכסף תשים בפי אמתחת הקטן׃
ואת כסף שברו׃
ויעש כדבר יוסף׃
ויבקר אור והאנשים שלחו הם וחמריהם׃
הם יצאו מן העיר לא הרחיקו׃
ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים׃
והשגת אותם ואמרת אליהם למה שלמתם רע תחת טובה׃
הלא זה אשר ישתה אדני בו הוא נחש ינחש בו׃
הרעתם אשר עשיתם׃
ויהי כאשר השיגם ויאמר אליהם׃
ויאמרו אליו למה יאמר אדני כדברים האלה׃
חלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה׃
הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחתינו׃
ואיך נגנב מבית אדניך כסף או זהב׃
אשר ימצא אתו מעבדיך ומת׃
ונם אנחנו׃
ויאמר אל אחיו׃
ויאמרו אל אחיו׃
ויאמרו אל אחיו׃
ויאמרו

לחבל ענוים באמרי שקר ודבר אביון משפט: ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום: נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בטחות האזנה אמרתי: ימים על שנה תרגזנה בטחות כי כלה בציר אסף בליבוא: חרדו שאננות רגזה בטחות פשטה וערה וחגורה על חלצים: על שדים כפדים על שדי חמד על גפן פריה: על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה כי על כל בתי משוש קריה עליזה: כי ארמון נטש המון עיר עזב עפל ובחן היה בער מערות עד עולם משוש פראים מרעה עדרים: עד יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לכרמל וכרמל ליער יחשב: ושכן במדבר משפט וצדקה בכרמל תשב: והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח עד עולם: וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות: וברד ברדת היער ובשפלה תשפל העיר: אשריכם זרעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור:

לחבל ענוים באמרי שקר ודבר אביון משפט: ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום: נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בטחות האזנה אמרתי: ימים על שנה תרגזנה בטחות כי כלה בציר אסף בליבוא: חרדו שאננות רגזה בטחות פשטה וערה וחגורה על חלצים: על שדים כפדים על שדי חמד על גפן פריה: על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה כי על כל בתי משוש קריה עליזה: כי ארמון נטש המון עיר עזב עפל ובחן היה בער מערות עד עולם משוש פראים מרעה עדרים: עד יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לכרמל וכרמל ליער יחשב: ושכן במדבר משפט וצדקה בכרמל תשב: והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח עד עולם: וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות: וברד ברדת היער ובשפלה תשפל העיר: אשריכם זרעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור:

ונדיב נדיבות יעץ. מחשבה ברמוי להקדים נדיבה לנבל בקנין. אם־לכי אנה בתפלה הסיה וכן כתיב בנפועל ונדיב נדיבות יעץ כי בנפשו סיה וכן עלינדיבות יקום ה"ל אם־ תעבנה בהם הקדוש ברוך הוא הם כרחמין [illegible] על בכני אינו נדיב הבל [illegible] לתת טבה לבה קורבנותיו כילו ובבל כי היה רחוי לרוחו פעבור ולבה תתפאר בי יבו מלבנר בנותן חב כן פה [illegible] כי בטופסי עבקיבן שהורין לפי שאינו נותן ופוד שהיה רחל מיתר ובבל אינו נותן לתה עי"ות' ובבל נבלה ידבר מה מנין הדיבור מבל בפסל' ואמיב לבשבל כי יש נותן ולא לק לאו נבל והוא בנותן לתי שיודע שיטיב לו בכלים בעפרין לפרנסה אם בנותן לתי שברחם לפקוד בידו פעמותיו ולזה קרא לזה נבל כי אין לו קנין בתפלה אחר שנבלה ידבר ובבל שם שפרומו כ' שנתן על תנת לבבל אם לבחול בשפות מ' נשים שאננות ידעו שהנשים השאננות אזנו' פועלות מבנליכן דבתיב אחרה בכותב ומונתה לאינרם ומים לא שיפטרו לתפנו בלבב ומפלתינו בלבב שפתחתם ובבדים שחיינים לבם שבל בשות ומונה פוטרות אותם אין בכ' שבם דבר שבמתונר ובידו לעשות אותם ואם שבל בשות ומונה לבד יקרא שבל עלינו אבוש מבוש חרפתינו אשר זה נוכן אם לרבויים כי מי יוכל לזון אבשה נשים אם התרה בשים מיבב בשאנותי' וכן כבש בהיותה פחות תשב בן בתורה ג"כ מיבב הוא בשונותם כדין בתשב הבנאה וכב' בם שאנותי מבני שבוטים בתיב לבמיבותיהם אחר כי בם תתבדנה בשמינם כי ינבא ותן שלא יפפיקו לבנים' כ"ש לזולת' ובינתרבו לבטות בן שבשם לבבול וזהו יפי' על שנה תרגזנה כי בלב קביר אוסיף בלי ינבא שבשיבה בתנוחה לבפסד וכן ביין ובבר ידבת כי בתבינם קולם היין ובבנה בפבלב חדשים ואם ביין לא יבא בשנה ח' וגם בתנוחה תבסל תרגזנה בבכרם על בתנוחה לבחות מד ינבא ובן בתנוחה הב' ואף כי תבא בתנוחה בשבם בב"ו יבבו בהונן בן בחותו בזבן שינא בתנוחה והם הב' אבל ימים מביבל על יותר שנה תרגזנה בוסתת כי בלב בניר וגם אוסיף בלי ינבא ולבן ביין לבטות שבשם ובשבשא לבוטים בנאים כי לא לבבודותם לא יוכלו בטות בהם בחרבה יותר מבבשים כי בבלתי פורבל יותר יחבר: על שדיבוכו בגם על בקום בהבתפקות נק' סל בבנין אחת לבו יבסנה שדים אילה זה מילה שזבתה לבמ' ולא לבמ' וכן שבשה לו לדים בקום בינה דדיה ירון בבל בת ולבי שפה בהתפקת' היו בשדות והכרמים אבר בבר אבר אבר יבבבו שיבבדו אם אם בן שדיבם יבבדו ופי' ואבר של שדי אחד ובל נבן פורים והם בבל יבבדו ולבן נובל על בלבן: על אדמת עמי בוק שמיר שבי' כי אבני בנית יחרלו בבעיר בל פיעים אובלין אבל כי בוק מבבו תאבב בעיר כי אין בעיר אלא אבור בבתים ובעיר בהזלה בית אבר בתיב שבתים ושובים כי אין בבבל אלא אם אבבים ובבא כל אדמת עמי קוץ שמיר: על יערה עלינו רוח אבבים ובו' לא כי אין טוב בהיה אם אין דבתו ובבבו שלחם כי אבי בהן הבל בהן אם שבל בבל אלא נורה תבלא אבבו בבבל שלם ובל דבריו שלמי ובבבן בבבן ובן בבל' אבל בת ולבי שבה בבבל' בבתפקת' היו בשדות והכרמים אבר בבר אבבבו שיבבדו אם בן שדיבם יבבו ופי' ואבר של שדי אחד ובל נבן פורים והם בבל יבבדו ולבן בוק אבל

אבל אם הוציא, אינו חייב עד שיוציא כל גופו לרשות הרבים. ואם הוציא מקצת גופו, אם יש בו מקום שיעור חלה, חייב. ומה הוא מקום שיעור חלה? כל שאם יניחו שם מקצת חלה, יהא נקרא חלה

לג

הוי שודד ואתה לא שדוד ובוגד לא בגדו בך כהתימך שודד תמיד ואין אדם בגדך
ובוגד: כהתימך. להיות שודד ובוגד בדרכך בדרכותיך שנגזרה עליהם
להיות שודדים על ידך תושד: כבגדך לבגוד. מנחם חיבר כבגדך עם ולא יטה
לארץ מגלה בחלק חא' ומגלה המ"ס הרחשונה בו יסוד נופל כמו מ"ס של מחתר ושל
מדע ויתכן להיותו לשון כליון לפי
הענין. כבגדך לשון כבגדך
ולא יטה לארץ ממלא כליון הבגד
עליהם לא יטה לארץ להיות בטל
והולך אלא הולך וחזק: הי' זרועי.
של שדודי. ביד השודד לבקרי.
מדי יום יום כשהוא מוכר להם
לף ישועתינו אז היה בעת צרה:
מקול המון. הבא מלפניך
נדדו עמים על הגה כשהפלאת
לנו ניסיך: ואוסף שללכם. זה
מוסב על כבגדך לבגוד יבגדו
בך ואסף שללכם אתם הבוגדי'
את עמי בבא פקודתכם יבזו
אחכם שארית עמי ויאספו
שללכם כאסיפת חסיל שאוסף
לתבואה בקיץ כל אח' לעצמו אף
כלן יבוזו אים לו: כמשק ניבי'
שוקר. כקול נהם מים הנאספי'
ונופלין בניביים בנהם כן ינהמו
הבאים לשלול ולבוז. משק לשון
נהם כמו מרי נהם ודוב שוקק.
וכן ממשק חרול כשהרוח מנשבת
בחרולים והם מכים זה על זה
נותנים קול וכן בעיר ישוק:
ניבים. כמו לחשוף מים מגבה.
ורבותינו דרשוהו באגדת חלק
בביזות אוכלוסי סנחריב: כי
שוכן מרום. הרמה גבורתו
שהו' רם על כל וידו על העליון:
זהיה אמונת עתך וגומר. והיה
לך לחוסן ישועות ולחכמ' ודעת
את אשר תאמן לגבורתך עתיד
שקבע לך לתרומות ומעשרות
בעת הפרשתן ללקט שכחה ופיאה
בעתם לקיים שמיטין ויובלות
בעתם: ירחת יי'. שתירא מלפניו היא אוצר טוב להפתח לך מאתו עלידה. ל"א
אמונ' עתך את שהאמנת בהב"ה בעתי' שעברו עליך ופיאה ליעוב' תהיה לך לחוסן:
הן ארלאם צעקו חוצה. היה הנביא מתנבא נחמות ואומר שהפורענות כבר אכלוהו
ומעתה אקוש ואבכה לבאלם. הן על ארלאל שלהם הוא המזבח כבר נעקו וספדו
במולות' ובדמעות' בבכי ונהי: מלאכי שלום. ומלאכי שליחות' שהיו רגילין לבשר
שלום מר יבכיון ואומרי' כשמו מסילות שבת עובר אורח: הפר. אויב ברית שברת
לישראל: מאס עריס. ביזה בעיניו כל שונא אינו חושב אנוש: אבל. לשון
אבלות. קמל. יבש נכרת: היה. לשון עבר הוא: השרון. שם מחוז מרעה
בהמות כמו ששמינו אלים ממואב ענלים מצרון: כערבה. חורבה: ונוער. לשון
תשנוק כמו וינער יי': עתה

אבן עזרא

הוי. לשון קריאה והטעם על אשור: כהתימך שודד. להיותך שודד תושד:
כבגדך. כמו כהבגדתך וכמוהו ולא יטה לארץ מגלה: יי'. זאת היא תפילת הצדיקי'
בבוא מלך אשור והיא בדרך נבואה: היה זרועם. על הנסי המלחמה: מקול המון.
אשור: מרוממותך. שנתת לו רוממות: ואסף שללכם. שלל הגויים כי סימן
הכ"ף בעבור ישראל שהגלה מלך אשור: נביים. תרגום ארבה בהרמית: שוקק.
כמו אוסף ויש אומרים כי כמוהו ובן משק ביתי ולפי דעתי שכמוהו בספר יואל
ישתקשקון גם הוא בארבה: נשגב יי'. והטעם על השכינה שהיא בציון: והיה
אמונת עתך. לאיש יהודה ידבר: חכמת. שמוך ותחסר חכמת כך ירחת הסס היא
אוצר חוסן ישועות: הן ארלאם. יש אומר מגזרת אריאל כאילו אמר על ארלאם
וזאינו נכון בטעם הפרשה ויש אומרים שהן שתי מלות ארלאה להם גם זה רחוק והנכון
בעיני שאלת ארלאם כמו מלאכיהם והעד מלאכי שלום וכמוהו אח שני אריאל מואב
והטעם כי מלאכי כל גוי שיבקשו שלו' בעולם יבכו בשליט מלכות אשור נשמו מסלות.
כי מלך אשור לא יעמוד בבריתו עם גוי: לא חשב אנוש. מאומה נגדו: אבל. יתאלל
ארץ לשון זכר כמו בעתם ארץ והנה זה הפסוק מבחיש דברי רבי משה הכהן שאמר כי
תאכלהו אש לא נפח כן דרך הלשון כל מלה שהיא לזכר ולנקבה לא יתכן לומר לשון
נקבה אחרי לשון זכר: המפיר. לשון מלך אשור כי הו' פעל יולא עד שקמל שנכרת.
היה השרון. כמו חבצלת השרון: ונוער. מגזרת ככה יהיה נעור ורק: עתה

הוי. לשון קריאה והטעם על אשור: כהתימך שודד. להיותך שודד תושד:
כבגדך. כמו כהבגדתך וכמוהו ולא יטה לארץ מגלה: יי'. זאת היא תפילת הצדיקי'
בבוא מלך אשור והיא בדרך נבואה: היה זרועם. על הנסי המלחמה: מקול המון.
אשור: מרוממותך. שנתת לו רוממות: ואסף שללכם. שלל הגויים כי סימן
הכ"ף בעבור ישראל שהגלה מלך אשור: נביים. תרגום ארבה בהרמית: שוקק.
כמו אוסף ויש אומרים כי כמוהו ובן משק ביתי ולפי דעתי שכמוהו בספר יואל
ישתקשקון גם הוא בארבה: נשגב יי'. והטעם על השכינה שהיא בציון: והיה
אמונת עתך. לאיש יהודה ידבר: חכמת. שמוך ותחסר חכמת כך ירחת הסס היא
אוצר חוסן ישועות: הן ארלאם. יש אומר מגזרת אריאל כאילו אמר על ארלאם
וזאינו נכון בטעם הפרשה ויש אומרים שהן שתי מלות ארלאה להם גם זה רחוק והנכון
בעיני שאלת ארלאם כמו מלאכיהם והעד מלאכי שלום וכמוהו אח שני אריאל מואב
והטעם כי מלאכי כל גוי שיבקשו שלו' בעולם יבכו בשליט מלכות אשור נשמו מסלות.
כי מלך אשור לא יעמוד בבריתו עם גוי: לא חשב אנוש. מאומה נגדו: אבל. יתאלל
ארץ לשון זכר כמו בעתם ארץ והנה זה הפסוק מבחיש דברי רבי משה הכהן שאמר כי
תאכלהו אש לא נפח כן דרך הלשון כל מלה שהיא לזכר ולנקבה לא יתכן לומר לשון
נקבה אחרי לשון זכר: המפיר. לשון מלך אשור כי הו' פעל יולא עד שקמל שנכרת.
היה השרון. כמו חבצלת השרון: ונוער. מגזרת ככה יהיה נעור ורק: עתה

לבקרים ד' וסימ' יי' חננו לך קיינו. ותוכחתי לבקרים. לבקרים אמצית כל רשעי ארץ. חדשים לבקרים
רבה: וא' לבקרים וסימ' ותפקדנו לבקרים. ודעת ד' נ' קמצין וא' פתח וסי' והיה אמונת עתיך חסן
טוב טעם ודעת למדני. הלא כתבתי לך שלישים. ולבי ראה הרבה חכמה:

מנחה גדולה

ה' חננו כי לך קיינו שכל חנותינו לשחות בשחתך שתשא אתה נגאל עמנו ושל כן אעפ"י שאין אנו כדאין לכך כיון שלך קיינו באה שיגיע לך קיינו שלא יחולל שחך בגויים והיא תכלה כל הבירה. והוא
צריך לאותו דבר הוא נעבה תחילה לכן אל תחיינו עד עת קץ שהיא כשתם השודד וגו' היה זרועם לבקרים ע"ל מ"ש ו"ל על פסוק בבקר תאמר מי יתן ערב שכל בקר קללתו מרובה של הבירה וזה כ"ל כי ן
מהבקר בא ויקר שאלתינו הולכים ותתרבים וע"כ היה זרעם לבקרים לגאלנו אף ישועתינו תהי' כשבנה יום והערב מחשבת בא ואז מתרבה כיל הצרות כדכתי' ובערב תאמר מי יתן בוקר ואז היה ישועתינו שהיא בת צרה ולכך
צריך להלחם כדרך בשר ודם כי אם מקול המון נדדו עמים כשאתה מרעים בקולך עליהם מן הסתים הם נדדו וגו':

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני
ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה׃ אדני שאל את עבדיו לאמר
היש לכם אב או אח׃ ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים
קטן ואחיו מת והותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו׃ ותאמר אל עבדיך
הורדהו אלי ואשימה עיני עליו׃ ונאמר אל אדני לא יוכל הנער
לעזב את אביו ועזב את אביו ומת׃ ותאמר אל עבדיך אם לא ירד
אחיכם הקטן אתכם לא תוספון לראות פני׃ והי כי עלינו אל עבדך
אבינו הגדנו את דברי אדני׃ ונאמר רדו שבו לנו מעט אכל׃
ולא נוכל לרדת כי לא יכלנו לראות פני האיש ואחינו הקטן
אינו אתנו׃ ואתה אמרת אל עבדך אם לא יבא אחיכם הקטן אתכם
לא תוספון לראות פני׃ ויהי כי עלינו אל עבדך אבינו הגדנו
את דברי אדני׃ וידענו כי יאמר הורד תורידו את אחי׃
ואם גם אתו תקחו מעם פני ופגעו בו רע ורדתם את שבתי
בגון אל׃ ועתה בבאי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו
כי נפשו קשורה בנפשו׃ והי כראתו כי אין הנער אתנו
ומת עבדיך את שבת עבדך אבינו ביגון׃ כי עבדך ערב את
הנער מעם אבי לאמר אם לא הביאתיו אליך וחטאתי לאבי
כל הימים׃ ועתה שב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני
והנער יעל עם אחיו׃ כי איך אעלה אל אבי והנער איננו
אתי פן אראה ברעה אשר ימצא את אבי׃

ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים אתו ויקרא
הוצאו מעלי איש כל אתו בהתודע יוסף אל אחיו׃
ויתן קולו בבכי וישמעו מצרים ושמע בית פרעה׃
ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי
ולא יכלו אחיו לענותו כי נבהלו מפניו׃
ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו
ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרים׃
ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי
הנה כי למחיה שלחני אלהים לפני׃ כי זה שנתים
הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חרישה
וקציר׃ ושלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית
בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה׃ ועתה לא אתם
שלחתם אתי הנה כי האלהים וישיתני לאב לפרעה
ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים׃ מהרו
ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף
שמני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד׃
ושבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך
ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך׃ וכלכלתי
אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תרש אתה
וביתך וכל אשר לך׃ והנה עיניכם רואות
ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם׃
והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים
ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם
את אבי הנה׃ ויפל על צוארי בנימין אחיו
ויבך ובנימין בכה על צוארו׃ ונשק
לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן
דברו אחיו אתו׃ וקול הנשמע בית
פרעה לאמר בא אחי יוסף ויטב בעיני
פרעה ובעיני עבדיו׃ ויאמר פרעה
אל יוסף אמר אל אחיך זאת עשו
טענו את בעירכם ולכו בו׃ ואל
ארץ כנען׃ וקחו אל אביכם
ובתיכם ובאו אלי ואתנה לכם
את טוב ארץ מצרים ואת חלב
הארץ׃ ואתה צויתה זאת עשו
קחו לכם מארץ מצרים עגלות
לטפכם ולנשיכם ונשאתם את
אביכם׃ ועינכם אל תחס על
כלי אשר לכם כי טוב כל
ארץ מצרים לכם הוא׃
ויעשו כן בני ישראל
ויתן יוסף להם עגלות
על פי פרעה ויתן
להם צידה לדרך׃
לכל אחד חלפות
שמלות ולבנימין
נתן שלש מאות
כסף וחמש
חלפות שמלות׃
ולאביו שלח
כזאת עשרה
חמרים נשאים
מטוב מצרים
ועשרת אתנות
נשאות בר
ומזון לאביו
לדרך׃ ויפטר
אחיו ויאמרו
אליו אל תרגזו
בדרך׃ ויעלו
ממצרים ויבאו
ארצה כנען
אל יעקב אביהם
׃ ויגידו לו
לאמר עוד יוסף
חי וכי הוא
משל בכל
ארץ מצרים
ויפג לבו
כי לא האמין
להם׃ ויגידו
אליו את כל
דברי יוסף
אשר דבר
אליהם
וירא את
העגלות
אשר שלח
יוסף לשאת
אתו ותחי
רוח יעקב
אביהם׃
ויאמר
ישראל
רב אני
עוד יוסף
בני חי
אלכה
ואראנו
בטרם
אמות׃
ויסע
ישראל
עם כל
אשר לו
ויבא
באר
שבע
ויזבח
זבחים
לאלהי
אביו
יצחק׃
ויאמר
אלהים
לישראל
במראות
הלילה
ויאמר
יעקב
יעקב
ויאמר
הנני׃
ויאמר
אנכי
האל
אלהי
אביך
אל
תירא
מרדה
מצרים
כי
לגוי
גדול
אשם
׃ אנכי
ארד
עמך
מצרים
ואנכי
אעלך
גם
עלה
ויוסף
ידו
על
עיניך׃
ואלה
שמות
בני
ישראל
הבאים
מצרים
יעקב
ובניו
בכור
יעקב
ראובן
׃ ובני
ראובן
חנוך
ופלוא
חצרון
וכרמי
׃ ובני
שמעון
ימואל
וימין
ואהד
ויכין
וצחר
ושאול
בן
הכנענית
׃ ובני
לוי
גרשון
קהת
ומרארי
׃ ובני
יהודה
ער
ואונן
ושלה
ופרץ
וזרח
׃ ומתו
ער
ואונן
בארץ
כנען
׃ ויהי
בני
פרץ
חצרון
וחמול
׃ ובני
יששכר
תולע
ופוה
ויוב
ושרון
׃ ובני
זבולון
סרד
ואלון
ויחלאל
׃ אלה
בני
לאה
אשר
ילדה
ליעקב
בפדן
ארם
ואת
דינה
בתו
כל
נפש
בניו
ובנותיו
׃ ובני
בלהה
אשר
נתן
לבן
לרחל
בתו
ותלד
ליעקב
׃ ובני
גד
צפון
וחגי
׃ ובני
אשר
ימנה
ישוה
׃ אלה
בני
לאה
אשר
ילדה
ליעקב
בפדן
ארם
׃ ובני
בלהה
אשר
נתן
לבן
לרחל
בתו
׃ ובני
יעקב
׃ ובני
יוסף
׃ ובני
בנימין
׃ ובני
נפתלי
׃ אלה
בני
בלהה
׃ ובני
גד
׃ ובני
אשר
׃ אלה
בני
לאה

עתה אקום • אקום על מלך אשור המחריב ארצכם וארומ׳ואגשא עליו: תהרו חשש • אומר כנגד העמים אשר במחנה מלך אשור • וקירא המחשבה הריון והמעשה לידה והם חשבו לבוא לירושלם ולא עלה בידם הנה מחשבת׳הבל ומעשיה׳תהו • וזהו חשש יקש • וחשש הוא הקש הדק: רוחכם אש תאכלכם • מחשבתכם תהיה אש שתוכל אתכם: כלומר כי בעבור שבאתם לירושלם ונכנסה תגלה אש ה׳ שתאכלכם והוא מלאך ה׳שהכה במחנה אשור • וכנה אותה המגפה בשרפת אש • וכן למעלה בפרש׳ לכן יבלע האדון • ושם הארכנו בפירושו: והיו עמים משרפות סיד • אותם עמים אשר במחנה מלך אשור יהיו כמו האבני ששורפים לסיד: או כמו קוצים כסוחים שיצתו וידלקו באש •

רשי

עתה אקום • מרוב רעות שעשה האויב לעמי לא אתאפק עוד עתה אקום וארומם ואגשא: חשש • מין מזון דבר שנוח לילדק: רוחכ׳ אש • מגופכם תצא רוח אש ותאכל החשש והקש: כסוחי׳ קוצים • כסוחים כאו לא תזמר לא תכסח: רחוקים • המאמינים בי ועושים רצוני מנעוריהם: קרובים • בעלי תשובה שנתקרבו אלי מחדש: פחדו בציון חטאי׳ • היאך יתלאו פתח לתשובה: מי יגור לנו אש אוכלה • כלומר מי יעמד בעדנו לשכך חימה בוער׳ • לא מי יגור לנו פי׳ מי הוא לנו שיגור בציון עם הגור שהוא אש אוכלה והוא מסיב לאוהב לדקות וכו׳: מלך ביופיו תחזינה עיניך • הקב״ה שהו׳מלך לאותו תמז׳מארץ מרחקים שאתה עומד תראה הניסים והגדולה שעשה לך ועם לועגו עמקי שפה לא יראה שכינו׳ המלך ביופיו ע״כ: הולך לדקו׳ • מי הוא ימצא הולך לדקות: מעיר כפיו • חשק״ום בלע״ז: אוטס • סותם וכן שקופיס אטומים: עולם • סוגר וכן ויעצם את עיניכם: לחמו נתן • לא יהא מבקש לחם כי מן השמים יספיקו לו מזון: מימיו נאמנים • מקור מימיו לא יכזב כלומר זרעו יגדל וכל גרגיו יסופקו: מלך ביופיו תחזינה עיניך • לך הצדיק אני אומר שתזכה לראות זיו שכינתו על מקום: תראינה ארץ מרחקי׳ • תירגם יונתן הסתכל ותחזה בנחתי ארע גהנם: לבך יהגה אימה • בשתראה המלכים והשרים והחכמים שהיו שליטים במייהן והרי הם נידונים בגהנם יהגה לבך אימה ותאמר איה חכמתן וגדולתן של אילו איה שהיה סופר בחיין ושוקל כל דבר חכמה שהיו שוקלין ממנו כל עלת מלכות: איה

אבן עזרא

עתה׳ בעבור שהגדיל להשחית עתה אקום: ארומ׳ • מבנין התפע׳והיה הרי״ש רחוי׳ להדגש לחסרון הת״ו כנ״ן אגשא: תהרו • התי״ו לנוכח אשור: חשש • כאשר היא בלשון קדר כמוץ: רוחכם • יש אומרים רוחכם תהיה כאש והוא תאכלכם והנכון שהוא דבק עם חשש ולא תהיה רוח שיש אב׳כי אם אש שתאכלכ׳: והיו • משרפות • כאילו נשרפו בסיד רמז לנבחדי פחאם על ידי המלאך וכמוהו קוצים כסוחים אשר באש יצתו: שמעו • קרובים • הם ישראל על כן אחריו פחדו: פחדו • שיפחדו מהשם ברחות׳ גבורתו במחנה אשור ויאמרו מי ממנו שיוכל לגור עם השם שהוא אש אוכלה והטעם בציון שם הכבוד: הולך • אלה דברי הנביא כי מי שהוא הולך לדקות והמלה חסרת בי״ת: אוטס • סוגר כמו יאטם אזנו ואם הם שני בניינים: ועוצם • כיון ויעצם את עיניכ׳ ואם הם שנים בניינים: הוא • עושה אלה: ישכון • בציון כאילו דר במצלדות: לחמו נתן • יהיה נתון לו לחם להספיקו: נאמנים • שלא יכזבו והטעם שלא יכרתו והנה הוא יושב בנוח גם יתענג: מלך • אלה דברי הנביא כאומר יזכור יהודה בבא מלאכי מלך אשור לקחת אם מחזקיהו כי כל אומרות בית השם נתן והענים כל יהודה והיו אומר מי ילך עמנו מסרי חזקיה אל מלך אשור במם זה הוא מלך ביופיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים כי אשור רחוק׳מירוש׳: לבך • ידבר בנפשו: איה איה סופר • הו׳הכותב כמו עונש כל אדם: איה

מימיו נאמנים • קיימים שלא יפסקו • ואמר הענין הזה לומר כי שבע יהיה בימי חזקיהו כמו שאמר בפרשה של מעלה אסריכם שורעי על כל מים וגומר: מלך ביפיו • הוא חזקיהו • ואמר תחזינה עיניך כנגד שבע יהודה • ואמר תראינה ארץ מרחקי׳ • פירוש עיניך שהיו רואות עד עתה מלך ארץ מרחקים והוא מלך אשור שהיו עובדים אותו מתחילה ורואים את פניו במנחה שהיו מביאים לו • אמר עוד לא תראו אותו אלא מלך זה תראו ביופיו ובהדרו שלא יפחד ויעב על כסאו בכבוד ועליו נאמר ויגאל לעיני הגוים • ומלך שזכר עומד במקום שניים כמנהג המקרא כאלו אמר מלך ביופיו תחזינה עיניך תראינה מלך ארץ מרחקים • מרחקים המ״ם פתוחה: לבך יהגה אימה • לבך שהיה הוגה אימה ערש זה • כלומר כל היום היית בפחד המם והיית מחשב בלבך איה סופר עתה ביאו אלינו כותב המם ושוקל הכסף מידינו: ואיה סופר

מנחה גדולה

ששמעו רחוקים אשר עשיתי בימי פרעה וכיוצא אשר אתם רחוקים מהמעשה ההוא וע״כ תדעו שכל השעבוד ההוא היה לטובתם שזכו עי״כ לא״י הנתן ע״י יסורין ומה גם בחת מצרים זכיות היה והנכים שנעשה להם לא בלוכן שע״י הגלות נתגלו בכמה מעלות • ובזה ודעו קרובים לחרבן גבורתי שאני רואה גוים מרקדים בהכלי וכובם אפי והן הן גבורתי והנה פחדו בציון בזמן החרבן חטאים ואחזם רעדה מחיות הגלות ומ״ת שאם לא יגלו יעבדו בגיהנם שהרי לטובתם בירר אברהם מלכיות • לא טובה לנו ברירתו כי אנו ידע הוא מה הוא שעבוד מלכות לא היה בורר לנו אותם כי הלא מי הוא אשר יגור לנו אוכל ובורר לנו לתלקח מחוקקי עולם הם המלכיות תחת נהיכם הלא הוא אברהם שהוא הולך לדקות שכל חקוק שהיה הולך אפילו במדברות היה עושה לדקות נותן להם מעדני מלך ויין וכו׳ ובזכר חטאים שהיה אומר להם טרם יאכלו שיחזיקו טובה מלכים הם אלו מחם אומרים לו האם אין אתה בעליה ואומר להם לאו כי אם יש אלוה בשמים וכו׳ עד שמשריהם מאמונת האמת וחזו ובזכר חטאים ומעשקות שעם שתן הדין שלא הדם שלקח מיד אברהם ויברכהו לבטל המלכיות הם המלכיות שלא הוא אברהם שהוא הולך לדקות אפילו במדברות היה עושה לדקות נותן להם מעדני מלך ויין וכו׳ ובזכר חטאים ומעשקות שעם שתן הדין שלא הדם שלקח מיד אברהם חלבים הם אלו מחם אומרים לו האם אין אתה בעליה ואומר להם לאו כי אם יש אלוה בשמים וכו׳ עד שמשריהם מאמונת האמת וחזו ובזכר חטאים ומעשקות שעם שתן הדין שלא הדם שלקח מיד אברהם רחמים אלו מחם אומרים לו האם אין אתה בעליה ואומר להם לאו כי אם יש אלוה בשמים וכו׳ ועוצם עיניו מראות את הדם ובקש עליהם לעובדי דרכים אשר אלה לו אם הוא בירר את המלכיות הוא שלא יעבדו בגיהנם שכון בעולם העליון כי אותם מצדות שלעיים שהיה עושה גם הצדקות הם אשנבו בעולם העליון כי שם בשלבים היה לתתו ניתן ביושרו ית׳ שתגלה מלכותו ית׳ בהדרתו אחר הגלות תיכה שתראה עיניך שהוא כתם הגלות והוא דבר גדול ומה גם לתכנים אותו דעלה שהם מהבלתי רואים כני שכיכה וגם תראינה ארץ עליונה שבתחתקה ממך מעשה הארבע

אורים ותומים

תהרו חשש וגומ׳ כלי זה אומ׳ לא תעבור מחוקים שנחוקים לו לנפול עתהם בחשש כשעשוי תעות נפש שם פלשתים וזה יהיה פעמים ורוח אכם יהיה לחם ויעשה מ״כ נחורתם הנשיאה לפנים תעבר בחשש בקרבם: שמעו רחוקים וגו׳ הנה הרחוקים לא ידעו פה שיקרה כאן אלא בעניר זמן עליה ולכן לא אפר להם לדעת הדוה אלא מה שעבר אבל הקרובים ידעו הנבורה בזאת שיעשה לכן אמר שהרחוקים שיעשה מה שנבר עשה וקרובים ידעו הנבור בזאת אשר יעשה אתה ונם יש לדקדק שנאלת קרובים הסיל אלא ידיעה כי אם שירחו בשיריהם יפול בו שם ידיעה הבל הנשמע יפול בו חפונה לבד ולב״ה שעשו רחוקים ולא אמר דבו בפעורים לפעלה: מי יגור לנו וגו׳ הנה הבלתי מורגל מהבחר ולא״ה מי יגור לנו בתוך אש אלא התורה אשר היא מעשה אש בדת בקרבם ויהיו מי יגור לנו ומה אוכלה והיא אש אוכלה אבל שנאריב הוא אשר יגור בחוקי עולם הם בתורה שבעבורה נברא העולם יבאר בשלם דוברי נדקות ודובר תשרים יבנה בשלם בשנות עשה אש אבל בעשי ונם אבל בעיני ומה דובר תשרים ונם בשלם בשנות לא תעשה נבל שנות התלויים בה׳ חוזרו בחינוניים נגנד הטעם אשרה אותם בנבוא תעזקות כי שנעו אלא יתתה לו מחבל עוקש יבל ז אבל יתאבדו שביאור ניער כפיו מתעיף בזאחר הרחות עולם מיבא פרחות נרש הטעם חוסס אזנו מעשות דמים אמנם לפי אחין שנות לא תעשה מנוחרות נרים אין אם תרגו׳ הולך לדקות תלוי נרים כי הנליק חרים ודפון שנ׳ והריחו בירחת ה׳: הוא מרומים ישכון וגו׳ אמר כי בחים אשר אלה לו אמפ״ר שיבון בהרים נבוהים אשר הם על המעם ארץ חסה כי הנקעה היא מקום זרע וכן לא יתנה בהרים מקום נהרים יאורים כמו בנעק כי מ״כ נאמר בארץ ישראל לא כארץ מנרים היה ומל כן אמר כי זה בחים אמנ״ו שנכונתו נמרומים כי ירושלם נבוה מכל המדינו׳ כי הרים בביב לא ומכ״ו לאתו ניתן מיבא נאמנים כמנין שנ׳ נאמר נאמרים נאו וגו׳: מלך ביופיו תחזינה עיניך וכו׳ הריעם אמר כי אל דרכים ירים יבבל שמיים מרמיתם וכן אמר אוכני המרנות הבנוהו חזקי הבנין וסוכי הינו אלוני הרים יהיה כל כל הר נבוה. אל בל נבעם בחה פלני יגלי מים ולכ״מ שה אשר מרומים ישכון תמונה עיניו ביופיו מה תחזה הבנוד לחזקיהו ויאמרו לו שעיניו יחזו אתו שנאריב כי קרוב הוא לו ועתרינה עיניו ארץ מרחקים כי הנבי מלאתתו רבים כ״כ שמלאה הארץ אותם עד הרץ מרחק ובבר ידעת רשב נאחר בוסיו: לבן יהגה אימה וכו׳ כי הלב הוא כמדבר ומעבר התחלת כל הפעולות והלשון עליה הלב מ״ב לבן יאמר מה בראמה איה סופר איה שוקל ירלה שתראה לשלוח לו דברי שלום רשם בכתב ותעלה לקרות אל הכותב בן אם המזכיר וכן תראה לשלום דורונות וכזה וזהו איה שוקל את הכסף לשקול לו שקלי הכסף וסופר הנבלים לנגות עכם הפם:

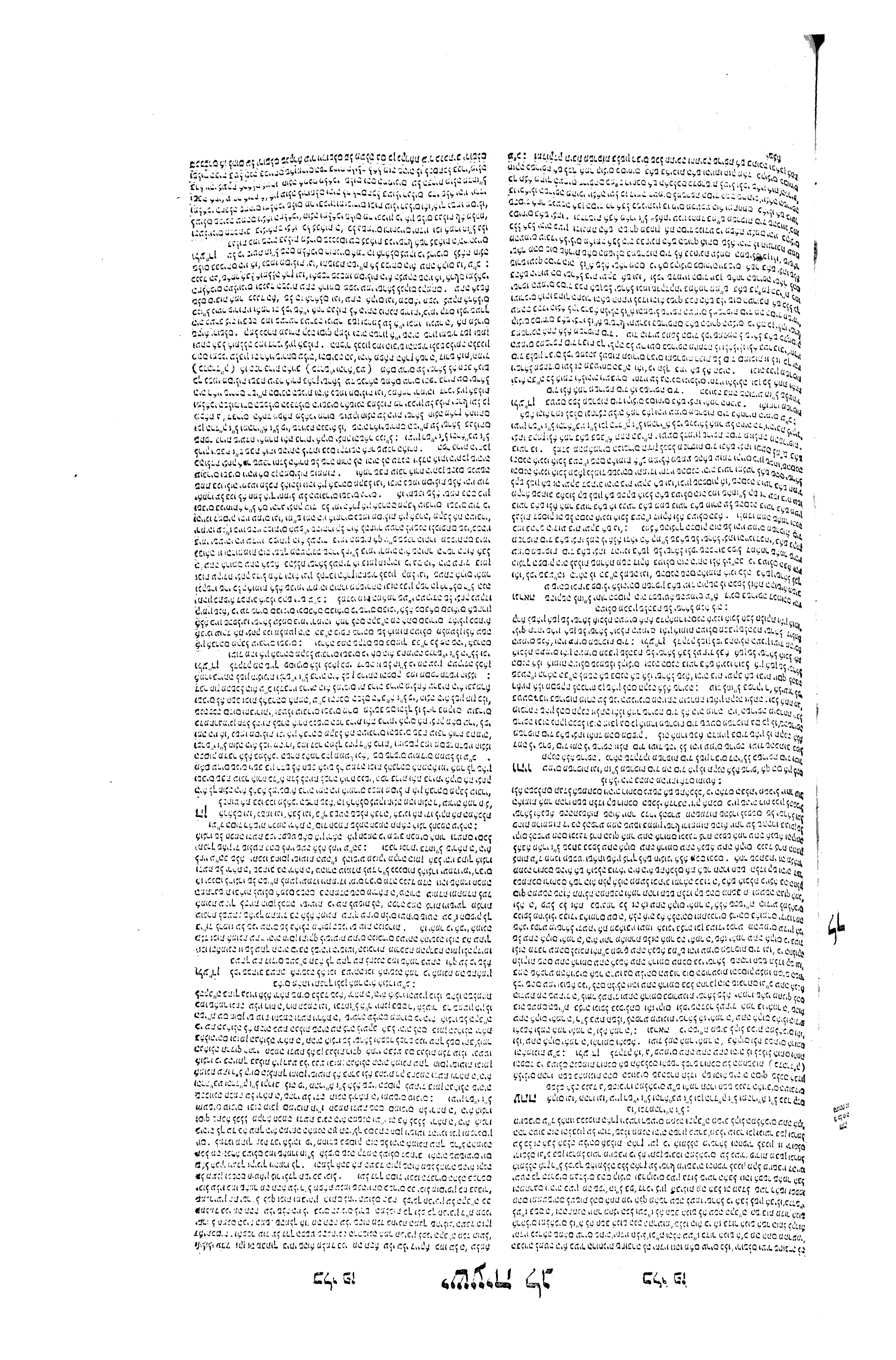

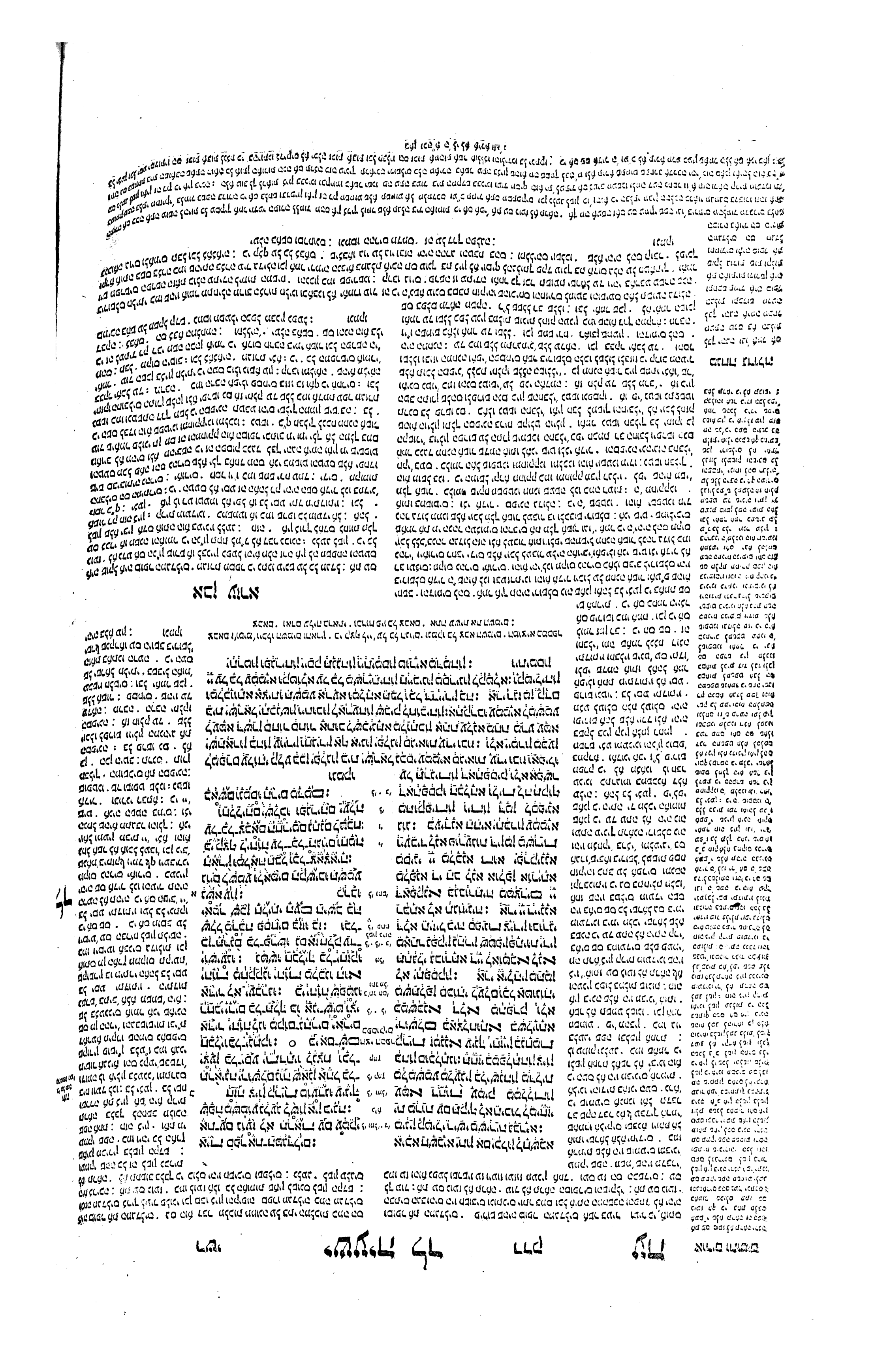

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ונמקו כל צבא השמים. יפחדו כשאשליך את שרי ז׳ אומות ונגולו לשון גולל וגגלו כספר השמים תירגם יונתן ויתמחון מתמו׳ שמים כמו דאמיר עליהון בסיפרא ואני מפרש לפי הענין מפני שעכשיו הטיבה והאירה לז׳ אומות לכשימחו ויחרבו יהי דומה העולם חשך עליהם כאילו נגלל השמש והאור כגלילת ספר: יבול. יכמוש וכמובלת מתאנה כמושה באילן קרויה נובלת. וזהו שפירשו רבותינו מאי נובלות בוסלי כומרא שמתבשלו בכומר לאחר לקיטתן לוברן ומהתמות ומתבשלות: כי רויה בשמים חרבי. להרוג שרים שלמעלה ואחר כך תרד על יון למטה שאין כל אומה לוקה עד שילק שר שלה בחרב: עם חרמי. עם מלחמתי לשון מסכה בשע׳ חירום שנו וכן את חיל חרמי לאחאב: כריס ועתודי. שרים ושלטונים: בבצרה. מארץ מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנא׳ וימת חוסם וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה לפיכך הלקה אמהם בפסיקתא: רחמי עמם. מלכים עם שלטוני׳ רחמים עם העתודים הכתובים למעלה: אבירי. שרים ברמאי ונדולים כמה דאת אמר עם אבירי בשן סלם: שלחי כריב ציון. שיסלם גמול על עסקי ריב ציון הנועק לפניו לשופטה מן המריעי׳ לה: ונהפכו נחליה. של יון: קפוד. עוף הפורח בלילה לוחי״ש בלע״ז: מדור לדור. מלותו דור על דור לאחרון. ד״א היא קללת משה מלחמה ליי׳ בעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומשה לדורו של מרדכי ומשה לדורו של מלך המשיח: קו תהו. משפט של שממה: ואבני בהו. משקלות של דין חורבן כמו אבן שלמה: חוריה ואין שם מלוכה יקראו. שרים שלה עומדים ואין אחד מהם קורא לעצמו שם שרר׳ ומלוכה: אפס. כליה: ועלת. מרמנותיה שרים. כך דרך חורבו לגמות בהם קוצי׳ וסנאוס והוא קימוש הוא חוח כולם מיני קוצים הם בגון אוטרי׳אס וכיוצא בהן: נוה תנים. הוא מדבר שהוא דרך להיות בו תנים שהוא מין חיה רעה: ופגשו ציים את איים. יערעון תמוון בחתולי׳ כך תירג׳ יונתן. תמוון נמיות מרטר״נא בלע״ז. ושעיר. שד: הרגיעה. לשון מרגוע: לילית. שם שידה: קפנה. לשון קן ציפור: קפת. היא קיפוד: ותמלט. ותלד: ביציה. ובקע. היא יצאת האפרוחים מן הביצה וכן הוא אומר ביצי צפעוני בקעו: ודגרה. היא קריאה שהעוף קורא בגרונו להמשיך אפרוחים אחריו גלוני״ר בלע״ז וכן קורא דגר:

דיות

אבן עזרא

נמקו. בבא לאדום יום אידו תחשך לו השמש כאשר הוא כתוב ביום המות והנכון בעיני שאלה הדברי׳ רמז לכל עזר שיש לו לכל גוי במשטר שמים כאשר מפורש בספר דניאל ונמקו מבנין נפעל וכן נגלו מגזרת מגלה: כי. זה החזוק לאשר רמזתי מהגזירות: הנה על אדום תרד ועל עם חרמי. שיש לי חפץ להיותם חרם לעשות משפט בהם: חרב. הטעם גזרה. הודשנה. מלה מורכבת מבנין שלא נקרא שם פעלו ומבנין נפעל על דעת רבים ואינו כאן רק היא מלה זרה והטעם מגזרת והיה דשן ושמן: כריס. כמו חלב כריס דרך משל לגדולים כמו אילי מואב: בבצרה: יש אומר שהיא קוסטנטינה וזה לא יתכן כי אין לה היום אלף בנים שנוסדה רק היא מדינה בארץ אדום: וירדו. עמם. עם הכריס והעתודים והרחמים והפרים הם רמז למלכי אדום: כי. זה הכתוב יוכיח שהוא לעתיד גיש אומרים כי זאת הנבואה כתקיימה בימי נבוכד נצר אחר גלות ציון כטע׳ גם עליך תעבור כוס: שנת שלומים: כמו גמולך ישוב ברחשך הכתוב גם בספר נבוכדיה על אדום: ונהפכו. כן היה אז היה במעשה פלא ויש אומר כי הוא דרך משל שלא יאחר שם שנת׳מים כאלו נהפכו המים לזפת: בוערה. תוכיח כי תי״ו זפת לשון נקבה: לילה. לא תכבה. אשה: דרכם לעמוד בחרבות: קאת הוא הנקר׳ במשנה קיק והוא עוף מדברי נמלה בכרכי היס. וקפוד הוא הנקרא קנאפד בערבי בל״עז טר טוגא: ויכסוף. בחולם והוא עוף שהוא עף בלילה. אז אותו שהוא נוטק בלילה. ולפי׳ נקרא יכסוף מן כסף: ונטה עליה. האל יטה עלי׳ קו תוהו ואבני בהו כי מי שבונה נוטה קו והבן העופר שהיא המשקלת. והקו והמשקלת יהיו של תהו ושל בהו. כלומר הפך הבנין יעשה בה שהוא החרבן: חוריה. שהיו קורמים מתחילה אין שם מלוכה כי אנחנו מלכים הם יהיו עתה אפס וכל שריה: ואין שם. בוי״ו. כמו ויש אברהם את עיניו: והלומים לו שאינם לתוספת: חוריה. סגניה. וכן ואת כל חורי יהודה. והריבה את החורים: ועלתה. תעלה הארץ מקום מרמנותיה סירים כי במקום החרב יעלו וינמחו הקוני׳: סירים קמוש וחוח. מיני קוצים הם: חציר כמו חצר בנד״י. וכן ישים ויעש. ותרגם יונתן כמו מקום אתרא לבת נעתא: ופגשו. חיות עם חיות יפגשו שם כי מדור החיות מדברי׳ תהיה העיר: ציים חיות. השוכנו׳ בציה במדב׳. ותרגם יונתן קמוש טמיון. וחיים תרגם אתולין. ושעיר כתרגומו שד. וכן לשעירי׳ אשר הם זוגים אחריה׳ מתרגמינן לשדים. ואפשר שהיא חיה מחיות המדבר׳ וכן לילית חיה שלועקת בלילה או עוף שעף בלילה. ובדברי רז״ל המפלת דמות לילית טמאה לידה ולד הוא אלא שיש לה כנפים: שמה קפנה קפוז. כמו קפיד: ותמלט. כמו והמליטה זכר. ר״ל ותלד: ובקעה ודגרה. כמו קורא דגר. ענין אסיפה. כלומר אסיפת הביצים. וי״ו ודגרה כמו אחר. כלומר אחר שאספה הביצים וחממה אותם ואחר כך תבקע הביצים ויצאו הבנים. כמו וי״ו ויבקעו המים.

הן אתה קלפת ונחשת: דיות

ונמקו. זה על דרך משל כי למי שתבא לו צרה גדולה כאלו נהפכו השמים והארץ עליו והרי העולם לו נהפך והאלו הין נבא השמים כי הין לו אור׳ והעולם חשך עליו. חה המשל תראנו תמיד בדברי הנביאים: ונגלו ספר. כי השמים נטוי׳ כאהל ועתה ילמו להם שיהיו נגלל׳ כמו הספר הנגלל: וכמובלת. פירות ובעלה נובלת מתאנ׳. והנכון שיהיה הנסתר תאנ׳ לא עלה כי עלה מן הדומ׳ הוא לשון זכר אלא ר״ל כתאנ׳ הפרי שאבלת ר״ע התאנה. כי הפרי יקרא תאנה והעץ תאנ׳. לפיכך היה נכון שיאמר בסתם וכמובלת משיאמר וכהאנה מתאנה. ותאנה לשון נקבה לפי׳ אמר עליה נובלת: כי רויתה חרבי. פירוש בשמים הרוה מדם החללי׳ האלה ועל מי תרד החרב הזאת מן השמים על יון ועל עם חרמי כי הוא עם שאני רוצה להחרים לעשות משפט בהם על מה שהרעו לישראל ועשה בשמים ועשה חרב דרך משל כי הגזרות יורדות מן השמים. ורויתה פעל עומד מן הדגוש. וכן רנת׳ חרבי מדם: הרב לה. החרב שתהיה בעמי׳ שיהרגו אלה את אלה לה׳ היא כי הוא לזה ורצה זה: מלאה דם. מרוב הריגה. ואמר מלאה דרך משל על דרך אשכיר חני מדם: הודשן. מלשון דשן ושמן. כלומר השמנה מחלב כרי׳: ועתודי. ואלים ורחמי׳ ופרי׳ ואבירי׳ הוא משל על מלכי עממי׳ פחות וסגני ודקדוק מלת הדשנה היא מורכבת מן הפעל והתפעל. כי הרחוי הת דשנה והשי״ן רחויה להדגש: וירדו עמם. ימותו מלכים רבים אחרים ממלכי היוני׳: כי יום נקם. כל זה הוא נקם ושלומים לה׳ שנוקם מהם ומשלם להם גמולם וריב ציון הוא רב עמהם: ונהפכו נחליה לזפת. הרגש יונתן ויהפכון נחלי׳ ונזמר׳ ומה שאמר לזפת ולגפרית משל על חרבנה. אז תהיה כאדמת סדום ועמורה: לילה. על שאמר תהיה גפרית וזפת בערה אמר כי לעולם יעלה עשנה כמו שהי׳ עוד היום אדמת סדום ועמורה שעולה עשן ממנ׳ תמיד: מדור. לדור. בקמץ הלמ״ד ולית כותי׳: וירשוה. שיהיו תמיד בה כאדם שנאחז של ירושתו. ואלה שזכר

מנחה גדולה

כי רויתה בשמים חרבי הוא כפעל לאדום תרד הוא מלאתה לה׳ בעמלק שבא שם פתחה את זכר עמלק ואה גם מצה״כ כי אין מקבלין אלף אם הגוים הנשארים נקרב אחרון ואינו ודעו כי הוא הוא אלקי בשאי מחבל ועל הארץ תחת ועי״כ יהי׳ להם לאות קיום והעמדה בישראל משל״כ עמלק הוא לאדום לא ישאר שורש ונקף וכשיתקה שמו אזי רויתה בשמים חרבי שלהי׳ נוה מרוגזי אשר לי על כל העמי׳ ויהי׳ השם שלם וכשא שלם. לא קודם לכן כתוב וע״כ הוא קורא לאותו עם הרחוי לומר מה שאני אומר אל

ונמקו כל צבא השמים. יפחדו כשאשליך את שרי ז׳ אומות ונגולו לשון גולל וגגלו כספר השמים תירגם יונתן ויתמחון מתמו׳ שמים כמו דאמיר עליהון בסיפרא ואני מפרש לפי הענין מפני שעכשיו הטיבה והאירה לז׳ אומות ויחרבו יהי דומה העולם חשך עליהם כאילו נגלל השמש והאור כגלילת ספר: יבול. יכמוש וכמובלת מתאנה כמושה באילן קרויה נובלת. וזהו שפירשו רבותינו מאי נובלות בוסלי כומרא שמתבשלו בכומר לאחר לקיטתן לוברן ומהתמות ומתבשלות: כי רויה בשמים חרבי. להרוג שרים שלמעלה ואחר כך תרד על יון למטה שאין כל אומה לוקה עד שילק שר שלה בחרב: עם חרמי. עם מלחמתי לשון מסכה בשע׳ חירום שנו וכן את חיל חרמי לאחאב: כריס ועתודי. שרים ושלטונים: בבצרה. מארץ מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנא׳ וימת חוסם וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה לפיכך הלקה אמהם בפסיקתא: רחמי עמם. מלכים עם שלטוני׳ רחמים עם העתודים הכתובים למעלה: אבירי. שרים ברמאי ונדולים כמה דאת אמר עם אבירי בשן סלם: שלחי כריב ציון. שיסלם גמול על עסקי ריב ציון הנועק לפניו לשופטה מן המריעי׳ לה: ונהפכו נחליה. של יון: קפוד. עוף הפורח בלילה לוחי״ש בלע״ז: מדור לדור. מלותו דור על דור לאחרון. ד״א היא קללת משה מלחמה ליי׳ בעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומשה לדורו של מרדכי ומשה לדורו של מלך המשיח: קו תהו. משפט של שממה: ואבני בהו. משקלות של דין חורבן כמו אבן שלמה: חוריה ואין שם מלוכה יקראו. שרים שלה עומדים ואין אחד מהם קורא לעצמו שם שרר׳ ומלוכה: אפס. כליה: ועלת. מרמנותיה שרים. כך דרך חורבו לגמות בהם קוצי׳ וסנאוס והוא קימוש הוא חוח כולם מיני קוצים הם בגון אוטרי׳אס וכיוצא בהן: נוה תנים. הוא מדבר שהוא דרך להיות בו תנים שהוא מין חיה רעה: ופגשו ציים את איים. יערעון תמוון בחתולי׳ כך תירג׳ יונתן. תמוון נמיות מרטר״נא בלע״ז. ושעיר. שד: הרגיעה. לשון מרגוע: לילית. שם שידה: קפנה. לשון קן ציפור: קפת. היא קיפוד: ותמלט. ותלד: ביציה. ובקע. היא יצאת האפרוחים מן הביצה וכן הוא אומר ביצי צפעוני בקעו: ודגרה. היא קריאה שהעוף קורא בגרונו להמשיך אפרוחים אחריו גלוני״ר בלע״ז וכן קורא דגר:

דיות

אבן עזרא

נמקו. בבא לאדום יום אידו תחשך לו השמש כאשר הוא כתוב ביום המות והנכון בעיני שאלה הדברי׳ רמז לכל עזר שיש לו לכל גוי במשטר שמים כאשר מפורש בספר דניאל ונמקו מבנין נפעל וכן נגלו מגזרת מגלה: כי. זה החזוק לאשר רמזתי מהגזירות: הנה על אדום תרד ועל עם חרמי. שיש לי חפץ להיותם חרם לעשות משפט בהם: חרב. הטעם גזרה. הודשנה. מלה מורכבת מבנין שלא נקרא שם פעלו ומבנין נפעל על דעת רבים ואינו כאן רק היא מלה זרה והטעם מגזרת והיה דשן ושמן: כריס. כמו חלב כריס דרך משל לגדולים כמו אילי מואב: בבצרה: יש אומר שהיא קוסטנטינה וזה לא יתכן כי אין לה היום אלף בנים שנוסדה רק היא מדינה בארץ אדום: וירדו. עמם. עם הכריס והעתודים והרחמים והפרים הם רמז למלכי אדום: כי. זה הכתוב יוכיח שהוא לעתיד גיש אומרים כי זאת הנבואה כתקיימה בימי נבוכד נצר אחר גלות ציון כטע׳ גם עליך תעבור כוס: שנת שלומים: כמו גמולך ישוב ברחשך הכתוב גם בספר נבוכדיה על אדום: ונהפכו. כן היה אז היה במעשה פלא ויש אומר כי הוא דרך משל שלא יאחר שם שנת׳מים כאלו נהפכו המים לזפת: בוערה. תוכיח כי תי״ו זפת לשון נקבה: לילה. לא תכבה. אשה: לעולם. זמנים אין קץ להם: וירשוה. קפוד. ילוע מגזרת קפדתי כאורב מיי. הקו והאבן ביד הבונה ותוהו ובהו כטעם שממה: חוריה. הם הגדולים המשלי׳ יקראו אותם הקרואים ותחם׳ אות למ״ל ממלת מלוכה: אפס. כמו אין: ועלתה. על מרמנותיה כל אחד מהסירים מלוכ׳. יקראו אותם הקרואים ותחם׳ אות למ״ל ממלת מלוכה: אפס. כמו אין: ופגשו ציים. דרים בארץ תנים. תנים. כמו אח הייתי לתנים: חציר. כמו חצר וכמוהו ישים וזקן אז הוא חצר ממש: קפוז. היגנו אחרים: קמוש וחוח. מיני קוצים הם: ותרגם יונתן כמו מקום אתרא לבת נעתא: ופגשו. חיות עם חיות יפגשו שם כי מדור החיות מדבריו תהיה העיר: ציים חיות. השוכנו׳ בציה במדב׳. ותרגם יונתן קמוש טמיון. וחיים תרגם אתולין. ושעיר כתרגומו שד. וכן לשעירי׳ אשר הם זוגים אחריה׳ מתרגמינן לשדים. ואפשר שהיא חיה מחיות המדבר׳ וכן לילית חיה שלועקת בלילה או עוף שעף בלילה. ובדברי רז״ל המפלת דמות לילית טמאה לידה ולד הוא אלא שיש לה כנפים: שמה קפנה קפוז. כמו קפיד: ותמלט. כמו והמליטה זכר. ר״ל ותלד: ובקעה ודגרה. כמו קורא דגר. ענין אסיפה. כלומר אסיפת הביצים. וי״ו ודגרה כמו אחר. כלומר אחר שאספה הביצים וחממה אותם ואחר כך תבקע הביצים ויצאו הבנים. כמו וי״ו ויבקעו המים.

הן אתה קלפת ונחשת: דיות

וכל צבאם ר׳יסמ׳נמסר בסדר בראשית: לא תכבה ו׳ בקריא׳ וסימ׳אש תמיד תוקד על המזבח. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. ואמרת ליער הנגב. ויצאו בפגרי האנשים הפשעים בי. לילה ויומם לא תכבה. כי אני יי׳ בערתיה: רעהו ה׳בקריא׳וסי׳ ייזד איש על. כי כאשר יקום איש על רעהו. ופגשו ציים את איים. כה תאמרו איש על רעהו. גבר מחליק על רעהו:

ויתימסון משחביב כל חילי שמיא. ויתכחון מתחות שמיא כמא דאמיר עליהון בסיפרא וכל משרויהון יסופון כמיתר טרף מגפן וכדבלא מתאנה: אריתתגלי בשמיא חרבי הא על אדום תתגלי ועל עמא דחייבת לדינא: חרבא קדם יי׳ אתמליאת דם אדהנת מתרב מדם מלכין ושלטונין מתרב כליות רברבין ארי קטלא קדם יי׳ בבצרה ונכסא סגיאה בארעא דאדום: ויתקטלון גברין עמהון ושלטונין עם טורנין ויתרוי ארעהון מרמהון ועפריהון מתרבהון ידהן: ארי יום פורענותא קדם יי׳ שנת תושלימא למעבד פורענות דין עולבנא דציון: ויתהפכון נחלהא דכות לזפא ועפרה לגופריתא ותהי ארעא לזפא בוערה: ליליי וימם לא תטפי לעלם יסק תננה מדר לדר תחרוב לעלם עלמיא לית דיעדי בה: ויחסנונה קתין וקפודין וקיפופין ועורבין ישרן בה ויתנגיד עלה חוט דחורבנא ומשקלתא דצדיותא: דהוו אמרין בני חירין אנחנא ולא צבן לקבלא עליהון מלכו וכל רברבהא יהון ללמא: ויסקון בירניתהא סירין קרסולין וחוחין בתקוף כרכהא וההי מדור ירודין אתרא לבת נעמנין: ויערעון תמון

דיות

בחתולין ושידין חד עם חבריה יחייכון ברם תמן ישרין לילין וישכחן להן ניח: תמן תקנן קופדא ותשזיב וקוריהון ינצפון בטולא ברם לתמן יתכנשון דיתא

דרכם לעמוד בחרבות: קאת הוא הנקר׳ במשנה קיק והוא עוף מדברי נמלה בכרכי היס. וקפוד הוא הנקרא קנאפד בערבי בל״עז טר טוגא: ויכסוף. בחולם והוא עוף שהוא עף בלילה. אז אותו שהוא נוטק בלילה. ולפי׳ נקרא יכסוף מן כסף: ונטה עליה. האל יטה עלי׳ קו תוהו ואבני בהו כי מי שבונה נוטה קו והבן העופר שהיא המשקלת. והקו והמשקלת יהיו של תהו ושל בהו. כלומר הפך הבנין יעשה בה שהוא החרבן: חוריה. שהיו קורמים מתחילה אין שם מלוכה כי אנחנו מלכים הם יהיו עתה אפס וכל שריה: ואין שם. בוי״ו. כמו ויש אברהם את עיניו: והלומים לו שאינם לתוספת: חוריה. סגניה. וכן ואת כל חורי יהודה. והריבה את החורים: ועלתה. תעלה הארץ מקום מרמנותיה סירים כי במקום החרב יעלו וינמחו הקוני׳: סירים קמוש וחוח. מיני קוצים הם: חציר כמו חצר בנד״י. וכן ישים ויעש. ותרגם יונתן כמו מקום אתרא לבת נעתא: ופגשו. חיות עם חיות יפגשו שם כי מדור החיות מדבריו תהיה העיר: ציים חיות. השוכנו׳ בציה במדב׳. ותרגם יונתן קמוש טמיון. וחיים תרגם אתולין. ושעיר כתרגומו שד. וכן לשעירי׳ אשר הם זוגים אחריה׳ מתרגמינן לשדים. ואפשר שהיא חיה מחיות המדבר׳ וכן לילית חיה שלועקת בלילה או עוף שעף בלילה. ובדברי רז״ל המפלת דמות לילית טמאה לידה ולד הוא אלא שיש לה כנפים: שמה קפנה קפוז. כמו קפיד: ותמלט. כמו והמליטה זכר. ר״ל ותלד: ובקעה ודגרה. כמו קורא דגר. ענין אסיפה. כלומר אסיפת הביצים. וי״ו ודגרה כמו אחר. כלומר אחר שאספה הביצים וחממה אותם ואחר כך תבקע הביצים ויצאו הבנים. כמו וי״ו ויבקעו המים.

הן אתה קלפת ונחשת: דיות

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ᚠᚢᚦᚨᚱᚲᚷᚹᚺᚾᛁᛃᛇᛈᛉᛊᛏᛒᛖᛗᛚᛜᛞᛟ

אבל אם נתן לו רבית מאה זוז, אינו יכול לומר לו אל תקח רבית מאה זוז, אלא אם כן

דרשה קלת וקפוד גו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף שבמקו' שהיו דרים ויושבי' עובדי אלי' ראוי ומחויב שיעשכנו שם קלת וקפוד העופו' העומדי' :

ולע"ד במה שקדם בפסוק הקודם מהמילוקים הנזכרים חלק לשריפה וחלק לחרבה ושממה לכך אמר ונטה עליה קו תהו וגו' לחלק בקו המדה השיעור המובדל לכל אחד ואח' חלק לשריפה וחלק לשממה ובדמסיק וידו חלקתה להם בקו עד עולם • ולפי שהבונה נוטה קו לנטות אבני הבנין אמר דרך לאות בחרבנה ונטה עליה קו והאבנים והיו אבני בהו הכל חרבן :

דוריה ואין שם מלוכה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל חוריה על בצר' זו הנזכר' שבארץ אדום אשר יש בה חוריים וסגגיים ובאר הכתוב למה אמר חוריה ולא אמר מלכיה לפי שאין בארה קורא'ין שם מלוכה ז"ש ואין שם מלוכה יקראו כי אין מלך המושל עליהם אלא חוריים ושרים ויהיו כולם אפס ע"כ : ויונתן תרגם חוריה לשון בני חורין דהוו אמרין בני חורין אנחנא ולא לבן לקבלא עליהו מלכו ולא רברבתא יהון ללמא ע"כ : והדריו נכונים לפי' בפרש חוריה כפשוטו חורי יהודה שהיו חומרים לא שם מלוכה שלא תשלוט שם במקום' ועליה' מלוכה כי הם שרדה בפני עצמם בלי השתעבדות : ולע"ד קשה שגם הפסוק הזה בין הדברים שליה לו להקדי' פורענות השרי' לו להחרו ולהזכיר יחדיו פורענות המדינה מסריפתה וחרבנ' יחדיו :

ונראה שהנה מקושר עם מ"ש ויראשה קלת וקפוד ועליהם אז' כי אלה העופות המצפצפי' והמהגי' תמיד הומים הנה שכונתם שם תמורת חוריה שמקדם והקרילה והצפצוף שקורים אלו העופות הנה קרילתם היא שאין שם מלוכה יקראו שעוד כל ימי פולם אין שם מלוכה לבל נפלה לא תוסיף קום זז"ש ואין שם בוי"ו התוספת על מ"ש חוריה שפי' הקלת וקפוד הנזכרי' הם חוריה ויקראו אין שם מלוכה כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר וכל שריה יהיו אפס במלאו הקלת וקפוד ויבשוף ועורב תמורת חוריה ושריה : למניה הצעיר לוי לאני"אלו יל"ע ולע"ד שאמר חוריה ואין שם כלומר חוריה הבלתי במלאים בתוכה אלא בעת הפיכת העיר היו חולה לה הם יבכו ויזעקו על אבוד הממלכה והכתוב נותן טעם למה אמרתי לך כי השרי' אשר יהיו חולה לה הם דווקא מלוכה יקראו להיות כי כל שריה הנמלאים בתוכה יהיו אפס בהפוך ה' את העיר וה' מהם לא נותר לזה אמרתי כי חוריה ואין שם שלא נמצאו שם ויצלו הם מלוכה יקראו כי שריה אשר בתוכה יהיו אפס ותוהו בכלל חרבן העיר • עוד יאמר שאמר כי היה בעיר הזאת שרי' בעיר אחרת היה כל מ' מהם ראוי להיות למלך ז"ש חוריה שבתוכה הם חוריים ושרים לבד ואין שם כלומר ואלו לא היו שם בתוכה וימצאון במקום מהמקומות אז מלוכה יקראו להם בשם מלכות עם כל זה בגולתם לא תועיל להם אלא חוריה הנזכרי' עם היותם בגולי הערך כמדובר גם וכל שריה הגדולי' גם הקטנים את כלם כאחד יקח רוח ישא הבל ויהיו אפס ע"כ :

ועלתה אחרמנותיה סירים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל במקום הסריס אשר ישבו באחרמנות יהיה שמם ויעלו קוצים ושם יהיו הנים : וכן הרא"בע ז"ל והוסיף ועיין הרד"ק ז"ל והם שני הפי' שהזכיר הרא"בע אחר או כמו אחר : ולע"ד שאמר ועלתה בלשון יחיד ולא ועלו אחרמנותיה לו' שיהיה כל אחרמון ואחרמון יחידי בהעלת מיני קוצים שיעלו בה לא רצי' אז כרצי' אז וז"ש ועלתה אחרמנותיה כל אחד מין בפני עצמה סירים קמוש ואזכו שלא אמר וקמוש בוי"ו מוסיף שהיה מובן שימצאו יחדיו באחרמון אחד וזה אינו כן אלא כל אחרמון בפני עצמו אמנם בחלה אמר וחוש בוי"ו להורות שהוא חלוק בשימצא במבצריה והוא מדבר לאות ואו' שבמקו' המבצרי' המגינים שלא יכנסו האויבים יעלו חוחים תמורת המבצרים ז"ש וחוח במבצרים • והעשם שיהיו חלוקות האחרמנות זו מזו והוא כי לפי הרשע שהיה באחרמון ההוא בישובו ככה בדמותו יעלה מין מהסירי' מוכיח עליו למבינים להודיע כי כל מעשה הרשעים קוצים הם :

ופנשו לייס וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע וכן הרד"ק ז"ל • וכן מהרי"ח בכלהנו' :

ולע"ד במ"ש אף שם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח הכוונה כי להיות לילית אמהון דשדין ושורש לטומאה הנה לא תרגיע ולא תמצא מנוח במקום קדושה אך שם במקו' טומאה הרגיעה לילית ומצאה לך דרך מציא' מנוח ממה שמצאו הראשונים המקום ההוא כי המבדיל כמה הגדלות הקדושה תנוח במקום הקדוש כמו שנא' זאת מנוחתי עדי עד וגו' כן המבדיל הטומאה הרגיעה ומצאה לה מנוח במקום ההוא הטמא החרב וז"ש אך שם לאיים לשון מיעוט ימצא אך שם הרגיעה לילית בהיותה ביסודה וז"ש הרגיעה בלשון עבר כי היו רודפי זימה וע"י כן הרגיעה שם לילית יותר מכל שאר המקומות בהיותה ביסוד יעותה בחרבנה מצאה לה מנוח דרך מציא' כדפרש' כי היא בת זונו של סמא"ל הוא שטן יורד ומשטין להחטיא עולה ומקטרג ושמא אלה לא יאמר אך שם וגו' לפי שאמר ושעיר על רעהו יקרא כמבשר ואו' מצאתי אין לי אך לבו יש קצת דוחק ואר לבו המקום כי שם הרגיעה לילית לארבה ולרחבה ומצאה לה מנוח וזה ידחוק לבו בשבת אמהון דשדין שם אבל בהיות המקום שמם ועמא לבוח שם השדין ושעירים ירקדו שם יקרא שעיר על רעהו ואו' לו כל הדבר בפרעות מקום הנון הוא אלוני שאך שם הרגיעה לילית גו' ולא נוכל לנוח שם ולרקד כרלונגו :

שמה קנגה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק וכן מהרי"ח ז"ל : ולע"ד שאין שורף לידחק בוי"ו ודברה כמו שנדחק בה הרד"ק ז"ל אבל ודברה שהוא לשון אסיפה כמו בנים ואסיפתם אבל הוא באפרוחים אחר שנבקעו הבנים ונלאו האפרוחים היא מקבצת אותם ביניה ותחת כנפיה לחממם עד שיעלו אבר ויבדלו וז"ש ודברה בצלה של קפוז הנו' שקנגה קפוז לו יהיה בצלה של בצרה הנזכרת כי אין לו' הצב ואמר שיהיה כ"כ מיוחד חרבת בצרה הנזכר' לשון העופות שיהיה בית ועד להם ביחוד מכל שאר המקומות וז"ש אך שם נקבצו דיות אשה רעותה ברוחות להמלא אשה שם רעותה שם יקבצו ולא במקום אחרת וז"ש אך שם בלשון מיעוט אך שם נקבצו דיות אשה רעותה והוא מדבר דרך לאות :

דרשו מעל ספר ה' וגו' ויקרא רבא א"ר אבא בר כהנא חוסך ואפילה שמשו בע"הז הה"ל ויהי חוסך לפלה לבל תוהו ובוהו לא שמשו ויכין עתידים לשמש בארץ ג' דול הה"ל כוב' עליה קו תהו ואבני בהו ובנין א' לומו' העולם שלא קיימו את התורה שנתנה מתוך החוסך ועליה' הוא לו' כי הנה החוסך יכסה ארץ לבל ישראל שקיימו את התורה שנתנה מהוך החוסך כל"ה ויהי בשמעכם את הקול מתוך החוסך עליהם הוא לו' ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה דרשו מעל ספר ה' וקראו אל"ל : ולע"ד לדקדק דבנין מאי קאמרי לומות העולם שלא קיימו את התורה שנתנה מתוך החוסך כי מה סגולה היא זו מנתינתה מתוך החוסך עד שיאמר שלפי שלא קבלו התורה שנתנה מתוך החוסך בעצמו בחוסך ועיקר העונש היה ראוי ליענש על שלא קבלו התורה מה לי נתנה מתוך החוסך מה לי נתנה מתוך האור : ונראה לפי שהתורה צריכה הוא כמה וכמה יסורין בכתוב אחרי הגבר אשר תייסרנו יה ומתורתך תלמדנו וכמ"ש ג' מתנות טובות שנתנו ע"י יעלים לא יטה שכמו לסבול לז"ח אפשר שנתנה התורה מתוך החוסך עין מן היסורין שאם לא שיתפשך עיניו ויעלים לותם מיסורי התורה והשני לרמוז שכך היא דרכה של תורה בצער וחוסר כל ובחוסך קבל וקיים מקיים התורה ולזה לומות העולם לא קבלו התורה שנתנה מתוך החוסך שהיה מורה על היסורין החמורים אמנם ישראל קבלו התורה שנתנה מתוך החוסך שבידו לבל עול היסורין הקשים כחוסך ולזה החוסך יכסה ארץ אמנם ישראל שקבלו עליהם החוסך כדי לקיים אור תורה עליהם ראוי שיזרח בכוד ה' וכל זה בכלל דרשו מעל ספר ה' ומה שכתוב בספר ה' ביאור הדברים בענין נתינת התורה שנתנה בחוסך שזה יגרום לישראל לעתיד התורה ורשעים בחוסך ידמו והוא נתינת טעם וסיבה למ"ש למעלה ונטה עליה קו תהו ואבני בוהו שהוא תכלית החוסך יותר מחוסך אפלה ועלה קאמר דרשו מעל ספר ה' ישראל קבלו התורה מתוך החוסך ואין להם עוד חוסך אבל אלו שלא רצו לקבל ראויים הם לחשך אפילה וקו תהו ואבני בהו : ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל דרשו מעל ספר ה' ספר הנבואות אל תתיאשו מהם לרחמכם הלכות הלומות כי אם דרשו על ספר ה' בנביאים כי אחת מהנה אחרונות שייעדו הנביאים לא נעדרה אחת מהנה אבל כולן יבואו וכן אשה רעותה מלוחן הנבואות לא פקדו לפי ולע"ד ספרו של הב"ה שהוא תוהן הנבואות ורוחו אלהי הוא קבלן ע"כ :

נבדיות למ"ש ויראשה קלת וקפוד וגו' ויראשה וגו' שאמר שהשריפה ה' וקראתה בי אחת מהנה לא נעדרה והנזדה הלחת לא תחייב פקיד' חסרון רעותה לא אשה רעות' יתן חלקו לאלה ויתקיימו בהכרת ורוחו קבלן יחדיו ואמר שהם הפכיות זו לזו עכ"ז הוא ית' חלק לזה ולזה ויתקיימו בהכרת הקלת וקפוד כנז"ל וזהו בהו' לא"כ והוא הפיל לבן גורל לכל בזה ובזה מעל ספר ה' וקראו אל"ל מחולק בקו מדה וזהו לו' וידו חלקתה לבן בקו וגו' ועפ"י טעמת רש"י ז"ל שפי' דרשו בעדרה בא"ש אשה רעותה לא פקדו אל ענין הדיבה שלהם מהנה מהעופות ותיות ובהמות לא נעדרה כנז"ל אבל מלבא הנה היה פלא שני נפלא שהיה שם והוא שמלבד מ"ש אחת מהנה לא רעותה לא פקדו ולא חסרו מהעליות הזה מהיות אשה ורעות' שהיה נקיים מהזווג בשפתה

ואוילים · ר"ל אותם שהם אוילים לענין דרכיה שלא הורגלו בהם בזה הדרך לא יתעו · אבל ילכו דרך ישר עד ירושלם : לא יהיה · לפי שמתחילה היה מדור חיות רעות שהיה מדבר כתה שילכו בה בני ישראל לא יעלה בחותה הדרך ולא תמצא שם חיה רעה · ופי' ופריץ חיות · אפילו הפריץ שבחיות שפירץ מנהג החיות שהולך נתקוש בבני אדם מצוי אפילו אותה לא תבא שם והלכו שם גאולים בני פחד : ופדויי ה' ישובון · ושמחת עולם על ראשם · דרך משל כי ילכו קומתיות ראש נשוא בשמחה : שמן ושמחו ישיגו ונסו יגון ואנחה · זהו ישיגו ונסו ושלמע' מזה בפרשה עורי עורי לבשי עוזך ישיגו בל"ן : נסו · הין וי"ו בראש המלה · והסי' שלא תטרח בהם וי"ו מין · ופירוש הסימן כי הוי"ו קודם לנון · וזה שהוא ישיגו ונסו · בוי"ו בסוף ישיגו וי"ו בראש גם הו' הראשון · והאחרון ל"ון בסוף ישיגון ג"ון בתחילה נסו הין שם וי"ו : ויהי בארבע עשרה שנה · פרשה זו פירשנוהו בספר מלכים בחר היטב · ויש ביניהם שנוי מעט אלא שהענין אחד · בחלכים : אמרת לך דבר שפתי' אמר רב שקה כנגד חזקיהו תשב בלבך שדבר שפתי' יציל · וזו היא התפלה · ולזון זה כי עב' וגבורה צריך למלחמה · ובזה הספר אמרתי · אמר רבשקה אמרתי כי אתה חושב להשע' על דבר שפתי' · הוא לומר על תפלתך · והחכם רבי אברהם בן עזרא פיר' לך דבר שפתי' העצה והגבורה שלך בדבר שפתי' היא לבד : ויקראהו

אבן עזרא

ואוילים · שלא ידעוהו : לא יתעו · כי יהי' מסלול : לא יהיה · בדרך הריה ולא פריץ חיות שיזיק על שיפחדו הרוצים לשוב והנה ילכו הבני גאולי' ומחות : ופדויי · הלה הבנים ישובו לגן עדן ברנה ושמחת נצח על ראשם כי כח הנשמה בראש וי"ו כי הם כדמות מסך על ראשם גם הוא נכון : שמן ושמחה ישיגו · אותם שם אומרים כי הם ירדפו אחרי השמן וישיגוהו והם שם תלות נוספות הטעמים הם שוי' כי המלות ככלי והטעמי' הם כפיעלי' והנה הפרש שם תלו' במלכים כתוב אמרת אך דבר שפתי' והטע' אמרת לאבי' כי שם לך עצה וגבורה וזה הוא והטעם בי גבורתי בדבור היא לבדה וביאורו אמרתי בלבי דברי רב שקה כי עצתך וגבורתך בדבר שפתים ובמלכים ויקראהו על הספרים וביאורו ויקראהו על הספר לבדו שם החרפות ובשני ספרי' ויפרשהו וביאורו תוספת זרים עם שם והטעם נהרי זרים ובמלכי' להשוות והטעם שיעמדו ערים בצורות עם גלים גליים וביאורו להשוות בחל"ף מגזרת שוה כגליים הבי' הו יתחלף הוי"ו בחל"ף כמשפטים ובמלכי' שדף' וביאורו שדמה והם שתי תלות והטעם אחד ובמלכים שתים וביאורו שתים כמו ככם כשב והטעם אחד : מכתב

בלי פז

יתנו בין המסלול להדרך ללכת בדרך כי לא ילכו לאוילים לגנות בה שהוא דרך הקדש כי' האוילים מדרך בטעם ילכו במסלול לבדו והקדוש' ילכו בדרך הקדש ז"ש ואולי לא יתעו בין מסלול להדרך :

לא יהיה שם אריה וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"שוכן הר"דק ז"ל ומהרי"ל כדברי המהרג' שהוא משל אל אויבי ישראל מהאומות שלא יעכבום מעלותם מהגלות : ולע"דן ביתור לא נמצא שם בכיון שאמר ופריץ חיות בל יעלנה אם הפריץ לא יעלנה אם הפריץ לא יעלנה : ונראה שהכוונה לומר האופן המחייב לשלא יהיה שם אריה ולא יעלנה פריץ חיות והוא שכאשר יבוא לעלות שם תאבד ממנו הדרך הקדש ולא תמצא שם לא אל האריה ולא אל הפריץ חיות ועליו אמר לא תמצא שם לשם הדרך קדש כאילו אינם שם עם היותה נמצאת ברבוי עם שהרי הלכו גאולים ז"ש לא תמצא שם ת"ו סימן לדרך ולא הפסוק משל כנזכר יאמר שהאומות המלכיות אומות שהם בפריץ חיות לא תמל' הדרך הזו לשם שהם יתנו נמחברות והדרך הולכי' בה גאולי' ובכ"ז לא תמצא אל הרויבים הנמלטים כאריה ופריץ חיות :

ופדויי ה' ישובון וגו' דרש רבי סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע בהו שנים רבות של מלאכי השרת ולכל אחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע ובשעה שירדו עשרים רבות של מלאכי חבלה ופרקוס שנאמר ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב ויתנצלו לא נאמר אלא ויתנצלו לא נאמר רים לק ם ועתיד הקדוש ברוך הוא להחזירם לישראל שנאמר ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם ובשעה שהם בגלות ובשעה שהם בגלות ובשעה שהם בגלות

סימן מלכים ובארבע עשרה שנה · ישעיה ויהי בארבע עשרה שנה · מלכים וישלח מלך אשור תרתן · ישעיה וישלח את רב שקה · מלכים
וישלח מלך אשור פסק · ישעיה וישלח מלך אשור פדה · מלכים מן לכיש אל המלך חזקיהו · ישעיה מלכיש ירושלם · מלכי׳ ויעלו ויבאו
ירוש׳ ויעלו ויבאו ויעמדו אשר במסלת · ישעיה ויעמר בתעלת במסלת · מלכים ויקראו אל המלך ויצא אלהם · ישעיה ויצא אליו אליקים ·
מלכום אמר׳ אך דבר שפתי׳ · ישעיה אמרתי אך דבר שפתים · וסימ׳ ואיך אמר׳ אחתי היא כו׳ כי אמרתי · מלכים עתה הנה בטחת · ישעיה
הנה בטחת מלכים וכי תאמרון אלי · ישעיה וכי תאמר אלי · סימן מלכים רבים ישעיה לשון יחיד · מלכים ויאמר ליהודה ולירושלם לפני יתיב · ישעיה ויאמר ליהודה ולירושלם לפני תביר · מלכי׳ השתחוו בירושלם · ישעיה הזה תשתחוו · מלכים את ארני את מלך · ישעיה את ארני המלך · מלכים עתה המכלעדי · ישעיה ועתה המכלעדי · מלכים על המקום על עלה על הארץ · ישעי׳ עליתי על הארץ עלה אל הארץ · מלכים עליתי על המקום הזה להשחיתו על הארץ · ישעיה על הארץ הזאת להשחיתה אל הארץ · מלכים ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנא ויואח · ישעיה ויאמר אליקים ושבנא ויואח · מלכים ואל תדבר עמנו · ישעיה ואל תדבר אלינו · מלכים חריפם את שניה׳ כתי׳ · ישעיה הראידם שיניה׳ כתיב · מלכים העל ארניך מלעיל · ישעיה האל אדניך ואליך · מלכים ויאמר אליהם רב שקה · ישעיה ויאמר רב שקה האל · מלכים יהודית וידבר ויאמר שמעו דבר המלך הגדול · ישעיה יהודית ויאמר שמשו את דברי המלך הגדול · מלכים כי לא יוכל להציל אתכם מידו · ישעיה כי לא יוכל לרציל אתכ׳ · מלכי׳ עד באי ולקחתי אתכם תלישא ישעיה עד באי ולקחתי זקף · מלכים ושבנא הסופר · ישעיה ואת שבנא הסופר · מלכים אל ישעידו הנביא בן אמוץ · ישעיה אל ישעיהו ·

שְׁלָחַנִי אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה הֲלֹא עַל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים
עַל־הַחֹמָה לֶאֱכֹל אֶת־חָרְאיהֶם
וְלִשְׁתּוֹת אֶת־שֵׁינֵיהֶם עִמָּכֶם:
וַיַּעֲמֹד רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל
יְהוּדִית וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ
הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר: כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ
אַל־יַשִּׁא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ כִּי לֹא־יוּכַל
לְהַצִּיל אֶתְכֶם: וְאַל־יַבְטַח אֶתְכֶם
חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַצֵּל
יַצִּילֵנוּ יְהוָה לֹא תִנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת
בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר: אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־
חִזְקִיָּהוּ כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר
עֲשׂוּ־אִתִּי בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאֹכְלוּ
אִישׁ־גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ
מֵי־בוֹרוֹ: עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם
אֶל־אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ
אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים: פֶּן־יַסִּית אֶתְכֶם
חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ הַהִצִּילוּ
אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד
מֶלֶךְ אַשּׁוּר: אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת
וְאַרְפָּד אַיֵּה אֱלֹהֵי סְפַרְוַיִם וְכִי־
הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי: מִי בְכָל־
אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־הִצִּילוּ
אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־
יְרוּשָׁלִַם מִיָּדִי: וַיַּחֲרִישׁוּ וְלֹא־
עָנוּ אֹתוֹ דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא
לֵאמֹר לֹא תַעֲנֻהוּ: וַיָּבֹא אֶלְיָקִים
בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא
הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־
חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּידוּ לוֹ אֶת
דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה: וַיְהִי כְּשָׁמְעַ הַמֶּלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס
בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה:
וַיִּשְׁלַח אֶת־אֶלְיָקִים אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת
וְאֶת־שֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְאֵת זִקְנֵי הַכֹּהֲנִים
מִתְכַּסִּים בַּשָּׂקִים אֶל־יְשַׁעְיָהוּ בֶן־
אָמוֹץ הַנָּבִיא: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר
חִזְקִיָּהוּ יוֹם־צָרָה וְתוֹכֵחָה וּנְאָצָה
הַיּוֹם הַזֶּה כִּי בָאוּ בָנִים עַד־מַשְׁבֵּר
וְכֹחַ אֵין לֵלֵדָה: אוּלַי יִשְׁמַע יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה אֲשֶׁר
שְׁלָחוֹ מֶלֶךְ־אַשּׁוּר אֲדֹנָיו לְחָרֵף
אֱלֹהִים חַי וְהוֹכִיחַ בְּדְבָרִים אֲשֶׁר
שָׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנָשָׂאתָ תְפִלָּה
בְּעַד הַשְּׁאֵרִית הַנִּמְצָאָה: וַיָּבֹאוּ
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְשַׁעְיָהוּ:
ויאמר
וְתִתְחַנֵּן בְּעַדוֹ עַל שְׁאָרָא דְּאִשְׁתָּאר:

שְׁלָחַנִי רִיבּוֹנִי לְמַלָּלָא יַת פִּתְגָּמַיָּא
הָאִילֵין הֲלָא עַל גַּבְרַיָּא דְּיָתְבִין עַל
שׁוּרָא לְמֵיכַל יַת מִפַּקְחָתְהוֹן וּלְמִשְׁתֵּי
יַת מֵימֵי רַגְלֵיהוֹן בְּצִעָרָא עִמְּכוֹן: וְקָם
רַב שָׁקֵה וְאָכְלֵי בְּקָל רַב יְהוּדִית
וַאֲמַר שְׁמָעוּ יַת פִּתְגָּמֵי מַלְכָּא
דְּרַבְּתָנָא מַלְכָּא דְּאָתוּר: כְּדֵנָן אָמַר
מַלְכָּא לָא יַטְעֵי לְכוֹן חִזְקִיָּה אֲרֵי לָא
יֵכוּל לְשֵׁיזְבָא יַתְכוֹן: וְלָא יְרַחֵץ
יַתְכוֹן חִזְקִיָּה עַל מֵימְרָא דַיְיָ לְמֵימַר
שֵׁיזְבָא יְשֵׁיזְבִינָנָא יְיָ לָא תִתְמְסַר
קַרְתָּא הָדָא בְּיַד מַלְכָּא דְּאָתוּר: לָא
תְקַבְּלוּן מִן חִזְקִיָּה אֲרֵי כְדֵנָן אָמַר
מַלְכָּא דְּאָתוּר עִבִּידוּ עִמִּי שְׁלָמָא
וּפוּקוּ לְוָתִי וְאֵיכוֹלוּ גֻּבַר פֵּירֵי גּוּפְנוֹהִי
וְגֻבַר פֵּירֵי תֵינוֹהִי וְשְׁתוּ גֻּבַר מֵי
גּוּבְיָה: עַד מֵיתָא וְאֵדַבַּר יַתְכוֹן
לְאַרְעָא טָבָא כְּאַרְעֲכוֹן אַרְעָא עִיבּוּר
וַחֲמַר אַרְעָא חַקְלִין וְכַרְמִין: דִּילְמָא
יַטְעֵי יַתְכוֹן חִזְקִיָּה לְמֵימַר יְיָ יְשֵׁיזְבִינָנָא
הַשֵּׁיזְבָא דַּחֲלַת עַמְמַיָּא גְּבַר יַת
אַרְעֵיהּ מִיַּד מַלְכָּא דְּאָתוּר: אָן דַּחֲלַת
חֲמַת וְאַרְפַּד אָן דַּחֲלַת סְפַרְוַיִם וַאֲרֵי
שֵׁיזְבוּ יַת שֹׁמְרוֹן מִן יְדִי: מַן בְּכָל
דַּחֲלַת מְדִינָתָא הָאִילֵין דְּשֵׁיזְבוּ יַת
אַרְעֲהוֹן מִן יְדִי אֲרֵי יְשֵׁיזֵיב יְיָ יַת
יְרוּשְׁלֵם מִן יְדִי: וְשָׁתִיקוּ וְלָא אֲתִיבוּ
יָתֵיהּ פִּתְגָּמָא אֲרֵי הַפְקִידַת מַלְכָּא
הֵיא לְמֵימַר לָא תְתִיבוּנֵיהּ: וְאָתָא
אֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָּה דִּי מְמַנָּא עַל
בֵּיתָא וְשֶׁבְנָא סַפְרָא וְיוֹאָחֵי בַּר אָסָף דִּי
מְמַנָּא עַל דָּכְרָנַיָּא לְוָת חִזְקִיָּה כַּד
מְכַזְעִין לְבוּשֵׁיהוֹן וְחַוִּיאוּ לֵיהּ יַת
פִּתְגָּמֵי רַב שָׁקֵה: וַהֲוָה כַּד שְׁמַע
מַלְכָּא חִזְקִיָּה וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹהִי
וְאִתְכַּסִּי בְּסַקָּא וְעָל לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ: וּשְׁלַחַיַּת אֶלְיָקִים דִּי מְמַנָּא עַל
בֵּיתָא וְיַת שֶׁבְנָא סַפְרָא וְיַת סָבֵי
כַהֲנַיָּא כַּד מְכַסָּן סַקָּיָא לְוָת יְשַׁעְיָה
בַּר אָמוֹץ נְבִיָּא: וְאָמְרוּ לֵיהּ כְּדֵנָן
אָמַר חִזְקִיָּה יוֹם עָקָא וְחִיסוּרִין
וְנִיאוּצָא יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי אֲקַפְּתָנָא
עָקָא כְּאִתָּא דְּיַתְבָא עַל מַתְבְּרָא וְחֵיל
לֵית לָהּ לְמֵילַד: מָאִים שְׁמִיעַ קָדָם יְיָ
אֱלָהָךְ יַת פִּתְגָּמֵי רַב שָׁקֵה דְּשַׁלְחֵיהּ
מַלְכָּא דְּאָתוּר רִיבּוֹנֵיהּ לְחַסָּרָא עַמָּא
דַיְיָ קַיְמָא וְיַעְבִּיד פּוּרְעָנוּתָא עַל כָּל
פִּתְגָּמַיָּא דְשָׁמְעִי קָדָם אֱלָהָךְ
וְאָתוּ עַבְדֵי מַלְכָּא חִזְקִיָּה לְוָת יְשַׁעְיָה:
ואמר

אורים ותומים

מל׳ תשמעו ראוי לדקדק כי לא תמצא כח
בסמוכה אחר יפד לפעות לכם לפם זיין
והכוונה שבתלן מן מלאומו ויוצא מן כמנור על
הפיר ואין סמל שמין לכם שם אלא פי
הבריכה אחר כיון שם והשדות והכרמים
ולכ״מ שיבאו אתה אליו ותאכלו כל א׳ מפנו
מל שולחן אחד ותברכו שבולחן יחד וזהו
עשו אתי ברכה והכוונה עשיתי סעוד
ואם לא תהיה בסמוכה אליהם כ״כ כי יסיו
שם ג׳ חסרונות הא׳ אלא אתן לכם אלא
מעלכם כי הארץ עדיין היה אלהים וזהו
מכלו מים וכ׳ שאין לשם ואין יין לשיתינו
כמנור אבל לעתיד אקרא אתכם לשמוסה
יותר אליהם בניתי ובחופיתי ושם תאכלו
לחם איין אתם וזהו עד בואי ולקחתי אתכם
עם הנביאים לשם בגאן בנשמה דפיחיית
והוא פיליכם לארץ שהיה שהכמאנ פרנסה
בין מוריים בין כמה מיחכל ויאתם ובנר
ידעת אף בהלכי דרכים בפה הפלינו
בתיקון הפחבל מיחמה לנהוג: אן יסית
אתכם הוא טעם לפה נוף שיגאו אתה:
ויתריאו ולא אבו ובו׳ מחשוב שזה הפלן הוא
שלמה שאחר אל אמן בכל בחולתו:
כה אחר מוקיבו אמפ״י מיהע מזקיבו
הבטחת ישעיה את יהוה ואת תלבם כי
לא יצלו כיד הנאריב נתיירא שלא יגרום
בחטא בנכון יאקב ובנר הבכיאו שהבנאמם
טוכה על תנאי אם לא בא לאות על נבואת
כניה וזה דומה לילדת אחר הבוכר
בתוקפו ובגבורתו וכפי עצמו יש לו
כתחלות לבחת מפני אמו בחוקו טוב אבל
ע״י מולנת אמו יאמותינם שניהם ג״כ היו
יהוה וחזקיהו כי הנבחת ישעיהו ראויים
להגאל בשבתת הישועה הבתוכה שהיא
הל׳ אבל אפי׳ שבער עצם׳ שהם נפקום
פילדת לא תקום ולכן כי נאו בני׳ על
משבר והוא שניאר שבעיר שבשמה לידי
נפר וכילדה אלעזה ולכן נרין שיעשה
אבל בעבורו ושם פולי יפשם ה׳ אלדין את
הגרי רב שקה יל׳ בינזכיתן וזהו אלדיך
אבר חרף אלדי׳ אי הביבים בדנרים יר׳ כפל
בעקר וחרף ובדף והבית רחיה מהדנרים
אבר שעבנו וזהו שבתו שבאר אלכים לא ניצולו לא יהיה נ״כ בשם ניצולי׳ זאת בתוכחה שהוכיח בעקום רחיה היא
בגדוף ולכן בשאר לבנות הבפירה יאתר פפורשפת בספרים אבר אלא אלו אלכים זאת דבר ה׳ שלך אלין אבר
עד עתה היה מופר שבטלו אותו הוא עושה אז ויפרשהו חזקיהו עבו׳ ויתפלל חזקיהו:

לז

כלי פז

עולם על ראשם כיון שחזרתם על ידי א
הבי״ת: ולהיות השמחה בלב ולא
ברחשם יכריע ג״כ כדאז״ל שבעטרות
אשר על הראש מוסבים מדבר הכתוב
ולא בשמחה כפשוטו גם לא בשמחה ה
זה הולך ובו׳ כדרש״י ז״ל: ועיין רש״י
ז״ל והרמ״בן ז״ל והרל״ק ז״ל
ותהרי״ל ז״ל ופדויי ה׳ ישובון יסובון
מהגלות שהגלו לו יהיה פי׳ פיסובו
להיות פדויי ה׳ כי כמו שפדה לותם
ממצרים כן יפדה לפדותם · וכוון עוד
לו׳ שלא יהי׳ זה כעלות׳ מבבל ברשיון
כורש מלך פרס אבל יהיו פדויי ה׳ ולא
פדויי ב״ו והנה אמר ובאו ציון ברנה
ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה
ישיגו שהם ג׳ חלקי מחמדי׳ של שמחה
להגיד שיתחברו בביאת הגואל הרנה
שהיה בבית שלמה וכמ״ש לשמוע אל
הרנה ואל התפלה ויתחבר לה גם כן
השמח׳ שהיתה להם בבית שני שהיתה
שמח׳ עולמים ר״ל בשמית מהכבוד
והמעלה ואין עוד ועל שמחה זו אמר
ושמח׳ עולם על ראשם · ועוד יתלא
מה שלא נמצא בשלה הבתי׳ לעפ״י
שהיו להם שמח׳ היו ג״כ אליהם יגון
ואנחה במלחמת׳ עברתם אבל הגאולה
העתיד׳ לא יהי׳ כן כי אם ששון ושמח׳
ישיגו ונסו יגון ואנח׳ ע״כ והכ׳ הרחיב
מהרי״ל ז״ל ביאור דעת מומר אחד
ושתירתו ואין לנו צורך בו כי גדול השלום והאמת יורה דרכו והמפורסמות אין צריך ראיה שהנבואה
הזאת עתידה וכוללת על הגויים כמו שהזכיר בתחילתה קרבו גויים לשמוע ובזה די לנו:
ולע״ן ופדויי ה׳ שהוא בעצמו יפדה אותם ולא ע״י שליח לכך אמר שיבואו ציון ברנה כי ידענו
שאין אחר ביאה זו גלות ועצבון אלא ושמחת עולם על ראשם ולפי שאחריה כל שמחת
משמחות העולם הזה להיות אחרית שמחה תוגה לו״ל ששון ושמחה ישיגו כי נכון לשם שלא יבאו
עוד לידי יגון ואנחה · לו אמר כן כי בעת לאתם מתצרים היו שמחים ביציאתם ויצאתן ואנחה מפחדו של פרעה לו״ל ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה כיון שהם פדויי ה׳ כמ״ש
בתיקון הפחבל שיאמר לנהוג: אן יסית אתכם הוא טעם לפה נוף שיגאו אתה: ויתריאו ולא אבו ובו׳ מחשוב שזה הפלן הוא שלמה שאחר אל אמן בכל עצם הפי׳ גו׳ לו״ל ובלו
כמו אחר מוקיבו אמפ״י שיהע מזקיבו הבטחת ישעיה את יהוה ואת תלבם כי לא יצלו כיד הנאריב נתיירא שלא יגרום בחטא בנכון יאקב ובנר הבכיאו שהבנאמם
טוכה על תנאי אם לא בא לאות על נבואת כניה וזה דומה לילדת אחר הבוכר בעוקבו ובגבורתו וכפי עצמו יש לו כתחלות לבחת מפני אמו בחוקו טוב אבל
ע״י מולנת אמו יאמותינם שניהם ג״כ היו יהוה וחזקיהו כי הנבחת ישעיהו ראויים להגאל בשבתת הישועה הבתוכה שהיא הל׳ אבל אפי׳ שבער עצם׳ שהם נפקום
פילדת לא תקום ולכן כי נאו בני׳ על משבר והוא שניאר שבעיר שבשמה לידי נפר וכילדה אלעזה ולכן נרין שיעשה
אבל בעבורו ושם פולי יפשם ה׳ אלדין את הגרי רב שקה יל׳ בינזכיתן וזהו אלדיך אבר חרף אלדי׳ אי הביבים בדנרים יר׳ כפל
בעקר וחרף ובדף והבית רחיה מהדנרים

מלכים ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנא ויואח אל רב שקה דבר נא אל עבדיך בלשון ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר אתנו יהודית באזני העם אשר על החומה: ויאמר רב שקה אל אדני שלחני אל אדניך ואליך הלדבר את הדברים האלה ולא אל האנשים הישבים על החומה לאכל את חרייהם ולשתות את שיניהם עמכם: ויעמד רב שקה ויקרא בקול גדול יהודית וידבר לאמר שמעו את דבר המלך הגדול מלך אשור: כה אמר המלך אל יתל לכם חזקיהו כי לא יוכל להצילכם: ואל יבטח אתכם חזקיהו אל יהוה לאמר הצל יצילנו יהוה לא תנתן העיר הזאת ביד מלך אשור: אל תשמעו אל חזקיהו כי כה אמר המלך אשור עשו אתי ברכה וצאו אלי ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי בורו: עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים: פן יסית אתכם חזקיהו לאמר יהוה יצילנו ההצילו אלהי הגוים איש את ארצו מיד מלך אשור: איה אלהי חמת וארפד איה אלהי ספרוים וכי־הצילו את שמרון מידי: מי בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל יהוה את ירושלם מידי: ויחרישו ולא ענו אתו דבר כי מצות המלך היא לאמר לא תענהו: ויבא אליקים בן חלקיהו אשר על הבית ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה: ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתכס בשק ויבא בית יהוה: וישלח את אליקים אשר על הבית ואת שבנא הסופר ואת זקני הכהנים מתכסים בשקים אל ישעיהו בן אמוץ הנביא: ויאמרו אליו כה אמר חזקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדת: אולי ישמע יהוה אלהיך את דברי רבשקה אשר שלחו מלך אשור אדניו לחרף אלהים חי והוכיח בדברים אשר שמע יהוה אלהיך ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה: ויבאו עבדי המלך חזקיהו אל ישעיהו:
ויאמר
ותתחנן בעדו על שארא דאשתאר:

ואמר לתרגם אל אדוניך ואל אדוניך ואל אדוניך אל אדוניך אל אדוניך א

ישעיהו בן אמוץ הנביא · מלכים אולי ישמע יי אלהיך את כל דברי רבשקה · ישעיה אולי ישמע יי אלהיך את דברי רב שקה · מלכים ויאמר להם ישעיהו · ישעיה ויאמר אליהם ישעיהו · מלכים ושב לארצו · ישעיה ושב אל ארצו · מלכים וישמע אל תרהקה מלך · ישעיה וישמע על תרהקה מלך · מלכים הנה יצא להלחם · ישעיה לאמ' יצא להלחם חס'הנה · מלכים וישב וישלח מלאכים · ישעיה וישמע וישלח מלאכים · מלכים את אשר עשו · ישעיה אשר עשו : מלכים אשר שחתו · ישעיה אשר השחיתו · מלכים איו מלך חמת · ישעיה איה מלך חמת · מלכים מיד המלאכי' ויקראם · ישעיה מיד המלאכים ויקראהו · מלכים ויתפלל חזקיהו אזלא לפני יי' ויאמר · ישעיה ויתפלל חזקיהו יתיב ל יי'לאמר · מלכים יי' אלהי ישראל טרח' · ישעיה יי' צבאו' אלהי ישראל אזלא : את השמים ואת הארץ י"ג וסימ' מקומם מצויין כמסר' דבתא כערך שמים : מלכים הטה יי' אזניך ושמע את דברי סנחריב · ישעיה הטה יי' אזנך ושמע את כל דברי · מלכים אשר שלח · ישעיה אשר שלח · מלכי' את הגוים ואת ארצם · ישעיה את כל הארצות · מלכים ונתנו את אלהיהם · ישעיה ונתון את אלהיהם · מלכי' הושיענו נא מידו : ישעיה הושיענו מידו · מלכים כי אתה יי' אלהים · ישעיה כי אתה יי' לבדך · מלכים אשר התפללת אלי תכיר · ישעיה אשר התפללת אלי יתיב · מלכים מבחור · ישעיה מבחר וסימן רישי ספריהן · מלכים ואבואה

ישעיה לח

גם זה מצאתי סוף ספר ישעיה לבעל אורים ותומים והצנתיו פה

פירוש מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו ויהי מחליו

יתכן שבענו' שחזקיהו היה צדיק והסיד ומתמין למוכה שליחה בשם ית' ובהשגחתו ויכוחתו ומליצותו ובכל הדברי' נמסכים מתמו ית' ושהוא ממית ומחיה מוריד שאול ויעל והוא מוחץ ורופא והלמין מה שאמר לו הנביא ישעיה בשליחות הש"ית שיצוה אל ביתו בחיותו חולה שעתיד למות מחלתו חולי והאמין שתפלתו ודמעתו הועילו לו שהש"ית קבל לותם ונתן לו רפוא' ע"ל כש והפך הטבע כי אז בחיותו חולי היה קמו הקבוב לו וע"ל הטבע בחותו חולי ימות בהכרח כשרלה שהש"ית נתן לו רפוה ויחי מחליו עשה זה המכתב לשלח לותו בכל ערי מלכותו לפרסם ולהודיע לכל הגם הגדול שהש"ית עשה עמו שהחי' לותו מחוליו לאחר שהיילכו מחיים וזה בעבור תפלתו שקרה לש"ית בתפלתו ובדמעתו וז"ס מכתב לחזקיהו מלך יהודה שכתב לשבח חוליו שעשה הש"ית עמו כש שהיה מחוליו ומלת חוליו ר"ל שהיה החולי כ"כ מסוכן שמחייב שימות אם הש"ית לא היה עושה עמו כש וזה בעבור שמלת היא מיותרת :

אני אמרתי בדמי ימי אוכל לפרש מלת בדמי לשון דמי מתם והיה רלונו לומר שבהיותו חולה ויאמר לו לו לביתך שהוא אמר בלבו כמו שאומרי' הנהרגים ע"י ב' שמתיחסים מחייהם כי לשבת דמי ימיו כי הלוים הנהרג יאבד דמו · לו לשבת כריתת דמיו כמו לו לי כי כדמתי הלכה בשערי שאול ר"ל שלינו מקום שנפשו תלך לג"ע אלא לגיהנם וזה בעבור שהלוים שמתים בקברות שנים ובהלי ימיהם עדיין רלונו לכש מוטבעים בעניני העולם ולוים עושים תשובה כראוי ודמיהם רותחים והלוה והנילוף בעבור זה הלכה בשערי שאול ר"ל לגיהנם פקדתי יתר שנותי נתן עוש למה שאמר הלכה בשערי שאול ר"ל לגיהנ' ואומר פוקדתי יתר שנותי כמו אלא שהוא הדם שבעים שנה הוא חסר ונפקד מיתר שנותיו הנריכים לחשלוש השבעי' · ונוכל לפרש מלת בדמי לשון דממה וכמו ודום להרן כי כשהדם מת ידמו שנוהו וימיו :

אמרתי לא אראה יה ביה אומר ג"כ שלשבת מיתתו ימשכו לו ב' דברים א' שלא יראה לש"ית עוד פני הדם · וכנגד הא' אמר אמרתי לא אראה יה · וכנגד הב' אמר לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל ובעבור שאמר לא אראה יה שיאמר אותו הלא הנביא הראה מראות אלהים ואיך נתרעם שלא יראה את הש"יבואיל ומעולם לא ראה אותו לז' יה בארץ החיי' ר"ל מה שאמרתי לא אראה יה רלוני בארץ החיים שהוא הע"ה כאמרו לעולם ירשו ארץ ז"ל בעבור שההולך לגיהנם אינו רואה פני שכינה כמ"ש הלכה בשערי שאול וכנגד הדבר הב' אמ' לא אביט אדם עוד עם יושבי חלד שבעה"ז לא אראה עוד אדם ולא אהיה בחברת אנשי סגולתי :

דורי נסע ונגלה מני בעבור שהש"ית אדם הוא על ב' פנים אחר קיום והשארותו בעבור זה אמר עתה לא די שבזאת המיתה הכרתית שבא עליו והיה נחרב השארותו בלוים כי נפשו תהיה נאבדת ולא תזכה לחיי הע"ה כי אדם יתקיים בלוים אם נפשו תלך לג"ע והראה פני שכינה ותשאר קיימת לעולם אבל ג"כ הקיומה שהוא במין והוא בהולדה ג"כ יתאבד כי הלוים המולידים בנים יקיים מינו והלוים המת בלא בנים כמוהו לא יקיים מינו בעבור זה אמ' שבזאת המיתה יאבד מינו וימות בלא זרע וז"ש דורי נסע ונגלה ר"ל דורי שדור הולך ודו' לא שעמו מתקיים המין נסע ונגלה מני לשון גלות לו לשון גילוי ואין לי זרע שלמי מת בלא דור שהוא נסע ונגלה במיתתי כמו שנסע ונגלה אהל הרועה כי כשהין מרעה למקנה במקום אחד ישנו הרועה את אהלו וימיש אותה מתוכו מקום שהיה בו אהלו בלא היה שם עוד דבר וגם כן המשיל עלמו בזה לדבר אחר והוא הקדתי לשון קפדה וכריתה

ל ביפר' מל' ע'

ויאמר אליהם ישעיהו כה תאמרון אל־אדניכם כה אמר יהוה אל־ תירא מפני הדברים אשר שמעת אשר גדפו נערי מלך־אשור אותי: ג' · ה' מל' בספר' · ו' מל · ל הנני נותן בו רוח ושמע שמועה ושב אל־ארצו והפלתיו בחרב בארצו: וישב רבשקה וימצא את־מלך אשור נלחם על־לבנה כי שמע כי נסע מלכיש: וישמע על־תרהקה מלך־ כוש לאמר יצא להלחם אתך וישמע וישלח מלאכים אל־חזקיהו לאמר: כה תאמרון אל־חזקיהו מלך־יהודה לאמר אל־ישאך אלהיך אשר אתה בוטח בו לאמר לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור: הנה־אתה שמעת אשר עשו מלכי אשור לכל־ הארצות להחרימם ואתה תנצל: ההצילו אותם אלהי הגוים אשר השחיתו אבותי את־גוזן ואת־חרן ורצף ובני־עדן אשר בתלשר: איה מלך־חמת ומלך ארפד ומלך לעיר ספרוים הנע ועוה: ויקח חזקיהו את־הספרים מיד המלאכים ויקראהו ויעל בית יהוה ויפרשהו חזקיהו לפני יהוה: ויתפלל חזקיהו אל־יהוה לאמר: יהוה צבאות אלהי ישראל ישב הכרבים אתה־הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה־עשית את־ השמים ואת־הארץ: הטה יהוה אזנך ושמע פקח יהוה עינך וראה ושמע את כל־דברי סנחריב אשר שלח לחרף אלהים חי: אמנם יהוה החריבו מלכי אשור את־כל־ הארצות ואת־ארצם: ונתן את־אלהיהם באש כי לא אלהים המה כי אם־מעשה ידי־אדם עץ ואבן ויאבדום: ועתה יהוה אלהינו הושיענו מידו וידעו כל־ ממלכות הארץ כי־אתה יהוה לבדך: וישלח ישעיהו בן־אמוץ אל־ חזקיהו לאמר כה אמר יהוה אלהי ישראל אשר התפללת אלי אל־ סנחריב מלך אשור: זה הדבר אשר־דבר יהוה עליו בזה לך לעגה לך בתולת בת־ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלם: את־מי חרפת וגדפת ועל־מי הרימותה קול ותשא לרומא

ל דמלכים ל תרהקה

ל חס' נכים פ' · ל מל' · ל

ל חס' נכים פ' · ל חס'

ל מל'

ל חס'

ל מל' נכים

ל מל' יל

ל

ל · ל

מלכים ויקראם · ל

ל

ל חס' נכים פ' · ל חס'

ל

ל חס

ל

ל · ל

ל

ל

ויצא מלאך יי' וגומר. לאחר שהלך אלחס עם כוש חזר ובא לירושלם ובאותה שעה ויצא מלאך יי' וכך שנוייה בסדר עולם הגני נוחן בו רוח ושמע שמועה כמה שנאמר ויצא מלאך יי' וגומר. לאחר שהלך אלחס עם כוש חזר ובא לירושלם ובאותה שעה ויצא מלאך יי' וכך שנוייה בסדר עולם הגני נוחן בו רוח ושמע שמועה כמה שנאמר יגיע מלכים ושחר ויפרוצו כל הרהקה וגומר. סנוף בבנה הסופר וסיעתו והוליכם בזיקים והלך לו לכוש ולקח המנחה כל ההגרות ובא לו לירושלם לקיים מה שנאמר עליהם ששלח כוש עלינו זו ירושלם. אחריך ילכו זה מיקיהו באותה שעה ויצאו לקראתו ולא תרהקו וזה רב סרים הם הגזבר בספר מלכים והם הם המלאכים שנאמר עליהם ששלח לך לענה לך. אותה שעה ויצא מלאך יי' ויכה וגומר כולם מלכי הסורי כתרי' ברהסותיהם וקסן שבכולם היה סר על שני אלפים שנאמר ואחנה לך אלפים סוסים ואיך תשיב את פני פחת אחד וגומר למדנו על הקטן שבפחותי' שהוא סר על אלפים איש ונפלו הם וגייסותם: ויסב בנינוה. היא רהם המלכות כענין שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה: בית נסרך. נסר מתיבתו של נח כדתפוד' בהגדת חלק: הכוהו בחרב. שאמר הם תציל אותי שלא יהרגוני בני מלכותי שהבאתי בניהם כאן לקריב שני בני לפניך עמדו והרגיהו: בימים ההם. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיהו ויוסף נ' כשעלה בית יי' הוא יום מפלתו של סנחריב והוא יום טוב ראשון של פסח כי מת אתה ולא תחיה. מת אתה בעולם הזה. ולא תחיה לעולם הבא מסוס דלא נסבת אחתא כו' כדאיתא בברכות: הנני יוסיף. הנני הוא אשר יוסיף על ימיך: ומכף מלך אשור אציל. למדנו שלפני מפלת סנחריב חל' וזה לך האות שתתרפא ויוסיפו ימיך כמפורש למטה בחלכים שאל לו מה אות כי תעלה: הנני משיב אחורנית עשר מעלות את הצל אשר ירדה: כל המעלות. כמין מדרגות עשויו כנגד החמה לבאין בהם שעות היום אשר ירדה. מיהרה לירד ונתקצר היום עשר שעות ביום שמת אחז כדי שלא יהו מספידין אותו ועלו עבדיו לאחריהם ביום שנתרפא חזקיהו וניתוספו על היום עשר שעות: מכתב. תירגם יונתן כתב אודאה על ניסא דאתעביד לחזקיהו: אמרתי בדמי ימי. כשראיתי ימי בדמי. בשמחון וחריבה כמו כלומר כל עם כנען כלומר כשחליתי אמרתי אלכה בשערי שאול עתה אמות. לפי שעל אותו היום לא נתרפא חולה פקדתי יתר שנותי. כמו לא נפקד ממנו איש נחסרתי שאר שנותי ויוסתן תירגם על דיוכרני לטב אתוספו על שני נפקדתי לטובה ונתייתדו שנותי. תוסי' אמרתי לא אראה. לא אראה יה. לא אשתמש עוד בשם של יה: בארץ החיים. חיים משתמשין בו אבל המתים אינם רשאין שנאמר לא המתים יהללו יה חק למתי שאין מזכירין שם בן שתי אותיות לעולם ע"כ בארץ החיים. בבית המקדש כ

דורי

רדק

מכתב. כתב הודאה זו כשנתרפ' מחניו ועלה בית ה'. אמר הודאה להיות למזכרת על החסד שעשה עמו הקב"ה שהוסיף על ימיו. ומלכי' וכשתוכב פירוש ענין תוספת הימים: ויחי. ענין רפואה. וכן על חיותם: אני אמרתי בדמי ימי. בבריאת ימי: כי לא היה אלא כן שלשים ותשע שנה. וכן ודמיתי. אמר אוי לי כי נדמיתי. והדומים להם. ענין כריתה. אמר אני חשבתי כשהמר לי הגזירה כי מת אתה ולא תחיה איך הלך בכרית' ימי לקבר ערסומי ואיך פקדתי יתר שנותי מחניסי שנה. והמרו רז"ל כי מת על חיים שנה זו היא מיתת כרת: כקדתי. חסרתי. וכן אמה רעותה לא פקדו: ולא נפקד ממנו איש. והדומים להם ענין חסרון: אמרתי לא אראה יה. פירש רבינו שעדיה ענין הולדה. וכנון הוא כי ראו' הלל היא ההולדה והשבח לפניו והתבונן בדבריו ומלוני אבי ז"ל פירש לא אראה מעון יה: כלומר בית המקדש. והנה הוא פירוש מה הוא לא אראה יה בארץ החיי' ר"ל בזה העולם שיש בו רמיות הלב ורמיות העין. ורמיות הלב הוא בלב. והוסיף עוד ואמר לא אביט חל' עוד וזהו רמיות העין: עם יושבי העולם הזה שנקרא חדל וחלד. כמו כשב וכבש: דורי

אבן עזרא

מכתב לחזקיהו. ויחי. כמו על חיותם כמו כמידה וכן אתה מחי' את כולם גם כן בגדול התי: אני. בדמי. יש לומרים מגזר"לם כמו לחלוחי' והנכון כמו כריתו' כמו כדמה נדמו מלך יסר: שאול. הוא הקבר שהוא בתחתית הארץ הפך השמים שהם למעלה לעולם והעד והליצנה שאול. הנך והינו גיהנם כלל: פקדתי. מגזרת לא נפקד ממנו איש והוא לשון נחות גם כן בלשון קדר. ויש אומר כי פקדתי פקד ממני כמו בני יצלחוני ואמרים אמרו פקדתי כי פקד יותר והטעם יתר שנותי כמו את מספר ימיך אמלא ושם פרשתיו: אמרתי. השם מינו מקרה עד שתשלם העין בו רק הוא גר' במעשיו והטעם שלא יראה מעשי השם בעולם הזה שיכיר מעשי השם בעולם הזה וזהו בארץ החיים כאילו הו יפרש דבריו והנה הזכי' בתחלה תענוג האדם בעולם הזה והוא שיכיר מעשי השם ואחר כך שיתענג במראה העין להיו' עם שכיריו וזהו לא אביט אדם עוד: חדל. כמו תבל ויתכן היות המלה הפוכה כמו כבש כבב מגזר' חלדי ויתכן היות כמוהו מה חדל אני ויתכן שבקר העולם הזה חדל שחדל לעולם להיות אדם בו:

דורי

מנחה גדולה

מכתב לחזקיהו וגו'. ויחי מחליו כלומר זה השבח והתהלה נתן לאל ית' קודם שנתרפא אלא כשסל חליו בחקלת ונתרפא שיתרפא הקדים להודות וע"כ לא אחר בחלתו ונתרפא כי לא נתרפא עדיין רק מחליו מחקלת חליו. וע"כ לא נאחר כה בחה נתרפא כי אם אחר ההודאה כתי' ואחר ישעי' ישעיה דבלת וגו'. ואפשר שפ"י שנתן תודה נתרפא המכה מכל וכל ולולי כך היה נשאר רושם המכה אז מקצת כאב וז"ש מכתב לחזקי וגו' וע"כ ויחי מחליו ע"כ לא כתיב כאן כמו שכ' בחלכים ששם נאחר הגבי מרפא לך וגו' וכאן לא מזכיר רפואה רק ראיתי דמעתך כי שם לא הזכיר כל פרטי הענין כמו כאן שמזכיר תפלת חזקיהו והשלתו שהיא עתידה לו שנתרפא מכל וכל: אני אמרתי בדמי ימי שיהיה ימי נכרתים ולא כדרך ישאר חייבי כריתות שיש תיקון במלקות כדתנן כל חייבי כריתות כרתן אלא אלכה בשערי שאול באופן שפקדתי יתר שנותי ואין תיקון אלא מיתה או ירצה לא כדרך שאר חייבי כריתות כיון שקבלו עונם יש להם חלק לעה"ב ולא תחי' לעה"ב לי מת אל' לי מת אתה בעה"ז ולא תחי' לעה"ב לא כן אמר אל' לעשה שנעשתי שפקדתי יתר שנותי וא"ת שאני נשמתי ונ"ל עשקתי פריה ורביה וזה כשיתי משעם שאמרתי לא אראה יה כי ע"י שלא תחי' בנים שאינם מהגונים לא תשרה השם יה ביני ובין אשתי כי הטעם ששם יה הוא בין איש לאשתו הוא מפני שהיה עושה עם אשתו ב' ויכוין שהאדם עושה בישובו של עולם וא

[illegible]

[illegible]

[illegible]

מִבְּנֵי דָרִי אִתְנַטִּילוּ יוֹמִי אִתְקַצִּיצוּ
וְגָלוּ מִנִּי אִתְכַּפִּילוּ כְּמַשְׁכְּנָא דְּרוֹעַי
אִתְקַפְּלוּ כְּגִיל נַרְדָּאִין חַיַּי מִיקַּר
מַלְכוּתִי אֲנָא גָלֵי יְמָמֵי וְלֵילוֹתַי
שְׁלִימוּ: נַהֲמִית עַד צַפְּרָא כְּאַרְיָא
דְּנָהִים וְתַבַּר כָּל גַּרְמֵי חַיּוֹתָא כֵּין
מִתְבְּרִין מִן קְדָם דְּוֹנָא כָּל גַּרְמֵי יְמָמֵי
וְלֵילוֹתַי שְׁלִימוּ: כְּסוּסְיָא דְּאַחִיד
וּמְנַצִּיף כֵּן נְצִיפִית וְנַהֲמִית כְּיוֹנָה
זְקִפִית עֵינַי דַּיְיתִי לִי רוּם מִן קְדָם
דְּשַׁכִּינְתֵּיהּ בְּשֵׁמֵי מְרוֹמָא יְיָ קַבֵּיל
צְלוֹתִי עֲבִיד בְּעוּתִי: מָה אֲמַלֵּל
תּוּשְׁבַּחְתָּא וְאָמַר קָדְמוֹהִי וְהוּא אַסְגִּי
טַבְוָן לְמֶעְבַּד עִמִּי מָה אֶפְלַח
וַאֲשַׁלִּים קָדְמוֹהִי כָּל שְׁנַיָּא דְּאוֹסִיף
עַל חַיַּי וְשֵׁזִיב מִמְּרִירַ נַפְשִׁי: יְיָ עַל כָּל
מֵיתַיָּא אָמַרְתָּא לְאַחֲוָאָרָה וְקָדְמָם
כּוּלְּהוֹן אַחֲיָיתָא רוּחִי וְאַחֲיָיתָנִי וְקַיֵּימְתָּנִי:
הָא לְעַבְדֵּי אוֹרַיְתָא סַגִּי שְׁלָמָא קָדְמָךְ
וְאַתְּ מֵיתֵי מְרַרָא לְרַשְׁעָיָא בְּכֵן כַּד יָדְעִים יוֹם מוֹתִי שְׁפָכִית דִּמְעָתִי בְּצִלּוֹ קָדְמָךְ
מַר לִי סַגִּי וְאַתְּ אַתְרַעְיָתָא בְּחַיֵּי בְּדִיל דְּלָא לְחַבְּלָא נַפְשִׁי אֲרֵי אַרְחַקְתָּא מִן קָדְמָךְ
כָּל חַטָּאָי: אֲרֵי לָא דְּבִשְׁאוֹל מוֹדֵן קָדְמָךְ מֵיתַיָּא לָא מְשַׁבְּחִין לָךְ לָא מְסַבְּרִין נַחֲתֵי
גּוֹב בֵּית אַבְדָּנָא לְפוּרְקָנָךְ: דְּחַי חַי יוֹדֵי קָדְמָךְ כְּוָתִי יוֹמָא הָדֵין אבהן

דּוֹרִי נִסַּע וְנִגְלָה מִנִּי כְּאֹהֶל רֹעִי
קִפַּדְתִּי כָאָרֹג חַיַּי מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי
מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי: שִׁוִּיתִי
עַד־בֹּקֶר כָּאֲרִי כֵּן יְשַׁבֵּר כָּל־עַצְמוֹתַי
מִיּוֹם עַד־לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי: כְּסוּס
עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף אֶהְגֶּה כַּיּוֹנָה דַּלּוּ
עֵינַי לַמָּרוֹם יְהוָה עָשְׁקָה־לִּי עָרְבֵנִי:
מָה אֲדַבֵּר וְאָמַר לִי וְהוּא עָשָׂה אַדְּרָה
כָּל־שְׁנוֹתַי עַל־מַר נַפְשִׁי: אֲדֹנָי
עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל־בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי
וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי: הִנֵּה לְשָׁלוֹם מַר־
לִי מָר וְאַתָּה חָשַׁקְתָּ נַפְשִׁי מִשַּׁחַת
בְּלִי כִּי־הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גֵוֶךָ כָּל־
חַטָּאָי: כִּי לֹא שְׁאוֹל תּוֹדֶךָ מָוֶת
יְהַלְלֶךָ לֹא יְשַׁבְּרוּ יֹרְדֵי בוֹר אֶל־
אֲמִתֶּךָ: חַי חַי הוּא יוֹדֶךָ כָּמֹנִי הַיּוֹם
אב

אדני כ"ב ורי"א בספרא וסימ' ושפח ארני קדקד בנות ציון • אם רחץ ארני • יסיר ארני את תפארת • בשנת מות המלך • ואשמע את קול אדני אמר • ואמר עד מתי אדני • לכן יתן אדני הוא • ביום ההוא יגלח ארני בתער השכירה • ולכן הנה ארני מעלה • דבר שלח ארני ביעקב • על כן על בחוריו • והיה כי יבצע • והיה ביום ההוא יוסיף ארני • כי כה אמר ארני דהעמר המצפה • ויקר אריה • בעוד שנה • יען כי נגש • לחם צר • ביד עבדיך חרפת • כסוס עגור כן אצפצף • אדני עליהם יחיו • ותאמר ציון עזבני ארני:

מבני דרי אתנטילו יומי אתקציצו וגלו מני אתכפילו כמשכנא דרועי אתקפלו כגיל נרדאין חיי מיקר מלכותי אנא גלי יממי ולילותי שלימו: נהמית עד צפרא כאריא דנהים ותבר כל גרמי חיותא כין מתברין מן קדם דונא כל גרמי יממי ולילותי שלימו: כסוסיא דאחיד ומנציף כן נציפית ונהמית כיונה זקפית עיני דייתי לי רוח מן קדם דשכינתיה בשמי מרומא יי קביל צלותי עביד בעותי: מה אמלל תושבחתא ואמר קדמוהי והוא אסגי טבון למעבד עמי מה אפלח ואשלים קדמוהי כל שניא דאוסיף על חיי ושזיב ממרירא נפשי: יי על כל מייתיא אמרתא לאחוארה וקדמם כולהון אחייתא רוחי ואחייתני וקיימתני: הא לעבדי אורייתא סגי שלמא קדמך ואת מייתי מרירא לרשעיא בכן כד ידעים יום מותי שפכית דמעתי בצלו קדמך מר ליסגי ואת אתרעיתא בחיי בדיל דלא לחבלא נפשי ארי ארחקתא מן קדמך כל חטאי: ארי לא דבשאול מודן קדמך מייתיא לא משבחין לך לא מסברין נחתי גוב בית אבדנא לפורקנך: דחי חי יודי קדמך כותי יומא הדין אבהן

כסוס בקצת ספרי כתיב כמו יקרי כמו לאמנה מלאכת מלאכתם לחתם ויליד בלא הכנסת ו"ן

דורי נסע ונגלה מני • בני דורי נסעו ממני נסעו כמו נסחו כמו כל יסע יתלוהיו: כאהל רועי • כהאל רועי בהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר כשכלה מרעה זה: קפדתי • הכרתי מהר חיי כאורג הממהר לגרוג כל זה היית סבור • ויוכתן תירגם כנחל בידולין כנחל המושך בין גדות גבוהין שאינו מתפשט ומתוך כך מימיו קליס לרוץ. ומומר אני שהוא נחל חריף ששמו אורג והוא שאמ' איוב ויתי קלו מני הרג חלפו עם אניי איבה: מדלה יבצעני • תירגם יוכתן מיקר מלכותי הנא בלי סבור היית שעתה יבצעני מכל כבודי: דלה • לשון גובה וכן ודלת ראשך: מיום ועד לילה תשלימני • כמו מזכר ועד נקבה כלומר מימי ומלילות תכלני וכן תירגם יוכתן יומי ולילותי שלותו: שויתי • עלמי כל הלילה לסבול יסורי חולי ונחבברתי כארי לסבול: כן ישבר כל עצמותי • כמו כן ירבה וכן יפרוץ כל מה שאני מתגב' כן יגבר החולי עלי לשבור כל עצמותי: כסוס • כמו כסים והו' שם עוף: כסוס עגור • כמו כסוס ועגור כעוף זה שתפשוהו בגרונו והיא פצפצה וכן תירגם יוכתן כסיסיא לאחיד ומנציף: עשקה לי • כמו עשוק אותי לקחני מיד מלאך המו' וערבני להלילני לשו' ערבות גרגרתי"ה בלע"ז כמו ערוב עבדך לטוב • עשקה לי עשוק אותי מידו כאשר תאמר רפה נא לה רפה אותה: מה אדבר • סבת וקילוסין לפניו והרי אמר לי נחמות והוא עשאן: אדדה כל שנותי: כמו ותדד שנתי אתנודד מכל שנתי לקלס לפניו: על מר נפשי • שהיתה מרה ונחמני ויוכתן תירגם שנותי לשון שניה: יי עליהם יחיו • י"ת יי על כל מיתיא אמרתא לאחוארה: ולכל בהן חיי רוחי • וקדש כולהון אחייתא חיי רוחי • ואני אומר לפי פשוטו יי עליהם על שנותי הנזכרי' למעלה אדדה כל שנותי יי' שיכון שכינו וחסדו עליהם ואמר לי על פי נבייא יחיו: ולכל בהן חיי רוחי • ולכל דבר אשר תלויין בהן חיי רוחי אמר יי' עליהם ויחיו: ותחלימני • ונעתה ידעתי שתחלימני ותחייני • תחלימני תבריאני ותחזיקני כמו יחלמו בניהם: הנה לשלום מר לי מר • כשנתבשרתי שלום אף הוא לי מר שהרי חלו ליהרפואה בזכות אחרי' כה אמ' אלהי דוד אביך למעני ולמען דוד עבדי כאן מודעתני שאני חוטא כך פירשו חכמים אבל לפי יושב המקר' משמע הכה לשלום מר לי מר כשנתבשרתי מאחך להושיעני מידי סנחריב מר לי מר על חליי שסייתי נטוי למות ולא שחתתי בשורה והתה בסובך חשקת נפשי מבלי רדת שחת: כי לא שאול תודך • אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על הנס של מפלת סנחריב ולא הייתי סובר אל אמיתת הבטחתי עליו: חי חי • לשון בני אדם כלומר כשם בני אדם חיים בעולם זה חי וזה חי יודיע יוכלת ההודאה מביניהם:

אבן עזרא

דורי • כמו מגורי מדור באהלי רשע וזאת הלשון ידועה בארמית גם נכון היות דור ודור מגזרתו כטעם כי גר אנכי עמך: נסע • מבנין נפעל ונדגש הסמ"ך בחסרון הנ"ון שהוא פ"ה הפועל: נגלה • כמו גלות: מני • כמו ממני וכן שעו מני: כאהל רועי • הי"ו ליחס המלה אל כי"ו פנימי גם אמרי כי אהל הרועה לא יעמד במקום אחד: קפדתי • כמו כפלתי וכמוהו וימי קלו מני ארג: מדלה • החולי כמו מדוע ככה דל בן המלך כי מזאת המחלה יבצעני יתמו שני כמו יחר ידו ויבצעני וזאת המחלה שהוא עושה עמי שלום ביום ומלחמה בלילה וככה רובי התחלואים והנה תשלימני כמו והם לא תשליט: שויתי • מגזרת שוה ותהסר מלת כפשי והנכון שהוא החולי כי הוא שוה בגבורת מלחמתו עמי: כארי • ומנהג הארי לשבר העצמי' והתחה כי בלילה ילחם עמי ויעשה שלום לי בבוקר • כ"ף כסוס עגור מושך המר עמו כמו כרע כאח לי וכמוהו ככבש אלוף ואלה עיפו' והטעם שהחולה בכבוד חלין יצפצף ויהגה ואי' מבין דבריו: דלו • מפעלי הכפל וכמהו דליו שוקי' כטעם נפילות: יי' עשקה לי • זאת הדלה: ערבני • את' ערוב עבדך לטוב ויש אומר כי הע'ין תחת חי"ת וזה הבל ומלת ערבני כדרך לשון בני אדם והטעם התערב עמי בצרתי: מה אדבר ואמר לי • הגני יוסיף על ימיך ומלת עשה כמו יעשה וכן כתבתי כסף השדה הו טעם עשה' זה החסד עמי אע"פ אדדה כל שנותי הנזכרי' למעלה אדדה מבנין נפעל והין ריש לו במקרא רק אדדה עד בית אלהים במשנה מדדה את בנה והטעם ידוע: יי • על דברך הוא הנזכ' שאמר והוא אמר והנה על אמרתך ומעשיך יהיו החיים: ולכל • עת בהן חיי רוחי: ותחלימני • מגזרת יחלמו בניהם ירבו בבר ובדברי חכמים ז"ל עתים חלוס: הנה לשלום • כאשר הייתי בחלי ימי כי בן חמש ושלשים שנה היה כאשר חלה כי תתגבר המרה האדומ' על תולדת האדם לעולם יהיה חולה בנערותו ויהי בשלום בזקנותו והפך זה אם תתגבר הלחה שנות שלום: מר לי מר • פעמים לחזק ויש אומר מגזרת תמורה: משחת בלי • יש אומרים מגזרת בליתי והוא שם על משקל פרי ואחרים אמרו שהוא במקום הזה כמו לא יהיה כי אם לא יהיה אם לא יהיה: כי לא שאול תודך • הטעם על הגוף הנקבר בשאול וכן הוא הוה לא יהלך כמו תתן בסתר יכפה אף: יסגרו • כמו ייחלו כמו עיני

דורי נסע ונגלה מני • כמו מגורי מדור באהלי רשע • המרתי כי מגורי בעילם הזה נסע ממני: ונגלה מני • כמו תמני • כאהל רעי • כמו רועה הי"ד תמ"ר ה"ה למ"ד הפעל • ואי' כמו הרועה שמסיע האהל ממקום למקום • ונגלה ענין גלות שהוא הסלטול: קפדתי כארג חיי • המרתי שקפדתי היי כמו האורג שמקפד הרועה כשנשלמה חריגת • וקפדתי עני' כריתה • כמו קפד כה שהוא ענין כרית' • ומה שאמר קפדתי ל"ל הנו גרמתי בעונותי: מדלה יבצעני • חמרתי כי מחולי זה ימיתני הא' מדל' ממחלה כמו מדוע את ככה דל בן המלך חולה: יבצעני • ענין פתיתה וחתיכה • וכן יתר ידו ויבצעני • ותרגום פתות אותה פתי' בצע יתה בצעי': מיום עד לילה תשלימני • ביום החולי אמרתי כי עד לילה תשלימני • כלומר תשלים ימי • ובאמרו יבצעני ואחר כך אמר ישלימני כן דרך הכתוב לדבר בפסוק אחד לנכח ולא לנכח • כמו שמעו עמים כול' וזולתו • שויתי עד בקר • שויתי כמו שמתי • והנ' בהיותי בערב ורואיתי כי לא מתי עדין שמתי זמני עד בקר • והנה הלילה חזק חליי עד שסבר החולי כל עצמותי כמו האריה שסובר עצמות החיה הנטרפת בפיו • וחשבתי כי מיום עד סוף הלילה והוא עד הבקר שאמר תשלימני • חשלים זמני ואמות • ויש מפרשי' כארי כן ישבר רגון עצמו' לא שבירתם מפני הקדחת זהו מאמר כי החרי' תקחנו קדח' בכל יום ויש לו רגון עצמות: כסוס עגור • חסר וי"ו השמוש • ופירוש כסוס ועגור • וכן שמש ירח • ראיכן שמצין • והדומים להם • וסוס הוא עוף • והוא נכתב בי"ד בימיהו ותור וסוס ועגור • ותרגם יוכתן וכורכיא • ובדברי רביתינו ז"ל קס ריש לקיש ונוח כבורכיא • ופירש רש"י שהוא גר"ואה בלע"ז • ועגיר • תרג יוכתן וסנונית והוא סניני הנזכר בדברי רז"ל • ופירש רבינו האי כשלף בערבי והוא עקורין אר"ונדא • הבל בכאן תרגם יוכתן כסוס עגור בענין אחר כמשמעו כמו סוס ורכבו • כסוסיא דאחיד ומנציף כן נצפית • תרגם עגור בענין נצלוף וענין מנציף כמו הפוך בדברי רז"ל סוס שנכנס • אמר אני בחליי אצפצף כמו העופות המצפצפי' וההגה כמו היונה והוא כהימות החולה בחליו: דלו עיני למרום • ומחוק חליי הכבד נשאו עיני למרום לאל שהוא במרום ואמרתי לו ה' עשקה לי מחלתי: ערבני • אתה • כמו ערוב עבדך לטוב • ענין הנחה והשקט • ויש לפרש עשק' נוזי • ולפ' על פי שהעי"ן אינה חטופה אלא נקראת במאריך • וכמוהו שמרה נפשי כי חסיד אני • ושנינו ענין הוספת ויתור • וכן בדברי רבותינו ז"ל עשיק לנכיך ושוי לכרסיך אחר הוסיף לי על ענין ימי וערבני: דלו עיני הרמה • ויש לו מבארים בשרש דלה • הרומיך ה' כי דליתני • והדומה לו • וענין הרמת העינים • כמו שאמר אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים לפי שהאל נקראת יושב שמים ואף על פי שאין לו מקום כבודו הגדול הוא בשמים: מה אדבר • מה אוכל לדבר ולשבח לפניו • ואמר לי על ידי הנביא שאחיה מחלי זה ואעלה בית ה' ביום השלישי • וכן עשה • וכן יעשה גם כן בתוספת השנים אין לי לעשות אלא שאזכור זה כל שנותי ובדברי זה אודה לאל שהבילני • ופירוש אדדה כמו אחשה שמדדה את בנה בדברי רז"ל • והוא הנעמוע מעט מעט • וכן הוא דרך האדם כשזוכר הצרה שעברה עליו ונכול מתי מנעגע בראשו • ופירוש על מר נפשי על מרירות נפשי שהיה לי ונכלתי ממנה: אדני עליהם יחיו • אמר אתה ידעתי כי עליהם יחיו • פירוש ועל הימים הקטנים לאדם יוכל לחיות אם רצונך כמו שאני עושה • כי כבר נשלמו ימי הקטנים והוספת עליהם חמשה עשר שנה: ולכל בהן חיי רוחי • לאמר כי בהן בשני התוספת חיי רוחי: ותחלימני והחייני • אני מתחנן לפניך שבאלה השנים שהוספת לי תחלימני ותחייני • והוא כפל הענין בחלות שונות • והוא ענין הבריאות שאהיה בריא באלה השנים: הנה לשלום • הנה בחליי היה לי מר בעבור שלום שלא היה לי • והחכם רבי אברהם אבן עזרא פירוש הנה לשלום כאשר הייתי בחלי ימי כי בן תשעה ושלשים שנה היה כשחלה • כי אם תתגבר המרה האדומה על האדם לעולם יהיה חולה בנערותו ויהיה בשלום בזקנותו והפך זה אם תתגבר הליחה והנה אחלעייס שנות שלום: ואתה חשקת נפשי משחת בלי • חשקת נפשי להצילה משחת הבלה • והוא הקבר שנופו של אדם בלה בו: כי השלכת • והפך על פי שהייתי חייב לפי עונותי וחטאי אתה השלכתם אחרי גוך • דרך משל כאדם המשליך הדבר אחרי גוו שלא יראה אותו: כי לא שאול תודך • ושנה ושלש הענין במלות שונות לחז' הענין • אמר עוד הוא שתחיה בני אדם בזעקם לפניך בשובם מחטאם כי יודוך בחייהם ולא יודוך במיתתם • ועל הגוף אמ' שהוא מת לא על הנשמה שתחיה אחר מיתת הגוף: מות ולא מות ולא שזכר עומד במקום שנים וכמוהו רבים: לא יסברו • הנופות שהם יורדי בור לא לא יסברו אל אתחך לספרה ולהגידה כמו שהחיים עושים ואין זה שנגד תחיית המתים כי הוא אינו מדבר אלא על הנופות בעודם בקבר ולא כל הנופות יחיו ויעמדו מן הקבר: חי חי • כל חי וחי יודוך כמוני היום ואם היית מת לא הייתי מת לא הייתי מודה לך הודאה כמו שאני עושה עתה: ועוד

[illegible]

[illegible]

[illegible]